











JOHANNES DE THUROCZ

CHRONICA HUNGARORUM

II. COMMENTARIJ

2. AB ANNO 1301 USQUE AD ANNUM 1487



BIBLIOTHECA SCRIPTORUM MEDII RECENTISQUE  
AEVORUM

CONDITA A LADISLAO JUHÁSZ

SERIES NOVA

TOMUS IX

CONSILIUM EDITORUM

ST. BORZSÁK, T. KLANICZAY, P. KULCSÁR, L. MEZEY,  
G. SZÉKELY

REDIGUNT

ANTONIUS PIRNÁT ET LADISLAUS SZÖRÉNYI

INSTITUTUM LITTERARUM  
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE  
SECTIO LITTERARUM RENASCENTIUM



JOHANNES DE THUROCZ

# CHRONICA HUNGARORUM

## II. COMMENTARII

2. AB ANNO 1301 USQUE AD ANNUM 1487

COMPOSUIT  
ELEMÉR MÁLYUSZ

ADIUVANTE  
JULIO KRISTÓ



AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1988

507700

LATINE REDDIDIT  
PAULUS PELLE

The publication of the present volume has been sponsored by the  
“Research into the exploration, recording and publication of Hungarian  
cultural and historical relics” programme.

HUNGARICA  
MAGYAR  
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA  
KÖNYVTÁRA

ISBN 963 05 4794 5 (Series)  
ISBN 963 05 4833 X (Tom. IX)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1988 · Elemér Mályusz et Julius Kristó

HU ISSN 0133-6711

Printed in Hungary

M. TUD. AKADÉMIAI KÖNYVTÁRA  
Könyvtár 2733 1988. SZ.



# CONSPECTUS RERUM

Abbreviationes .....	7
Commentarii .....	21
Index nominum .....	437





## ABBREVIATIONES

- a. = annus, anni  
A = Codex Acephalus, qui textum Chronici Hungarorum continet (asservatur Budapestini in tabulario Bibliothecae Nationalis de Széchényi nominatae)  
a et a<sub>2</sub> = Johannes de Thwroc: Chronica Hungarorum. Auguste 1488.  
a. Ch. n. = ante Christum natum  
Acta Antiqua Acad. Scient. Hung. = Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae. Bp. 1951—.  
Acta Gent. = Acta legationis cardinalis Gentilis. Mon. Vat. I/2. Bp. 1885.  
Acta Linguistica Acad. Scient. Hung. = Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae. Bp. 1951/52—.  
adnot. = adnotatio  
AÉ = Archaeologiai Értesítő (= Acta Archaeologica). Pest (= Pestini) — Bp. 1869—.  
AECO = Archivum Europae Centro-Orientalis. Bp. 1935—1944.  
Aeneas Silvius = Ae. Sylvius: Opera omnia. Basileae 1551.  
Aeneas Silvius, De viris = Ae. Sylvius: De viris illustribus. Bibliothek des Literarischen Vereins in Stuttgart. I/3. Stuttgart 1843.  
aep. = archiepiscopus  
aepatus = archiepiscopatus  
Alsószlavónia = Alsó-szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244—1710 (= Codex diplomaticus Slavoniae Inferioris [comitatum Dubicza, Orbas et Sana] 1244—1710). Magyarország melléktartományainak oklevéltára. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum. III. Szerk. (= Red.) Thallóczy L.—Horváth S. Bp. 1912.  
Altmann = W. Altmann: Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410—1437). Bd. I—II. Regesta imperii. XI. Innsbruck 1896—1900.  
Angyal = Angyal D.: Történeti tanulmányok (= Studia historica). Bp. 1937.  
Anjou = Anjoukori okmánytár. Codex diplom. Hungaricus Andegavensis. Szerk. (= Red.) Nagy I.—Nagy Gy. I—VII. Bp. 1878—1920.  
Annales = Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Historica. Bp. 1957—.  
AÖG = Archiv für Österreichische Geschichte. Wien 1865—.  
art. = articulus  
Aschbach = J. Aschbach: Geschichte Kaiser Sigmunds. I—IV. Hamburg 1838—1845.  
AU Szeged. AH = Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica. Szeged 1957—.  
b = Johannes de Thwroc: Chronica Hungarorum. In ... civitate Brunensi 1488.



*B* = Chronicon Budense. Chronica Hungarorum. Finita Bude. Anno Domini 1473 in vigilia penthecostes per Andream Hess. Ed. phototypica. Bp. 1973.

Babinger = F. Babinger: Mehmed der Eroberer und seine Zeit. München 1953.

Babinger, Quellenwert = F. Babinger: Der Quellenwert der Berichte über den Entsatz von Belgrad am 21/22. Juli 1456. Bayerische Akademie der Wissenschaften. Phil.—hist. Klasse. Sitzungsberichte. 1957. Heft 6. München 1957.

Bachmann = A. Bachmann: Geschichte Böhmens. I—II. Gotha 1899—1905.

Balics = Balics L.: A római katolikus egyház története Magyarországon (= Historia catholicae ecclesiae Romanae in Hungaria). I—II. Bp. 1885—1890.

Bánffy = Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez (= Codex diplomaticus ad historiam familiae Bánffy de Losonc de genere Tomaj). Szerk. (= Red.) Varjú E.—Iványi B. I—II. Bp. 1908—1922.

Bartoniék = Bartoniék E.: A magyar királykoronázások története (= Historia coronationis regum Hungariae). A Magyar Történelmi Társulat Könyvei (= Libri Societatis Historicorum Hungaricorum). IV. s. a. et loco.

Bd. = Band

Becker = P. Becker: Giuliano Cesarini. Kallmünz 1935.

Békefi = Békefi R.: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig (= Historia scholarum ad capitula annexarum in Hungaria usque ad annum 1540). Bp. 1910.

Békefi Ekv = Dolgozatok Békefi Remig egyetemi tanár működésének emlékére (= Dissertationes in memoriam muneris in universitate expleti Remigii Békefi). Bp. 1912.

Békefi, Pilis = Békefi R.: A pilisi apátság története (= Historia abbatae de Pilis) 1184—1451. I—II. Pécsset (= Quinqueecclesiis). 1891—1892.

Berzeviczy Ekv = Emlékkönyv Berzeviczy Albert úrnak, a M. T. Akadémia elnökének tiszteletbeli taggá választása 30. évfordulója alkalmából (= Liber memorialis domino Alberto Berzeviczy, praesidi Academiae Scientiarum Hungaricae, in eiusdem societatem honoris causa die anniversario tricesimo ascripto compositus). Bp. 1934.

Blagay = A Blagay-család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum de Blagay. Szerk. (= Red.): Thallóczy L.—Barabás S. Magyar Történelmi Emlékek. Monumenta Hungariae Historica. Bp. 1897.

Bonfini = A. de Bonfinis: Rerum Ungaricarum decades. Ed. I. Fögel—B. Iványi—L. Juhász—M. Kulcsár—P. Kulcsár. I—IV/2. Lipsiae—Bp. 1936—1976.

Bossányi = Bossányi Á.: Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai (= Diplomata regestorum supplicationum papalium de rebus Hungaricis). Avignoni korszak (= Aetas Avinionia). I—II. Bp. 1916—1918.

Böhmer—Huber = J. F. Böhmer—A. Huber: Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346—1378. Regesta imperii VIII. Innsbruck 1877.

Bp. = Budapest (= Budapestinum)

B Sz = Budapesti Szemle (= Acta Budapestiniensia). Pest (= Pestini) 1857—1869. Bp. 1873—1944.

Budapest okl. I. = Budapest történetének okleveles emlékei. Monumenta diplomatica civitatis Budapest. Csánky D. gyűjtését kiegészítette és sajtó alá rendezte Gárdonyi A. Collectionem D. Csánky auxit typoque paravit A. Gárdonyi. I. 1148—1301. Bp. 1936.

Bud. Rég = Budapest Régiségei (= Antiquitates Budapestini). A Budapesti Történelmi Múzeum Évkönyve (= Annales Musei Historici Budapestini). Bp. 1889—.

Bulg. = Bulgaria

Bunyitay = Bunyitay V.: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig (= Historia episcopatus Varadiensis a principiis usque ad nostra tempora). I—III. Nagyvárad (= Varadini) 1883—1884.

Byz. = Byzantinus

c. = circa

cap. = caput

card. = cardinalis



- Caro = G. Caro: Geschichte Polens. II—V. Gotha 1863—1886.  
 cf. = confer  
 civ. = civitas  
 CNH = Réthy L.: Magyar egyetemes éremtár. Corpus nummorum Hungariae. I—II. Bp. 1899—1907.  
 Cod. Mor. = Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Ed. A. Boczek et alii. I—XV. 1836—1903.  
 col. = columna  
 coll. = columnae  
 com. = comitatus  
 Cornides = D. Cornides: Vindiciae Anonymi Belae regis notarii. Budae 1802.  
 Corona = Corona regni. Studien über die Krone als Symbol des Staates im späteren Mittelalter. Ausgewählt, mit einem Nachwort versehen und hrsg. von M. Hellmann. Weimar 1961.  
 Corp. iur. Hung. = Magyar Törvénytár. Corpus juris Hungarici. Szerk. (= Red.) Márkus D. I. 1000—1526. évi törvénycikkek (= Articula annorum 1000—1526). Bp. 1896.  
 Csáky = Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez (= Codex diplomaticus ad historiam familiae comitum Csáky). I. 1—2. Bp. 1919.  
 Csánki = Csánki D.: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában (= Geographia historica Hungariae aetate familiae de Hunyad). I—III., V. Hunyadiak kora Magyarországon (= Aetas familiae de Hunyad in Hungaria). Bp. 1890—1913.  
 Csánki, Kőrös = Csánki D.: Kőrösmegye a XV-ik században (= Comitatus Crisiensis saeculi XV.). Ért. tört. tud. XV. 12. Bp. 1893.  
 CSHB = Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Bonnae 1828—1897.  
 Csoma = Csoma J.: A magyar heraldika korszakai (= Epochae heraldicae Hungaricae). Bp. 1913.  
 ČSSR = Československá Socialistická Republika (Czechoslovacica Socialistica Res Publica)  
 Cutolo = A. Cutolo: Re Ladislao d'Angio-Durazzo. I—II. Milano 1936.  
 Czuczor—Fogarasi = Czuczor G.—Fogarasi J.: A magyar nyelv szótára (= Lexicon linguae Hungaricae). I—VI. Pest (= Pestini) —Bp. 1862—1874.  
 Тирковић 1964 = Тирковић, Симла: Историја средњовековне Босанске државе. Београд 1964. (= Historia regni Bosnae medii aevi. Belgradi 1964.)
- D = Chronicon Dubnicense, quod textum Chronici Hungarorum continet (asservatur Budapestini in tabulario Bibliothecae Nationalis de Széchényi nominatae)  
 Dąbrowski, Rozbiór = Rozbiór krytyczny Annalium Poloniae Jana Długosza z lat 1385—1444 (= Recensio critica Annalium Poloniae Johannis Długossii annorum 1385—1444). I. Opracowali (= Conscripterunt): S. Gawęda et alii. Wrocław (= Vratislaviae)—Warszawa (= Varsoviae)—Kraków (= Cracoviae) 1961.  
 DDR = Deutsche Demokratische Republik  
 Dékány = Dékány K.: Küküllei János Nagy Lajos viselt dolgairól (= De opere Johannis de Kikullew: De gestis Ludovici regis Hungariae). Középkori Krónikák (= Chronica medii aevi) V. Brassó (= Brassoviae) 1906.  
 Delbrück = H. Delbrück: Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. III. Zweite, neu durchgearbeitete Auflage. Berlin 1923.  
 Dercsényi = Dercsényi D.: Nagy Lajos kora (= De aetate Ludovici Magni). Bp. s. a. (1941.)  
 Dercsényi, Bazilika = Dercsényi D.: A székesfehérvári királyi bazilika (= De basilica regia Albensi). Bp. 1943.  
 Dercsényi, Visegrád = Dercsényi D.: Visegrád műemlékei (= De monumentis artis in Visegrad). Bp. 1951.  
 De viris v. Aeneas Silvius, De viris  
 Dipl. Eml. Anjou = Magyar diplomaciai emlékek az Anjou-korból (= Monumenta



Hungariae diplomatica ex aetate Andegavensium). Szerk. (= Red.) Wenzel G. I—III. Bp. 1874—1876.

Dipl. Eml. Mátyás = Magyar diplomaciai emlékek Mátyás király korából 1458—1490 (= Monumenta Hungariae diplomatica ex aetate regis Matthiae 1458—1490). Szerk. (= Red.) Nagy I.—Nyári A. I—IV. Bp. 1875—1878.

Dl. = Magyar Országos Levéltár (= Archivum Nationale Hungaricum. Collectio Antemohacsiana). Bp.

Długosz = Historiae Polonicae libri XII. Ed. I. Zegota Pauli. I—V. Joannis Długosz Senioris canonici Cracoviensis opera omnia cura A. Przedziński edita. 10—14. Cracoviae 1873—1876.

DRTA = Deutsche Reichstagsakten. Hrsg. von J. Weizsäcker—D. Kerler—H. Herre—G. Beckmann—H. Weigel. I—XIV. München—Gotha 1867—1935.

Du Cange = Glossarium mediae et infimae latinitatis. Conditum a Carolo Du Fresne domino Du Cange ... digessit G. A. L. Henschel. Ed. nova... a L. Favre. I—X. Niort 1883—1887.

Eckhart, Szentkorona = Eckhart F.: A szentkorona-eszme története (= Historia opinionis de sacra corona fictae). Bp. 1941.

ed. = editio, edidit, ediderunt

Elekes, Hunyadi = Elekes L.: Hunyadi (= Johannes de Hunyad). Bp. 1952.

Emler = Fontes rerum Bohemicarum. Ed. J. Emler et alii. I—VII. Praha (= Pragae) 1873—1932.

ep. = episcopus

EPhK = Egyetemes Philológiai Közlöny (= Acta Philologica Universalia). Bp. 1877—1948.

Erben = W. Erben: Kriegsgeschichte des Mittelalters. Beihefte der Historischen Zeitschrift 16. München—Berlin 1929.

Ért. tört. tud. = Értekezések a történeti tudományok köréből (= Dissertationes de scientiis historiae). 1—26. Bp. 1867—1947.

etc. = et cetera

Ethn. = Ethnographia. Bp. 1890—.

Etm. Szótár = Gombocz Z.—Melich J.: Magyar etymologiai szótár (= Lexicon etymologicum Hungaricum), I—II. Bp. 1914—1944.

Eubel = C. Eubel: Hierarchia catholica medii aevi. I—III. Monasterii (Münster) 1898—1910. Editio secunda 1913—1923.

f. = filia, filius

fam. = familia

fasc. = fasciculus

Fejér = G. Fejér: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I—XI. Budae 1829—1844.

Fejér, Genus = G. Fejér: Genus, incunabula et virtus Ioannis Corvini de Hunyad. Budae 1844.

Fejérpatak = Fejérpatak L.: A királyi kancellária az Árpádok korában (= Cancellaria regia aetate Arpadiana). Bp. 1885.

Fejérpatak Ekv = Emlékkönyv Fejérpatak László életének hatvanadik, történetírói működésének negyvenedik, szeminárium vezetőtanárságának harmincadik évfordulója ünnepére (= Liber memorialis festo anniversario Ladislai Fejérpatak sexaginta annos nati, rerum scriptoris quadraginta annos facti, professoris praefecti sodalicio academico triginta annos electi compositus). Bp. 1917.

Fekete Nagy = Fekete Nagy A.: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása (= Quo modo regio et societas Scepusii conformatae sint?). Bp. 1934.

Fekete Nagy, Trencsén = Fekete Nagy A.: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában (= Geographia historica Hungariae aetate familiae de Hunyad). IV. Trencsén



vármegye (= Comitatus Trenchen). Hunyadiak kora Magyarországon (= Aetas familiae de Hunyad in Hungaria). Szerk. (= Red.) Lukinich I. IX. Bp. 1941.

FK = Filologiai Közlöny (= Acta Philologica). Bp. 1955—.

fl. = flumen, fluvius

Font. dom. = M. Florianus: *Historiae Hungaricae fontes domestici*. Pars I.: *Scriptores* 1—4. *Quinque-ecclesiis—Lipsiae—Budapestini* 1881—1885.

fr. = frater

FRA = *Fontes rerum Austriacarum*. *Österreichische Geschichtsquellen*. II. Abteilung. *Diplomataria et acta*. Wien 1849—.

FRA SS = *Fontes rerum Austriacarum*. *Österreichische Geschichtsquellen*. I. Abteilung. *Scriptores*. I—IX. Wien 1855—1866.

Fraknói = Fraknói V.: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szent-székkal* (= *Ecclesiasticae et politicae coniunctiones Hungariae cum Sede Apostolica Romana*). 1000—1526. I—II. Bp. 1901—1902.

Fraknói, Cesarini = Fraknói V.: *Cesarini Julián bíbornok, magyarországi pápai követ élete* (= *De vita Juliani Cesarini cardinalis, legati papae in Hungariam missi*). Bp. 1890.

Fraknói, Hunyadiak = Fraknói V.: *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440—1526)* (= *Aetas familiarum de Hunyad et Jagula 1440—1526*). Szilágyi IV. 1896.

Fraknói, Lev. = Mátyás király levelei. *Külügyi Osztály* (= *Epistulae regis Matthiae. Sectio rerum externarum*). Közzéteszi (= Ed.) Fraknói V. I—II. Bp. 1893—1895.

Fraknói, Mátyás = Fraknói V.: *Hunyadi Mátyás király. 1440—1490.* (= *Rex Matthias de Hunyad. 1440—1490*). *Magyar történeti életrajzok* (= *Memoria vitarum in historia Hungariae*). Szerk. (= Red.) Szilágyi S. Bp. 1890.

Fraknói, Szilágyi = Fraknói V.: *Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja* (= *Michael Szilágyi, avunculus regis Matthiae*). Bp. 1913.

Fraknói, Vitéz János = Fraknói V.: *Vitéz János esztergomi érsek élete* (= *De vita Iohannis Vitéz archiepiscopi Strigoniensis*). Bp. 1879.

Frangepán = A Frangepán család oklevéltára. *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*. Szerk. (= Red.): Thallóczy L.—Barabás S. I—II. Bp. 1910—1913.

Fügedi = Fügedi E.: *A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása* (= *De mobilitate principum Hungariae saeculo XV*). *Történeti statisztikai kötetek* (= *Fasciculi statistici historiae*). Bp. 1970.

g. = gens, populus

Gerevich = Gerevich T.: *Magyarország románkori emlékei* (= *Monumenta aetatis Romanensis in Hungaria*). *Magyarország művészeti emlékei* (= *Monumenta artis Hungariae*). I. Bp. 1938.

Gerő = Gerő L.: *Magyarországi várépítészet* (= *De arte castra aedificandi in Hungaria*). Bp. 1955.

Gombos = A. F. Gombos: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendentium ab anno Christi 800 usque ad annum 1301*. I—III. Bp. 1937—1938. IV.: *Index*. Composuit Cs. Csapodi. Bp. 1943.

Grotfend = H. Grotfend: *Stamtafeln der schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740*. *Zweite Auflage*. Breslau 1889.

Gyárfás = Gyárfás I.: *A jász-kunok története* (= *Historia Jazonum-Cumanorum*). I—IV. *Kecskemét—Szolnok—Bp.* 1870—1885.

Györffy, Budapest = Györffy Gy.: *Budapest története az Árpád-korban* (= *Historia Budapestini aetate Arpadiana*). *Budapest története az őskortól az Árpád-kor végéig* (= *Historia Budapestini a temporibus veteribus usque ad finem aetatis Arpadianae*). Szerk. (= Red.) Gerevich L. Bp. 1973. 217—294.

Györffy, Tört. földr. = Györffy Gy.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. *Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae*. I. Bp. 1963.



- h. = hodie  
 hab. = habitatores, incolae  
 Hain = L. Hain: Repertorium bibliographiarum in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum 1500... Indices uberrimi opera C. Burger. Lipsiae 1891.  
 Hammer = J. Hammer: Geschichte des osmanischen Reiches. I. Pest (= Pestini) 1827.  
 Hauck, Realenc. = Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. Hrsg. von A. Hauck. Dritte Auflage. I—XXIV. Leipzig 1896—1913.  
 Hazai Oklt. = Hazai Oklevéltár. 1234—1536 (= Codex diplomaticus patrius. 1234—1536). Szerk. (= Red.) Nagy I.—Deák F.—Nagy Gy. Bp. 1879.  
 Hazai Okmt. = Hazai Okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Szerk. (= Red.) Nagy I. et alii. I—VIII. Győr (= Jaurini)—Bp. 1865—1891.  
 Heckenast = Heckenast G.: Fejedelmi (királyi) szolgálónépek a korai Árpád-korban (= Servi ducales [regales] prima aetate Arpadiana). Ért. tört. tud. N. S. 53. Bp. 1970.  
 Héderváry = A Héderváry-család oklevéltára (= Codex diplomaticus familiae de Hedervara). Ed. Radvánszky B.—Závodszy L. I—II. Bp. 1909—1922.  
 HK = Hadtörténelmi Közlemények. (= Acta Historiae Rei Militaris). Bp. 1888—1944. N. S. 1954—.  
 Hofer = J. Hofer: Johannes von Capestrano. Ein Leben im Kampf um die Reform der Kirche. Innsbruck—Wien—München 1936.  
 Holzapfel = H. Holzapfel: Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens. Freiburg im Breisgau 1909.  
 Hóman, Károly Róbert = Hóman B.: A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában (= Res nummariae et oeconomicae regni Hungariae aetate Caroli Roberti). Bp. 1921.  
 Hóman, M. tört. = Hóman B.—Szekfű Gy.: Magyar történet (= Historia Hungarica). I—VIII. Bp. é. n. (= s. a.)  
 Hóman, Pénztört. = Hóman B.: Magyar pénztörténet 1000—1325 (= Historia nummorum in Hungaria annis 1000—1325). Bp. 1916.  
 Horváth, Kezdetei = Horváth J.: A magyar irodalmi műveltség kezdetei (= De primordiis culturae litterariae in Hungaria). Bp. 1944.  
 hrsg. = herausgegeben  
 Huber = Huber A.: Ausztria története (= Historia Austriae). I—III. Bp. 1899—1901.  
 Hung. = Hungaria, Hungarice, Hungar(ic)us, Hungarorum  
 Hurter, Nomenclator = H. Hurter: Nomenclator literarius theologiae catholicae. Editio tertia emendata et aucta. I—VI. Oeniponte 1903—1913.  
 ibid. = ibidem  
 Ila = Ila B.: Gömör megye (= Comitatus Gemeriensis). I—IV. Bp. 1944—1976.  
 imp. = imperator, caesar  
 ins. = insula  
 It. = Italia  
 ItK = Irodalomtörténeti Közlemények (= Communicationes de historia litterarum). Bp. 1891—.  
 Jajca = Thallóczy L.: Jajca (bánság, vár és város) története 1450—1527 (= Historia banatus, castris et civitatis Jajca 1450—1527). Szerk. (= Red.) Horváth S. Bp. 1915.  
 Jireček = K. Jireček: Geschichte der Serben. I—II/1. Gotha 1911—1918.  
 Jireček, Bolgárok = K. Jireček: A bolgárok története (= De historia Bulgarorum). Nagy-Becskerek 1889.  
 Jorga, Osm. = N. Jorga: Geschichte des osmanischen Reiches. Nach den Quellen dargestellt. I—II. Gotha 1908—1909.  
 Jorga, Rum. = N. Jorga: Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen. I. Gotha 1905.



Kan. Abt. = Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung. Weimar—Köln—Wien—Graz 1880—.

Kaprinai = St. Kaprinai: Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae. I—II. Vindobonae 1767—1771.

Karácsonyi = Karácsonyi J.: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig (= Genera Hungarica usque ad medium saeculum XIV). I—III/2. Bp. 1900—1904.

Karácsonyi, Ferenc rend = Karácsonyi J.: Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig (= Historia ordinis Sancti Francisci in Hungaria usque ad annum 1711). I—II. Bp. 1922—1924.

Kardos = Kardos T.: A magyarországi humanizmus kora (= Tempora humanitatis in Hungaria). Bp. 1955.

Károlyi = A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly, Szerk. (= Red.) Géresi K. I—V. Székesfehérvár (= Albae Regiae) 1896—1904.

Kaszák = Kaszák J.: Thuróczy János élete és krónikája. Bölcsészdoktori értekezés (= Vita Johannis de Thurocz et chronica eius. Dissertatio inauguralis philosophiae). Művelődéstörténeti értekezések (= Dissertationes historiae humani cultus civilisque). 22. Bp. 1906.

Katona = S. Katona: Historia critica regum Hungariae (1000—1350). I—IX. Pestini—Budae 1779—1790.

Klaić, Bosznia = V. Klaić: Bosznia története a legrégebb kortól a királyság bukásáig (= Historia Bosnae a temporibus veterimis usque ad regnum perditum). Nagy-Becskerek 1890.

Klebelsberg Ekv = Emlékkönyv Dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján (= Liber memorialis operae comitis Kuno Klebelsberg in rebus politicis cultus humanitatisque viginti quinque annos expletiae die anniversario quinquagesimo nativitatis editus). Bp. 1925.

Knauz = Knauz N.: Kortan. Hazai történetünkhöz alkalmazva (= Chronologia. Ad historiam Hungariae accommodata). Bp. 1876.

Knauz, Tanács = Knauz N.: Az országos tanács és országgyűlések története 1444—1452 (= Historia consilii regni et congregationum generalium 1444—1452). Pest (= Pestini) 1859.

Kohn = Kohn I.: A zsidók történeté Magyarországon (= Historia Iudaeorum in Hungaria). I. Bp. 1884.

Kosáry = Kosáry D.: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába (= Introductio ad fontes et litteraturam historiae Hungarorum). I. Bp. 1951.

Kosev—Hristov—Angelov = D. Kosev—H. Hristov—D. Angelov: Bulgária története (= Historia Bulgariae). Bp. 1971.

Kovachich = M. G. Kovachich: Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum. Budae 1790.

Kovachich, Suppl. = Supplementum ad vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum. Ed. M. G. Kovachich. I—III. Budae 1798—1801.

Kovachich, Sylloge = J. N. Kovachich: Sylloge decretorum comitialium... regni Hungariae. I—II. Pesthini 1818.

Kretschmayr = H. Kretschmayr: Geschichte von Venedig. I—III. Gotha 1905—1934.

Kristó, 1966 = Kristó Gy.: Korai levéltári és elbeszélő forrásaink kapcsolatához (= Ad coniunctionem fontium chartariorum veterum et fontium narrativorum Hungaricorum). AU Szeged. AH XXI. 1966.

Kristó, 1967 = Kristó Gy.: Anjou-kori krónikáink (= Chronica Hungarica aetatis Andegavensium). Száz. 1967. 457—504.

Kristó, Csák = Kristó Gy.: Csák Máté tartományúri hatalma (= De dominio Matthaei Chak). Bp. 1973.

Krones, Cilli = F. Krones: Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli. I—II. Graz 1883.

KSz = Katholikus Szemle (= Acta Catholica). Bp. 1887—1944.

Kubinyi = Kubinyi A.: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541)



(= *Historia Budapestini aevo medio posteriore usque ad Budam expugnatam 1541*). Budapest története (= *Historia Budapestini*). II. Bp. 1975. Második kiadás (= *editio secunda*). 7—239.

Kupelwieser = L. Kupelwieser: *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács, 1526*. Wien—Leipzig 1895.

Künstele = K. Künstele: *Ikonographie der christlichen Kunst*. I—II. (II.: *Ikonographie der Heiligen*). Freiburg im Breisgau 1926—1928.

László = László Gy.: *A honfoglaló magyar nép élete* (= *De vita Hungarorum patriam occupantium*). Bp. 1944.

Lex. f. Theol. = *Lexikon für Theologie und Kirche*. Begründet von M. Buchberger. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage. Hrsg. von I. Höfer und K. Rahner. I—VII. Freiburg im Breisgau 1957—1962. Zweite, neubearbeitete Auflage des Kirchlichen Handlexikons. Hrsg. von M. Buchberger. VIII—X. Freiburg im Breisgau 1936—1938.

Lexicon Pallas = *A Pallas nagy lexikona* (= *Lexicon magnum Palladis*). Az összes ismeretek enciklopédiája (= *Disciplinarum omnium summa*). I—XVIII. Bp. 1893—1900.

lib. = liber

Lipszky = *Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et confiniorum militarium magni item principatus Transylvaniae occurrentium, quas aeri incisas vulgavit J. Lipszky de Szedlicsna*. I—II. Budae 1808.

Ljubić = S. Ljubić: *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i mletačke republike* (= *Litterae de consuetudine Slavorum meridionalium cum re publica Venetiarum iuncta*). I—IX. *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*. I—V, IX, XII, XXI. *Zagrabiae* 1868—1890.

LK = *Levéltári Közlemények* (= *Communicationes ad archivisticam spectantes*). Bp. 1923—.

l. (loc.) cit. = locus citatus

Lukcsics = Lukcsics P.: *XV. századi pápák oklevelei* (= *Diplomata pontificum saec. XV*). *Olaszországi magyar oklevéltár. Monumenta Hungariae Italica*. I—II. Bp. 1931—1938.

m. = mons

Magyary-Kossa = Magyary-Kossa Gy.: *Magyar orvosi emlékek* (= *Monumenta artis medicinae Hungarica*). I. Bp. 1929.

Makkai = Makkai L.: *A milkói (kún) püspökség és népei* (= *De episcopatu Milcoviensis [Cumanico] populisque eiusdem*). Debrecen (= *Debrecini*) 1936.

Mályusz = Mályusz E.: *A Thuróczy-krónika és forrásai* (= *Chronica Johannis de Thurocz fontesque eius*). *Tudománytörténeti tanulmányok* (= *Studia ex historia scientiarum*) 5. Bp. 1967.

Mályusz, 1966 = Mályusz E.: *Krónika-problémák* (= *Quaestiones de chronicis*). Száz. 1966. 713—762.

Mályusz, 1967 = Mályusz E.: *A Thuróczy-krónika XV. századi kiadásai* (= *Editiones Chronicae Johannis de Thurocz saeculo XV*). *MKSz* 1967. 1—11.

Mályusz, Királyi kanc. = Mályusz E.: *Királyi kancellária és krónikafrás a középkori Magyarországon* (= *Cancellaria regia et chronographia in Hungaria medii aevi*). *Irodalomtörténeti Füzetek* (= *Fasciculi Historiae Litterarum*). 73 Bp. 1973.

Mályusz, Konstanzi zsinat = Mályusz E.: *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog* (= *De synodo Constantiensis et iure patronatus Hungarico*). *Ért. tört. tud. N. S.* 9. Bp. 1958.

Mályusz, Rendi állam = Mályusz E.: *A magyar rendi állam Hunyadi korában* (= *Regnum ordinum Hungariae aetate Johannis de Hunyad*). Száz. 1957. 46—123, 529—602.

Marczali = Marczali H.: *A magyar történet kútfői az Árpádok korában* (= *Fontes historiae Hungarorum aetate Arpadiana*). Bp. 1880.

Marczali, *Enchiridion* = *A magyar történet kútfőinek kézikönyve. Enchiridion fontium historiae Hungarorum*. Szerk. Red. H. Marczali. Bp. 1901.

Márki = Márki S.: *Mária Magyarország királynéja 1370—1395*. (= *Maria regina Hungariae 1370—1395*). *Magyar Történeti Életrajzok* (= *Memoria vitarum in historia Hungariae*). Bp. 1885.



MÉ = Művészettörténeti Értesítő (= Acta Historiae Artium). Bp. 1952—.

MEkv = Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára (= Matthias rex. Liber memorialis die anniversario quingentesimo natus eius editus). Szerk. (= Red.) Lukinich I. I—II. Bp. 1940.

Melich = Melich J.: A honfoglaláskori Magyarország (= Hungaria aetate occupationis patriae). A magyar nyelvtudomány kézikönyve (= Enchiridion glottologiae Hungaricae). I. 6. Bp. 1929.

M. G. H. Const. = Monumenta Germaniae Historica. Legum sectio IV. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. Ed. L. Weiland. I—II. Hannoverae 1893—1894.

M. G. H. SS = Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum. I—XXXII. 1826—1934.

Migne, PL = Patrologiae cursus completus. Patrologia Latina. I—CCXXI. Ed. J. P. Migne. Parisiis 1844—1864.

MIÖG = Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Innsbruck—Graz—Köln 1880—.

Miskolczy = Miskolczy I.: Magyar—olasz összeköttetések az Anjouk korában. Magyar—nápolyi kapcsolatok (= Consuetudines Hungarorum cum Italis aetate Andegavensium iunctae. Necessitudines Hungarorum cum Neapolitanis factae). Bp. 1937.

MKSz = Magyar Könyvszemle (= Conspectus librorum Hungaricus). Bp. 1876—.

MNy = Magyar Nyelv (= Lingua Hungarica). Bp. 1905—.

Monaci = L. de Monaci: Chronicon de rebus Venetis ab u. c. ad annum 1354. Ed. F. Cornelius. Venetiis 1758.

Mon. Hung. = Monumenta Hungarica. I—VII. Bp. 1957—1963.

Mon. Hung. Hist. SS = Monumenta Hungariae Historica. II. Scriptorum. Pest (= Pestini). Bp. 1857—1906.

Mon. Pol. = Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowje Polski. I—VI. Lwów—Kraków (= Leopoli—Cracoviae) 1864—1893.

Mon. Strig. = Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I—III. Ed. F. Knauz—L. Cr. Dedek. Strigonii 1874—1924.

Mon. Vat. = Vatikáni magyar okirattár. Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Első sorozat. Series prima. 1—6. Bp. 1885—1891.

Mon. Vespri. = Monumenta Romanae episcopatus Vespriensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára. Ed. J. Lukcsics. I—IV. Bp. 1896—1908.

MTT = Magyar Történelmi Tár (= Collectio Historica Hungarica). I—XXV. Pest (= Pestini)—Bp. 1855—1877.

Muratori R. I. S. = Rerum Italicarum scriptores ab anno aerae Christianae quingentesimo ad millesimum quingentesimum. Ed. Muratorius. I—XXV. Mediolani 1723—1751. Nuova edizione con la direzione di G. Carducci ecc. Città di Castello—Bologna 1900—.

Nagy = Nagy I.: Magyarország családai czímerekkel és leszármazási táblákkal (= Familiae Hungariae armis tabulisque genealogicis). I—XIII. Pest (= Pestini) 1857—1868.

NF = Neue Folge

Nr. = Nummer

N. S. = Nova Series

num. = numerus

O. L. Dl. v. Dl.

op. = oppidum, civitas

op. cit. = opus citatum

Opera omn. v. Aeneas Silvius

Ortvay, Pressburg = T. Ortvay: Geschichte der Stadt Pressburg. I—IV. 1892—1910.

Ortvay, Temes = Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez (= Diploma ad historiam comitatus Temesiensis et civitatis Temesvarini). I. Szerk. (= Red.) Ortvay T. Temesvármegye és Temesvárváros története a legrégebbi időktől a jelenkorig (= Historia comitatus Temesiensis et civitatis Temesvarini a temporibus veterrimis usque ad aetatem nostram). IV. Pozsony (= Posenii) 1896.



Ostrogorsky = G. Ostrogorsky: Geschichte des byzantinischen Staates. Dritte Auflage. München 1963.

I. Oszt. Közl. = A Magyar Tudományos Akadémia (Első) Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei (= Acta [Primae] Sectionis Glottologicae Litterariaeque Academiae Scientiarum Hungaricae). Bp. 1951—.

p. = pagina

paenins. = paeninsula

Palacky = Fr. Palacky: Geschichte von Böhmen. Grösstenteils nach Urkunden und Handschriften. I—V. Prag 1836—1867.

Pannonh. = A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története (= Historia ordinis Sancti Benedicti in Monte Sacro Pannoniae). Szerk. (= Red.) Erdélyi L.—Sörös P. I—XII/B. Bp. 1902—1916.

Pastor = L. Pastor: Geschichte der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters. I—III.<sup>3-4</sup> Freiburg im Breisgau 1899—1901.

Pataki = Pataki J.: Anjou királyaink és a két román vajdaság (= De regibus Hungariae Andegavensibus et de duobus vaivodatibus Rumanicis). Kolozsvár (= Claudiopoli) 1944.

Pauler = Pauler Gy.: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt (= Historia gentis Hungaricae temporibus regum stirpis Arpadianae). Második kiadás (= Editio secunda). I—II. Bp. 1899.

p. Ch. n. = post Christum natum

Pesty = Pesty Fr.: Az eltűnt régi vármegyék (= Comitatus veteres deleti). I—II. Bp. 1880.

Podhradczky = Chronicon Budense. Textum recognovit, notis illustravit, lemmata ac indices adiecit et praefatus est J. Podhradczky. Budae 1838.

Pór = Pór A.: Nagy Lajos 1326—1382 (= Ludovicus Magnus 1326—1382). Magyar történeti életrajzok (= Memoria vitarum in historia Hungariae). Bp. 1892.

Pór, Csák Máté = Pór A.: Trencsényi Csák Máté 1260—1321 (= Mattheus Chak de Trenchinio 1260—1321). Magyar történeti életrajzok (= Memoria vitarum in historia Hungariae). Bp. 1888.

Pór—Schönherr = Pór A.—Schönherr Gy.: Az Anjou ház és örökösei (1301—1439) (= Domus Andegavensium heredesque eius). Szilágyi III. 1895.

pp. = paginae

Pray = G. Pray: Annales regum Hungariae ab anno Christi 997 ad annum 1564... I—V. Vindobonae 1763—1770.

Quellen = Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst. Wien 1849.

R = Codex Vaticanus, qui textum Chronici Hungarorum continet (asservatur Romae in Bibliotheca Vaticana)

Rác = Rác M.: A három Villani krónikája (= Chronica trium Villani). Középkori krónikások (= Chronographi medii aevi). VIII—IX. Bp. 1909.

Ráth = Ráth K.: A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei (= Bella, itinera domiciliaque regum Hungariae). Győr (= Jaurini) 1861.

Rázsó = Rázsó Gy.: A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (= Hungaria aetate Sigismundi et periculum Turcicum) 1393—1437. HK N. S. 1973. 403—444.

red. = redigit, redegit, redegerunt

Reg. Arpad. = Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico—diplomatica. Szerk. Red. Szentpétery I.—Borsa I. I—II. Bp. 1923—1961.

RSR = Republica Socialistă România (Rumanica Socialistica Res Publica)

Rupp = Rupp J.: Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre... (De historia topographica Hungariae summo respectu institutorum ecclesiasticorum...). Pest (= Pestini) I—III. 1870—1876.



Rupp, Budapest = Rupp J.: Buda-Pest és környékének helyrajzi története (= De historia topographica Budapestini regionisque vicinae eius). Pest (= Pestini) 1868.

S. = Sanctus (-a)

S = Codex Sambuci, qui textum Chronici Hungarorum continet (asservatur Budapestini in tabulario Bibliothecae Nationalis de Széchényi nominatae)

s. a. = sine anno

saec. = saeculum, saecula

Salamon = Salamon F.: Budapest története (= De historia Budapestini). I—III. Bp. 1878—1885.

sc. = scilicet

Schäfer = K. H. Schäfer: Deutsche Ritter und Edelknechte in Italien während des 14. Jahrhunderts. I—II. Paderborn 1911—1914.

Schiller = Schiller B.: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon (= De ortu comitatus perpetui in Hungaria). Bp. 1900.

Schramm = P. E. Schramm: Der König von Frankreich. Das Wesen der Monarchie vom 9. zum 16. Jahrhundert. I—II. Zweite Auflage. Weimar 1960.

Schramm, Herrschaftszeichen = P. E. Schramm: Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. Beiträge zu ihrer Geschichte vom dritten bis zum sechzehnten Jahrhundert. I—III. Schriften der M. G. H. Deutsches Institut für Erforschung des Mittelalters. 13/I—III. Stuttgart 1954—1956.

Schwandtner, SS. rer. Hung. = I. G. Schwandtner: Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini. I—III. Vindobonae 1746—1748.

Schwicker = Schwicker B.: Az utolsó Cillej grófok és viszonyuk Magyarországhoz (= Comites ultimi Ciliae necessitudoque horum cum Hungaria). Bp. 1881.

scr. hist. = scriptor historiae

Sebestyén = Sebestyén B.: A magyar királyok tartózkodási helyei (= De domiciliis regum Hungariae). Bp. s. a. (1939)

Sebestyén, Archont. = Sebestyén Béla kézírata a Magyar Országos Levéltárban (= Liber manu scriptus Béla Sebestyén in Archivo Nationali Hungarico). Jelzete (= Nota) Q 282.

Secretum Secretorum = Opera hactenus inedita Rogeri Baconi. Fasc. V. Secretum secretorum cum glossis et notulis. Tractatus brevis et utilis ad declarandum quedam obscure dicta fratris Rogeri. Nunc primum edidit R. Steele. Oxonii 1920.

sent. = sententia

ser. = series

Smičiklas = Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae. Red. M. Kostrenčić—T. Smičiklas. I—XVI. Zagrabiae 1904—1976.

Sopron vm. = Nagy I.: Sopron vármegye története. Oklevéltár (= Historia comitatus Soproniensis, Codex diplomaticus) I—II. Sopron (Sopronii) 1889—1891.

Sprawozdanie = Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności. Przez W. Barana—J. Dąbrowskiego ... (= Relatio de pervestigationibus in Hungaria opibus Academiae Scientiarum factis a W. Baran—J. Dąbrowski). Kraków (= Cracoviae) 1919.

sq. = sequens

sq. = sequentes

SRH = Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit E. Szentpétery. I—II. Bp. 1937—1938.

SSSR = Sojuz Sovetskih Socialističeskijh Respublik (= Civitates Socialisticae Foederatae Sovieticae)

Starine = (= Antiquitates). Jugoslovenska Akademija Znanosti i Umjetnosti (= Academia Scientiarum et Artium Jugoslavica). U Zagrebu (= Zagrabiae) 1869—.

Ștefănescu = Șt. Ștefănescu: Țara Românească de la Basarab I "Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul (= Terra Rumaniae Basarab I. "Conditoris" usque ad Michaelem Viteazul). București (= Bucurestini) 1970.



Studia Slavica Acad. Scient. Hung. = Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae. Bp. 1955—.

Suchenwirt = A. Primisser: Peter Suchenwirt's Werke aus dem vierzehnten Jahrhunderte. Wien 1827.

Supan = A. G. Supan: Die vier letzten Lebensjahre des Grafen Ulrich II. von Cilli. Wien 1868.

Szamota—Zolnai = Szamota I.—Zolnai Gy.: Magyar oklevél-szótár. Régi oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye. Lexicon vocabulorum Hungaricorum in diplomatibus aliisque scriptis quae reperiri possunt vetustorum. Bp. 1902—1906.

Száz. = Századok (= Saecula). Bp. 1867—.

Székely, Tanulm. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században (= Studia ad historiam rusticorum in Hungaria saeculo XIV). Szerk. (= Red.) Székely Gy. Bp. 1953.

Székesfehérvár = Székesfehérvár évszázadai (= De saeculis Albae Regiae). Szerk. (= Red.) Kralovánszky A. I—II. Székesfehérvár (= Albae Regiae) 1967—1972.

Szekfü, M. tört. V. Hóman, M. tört.

Szentpétery = Szentpétery I.: Magyar oklevéltan (= Diplomatica Hungarica). Bp. 1930.

Szerbia = A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198—1526 (= Codex diplomaticus coniunctionum Hungariae cum Serbia factarum 1198—1526). Magyarország melléktartományainak oklevéltára. Codex diplomaticus partium Hungariae adnexarum. II. Szerk. (= Red.) Thallóczy L.—Áldásy A. Bp. 1907.

Szerémi—Ernyey = Szerémi Odeschalchi A.—Ernyei J.: A Majtényiak és a Felvidék. Történelmi és genealógiai tanulmány (= Familia Majtényi et Regio Septemtrionalis Hungariae. Studium historiae et genealogiae) I. Bp. 1912.

Szilágyi = A magyar nemzet története (= Historia gentis Hungaricae). Szerk. (= Red.) Szilágyi S. I—X. Bp. 1895—1898.

Sztáray = A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára (= Codex diplomaticus familiae comitis Sztáray de Nagymihály et de Sztára). Szerk. (= Red.) Nagy Gy. I—II. Bp. 1887—1889.

tab. = tabula

Tanulm. = Tanulmányok Budapest múltjából (= Studia e tempore praeterito Budapestini). Bp. 1932—.

Teleki = Teleki J.: Hunyadiak kora Magyarországon (= Aetas familiae de Hunyad in Hungaria). I—XII. Pest (= Pestini) 1852—1857.

Teleki Oklt. = A Római Szent Birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. Codex diplomaticus Sacri Romani Imperii comitum familiae Teleki de Szék. Szerk. (= Red.) Barabás, S. I—II. Bp. 1895.

Teutsch = Fr. Teutsch: Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenbürgen. I. Hermannstadt 1921.

Th. = Johannes de Thurocz

Thallóczy, Mantova = Thallóczy L.: Mantovai követjárás Budán 1395. (= Legati Mantuae Budam missi 1395). Ért. tört. tud. XX. 4. Bp. 1905.

Theiner = A. Theiner: Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia. I—II. Romae 1859—1860.

Thienemann = Thienemann T.: Irodalomtörténeti alapfogalmak (= Principia historiae litterarum). Második kiadás (= Editio secunda). Pécs (= Quinqueecclesiis) 1931.

Thúry = Thúry J.: Török történetírók (= Historici Turcici). I—II. Bp. 1893—1896.

tit. = titulus

Toldy = Toldy F.: Analecta Monumentorum Hungariae Historiorum Literariorum. Pestini 1862.



tom. = tomus

Tóth-Szabó = Tóth-Szabó P.: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon (= *Historia motuum et dominationis Husitarum Bohemicorum in Hungaria*). Bp. 1917.

Tört. Sz. = Történeti Szemle (= *Acta Historica*) Bp. 1912—1930.

TSz = Történelmi Szemle (= *Acta Historica*). Bp. 1958—.

TT = Történelmi Tár (= *Collectio Historica*). Bp. 1878—1911.

Uhlirz I. = Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländer Böhmen und Ungarn. Begonnen von K. Uhlirz. Bearbeitet von M. Uhlirz. I. Graz—Wien—Leipzig 1927.

Ung. Jahrb. = Ungarische Jahrbücher. Berlin 1921—1943.

Urkb. Siebenb. = Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, von Fr. Zimmermann—C. Werner—G. Müller—G. Gündisch. I—V. Hermannstadt—Köln—Wien 1892—1975.

v. = vide

$V_1$ — $V_5$  = Codices, qui textum Chronici Hungarorum ad familiam Chronici Picti pertinentem continent

$V_1$  vel  $V$  = Codex Chronici Picti, qui textum Chronici Hungarorum continet (asservatur Budapestini in tabulario Bibliothecae Nationalis de Széchényi nominatae)

$V_2$  = Codex Telekianus, qui textum Chronici Hungarorum continet (asservatur Budapestini in Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungaricae)

$V_3$  = Codex Csepregianus, qui textum Chronici Hungarorum continet (asservatur in oppido Tîrgu Mureş — Hungarice Marosvásárhely — in Bibliotheca Telekiana)

$V_4$  = Codex Beldianus, qui textum Chronici Hungarorum continet (asservatur Agriae in Bibliotheca Archiepiscopali)

$V_5$  = Codex Thuroczianus, qui textum Chronici Hungarorum continet (asservatur Budapestini in tabulario Bibliothecae Nationalis de Széchényi nominatae)

Vancsa = M. Vancsa: Geschichte Nieder- und Oberösterreichs. II. Stuttgart—Gotha 1927.

Verci = G. Verci: Storia della marca Trivigiana e Veronese. XIII—XX. Venezia 1789—1791.

vol. = volumen

Wadding = L. Wadding: Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum. XII. Editio tertia. Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1932.

Wagner = Analecta Scepusii sacri et profani. Red. C. Wagner. I—IV. Posonii—Cassoviae 1774—1778.

Walther = H. Walther: Initia carminum ac versuum medii aevi posterioris latinorum. Alphabetisches Verzeichnis der Versanfänge mittellateinischer Dichtungen. Göttingen 1959.

Walther, Proverbia = H. Walther: Proverbia sententiaeque Latinitatis medii aevi. I—Göttingen 1963—.

Wenzel = Wenzel G.: Árpádkori Új Okmánytár. Codex Diplom. Arpadianus Continuatus. I—XII. Pest (Pestini)—Bp. 1860—1874.

Wenzel, Bányászat = Wenzel G.: Magyarország bányászatának kritikai története (= *Historia critica culturae fodinalis in Hungaria*). Bp. 1880.

Wertner = Wertner M.: Az Árpádok családi története (= *Historia familiae Arpadianae*). Nagy-Becskerek 1892.

Wertner, Adalékok = Wertner M.: Adalékok a XIV. századbéli magyar világi archontológiához (= *Additamenta ad profanam archontologiam Hungaricam saeculi XIV.*). TT 1906. 583—609. 1907. 1—69, 161—198, 327—354.

Wertner, Délszláv = Wertner M.: A középkori délszláv uralkodók genealogiai története (= *Historia genealogiae principum Slavicorum meridionalium medii aevi*). Temesvár (= *Temesvarini*) 1891.

Wertner, Hadjáratai = Wertner M.: Nagy Lajos király hadjáratai (= *Bella regis Ludovici Magni*). HK 1918. 59—97, 202—271.

Wetzer—Welte = Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften. Zweite Auflage. I—XII. Freiburg im Breisgau 1882—1903.

Windecke = Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds. Hrsg. von W. Altmann. Berlin 1893.

Wostry = W. Wostry: König Albrecht II, 1437—1439. Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft 12. I—II. Prag 1906.

Zala = Zala vármegye története. Oklevéltár (= Historia comitatus Zaladiensis. Codex diplomaticus). I—II. Bp. 1886—1890.

Zawadzky = M. Zawadzky: Die Cillier und ihre Beziehungen zu Kaiser Sigmund und König Albrecht. Halle a. S. 1911.

Zichy = A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő. I—XII. Pest (= Pestini)—Bp. 1871—1931.

Zs. O. = Zsigmondkori Oklevéltár (= Codex diplomaticus aetatis Sigismundi). Szerk. (= Red.) Mályusz E. I—. Bp. 1951—.



# COMMENTARII





⟨111.⟩

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

*De adductione ... coronatione eiusdem* — Index ex indice variantum  $V_3$ ,  $V_4$  485  
 Chronici Picti ("De introductione Wenceslai ducis de Bohemia", SRHI, 479) et ex indice Chronici Budensis ("Mortuo rege Andrea, Ladizlaus, vel potius Vencezlaus, filius regis Bohemie contra Karolum in Hungariam inducitur et in Albensi civitate honorifice coronatur", SRHI, 479) conscriptus est.

*Mattheus* — Membrum generis Chak est. In historiographia Hungarica historicorum consensu Matthaëus Chak de Trenchinio nominatur ex castro Trenchinio (Trencsén, hodie Trenčín, ČSSR), quod sedes potestatis eius factum est. Vita eius apte demonstrat, quibus rebus praesentibus et quantopere possessori cuidam sollertissimo potestate et regno frui licuerit. Pater et patruus palatini fuerunt, ipse primum anno 1293 dignitate publica, magistratu agazonum potitus est praemio, quia ipse regi armis adiumento fuit, quod quidem rationibus suis quoque conduxit, nam sic inimicum pristinum familiae suae persequi potuit. Anno 1297 palatinus factus est, tamen iam eodem anno regi obstetit, ita ut hic anno 1299 contra Matthaëum Chak omnes ad arma vocaret, neque tamen eum ad obsequium reducere potuit. Post mortem Andreae III. ille fuit summus auctor et adiutor Wenceslai creandi. Praemio comitatum Nitriensis et Trenchiniensis adeptus est. Anno 1304 Wenceslaum deseruit, at nec in partes Othonis, nec in partes Caroli Roberti transiit. Quamquam posteriorem anno 1308 regem agnovit, liberam voluntatem usque ad mortem (anno 1321) conservavit et in Hungaria septemtrionali-occidentali velut princeps quidam regnavit. Circiter viginti comitatus et minimum quinquaginta castra sub ditione sua — quamvis ad tempus quoddam — habuit (Karácsanyi I, pp. 296, 322 sq.; Hóman, M. tört. II, pp. 242 sq.; Pór, Csák Máté pp. 28 sq.; Székely Gy., A parasztság és a feudális állam megszilárdulása Károly Róbert korában [= De stabilitate status iobagionum et regni feudalis aetate Caroli Roberti], in Székely, Tanulm. pp. 35 sq.; Kristó, Csák pp. 35 sq.).



*Omodeus* — Omodeus de genere Aba ortus anno 1283 iudex curiae, ab anno 1285 non sine intermissionibus compluries palatinus fuit. Unum ex columinibus firmissimis regni Andreae III. erat. Post mortem regis in partes Venceslai transiit et tantum anno 1304 Carolo Roberto se adiunxit. In parte septemtrionali-orientali Hungariae dominatum eiusmodi ordinare sibi contigit, qualem Matthaeus Chak in parte septemtrionali-occidentali regni Hungariae habuit (Karácsonyi I, pp. 3, 24 sq.; Hóman, M. tört. II, p. 251).

*Vgrinus* — Sic in cunctis variantibus Gestorum invenitur praeter S, in quo: “Ugrinus” legitur (SRH I, 479).

*potentissimi principes* — Vocabulum “princeps” ut nominatio optimatum Hungaricorum exeunte saeculo XIII et ineunte saeculo XIV in diplomatibus Hungaricis insolitum quidem est, quoniam in his vocabulum “barones et proceres” usitatum est (Schiller pp. 301 sq.), tamen non est ignotum. Palatinus Stephanus de genere Akus anno 1303 palatinos Omodeum et Lorandum atque duos generos, qui tantum comites erant, “magnificos principes” nominavit (Anjou I, p. 53), capitulum autem Nitriense anno 1312 Matthaeum Chak “magnificum principem” appellavit (Hazai Oklt. p. 185). Saepius usitatum est vocabulum “princeps” in usu cancellariae regiae Teutonicae et in fontibus narrativis illius temporis. Rudolphus Habsburg anno 1274 “archiepis et eorum suffraganeis, necnon principibus et baronibus per regnum Ungarie constitutis” epistolam scribit (Fraknói V., A Habsburg-ház első érintkezése Magyarországgal [= Primae coniunctiones domus de Habsburg cum Hungaria], Ért. tört. tud. XXIV/8, p. 27); ut in Chronico Aulae regiae (Kronika Zbraslavská) adnotatum est, rex Venceslaus “coram pluribus principibus et nobilibus” corona regni Hungariae se abdicat (Gombos I, p. 502), in Chronico Bohemiae autem, quod medio saeculo XIV ortum est, ii, qui ad regem Venceslaum maiorem legatos miserunt, sic enumerantur: “prelati, principes et barones regni Hungarie” (Gombos I, p. 536). Nominatio in Hungaria exeunte saeculo XIII et ineunte saeculo XIV exorta cum contentionibus et successibus procerum ad potestatem dominatum amplificandam coniuncta esse videtur at potestas regia firmata ei impedimento esse potuit, quominus universe usitata valeret.

*Postea mortuo ... sed non facto* — Sententia scriptoris Gestorum, ex qua Matthaeus Chak et Omodeus statim post mortem Andreae III. in partes Caroli Roberti transierunt, omnino modum excedit nec rem veram reddens aspici potest, etiamsi id, quod barones persaepe studia partium mutaverunt (Kristó, Csák p. 110), proprium aetatis putamus. Sumendo textum multo post res gestas conscriptum esse id quoque putare possumus tempore conscriptionis memoriam, cuiusnam partibus illi prius favissent, iam obscuratam esse (S. Domanovszky, A magyar királykrónika XVI. [recte: XIV.] századi folytatása [= Continuatio Chronici regalis Hungarici saeculi XVI (recte XIV)], in Berzeviczy-Ekv. p. 31). Sed propius vero est scriptorem potestatem Andegavensium in maius extollere voluisse eo, quod ut assectatores Caroli Roberti ostendit proceres quosdam Hungaricos, qui tempore



descripto adhuc in factione altera fuerant et hoc modo in locum assectatorum absentium nomina horum, qui posterius assectatores Caroli Roberti facti sunt, sufficiens in oblivionem ducere, quantopere candidatus papae in invidia fuisset.

*Dominicus vero filius Stephani dicti Porch* — Stephanus dictus Porch, qui de genere Ratold ortus est et possessor in comitatibus Gemeriensi et Hevesiensi fuit, assectator Stephani V., regis iunioris, magister agazonum reginae fuit, filius autem Dominicus — item a rege iuniore creatus — anno 1270 comes de Sarus factus est. Dominicus partes maiores non prius, quam Andrea III. regnante accepit: ab anno 1293 usque ad annum 1301 tavernicorum magister fuit. Anno 1304 Carolo Roberto se adiunxit. Ab anno 1315 usque ad annum 1320 dignitate palatini functus est (Karácsonyi III, pp. 10 sq.; Reg. Arpad. II/1, num. 1905).

*magister thavarnicorum* — Tavernici erant custodes horreorum possessionum regiarum et curatores fructuum ibi collocatorum. Praefectus horum exeunte saeculo XII more Francogallico "magister" nominatus est. Momento redituum regiorum a possessionibus regum magis magisque ad reditus regales delato etiam munus magistrorum tavernicorum latius patuit ad totam administrationem rei nummariae et gradatim per totum regnum valuit. Saeculo XIII munus procurationis amplificabatur potestate iurisdictionis in causis civitatum atque Iudaeorum accepta, qui populus directe subditus erat camerae regiae. Tavernicorum magister saeculo XIV ex institutis Caroli Roberti corrigendae emendandaeque rei nummariae procurator administrationis publicorum redituum et impensarum, rector rationis rerum nummariae et oeconomicae regni et praefectus administrandae rei nummariae fuit. Rebus nummariis administrandis adhuc eodem saeculo munus "thesaurarii" conformatum est et tavernicorum magister mansit iudex summus civitatum regiarum civiumque (Hóman, M. tört. I, p. 404, II, pp. 123 sq.).

*Demetrius filius Nicolai* — Nepos est Detrici, qui primus comes nominatim notus praedii Zoliensis magnae extensionis erat. Demetrius ab anno 1280 usque ad annum 1286 magister tavernicorum reginalium, ab anno 1285 comes Zoliensis fuit. Hoc munere Andrea III. regnante quoque fungebatur, immo quidem et comitatus Poseniensem et Sarus adeptus est. Anno 1298 dux erat illius catervae Hungaricae, quae contra regem Romanorum (scilicet Teutoniae) Adolphum Nassoviensem in pugna ad Göllheim conserata duci Austriae Alberto victoriam reportare adiumento fuit (Zolnay L., Miklósfia Demeter mester [= Magister Demetrius filius Nicolai], Turul 49 [1935] 35 sq.; Kristó, Csák pp. 69 sq.).

*Iohanne archiepiscopo Colocensi* — Membrum generis Huntpaznan, filius Andreae, magistri tavernicorum regis est. Titulus eius "decretorum doctor" affirmat eum studia universitatis absolvisse. Officia in aula regia Stephano V. regnante iniit, et quanto ibi amplioribus muneribus praeficiebatur, tanto magis possessor beneficiorum, quae proventum maiorem



reddunt, factus est. Annis 1273—1274 clericus regius et archidiaconus Gemeriensis, anno 1276 comes capellae regiae et archidiaconus Nitriensis, annis 1277—1278 vicecancellarius regius et praepositus Budensis, annis 1278—1279 cancellarius et archiepiscopus Colocensis, annis 1290—1291 cancellarius Andreae III. erat. Obiit anno 1302 (Karácsonyi II, p. 205; Fejérpataky pp. 133, 128, 142 sq.). Identificari non potest cum vicecancellario Venceslai (cf. Szabó A., Vencel és Ottó királyok oklevelei [= Diploma regum Venceslai et Othonis], Turul 34 [1916] 14; Reg. Arpad. II/2, num. 2805, 2876).

*Andrea episcopo Agriensi* — Anno 1275 factus est episcopus Agriensis et diploma ultimum, in quo nomen eius memoratur, anno 1305 ortum est. Anno 1307 iam successor eius munere fungitur (N. Schmitth, Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati, Tyrnaviae 1768, I, pp. 195 sq.; Anjou I, pp. 103, 131). Attributum “magister” nomini adscriptum (Schmitth op. cit. I, p. 200) eum litteris eruditum fuisse demonstrat.

*Emerico episcopo Waradiensi* — Anno 1297 factus est episcopus Varadiensis a capitulo creatus. Obiit anno 1317 (Bunyitay I, pp. 158 sq.). Non explicatum est, unde ortus sit. Coniecturae Bunyitay haud fide dignae factae sunt (cf. Komáromy A., Dózsa nádor és a Debreczeni család [= De palatino Dózsa et familia Debreczeni], Turul 9 [1891] pp. 3, 68 sq.).

*Haab episcopo Vaciensi* — Matthaëus Chak anno 1276 eum consanguineum appellat, itaque probabiliter membrum generis Chak est. Canonicus Zagrabiensis erat, mox annis 1280—1291 praepositus Agriensis, annis 1291—1293 praepositus Psoniensis, ab anno 1293 episcopus Vaciensis fuit. Obiit anno 1311 (Knauz N., A pozsonyi prépostság [= De praepositura Psoniensi], Exemplum separatum anni 11 Új Magyar Sion [= Novus Sion Hungaricus], Esztergom 1880, pp. 139 sq.).

*Anthonio episcopo Chanadiensi* — Incertae originis est. Monachus ordinis Sancti Francisci fuit, ideo ut episcopus titulo “frater” se nominavit, atque scriptor Gestorum inferius sic eum nominat (caput (114.)). Annis 1298/1299 vicecancellarius regius, ab anno 1298 episcopus Chanadiensis erat. Quamquam conatus Andreae III., ut episcopus Antonius pro Gregorio de Bicske archiepiscopatum Strigoniensem consequeretur, curia Romana, quae Andegavensibus favit, resistente repulsus est, ipse episcopus mentem et voluntatem contra Andegavenses ne posterius quidem mutavit (Juhász K., A csanádi püspökség története 1243—1307 [= Historia episcopatus Chanadiensis annis 1243—1307], Csanádvármegyei Könyvtár [= Bibliotheca comitatus Chanadiensis], 24, Makó 1933, pp. 25 sq.; Fejérpataky p. 145; Szabó op. cit. Turul 34 [1916] 16 sq.).

*Nicolao episcopo Boznensi* — Episcopatus Bosnensis saeculo XIII cum conformatione ecclesiastica Hungarica artius quam antea coniunctus est. Anno 1247 papa Innocentius IV. hunc episcopatum ex iurisdictione archiepiscopi Ragusiensis iurisdictioni archiepiscopi Colocensis subiecit, tamen institutum papae impulsore rege Hungariae factum est, sicut hoc



donationes a duce Colomano, mox a Bela IV. episcopatus anno 1244 largitae demonstrant. Sedes episcopatus non in Bosna, sed in territorio Hungariae sita civitas, Diaco (Diakovár), hodierna civitas Đakovo erat, quae in comitatu Valko inter fluvios Dravum et Savum porrecto sita est et etiam possessiones magnae episcopatus ibidem extensae erant (Balics, II/1. pp. 376 sq.; Klaić, Bosznia pp. 62, 92; Csánki D., Boszniai püspökség Magyarországon [= Episcopatus Bosnensis in Hungaria], Száz. 27 [1893] 468 sq.). Episcopus Nicolaus adhuc ut praepositus capituli Bosnensis in cancellaria Andreae III. fungebatur: is fuit "secretarius notarius" et comes capellae regiae, id est custos anuli signatorii regis. Anno 1302 iam fautor Andegavensium fuit. Obiit circa annum 1307 (Szabó op. cit. Turul 34 [1916] 18).

*Iacobo episcopo Scepsensi ... concessus episcopatus* — Episcopatus Scepusiensis medio aevo non exstitit, tantum praepositura cum capitulo collegiatio. Aliter ac praepositus aliorum capitulorum collegiatorum, sicut praepositus capituli collegiati Psoniensis, praepositus Scepusiensis in regione, quae maior, quam comitatus quidam erat et fines Scepusiensis excedebat, potestatem examinandi et inspiciendi in clericis sacerdotio fungentes exercebat, quae res quidem inter cetera eo effecta est, quod regio, quae ad archiepiscopatum Strigoniensem pertinebat, a sede archiepiscopatus longissime sita erat. Procuratio, qua fungebatur, cum procuratione archidiaconatus cuiusdam congruebat (Fekete Nagy, p. 52; E. Fügedi, Kirchliche Topographie und Siedlungsverhältnisse im Mittelalter in der Slowakei, Studia Slavica Acad. Scient. Hung. 5 [1959] 370 sq., 374). Praepositus Iacobus (1284—1301) ex ordine sociali illustrissimo Saxonum Scepusiensium ortus est (Hazai Okmt. VIII, p. 330) et quoniam Saxones in rebus politicis et in administratione autonomiam possidebant, conatus praepositi Iacobi, ut praepositura in episcopatum transformaretur, non solum ex ambitione sua propria ortus esse potuit. Nullum tamen momentum tam grave fuit, ut impedimenta iuris ecclesiastici remove posset. Praepositus Iacobus ideo episcopus nominari potuit, quoniam archiepiscopus Strigoniensis Lodomerius eum vicarium suum et quidem "vicarium in pontificalibus" fecit. Contra "vicarios in spiritualibus" et "vicarios in temporalibus" officium Iacobi ut vicarii fuit negotia archiepiscopi Strigoniensis procurare, quae, exempli causa consecrationem ecclesiarum, nonnisi episcopus ordinatus implere potuit. Ipse igitur unus ex episcopis honorariis fuit, qui nulli dioecesi praefuerunt, qui titulum, ut ipsi episcopi ordinari possent, de episcopatu quodam acceperunt, qui iam multo antea sublatus est et cuius regio certa definiri iam non potuit et ipse episcopatus tantum in tabulis curiae Romanae adnotatus est. In causa praepositi Iacobi id est insolitum, quod ipse non de ecclesia cathedrali quadam episcopus est nominatus. Non est dubium, quin episcopus ordinatus fuerit, nam aliter archiepiscopo mandante anno 1297 dedicatione ecclesiae fungi non potuisset, non nominari potuisset episcopus Scepusiensis in diplomatibus suis et



regis et archiepiscopi et aliorum. (Andreas III. anno 1290 eum praepositum nominat, at anno 1293 de eodem ita scribit: “venerabilis pater Iacobus dei gratia episcopus Scepusiensis ... eo tempore, cum adhuc prepositus fuisset Scepusiensis”. Ab archiepiscopo Lodomerio anno 1297 sic memoratur: “venerabilis pater Iacobus dei gratia vicarius episcopus noster”. Episcopus Iacobus anno 1294 a se ipso sic nominatur: “Iacobus divina miseratione episcopus Scepusiensis”. Wagner I, pp. 303 sq., 392, III, pp. 18sq.; Hazai Okmt. VII, pp. 224, 245. Cf. Pirchalla M., A szepesi prépostság vázlatos története [= Historia praepositurae Scepusiensis breviter descripta], Lőcse 1899, pp. 27 sq.) Quia cum titulo episcopatus non existens papa nullo modo Iacobum episcopum ordinare approbavisset, ordinationem iussu regis factam esse arbitrandum est. Si tamen dioecesis quaedam, quam rex eo tempore nonnisi fundaturus fuit, episcopatus memorata est, haec res ius patronatus regis tam firmum ostendit, quale id tempore institutionis ecclesiarum propriarum (Eigenkirche) erat. Coniectura nostra eo affirmatur, quod papa Bonifacius VIII. mandatum “praeposito ecclesiae de Scepus” anno 1297 mittit (A. Potthast, Regesta pontificum Romanorum inde ab a. 1198 ad a. 1304, II, Berolini 1875, num. 24 485.), quod significat Romae episcopatum Iacobi Scepusiensem non agnitum esse. Res quidem qualescunque esse potuerunt, in dubium vocari non potest, quin narratio Gestorum, quamquam insolitum videatur, argumentis diplomatum probari possit.

*in mense Iulio* — Narrationem scriptoris Gestorum, quod ad tempus et ad membra legationis pertinet, litterae indulgentiarum affirmant, quas die 30 mensis Iulii anno 1301 ecclesiae Clarensium virginum Tyrnavensium archiepiscopus Colocensis et episcopi Agriensis, Vaciensis, Scepusiensis et Chanadiensis una ediderunt (Anjou I, p. 14). Ut Huber (II, p. 75) recte adnotavit, pontifices e Bohemia revertentes esse potuerunt.

*Dominicus ... processerunt* — In diplomatibus regiis a saeculo XI in serie nominum testium prius nomina virorum ecclesiasticorum et nonnisi posthac nomina procerum saecularium adnotata sunt. Hic ordo nominum adnotatorum valuit tunc quoque, cum proceres suo nomine diploma quoddam ediderunt (exempli causa: Fejér VII/5, p. 502). Scriptor Gestorum potentiam veram reddit, cum ordinem in usu cancellariae effectum commutet.

*ad regem Wenceslaum* — Rex Bohemiae Venceslaus II. (1278—1305), gener regis Rudolphi Habsburg anno 1291 rex Poloniae Minoris, anno 1300 rex Poloniae Magnae factus est et hoc anno rex Poloniae est coronatus.

*ut regni ... dati regis* — Descriptio reddit odium generale erga Carolum Robertum, qui ut successor regni designatus a papa adiutus fuit, quod odium ineunte saeculo XIV in Hungaria apparuit. Voluntas hominum plurimorum in descriptione reddi potest et non est simpliciter putandum scriptorem ipsum sententiam suam expressisse. Ex ea re, quod nulla mentio est facta de coronatione Caroli Roberti — anno 1301 —, secundum Kristó (1967, 469) coniectura capi potest scriptorem animum in Andegavenses aversum habuisse.



*sicut est superius enarratum* — Scilicet in pugna ad Dürnkrut in campo 486  
Mari anno 1278 commissa. Igitur scriptor Gestorum iterum describit, quod  
in capite (105.) falso et consulto affirmavit, scilicet, quod Otacarus ab ipso  
Ladislao IV. occisus est.

*Anne filie Bele regis quarti* — Filia Belae IV. et Mariae Laskaris, Anna  
anno 1243 filio Michaelis Vsevolodovič, Rastislao nupsit, qui in Hungariam  
fugit. Rastislaus conatibus non semel nequiquam captis ut Galiciam socero  
adiuvante recuperaret, meridionalibus finibus extremis comparatis coniunc-  
tiones in Bosna et in Bulgaria confirmando regi Belae adiumentum magni  
momenti attulit. Filia Rastislai, Kunigunda anno 1261 uxor Otacari II. facta  
est. Ducissa Anna anno 1270 cum thesauris patris ad Kunigundam confugit  
(Pauler II, pp. 195, 213 sq., 243; Hóman, M. tört. II, p. 153; Wertner pp.  
463 sq.).

*filium nomine Wenceslaum* — Scilicet memoratus Wenceslaus II. est.

*filia imperatoris Rodolphi* — Wenceslaus II. anno 1278 sponsus filiae regis  
Rudolphi Habsburg Gutae, quae et ipsa adhuc in infantia erat, factus est  
(O. Redlich, Rudolf von Habsburg, Innsbruck 1903, pp. 332 sq.).

*villa Godin vocata* — Civitas hodierna Hodonín (Teutonice: Göding) in  
ČSSR, medio aevo in confinio Moraviae ad iter commerciale magni  
momenti per civitates Brunnam—Tyrnaviam—Strigonium—Budam duc-  
tum sita est contra civitatem Albam Ecclesiam (Hungarice: Fehéregyház,  
hodie Holíč, “Alba Ecclesia in wlgari Wywar nominata”), quae in territorio  
Hungariae aedificata erat (Dipl. Eml. Anjou I, pp. 343 sq.).

*circa Moruam* — In  $V_1$ ,  $V_2$ ,  $V_4$  forma: “Morouam”, in  $B$ ,  $D$ ,  $V_3$ ,  $V_5$  forma:  
“Morauiam, in  $S$  forma: “Moram”, in  $R$  forma: “Moraan”, in  $A$  forma:  
“Moroam” legitur (SRH I, 480). Nomen Morua cunctis ceteris formis  
nominis rectius est atque haec emendatio a Th. facta esse potest. Id, quod  
civitas Hodonín prope fluvium Moravam sita est, Th. ipse praesens novisse  
potuit.

*nobiles et episcopi* — In contentionibus factionum exeunte saeculo XIII et  
ineunte saeculo XIV pontifices auctoritatem maiorem sibi adepti sunt,  
quam prius habuerant. Hanc non solum latifundiis debebant, sed multo  
magis suae sententiae adversariae in successorem regni a papa designatum,  
in Carolum Robertum. Resistentia pontificum plus valuit et sibi quoque  
gravitatem maiorem attulit, quam si fautores domus Andegavensium  
fuissent. Factio Wenceslai sic sententiam pontificum indicans defendere  
potuit, ne papa rebus regni Hungariae se interponeret, et quasi pro pretio  
primum locum pontificibus dedit.

*in regem Hungaris tradidit naturalem* — Narrationi Gestorum ratio  
scriptoris consulta inest. Re vera Hungari ne in animo quidem habuerunt  
regem Wenceslaum invitare, sed statim filium eius rogabant, ut regnum  
Hungariae acciperet. Huius rei testimonio sunt documenta non pauca:  
relatio Venetiis die 13 mensis Septembris anno 1301 ad regem Aragoniae,  
Jayme missa, “Continuatio Vindobonensis”, “Continuatio Zwetlensis” et



“Chronicon Aulae regiae” (Gombos I, pp. 791, 794, 499) ac diplomata regis Venceslai iunioris anno 1302 et palatini Stephani anno 1303 edita (Fejér VIII/1, pp. 90 sq.; Anjou I, pp. 26, 53), id est fontes eiusdem aetatis et alter ab altero non dependentes. Causa, cur narratio scriptoris Gestorum tali ratione conscripta sit, ex relatione Venetiana constitui potest. Ex hac cognoscitur barones Hungaricos ideo consensu cum Venceslao iuniore sensisse, quoniam Venceslaus sponsus filiae et heredis unice Andreae III., Elisabethae erat (H. Finke, Acta Aragonensia. Quellen ... aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II. [1291—1327], Berlin und Leipzig 1908, I, pp. 241 sq.; Fraknoi V., Wencel király megválasztása 1301-ben [= Electio regis Venceslai anno 1301], Száz. 48 [1914] 81 sq.). Mater Elisabethae uxor prima Andreae III., quae anno 1295 obiit, ducissa Cuiaviensis nomine Fennena fuit. Elisabetha septem annorum anno 1298 Viennae Venceslao, qui tunc puer novem annorum fuit, sponsa facta est, at matrimonium non est coniunctum, quia Venceslaus ut rex Bohemiae anno 1305 ducissam quandam Tessinensem uxorem duxit, Elisabetha autem anno 1338 in monasterio Tössensi monacharum ordinis Sancti Dominici obiit (Pauler II, pp. 419, 446, 451; Wertner pp. 580 sq.). Non genealogia igitur erat argumentum magnum, quod scriptor Gestorum certe ideo momentum affert, quia avia Caroli Roberti, filia Stephani V. affinitatem propiorem praestat cum domo Arpadiana, quam avia Venceslai senioris, quae filia Belae IV. fuit, sed ea res erat magni momenti, ex qua Venceslaus iunior ut sponsus filiae Andreae III., affinis proximus virilis sexus erat regis defuncti. Sic intelligibile fit, cur scriptor Gestorum silentio omiserit Andre- am III. omnino filiam habuisse. Scriptor regnum Venceslai minoris ex abdicatione patris factum esse describens prohibuit, ne id iustum videretur (Mályusz 1966, 735 sq.). Kristó (1967, 469 sq.) e contrario rationi scriptoris de industria in Andegavenses excogitatae attribuit id, quod rebus regni Hungariae Venceslaus senior a scriptore Gestorum immixtus est. Ex hac re enim familia Premyslensis gradu affinitatis propius familiae Arpadianae delata est, quam Andegavenses, quoniam Venceslaus senior pronepos Belae IV. ex femineo sexu descendens, Carolus Robertus autem item pronepos, sed “nonnisi” Stephani V. ex femineo sexu descendens erat. Igitur Venceslaus senior regno se abdicans filium iusto titulo regnandi non removit, sed magis confirmavit, nomen autem Elisabethae omissum eo explicari potest, quod Venceslaus senior anno 1305, iunior autem anno 1306 obiit, atque ita stirps Premyslidarum in Bohemia sexum virilem non reliquit.

<sup>487</sup> *honorifice eum coronarunt* — Tempus coronationis: dies 27 mensis Augusti est (Huber II, p. 75).

*archiepiscopus Strigoniensis vacabat* — Successorem archiepiscopi Strigoniensis, Lodomerii magnae auctoritatis capitulum anno 1298 praepositum Albensem, Gregorium — sine dubio rege postulante — creavit, qui membrum familiae nobilis in comitatu Comaromiensi, de Bicske et vicecancellarius Andreae III. fuit. (Non de genere Katapán est ortus, ut in SRH I,



480 dicitur. Cf. Pauler II, pp. 449, 580.) Gregorius de Bicske Romae, quo ideo profectus est, ut munus suum sanciretur, intellegens sibi pro causa Andegavensium nitendum esse, Andream III. deseruit, at hoc facto indignationem ceterorum pontificum Hungariae in se convertit. Andreas III. conatus est per legatum suum impetrare, ut Gregorius de Bicske a papa neglegeretur, sed nil effecit. Bonifacius VIII. Gregorium de Bicske hominem sibi aptum cognovit, et quo magis eum obnoxium habere posset, officium eius iniudicatum reliquit et administratorem archiepiscopatus Strigoniensis "in spiritualibus et temporalibus procuratorem" declaravit. Gregorius de Bicske anno 1303 in civitate Anagnina vitam amisit, cum Francogalli et Colonnae Bonifacium VIII. ceperunt (Mon. Strig. II, pp. 433 sq.). De iure Gregorius de Bicske archiepiscopus fuit, papa vel ipse Gregorius de Bicske, immo quidem nonnulli adversariorum sic eum appellaverunt, nomini eius tantum ex consuetudine attributum "electus" addiderunt (exempli causa anno 1302 se ipsum sic nominat: "Gregorius dei et apostolice sedis gratia electus et administrator Strigoniensis ecclesie", Mon. Strig. II, p. 514). Scriptor Gestorum eo, quod archiepiscopatum vacare dicit, sententiam eorum ex adversariis Gregorii de Bicske reddit, quorum animos ira commovit, quod hic nonnisi ideo, ut papae faveret, etiam Andreae III. adversatus est, quem quidem ipse prius regem legitimum professus erat. Hi episcopi, ut ex appellatione episcopi ecclesiae Transylvanae patefit, irridentes et increduli acceperunt eum se nuntium papae appellare et indignantes ei obiecerunt: "idem magister Gregorius electus, ut allegare amat, Strigoniensis" (Mon. Strig. II, p. 466). Scriptor Gestorum sententiam suam ideo cum sententia pontificum assectantium Andreae III. identificavit, quia rationem eorum probaturus fuit. Non animo quodam in eos propenso adductus, sed quia sensit et intellegit societatem Hungaricam cum rebus anno 1301 gestis — factione Andegavensium non valida excepta — vere consentientem fuisse, atque ita memoriam illarum haud sileri posse. Sententia, ex qua archiepiscopatus Strigoniensis vacabat, significat excusationem pontificum Hungaricorum. Id, quo modo papa et assectatores Andegavensium coronationem Venceslai aestimaverint, accurate notum est e mandato Bonifacii VIII., quod papa legato Nicolao Boccasini die 17 mensis Octobris anno 1301 dedit. In hoc papa non cunctatur, quin verbum minarum plenis audaciam, confidentiam, immo amentiam archiepiscopi Colocensis improbens sub poena ab archiepiscopatu removendi postulet, ut quattuor mensibus peractis coram se adsit rationem daturus de eo, quo modo se gesserit, et de coronatione, quam efficere potestatem non habuit (Theiner I, p. 388 sq.; Mon. Strig. II, p. 498; Mályusz 1966, 737 sq.). Scriptor eo, quod post ipsam enuntiationem, in qua coronationem Venceslai ab archiepiscopo Colocensi factam describit, archiepiscopatum Strigoniensem vacantem memorat, coronationem Venceslai de iure factam affirmat (J. Horváth, Die ungarischen Chronisten der Angiovinenzeit, Acta Linguistica Acad. Scient. Hung. 21 [1971] pp. 336 sq.). Huic congruenter silentio



omittit coronationem Caroli Roberti anno 1301 — quamquam non corona sacra — a Gregorio de Bicske factam, etsi in diplomatibus regiis anni, cum Carolus Robertus regnum iniret, a tempore coronationis primae, ab anno 1301 numerati sint (Kristó 1967, 470).

⟨112.⟩

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

488 *Quomodo rex ... reversus est* — Index respectu ad indicem capituli Chronici Picti conscriptus est: “Rex Ladizlaus revertitur ad patriam suam scilicet Bohemiam” (SRH I, 481).

*Ladislaum vocaverunt* — Venceslaus in diplomatibus, quae in Hungaria edita sunt, se Ladislaum nominat, item in sigillis suis, at in his aliter ac in cancellaria decessorum usitatum erat, numerum ordinarium nomini additum omittit. Igitur dum in sigillo Andreae II. circumscriptio litterarum: “Sigillum secundi Andree tercii Bele regis filii” est, in sigillo suo simpliciter: “Ladizlaus dei gracia” etc. legi potest (Szabó op. cit. Turul 34[1916] 22 sq., 38). Partrim hac re quoque explicari potest, quod in serie regum Hungariae non nomine “Ladislaus V.” ascriptus est, in historiographia autem nomine “rex Venceslaus” memoratur.

*in Buda degente* — Buda Venceslao regnante talis sedes regia facta est, quam reges posteriores Hungariae magis magisque assiduum sedem habebant.

*effectu regiminis* — Th. eo, quod vocabulum Gestorum “regie maiestatis” (SRH I, 481) cum vocabulo “regiminis” commutavit, proprietatem potestatis regiae realem esse affirmavit.

*anno domini MCCC III ... Pannoniam est ingressus* — Scriptor Gestorum tempus rei anno 1303 fuisse falso constituit. Rex Venceslaus II. mense Iunio anno 1304, ut in “Chronico Aulae regiae” quoque affirmatur, magno cum exercitu in Hungariam ingressus est (Gombos I, p. 500). Propositum habuit, sicut e verbis scriptoris Gestorum quoque concludi potest, baronibus persuadere, ut filio condiciones necessarias potestatis gerendae compararent. (Secundum Reimchronik [Chronicon Austriacum]: “mere | gewaltes und ere | gewinne hie ze lant”, Gombos III, p. 1915.) Ut strenue ageret, propter res externas coactus est. Rex quidem Romanorum (scilicet rex Teutoniae) Albertus I. Habsburg se quoque inter praetendentes regni habuit, ex quo pater, rex Rudolphus Hungariam feudum imperii indicans ipsi donavit, cum autem decernendum fuit, utrum Carolus Robertus, an Venceslaus III. coronam Hungariae acciperet, non nisi ad Carolum Robertum accedere potuit. Venceslaus, qui Bohemiam, Hungariam et Poloniam sub uno capite copulavit, adversarius gravior et causae imperii magis imminens fuit, quam unus ex membris domus Andegavensis procul habitan-



tis. Carolus Robertus quidem et Albertus nonnisi anno 1304 societatem iunxerunt, tamen cooperationem eorum Venceslaus II. iam prius iure timere potuit. Propositum proximum regis Bohemiae fuit, ut exercitum Hungaricum in Carolum Robertum et Albertum converteret (Hóman, M. tört. II, pp. 251 sq.; Huber II, pp. 78 sq.).

*Vernerii* — Sic est scriptum in cunctis variantibus Chronici Picti (SRH I, 481).

*iudicem Budensem* — Comes Wernerius (Werner) e familia opulenta Budensi, ex ordine praecellenti civitatis ortus est (Kubinyi A., A budai német patriciátus társadalmi helyzete családi összeköttetéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig [= De statu sociali ordinis patriciorum Teutonicorum Budae habitantium respectu coniunctionum familiarium a saeculo XIII usque ad secundam partem saeculi XV], LK 42 [1971] 219 sq.). In diplomatibus anni 1288 et anni 1292 alternatim “iudex castri Budensis” et “rector novi castri Pestiensis” est nominatus (Budapest okl. I, pp. 246, 283, 296), et quoniam tunc rector non electus, sed a rege declaratus munere adeptus est, duo anni adnotati non primum et ultimum annos temporis, quo munere iudicis fungebatur, significant. (Coniectura Salamon [II, pp. 263 sq.], ex qua Buda iam Ladislao IV. regnante ius iudicem eligendi adepta esset, quod ius a clericis tamen non probatum esset, diplomate anni 1292 infirmatur, quod Salamon adhuc notum non habuit et in quo Wernerius se “rectorem” nominat.) Anno 1301, secundum “Chronicon Aulae regiae” fide dignum Wernerius unus ex legatis fuit, qui Venceslaum adierunt (Gombos I, p. 499), qua re probabile exponitur hoc tempore quoque eum rectorem Budensem fuisse, alia ex parte autem auctoritas eius et vis civitatum repraesentantur. Sicut Cracovia et civitates Polonicae multum conferebant ad id, quod Venceslaus, qui ut fautor civitatum notus fuit, coronam Poloniae accepit (Perényi J., Lengyelország története [= Historia Poloniae], Bp. 1962, p. 38), ita sententia civitatis Budae et generaliter civitatum Hungariae in eo consilio sita erat, quod civitatum praecellens ordo socialis Teutonicus rationibus suis — imprimis rationibus commercialibus — magis conducere vidit in societatem cum Bohemia, quam in societatem cum fautoribus Italicis Caroli Roberti fortuitis. (Ceterum civitates Hungariae non sine causa sollicitabantur. Negotiatores societatis bancalis familiarum Bardi et Peruzzi Florentinarum ad res Hungaricas Caroli Roberti summam 300 unciarum auri commodo dederunt. [Dipl. Eml. Anjou I, p. 174.] De coniunctionibus negotiatorum bancalium Florentinorum et Andegavensium Neapolitanorum v. R. Cagge-se, Roberto d’Angiò e i suoi tempi, Firenze 1922, I, pp. 570 sq.) Vim sententiae Budae et aliarum civitatum Hungariae affirmat partim memoratum “Chronicon Aulae regiae”, sic enumerans eos, qui Venceslaum regem creaverunt: “plures potentes comites ac nobiles cum civibus Budensibus ac cum aliis civitatum multarum valentioribus” (Gombos I, p. 499), partim “Continuatio Vindobonensis”: “quidam Ungari nobiliores cum civibus in



Wuda conspirantes filium regis Bohemie pro rege sibi eligentes” (Gombos I, p. 791). Politicae partes Budae et “rektoris” eius ineunte saeculo XIV actae simul explicant, cur in Gestis res Budenses ad cetera comparatae accuratius tractentur. Ladislaus, filius Wernerii evidenter successor patris in munere rectoris erat, qui tamen, forsitan quia aemulus suus pristinus, Walterius rector filiusque eius, qui officio comitis camerae regiae fungebatur (de inimicitiis duarum familiarum v. Györffy, Budapest I, p. 304), item alii adversarii familiae suae, membra familiae Némétújvári ad Venceslaum se adiunxerant, Carolo Roberto favere coeperat. Fides quidem Ladislai filii Wernerii dubia Venceslao facta est, quamquam, non ipse solus a Venceslao captus est, sed praeter eum alii cives divites et potentes Budenses quoque, ipse magis obses retentus putandus est et crimen laesae maiestatis nonnisi causa simulata esse potuit. (Secundum Reimchronik [Gombos III, p. 1916]: “... Lazla, | der was der hohist da | an friunden und an eren: | der muost gevangen keren | und sechzehn der besten, | die sin in der stat westen”.) Igitur scriptor Chronici Budensis vero propius accedit, quam scriptor Chronici Picti, cuius textu Th. utebatur in narratione, in qua descriptum est, quo modo Ladislaus comprehensus esset, vocabula “et quosdam alios capiens” (SRH I, 481) inserens.

*in pace revertitur.* — Rex Bohemiae statum potestatis e proximo accurate perscrutans comperit Hungariam in dimicatione cum familia Habsburg molestiam sibi afferre, conclusionem sibi fecit et causas suas defendendas familiae Kőszegi mandans filium necopinato secum duxit (Pór—Schönherr p. 20). Recessum non definitum putavit, atque ideo quidem ornamenta insignia coronationalia et obsides Budae captos secum tulit.

(113.)

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

489 *Quomodo papa ... excommunicatus* — Index variatio indicis capituli Chronici Picti est: “Papa per sacerdotes Budenses excommunicatur” (SRH I, 481).

*frater Nicolaus ... pro Karolo advenit* — Nicolaus Boccasini, qui Tarvisii ortus est, anno 1296 “magister generalis” ordinis Sancti Dominici factus est. Anno 1297 una cum magistro generali ordinis Sancti Francisci Gentae pro pace inter Francogallos et Britannos efficienda nitebatur. Anno 1298 a papa Bonifacio VIII. cardinalis denominatus est. (Prius “tit. s. Sabinae presb. card.”, anno 1300 “ep. card. Ostiensis” erat. A. M. Walz, Compendium historiae ordinis Praedicatorum, Romae 1930, p. 42; Eubel I, pp. 12, 45; Pór A., Miklós ostiai püspök követsége Magyarországon [= Legatio Nicolai episcopi Ostiensis in Hungaria], Új Magyar Sion [= Novus Sion Hungaricus] 16 [1885] 332 sq.) In bulla pontificali die 13 mensis Mai anno



1301 edita officium legati Nicolai in Hungaria generatim descriptum est. Ut "pacis angelus" agere debuit (Theiner I, p. 386). Cum bulla pontificali, in qua legatus dictus est, more solito simul permulta mandata officio legati adiuncta ipse accepit (G. Digard, Un groupe de "littere notate" du temps de Boniface VIII, Bibliothèque de l'École des chartes 48 [1887] 371 sq.). Legatus, qui ad exeuntem mensem Septembrem Budam pervenit, quamquam non admonitus notum habuit papam pro pace restituta non aliud intellegere, quam ut Carolus Robertus regnum acciperet.

*diebus aliquot* — In textu, quo Th. usus est, in variante Chronici Picti tempus falso descriptum est. Quoniam Nicolaus Boccasini non prius, quam vere anno 1303 — secundum Pór (op. cit. 406. sq.) iam aestate anni 1302 — in Italiam reversus est, vocabulum Chronici Budensis "diebus plurimis" (SRH I, 482) probabilius est (cf. Fraknói I, p. 113).

*nihil posse proficere* — Officium legati haud facile fuit, nam — praeter archiepiscopum Strigoniensem — ne pontifices quidem sectatores Andegavensium fuerunt, itaque ne negotium suum omnino supervacaneum faceret, munere non nisi caute fungi potuit. Pactionem eius modi inter Carolum Robertum et Venceslaum efficere conatus est, ut posteriori — opibus oblatis ad damnum eius restituendum — se regno abdicare persuaderet, tamen optabilem exitum impetrare non contigit. Ceterum conatus eius in Hungaria relatus ad rationem papatus non potest irritus dici (Kristó 1967, 469, adnot. 65). Auctor "Chronici Austriaci anonymi" ad annum 1302 consentiens cum scriptore Gestorum munus legati describit affirmans officium eius pactum inter duos reges efficiendum fuisse: "cardinalis dictus Nicolaus Ostiensis ... in huiusmodi negotio nichil proficiens Ungariam exit" (Gombos I, p. 517). Adnotatio in Gestis facta argumentum affert, quod scriptor Franciscanus animo averso in Dominicanos fuit (Mályusz, 1966, 740). Sententia eius intellegi potest eo, quod tempore eodem, cum scriptor Franciscanus munere provincialis fungebatur, in Hungaria dissensio inter duo collegia monachorum mendicantium propter legationem propagandae fidei in Bosnam missam ingravescebat et in peius mutata est adeo, ut anno 1326 Dominicani potestatem a papa obtinerent probabiliter contra Franciscanos doctrinam spiritualismi sequentes, qui de haerese suspecti erant (Tóth L., Tanulmányok a szegénységi vita forrásainak történetéhez XXII. János pápa korában [= Studia ad historiam fontium disputationis de paupertate aetate papae Iohannis XXII.], Bp. 1934, pp. 34 sq.).

*Benedictus appellatur.* — Die 11 mensis Octobris anno 1303 obiit Bonifacius VIII. et die 22 mensis Octobris creatus est Nicolaus Boccasini, qui nomen Benedictus XI. sibi elegit.

*interdicto* — In cunctis variantibus formae: "interdicto", vel in  $V_1$ ,  $V_3$ ,  $V_4$ : "interdictu", in  $V_5$ : "interdictum" (SRH I, 482) leguntur.

*cives civitatis Budensis ... reliquerat* — Civitas Buda exeunte saeculo XIII et ineunte saeculo XIV discordiam eiusmodi cum capitulo Strigoniensi, cum monasterio monacharum in Insula leporum habitantium et cum capitulo



Budensi habuit, propter quam interdictum iurisdictionis ecclesiasticae in se concire potuit, immo quidem concivit. A capitulo Strigoniensi damnosum putatum est civitatem Budam hospitio excipere mercatores Vindobonenses, Ratisbonenses et alios, qui Strigonium evitant et ita a tributo pendendo, quod capitulo persolvendum erat, se remouent. Archiepiscopus Strigoniensis Lodomerius propter hoc Budam interdicto affecit, rectorem Wernerium et duodecim iuratos excommunicavit, et eos ab interdicto non nisi tunc absoluit (anno 1289), cum Wernerius et magistratus sponponderunt, ut posthac mercatores supra memoratos ad tributum pendendum cogerent (Budapest okl. I, pp. 247 sq.). Capitulum Budense anno 1292 ad synodum dioecesis Strigoniensis ideo querimonium attulit, quia procuratores capituli a civibus Budensibus vi impediabantur, quominus partem capitulo debitam tributi salium exigere possent (idem, I, pp. 279 sq.). Tandem sanctimoniales in Insula leporum habitantes querebantur de civitate, quia ea tributum mercium e Buda in alias nundinas mercatum latarum ipsis debitum exigere non sinebat. Papa Bonifacius VIII. archiepiscopo Strigoniensi mandatum dedit, ut de causa sanctimonialium iudicium diceret, sed interdictum et excommunicationem edicere sibi retinuit (idem, I, pp. 342 sq.). Hae tres discordiae causae esse potuerunt, ut Buda interdicto afficeretur. Institutio quaedam (die 21 mensis Maii anno 1302) a legato Nicolao Boccasini edicta servata est, in qua legatus Budensibus excommunicationem minitatur, nisi partem tributi navium capitulo Budensi debitam una cum pecuniis residuis duorum annorum impendant (Fejér VIII/1, pp. 138 sq. Cf. Salamon II, pp. 280 sq.; Györffy, Budapest I, pp. 326 sq.). Non est certum, quod hoc ipsum fuit interdictum, quod in Gestis affertur, tamen refutari non potest, quin utilitas pecuniaria causam interdicti praebuerit.

490 *plebanis* — Vocabulum Latinitatis saeculo XIII in Hungaria usitatae vulgatum est. Vocabulum “plebanus plebis” Budensis in diplomatibus iterum ac saepius memoratur (Budapest okl. I, pp. 343, 353 etc.).

*ministrabant publice interdictis* — Decreta synodi dioecesis Strigoniensis anno 1307 loco Udvard (hodie Dvory nad Žitavou, ČSSR) habitae narrationem scriptoris Gestorum affirmant. Ex his contra interdictum, quod archiepiscopus Gregorius de Bicske ante circiter novem annos Budae edixit, id est contra excommunicationem, qua praefecti civitatis affecti sunt, clericus quidam Ludovicus nominatus et complures clerici, socii huius solito more missam dicebant et sacramenta communicabant. Synodus omnes hos sacerdotes haereticos notavit et indulgentiam centum sexaginta dierum pollicita omnibus civibus potestatem dedit, ut non solum hos sacerdotes, sed etiam generaliter cives Budenses comprehenderent et opes eorum adimerent (Mon. Strig. II, pp. 573 sq.; Székely, Tanulm. pp. 26 sq.).

*Insuper malum malo ... altis vocibus promulgabant* — Res incredibilis visa non est omnino unica. Anno 1355 tyrannus Forlivii, Franciscus Ordelaffi exemplum “contraexcommunicationis” praebuit (Kardos T., A huszita mozgalmak és Hunyadi Mátyás szerepe a magyar nemzeti egyház



kialakításában [= Partes motuum Husitarum et Matthiae de Hunyad in conformanda ecclesia nationis Hungaricae], Száz. 84 [1950] 127). Rerum, quae Budae acciderunt, fons unicus, qui nobis remansit, Gesta sunt. Scriptor, provincialis Franciscanus temporum in propinquitate vivebat, res autem loci Budae tam bene notas habere poterat, ut fidem descriptionis in dubio ponere non possemus. Tempus tamen, contra sententiam Salamon (II, pp. 285 sq.), non anno 1302, sed anno 1307 fuisse arbitrari debemus. (Tempus inter annos 1304—1307 actum adnotat A. Kubinyi [Népmozgalmak Budapesten a feudalizmus korában (= Motus tumultuarii Budapestini tempore feudalismi), Tanulm. 14 (1961) 8].) Decretum synodi Udvardensis post veniam circa novem annorum datam casus quidam praecipue gravis evocare debuit. Neglegentia ipsa praecepti, quod interdictum edixit, ad hoc haud satis fuisset. At si tamen, cur sanctio decem annos dilata esset? Anno 1302 derelicto coniecturam ceteroquin infirmam quoque abicere possumus, ex qua Petermanus et Martinus Sclavus sedem iudicis bis adepti sunt (Salamon II, p. 282) primum eo intervallo, quod inter tempora iudicatus Wernerii et Ladislai peractum est. (Res anno 1302 actas esse putat L. Zolnay, Amikor a budaiak kiátkozták a pápát [= De tempore, cum Budenses papam excommunicarent], Világosság [‘Lux’] [1961] num. 5 pp. 37 sq.)

*Petermano* — Sic non nisi in *R* scriptum est. In *B D* forma: “Petermanno”, in *A V*<sub>4</sub>: “Peturmano”, in *S*: “Petromano”, in *V*<sub>1</sub> *V*<sub>2</sub> *V*<sub>3</sub>: “Preturmano”, in *V*<sub>3</sub>: “Beturinano” invenitur (SRH I, 482).

*Petermano regente* — Pater Petermani civis opulentus Budensis, Kunz Prenner erat. Hic anno 1295 cum alio quodam homine decimas circum Budam impositas ab episcopo Vespriminensi centum quinquaginta marcis redemit. Anno 1301 idem et filius suus, Petermanus et praeter eos alii tres item redemptores decimarum erant (Budapest okl. I, pp. 290 sq., 353). Summo iure existimari potest eos non solum his duobus annis redemptiones quasdam exercuisse, atque ita Petermanus membrum ordinis eiusdem fuisse putari potest, cuius in numero Wernerius quoque relatus est. Igitur personae mutatae non simul et statum sociale commutatum significant.

#### <114.>

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

*De introductione Otthonis ... expulsionem eiusdem* — Index ex indice 491 capitis Chronici Budensis conscriptus est: “Quomodo Otto dux Bauariae in regnum contra Karolum inducitur, coronatur, captivatur et expellitur” (SRH I, 483).

*filiu HERRICI* — Scilicet Henricus et Iohannes Kószegi (v. caput <109.> sent. 482).



*quidam alii nobiles* — Factio Othonis auctoritatem maiorem habuit, quam in Gestis descripta est. In numero eius referri possunt et palatinus Stephanus de genere Akus, qui affinitate quoque Othoni adiunctus erat, quoniam maritus unius ex filiabus “Bavarinus dux Bavarie” fuit, item genera Barsa, Ratold, familiae Debreczeni, Kállai (Wertner M., Stephanus Ungarus, Száz. 41 [1907] 482 sq.; Pór—Schönherr pp. 26 sq.). Maxima tamen vis factionis vere familia Kőszegi erat (J. Widemann, König Otto von Ungarn aus dem Hause Wittelsbach [1305—1307], Forschungen zur Geschichte Bayerns 13 [1905] p. 22).

*Otho nem ducem Bauarie* — Scriptor Gestorum non memorat, quod quidem nec de Carolo Roberto, nec de Venceslao scribens omisit ducem Othonem, qui anno 1261 natus est, descendente ex femineo ramo stirpis Arpadianae, nepotem regis Belae IV. fuisse, nam pater Othonis, dux Bavariae inferioris Henricus (obiit anno 1290) filiam Belae IV. et Mariae Laskaris, Elisabetham nominatam (obiit anno 1271) uxorem duxit (Wertner pp. 481 sq.). Dux Otho (1290—1312), quamquam familia Wittelsbach aemula familiae Habsburg fuit, non favebat consequenter adversariis domus Habsburg. In pugna ad Göllheim commissa una cum Adolpho Nassoviensi pugnavit, cum autem rex Bohemiae, Venceslaus II. Hungaria potitus et foedere cum Francogallis facto nitens contra imperium se converteret, regi Alberto se adiunxit. Mense Septembri anno 1304 cum exercitu suo huic adiumento fuit, hieme tamen eundem deseruit. Verisimiliter Venceslaus II. promisit fore, ut filius ius Hungariae adipiscendae ipsi deferret (S. Riezler, Geschichte Baierns. II. Gotha 1880. [Geschichte der europäischen Staaten] pp. 274, 279 sq.).

*coronam regni a Venceslao ablatam* — Dux Otho circa diem 9 mensis Octobris anno 1305 Brunnae insignia coronationis Hungarica accepit.

*petivit sibi dari* — Vocabulum potestatem amplificatam primi ordinis societatis repraesentat. Quamquam corona in manibus Othonis est, haec res ipsa regnum occupandum non certum reddit. Opus est etiam comprobatione, quod non nisi coronatione facta evenit. Saeculo XII rex a rege priore designatus est, et ab eis, qui ad ritum coronandi congregati sunt, acclamatione sententia illius comprobata est. Sed nunc iam ipsi congregati decernunt, an rex solium ascendere possit. Ritus coronandi non fit supervacaneus, at ecclesia partem ultimam extremamque actionis iam decretae conficit, cum regem unguento regali perlinat et coronat.

*Albam Regalem civitatem* — Nominatio “Alba Regalis civitas” in diplomate primum anno 1315 nota et inde generaliter usitata est (Mon. Strig. II, p. 710; Csánki III, p. 308. V. caput (69.) sent. 303).

<sup>492</sup> *Benedictus episcopus Vesprimiensis* — Membrum est generis Rád e regione Transdanubiana orti. Anno 1290 episcopus Vesprimiensis factus est. Ad partes Caroli Roberti nonnisi anno 1308 transiit, tunc in congregatione generali Pestensi fidem ei dedit (Karácsonyi III/1, p. 2; Mon. Vespr. II, pp. XLI sq.).



*corona regia coronarunt* — Coronatio die 6 mensis Decembris anno 1305 Albae Regiae facta est (Pór—Schönherr p. 28). Bulla papae Clementis V. die 10 mensis Augusti anno 1307 edita narrationem scriptoris Gestorum affirmat: “nonnulli ex ... prelatis, clericis et religiosis, comitibus sive banis, baronibus ... Ottonem Bavarie ducem ... obduxerunt ... idemque dux ... per ... B. Vesprimiensem et quondam A. Chanadiensem episcopos se coronari ... in regem Ungarie procuravit” (Theiner I, p. 420). Episcopus Antonius, cum ad Othonis partes transiret, dignitatem cancellarii sibi comparavit (diplomata diebus 10 mensis Aprilis—12 mensis Septembris anno 1306 edita: Urkb. Siebenb. I, p. 231; Fejér VIII/1, p. 199; Anjou I, p. 117), at simul reprehensionem papae in se convertit. Ipse Antonius non expertus est, quae ex hac re evenirent, nam mortuus est, sed episcopum Vesprimiensem Benedictum papa in bulla citata sub poena statu amovendi coram se adesse iussit (Mon. Vespr. II, p. XLIV).

*Inde Budam veniens ... regem legitimum publicaret* — Unum ex momentis electionis et coronationis fuit introductio ad populum novi regis. More Hungarico rex novus tunc ab eis, qui coronationi aderant, allevatus est. Venceslaus duodecim annorum anno 1301 in altari ecclesiae parochialis Budensis collocatus est (Gombos III, p. 1905), Carolum Robertum, cum anno 1308 electus est, “catervatim elevatum substollentes ... extulerunt” (Acta Gent. p. 118). Cum Otho coronatus est, pompa novi regis, qui caput corona ornatus per vias Budae equo vehebatur, quasi demonstratio erat, atque simul civitatem sedem regni factam illustravit.

*Erdelu* — Vocabulum “Erdeln” in *b* et *a* falso scriptum est pro forma: “Erdelu”. Forma “Erdelu” nonnisi in *A* invenitur (SRH I, 483).

*Beke filio Thome* — Nomen “Bele” in *b* et *a* inventum mendosum est. Recta forma nominis, ut in cunctis variantibus Gestorum invenitur, “Beke” est. Identificari potest cum Beke de genere Barsa orto, cuius frater, vaivoda Lorandus in capite (105.) sent. 475 est memoratus, alter frater palatinus Kopoz fuit. Beke, filius Thomae annis 1308—1309 magister tavernicorum reginae erat. Narratio scriptoris Gestorum, ex qua Beke vere anni 1307 regem Othonem iter in Transylvania facientem comitatus est, diplomati Caroli Roberti die 3 mensis Septembris anno 1307 edito contraria esse videtur, in quo Carolus Robertus causam possessionis donandae afferens merita Beke erga se collata describit. Ex his iam frater Beke, vaivoda Lorandus quoque pro Carolo Roberto certans cecidit, ipse Beke anno 1304 cum fratribus, cum palatino Kopoz et cum Iohanne particeps erat incursionis devastantis Bohemiam, ubi Iohannes cecidit, ipse autem Beke ad extremum aderat, cum Buda (die 1 mensis Iunii anno 1307) occupata captaque est (Anjou I, p. 132). Quoniam Carolus Robertus in diplomate eodem palatinum Stephanum de genere Akus, socerum Beke ut membrum comitivae et consiliarium suum memorat, non est dubium, quin Othonem tum iam ambo genera deseruerint. Textus Gestorum et diploma die 3 mensis Septembris editum eam coniecturam capiendo coniungi possint, ex



qua Otho Beke assectatorem suum tunc quoque putavit, cum hic operam suam magis Carolo Roberto conferebat. Re vera Beke non aliter ac genus suum atque ceteri barones, nonnisi ad sua commoda spectabant, facta autem omnes posterius ita explicabant, ut ea facta se tempore certo maxime opportuna commendarent. Scriptor Gestorum, si genus Barsa causam Andegavensium defendens praedicaturus esset, in vita Beke et fratrum eius momenta ad hoc apta invenire potuisset. Eo, quod contraria adnotavit, significationem opinionis praeiudicatae suae fecit. Res diligentius eo explicatur, quod genus Barsa anno 1316 Carolo Roberto adversatum, mox devictum est et de scaena historiae decessit (Karácsonyi I, p. 210; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 164; Hóman, M. tört. II, p. 265 falso dicit palatinum Kopoz a Carolo Roberto morte multatum esse. Cf. Karácsonyi l. cit.).

*Ladislaus wayuoda* — Ut constitui potest, membrum generis Kán in regione Transdanubiana possessionati est (Pauler II, p. 497). Ab anno 1297 munere vaivodae Transylvaniae fungebatur ab Andrea III. nominatus, quod munus etiam Venceslao regnante tenebat. Nitebatur, ut potestatis totius dominatus summo iure adipisceretur. Consilium exsequendum eo facilius factum est, quod vaivodae in regionibus magnitudine quasi regni mandatu regis tantam auctoritatem habebant, quantam ipse rex a Transylvania ad occasum exercebat. Praeerant comitatibus administrandis, in quibus Hungari habitabant, cum ipsi designarent comites eorum, exercitum in potestate sua habebant, eum ipsi ad arma vocaverunt, lites nobilium diiudicabant, quod sibi magno proventui erat, nam poenae nummariae, id est duae partes possessionum publicatarum ipsis debebantur, immo quidem omnes possessiones infidelitatis damnatorum. Praeter haec ipsi habebant redditus possessionum late extensarum, quae ad castra pertinebant. Auctoritas eorum non valuit apud Siculos et Saxones, quia prioribus praefuit comes Sicularum a rege praefectus, ductores autem posteriorum comites Sibiniensis et Bistriciensis fuerunt. Vaivoda Ladislaus regem negligens et propriis viribus agens potestate comitis Sicularum, mox potestate comitum Sibiniensis et Bistriciensis potitus est, redditus regales retinuit, sic fodinas argenti in Rodna atque loca Dees (hodie Dej), Clus (hodie Cojocna) et Zeek (hodie Sic). Auctoritas eius vera demonstratur eo, quo modo erga ecclesiam se gesserit. Cum episcopus ecclesiae Transylvanae mortuus esset, postulavit, ut capitulum filium suum episcopum eligeret. Ipse in capitulum venit, impedivit suffragia ferenda et recitare iubens diploma, quod declaravit filium electum esse, canonicos adegit, ut id sigillis obsignatum probarent. Posterius, cum legatus Gentilis in Hungariam pervenit, acquievit ea re, ne filius episcopus fieret, tamen exsecutus est, ut quidam a se designatus episcopus eligeretur. Hac potestate vaivodae Ladislaus usque ad annum 1315 fungebatur, dum Carolus Robertus se satis potentem credens potestatem vaivodae ab eo ademit. Anno 1317 filii Ladislai contra regem seditio nem moverunt, at ad Devam superati sunt, anno 1329 iterum regi se



opposuerunt. Opes magnas familiae amiserunt, probabiliter in aula regis Serbiae refugium habebant (Pór A., László erdélyi vajda és a Keán nemzetsége [= Vaivoda Transylvaniae Ladislaus et genus Kean], Turul 9 [1891] 105 sq.; idem, László erdélyi vajda [= Vaivoda Transylvaniae Ladislaus] Az Erdélyi Múzeum-Egylet bölcselet-, nyelv- és történettudományi szakosztályának kiadványai [= Editiones sectionis philosophiae, glottologiae et historiae Collegii Musei Transylvani] 8 [1891] 433 sq.; Györffy Gy., Adatok a románok XIII. századi történetéhez és a román állam kezdeteihez [= Argumenta ad historiam Rumanorum saeculi XIII et ad primordia vaivodatus Rumanici], TSz 7 [1964] 539; Anjou II, p. 394). Filiam eius Otho iam anno 1306 comitiva Hungarica suadente sibi despondit (Widemann op. cit. p. 27, censura chronologiae Annalium Osterhovensium [Gombos I, p. 591 sq.] addita) et visitatione in Transylvania facta eam matrimonio secum coniuncturus fuit.

*captivavit* — In comprehensione Othonis partes haud parvi momenti suscipere debuerunt et rex Albertus et dux Austriae Fridericus, ut ex eo coniectari potest, quod posterior legatum in Transylvaniam misit (Widemann op. cit. p. 34).

*de regno expellitur Hungarorum* — Secundum narrationem scriptoris Chronici Poseniensis fide dignam vaivoda Othonem Zegedini (hodie Szeged) sectatori Caroli Roberti, Ugrino de genere Chak tradidit, qui eum probabiliter pretio redemptionis accepto e custodia liberum emisit (SRH II, 48). Liberationi Othonis varia elementa ficta coniuncta sunt, sic secundum Matthiam Neoburgensem, qui medio saeculo XIV vivebat (Gombos II, p. 1612), Otho auxilio uxoris vaivodae, quae affinis regis fuisse dicitur, e custodia ereptus esset (Pór—Schönherr p. 32; Hóman, M. tört. II, pp. 253 sq.). Omnes hos rumores mentitos esse Widemann iam anno 1905 demonstravit (op. cit. pp. 35 sq.). Ceterum Otho circuitu usus — quoniam familia Habsburg hostilem in modum se gerebat — donum reverti coactus est. Titulo regis Hungariae usque ad mortem (anno 1312) utebatur (Riezler op. cit. II, pp. 283 sq.).

(115.)

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

*De inventione ... amisse sequitur* — Index ex indice capituli codicis V<sub>5</sub> 493 Chronici Picti conscriptus est: "De inventione sacre corone sequitur" (SRH I, 484).

*sancta corona* — In cunctis variantibus Gestorum: sacra corona legitur (SRH I, 484).

*Nec hoc pretermittendum ... non dubium vespertinum* — Id, quod corona 493—494 amissa et inventa est, in opere Ottocari de Steier (obiit inter annos 1312 et 1318) "Reimchronik" nominato et apud Weichardum de Polhaim (obiit



anno 1315), continuatorem Annalium Iuvavensium maximorum, ut res memoratu digna legi potest. Rem ambo scriptores arbitrato suo et re vera cum scriptore Gestorum congruenter product (Gombos III, pp. 1934 sq., 2654). At non solum coronam memorant, sed etiam cetera “insignia regni Ungarie”, quae in potestatem Othonis delata sunt, id est pallium Sancti Stephani, sceptrum, gladium.

494 *corona ab angelo* — Primum hic mentio fit coronam divinae originis esse. In legenda maiore Sancti Stephani coronatio ita memoratur, ut ex narratione legendae coronam Roma ablatam esse ne putari quidem possit: “Stephanus rex appellatur et unctione crismali perunctus, diademate regalis dignitatis feliciter coronatur” (SRH II. 384). In legenda Hartvici (ineunte saeculo XII) corona Sancti Stephani cum corona, quam papa confici iussit, identificatur, et cum visu supernaturali nonnisi ita coniungitur, ut angelus dei in somnis papae appareat nuntians, ne papa coronam legato Polonico, sed legato Hungarico tradat: “Coronam ergo, quam preparari fecisti ... cures sine cunctatione largiri” (SRH II, 413). Provincialis Franciscanus sententiam aulae Andegavensium exprimit, cum — quamquam in digressionem sacrae orationis modo composita — coronam de coelis missam describat. Opinio sine dubio inde exorta est, quod saeculo XIII inveteratum vulgatumque factum est coronam “sacram” nominari (J. Karpat, Corona regni Hungariae im Zeitalter der Arpaden, in Corona p. 298), atque exinde iam haud multum a fuit, quin corona de coelis orta diceretur. Ex monumento quodam artis fingendae facilius intellegi potest, quam efficax studium hanc opinionem propagandi fuerit. In opere tectorio ecclesiae praepositurae Scepusiensis, quod anno 1317 factum est, coronatio Caroli Roberti ita depicta est, ut Beata Virgo, quae in solio sedet et puerum Iesum in gremio tenet, coronam e manibus archiepiscopi Strigoniensis acceptam capiti Caroli Roberti imponat, qui ante Mariam genibus nixus est, dum globum regni praepositus, qui picturam effici iussit, sceptrum autem regis castellanus Scepusiensis, igitur ii in manibus tenent, qui in ea regione potestate ecclesiastica et seculari fungebantur. (Pictura typis compluries edita est. Pór—Schönherr p. 46; Hóman, M. tört. II, p. 304.)

*filius Vernerii* — Sic in  $V_4 V_5$  legitur (SRH I, 485).

*anno fere tertio* — Scilicet anno 1307.

*Iohanne Chaak filio* — Membrum generis Chak est, anno 1297 magister agazonum, annis 1311—1315 iudex curiae fuit. Annis ultimis vitae in fidem ac tutelam propinqui sui, Matthaei Chak se contulit et adversarius regis factus est, qui post mortem eius possessiones ademit (Karácsonyi I, pp. 337 sq.; Wertner M., Az Árpádkori udvari tisztviselők sorozata [= Series dignitariorum aulae regiae aetate Arpadiana], TT 1899, 646; idem, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 33; Anjou II, pp. 115 sq.; Pór, Csák Máté p. 117; Kristó, Csák p. 118).

*per portam, que est iuxta synagogam Iudeorum* — Porta prope palatium regum exstructa, in quam exit via in latere occidentali civitatis ducta, porta



Judaeorum est nominata (Rupp J. Budapest pp. 142 sq.; Györffy, Budapest I, p. 304).

*feria quinta ... Petronelle virginis* — Scilicet feria quinta, die 1 mensis Iunii anno 1307.

*Martunherman* — Formae diversae nominis in variantibus Gestorum servatae sunt. In *S*: “Mortun Herman”, in *B* et *D*: “Marcum Herman”, in *V*<sub>1</sub>: “Martunherman”, in *V*<sub>3</sub>: “Martum Hermann”, in *V*<sub>5</sub>: “Martur Herman”, in *V*<sub>4</sub>: “Mortom Hermani” (SRH I, 485). Identificari potest cum eo cive Budensi “Hermano dicto Morthan”, qui una cum patre iudicis Petermani anno 1295 decimas Vesprimienses marcis centum et quinquaginta redemit, anno autem 1301 una cum aliis civibus Budensibus decimas episcopo Vesprimiensi de possessionibus suis solvendas retinuit (Budapest okl. I, pp. 291, 354. In editione diplomatis quidem posterioris nomen eius sic descriptum est: “Hermanus, Morhan et nonnulli alii laici”, tamen duo nomina — etiam vocabulo “dictus” omissa — cohaerentia esse pro certo haberi potest). Similiter ac iudices Petermanus vel Wernerius, is quoque unus ex civibus opulentis potentibusque erat.

*magistrum Martinum* — Idem est ac ille “Martinus Sclavus”, qui a synodo Udvardensi anno 1307 una cum Peturmano e primis excommunicatis civibus Budae interdicto affectis nominatim memoratur (Mon. Strig. II, p. 573) et, ut sumere possumus, identificari potest cum cive quodam Budensi Martino, qui una cum aliis civibus, inter quos Petermanus et pater eius erant, anno 1301 decimas Budenses episcopi Vesprimiensis redemit (Budapest okl. I, p. 353).

*cives de duodecim* — Mentio prima “duodecim iuratorum” civitatis e diplomate quodam anno 1268 edito nota est (Budapest okl. I, p. 100).

*ignibus concremari* — Quia igni cremari poena solita haereticorum erat, cadavera duorum iuratorum combusta eos ab ecclesia haereticos habitos esse demonstrant (Salamon II, p. 304).

*bona eorum obtinuit et possedit* — Sententia scriptoris Gestorum, ex qua opes adversariorum in Ladislai manus pervenerunt, testamento sororis eius anno 1352 conscripto affirmatur. Ex hoc patet Ladislaum quinque vineas eiusmodi possedis, “que olim perfidi et infidelissimi Peturmanni tunc civis Budensis fuissent” (Anjou V, p. 613). Ladislaus, filius Wernerii usque ad mortem iudex Budae mansit. Anno 1318 damna quaedam mercatoribus Venetis ab eo illata memorantur; anno 1323 haud ambigue defunctus dicitur (Dipl. Eml. Anjou I, p. 211; Salamon II, pp. 322 sq.).

*Thome Strigoniensi archiepiscopo* — Thomas frater patruelis archiepiscopi Strigoniensis Lodomerii fuit, cuius in tutela erat. Anno 1291 discipulus universitatis Pataviensis et simul praepositus capituli Sancti Thomae Strigoniensis, ab anno 1293 praepositus capituli cathedralis ibidem erat. Post mortem Andreae III. Carolo Roberto se adiungens huius pro causa una cum archiepiscopo Colocensi anno 1303 ut legatus Romam profectus est. Coniunctionibus hic comparatis beneficium praepositura Albensi sine



difficultate permutare potuit, anno autem 1306 (die 31 mensis Ianuarii) archiepiscopus Strigoniensis factus est. Obiit anno 1321 (Mon. Strig. II, p. 548; Eubel I, p. 489).

<116.>

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

496 *De adventu ... Karoli regis* — Index cum indice capituli variantis *V*<sub>3</sub> Chronici Picti (“De adventu Gentilis cardinalis et coronatione Karuli regis”, SRH I, 485) paene identificari potest supplementis additis, quae e Chronico Picto sumpta sunt.

*frater Gentilis ... ordine fratrum minorum* — Theologus ordinis Sancti Francisci, Gentilis de Monteflorum, e familia nobili Italiae Mediae ortus ut inquisitor contra fraticellos agebat. Anno 1300 cardinalis factus est. Obiit anno 1312. Titulum eius scriptor Gestorum accuratissime adnotavit (Eubel I, pp. 12, 45; Hurter, Nomenclator II, col. 502).

*summi pontificis plenaria* — Papa Clemens V. in diplomate die 8 mensis Augusti anno 1307 edito, quo Gentilem legatum in territorio Hungariae, Poloniae et regnorum vicinorum declaravit, fontem instituti sui “apostolicam auctoritatem” indicavit (Acta Gent. p. 3).

*Pannoniam intravit* — Gentilis exeunte mense Maio, anno 1308 nave vectus Spalatum advenit. In Dalmatia usque ad exeuntem mensem Augustum morabatur. Per Zagrabiam, inde iam comite Carolo Roberto Budam profectus est, ubi monumentum primum scriptum die 4 mensis Novembris functionis legati habemus (Acta Gent. pp. LVIII sq.).

*constitutione terribili promulgata* — A scriptore Gestorum singulae constitutiones synodi, quae Budae a die 8 mensis Maii usque ad diem 14 mensis Iulii anno 1309 habita est (“constitutiones edite per ... Gentilem ... apostolice sedis legatum”) significantur (Acta Gent. pp. 268—297). Et congruentia sententiarum et index “constitutio” coniunctionem certam reddunt. In constitutione prima “de statu regis” conscripta congregati praelati et barones in “generali concilio praelatorum, baronum et nobilium” Carolum Robertum regem suum verum et legitimum agnoscere dicuntur. Igitur in hac constitutione nobiles regni, quos scriptor Gestorum solos memorat, inter participes actionis omittuntur. Legatus autem Carolum Robertum naturalem et legitimum regem Hungariae esse declarat. At constitutio quarta vetat “regalia et reginalia” retinere, item ea posthac retenta habere et instituit, ut admoniti ea intra decimum diem, non admoniti intra tertium mensem “dicto regi restituant”. Legatus sententiam constitutionis primae explevit eo, quod “districtius” edicit, ne “aliam personam, nisi Carolum Robertum, pro rege Hungariae advocent vel deliberate nominent” et omnibus, qui utrasque constitutiones violant, poenas sequentes minitatus est: homines singulares excommunicantur, societates interdicitur.



to afficiuntur, at praefecti harum item excommunicantur, ii autem, qui illis subiecti sunt, iobagiones illorum oboedientiam detractare debent atque iidem hi praestationes abnuere debent, ceteroquin ipsi quoque interdicto afficiuntur (Acta Gent. pp. 270, 276). Praescriptum generale erat, quod autem legatus non — sicut scriptor Gestorum fecit — pauperes et divites, sed clericos et laicos distinguendo affirmavit (“clericus vel laicus, cuiuscumque preminentie, dignitatis aut status vel religionis extiterit, etiam si archiepiscopali vel episcopali premineant dignitate”. Acta Gent. p. 276).

*vero wayuodam* — Sic tantum in *D* et in *V*<sub>4</sub> legitur.

*excommunicatione feriens* — In bulla die 25 mensis Decembris anno 1309 edita, qua legatus vaivodam Ladislaum excommunicavit, eadem duae causae memorantur, quae in Gestis quoque adnotatae sunt: retentio coronae et matrimonium cum schismatico coniunctum. Vocabula diplomatibus sunt: vaivoda “coronam sacram regni Ungarie ... detinet occupatam”, eam ad diem 2 mensis Februarii anno 1310 “restituere” debet; iam anno 1308 consultationes habebantur “inter ... Ladislaum wayvodam Transilvaniae et dominum Stephanum regem Servie” et vaivoda vetitum legati neglexit, ex quo nemo “alicui heretico, patereno, gazaro, scismatico ... filiam ... suam connubio tradere” auderet (Acta Gent. pp. 373, 371 sq.).

*Stephani regis Servie* — Stephanus III. Uroš, posterior rex Serbiae (1322—1331), filius Milutin Stephani II. Uroš regis Serbiae (1282—1321), e familia Nemanja orti, filiam vaivodae Ladislai uxorem duxit (Jireček I, pp. 330, 355; Wertner, Délszláv pp. 84 sq.). Secunda parte saeculi XIII sententia paparam de matrimonii cum schismaticis iunctis mitior erat. Filia Stephani V. Catharina nominata uxor regis Stephani Dragutin, patris Stephani III. Uroš facta est (Wertner pp. 506 sq.).

*extra cimiteria ... conspicerent defunctorum* — In constitutionibus legati 497 inter poenas, quas contumacibus legatus minitabatur, praeter excommunicationem et interdictum iterum ac iterum denegata sepultura memorata est (“morientium corpora ... christiana sepultura privamus, districte precipientes omnibus clericis et prelatis ... quod talium morientium corpora nullus audeat tumulare aut tumulationi eorum modo quolibet interesse”. Acta Gent. p. 276 sq.).

*Rakus circa Pesth* — Ambo nomina in *b* et *a* in formis “Raptus” et “Pesteh” inventa mendis typographicis depravata sunt. In variantibus codicibus, qui proximi sunt: in *V*<sub>1</sub> forma “Raptus”, in *V*<sub>5</sub> forma “Peesth” leguntur (SRH I, 486). Campus de rivo Rakus (Rákos), qui eum perfluit, nomen accepit. Significatio Hungarica nominis est: ‘abundans cancrorum’ (Szamota—Zolnai col. 798). Rivus super oppidum Gödöllő oritur et a civitate Pestino medii aevi ad septemtriones in Danubium se effundit. Campus propter situm aptus erat, ut ab exeunte saeculo XIII, cum mos congregationum generalium habendarum in usum veniret, nobiles in magno numero convenientes tentoria ibi ponerent (Pauler II, pp. 454, 464). Consilia plerumque in ecclesia Franciscanorum Pestensium, rarius in



ecclesia Dominicanorum penes urbem sita, si autem complures participes aderant, in ipso campo ad castra locanda apto habita sunt. (Ecclesia Franciscanorum eodem loco steterat, quo hodierna ecclesia eorum interioris urbis quoque aedificata est, quaestio autem, quo loco ecclesia Dominicanorum steterit, ne hodie quidem certe explicata est. Rupp, Budapest p. 244; Györffy, Budapest I, p. 286.) Rex et barones non hic, sed Budae consilia habebant. Congregatio generalis ultima anno 1540 in campo Rakus habita est. Nomen loci cum notione diaetae tantopere contractum est, ut congregatio generalis anno 1525, quamquam ad oppidum Hatvan habita est, rákos diceretur. Teutoni saeculo XVI congregationem generalem Hungarorum Ragkhus, Poloni autem consilia, quae ipsi armati habebant, rokosz nominabant (Cornides pp. 278 sq; A. Brückner, Ungarn und Polen, Ung. Jahrb. 4 [1924] 79; Divéky A., Magyar hatások a lengyel múltban [= Effectus Hungarici in historia praeterita Polonorum], in Békefi Ekv pp. 140 sq.).

*in regem concorditer susceperunt* — Scriptor Gestorum seriem rerum gestarum satis longam ad unum annum comprehendit. Carolum Robertum die 10 mensis Octobris anno 1307 barones et praelati, qui partibus eius favebant, in ecclesia Franciscanorum Pestinensium regem susceperunt. In diplomate de hac re edito congruenter cum textu Gestorum legitur: “in regem Hungariae ... suscepimus” (Fejér VIII/1, p. 221). Anno insequenti, in concilio, quod die 27 mensis Novembris apud Dominicanos habitum est et ubi iam ipsi barones quoque, qui prius defuerunt, personaliter aut per legatos suos aderant, Carolus Robertus iterum rex acceptus est (“omnes unanimiter et concorditer ... receperunt et recognoverunt singulariter et divisim ipsum dominum Carolum verum regem”. Acta Gent. p. 118). Anno 1310 diaeta non est habita, talis mentio in diplomatibus non est facta.

*feria quinta in octavis sancti regis Stephani* — Scilicet dies 27 mensis Augusti anno 1310; haec dies vere feria quinta erat. Tempus die 20 mensis Augusti anno 1310 datum, quod in historiographia Hungarica pervulgatum est (Pór—Schönherr p. 46; Pór A., A történeti jelenetek korhú rekonstruálásáról [= De reconstruendis rebus historicis cum aetate congruentibus], Száz. 27 [1893] 426; Hóman, M. tört. II, p. 258) veri similiter ex adnotatione Knauz (p. 534) sine causa et per imprudentiam adiecta ortum esse videtur. (Recte arbitratur Pór, Csák Máté p. 88.)

*coronarunt cum sancta corona a Ladislao wayuoda restituta* — Vaivoda Ladislaus disceptationibus longius peractis die 8 mensis Aprilis anno 1310 se obligavit, ut coronam ab Othone ademptam ad diem 1 mensis Iulii Carolo Roberto traderet (Acta Gent. pp. 374 sq.). Die 27 mensis Augusti rex iam tertium coronatus est. Caerimonia ideo repetenda est visa, quoniam prima et secunda occasionibus coronatio non ritu legitimo atque solito facta est. Anno 1301 factio Caroli Roberti utens occasione, cum post mortem Andreae III. sectatores eius adhuc non decernerent se fautores Venceslai fore, Carolum Robertum raptim Strigonium duxit, ubi archiepiscopus Gregorius de Bicske eum regem coronavit. Haec coronatio ideo non iusta



erat, quoniam rex non corona Sancti Stephani coronatus est, locus coronandi autem non civitas Albensis fuit. Coronatio secunda die 15 mensis Iunii anno 1309 in ecclesia parochiali Budensi ab archiepiscopo Strigoniensi Thoma facta est. Coronam hic usitatam cardinalis Gentilis effici iussit et dedit regno Hungariae et regi, ut coronam quam vaivoda Ladislaus in manu habuit, compensaret. Ut haec coronatio iusta dici posset, eadem illae condiciones defuerunt, quae primae coronationi factae. Id, quod Carolum Robertum tunc iam multo plures regem agnoverunt, quam prius, neglectum est. Secundum opinionem incolarum — hoc vocabulo utitur etiam Gentilis — constanter corona Sancti Stephani sola iusta habebatur (“cui [regali diademati] multum reverentiae atque auctoritatis ex dicti regni incolarum opinione defertur, quasi in eo sit ius regium constitutum”. Acta Gent. p. 353). Carolus Robertus voluntati omnium obsecutus est, cum anno 1310 iam tandem sacra corona et in civitate Albensi se regem coronari iussit. (Pór—Schönherr pp. 7, 43 sq. Instituta coronandi, scilicet, ut coronationem ea persona exsequeretur, qui hoc officii munus habet et coronatio solito loco perficeretur, in imperio Teutonico quoque, cum contentiones de imperio orirentur, magni momenti facta sunt, exempli causa, cum Fridericus Pulcher et Ludovicus Bavaricus coronarentur anno 1314. Cf. Weber—Riess: Weltgeschichte, I<sup>2</sup>, Leipzig 1924, p. 886.) Quod tempus coronandi festo Sancti Stephani adiunctum est, hoc consulto et cogitato factum esse apparet. Gentilis narrationem legendae Sancti Stephani significans iam prius iterum ac saepius affirmavit coronam a papa donatam esse, itaque factum, ut coronatio tertia Caroli Roberti cum memoria regis primi Hungariae coniungeretur, magnam vim habere visum esse potuit. De ipsa coronatione Carolus Robertus anno 1315 sic memoravit: “ut opinioni gentis Vngarice satis fieret et ut scandalum de medio vulgi tolleretur, recuperata et rehabita ... sancta corona ... rursus in loco debito, videlicet in Alba Regali, ubi solitum est ab antiquo reges Vngarie coronari, facta convocatione universorum prelatorum, barronum fidelium regni nostri observataque sollempnitate consueta et a progenitoribus nostris constituta solium nostri regiminis conscendimus et ... dyademate regio, videlicet eadem sancta corona denuo extitimus coronati” (Mon. Strig. II, pp. 710 sq.). Scriptor Gestorum eo, quod duas coronationes Caroli Roberti, quae antea factae sunt, silentio praeterit et simul Venceslaum et Othonem reges legitimos fuisse scribit, sententiae aulae, quae officium cancellariae quoque regebat, adversatur. Kristó (1967, 467 sq.) contradictiones, quae in singulis capitibus Gestorum imprimis in descriptionibus, ubi de Othone et de Carolo Roberto tractatur, conspici possunt, inde ortas esse explicat, quod haec capita a compluribus auctoribus conscripta esse possunt. In diplomatibus regis anni regni Caroli Roberti ab anno 1301 computantur (Hóman, M. tört. II, p. 258), quod partim regnum Andreae III. legitimum affirmat, partim regnum Venceslai et Othonis iniustum dicit, simul coronationem sacra corona factam actum non necessarium regnandi esse declarat. Scriptor Gestorum



sine dubio sententiam communem societatis illius aetatis exprimit. Ceterum id, quod regnum Caroli Roberti ab anno 1301 computatum est, concessio erat, quoniam ex sententia aulae Neapolitanae successor proximus Ladislai IV. est domus Andegavensium. Cancellaria regia Neapolitana in hac ratione annos regni computavit. Cum de regno Caroli Martelli actum est, anni regni ab anno 1292 computati sunt, cum mater huius, regina Maria — soror Ladislai IV. — iura sua Carolo Martello tradidit (Dipl. Eml. Anjou I, pp. 82 sq.). Ideo est adnotatum anno 1294 in diplomatibus hunc annum tertium esse, cum Carolus Martellus in Hungaria regnaret (Dipl. Eml. Anjou I, p. 119; S. F. Bridges, *A feudal succession near Salerno in 1294*, in *Studi in onore di Ricardi Filangieri*, Napoli 1959, I, p. 345; Mályusz, 1966, 738).

*Clemens quartus* — Sic legitur in cunctis variationibus Gestorum (SRH I, 487), recte autem: Clemens V. (1305—1314) est. Notae compendiariae numeralium ordinariorum “quartus” et “quintus” in scriptura Latina medii aevi tam similes sunt, ut scriptores eas facile confundere potuerint.

*cruciferos sancti Johannis* — Nomen “ordinis fratrum hospitaliariorum Hierosolymitanorum” vel “ordinis militiae Sancti Johannis Baptistae hospitaliariorum Hierosolymitanorum” in diplomatibus Hungaricis iam ultimis decenniis saeculi XIII simpliciter: “cruciferi” est (anno 1268: “magister domus hospitalis sancti Stephani regis de Strigonio”, anno 1270: “magister cruciferorum ecclesie sancti regis Stephani de Strigonio”. *Mon. Strig.* I, pp. 561, 582). Ordo anno 1291 e Palaestina expulsus sedem in insulam Cyprum transtulit.

*pro Terra Sancta expugnanda* — Papa Clemens V. bellum magnum in Terram Sanctam concitare moliturus erat et postquam in cathedram Sancti Petri ascendit, instituta sua argumentis “passagii ad subsidium terrae sanctae” confirmare non desiit. Synodus Viennensis (annis 1311—1312) consilio papae obsecuta est et ipsa quoque effecit, ut rex Francogalliae Philippus, qui dux belli electus erat, decimam partem proventuum ecclesiasticorum in sex annos acciperet (F. Heidelberger, *Kreuzzugsversuche um die Wende des 13. Jahrhunderts* [Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte, Heft 31], Berlin und Leipzig 1911, pp. 25, 65; K. J. Hefele—A. Knöpfler, *Conciliengeschichte*, VI, Freiburg i. Breisgau 1890<sup>2</sup>, pp. 408, 528 sq.; *Conciliorum oecumenicorum decreta* [C. Leonardi, *Concilium Viennense*], Friburgi. Br. 1962, pp. 362 sq.).

*nihil factum vidimus effective* — Scriptor Gestorum existimationem Franciscanorum communem expressit, cum actionem Iohannitarum attingeret et hanc reprehenderet. Paulinus Venetus Franciscanus, qui sacerdos a confessionibus papae Iohannis XXII. erat, in commentario de vita Clementis V. simili improbatione mentionem consilii fecit, quod repulsam tulerat: “Pro passagio congregata fuit pecunia et armorum ac aliarum rerum copia, offerentibus fidelibus, viris ac mulieribus, jocalia et que habebant carissima, Hospitalariis ad hoc missis, que vili pretio distrahebantur. De passagio vero



nil sequutum est. Propter que magnum scandalum in christiano populo sequutum est” (St. Baluzius, *Vitae paparum Avenionensium*, Nouvelle édition d’après les manuscrits par G. Mollat, Paris 1914, I, pp. 82, 562). Scriptor Gestorum Hungaricorum elementa quaedam commemorationis Franciscanorum falso adnotavit. Notam belli describendo erravit. “Passagium generale” bellum a synodo Viennensi praescriptum erat, cuius autem basis nummaria fuit decima papalis, quae autem principibus, imprimis regi Francogalliae, Philippo IV. (Pulchro) in sex annos, mox regi Britanniae et regi Castiliae commissa erat. Iohannitae in passagio ne a primo quidem partes praecipuas ceperunt. Sed expeditio eorum fuit ille conatus anno 1307 inceptus, qui in particulare bellum pro fide Christiana (“passagium”) formatus insulam Rhodum occupaturus fuit. Insula tota anno 1310 capta est, atque ita scriptor Gestorum eo, quod res, quae complures annos gestae sunt, in annum 1310 contraxit, arte scribendi chronographorum solita est usus. Pro bello gerendo Clemens V. anno 1308 praecepta prima edidit. Patriarchae, archiepiscopi, episcopi iussi sunt, ut fideles ad stipes largiendas adhortarentur, in ecclesiis autem cathedralibus parochialibusque pyxes disponerentur. Harum claves episcopus vel plebanus, procurator Iohannitarum et civis quidam apud sese custodiebant. Pecunia a plebanis ad episcopos ablata est, hi autem eas Iohannitis tradiderunt. Largitoribus indulgentia dabatur. Monachis ordinum praeceptum est, ut cum sacras orationes haberent et confessiones exaudirent, fideles adhortarentur, ut bello pro fide Christiana suscipiendo faverent. Igitur pro decimis et pro redditibus ecclesiasticis pecuniae, quae necessariae ad sumptus belli gerendi fuerunt, ex donis, stipibus, hereditatibus, porro ex collationibus aerariorum papae et regis Francogalliae collatae sunt (Heidelberger op. cit. pp. 40 sq., 44). Franciscani in Iohannitas transferendo odium belli pro fide Christiana omissi, quod inferendum synodus iussit, se in illos animis adversis esse demonstraverunt. Animi Franciscanorum commoti esse potuerunt studio dominandi et praestantiae ostendendae ordinis Iohannitarum, cui privilegia a papa et a principibus donata erant. Immo ad hoc accessere potuit etiam frustratio Franciscanorum, quoniam opera sua propagandi belli praecepto papae consumpta irrita mansit, et Terram Sanctam recuperare haud contigit, ad quam curandam maxime aptos sese arbitrabantur (Mályusz, 1966, 740 sq.).

(117.)

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

*De bello ... commisso* — Index ex indice capituli Chronici Picti scriptus est: 498  
 “Pugna regis Karoli prope Cassam cum suis contra Matheum et filios Omodei” (SRH I, 487).



*castrum Sarus* — Forma “Sarub” in *b* et *a* inventa mendum typographicum est pro forma “Sarus”, ut ex variantibus Gestorum affirmari potest (SRH I, 487). Hoc castrum idem est ac castrum Sarus, quod a civitate Aperiascio (Eperjes, hodie Prešov, ČSSR) ad septemtriones aedificatum et sedes comitatus ab illo nominati Sarus erat (Csánki I, p. 283).

*Anno domini ... suis viribus obsideret* — Demetrius (v. caput <111.> sent. 485) munere comitis comitatus Sarus iam annis 1279 et 1298 fungebatur (Wertner op. cit. TT 1897, pp. 669 sq.). Potestati Caroli Roberti nonnisi anno 1306 se dedit, cum hic castrum Zoliense (Zólyom, hodie Zvolen) una cum ceteris castris, quae circum sita erant, cepit. Anno 1309 aderat, cum rex tertio coronaretur, quod tamen minime impedimento fuit, quin in castrum Sarus se recipiens ad libertatem suam servandam studeret. Quod annis 1298—1315 comes de Sarus fuerit, argumentum nullum habemus (Sebes-tyén, Archont. p. 215). Scriptor Gestorum veritati congruenter adnotat eum praestantiam Matthaei Chak professum esse. Hoc autumno anni 1311 accidere potuit, cum filii Omodei rebus suis angustis non nisi ita auxilium Matthaei Chak adipisci potuerunt, ut socii eius facti sint et quia Demetrius, filius Nicolai anno 1310 timens Matthaem se et familiam suam in fidem ac tutelam palatini Omodei contulit, nunc una cum his in factionem adversarii sui prisci, Matthaei Chak translatus est. Carolus Robertus mense Aprili castrum Sarus oppugnare coeperat, sed ne mense quidem peracto id capere potuit (Pór—Schönherr p. 54; Zolnay op. cit. Turul 49 [1935] 36 sq.; Pór, Csák Máté pp. 116 sq.; Kristó, Csák pp. 77 sq.; Fügedi, Száz. 109 [1975] 423).

*de subcastro* — Civitas Sarus (Sáros, hodie villa Vel'ký Šariš, ČSSR) sub monte, quo castrum stetit, iuxta ramum quandam viae Cracoviam cum Cassoviam coniungentis, inter civitates Zeben (Hungarice Szeben, hodie Sabinov) et Aperiascium sita erat. Privilegia prima a Bela IV. et a Stephano V. una cum his civitatibus accepit, quibuscum medio saeculo XIV aequum gradum tenens locus magni momenti habebatur, ad finem saeculi tamen auctoritate imminuta est et in potestatem domini cuiusdam terrae redacta est (Mályusz E., A mezővárosi fejlődés [= De evolutione oppidorum] in Székely, Tanulm. pp. 158 sq.).

*pelleret prepotenter* — In exercitu, qui subsidio venit, partim mercennarii Bohemici aderant (Fejér VIII/1, pp. 444, 446).

*Pulchrum sive Magnum* — Aba Pulcher sive Magnus e ramo Galgóci nominato generis Aba est ortus, qui secundo dimidio saeculi XIII in parte meridionali comitatus Nitriensis, in regione Galgóc (hodie Hlohovec, ČSSR) possessiones sibi comparavit. Possessiones hereditarias et emptas, quarum sedes ipsum Galgóc factum est, Aba Magnus in latifundium magni momenti univit. Quoniam anno 1251 iam memoratur, tempore pugnae aetate provectus esse debuit. Cum Matthaео Chak propinquitate sanguinis coniunctus fuit (Anjou V, p. 340). Post mortem filius eius, Nicolaus possessiones ad tempus quoddam conservare potuit, anno 1316 Matthaео Chak in



odium venit. Post mortem huius (anno 1321) Carolus Robertus latifundia Nicolai ademit (Karácsonyi I, pp. 54 sq.; Kristó, Csák pp. 115 sq., 205).

*Principes ... constituit* — Matthaeus Chak ipse particeps expeditionis non erat. Exercitus ipsius Aba Magnus duxit, comes autem Demetrius exercitui filiorum Omodei praeerat (Pór, Csák Máté p. 119).

*in Sepes* — Sic in  $V_1$ ,  $V_2$ ,  $V_3$  scriptum est (SRH I, 488). Territorium comitatus Scepusiensis, qui in confinio Hungariae et Poloniae conformatum est, Hungarice Szepesség, Latine Scepus nominabatur. Nomen Slovacum: Spiš, Teutonicum: Zips est. Nomen origine Hungaricum est et identificari potest cum nomine communi szép 'pulcher' (Melich pp. 324 sq.). In territorio comitatus tres conformationes politicae inter se discrepantes notae sunt. Nobiles possidentes in forma comitatus, quae in ceteris partibus Hungariae quoque solita erat, vitam agebant, civitates Teutonorum, id est ab ineunti saeculo XIII gradatim in Scepus immigrantium Saxonum societates autonomicas effecerunt, prognati autem veterum custodum confinium corporationem formaverunt, quae "sedes decem lanceatorum" est nominata. Sedes politica de Scepus, quo comes munere fungebatur, castrum Scepus erat, cuius in vicinio ipso sedes ecclesiastica, capitulum Scepusiense erat. Centrum oeconomicum et culturale regionis saeculo XIV gradatim in civitates Leuchovia (Lőcse, hodie Levoča) et Chesmarcum (Késmárk, hodie Kežmarok) translatum est, quae ex redivisibus viae commercialis principalis per comitatum Scepusiensem ferentis amplificatae sunt (Fekete Nagy).

*Scepsenses* — Sic in  $V_1$ ,  $V_4$ ,  $V_5$  legitur (SRH I, 488).

*feliciter concesserunt* — In cunctis variantibus Gestorum vocabulum "fideliter" ad genus scribendi cancellariae illius aetatis adaptum scriptum est: "se pro nobis viriliter et fideliter opponendo" (Wagner, I, p. 119). Narratio Gestorum genere scribendi cum diplomate Caroli Roberti anno 1312 edito congruens est, in quo officia comitis Saxonum Scepusiensium, proavi familiae Görgey laudantur et simul de nomine praefecti auxiliorum Scepusiensium quoque haec adnotatio facta est: "comes Stephanus per suas admonitiones quamplures homines, tam pedestres quam equites armatos de terra Scepusiensi ad nostrum subsidium adduxit" (Fejér VIII/5, p. 79).

*civitatem Cassa vocatam* — Hodierna Cassovia (Kassa, hodie Košice, 499 ČSSR) in septentrionali-orientali regione Hungariae civitas maximi momenti erat. Nomen civitatis origine Hungaricum est, idem est ac nomen personae Kosa (Melich pp. 366 sq.). Villam quondam parvam mercatores Teutonici immigrantes in civitatem transformaverunt. Incrementum Cassoviae ex vitium cultura et inde facta est, quod particeps commercii Polonico-Hungarici erat, ius autem stapulae anno 1347 acceptum eam in numerum civitatum regalium opulentissimarum honestissimarumque provexit (Mályusz E., A magyarság és a városi élet a középkorban [= Hungari et vita civitatum medio aevo], Száz. 78 [1944] 51 sq.; Fügedi E., Kaschau, eine osteuropäische Handelsstadt am Ende des 15. Jahrhunderts, Studia Slavica



Acad. Scient. Hung. 2 [1956] 200; cf. B. Varsík, Slovenská ulica v Košiciach a vznik mesta Košíc [= Vicus Slovaccorum Cassoviae et ortus civitatis Cassoviae], Historia Slovaca 6—7 [1948—1949] 83 sq.).

*vel Saxones potius* — Scriptor Gestorum bene notum habet duo nomina duos ramos diversos populi Teutonici significare, nam significatio nominis “Teutonicus” est ‘Bavarus’, Saxones autem in Hungaria Germani a septentrione et a septentrione-occidenti immigrantes nominabantur (v. capita <49.> et <64.> sent. 281, 282, 283).

*pro morte Omodei ... peremerant innocentem* — Palatinus Omodeus anno 1304 Cassoviam suae potestati subicere eo modo potuit, ut reditus vectigalium et tributorum regi debitos sibi exigere iuberet, ad cives et imprimis ad mercatores inspiciendos officialem institueret (Györffy, Tört. földr. I, pp. 103, 105 sq.). Cives e statu subiecto omni modo evadere volebant. Tumultu quodam anno 1311 concitato cives — ut traditur — haud consulto Omodeum occiderunt, duos filios comprehenderunt, quos obsides secum ferendo cetera membra familiae pacisci coegerunt. Peropportune Carolus Robertus occasione oblata usus est, ad res disceptandas archiepiscopum Strigoniensem una cum episcopo Vesprimiensi misit, ipse autem summa cum auctoritate sua civitati se adiunxit. Pactum incommodo familiae Omodei factum est. Exceptio gravissima civium erat, quae simul condiciones adversariorum maxime illustrat, ut familia Omodei — officia erga regem exhibens — civitatem Cassoviam nunquam dono sibi postulet (Karácsonyi I, pp. 28 sq.; Pór, Csák Máté pp. 110 sq.; Fejér VI/2, p. 339, VIII/1, p. 408). Obsidio Cassoviae igitur anno 1312 illata significavit familiam Omodei adiuvante Matthaeo Chak et necem palatini et pactum coactum ulcisci voluisse simulque civitatem capiendae ad potestatem regiam imminuendam contendisse (B. Varsík, K boju medzi košickými mešťanmi a Omodejovcami, Príspevok k dejinám feudálnej anarchie v Uhorsku na zač. XIV. stor. [= Ad dimicationem civium Cassoviensium cum familia Omodei commissam, Additamentum historiae anarchiae feudalis in Hungaria ineunte saeculo XIV] Historický Sborník [= Annales Historici] 10 [1952] 221 sq.).

*circa Harnad* — In *A*: “Hernald”, in *B*, *D*: “Harnald”, in ceteris variantibus: “Haruad” (SRH I, 488) inveniuntur, quae forma posterior mendum scriptorum est pro forma Harnad, quae apud Th. legi potest. Fluvius Hernadus (Hungarice: Hernád, Slovace: Hornád) in monte Tatra Minore originem ducit et in fluvium Saium (Sajó, Slovace: Slaná) se effundit. Locus pugnae tamen non hic, sed magis ad orientem, in valle fluvii Tarcha (Hungarice: Tárca, Slovace: Torysa) erat, quae ad Cassoviam a valle Hernadí montibus dividitur. In plurimis diplomatibus Caroli Roberti locus accurate non est nominatus, non nisi regio Cassoviae generaliter significatur, sunt tamen complura diplomata, in quibus locus nominatur: “in Rozgun” (exempli causa: Wagner I, p. 121; Fejér VIII/1, p. 451, immo quidem in uno ex diplomatibus nil dubii relicto legitur: “in campo Rozgun iuxta fluvium Tarcha prope civitatem nostram Cassa vocatam”, Fejér



VIII/2, p. 48. Cetera documenta v. Györffy, Tört. földr. I, p. 136). Hic locus villa Rozgony (hodie Rozhanovce, ČSSR) est a Cassovia ad septemtrionales-orientem iuxta fluvium Tarcha, et certamen hodie quoque nomine “pugna ad Rozgun” notum est (descriptionem novissimam pugnae v. T. Lamoš, Bitka pri Rozhanovciach. In Príspevky k dejinám východného Slovenska [= Pugna ad Rozgun. Additamenta historiae Slovaciae orientalis], Bratislava 1964, pp. 64 sq.). Ne in uno quidem diplomate fluvius Hernadus memoratur, quo maxime indicatur, quam negligenter locus pugnae in Gestis scriptus sit.

*cruciferis supradictis* — Ordo militaris Iohannitarum ineunte saeculo XIV in Hungaria monasteria 19, in regione trans Dravum monasteria 13 habuit. Imprimis domus Strigoniensis, Albensis et de Calidis Aquis iuxta Budam divitiis et auctoritate eminebant. Omnia tria monasteria ut loca credibilia quoque fungebantur. Monasteria ultra Dravum condita iam Andrea III. vivente se Carolo Roberto adiunxerunt, sed cetera, praesertim quae in regione septemtrionali Hungariae erant et Matthaeum Chak timere debebant, caute se gerebant et tempus pugnae ad Rozgun commissae fuit prima occasio, cum causam Caroli Roberti agerent (Reiszig E., Róbert Károly és a János lovag-rend [= Carolus Robertus et ordo militaris Iohannitarum], Száz. 37 [1903] 516 sq., 523 sq.).

*montis cuiusdam vertice* — In cunctis variantibus Gestorum pro “vertice” vocabulum “cacumine” legi potest (SRH I, 488), itaque variatio a Th. facta est. Ambo vocabula in diplomatibus de metis reambulandis editis, quae peritus iuris Th. bene nota habuit, pari modo inveniuntur et differentia significationis inter ambo vocabula non percipitur. Forsitan animum Th. commoverit phrasis “a vertice”, in opere Q. Curtii Rufi “Historiarum Alexandri Magni libri” aut in Aeneide (I, 114) lecta, quorum operum scholasticorum ipse recordabatur.

*feria VI in festo sanctorum Viti et Modesti* — Id est dies 15 mensis Iunii anno 1312, at haec dies non feria sexta, sed feria quinta fuit.

*de familia regis* — Omnes, qui assidue in aula regia vitam agebant, ibi 500 victum in naturalibus accipiebant, ipsi apud regem membraque familiae eius munera obibant, in numero membrorum “familiae regiae” habebantur. Ex his milites et clerici habitum et colorem aulae praestabant. His, si inter ceteros excellere potuerunt, munera in aula quasi praeparatio ad officia futura in vita publica obeunda erant. Milites formabant banderium regale. Familia erat nomen instituti, quod ante regnum conditum, iam aetate nomadum formatum est, et quamquam “familia” ineunte saeculo XIV tempora praeterita referens videri potuit, tamen bene exprimit naturam moresque aetatis, qui ante rem nummariam magis divulgatam valuerunt (cf. Szekfű Gy., Serviensek és familiarisok [= Servientes et familiares], Ért. tört. tud. XXIII 3, Bp. 1912).

*Kakas filius Stephani dicti Porch* — Scriptor Gestorum magistrum tavernicorum Dominicum filium Stephani dicti Porch, qui de genere Ratold



ortus est, in capite 188 (apud Th. caput <111.> sent. 485) iam memoravit. E filio Stephani dicti Porch hic memorato, e Kakas, qui anno 1300 comes Bodrogiensis et Tolnensis, anno autem 1302 magister agazonum fuit, orta est familia Kazai Kakas (Kakas de Kaza). Dominicus et Kakas una cum fratre eorum, cui nomen erat banus Ladislaus, sectatores Andreae III. et Venceslai manserunt et nonnisi anno 1304 Carolo Roberto se adiunxerunt (Karácsonyi III/1 pp. 12 sq.).

*Stephanus filius Bageri* — Forma “Bageri” in  $V_3$  et  $V_4$  scripta est, in ceteris variantibus Gestorum: “Bagen” (SRH I, 489) invenitur. Bagun comes Zaladiensis fuit annis 1275—1276, eodem tempore filii Bagen: Nicolaus et Stephanus in causa quadam de vi memorantur (Reg. Arpad. II/2—3. num. 2662, 2687, 2710, 2726, 2727; Fejér V/2 p. 366). Stephanus idem esse potest, qui in pugna ad Rozgun cecidit, quamquam hic iunior fuisse putari potest.

*Ladislaus filius Thome* — Inter filios Thomae de genere Barsa ab anno 1279 memoratur Ladislaus quoque praeter Lorandum, qui posterius vaivoda Transylvaniae erat, et praeter Iacobum (alio nomine Kopoz), qui posterius palatinus factus est (v. caput <105.> sent. 475) (Reg. Arpad. II/2—3, num. 2942, 3143, 3365). Munere nullo functus est. Mentio eius ultima in diplomate quodam anni 1307 nota est (Karácsonyi I, p. 204). Veri similiter cum hoc identificari potest Ladislaus filius Thomae, qui in pugna ad Rozgun est occisus.

*Iacobus filius Aladarii* — Scilicet Iacobus de Forró est. Pater huius, Aladarius annis 1262—1263 magister tavernicorum reginae iunioris Elisabethae, mox postquam haec vidua facta est, annis 1275—1279 dapifer eiusdem erat. Anno 1309 iudex curiae uxoris Caroli Roberti fuit. Hoc anno inter filios suos, Aladarium et Iacobum possessiones suas divisit, quarum una erat villa Forró in comitatu Abaúj. Villam Forró anno 1319 Iohannes possidebat, cuius pater erat Iacobus (Wertner op. cit. TT 1899 pp. 657, 663; idem, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 35; Anjou I, pp. 189, 192, 505; Györffy, Tört. földr. I, p. 81).

*Gurke et Michel filii Gurke* — Gurke (Hungarice: Györke) de genere Chak ortus in comitatu Albensi (Fejér) possessor erat. Fragmenta sententiae Gurke de sanatione sua dictae in actis quaestionis de canonisatione Margaritae, filiae Belae IV. anno 1276 habitae servata sunt. Filii eius, Gurke et Michael anno 1292 praemio redemptionis marcas 16 a Thoma Berki acceperunt, quia hic fratrem eorum Paulum fortuito occidit (Karácsonyi I, p. 307).

*Petrus castellanus de Bereg* — Locus Bereg, sedes comitatus eiusdem nominis a civitate Beregzaz (Beregszász, hodie Beregovo, SSSR) ad septemtriones-orientem in regione paludosa situs est. Ineunte saeculo XIV castrum eius, quod necessario munimentum terreum erat, in diplomatibus iam non memoratur. Bereg eo tempore oppidum fuit. Quoniam locus, cum castra lapidea exstruebantur — ergo medio saeculo XIII — ex aspectu militari haud magni momenti factus est et ineunte saeculo XIV sedes



comitatus iam Mwkach (Muncacium, Munkács, hodie Mukačevo, SSSR) fuit, fieri potest, ut Petrus ibi munere castellani functus sit. Tamen solum paulo ante nominatus esse potuit, quoniam filii Omodei nonnisi secundum pactum anno priore ictum castrum Muncacium regi concederunt (Csánki I, p. 411; Karácsonyi I, p. 30; Györffy, Tört. földr. I, pp. 531, 545).

*duo filii Omodei* — E sex filii palatini Omodei Nicolaus et David in pugna ad Rozgun vitam amiserunt (Pór, Csák Máté p. 122), reliqui, ut coniectari potest, in Poloniam fugerunt. Nam pater eorum artissimo amicitiae vinculo cum rege Vladislao Łokietek coniunctus erat (Karácsonyi I, pp. 3, 31).

## &lt;118.&gt;

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

*De obitu domine ... Karoli regis* — Index idem est ac index capituli 501  
Chronici Picti: "Obitus domine Marie, prime uxoris regis Karoli" (SRH I, 489).

*Anno domini M CCC XV* — Th. sequens textum Chronici Picti annum 1315 falso scribit. Annus rectus: 1317 in Chronico Budensi atque in huius variantibus servatur (SRH I, 489).

*filia ducis Kazmerii* — Carolus Robertus anno 1306 Mariam, filiam ducis Beutensis-Tessinensis Casimiri (obiit anno 1312), qui e stirpe Piast est ortus, uxorem duxit (Grotefend p. 9; Pór—Schönherr p. 29). Matrimonium sterile mansit, in ceteris tamen effectus nonnullos praebuit: Carolus Robertus etiam duobus fratribus uxoris maxima munera ecclesiastica impertivit, nam Boleslaum anno 1321 archiepiscopum Strigoniensem (Eubel I, p. 489), Mesconem (Mieszko) autem anno 1328 episcopum Nitriensem, mox anno 1334 episcopum Vesprimiensem eligi iussit (Eubel I, p. 385; Mon. Vespr. II, pp. XLVI sq.; Pór A., A Piasztok és a magyar Anjouk közötti rokonság [= De affinitate stirpis Piast cum Andegavensibus Hungaricis iuncta], Száz. 26 [1892] 232 sq.). Maria in diplomate quodam regio die 24 mensis Februarii anno 1317 dato (Anjou I, p. 415) adhuc viva memoratur. Diploma regium die 12 mensis Iulii anno 1318 datum, in quo Maria ita memorata est, quasi regina adhuc viva esset, et narrationi sequenti Gestorum et praesertim temporibus, cum Carolus Robertus ad secundas nuptias transiverit, repugnat (Fejér VIII/2, p. 150). Possibile videtur diploma falso datum esse (Pór A., Magyar—lengyel érintkezés a XIV. században [= Consuetudo Hungaro—Polonica saeculo XIV], Száz. 37 [1903] 310).

*tertio die post festum beate Lucie virginis et martyris* — Scilicet die 15 mensis Decembris anno 1317.

*in Themesuar* — Civitas Temesvarinum (Temesvár, hodie Timișoara,



RSR) ad fluvium Temes (Rumanice Timișul) sita est. Aetate Caroli Roberti ut sedes regia et locus munitus apparet. Temporibus posterioribus quoque sedes magni momenti est regionis inter fluvios Tisciam, Marusium et Danubium porrectae. Antonius de Bonfinis civitatem aedificiis praeclaris ornatam describit (Csánki II, p. 22; Mályusz op. cit., in Székely, Tanulm. p. 136).

*de terra Lucenburgensi* — In  $V_1$ ,  $V_2$ ,  $V_5$  forma: “Luchamburgensi”, in  $V_3$ : “Lucenburgensi”, in  $V_4$ : “Lucenburgensi”, in *A S R B D*: “Lucelburgensi” (SRH I, 490) invenitur.

*filiam regis Romanorum, sororem regis Bohemorum* — Henricus VII. rex Teutoniae et imperator Romanorum (annis 1308—1313) erat. Comes Lucenburgensis lingua materna et cultu Francogallus contra regem Francogalliae, Philippum Pulchrum aemulum regni Teutoniae electus est. Ex liberis filius, Iohannes regnum Bohemiae (1310—1346) una cum filia regis Venceslai II. adeptus est. E duabus filiabus natu minorem, quam Henricus prius cum filio regis Neapolis, Roberti, cum duce Calabriae, Carolo matrimonio coniuncturus fuit, Carolus Robertus anno 1318 sibi despondit. Nuptiae mense Novembri eiusdem anni celebratae sunt. Filiam natu maiorem Henrici posterius rex Francogalliae Carolus IV. in matrimonium duxit (B. Gebhardt, Handbuch der deutschen Geschichte, hrsg. von H. Grundmann, Stuttgart 1954<sup>8</sup>, I, pp. 417 sq., 433). De coniugii petitione legatorum Caroli Roberti et de nuptiis accuratius disserit scriptor Chronici Aulae regiae (Emler IV, pp. 249 sq.).

*obdormivit in domino* — Scilicet circa festum Sancti Martini, id est circa diem 11 mensis Novembris anno 1319, ut in Cronico Aulae regiae adnotatum est (Emler IV, p. 255).

*Waradini in cathedrali ecclesia tumulatur* — In statutis capituli Varadiensis accurata diligentia quoque descriptum est, quo modo sepultura facta esset. Ex his Beatrix ante altare Sancti Vincentii sepulta est, altare — titulo vetere quoque servato — nomini patris regis, episcopi Tholosani, Ludovici dedicatum est, reditus autem foundationis ad victum duorum magistrorum altaris destinatus est (Bunyitay V., A váradi káptalan legrégibb statútumai [= Statuta veterrima capituli Varadiensis], Nagyvárad 1886, p. 71). Id est, Carolus Robertus sumptus missarum pro uxore certis temporibus dictarum ex hereditate fundatoris altaris Sancti Vincentii, palatini Kopoz toleravit.

*columnis firmissimis stabilire* — Vestigia concamerationis novae etiam in hodiernis ruinis basilicae observari possunt, quia pilae veteres stabiliendae erant. Concameratio ex ratione sex galerorum dicta constructa est, quae ars aedificandi praecipuam sollertiam poposcit, quam in Hungariam veri similiter Cistercienses induxerunt. Haec nova concameratio anno 1327 deusta est (v. caput (121.)) et pilae tunc denuo stabilitae sunt (Dercsényi, Bazilika pp. 50 sq.).

*Mattheus palatinus* — Scriptor Gestorum tempus obitus Matthaei Chak anno 1319 fuisse falso adnotat. Ut in Chronico Aulae regiae fide digne



traditur, “comes de Trencz” die 18 mensis Martii anno 1321 mortuus est (Emler IV, p. 257). In adnotatione marginali A datum Gestorum ad idem tempus rectificatum est (SRHI, 490. V. Kristó 1967, 476, adnot. 107).

(119.)

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

*Quomodo Karolus ... in consortem* — Index ex indice capituli Chronici Picti conscriptus est: “Rex Karolus ducit in uxorem dominam Elyzabeth” (SRHI, 490). 502

*Ladislai regis Polonorum* — Dux, mox rex Poloniae, Vladislaus II. (Łokietek) progenies Boleslai I. Fortis (Chrobry) e ramo iuniore familiae regnantis Piast ortus est. Regnum in partes divisum gradatim univit, mox die 20 mensis Ianuarii anno 1320 se regem coronari iussit. Obiit anno 1333 (Grotefend p. 26; Pór op. cit. Száz. 37 [1903] 202 sq., 313).

*Elizabeth nomine* — Obiit anno 1381. Tempus nuptiarum, ut in annalibus Polonorum adnotatum est, die 6 mensis Iulii anno 1320 erat (Pór op. cit. Száz. 37 [1903] 314).

*qui puer mortuus est eodem anno, quo natus est* — Carolus Robertus nativitatem filii primogeniti rem tanti momenti sensit, ut anno 1323, duobus annis igitur post mortem pueri recordans gaudium suum illius temporis (“sollemne gaudium et letabundum, quo temporaliter maius habere nos non estimavimus”) Thomam de Zechen (Szécsényi), qui nuntium attulerat, dono opulento afficeret (Anjou II, p. 65).

*in Wysegrad* — Carolus Robertus in castro Visegrad, postquam Thomas de Zechen anno 1315 id a Matthaeo Chak receperat (Kristó, Csák p. 200), in summo monte castrum militare generis structurae Gothici aedificare incepit, mox sub monte ipsa regia domus quoque exaedificata est (Karácsonyi II, p. 268; Dercsényi, Visegrád p. 16). E datis diplomatibus regiis constitui potest, quod annus 1323 fuit primus, cum Carolus Robertus compluries ac per longum tempus in castro Visegrad commorabatur et hoc sedes assidua eius facta est (Sebestyén p. 35).

*in festo sancti Remigii* — Scilicet die 1 Mensis Octobris anno 1324.

*filium nomine Ladislaum* — De excessu e vita eius anno 1329 Th. in capite (123.) sent. 506 mentionem facit.

(120.)

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

*De fundatione claustrum in Lippa* — Index ex indice capituli Chronici Picti formatus est: “Fundatio claustrum Lypuensis” (SRHI, 491). 503



*Lippa* — Sic nonnisi in *V*<sub>3</sub> (SRH I, 491) invenitur. Lippa (hodie Lipova, RSR) ad fluvium Marusium, in comitatu Arad est. Carolus Robertus civitatem sedem camerae cusionis monetae et urburarum salisque designavit et sedes huius modi saeculo XV quoque remansit (Hóman, Károly Róbert pp. 198, 211, 277). Rex animum ad Lippam convertere tum potuit, dum ipse Temesvarini commorabatur (Csánki I, pp. 764 sq.; Györffy, Tört. földr. I, pp. 180 sq.). Ecclesiam aedificandam vidua Caroli Roberti, Elisabetha perfecit. Ecclesia anno 1349 iam exstructa erat, nam tunc regina papam Clementem VI. indulgentiam permittendam petivit, quam papa quidem concessit “ad ecclesiam sancti Ludovici episcopi et confessoris, quam fratribus minoribus in Lippa construi fecit” (Bossányi I, p. 202). Historiam monasterii tractat Karácsonyi (Ferenc rend I, p. 197).

*beati Lays novi sancti episcopi Tholosani et confessoris* — Episcopus Tholosanus, Ludovicus (1274—1297), filius Caroli II. (Andegavensis), igitur patruus Caroli Roberti est. Anno 1296 in ordinem Sancti Francisci intravit, simul sacerdos ordinatus est. Papa Coelestinus V. iam anno 1294 ei munus archiepiscopi Lionensis mandavit, at Ludovicus hanc dignitatem accipere recusavit. Papa Bonifacius VIII. exeunte anno 1296 eum episcopatu Tholosano praefecit. Anno 1317 canonisatus est. Cultus eius brevi in tota Europa divulgabatur (Lex. f. Theol. VI<sup>2</sup>, p. 1196; Künstle II, pp. 412 sq.; E. Pásztor, Per la storia di San Ludovico d’Angio [Studi storici, Fasc. 10] Roma 1955). Cultus eius in Hungaria vulgatus, ut e narratione Gestorum eminet, studiis sollertibus familiae regiae ascribi potest.

*habitu ordinis fratrum minorum* — Ludovicus in monumentis artis quoque in vestitu monachorum Franciscanorum effectus est (Künstle l. cit.).

<121.>

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

504 *De nativitate ... regis Karolis* — Index ex indice capitis Chronici Picti factus est: “Ludovicus nascitur” (SRH I, 491).

*tertio Nonas Marcii* — Scilicet die 5 mensis Martii anno 1326.

*Lays* — Ut nomen personae in diplomatibus secundae partis saeculi XIII in forma “Loys” apparet, quae compar est nomini linguae veteris Francogallicae Lois, quod duas syllabas habet, ultima autem consonans non muta est. Haec forma igitur Lo-iš translata est in nomen Hungaricum Lois, ex quo Lais > Lajis > hodierna forma Lajos (‘Ludovicus’) derivata est. Nomen saeculo XIV — nomine regis ipsius valente — magis usitatum est. Ex effectu Hungarico in Dalmatia divulgabatur, nomen regis autem in diplomatibus linguarum Serbicae-Croaticae in forma Loiš servatum est (Melich J., A magyar nyelv ófrancia jövevényszavai [= Vocabula linguae Hungaricae mutuata ex lingua Francogallica vetere], MNy 10 [1914] 395 sq.).



*feria quarta ante dominicam Ramis palmarum* — Scilicet diem 1 mensis Aprilis anno 1327. Secundum Chronicon Poseniense incendium anno 1328 saevivit (SRH II, 50). Tunc data dies 23 mensis Martii esset.

(122.)

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

*De nativitate ... eiusdem regis* — Index ex indice capituli Chronici Picti 505 factus est: “Andreas dux nascitur” (SRH I, 492).

*in festo sancti Andree apostoli* — Scilicet die 30 mensis Novembris anno 1327.

*Andream appellavit* — Tempus nativitatis nonnisi ex Gestis notum est. Vita ducis inferius in operè Iohannis de Kikullew accuratius tractatur.

(123.)

Caput a fratre provinciali Franciscano saeculi XIV conscriptum est.

*De impietate ... Feliciani* — Index respectu indicis capituli Chronici Picti 506 formatus est: “Felicianus vulnerat dominam Elyzabet reginam” (SRH I, 492).

*Ladislavus filius eius* — Carolus Robertus mense Februario anno 1327 Tyrnaviae ducem Ladislaum despondit cum Anna, filia eiusdem aetatis regis Bohemiae, Iohannis (Fejér VIII/3, p. 193 sq.; Pór—Schönherr pp. 133 sq.; Hóman, M. tört. II, pp. 274 sq.). De morte ducis idem matrem sponsae, reginam Bohemiae, Elisabetham epistula die 8 mensis Martii anno 1329 in castro Visegrad data certiore fecit (Fejér VIII/3, pp. 366 sq.; Emler IV, pp. 292 sq.).

*Zaach* — Sic in *B* et *D* (SRH, I, 493) scriptum est.

*nomine Feliciani ... canicie iam respersi* — Veteres possessiones generis Zach in comitatu Nogradiensi sitae erant. Felicianus, frater patruelis Iob, episcopi Quinqueecclesiensis (1252—1282), vicecancellarii, mox cancellarii regis, primum — quamquam nomine omisso — in diplomate quodam anni 1272 apparet, quod adnotationem scriptoris Gestorum de aetate vitae eius factam affirmat (Karácsonyi III/1, p. 141 sq.).

*per Mattheum ... palatinum fuerat exaltatus* — Statum eius ut hominis fidi demonstrat id, quod Matthaem Chak in conventum die 10 mensis Novembris anno 1308 in claustro de Keykus (Kékes), in monte Pilis habitum comitatus est, ubi Matthaemus cum cardinali Gentili agebat et paciscebatur, praecepta eius confecit, et sequentia praecepti regii possessionum adimendarum in se recepit (Pór, Csák Máté pp. 84, 100; Karácsonyi III/1, p. 147; Kristó, Csák pp. 117 sq.).



*absque obice sibi patebat* — Circa annum 1318 Matthaeum Chak deseruit et partes regis sequi coeperat. Carolus Robertus tunc, secundum diploma baronum die 15 mensis Maii anno 1330 datum, non solum ei veniam et incolumitatem donavit, sed eum “dignitatum ac beneficiorum honore ... insignivit” (Fejér VIII/3, p. 420). A Carolo Roberto idem castellanus de Sempte (hodie Šintava, ČSSR) nominatus est (Kristó, Csák p. 202).

507 *XV Kalendas May feria quarta post octavas Pasche* — In *b* ex mendo typographico “XXXXV. Kalendas” invenitur, at in *a* recte numerus anni a numero diei disiunctus est. Tempus secundum calendarium Romanum dies 17 mensis Aprilis, secundum calendarium Christianum dies 18 mensis Aprilis est. Sed in Chronico Budensi et in variantibus non “feria quarta”, sed “feria tertia” legitur, huic autem diei respondet dies 17 mensis Aprilis. Ex his in familia Chronici Picti, quam Th. secutus est, textus corruptus servatus est. Descriptio temporis in Chronico Budensi servata recta esse demonstratur litteris adiudicatorialibus die 15 mensis Maii anno 1330 editis, ex quibus dies facinoris: “tertia feria proxima post octavas festi dominice resurrectionis” fuit (Fejér VIII/3, p. 420).

*in suburbio castris Wyssegrad* — Sub castro regio, quod post incursionem Tartarorum in summo monte Visegradiensi aedificatum est, et proxime turrim, quae viam iuxta Danubium ferentem claudebat (v. caput (83.) sent. 394) et una cum castro summo communem munitionem faciebat, ortum est suburbium hic memoratum, civitas Visegrad. Colonia effecta et florens beneficio aulae regiae facta est. Possessores ecclesiastici saecularesque, atque praefecti cancellariarum regiarum et iudiciorum regionum hic domicilia sibi comparabant, opera autem civium rebus, quae ad vitam aulae agenda necessariae erant, satisfacit. Domus regiae, ubi facinus commissum est, in parte castris usque ad Danubium porrigenti stetit et civitati adiuncta esse non potuit. Ipse Carolus Robertus quoque aedificium in diplomate anno 1332 edito nonnisi “domum” (Károlyi I, p. 78 et anno 1330: Fejér VIII/3, p. 421), minime autem “palatium” dicit. Itaque scriptor Gestorum descriptione loci significaturus erat locum facinoris non castrum summum fuisse.

*idem Felicianus astitit, et ... protinus amputavit* — Narratione Gestorum et diplomatibus de re ipsa in cancellaria regiae conscriptis inter se comparatis discrepantias eiusmodi conspici possunt, quae sententiam scriptoris Gestorum magis moderatam et modum haud excedentem affirmant. Secundum diplomata rex graviter vulneratus est, regina autem manu dextera capta est (“manum dextram ... regine ... proh dolor! amputare nostramque manum similiter dextram graviter vulnerare ... non extimuerat”, Károlyi I, p. 78; “rex ... manu dextra grave vulnus suscepit, ... regina perpetue, proh dolor! privationis manus dextre maculam deflet”, Fejér VIII/3, p. 421). Cancellaria modum in eo quoque excedit, quod regem haec verba superba dixisse tradit: “altissimo e celis prospectante et coadiuvante, qui nos fovere, protegere et tueri per sue altissime dispensationis clementiam hactenus non desiit”



(Károlyi I, p. 78). Provincialis Franciscanus haec verba arrogancia repetere nequivit, at contra valde mirum est de sua parte, quod dextram manum reginae “sanctissimam” nominat, quae res nonnisi ita intellegi potest, ut provincialis Franciscanus gratiam propter donationes largitas senserit. Magis moderata est narratio Gestorum eo loco quoque, ubi facinus Feliciani Zach similitudinem afferendo ignominia notat. Cancellaria in hac re indignationi suae exprimendae verborum ubertatem contulit. Sed similitudo de cane rabioso allata (“morbidus et impudicus canis”, Fejér VIII/3, p. 422) in ambobus textibus inveniri potest. De propinquitate locorum in diplomatis et in Gestis congruorum v. Kristó, 1966, pp. 15 sq.

*filius Gywla de Kenesich* — Hic *b* et *a* textum Chronici Picti sequentes <sup>508</sup> nomen abbreviatum et falsum adnotant. Formam rectam textus Chronici Budensis servat: “Nicolaus filius Gyula de Kenesich” (SRH I, 494). Knyežsic (hodie Kňažice, ČSSR) villa in comitatu Barsiensi inter Aranyosmarót et Kistapolcsány (hodie Zlaté Moravce et Topol’čianky, ČSSR) sita est, quam saeculo XIV familia Kistapolcsányi (de Kystapolchan) possidebat (Györffy, Tört. földr. I, p. 452; Haiczl K., A Kistapolcsányiak [= Familia de Kystapolchan], Turul 46 [1932] 21). Membrum huius familiae est Nicolaus in Gestis memoratus, qui a rege Ludovico in diplomate anni 1344 sic nominatur: “magister Nicolaus filius Jule aule nostre miles fidelis pedagogusque excellentis principis domini Andree, Jerusalem et Sycilie regis, illustris fratris nostri karissimi” (Anjou IV, p. 450). Ducem Andream Neapolim comitatus est et anno 1342 apud eum munere functus est, quod probari potest.

*Nicolaus filius Iohannis palatini* — Familia Drugeth origine Francogallica in comitiva regis Caroli I. Andegavensis Neapolim pervenit. Rex anno 1275 liberos filii, heredis regni educandos Nicolao Drugeth et uxori eius liberam mandavit. E duobus nepotibus Nicolai Drugeth Philippus Carolum Robertum fere aequalem in Hungariam prosecutus est, qui eum ut hominem sibi fidelem palatinum fecit (anno 1322). Nepos alter, Iohannes nonnisi circa annum 1324 in Hungariam immigravit, tamen anno 1328 iam in locum fratris sui, palatini succedit. Huius Iohannis filius natu maior, Wilhelmus palatinus factus est, filius natu minor, Nicolaus, qui hic memoratur, iudex curiae factus anno 1355 obiit (Miskolczy I., A Drugetek őseiről [= De proavis familiae Drugeth], Turul 50 [1936] 1 sq.; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 34).

*vulnerantur in capite* — In diplomate regis Ludovici anno 1344 edito vulneratio Nicolai sic memoratur: “tempore, quo Felicianus quondam de genere Zaah ... in cruorem ... domini Karoli regis genitoris nostri enormiter furibundo corde sitire non formidasset, in defensione ... patris nostri et domini Andree regis predicti et nostra contra acies acutissimi gladii eiusdem Feliciani se viriliter exponendo, cum enormi letalis vulneris in suum caput susceptione” ipse merita sibi comparavit (Anjou IV, p. 450).



*Iohannes filius Alexandri* — Membrum est rami a Chelen orti generis Akus, proavus familiae Méhi (Karácsonyi I, pp. 96, 101).

*comitatu Potokiensi* — Comitatus de Patak et comes eius ab anno 1217 in diplomatibus memorantur. Sedes comitatus locus hodie Sárospatak nominatus erat cum castro et civitate regia magni momenti. Cum comitatus nobilium efficerentur, comitatus de Patak non est sui iuris factus, et quoniam nobiles circa Zemplén congregabantur, cum comitatu Zemplinien-si coaluit. Comitatum de Patak in diplomatibus postremum anno 1330 memoratum esse constat (Pesty I, pp. 140 sq.; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 38).

*vicedapifer regine* — Munere dapiferi reginae inter annos 1327—1340 Nicolaus Konia de Zechen — filius vaivodae Transylvaniae, Thomae — fungebatur. Iohannes igitur, filius Alexandri serviens illius, familiaeve de Zechen (Szécsényi) erat, et quoniam annis 1335—1337 quoque vicedapifer fuit (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 69), valde veri simile est eum etiam familiarem mansisse. Ab anno 1340 non dependens a familia iam muneribus publicis fungebatur: anno 1340 castellanus de Ryuche (hodie Rovišće, in comitatu Crisiensi), annis 1345—1353 comes Gemeriensis, annis 1348—1355 comes Chongradiensis et castellanus Zegediensis (hodie Szeged) erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 3, 8, 329).

*Tunc ... ad terram deiecit* — Secundum diploma Caroli Roberti anno 1332 editum: “Iohannes ipsum Felicianum a proposito nobis inferende mortis retrahens bicello pluries transfixum in sortes demonum ... tradere non obmisit” (Károlyi I, p. 78). Iohanni, filio Alexandri die 17 mensis Iunii anno 1330 familia de Zechen praemio villam in comitatu Nogradensi donavit, die 1 mensis Augusti idem Iohannes a Carolo Roberto immunitatem iudicalem accepit, mox anno 1332 possessiones ademptas Feliciani Zach, anno autem 1335 possessiones ademptas generis Zach accepit (Fejér VIII/6, pp. 114 sq., VIII/3, pp. 417 sq.; Karácsonyi I, p. 114).

509 *unicus adolescens* — Trucidatio subita filii eiusdem nominis Feliciani Zach sine iudicio facta in diplomate baronum die 15 mensis Maii anno 1330 edito memoratur (Fejér VIII/3, p. 421).

*canibus perciperet portionem* — In diplomate baronum die 15 mensis Maii anno 1330 edito de Feliciano Zach, qui una cum filio occisus est, haec adnotata sunt: “per canes, quorum vesania fuerat infectus, mutabilitate rationabilitatis in canum furoris rabiem conversus, ad plenum exterminio devoratus extitit” (Fejér VIII/3, p. 422). In eodem diplomate crudelitates priores Feliciani Zach verbis tristissimis descriptae sunt, propter quas ipse centies quoque supplicia meritis dicitur (ibid. pp. 420 sq.).

510 *Filia quoque eius Clara ... omnia percipiat tallionem* — De Clara Zach in chronico Italiano eiusdem temporis, quod nomine “Historiae Romanae fragmenta” notum est (L. A. Muratori, Antiquitates Italicae medii aevi, Mediolani 1740, III. p. 316) et apud Henricum de Mügeln, qui saeculo XIV Gesta Hungarica ex Latina in Germanicam linguam transtulit (SRH II,



218), atque apud Polonum Iohannem Długosium (Długosz) saeculi XV (III, p. 134) sermo adnotatus est, ex quo dux Casimirus in aula regia commorans — qui posterius ut Casimirus Magnus rex Poloniae factus est — Claram auxilio sororis suae natu maioris, reginae Hungariae, Elisabethae vitavit, Felicianus autem Zach decus filiae laesum vindicaturus erat. Eadem fama secundum adnotationem Nicolai Istvánffy saeculi XVI apud populum Hungaricum quoque viva erat, qui eam in cantibus lyristum servabat (Fejér VIII/3, p. 427). Quaestio, si quid veri subesset sermoni divulgato, exeunte saeculo XIX et ineunte saeculo XX valde occupabat Hungaricos investigatores historiae. A. Pór (Záh Felicián pöre [= Causa Feliciani Zach], Száz. 34 [1900] 1 sq.; Pór—Schönherr pp. 79 sq.) et F. Mátyás (Népmondák és történeti adatok Záh Felicián merényletéről [= Sermones et argumenta historica de facinore Feliciani Zach], Száz. 39 [1905] 97 sq.) famam fide dignam esse in dubium revocaverunt. Sed H. Marczali (Záh Felicián pöre [= Causa Feliciani Zach] Budapesti Szemle [= Acta Budapestinensia] 100 [1899] 379 sq.) eam veram dixit. Ex quo tempore quaestio soluta dici potest, quod pars Gestorum, in qua de occisione reginae Gertrudis tractatur, a provinciali Franciscano saeculi XIV posterius inserta est, pro certo haberi videtur momentum stupri ibi omnino falso adductum non simpliciter ab auctore inventum, sed ex historia suae aetatis saeculo antecedenti translatum esse. Itaque provincialis Franciscanus coniunctionem rerum gestarum iam ita notam habuit, sicut ea in sermone Hungarorum posteriore et in fontibus memoratis saeculi XIV servata est.

*nomine Kopay* — Sic est in cunctis variantibus Chronici Picti, sed in *A*: forma “Kupe”, in *S*: “Cupe”, in *R*: “Kupej”, in *B D*: “Kopey” invenitur (SRH I, 495). Nomen diploma regis Ludovici I, anno 1344 editum in forma: “Kopay” [diploma autem anno 1347 editum in forma: “Kepey”] servavit, in diplomate posteriore ipse “sponsus” Feliciani Zach nominatur (Anjou IV, p. 451, V, p. 33). Idem est ac Kopay de Palast, possessio autem eius adempta Molona (Malonya, hodie Mlyňany, ČSSR) erat in comitatu Barsiensi (Kubinyi F., Záh Felicián mester veje Palásthy Kopai [= Kopai de Palast, gener magistri Feliciani Zach], Száz. 21 [1887] 210 sq.; Palásthy P., Palásthyak [= Familia de Palast], Bp. 1890, I, pp. 51, 57; Wertner M. Kiadatlan oklevelek [= Diplomata inedita], TT N. S. 9 [1908] 398).

*castrum Lewa* — Leva (Hungarice Léva) in comitatu Barsiensi hodierna civitas Levice (ČSSR) est. Nomen origine nomen personae est. Castrum saeculo XIV sedes latifundii magnae extensionis erat (Csánki D., Bars vármegye várai a XIV—XV. században [= Castra comitatus Barsiensis saeculis XIV—XV], Klebelsberg Ekv, Bp. 1925, pp. 289 sq.; Melich pp. 366 sq.; Györffy, Tört. földr. I, pp. 457 sq.).

*Emerici dicti de Bechey* — In *V<sub>1-4</sub>*: forma “Bechei”, in *V<sub>5</sub>*: “Bewchei” invenitur (SRH I, 495). E familia servienti regis, quae modeste vitam agebat, est ortus, tamen propinquitate sanguinis coniuncta est cum genere



Bechegregor (Becse—Gergely). Possessionem generis Beche nominatam, quae in insula Chepel sita erat, anno 1308 pignori accepit atque inde de hac possessione se nominavit. Nomina typi “Emericus dictus de Bechey” (Zichy I, pp. 198, 221) non possessionatum, ius possidendi, sed ortum significant. Sic solitum erat nominare etiam iobagiones de villa, in qua vitam agebant. Emericus de Bechey annis 1316—1322 “maior plaustrorum regis”, annis 1321—1332 castellanus de Leva et comes Barsiensis erat. Magnas divitias sibi paravit et proavus familiae Töttös de Bátmonostor (Bátmonostori Töttös) factus est. Obiit anno 1333. Filius anno 1342 magna summa pecuniarum persoluta assecutus est, ut genus Bechegregor eum membrum generis esse agnosceret (Karácsonyi I, pp. 221, 226; Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 602, 8 [1907] 63, 195; Zichy I, p. 152).

*et ipse Kopay ... mortis debitum solvit* — Non solum ipse, sed etiam fratres morte multati, possessiones autem eorum ademptae sunt (Kubinyi F., Diplomatarium Hontense. Oklevelek hontvármegyei magánlevéltárakból [= Diplomata e bibliothecis privatorum in comitatu Hontensi], Bp. 1888, I, p. 104).

*per cruciferos transportantur* — Scriptor insulam Rhodum in animo habere potest, quam ordo militaris Iohannitarum anno 1310 occupavit, ut eam per duo saecula sedem validam munitamque faceret.

511 *nobiles trucidantur* — Fidelissimi assectatores Caroli Roberti, qui muneribus summis fungebantur, die 15 mensis Maii anno 1330 disceptatione longius peracta sententiam pronuntiaverunt, ut — discrepante cum doctrina et usu iuris, quod a saeculo XIII in Hungaria valuerat (cf. Tagányi K., A hazai élő jogszokások gyűjtéséről [= De collectione viventium consuetudinum iudicii Hungaricarum], Ethn. 28 [1917] 216) — necessarii Feliciani Zach in universum res redderent huius facinoris, itaque supplicia, de quibus scriptor Gestorum mentionem fecit, confecta sunt. Ex hac sententia membra generis Zach ad tertiam hominum aetatem supplicio afficiuntur, membra autem generis longinqua cognatione possessionibus privantur et in servitutem sempiternam abducuntur. Supplicio afficiuntur liberi sororum filiarumque Feliciani Zach. Fratres cognatique generorum nonnisi tunc capitis bonorumque damnantur, si facinus committendum notum habuerunt; si non, ea poena affecti sunt, ex qua intrare in aulam regiam iis vetitum est. E textu diplomatis apparet regem ultionem longius prosecuturum fuisse atque voluisse, ut familiae affinium Feliciani Zach quoque pro facinore huius res reddere cogenterentur, tamen in hac re iudices, quamquam animis serviles erant, regi non obtemperaverunt, “ne per hoc status disturberetur”, sed concederunt, ut magistratus locales per comitatus ad inquirendos necessarios et ad inquirendas possessiones, quae adimi possunt, quaestiones instruerent, atque ita rex delatoribus et ultoribus singulis facultatem indiciorum deferendorum liberam praestitit (Fejér VIII/3, pp. 424 sq.; Pór—Schönherr p. 83).



## 〈124.〉

Maiorem partem capitis frater provincialis Franciscanus saeculi XIV conscripsit, auctor partis quartae ultimae Iohannes de Kety est.

*De bello Karoli ... infeliciter gesto* — Index ex indice capitis Chronici Budensis conscriptus est: “De pugna regis contra Bazarad uoyuodam Ulachorum” (SRHI, 496). 512

*per Zeurin* — In *b* et *a*, ubi “Zenrin” invenitur, mendum typographicum est. Forma “Zeurim” in *V*<sub>1</sub>, *V*<sub>2</sub>, *V*<sub>4</sub> et in variantibus Chronici Budensis (praeter *R*), forma “Zeurn” in *V*<sub>3</sub>, forma “Zewrin” in *V*<sub>5</sub> formaque “Zewren” in *R* servatae sunt (SRHI, 497). Severinum (Hungarice Szörény, Rumanice Severin) est regio inter Carpathes fluviosque Danubium et Alutam sita, quae confinio meridionali-orientali Hungariae annexa erat. Hanc regionem Hungari patriam occupantes in potestatem suam redigerunt, tamen sedem assiduam non fecerunt, quoniam ea nimium prope ad confinium territorii sita erat, in quo auctoritas Byzantii valuit. Nomen Zeurin origine Bulgarico-Turcicum est et a nomine personae (Szever) formatum est eo modo, ut hoc nomen personae in forma non mutata vocabulum loci fieret. Ut banatus primum anno 1233 in diplomate memoratur. Post incursionem Tartarorum Bela IV. regionem tutandam ordini militari Iohannitarum commendavit et pactum, quod ab anno 1247 usque ad annum 1254 valuit, testatur regem Hungariae statum banatus considerate munitum fuisse. At cum initia futuri vaivodatus Rumanici gradatim convalescerent, regio Zeurin magis magisque vaivodatu novo in vicinia proxima conformato attracta est (Melich pp. 211 sq.; Pesty Fr., A szörényi bánság és Szörény vármegye története [= Historia banatus Zeuriensis atque comitatus de Zeurin], Bp. 1877, I. pp. 13 sq.; Reg. Arpad. I, num. 599, 853).

*Bazarad wayuode Vlachorum* — Vaivoda Basarab statum dominatus in regione a fluvio Aluta ad orientem sita secundo decennio saeculi XIV ordinavit. Nomen e vocabulo Arabico “baseret” ductum est, cuius significatio ‘ratio, providentia’ est et ut nomen personae saeculo XIV ab incolis Transylvaniae origine Musulmanis quoque usitatum erat (Györffy op. cit. TSz 7 [1964] 543 sq.). Nomen Toktämür, quo pater eius est nominatus et quod diploma quoddam Hungaricum in forma “Thocomerius” servavit, origine Turcicum est et cum nomine membri dynastiae chanorum Tartarorum, Toqtämür, qui in Annalibus Russicis ad annum 1295 memoratur, identificari potest. Nomina origine orientalia, item etiam coniunctiones politicae inter Basarab et Cumanos (Tartaros) veri simile reddunt id, quod in evolvendo populo Rumanico Cumani, in primo vaivodatu Rumanorum formando Tartari non parvi momenti fuerunt (Rásonyi Nagy L., Baszaraba [= Basarab], MNy 29 [1933] 160 sq., 170 sq.; idem, Contributions à l’histoire des premières cristallisations d’état des Roumains, AECO 1



[1935] 244 sq., 251 sq.; Elekes L., Basaraba családja [= Familia Basarab], Turul 58—60 [1944—1946] 20 sq.). Basarab dominationem ordinaturus auxilio Caroli Roberti nitebatur, praestantiam huius probavit, tamen sibi cavebat, ut coniunctio sua cum Carolo Roberto, quam maxime potest, laxa esset et cum occasio data esset, regi Hungariae obstitit. Cum Basarab obsequium professus erat, a Carolo Roberto “woyuoda noster Transalpinus” est nominatus (anno 1324: Anjou II, p. 151), si hostiliter egit, “sancte regie corone infidelis” appellabatur (Györffy op. cit. 550). Causa ingressus Caroli Roberti anno 1330 id fuit, quod Basarab utens occasione incursionis foederatorum Byzantinorum Bulgarorumque data, quae incursio auxilio Tartarorum et Jazonum in Serbiam facta est, regionem Zeurin obsedit. At Bulgari die 28 mensis Iulii anno 1330 cladem exitialem acceperunt (Jireček I, pp. 361 sq.), et sic Basarab socios amisit (Györffy op. cit. 546). Ad pacem ergo ideo propensus erat, at Carolus Robertus tempora apta vidit, ut vaivodam destitutum castigaret.

*Thome wayuode Transsiluani* — Membrum est familiae Szécsényi de genere Kachich ortae, quae in comitatu Nogradiensi possessiones habebat. Unus e primis fuit, qui se Carolo Roberto adiunxerunt. Ex hoc peropportune facto — potestate regis crescente — muneribus recentioribus et simul possessionibus semper maioribus auctus est. Anno 1313 castellanus Luboliae (Ólubló, hodie Stará L'ubovňa, ČSSR), mox comes complurium comitatum, ab anno 1321 usque ad annum 1342 vaivoda Transylvanus, anno 1342 magister tavernicorum, ab anno 1349 usque ad annum 1354 iudex curiae erat. In numero membrorum comitivae proximae regis erat, quod mandatum intimum eiusmodi quoque affirmat, ex quo legatus in aulam regis Bohemiae missus est, ut ducissam Beatricem Carolo Roberto in matrimonium peteret. Ipse quoque ad secundas nuptias transiens peregre et quidem e familia ducali uxorem sibi in matrimonium duxit. Per hanc uxorem, Annam, quae ducissa Oswiecimiensis fuit, affinitatem cum regina Elisabetha iunxit. Possessor latifundiorum magnorum factus anno 1354 obiit (M. Wertner, Thomas v. Szécsény, Wojwode von Siebenbürgen, Ungarische Revue 11 [1891] 715 sq., 728 sq.; Karácsonyi II, p. 266).

*Nicolai filii Iancha* — Ille, qui hoc nomine est nominatus, secundum diploma quoddam anno 1214 editum: Ywanca (Wenzel VI, p. 370) est, qui membrum generis Balog in comitatu Gemeriensi possessionati erat, Dionysius autem annis 1322—1336 magister dapiferorum, annis 1322—1329 in Mihald (Miháld, hodie Mehadia, RSR), annis 1320—1323 in castro Sydowar (hodie Jidioara, RSR), anno 1329 in Haznos (Hasznos) castellanus erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 67, 189, 197, 341, de datis diversis v. Györffy op. cit.). Scriptor Gestorum non solum patrem, sed etiam avum Dionysii de Zeech (Szécsi) mirum in modum nominat. Ratio adnotandi eo explicari potest, quod cancellaria in diplomatibus conscribendis, ubi merita Dionysii de Zeech enumerantur, idem fecit (Györffy op. cit. 547 sq., 551). Veri simile videtur ipsum Dionysium de Zeech hac forma nominis usum esse.



*Zeurin* — In  $V_3$ : forma “Zeurnyn”, in  $V_5$ : “Zewrin”, in ceteris variantibus Chronici Picti et in plurimis variantibus Chronici Budensis: forma “Zeurim” legi potest (SRHI, 497). 513

*castrum ipsius* — Castrum Zeurin ad Istrum hodiernus locus Turnu Severin est.

*Dionisio tradidit ... cum dignitate banatus* — Dionysius de Zeech, qui munere magistri dapiferorum usque ad annum 1336 fungebatur, in diplomatis nonnisi ab anno 1335 banus de Zeurin nominatur. Etiam anno 1341 ipse erat banus, anno 1342 in loco eius Stephanus de Losoncz memoratur (Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 597, 8 [1907] 67; Sebestyén, Archont. p. 141; Karácsonyi I, p. 178, falso). Quia anno 1334 cancellaria regia eum nonnisi magistrum dapiferorum (Anjou III, p. 79), at a medio anno 1335 praeter hanc dignitatem etiam banum de Zeurin (Anjou III, pp. 177, 296) nominat, non habemus, cur putemus eum iam ab anno 1330 munere bani functum esse, itaque adnotatio in Gestis falsa est.

*marcarum argenti* — Secunda parte saeculi XIII pondus marcae Hungaricae 233,35 grammatum, pondus marcae Budensis 245,53 grammatum, pondus marcae Transylvanae 206,76 grammatum erat (Hóman, Péntört. p. 287).

*vestre corone* — De explicatione notionis v. caput (131.).

*Donch nomine comes Zolio et de Liptou* — In plurimis variantibus Gestorum: “Liptou” est, at in *b* et *a* — sicut in  $V_2$  — non recte forma: “Lipton” (SRHI, 498) legitur. Donch est frater patruelis natu minor comitis Demetrii in capite (117.) sent. 498, 500 memorati. Donch una cum patruo assectator Andreae III., mox regis Venceslai erat, anno 1306 armis coactus Carolum Robertum regem agnovit, sed nonnisi ad tempus quoddam. In castrum Sarus se recipiens exercitui oppugnanti regis obstitit. Anno 1311 una cum filiis Omodei socius Matthaei Chak factus est. Ab hoc annis 1314—1315 desciscens animum regis sibi conciliavit, Matthaeo Chak adversatus est et comitatum Zoliensem regi communivit. Anno 1315 in partem venit castri Visegrad recipiendi. Annis 1323 et 1328 legatus Caroli Roberti Avinioni erat, anno 1333 ducem Andream Neapolim prosecutus est. Annis 1312—1337 comes comitatus Zoliensis, annis 1323—1330 comitatus de Patak, annis 1332—1343 comitatus Comaromiensis, anno 1332 comitatus Iauriensis, annis 1341—1345 comitatus de Krazna erat. Obiit anno 1345. Munere comitis fungens ad incrementum comitatus Zoliensis multum attulit et ibi in oeconomia, in administratione, nec non in rebus ecclesiasticis statum sociale feudalismi in eundem gradum conformandum promovit, in quo partes Hungariae iam prius incolis frequentes erant. Castra lapidibus exstructa et circa ea latifundia ordinata, loci, qui fruges ad mercatum producere et ad merces permutandas idonei fuerunt, privilegiis civitatum praediti, nobiles regni nulli potestati obnoxii ordinandi et in cohaerentia cum his comitatus Zoliensis in quattuor comitatus sui iuris (Zoliensem, Liptoviensem, de Thurocz et de Arva) divisus, ecclesiae 514



parochianae conditae et donatae, simul templa generis structurae Gothici aedificata, quae usque in hodiernum diem artis monumenta exstant, ingenium ordinandi excellens magistri Donch testantur (Zolnay L., Donch mester és a Balassák ősei [= Magister Donch et proavi familiae Balassa], Turul 51 [1937] 31 sq.; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 10, 16, 20, 38, 353; Kristó, Csák pp. 70 sq., 198 sq.). Quia anno 1330 comes comitatus Zoliensis fuit, simul et comitatibus Liptoviensi, de Thurocz et de Arva praefuit, at hae regiones nonnisi anno 1338 a comitatu Zoliensi seiunctae sunt, id proprium est non tempori rei ipsius, sed aetati scriptoris, quod Donch in Gestis etiam comes de Lipto nominatur.

*sic ait regi: ... vestras litteras remandare* — Sollicitudinem idcirco quod exercitus, quem Basarab in manibus habet, maior esset, quam rex putabat, anno 1325 Stephanus, filius comitis origine Cumani Parabuch coram frequenti convictu honestiorum amicorum verbis expressit. Verba eius nobilis quidam e comitatu Simigiensi, Paulus de Ugal non recte intellexit et quia iis regem contemptum esse sensit, repudiavit. Altercatio amicis benevolis subito obsistentibus haud male evenit, tamen non multum afuit, quin in peius mutari posset, nam nobilis Cumanus novem diebus peractis nocte una cum sociis Paulum de Ugal aggressus est, qui nonnisi ope armorum ex impetu elapsus est. Ut e diplomate, quod rem descriptam continet, enucleari potest, nobilis Cumanus aegre tulit, quod verba a se dicta Paulus de Ugal turpia vidit, quasi ea infidelitatem regi significarent (Györffy op. cit. 550). In hac re iidem motus animi redduntur, qui in narratione Gestorum inveniri possunt. Partim nimia fiducia sui et despectus hostium, partim sollicitudo, quae inaudita remanet. Monitus comitis Donch et repulsa regis describunt, quo modo ordo praevalens Hungarorum se gesserit.

*in terra ignota* — Sic in Chronico Budensi scriptum est. In Chronico Picto: “incognita” invenitur (SRH I, 498).

515 *circumsepta per Vlachos* — Inferius quoque, sicut in  $V_1$ ,  $V_2$ ,  $V_4$ : forma “Vlachos”, at in  $V_3$ : “Valachos”, in  $V_5$ : “Volachos” legitur (SRH I, 498).

*in rethi comprehensi* — Locum pugnae Gy. Györffy (op. cit. 546 sq.) ex diplomatibus, quae ipse collegit, eo spatio viae e castro Argyas (hodie Curtea de Argeş) ad septemtriones—occidentem versus Vöröstorony (‘turris rubra’, hodie Turnu Roşu) ferentis constituit, ubi per saltum modicum in vallem Lovistae latam perveniri potest. Idem accurate indicat similitudinem immo quidem identitatem rationis belli gerendi Basarab et modi, quo populus Samuelis, imperatoris Bulgariae anno 1014 exercitui Byzantino in Macedoniam Mediam (in Magnam Vlachim) ingresso prope saltum Campum Longum (Cîmpulung) in valle praerupta oclusaque indagibus ingentem vim sagittarum superne infudit, mox cum exercitus Byzantinus inde evasit, eum prope locum nunc Strumica nominatum in valle altera indagibus oppressum saxis iaculisque immissis delevit.

*principes et potentes* — His vocabulis simillima et quasi idem declarantia



sunt verba “principes et magnates” in diplomate papae Iohannis XXII. anno 1332 edito (Theiner I, p. 590).

*Feria VI in vigilia beati Martini et post in sequenti* — Textus plenius in 516 variantibus familiae Chronici Budensis servatus est: “insequenti feria secunda” (SRH I, 499). Festum S. Martini (dies 11 mensis Novembris) anno 1330 dominica fuit, itaque scriptor Gestorum vigiliam festi feria sexta ponendo errat. At diem ultimam proelii feria secunda fuisse recte dicit. Haec dies etiam in diplomate capituli ecclesiae Transylvanae die 16 mensis Martii anno 1331 edito adnotata est (“fortuna adversante feria secunda ... ipsi ... devicti et debellati ... fuissent”. Györffy op. cit. p.552). Si observamus scriptorem Gestorum superius quoque pugnas a feria sexta usque ad feriam secundam duratas memoravisse, et quoniam magis putari potest eum festum S. Martini sabbato transponentem erravisse, sententiam eius probare possumus, ex qua proelium quattuor dies durabat.

*magister Andreas ... regie maiestatis existens* — Magister Andreas — in diplomatibus quibusdam nomen eius Endre est scriptum — lector ecclesiae Quinqueecclesiensis anno 1323 vicecancellarius regius factus est. Mense Julio 1324, cum praepositura Albensi potitus est, ipse hoc munus praeposito Budensi concedere debuit, tamen mense Maio anno 1325 id recepit et usque ad mortem sibi habebat (Szentpétery p. 168).

*sigillo regis periit* — Complures imagines expressae integrae sigilli in diplomatibus supersunt, quod una cum vicecancellario periit. In latere altero sigilli rex in throno sedens, in latere autem altero arma regni monstrantur cum cruce duplici, cui inscriptio solita circumdata est, tamen discrepans cum inscriptione priore, nam etiam postulationem regni Neapolitani Caroli Roberti expressit (“princeps Salernitanus et honoris ac montis Sancti Angeli dominus”). In serie sigillorum hoc iam secundum sigillum duplex Caroli Roberti fuit. Primo sigillo ille ab anno 1301 usque ad annum 1323, hoc autem ab anno 1323 est usus, dum tertium, quod ultimum quoque erat, anno 1332 primum memoratur (Gárdonyi A., I. Károly király nagypecsétjei [= Sigilla maiora regis Caroli I.], Turul 25 [1907] 39 sq., effigiebus sigillorum additis). Typarium in Archivo Publico Monacensi servatum, quod archivarii Bavarici cum typario in bello anni 1330 amisso identificant, sine dubio falsum est (Komjáthy M., I. Károly király állítólagos pecsétnyomója [Oklevéltani és kormányzattörténeti adalék] [= Typarium falsum regis Caroli I. Additamentum historiae diplomatum et gubernandi], LK 37 [1966] 207 sq.). De sigillo suo amisso ipse Carolus Robertus in diplomatibus haud semel mentionem fecit: “magister Endree Albensis ecclesie prepositus aule nostre vicecancellarius bone memorie suam vitam nostrumque sigillum perdidisset” (Anjou II, p. 628). Gy. Kristó (1966, p. 20) e stilo scribendi verba diplomatum, in quibus bellum contra Basarab gestum tractatur, cum vocabulis Gestorum comparare conatus est, sed J. Horváth (op. cit. Acta Linguistica Acad. Scient. Hung. 21 [1971] pp. 346 sq.) hanc descriptionem Gestorum ab usu diplomatum non dependentem esse demonstravit.



*prepositus de Posega* — Sic est in  $V_3$  et  $V_5$  (SRH I, 499). Capitulum collegiatum de Sancto Petro nominatum in sede comitatus de Posega inter fluvios Dravum et Savum siti, in castro Posega ineunte saeculo XIII ordinatum est. Ut locus credibilis frequentatus medio aevo magni momenti erat (Balics II/2, pp. 72 sq.; Békefi pp. 215 sq.).

*Nicolaus prepositus de Alba Transsilvana* — Alba Iulia (Hungarice Gyulafehérvár) ad fluvium Marusium sedes episcopi ecclesiae Transylvanae est. Praepositus, cui nomen erat magister Nicolaus, in diplomate quodam anno 1321 edito memoratur (Urkb. Siebenb. I, p. 352).

*Andreas plebanus de Sarus* — Plebanus civitatis Sarus est, quae in capite <117.> sent. 498 memoratur. Quod ipse bello aderat, eo explicari potest, quod non solum praeposituris et beneficiis capitulorum, sed etiam maioribus plebaniis potiri potuerunt clerici quidam, qui vicarium ad fungendum suo munere habebant, ipsi autem in aulis baronum vel regis vivebant ita, ut redditus ecclesiastici operae intellectualis ibi, imprimis autem in cancellaria effectae pro mercede habebantur. Quoniam eo tempore comes de Sarus Wilhelmus Drugeth erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 49), quamvis ipse particeps belli in diplomatibus non memoratus sit, existimare possumus plebanum in comitiva Wilhelmi Drugeth fuisse.

*frater Petrus de ordine predicatorum* — Identificari potest cum illo Dominicano Petro nominato, qui sacerdos a confessionibus regis et prior claustris Albensis fuit, qui mandatu Caroli Roberti anno 1317 Avinionem ad papam Iohannem XXII. missus est (Fraknói I, p. 143).

517 *capellani regis* — Capellani regis, quibus praerat “comes capelle regie” collegium separatum formabant. Saeculis XI—XII, ut homines docti peritique linguae Latinae diplomata quoque conscripserunt, hoc tamen officium statu cancellariae evoluto recedebat. Munus quidem “comiti capelle” erat posterius, saeculo XIV et ineunte saeculo XV quoque diplomata cuiusdam generis edere, quae functionarii capellae conscripserunt, sed officium capellanorum erat ipsis muneribus sacerdotalibus fungi. Sicut in castris magnatum capella et capellanus familiae inveniuntur, item aderant in aula regia quoque, tamen numerus clericorum hic maior erat. Coniunctio eorum familiaris intimaque cum rege et occasio, quae e vita aulica ad necessitudines iungendas iis data est, multis capellanorum possibile fecerunt, ut maiores gradus hierarchiae ecclesiasticae ascenderent. Elegancia aulica et peritia in rebus politicis eruditionem humanitatemque eorum utiliter supplebant (Szentpétery pp. 56 sq., 63, 156 sq.; Kumorovitz L. B., A királyi kápolnaispán oklevéladó működése [= Munus comitis capellae regiae in diplomatibus edendis], Regnum 5 [1942—1943] 466; idem, A budai várkápolna és a Szent Zsigmond-prépostság történetéhez [= Ad historiam capellae castris Budensis et praepositurae Sancti Sigismundi], Tanulm. 15 [1963] pp. 125 sq.; Kubinyi A., Királyi kancellária és udvari kápolna Magyarországon a XII. század közepén [= Cancellaria regia et capella curiae regiae in Hungaria medio saeculo XII], LK 46 [1975] 59 sqq.).



*grossorum* — Grossi argenti primum saeculo XIII in Italia, mox Tridenti et in Francogallia cusi sunt. Parvi denarii tunc iam usui mercatorio non respondebant aequae ac graves lateres argentei rudi pondere. Rex Venceslaus II. argentum solidum metallorum opimorum Bohemiae anno 1300 in forma grossorum monetariis e Florentia allatis excudere iubens pecuniam fecit. Grossi Bohemici brevi in Hungaria divulgabantur et utensilia publica pendendi generaliter usitata facti sunt. Primi grossi Hungarici nonnisi anno 1329 cusi sunt. Una marca Budensis aequavit 64 grossos et pondus grossi ipsius plus minusve 3,83 grammatum fuit (Hóman, Péntört. pp. 385 sq.; idem, Károly Róbert pp. 88 sq.).

*grossorum et florenorum* — Haec duo verba e cunctis variantibus Gestorum — praeter *B* et *D* — desunt (SRH I, 499). Fieri potest, ut saeculo XV inserta sint, cum floreni auri in Hungaria iam generaliter divulgabantur et utensilia pendendi necessaria erant. Quarto decennio saeculi XIV res adhuc aliter se habebat. Carolus Robertus quidem ad formam Florentianam anno 1325 Hungaricos florenos excudere incepit, tamen in commercio domestico pecuniarum floreni nonnisi gradatim partes maiores acceperunt, itaque grossi utensilia pendendi generaliter usitata remanserunt. In rationibus collectorum pontificiorum annis 1332—1337 accurate confectis ex circa 10 000 summarum solvendarum nonnisi 15 floreni auri nominantur, at grossi in tota terra Hungariae generaliter, in regionibus autem singulis soli usitabantur (Hóman, Károly Róbert pp. 85 sq., 95 sq.).

*armorum suorum insignia* — In scuto, quod iuvenis nobilis post militem gestabat, qui id nonnisi initio proelii a iuvene accepit, more in Hungaria quoque usitato, ut et in miniaturis Chronici Picti et in ceteris documentis aspici potest, arma familiae depicta erant. Arma regis Ludovici, ut varians forma Hungarica armorum familiae Andegavensium, in duas partes divisa erant, in campo laevo virgae rubrae argenteaeque stirpis Arpadianae, in campo dextero lilia aurea Andegavensium depicta sunt, insigne autem cassidis caput struthionis prominens e pennis struthionis rostro soleam ferream tenens fuit. Veri simile videtur Carolum Robertum quoque his armis usum esse (Nagy G., A magyar középkori fegyverzetéről [= De armatura Hungarica medii aevi], AÉ N. S. 10 [1890] 415; Csoma pp. 22 sq., 26).

*Deseu filium Dionisii* — Nomen congruens est cum nominibus, quae in variantibus Chronici Budensis inveniuntur, contra formas in Chronico Picto servatas: “Desev, Desew” (SRH I, 500). Desiderius membrum generis Hedrich (Héder) erat. Fidem Carolo Roberto iam anno 1316 praestitit, cum omnes possessiones pro rege in periculum deferret, immo quidem ad breve quoddam tempus amitteret. Pro compensando anno 1317 possessiones magnas dono accepit. Anno 1321 magister agazonum reginae, annis 1323—1330 magister curiae eiusdem, simul anno 1324 comes Zarandiensis, annis 1326—1330 comes Sopruniensis fuit (Karácsonyi II, p. 161; Wertner, Adalékok TTN. S. 8 [1907] 35; Héderváry II, pp. VI. sq.). Arma familiae et



generis sunt: in scuto rubro tres stipites argenteae (Karácsonyi III/2. Csoma J., Magyar nemzetségi címerek [= Arma generum Hungaricorum], Bp. 1904, p. 95).

*Ladislao filio suo* — E quattuor filiis comitis Donch Ladislaus anno 1333 comes Iauriensis, ab anno 1345 comes de Krazna erat. Obiit anno 1347 (Wertner, Adalékok TT N. S. [1907] 10, 20; Zolnay op. cit. Turul 51 [1937] 36). Descriptio blandiens id exprimit, quod Donch atque filius minime egregius, qui patri suo nonnisi duobus annis superstes erat, tempore operis conscribendi vivebant.

*Martinus filius Berend* — In *b* et *a* — similiter in *D* — falso forma “Bereud” legitur. Recta forma nominis, sicut in ceteris variantibus inveniri potest, “Berend” est (SRHI, 500). Membrum familiae de Acha (Acsai) est. In diplomatibus comes Vesprimiensis annis 1323—1324, comes comitatus de Bekes annis 1341—1346 memoratur, sed munere posteriore veri similiter iam anno 1329 quoque fungebatur (Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] p. 603, 8 [1907] p. 343; Anjou IV. pp. 454 sq.).

519 *ad Temesuar* — Carolus Robertus, dum regnum non satis confirmabatur, in regione meridionali Hungariae morabatur. Sedem assiduam hic usque ad annum 1323 Temesvarinum habebat (Sebestyén pp. 32 sq.).

*mora venit deinde* — Vocabula “ad Temesuar et sine mora venit deinde” nonnisi in *B* et *D* continentur (SRHI, 500).

*et docerant, quatenus* — Textus Chronici Picti variantiumque huius praeter *V*<sub>5</sub> post hoc vocabulum interruptus est.

*illos corrigit deus pater, quos diligit* — Hebr. 12, 6.: Quem enim diligit dominus, castigat. Apud Th. aliter ac in cunctis variantibus Gestorum, in quibus verbum “corrigit” invenitur, probabiliter e mendo typographico legitur verbum “corrigit”, quod mollius est. Descriptiones diplomatum eiusdem vel proximae aetatis (1331—1357), in quibus bellum memoratum est, in partes duas distribui possunt. Descriptiones alterius partis strenuam virtutem animique magnitudinem viri praemio affecti laudant, et ut hoc credibilis demonstrari possit, magnitudinem belli in maius extollunt. Carolus Robertus igitur aut cum exercitu in se quoque valido, aut cum toto robore militari contra Basarab progreditur (“valide genti nostre”, “cum tota gentis nostre potentia”, Anjou III, pp. 175, 297; “cum gente nostra valida”, Györffy op. cit. 554), labores vires omnium temptant, in certamine autem de capite dimicatur. Descriptiones alterius partis diplomatum formulam stereotypicam habent. Haec formula in cancellaria sescenties describebatur, quoniam initio erat diplomatibus, quae fidem testabantur diplomatum, in quibus sigillum regium bello amissum penderat, atque ita fidem horum novo sigillo probare necesse factum est. Formula, ne posterius fiduciam suam perdant, magnitudinem calamitatis minuit. Itaque Carolus Robertus nonnisi cum parte exercitus in Valachiam (in terram Transalpinam) ingreditur, tranquille eam transit et iam regredi incepit, cum Basarab eum pace interrupta — quam iam primum animo doloso composuit — loco dumetis



silvisque obsito, qui indaginibus crebris oclusus est, invadit (“cum quadam particulari gente ... pacifice perambulassemus in exituque ... Basarab ... sub fide pacis astutia in quodam loco nemoroso et silvoso indaginumque densitate firmato ... hostiliter invasisset”, Anjou II, p. 628). Narratio scriptoris Gestorum et sententia et descriptione loci propius posteriori descriptioni accedit. Partim quia formula in diplomatibus permultis iterata omnibus nota facta est, partim quia scriptori Gestorum maioris momenti est visum auctoritatem magni aestimatam potentiae regis Hungariae sustentare, quam rem veram aperte detegere. Illud pro certo affirmare non possumus, cum congruentia manifesta sit, quod formula diplomatum descriptioni Gestorum fonti erat (v. Horváth J., op. cit. *Acta Linguistica Acad. Scient. Hung.* 21 [1971] pp. 346 sq.). Vero propius est dicere scriptorem Gestorum sententiam in cancellaria conformatam et omnibus notam similitudinibus allatis decoratam conscripsisse. Haec omnia constituta e collectione accuratissima Gy. Györffy manant, qui omnes fontes perscrutatus est.

*millesimo tricentesimo tricesimo secundo* — Sic est scriptum in Chronico Budensi et in variantibus eius, at in *V*<sub>5</sub>, qui unicus continuator familiae Chronici Picti est, annus 1322 legitur (SRH I, p. 501). Sicut aliae congruentiae quoque affirmant, Th. textum illius variantis sequitur, qui iam ibi a Chronico Picto seiunctus est (mentio Temesvarini), ubi *V* — post vocabulum “quatenus” — adhuc non interruptus est.

*in festo sancti Stephani regis* — Die 20 mensis Augusti anno 1332 est.

*Stephanum nuncupavit* — Duci a fratre natu maiore, a rege Ludovico anno 1347 filia imperatoris Ludovici Bavarici desponsa est. Sponsalia illam societatem confirmatura fuerunt, quae partim in communi utilitate et regis Hungariae — in quaestione Neapolitana adversarii papatui facti — et imperatoris excommunicati, partim in eo constitit, quod ambo in familiam Lucemburgensem hostiliter se gesserunt. Matrimonium anno 1350 iunctum est. Stephanus ut dux Slavoniae, Croatiae et Dalmatiae anno 1354 mortuus est (Pór A., *Anjouk és Wittelsbachok* [= Andegavenses et membra familiae Wittelsbach], Száz. 41 [1907] 696, 704 sq.; idem, *István úr árvája* [= Orbus domini Stephani], Száz. 35 [1901] 98 sq.; S. Steinherz, *Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV*, MIOG 8 [1887] 227 sq., 231). Haec sunt verba ultima, quae adhuc et familia Chronici Budensis et *V*<sub>5</sub> (ut membrum unicum familiae Chronici Picti) pariter continent atque Th. — ceterum hic quoque variantes familiae Chronici Budensis sequens — transcripsit. Post haec rem anno 1333 gestam nonnisi membra familiae Chronici Budensis (*A S R B D*) continent, series autem rerum inter annos 1335–1342 gestarum, quarum ad finem examen locustarum narratur, nonnisi in *B* et *D* adnotata est. Obitus Caroli Roberti et coronatio Ludovici I. breviter — tamen inter se quoque in diversa abundantia verborum — describuntur in *V*<sub>5</sub> atque ex membris familiae Chronici Budensis in *A* et *S* (textum *V*<sub>5</sub>, *A*, *S* v. SRH I, 502 sq.). At Th. non hanc descriptionem



transtulit, sed longam narrationem de obitu et sepultura Caroli Roberti, quae nonnisi in *B* et *D* inveniri potest (Kristó, 1967, 460 sq.).

520 *per Zagrabiam* — Zagrabia (hodie Zagreb) in Iugoslavia ad fluvium Savum sita sedes comitatus Zagrabiensis est, qui nomen ab illa accepit. Auctoritatem civitatis affirmat, quod Sanctus Ladislaus hic episcopatum ordinavit. Episcopus et capitulum assidue altercabantur cum civitate, quae se “civitatem montis Grecensis” nominavit. Episcopus et capitulum cives iurisdictioni suae subicere conabantur, sed appetitio nullum successum habuit.

*Johannis vicesimi secundi* — Papa Iohannes XXII. (1316—1334) origine Francogallus, iuris peritus et theologus erat, simul magnam facultatem in rebus publicis agendis habebat. In aula Neapolitana Andegavensium educator, mox cancellarius regis Roberti, simul obligatus familiae regnanti erat (B. Gebhardt op. cit., I<sup>8</sup>, p. 429; G. Mollat, *Les papes d'Avignon* [1305—1378], Paris 1949<sup>9</sup>, pp. 56 sq.).

*Roberti regis Siciliae* — Scilicet nepos Caroli I. Andegavensis, filius Caroli II. e filia regis Hungariae, Stephani V. natus, patruus Caroli Roberti est. Obiit anno 1343. Quamquam Carolus I. Siciliam iam anno 1282 amisit (“caedes Siciliensis”), Andegavenses Neapoli regnantes constanter se “reges Siciliae” nominabant. Titulus primo dominationem insulae significavit, quia pars meridionalis paeninsulae Appenninorum, cuius sedes Neapolis fuit, eadem erat ac “ducatu Apuliae” et “principatu Capuae”. Apulia et Capua erant “terra citra Pharum”, insula Sicilia “terra ultra Pharum” erat, duae regiones una “terra citra et ultra Pharum” nominabantur, mox “regnum utriusque Siciliae” (Miskolczy I., *A magyar Anjouk trónigénye Nápolyra* [= *Vindiciae Andegavensium Hungaricorum regni Neapolitani*], *Tört. Sz.* 13 [1928] 18 sq.).

*Anno domini ... coronaret in regem* — Textus Th. hoc loco congruens est cum textu *B* et *D*, contra brevioris conscriptionem textuum *A*, *S* et *R* (SRH I, 501). Conscripção Gestorum memoriam diplomatis Caroli Roberti anno 1335 editi excitat: “ad inductionem seu petitionem ... Roberti ... regis ... Andream ... Neapolim ... anno millesimo trecentesimo tricesimo tertio disposuissimus, ibi postea feliciter ... regnaturum” (Fejér VIII/4, p. 58; Anjou III, p. 175). Quamquam congruentia ipsa non directam translationem demonstrat, sententiam cancellariae et generaliter aulae regiae monstrat. Rationes aulae Hungaricae postulabant, ut commoratio ducis Andreae Neapolitana et vindiciae ibidem regni adipiscendi exsequendae ne a Hungaris, sed a Neapolitanis excitatae viderentur, quasi factum illud, quod posterius in sequentiis nimirum exitiale se praestitit, familia regia Hungariae nonnisi contra meliorem cogitationem suam decrevisset. Superne vere hoc intellegi potuit: rex Neapolis nepti suae et duci Andreae condicionem proposuit, ut matrimonio coniungerentur, et papa Iohannes XXII. Carolum Robertum impulit, ut conditionem acciperet. Haec omnia rex Robertus et papa nonnisi ideo fecerunt, quia postulata regis Hungariae longe prospicien-



tia aliter repellere nequierunt. Postulata sua, quorum mentio in Gestis omittitur, rex Hungariae disceptationibus longius habitis proferebat. Nam hic se iniuste neglectum sensit, quia post mortem patris sui, Caroli Martelli anno 1295 insecutam avus, Carolus II. (obiit anno 1309) non ipsum regem Neapolis designavit, quamquam secundum rationem iuris feudalis e primo nascendi loco corona ipsi tribuenda fuisset, sed tertium fratrem patris, Robertum. Quoniam ordini successionis mutando papa Bonifacius VIII. anno 1297 assentitus est, posterius autem, papae Avinionenses constanter rationem consiliorum politicorum suorum habebant, ne Hungaria et Neapolis sub uno eodem rege unirentur, Carolus Robertus contentus esse debebat, si iura sua praedicabat. Hoc, quantumvis res Hungaricae agenda animo detinerent, iam anno 1309 verbis protulit. Idem postulationem ducatus Salerni adipiscendi anno 1317, mox anno 1323, revocando assecutus fuit. (Res quantopere in discrimen vocatae sint, eo demonstratur, quod anno 1312 secundum legatum regis Aragoniae, Jayme II. rex Robertus timebat, ne [regnum suum] "terra illa invaderetur per ipsum regem Ungariae, cum in ea se aserat ius habere tanquam filius primogeniti filii domini Karoli regis quondam". Finke, Acta Aragonensia, I, p. 323.) Asperitas, qua Carolus Robertus in disceptationibus ab anno 1330 habitis contra Robertum et papam se gerebat, affirmat regem Hungariae postulationem non omisisse et tantum occasionem expectare, ut eam exsequi possit. At rex Robertus post mortem filii, Caroli, ducis Calabriae anno 1328 eventam destinavit Neapolim e potestate suae familiae non emittere et eam duabus neptibus suis retinere. Gratia quaestionis persolvendae proposuit, ut duas neptes suas duo filii Caroli Roberti in matrimonium ducerent. Sic sperabat fore, ut Carolus Robertus non eis inimicus, sed etiam rex Hungariae neptibus subsidio esset contra fratres suos natu minores, Philippum, ducem de Tarento et Iohannem, ducem Dyrrachii, qui incommodo puellarum sibi vel familiis suis coronam postulabant. Carolus Robertus disceptationibus longius peractis partim papa, domino Neapolis suadente propositum accepit. E pacto die 30 mensis Iunii anno 1332 facto, quod cum Roberto Iacobus Placentinus in nomine domini sui iunxit, dux Ludovicus neptem natu maiorem, Iohannam in matrimonium ducet, si Ludovicus prius obiret, Andreas eam, heredem regni uxorem sibi adiunget; si autem Iohanna moreretur, soror natu minor, Maria Ludovico vel huius fratri natu minori nubet (Theiner I, pp. 590 sq.). Pactum porro mutatum est, cum Carolus Robertus anno 1333 Neapoli commoraretur, nam dux Ludovicus e proposito seiunctus est, quod tamen ad rem ipsam nil attulit, id est, quod controversiae Andegavensium Hungaricorum et Neapolitanorum matrimoniis iungendis medendae erant (Miskolczy pp. 13 sq.; Fraknói I, pp. 151 sq.; Caggese op. cit., I, p. 663 sq.). In pacto ipso, quod papa Iohannes XXII. die 8 mensis Novembris anno 1333 approbavit (Theiner I, pp. 593 sq.), ne unum quidem vocabulum ad regnum possibile vel coronationem ducis Andreae spectat et mentio de his ne in aliis quidem



litteris fit (cf. Fraknói V., Oklevelek Endre és Johanna házasságkötésének történetéhez [= Diplomata ad historiam nuptiarum Andreae cum Iohanna iunctarum], TT 1898, 385 sq.). Carolus Robertus certe libenter accepisset, si rex Robertus in hac re officium in se recepisset, tamen haud veri simile est illum spe eiusmodi motum profectum Neapolim esse. Disceptationibus diplomaticis prius habitis iam ante explanatum est, quid sperare posset. Itaque mentio de coronatione ducis Andreae facta non proprium sententiae regis, sed scriptoris proximorumque huius — multorum aulicorum — est (Mályusz, 1966, 729 sq.).

*Chanadinus archiepiscopus Strigoniensis* — Chanadinus de Telegd (Telegdi) membrum est rami Telegdi generis Chanad, qui possessor in comitatibus Chanadiensi et Bihoriensi erat. Ex titulo suo “decretorum doctor” in universitate externa, probabiliter in universitate quadam Italiana (annis 1296—1299) studiis operam dabat. Tum iam canonicus Varadiensis erat. Anno 1318 ibidem praeposituram adeptus est, anno 1319 “secretarius notarius” et comes capellae factus est. Capitulum Agriense eum anno 1322 episcopum elegit, anno 1330 ex sententia Caroli Roberti — designato capituli Strigoniensis remoto — papa archiepiscopum declaravit. Obiit anno 1349. Opera eius Strigonii exaedificata in A accurate tractantur (Mon. Strig. III, pp. XVII sq.; Bunyitay II, p. 38; Gárdonyi A., A királyi titkos kancellária eredete és kialakulása Magyarországon [= Origo et conformatio cancellariae regiae secretae in Hungaria], Száz. 48 [1914] 187 sq.; Kumorovitz op. cit. Regnum 5 [1942—1943] p. 492; SRH I, p. 492, adnot.).

*Andreas episcopus Varadiensis* — Membrum est illius rami generis Guthkeled, possessionati in comitatu Zabolcensi, ex quo familia Báthori (de Bathor) orta est, quae posterius principatus Transylvaniae et regni Poloniae potita est. Una cum patre et fratribus assectator Caroli Roberti fuit iam tunc quoque, cum regi pro solio confirmando dimicandum erat. Anno 1321 canonicus Varadiensis, anno 1325 praepositus Budensis et ad breve quoddam tempus vicecancellarius factus est. Anno 1329 episcopus Varadiensis ordinatus est. Obiit anno 1345 (Karácsonyi II, p. 26; Bunyitay I, pp. 171 sq.).

*Jacobus Longobardus phisicus, episcopus Chanadiensis* — Magister Iacobus e Placentia ortus, medicus villae Gemonae in Foro Iulii patriarcha Aquileiae suadente medicus in aulam Caroli Roberti ascitus est. Pro salario beneficia ecclesiastica accepit. Primum canonicus Bachiensis, mox praepositus Colocensis et Sancti Laurentii de Hay (Hungarice Hajszentlőrinc), anno 1331 praepositus Poseniensis factus est. Annis 1333—1343 episcopus Chanadiensis, ab anno 1343 usque ad mortem, quae anno 1348 incidit, episcopus Zagrabiensis erat, annis 1330—1332 simul secretarius cancellarius et comes capellae erat. Ut consultor intimus mandata diplomatica suscepit. Disceptationibus cum rege Roberto Neapoli habitis ipse praefuit. Cognomen “Longobardus” Placentiam (h. Piacenza) ad fluvium Padum sitam significat (Juhász K., A csanádi püspökség története 1307—1386 [= Histo-



ria episcopatus Chanadiensis annis 1307—1386], Csanádvármegyei Könyvtár [= Bibliotheca comitatus Chanadiensis] 40, Makó 1946, pp. 27 sq.; Gárdonyi op. cit. 190).

*plurimi de regno* — Comitiva amplissima erat. Aula Neapolitana praeparationes comparans sescentis equis excipiendis naves instruxit (Miskolczy p. 29).

*in mense Marcii* — Secundum fontes archivorum Neapolitanorum Carolus Robertus exeunte mense Ianuario anno 1334 Neapolim reliquit (Miskolczy p. 31). Datum igitur mense Martio adnotatum, quod in Gestis legi potest, tempus reditus in Hungariam significat. Tempus publica auctoritate constitutum residentiae exercitus dies 20 mensis Martii (Pór—Schönherr p. 125) idem significat.

*filium autem suum ibidem reliquit* — Carolus Robertus nonnullos Hungaros quoque in comitativa filii sui sub duce Nicolao Drugeth reliquit, nutricem, camerarios et educatores Hungaricos (Miskolczy p. 32; Hóman, M. tört. II, p. 279).

*seculo et regie dignitati* — Scriptor Gestorum adnotatione sua, quam res non probant, sententiam aulae regis Hungariae expressit. Haec ratio etiam alibi, in illo libello Ludovici de Placentia, iuris periti advocati regis Ludovici circa annum 1376 scripto expressa est, qui regis Hungariae ius vindicandae Neapolis affirmat: “rex Robertus ... conscientia ductus, quod regnum ... Neapolis debebatur de iure ... domino Carolo regi Vngarie, voluit tunc renunciare sibi et filiis suis dictum regnum” (Óváry L., A Nagy Lajos és V. Károly sibi et filiis suis dictum regnum” (Óváry L., A Nagy Lajos és V. Károly francia király között tervezett szövetség 1374—1376 [= Foedus inter Ludovicum I. Magnum et regem Francogalliae, Carolum V. excogitatum 1374—1376], MTT 23 [1877] 63; Mályusz, 1966, 731).

*altiori usus consilio* — Variatio textus “saniori usus consilio” in *a* ut elementum supernaturale e historia seclusum percipi potest, quod autem non cogitationem Th., sed sententiam correctoris describit.

*Qui rex Robertus ... de iure sibi succedens* — Scriptor Gestorum Robertum recte describit, quoniam hic, cum ad ultimum vitae tempus veniret, a rebus humanis profanis avertabatur, studiis theologicis se dedit, animo libenti sacras orationes habebat, adiumento erat spiritualibus, immo quidem etiam fraticellis rationem paupertatis exsequendam propagaturis (cf. É. G. Léonard, Les Angevins de Naples, Paris 1954, pp. 256 sq.). At ut se a regno amoveret et id duci Hungarico, sponso neptis suae traderet, ne minime quidem in animo habuit, sicut eundem successorem suum non fecit. Haec omnia ab auctore Gestorum sine causa conscripta sunt. Re vera rex Robertus constanter solas neptes suas heredes habuit, et plurimum, quod ante finem vitae pro Andrea ex muneribus susceptis facere voluit, id fuit, quod tempus nuptiarum die quarto Paschae anno 1342 destinavit, sed condominationem Iohannae et Andreae tantum ita intellexit, ut sola Iohanna coronaretur, Andreae autem titulus “maritus reginae” attribueretur, si autem coniugium sterile maneret, regnum sorori natu minori



Iohannae, Mariae hereditate obveniret (Miskolczy p. 43; Mályusz, 1966, 731).

522 *festum sancti Martini* — Scilicet dies 11 mensis Novembris anno 1335.

*Johannes rex Bohemorum cum Karolo filio suo* — Rex Bohemiae Iohannes (1310—1346), quoniam Carolus Robertus sororem ipsius, Beatricem secundo matrimonio secum coniunxit (cf. caput ( 118.)), cum rege Hungariae propinquitate vinctus putari potuit. Filius, qui posterius nomine Carolus IV. (anno 1316 natus) rex Teutoniae et imperator Romanorum (annis 1346—1378) erat, ut vicarius regis Iohannis Bohemiae praeerat, marchionatum autem Moraviae ut feudum coronae Bohemiae gubernabat (E. Werunsky, Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit, Innsbruck 1880, I, pp. 112 sq.).

*rex Polonorum* — Casimirus III. Magnus (anno 1309 natus) affinis Caroli Roberti anno 1333 in locum patris, regis Vladislai successit. Obiit anno 1370.

*quod et factum est* — Congressus principum in castro Visegrad habitus, ut consilium nominari solet et quo rex Bohemiae e domo regnatrici Lucemburgensi ortus magna cum comitiva die 1 mensis Novembris, filius suus marchio Moraviae paullo post, rex autem Poloniae item a proceribus comitatus advenerunt (Werunsky op. cit. I, pp. 149 sq., indice participum addito; Caro II, pp. 185 sq.), ad novam ordinationem coniunctionum regnorum Europae Mediae sollemniter declarandam habitus est. Relationum veterum propriae erant dissensiones Bohemiae cum Polonia, cum imperatore Ludovico IV. Bavarico et cum Austria ortae, atque controversia inter Poloniam et ordinem militarem Teutonicum, alia ex parte consensus inter Poloniam, Ludovicum Bavaricum et Austriam, porro concordia inter Bohemiam et ordinem militarem Teutonicum. Caroli Roberti haud intererat statum rei mutari. Primus impulsus non ab eo, sed a rege Bohemiae et filio huius datus est. His ipsis res magni momenti erat, ut Poloniam ab imperatore et a ducibus Austriae secernerent et in suas partes attraherent. Carolus Robertus partes mediatoris suscepit. Ex pacto, quod die 24 mensis Augusti anno 1335 Trenchinii factum est, rex Iohannes et filius coram legatis Polonicis renuntiaverunt regnum Poloniae (“renunciaverint omni iuri ... proprietati, dominio et titulo regni Polonie”), sed potestatem in territoriis Silesiae, inter quae erat Vratislavia (hodie Wrocław) et quae territoria re vera in manu habebant, servabant (Cod. Mor. VII, pp. 56 sq.). Passus sequens fuit diploma edendum de foedere ad bellum et defendendum et inferendum inter reges Bohemiae et Hungariae inito die 3 mensis Septembris datum (ibid. pp. 62 sq.; Fejér VIII/4, pp. 66 sq.). In castro Visegrad tres reges pactum Trenchinii factum probaverunt et rebus nummariis explicatis Carolus Robertus pro rege Poloniae sponsione se obstrinxit (Cod. Mor. VII, p. 72; Fejér VIII/4, pp. 73 sq.), postremo autem die 26 mensis Novembris reges Hungariae et Bohemiae ut arbitri litis rogati sententiam tulerunt de discordia inter Poloniam et ordinem militarem Teutonicum orta (Werunsky op. cit. I, pp. 153 sq.; A. Obál, Der Kongress



von Visegrád in Ungarn vom Jahre 1335 und seine Bedeutung für heute, Als Manuskript gedruckt, Wien 1936, pp. 30 sq.). Carolo Roberto relationes rerum politicarum externarum mutatae tanto emolumento fuerunt, ut regnum suum e tutela oeconomica Viennae recipere posset, familiae suae autem regnum Poloniae — si rex Casimirus moreretur — praeparare posset (Mályusz, 1966, 731 sq.).

*quingentas marcas auri purissimi* — Scriptor Gestorum ea, quae accide- 523  
runt, haud recte intellegens sententiam exprimit, ex qua rex Poloniae ad censum feudalem solvendum obligatus erat, et sic summa debita pecuniae compensandae a Carolo Roberto soluta erat. Res vera hoc erat: rex Casimirus 20 000 Schock (sexagena) grossos Bohemicos, id est 20 000 marcas argenti regi Bohemiae pendere debuit “occasione et ex causa renunciacionis factae ... de ipso regno et titulo Poloniae”. Dimidium summae statim tradidit, 4 000 marcarum rationem mareschallo Bohemiae, Henrico de Lipa reddidit, marcas autem residuas 6 000 tempore posteriore pendere promisit. Ad remunerandum rex Bohemiae epistolam renuntiantem addidit, quae tamen nonnisi tunc in manus Casimiri admitti potuit, postquam hic debitam pecuniam iam totam compensavit. Ad id tempus diploma apud Carolum Robertum servandum erat eo officio huic imposito, ut Carolus Robertus diploma aut redderet, si Casimirus promissum non exsolvit, aut ipse 6 000 marcarum penderet (Cod. Mor. VII, pp. 69, 72). Quia 6 000 marcae argenti eiusdem pretii sunt ac 500 marcae auri (cf. Kováts F., Pénztörténet [= Historia nummorum], Közgazdasági Lexikon [= Lexicon Oeconomiae publicae] Bp. 1901. III, p. 204), narratio Gestorum ad hanc partem rerum referenda est (Mályusz, 1966, p. 732).

*federe iuramenti* — Foedus ad bellum defendendum et inferendum Casimiro recusante non est ictum. In diplomatibus, quod ad relationem Polonico—Bohemicam pertinet, nonnisi “pacis unio”, “pax et tranquillitas” colendae et “fedus perpetuae dilectionis” memorantur (Cod. Mor. VII, pp. 70 sq.), quae omnia alia significant, quam textus nil dubii relinquens diplomatis die 3 mensis Septembris editi, quod foedus Bohemico—Hungaricum continet (Mályusz, 1966, p. 732).

(125.)

Caput a Iohanne de Kety conscriptum est.

*circa festum apostolorum Petri et Pauli* — Scilicet dies 29 mensis Iunii anno 524  
1338.

*Lochka dux Rutenorum* — Scilicet dux Boleslaus, filius Torjden, e ramo Mazoviensi stirpis Piast ortus. Proavus Ziemowit Mazoviensis et avus Elisabethae, uxoris Caroli Roberti, Casimirus Cuiaviensis fratres erant (Grotefend pp. 26 sq.) et sic Boleslaus in aula regis Hungariae ut cognatus



adesse potuit. Praeterea ipse quoque, sicut rex Poloniae, Casimirus Magnus, unam e filiabus Gedimin, principis Lithuaniae uxorem duxit. Boleslaus circa annum 1327 princeps Galiciae est factus. Anno 1339 veneno interemptus est. Eo, quod ad castrum Visegrad aderat, probabiliter opem regis Hungariae ad dominationem suam tuendam assecutus fuit (Pór A., Magyar—ruthén érintkezések a XIV. században [= Coniunctiones Hungarico—Ruthenenses saeculo XIV], Száz. 38 [1904] 940 sq.; Mályusz 1966, 728).

(126.)

Caput a Iohanne de Kety conscriptum est.

525 *confecerunt evidens instrumentum.* — Diploma eiusmodi, quo rex Casimirus duci Ludovico, futuro regi Hungariae (1342—1382) coronam Poloniae praemunivit, notum non habemus. At mentionem huius archidiaconus Gneznensis, Iohannes de Czarnkow saeculi XIV (H. Zeissberg, Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters [Preisschriften... der Jablonskischen Gesellschaft zu Leipzig, 17], Leipzig 1873. pp. 157 sq.) in opere suo “Chronicon Polonorum” (A. Bielowski, Monumenta Poloniae historica, Warszawa 1961, II, p. 638; F. W. Sommersberg, Silesicarum rerum scriptores, Lipsiae 1730, [II.] p. 101: “certis pactionibus iuramento et litteris praemunitis roboratis”) fecit, item vestigia illius sequens, tamen quaestionem etiam illo accuratius tractans Iohannes Długossius (III, p. 193: “foedusque ... literis et privilegiis publicis fuit hinc inde sancitum et firmatum”. Cf. Caro II, pp. 217 sq.; Mályusz, 1966, 732 sq.). Carolus Robertus diu et consulte dominationem Poloniae familiae suae comparare studebat. Anno 1338 pacto quoque, quod cum marchione Moraviae, Carolo fecit, hoc assecutus fuit. Per hoc enim confirmavit, ut marchio, si Casimirus nulla progenie virili relicta e vita discederet, ipsi et successoribus in corona Poloniae comparanda adiumento esset, et pactum quam magni momenti aestimaret, testimonio dilucidissimo est, quod duci Ludovico, quem regem futurum Poloniae destinavit, actutum marchionis filiam trium annorum, cui nomen erat Margarita, despondit (Fejér VIII/4, pp. 295 sq.; Werunsky op. cit. I, p. 220 sq.). Rebus comparatis dubitari non potest quin pactum Visegradiense, quod in Gestis memoratur, factum sit et Casimirus re vera ducem Ludovicum successorem suum designaverit (Pór A., A magyar Anjouk igényei a lengyel trónra [= Vindiciae Andegavensium Hungaricorum ad regnum Poloniae comparandum], Erdélyi Múzeum [= Museum Transylvanum] 19 [1902] 57 sq.; Uhlirz I, p. 154). Officium regis Poloniae in se receptum ad longissimum tempus spectavit. Ipse solum undetriginta annos habuit, uxor, ex qua nonnisi filiae natae sunt, brevi ante obiit, et ita ipse sperare potuit fore, ut sibi si ad secundas nuptias transiret,



quae non ita multo post et factae sunt, stirps virilis oriunda esset, simul autem conatus Caroli Roberti irriti essent. Pactum anno 1339 coniunctum hoc modo nonnisi posteriore tempore et quidem ideo magni momenti factum est, quia Casimirus stirpe virili non est auctus.

(127.)

Caput a Iohanne de Kety conscriptum est.

*per Syrmiam* — Sirmium civitas florentissima imperii Romani erat. 526  
Nomen ab exeunte saeculo IV p. Chr. n. Sermium fuit, ex quo forma Slavonica meridionalis Srěmъ derivata est. In linguam Hungaricam a Slavis meridionalibus in forma Szerém translatum est (Melich pp. 72, 77 sq.). Civitas, ubi comes habitabat, sedes comitatus mediaevalis ab ipsa nominati inter fluvios Danubium et Savum siti facta est (Csánki II, p. 239).

*Anno domini ... morte perierunt* — Apud continuatorem “Chronici Aulae regiae”, Franciscum de Praga et in Chronico Benessii de Waitmile examen locustarum, quod Bohemiam anno 1338 devastavit, accuratissime describitur. E descriptionibus amborum concludi potest, quod in relationibus horum et scriptoris Gestorum eadem calamitas naturae tractatur. Secundum Franciscum de Praga examen locustarum Hungariam quoque devastavit (“Boemiam, Morauiam, Vngariam et alias terras vicinas devastaverunt”), mox ad Rhenum versus avolavit (Emler IV, p. 427). Benessius autem regionem Viennae devastatam praecipue extollit (idem, IV, p. 490). Abbas ordinis Sancti Benedicti Opatovicensis, Neplacho eandem calamitatem anno 1339 fuisse affirmat (“circa festum Iacobi locustarum infinita multitudo ab extremis partibus Vngarie et Grece veniens, non solum Boemiam et Morauiam, sed etiam Austriam, Bauariam, Franconiam ... volantes ... universa consumunt”, Emler III, p. 481; H. Pez, Scriptores rerum Austriacarum, Lipsiae 1725, I, p. 1039). Discrepantia temporum eo explicari potest, quod abbas monasterii Neplachonem, qui anno 1328 in scholam monasterii venit, anno 1340 studiis operam daturum Bononiam misit (Emler III, p. 445; Pez op. cit. II, p. 1006). Omnes bene recordari solent annum talis eventus. Neplacho autem errare potuit, utrum illa calamitas naturae uno an duobus annis ante annum itineris Bononiam facti accidisset. Calamitatem anno 1338 fuisse ad extremum eo probatur, quod in chronicis Bavaricis quoque hic annus adnotatus est (“Anno domini 1338 ... circa S. Affre festum locuste innumerabiles ab oriente per totam terram Bavarie in Frankoniam venerunt.” Veit Arnpeck, Sämtliche Chroniken, hrsg. von G. Leidinger [Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, NF III], München 1915, pp. 251, 299). Id nullo modo dubium est, quin examen locustarum ante tempus in Gestis adnotatum devastationem in Europa Media fecerit. Ex errato scriptoris Gestorum conici potest



eum non ex adnotationibus quibusdam, quae more solito annalium factae sunt, calamitatem conscripsisse. Mendum etiam rationem scribendi chronographi lecturis aperit. Scriptor probabiliter vacuum expleturus fuit, quod inter annos 1339 et 1342, quo anno Carolus Robertus obiit, in narratione exstitit. Itaque rem anno 1338 factam transposuit in annum 1340, immo quidem, ut hiatus mederetur, diuturnitatem calamitatis in duos insequentes annos quoque extendit, quod ipsum narrationem Gestorum rebus animo scriptoris reputatis factam esse demonstrat (Mályusz, 1966, pp. 727 sq.).

<128.>

Caput a Iohanne de Kety conscriptum est.

529 *neque casas ... adire formidas* — Enuntiationem J. Horváth cum versibus Horatii Carm. 1. 4. 13—14 confert — “Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas regumque turres” — et eam unam ex indicationibus ad litteras classicas litteraturae Hungaricae medii aevi esse arbitratur (Közép-kori irodalmunk székesfehérvári vonatkozásai [= Relationes Albenses litteraturae Hungaricae medii aevi], in Székesfehérvár II, p. 131).

530 *XVII Kalendas Augusti* — Tempus, quod et secundum calendarium Christianum et secundum Romanum datum est, dies 16 mensis Iulii anno 1342 est.

*Dalmatia ... Cumania, Bulgaria* — Enumeratio cum intitulatione diplomatum regionum congruens est (exempli causa Fejér VIII/3, p. 722).

*mons Sancti Angeli* — Secundum intitulationem diplomatum regionum: “princeps Salernitanus et Honoris ac Montis Sancti Angeli dominus” nominatur. In Italia meridionali principatus Salernum et Honor, cuius sedes civitas Mons Sancti Angeli nominata (hodie Monte-Sant’Angello) facta est, praedia beneficiaria primogeniti familiae Andegavensis Neapolitanae, ut heredis regni erant. Carolus II. anno 1304, cum Carolum Robertum e hereditate exclusit, etiam titulos amborum feudorum filio, Roberto mandavit. At Carolus Robertus eo, quod anno 1317 ad breve quoddam tempus, mox ab anno 1323 constanter his titulis utebatur, etiam vindicias regni adipiscendi exprimebat (Miskolczy op. cit. Tört. Sz. 13 [1928] 20 sq., 32).

*quadraginta duobus annis* — Scriptor Gestorum rationi aulae regiae convenienter, ut hoc usu cancellariae quoque repraesentatur, hoc loco regnum Caroli Roberti aperte ab anno 1301 inceptum computat (v. caput <116.> sent. 497).

531 *quanta lamenta* — Ut Horváth (op. cit. pp. 132 sq.) constituit, haec verba congruunt cum vocabulis sequentibus legendae maioris Sancti Stephani: “O quantus luctus omnium, sed maxime principum” (SRH II, 391) eo discrimine interposito, quod cuncti ordines sociales accurate enumerantur.

*prelatorum, procerum, baronum, nobilium* — Vocabula diplomatum toto



medio aevo solita usitataque sunt, quae membra classis feudalis dominantis enumerant. Exempli causa in diplomate anni 1355 magnatum: “prelatorum et baronum, procerum ac nobilium regni” (Fejér IX/2, p. 412; Kovachich, Suppl. I. p. 284).

*cuiusvis status et conditionis hominum* — Vocabula quotidiana et constanter usitata diplomatum saeculi XIV sunt, quibus possessores ignobiles significantur. Formula, qua rex congregationes generales habendas comitatibus praecepit, haec fuit: “universis nobilibus et ignobilibus ac aliis cuiusvis status et conditionis hominibus in dicto comitatu commorantibus” (Gábor Gy., A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt [= Formatio et functio instituti comitatus tempore Ludovici I. Magni], Bp. 1908, pp. 38 sq.).

*in ecclesiam ... Wysegrad civitate constructam* — Ecclesia parochialis de Beata Maria Virgine nominata in parte Visegrad muro circumdata, in civitate Teutonica sita erat. Parochus ecclesiae in diplomate anni 1343 memoratur (Rupp I/1, p. 46). 533

*famosissimam Budam* — Buda ab anno 1347 sedes apparatus aulici et regni gubernandi erat, sed tantum ad breve quoddam tempus, nam anno 1355 Visegrad auctoritatem pristinam recepit. Stabiliter nonnisi ab ineunte saeculo XV caput regni habebatur et nominabatur (Gárdonyi A., Magyarország középkori fővárosa [= Caput Hungariae medii aevi], Száz. 78 [1944] 223 sq.; Kumorovitz op. cit. Regnum 5 [1942—1943] 465). Attributum civitatis in Gestis adnotatum accurate describit statum Budae tempore Caroli Roberti: civitas permagni momenti, tamen non est sedes. 534

*vexillo triumphali* — Minutae picturae Chronici Picti res aetatis stirpis Arpadianae illustrantes vexilla regia et ducalia quoque effingunt. Haec aut vexilla virgulata, aut vexilla duplicis crucis sunt, ergo figuras, quae in sigillis regiis quoque videri possunt, ostendunt (Csoma p. 26). In sigillis Caroli Roberti et scutum duplicis crucis et scutum virgulatum, hoc autem in parte scissa cum liliis auratis decoratum inveniuntur (Pór—Schönherr p. 264, pictura addita) et ita discerni non potest, Carolus Robertus utrum vexillum duplicis crucis, an vexillum virgulatum liliis decoratum habuerit.

*Laurentius Sclauus* — E ramo in Slavoniam emigranti generis Chak est ortus, exinde cognomen Sclavus (Hungarice Tót) ei datum est. Annis 1328—1345 vexillarius regis, annis 1344—1346 magister tavernicorum erat. Obiit anno 1348. Filius nomine Nicolaus Konth palatinus factus est (v. caput <138.> sent. 570) (Hóman, M. tört. III, pp. 462 sq.; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 162, 350; Pór A., Tót Lőrinc, a királyi tárnokok és zászlóartók mestere [= Laurentius Sclavus, magister tavernicorum et vexillariorum regis] Száz. 25 [1891] 347 sq.; Reiszig E., Az Újlaki-család [= Familia de Újlak], Turul 57 [1943] 2 sq.).

*noctem preces offerre cantando* — Apud incolas villarum in Hungaria usque ad tempora novissima mos divulgatus erat, ex quo ad cadaver, quoniam secundum opinionem communem ne punctum quidem temporis id 535



solum relinquere fas erat, feminae quaedam aetatis provectae totam noctem pervigilabant cantus funebres cantantes et orantes (A magyarság néprajza [= Ethnographia Hungarorum], IV, Bp. s. a. [Kodály Z.] p. 45, [Szendrey Zs. et Á.] p. 303).

*Tertio autem die obitus ipsius* — Scilicet die 18 mensis Iulii anno 1342, feria quinta.

*ante fores ecclesie* — Probabiliter ecclesia parochialis Budensis Beatae Mariae Virginis, hodierna ecclesia de Matthia nominata est.

536 *strutionis avis* — Ornamentum galeae in armis Andegavensium est struthio e pennis struthionis emersa, in rostro soleam ferream tenens (Vajay Sz., A sisakdísz megjelenése a magyar heraldikában [= Ornamentum galeae in heraldica Hungarica apparsens], LK 40 [1969] 281 sq.). Haec forma est depicta in facie Chronici Picti atque in opere vitro metallico crustato, quod Aquisgrani in thesauro cathedralis etiam hodie superest (Csoma p. 26; Dercsényi p. 169), et hanc eandem describit Suchenwirt in poemate suo (Bleyer J., Magyar vonatkozások Suchenwirt Péter költeményeiben [= Relationes Hungaricae in poematibus Petri Suchenwirt], Száz. 33 [1899] 808 sq.).

537 *scripture aliarum epistolarum* — Haec conscriptio significat, quod auctor laudationes funebres de regibus prioribus Hungariae scriptas in manibus habere potuit (Kristó, 1967, 486 sq.).

539 *fores ipsius monasterii* — Vetus nominatio capitulorum illo tempore orta est, cum canonici more societatis monachorum adhuc in eodem aedificio vitam agebant (v. caput (80.) sent. 376).

540 *fauces raucae facte sunt* — Ps. 68, 4.: raucae factae sunt fauces meae.

*fere defecerunt* — Scriptor est aequalis et fide dignus spectator testisque, quo teste apud Hungaros et in summis et in inferioribus ordinibus funebris lamentatio apud defunctos habita vulgo, et quidem in forma modum excedenti usitata erat (Horváth op. cit. p. 134).

*Strigoniensis archiepiscopus* — Scilicet Chanadinus Telegdi. V. caput (124.) sent. 520.

540—541 *Attamen nimirum ... surrecturum in ipso* — Oratio funebris archiepiscopi Strigoniensis, Chanadini Telegdi et argumentatione et tota structura par est sermoni funebri, veterrimo monumento continuo linguae Hungaricae, quod exeunte saeculo XII in codice de Pray nominato adnotatum est. Non est translatio huius, tamen congruentia non fortuito facta est. Ambo sermones partes sunt funeralium generalium medio aevo in Hungaria solitorum, qui ad usum lamentationis funebris modum excedentis lenientium conformabantur. His funeralibus usitatis ecclesia imprimis id spectare potuit, ut animi solliciti extra modum maerentium deplorantiumque, sic ut in Gestis legitur, "salubri ac pio sermone" mitigarentur (Horváth op. cit. pp. 134 sq.).

541 *non est sapientia ... contra dominum* — Cf. "non est prudentia, non sapientia, non consilium contra dominum" (legenda maior Sancti Stephani, SRH II, 391).



*Tunc ibidem ... dati et concessi extiterunt* — Universus erat mos, ex quo 541—542  
ecclesia, ubi defunctus sepultus est, a propinquis vel ab ipso auctore, qui  
testamentum fecerat, donis large condonata est. Id quoque solitum erat,  
quod equus defuncti in exsequiis funeris post corpus defuncti ducebatur et  
postea ecclesiae donatus est. Primo caput et membra equi una cum cadavere  
defuncti sepulta sunt, sicut reliquiae sepulcrorum aetatis occupationis  
patriae testantur (Bálint Cs., A honfoglaláskori lovastemetkezések [= Se-  
pulturae una cum equis aetate occupationis patriae factae]. A Móra Ferenc  
Múzeum Évkönyve [= Annales Musei de Francisco Móra nominati] 1971/2,  
p. 85 sq.) et nonnisi tunc, postquam Hungari ad Christianam religionem  
transierunt, equus pro redemptione in possessionem ecclesiae venit. Huic  
mori similis ille mos est, quod Burjati equum defuncti monasterio monachorum  
Tibetanorum lama nominatorum dederunt, gentes autem Turcicae  
orientales sacerdoti, qui ad sepulcrum precationem peregit (Tagányi op. cit.  
Ethn. 29 [1918] 26; László pp. 456, 479 sq.). De armis dono donandis  
sequens argumentum posteriore tempore adnotatum haec servavit: anno  
1396 nobilis quidam regni contra Turcos in bellum profectus testimonium  
eiusmodi fecit, ut arma sua ea ecclesia possideret, in qua ipse sepelietur (Zs.  
O. I. num. 4471).

*Cuius quidem donationis ... generaret sua prolixitate* — Periphrasis 542  
proprium est rationis quotidianae scribendi cancellariae regiae. Simili modo  
erat usitatum dicere non cuncta facinora memorabilia eorum in litteris regiis  
donationalibus enumerari, qui a rege donis condonati sunt. Exempli causa  
anno 1407: “que omnia licet seriatim et singillatim ... presentibus inseri  
tediosum videatur”; anno 1408: “que quidem gesta strenua quamvis  
seriatim scripti officio parare longum foret tediosumque legentibus per  
singula demandare” (Mályusz, Királyi kanc. pp. 62 sq.).

*marchio Moraviae* — Memoria marchionis Moraviae, Caroli in Visegrad 543  
commorantis etiam in diplomate quodam servatur. Quoniam ipsius interfuit  
regem novum sibi obligari, die 3 mensis Augusti anno 1342 eum iure  
iurando adegit, ut filiam, Margaritam tunc septem annorum, quam anno  
1338 desponderat et quae in aula regis Hungariae educabatur (“pro  
informandis moribus et idiomate Hungarico traducta extitit”), annis quat-  
tuor peractis uxorem ducturus esset (Cod. Mor. VII, pp. 312 sq.; Fejér IX/1.  
pp. 51 sq. Cf. Werunsky op. cit. I, p. 310).

*quarta feria proxima ante assumptionem virginis gloriose* — Scilicet die 14  
mensis Augusti anno 1342.

*Lodovico tunc rege coronato* — Ludovicus die 21 mensis Iulii anno 1342  
coronatus est (Pór p. 34).

*funeris obsequias devotissime celebrarunt* — Diebus septimo et tricesimo  
exsequias sequentibus atque die anniversario missa pro defunctis celebrari  
solita erat. Dies memorialis apud Graecos veteres item habebatur, sicut  
medio aevo apud Britannos, Francogallos, Teutonos (Tagányi op. cit.  
Ethn. 29 [1918] 30).



544 *Imploranda ... valeat exultare* — Sermo ille funebris quoque precibus finitur. Horváth animadvertit (op. cit. pp. 135 sq.) vocabula ultima capitis non commotionem scriptoris Gestorum exprimere, sed ultima verba sermonis archiepiscopi esse. Idem ostendit discrimen, quod dum preces sermonis funebris precantur, ut Deus animam defuncti in gremium patriarcharum admittat, tum Chanadinus Telegdi inter confessores, et quidem in coetu sanctorum regum Hungariae, Stephani et Ladislai animum Caroli Roberti referri expetit.

(129.)

Carmen opus typographi Budensis est.

545 *sol versatur in cancro* — Sol die 21 mensis Iunii in cancro versatur, itaque mensis, quo rex mortem obiit, maxima ex parte in cancro peractus est et ipsa dies mortis quoque in mensem eundem incidit.

*quod est divisio* — Festum divisionis apostolorum assidue die 15 mensis Iulii celebrabatur (Knauz p. 164).

*feria sexta* — Scilicet die Veneris, die 19 mensis Iulii erat.

*Suscepimusque* — Dominica Suscepimus octava est post Pentecostem et quoniam anno 1342 haec dominica die 14 mensis Iulii erat, auctor probabiliter eandem significat.

*Metra de morte ... quoque regum* — Carmen, cuius mentionem Walther non facit, in editione anno 1473 Chronici Budensis locum tantundem explet, quantum intervallum inter versum ultimum textus Gestorum et eam partem restat, quae in nova pagina incipiens historiam Ludovici I. tractat. (Editio phototypice impressa a V. Fraknói curata edita est: Chronica Hungarorum impressa Budae 1473 typis similibus reimpressa, Budapestini 1900. Nova huiusmodi editio: Chronica Hungarorum. Finita Bude Anno Domini MCCCCLXXIII. in uigilia penthecostes per Andream Hess, Bp. 1973.) Carmen ex causis typographicis conscriptum et editum esse potuit. Typographus in verso latere medio novam partem incipere aut dimidium inferius lateris vacuum relinquere noluit, ergo tot hexametros — versus quindecim — conscribi iussit, quibus latus totum impleretur (Fitz J., A magyar nyomdászati, könyvkiadás és könyvkereskedelem története [= Historia typographiae, editionis librorum et mercaturae librariae in Hungaria], I, Bp. 1959, pp. 115, 123). Versiculi huiusmodi memoriales in hexametris vel distichonis conscripti, qui iam ineunte medio aevo apparent, saeculis XIII—XIV praesertim usitati erant, temporibus humanismi supererant et nonnisi exeunte saeculo XVI obsolescebant. Scriptor memoriae lectorum rem quandam historia dignam infixurus fuit, cuius tempus persaepe modo lusorio, in forma pensi arithmetici circumscriptum est (D. König, Über Denkverse im Mittelalter, Forschungen zur deutschen Geschichte 18 [1878] p. 561). Conscriptio versiculorum in Gestis et in aliis textibus saeculi XIV similis est, tamen zodiacus indicatus, qui in versibus, quos notos habemus,



non apparet (H. Oesterley, *Denkverse bei mittelalterlichen Geschichtsschreibern*, *ibid.* pp. 19 sq.), magis tempus Chronici Budensis impressi, quam eiusdem conscripti demonstrat.

## &lt;130.&gt;

*Rex regum et dominus dominantium* — Apoc. 19, 16: rex regum et dominus dominantium; Aegidius Romanus: *De regimine principum*, Prooemium: “in cuius fermore scribitur dominus dominantium et rex regum”.

*sapientia ... atque constituit* — Dan. 2, 20—21: sapientia et fortitudo eius sunt. Et ipse mutat tempora et aetates, transfert regna atque constituit.

*dominus potens in prelio* — Psal. 23, 8: dominus potens in praelio.

*velut ex sole radii derivantur* — In diplomate Friderici II. mense Iunio anno 1245 edito legitur: “velut ex sole radii ... prodeunt dignitates” (M.G.H. Const. II, p. 359. Cf. Kurcz Á., *Anjou-kori történetíróink kérdésehez* [= *Ad quaestionem historiographorum Hungaricorum aetatis Andegavensium*], ItK 68 [1964] 359).

*reges regnant* — Prov. 8, 15: reges regnant.

*principes dominantur* — Prov. 8, 16: principes imperant.

*exercituum dominus* — Is. 14, 22: dominus exercituum.

*acies instruens* — 2 Reg. 10, 9: instruxit aciem.

*docens manus ad prelium* — Psal. 143, 1: docet manus meas ad praelium.

*de Secretis secretorum* — “Secretum secretorum”, quod refertur ad auctorem Aristotelem, speculum regis origine Syrum, Calduceum, proxime vero Arabicum, fortasse saeculi VIII est. Secundum praefationem Aristoteles id conscripsit discipulo suo, Alexandro Magno, quod ex autographo Graeco translatum est in linguam Calduceam, deinde ex hac in linguam Arabicam. Translationem Arabicam Philippus Tripolitanus Antiochiae reperit et episcopo Tripolitano vel Tyrio in linguam Latinam transtulit. Translationem Latinam secunda parte saeculi XIII Rogerius Bacon rescripsit et correxit. Opus principem artem regnandi et valetudinem curandam, phaenomena naturae, item indoles animi corporisque humani cognoscendas edocere voluit, ut hic consiliarios, duces bellorum et adiutores eligere posset. Exemplar operis regi Ludovico in Hungaria descriptum et imagine et armis eius decoratum in “Bibliotheca Bodleiana” Oxoniensi servatum est (Hoffmann E., *Régi magyar bibliofilek* [= *Libri veteres Hungarici librorum amatoribus facti*], Bp. 1929, pp. 21 sq.; Jakubovich E., *Nagy Lajos király oxfordi kódexe, a Bécsi Képes Krónika kora és illuminátora* [= *Codex Oxoniensis regis Ludovici Magni, aetas et illuminator Chronici Picti Vindobonensis*], MKSz N. S. 37 [1930] 383 sq.).

*Primum ... desiderium bone fame* — Pseudoaristoteles, *Secretum secretorum* I, 7: “Et primum instrumentum intellectus est desiderium bone fame, quia qui vere desiderat bonam famam famosus erit atque gloriosus .. Fama



ergo est quod principaliter et per seipsum appetitur in regimine, quia regimen non appetitur propter se, sed propter bonam famam. Inicium ergo sapiencie et intellectus est desiderium bone fame ... Stude igitur et dilige desiderium bone fame” (Secretum secretorum p. 45; Mályusz 1966, 749 sq.).

548 *quia non est precium ... redimere bonam famam* — Secretum secretorum I, 9: “Non est precium, non est thesaurus qui possit sibi redimere bonam famam” (op. cit. p. 47).

*De re militari* — Flavius Vegetius Renanus opus “Epitoma rei militaris” circa annum 400 p. Chr. n. scripsit.

*Vegetius ... subiciat nationes* — Aegidius Romanus, De regimine principum, lib. I, pars 1, cap. 10: “Vegetius in libro de re militari super omnia commendare videtur bellorum industriam. Hoc enim secundum ipsum est, quod Romam maxime exaltavit, quia maxime dederunt operam rebus bellicis et summo opere studuerunt, quomodo possent sibi subicere nationes, propter quod secundum eundem Vegetium hoc esse debet principalissimum in intentione principis, quod habundet in civili potentia et quod per eam sibi subiiciat nationes et gentes” (cf. Mályusz, 1966, 752 sq.).

549 *per quendam prudentem* — Incertum est, quem Iohannes de Kikullew designaverit. Secundum coniecturam Trencsényi-Waldapfel monachum monasterii Sancti Dionysii (Saint Denis), Guillelmum de Nangis, qui vitam regis Francogalliae. Ludovici IX. conscripsit et opus filio successorique regis, Philippo III. ut speculum regis dedicavit (Küküllei János és a Névtelen Minorita krónikája [= Chronica Iohannis de Kikullew et Minoritae Anonymi], Mon. Hung. 4 [1960] pp. 12 sq.). Vocabulum a Trencsényi-Waldapfel Hungarice “egy bizonyos bölcs” (‘prudens quidam’) translatum est (pp. 18 sq.). Iohannes de Kikullew vocabulo forte sententiam ab Aegidio Romano vulgo usitatam subicit. Aegidius Romanus ex quattuor “virtutibus cardinalibus” primam “prudentiam” profert, in capitibus compluribus explicat, quod reges “prudentes” esse oportet, explanat, quo modo ii “prudentes” fieri possint, tractat, quid necesse sit “ad prudentiam” habendam (De regimine principum, lib. I, pars 2, cap. 5–9) et finem, ad quem nati sumus, quoque sic determinat: “In amore dei et in actu prudentiae est ponenda foelicitas” (lib. I, pars 1, cap. 12).

550 *ex regum sanctissimorum prosapia oriundi* — Vocabulum introductionem operis Aegidii Romani in memoriam lectorum reducit: “Videtur enim deus omnipotens ... vestrae domus sanctissimae curam gerere specialem” (Proemium).

*labantur in oblivionem* — In diplomate regis Ludovici anno 1357 edito legitur: “velut pauca de pluribus, ne memoriam effugiant posteriorum” (Fejér IX/2, p. 587. Cf. Kurcz op. cit. 359).

*Kykullew* — Unus est ex archidiaconatibus episcopatus Transylvaniae (Teutsch I, p. 24). Archidiaconatus possidenti magnum redditum tulit, ipse tamen per vicarium quoque muneribus fungi potuit, itaque ipsi in Visegrad vel Strigonii commoranti in archidiaconatu personaliter adesse non erat



necesse. Anno 1355 beneficium assecutus est Iohannes dictus Aprod (Hungarice Apród), quod usque ad mortem (anno 1394) possidebat (Fekete Nagy A., Küküllei János [= Iohannes de Kikullew] A bécsi magyar történetkutató intézet évkönyve [= Annales Instituti historiae investigandae Hungarici Vindobonensis] 4 [1934] 117 sq.). Posteritas titulum muneris Iohannis dicti Apród haud recte nomen familiae putavit (familia de Kikullew, Hungarice Küküllei), qui usus usque ad hodiernum diem remansit. Usui obsequentes nos quoque scriptorem non nomine familiae nominamus.

*vicarius Strigoniensis in spiritualibus generalis* — Diplomatus probari potest Iohannem de Kikullew inter annos 1364—1388 munere vicarii archiepiscopi Strigoniensis functum esse (Fekete Nagy op. cit. 118, 122 sq.).

*indignus* — Trencsényi-Waldapfel (op. cit. p. 19, adnot. 9) praefationem Iohannis de Kikullew cum vocabulis sequentibus Guillelmi de Nangis coniungit: “*Regum et principum gesta recordatione dignissima ... ne ab humana memoria viderentur excidere ... diligentia historiographorum studuit tradere ... ad exemplum. Cum enim ... quid aliud agitur, nisi brevis ... exhortatio, ut ipsi ... efficiantur magnanimi ... Ideo ego frater ... indignus*”.

*secretorum notarius* — Iohannes de Kikullew, ut diplomatus probari potest, ab anno 1349 usque ad annum 1351 notarius cancellariae regiae maioris erat, at munus suum probabiliter iam prius inceptum est. Rex Ludovicus eum ab anno 1364 usque ad annum 1382 suum capellanum specialem appellavit (Fekete Nagy op. cit. 116, 118), qui tunc vere in sede regia vivebat. Quod secretorum notarius cancellariae fuit, probari non potest, ne veri simile quidem est.

*posteriorum notitiae duxi commendanda* — Vocabulum formulam promulgationis diplomatum regionum in memoriam lectorum reducit: “ad ... posteriorum notitiam harum serie volumus pervenire” (Héderváry I, p. 7), “posteriorum presentibus iussimus annotanda” (Fejér IX/2, p. 587. Cf. Kurcz op. cit. 359).

*in quattuor ... seu distinguendo* — Quaestio operis in partes quattuor divisi modo definito explicata putari non potest. Modo maxime probato capita 1—25, 26—39, 40—51, 52—55 (131—155., 156—169, 170—181, 182—185) in partibus singulis disponi possint (Dékáni pp. 57 sq.).

*Si quid ... sine iniuria, corrigenda* — Id, quod lecturis potestas partium quarundam falsarum emendandarum detur, item consensus auctoris, ex qua lectores censuram correctionesque operis facient, elementum constans conformandae rationis scribendi factum est (Thienemann p. 104).

(131.)

*ex hac vita ... migrante* — Rex Carolus in Visegrad die 16 mensis Iulii anno 1342 mortuus est (v. caput (128.)).



*decimo septimo anno* — Ludovicus I. die 5 mensis Martii anno 1326 natus est (Pór p. 7), constitutio temporis igitur a Iohanne de Kikullew facta recta est.

*die dominico ... divisionis apostolorum* — Scilicet die 21 mensis Iulii anno 1342, diebus ergo sex post mortem Caroli Roberti peractis.

*communitas nobilium regni Hungarie* — Vocabulum “communitas” nobilium, ut nominatio, quae collegium nobilium a proceribus sive baronibus liberum et separatum significat, e diplomatibus anno 1330 editis notum est (“barones, proceres, primates et universa communitas nobilium regni”, “Pannonici regni universae nobilitatis communitas”, “baronum et procerum ac primatum idemptitatis conformitas”. Kovachich, Suppl. I, p. 268), cuius exortus cum nobilibus, qui nobiles ut ordo (Teutonice Stand) sui iuris facti sunt, coniunctus est. Vocabulo scriptor Gestorum adhuc non est usus. Apud Iohannem de Kikullew nobilium regni saeculo XIV se corroborantibus convenienter iam per se ipsum perspicue hunc ordinem significat.

*in regem coronatus extitisset* — Ordines — accuratius primores regni (barones), magnates, proceres, milites et hos sequens nobilitas comitatum, ut membra classis regnantis feudalis, qui vice partium voluntatis politicae regni fungebantur, non erant in ea conditione, ut eligendi iudicio decernerent, quis successor regni fieret, ipsi consentientes regem novum tantum probaverunt et coronationi eius assentiti sunt (E. Bartoniek, A magyar királyválasztási jog a középkorban [= Ius reges creandi Hungaricum medio aevo], Száz. 70 [1936] 385), id est speciem praebuerunt, ut rex novus in solium ascendens ab iis, qui sub regno eius sunt, laudaretur. In numero eorum, qui enumerati sunt, aliter ac usus cancellariae erat, Iohannes de Kikullew proprio modo praelatos omittit. Causa rei notandae in textu operis, qui in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 137) abundantius servatur, legi potest. Secundum hunc Ludovicus “presentibus domina Elizabeth matre eius, regina Hungarie ac domino Thoma voyvoda Transsilvano, domino (falso: Dominico) Villermo palatino ceterisque iam dictis baronibus ac regni nobilibus universis congregatis per dominum Chanadinum archiepiscopum Strigoniensem astantibus sibi dominis episcopis scilicet Nicolao Agriensi, Ladizlao Quinqueecclesiensi, Petro Syrimiensi, fratre Vito Nitriensi et Laurentio Boznensi cum solemnitate magna et gloria corona sancti regis Stephani coronatus est”. Enumeratio episcoporum nominatim adnotata ante oculos Iohannis de Kikullew mentionem “praelatorum” supervacaneam facere potuit. Ex opinione nostra id quoque concludi potest, quod textum Iohannis de Kikullew hoc loco non scriptor Chronici Budensis amplificavit, sed Th. ex eo partes quasdam omisit.

*iure nature debito successisset* — Ludovicus I. iure hereditario regnum accepit. Iohannes de Kikullew hanc rem non negat, tamen eo, quod in serie hereditatem post consensum ordinum et post coronationem in locum tertium reicit, vim et gravitatem hereditatis sine dubio imminuit. Sententia Iohannis de Kikullew non aetatem, cum Ludovicus regnum iniret, sed



tempus operis conscripti designat, ut hoc ex citatis sequentibus quoque apparet. Ipse rex Ludovicus anno 1342 initium regni memorans factores sociales omnino omisit: "cum nos post decessum carissimi patris nostri favente divina clementia ad solium regiminis Hungariae adepta nostra coronatione fuisset sublimati" (Fejér IX/1, p. 58). Iudex curiae eius, Paulus (de Nagymarton) anno 1342 consensum ordinum memoravit, sed nonnisi post ius hereditarium adnotans: "in ... solium, thronum et coronam ... dominus Ludovicus ... ad gubernandum ... Hungariae nationis regnum hereditarium iure geniture sibi successum de prelatorum, baronum, procerum et nobilium regni unanimi et concordati voto sublimatus et corona beatissimo Stephano primo regi Hungarorum divinitus condonata ... solemniter est coronatus" (Fejér IX/6, p. 5). Idem anno insequenti haec adnotavit: "Ludovicus rex in patrimonium regni Hungarici iure et ordine geniture sibi debitum succedens unanimi prelatorum, baronum et nobilium regni sui voto et intentione in Albaregali solito loco cathedrali ... favente salvatoris clementia corona beatissimo Stephano primo regi Hungarorum divinitus data solemniter et honorifice fuisset coronatus" (Fejér IX/1, p. 169).

*regnare cepisset, maturitatem* — Textus rectior est, quam textus *B* et *D* (Font. dom. III, p. 137): "nativitatem".

*in preiudicium sacre corone* — Corona Ludovico I. regnante, sicut iam temporibus prioribus quoque, signum maiestatis regiae est et potestatem personae regis tribuendam significat, quae iurisdictionem regiam efficit. Ergo identificari cum persona regis non potest, et hoc discrimen a primo ortu existens, secundum quod in diplomatibus saeculi XIII officia regi collata etiam erga coronam facta dicebantur, causa evolutionis erat, ex qua corona symbolum summae potestatis regni facta est. Haec eadem sententia est reddita in eo vocabulo, secundum quod provincia, quae bello parta et Hungariae annexa erat, amissa et regi et corone detrimentum infert. Ut Carolus Robertus anno 1335 dixit: "in preiudicium sacri dyadematis regii et nostrum" (Eckhart, Szentkorona p. 60 sq.; E. Bartoniek, Corona és regnum [= Corona et regnum], Száz. 68 [1934] 314, 320 sq.; cf. J. Dąbrowski, Die Krone des polnischen Königtums, in Corona p. 545 sq.). Pro usu cancellariae annorum adnotandorum, qui usus nonnunquam tam procul descendit, ut praeter personam regis ne mentionem quidem corone faceret (cf. diploma Ludovici I. anni 1365 inferius memorandum), sententia Iohannis de Kikullew magis evoluta, id est recentior videtur, quia et hic et in capitibus (137.) sent. 567, (163.) sent. 610, (164.), (179.) nonnisi de sola corona agitur, rex autem silentio omittitur, cum res provinciarum regno annexarum tractarentur. (Tamen in casibus duobus praeter coronam rex quoque memoratur: Rusciam vaivodae Hungarici servans "sub titulo sancte corone et regimine eiusdem domini regis", vaivoda Alexander se dedit "suum dominium ac sanctam coronam recognoscendo", capita (160.) et (133.)).



*iura regni ... etiam reintegraret* — In descriptione Iohannis de Kikullew probabiliter locus quidam iuramenti regis coronandi redditur. Textum quidem iuramenti Ludovici I. notum non habemus, tamen ex rebus, quae evenerunt, coniectura probabilis videtur. Vocabula “iura regni” a Iohanne de Kikullew memorata in textu iuramenti Andreae II. apparent, quamquam in alia sententia verborum, ex qua rex possessionem castrorum, id est fundamentum potestatis suae conservare spondet (F. Hartung, *Die Krone als Symbol der monarchischen Herrschaft im ausgehenden Mittelalter*, in *Corona* p. 56; J. Dąbrowski op. cit., *ibid.* p. 430). Schramm (*Herrschaftszeichen III*, pp. 752 sq.) enuntiationem claram et certam papae Honorii III. de iuramento coronationali Andreae II. factam documentum invalidum esse ducit atque papam nonnisi arbitratum esse principium naturale valere putat. Idem profert sententiam E. H. Kantorowitz, ex qua principium bonorum coronalium non abalienandorum e iure canonico derivatur, quod a saeculo XIII generaliter acceptum factum est. Rem accurate tractat Gy. Bónis, *Decretalis Intellecto (III. Honorius a koronajavak elidegeníthetelenségéröl [= Quo modo papa Honorius III. de praediis ad coronam pertinentibus haud abalienandis disseruerit?]*, *TSz* 17 [1974] 24 sq.) Momentum iuramenti Andreae III., ex quo rex ius Hungaricum augebit, iam ad territorium regni defendendum pertinet, nam in descriptione accurata haud ambigue exprimitur, quod officium regis est regionem Hungariae recuperare, quae in manus alienas, ad principes Teutonicos delapsa est, et in ius pristinum reintegrare. Eandem sententiam habet promissum coronationale Caroli Roberti: “Regnum sibi commissum et iura regalia non minuere nec alienare, sed potius augere et male alienata hactenus, secundum datam sibi gratiam, ad ius pristinum revocare” (*Acta Gent.* p. 306; Marczali, *Enchiridion* p. 206; E. Bartoniek, *A koronázási eskü fejlődése 1526-ig [= De conformando iuramento usque ad annum 1526 in coronatione regis]*, *Száz.* 51 [1917] 7 sq.). Verba Iohannis de Kikullew in hac serie inserendo partim cohaerentiam eorum cum textu diplomatis cuiusdam anno 1356 conscripto Ludovici I. notabilem videbimus, partim probabile putabimus hoc posterius idem esse ac iuramentum coronationale. In diplomate memorato rex consilia de regno proferendo probaturus appellat, quod “regnum nuncupatum Rascie, quod iuris predecessorum nostrorum ac nostri fuit et existit et quod de facto tentum est et tenetur occupatum per ... rebelles, schismaticos, infideles ... ipsum regnum ad fidem christianam ... et ad ius nostrum trahere et traducere, prout etiam tenemur et ad predicta ex debito sumus adstricti, potissime cum regnum istud nostro, quod possidemus, contiguum existat” (*Fejér IX/2*, pp. 471 sq.). Consilium, ex quo territoria, quae regno suo coniunctione feudali adiunguntur, recuperare ipse rex summum officium habet, Ludovicus I. iterum ac saepius affirmavit, sic anno 1365: “nos ... qui ex antiqua consuetudine sanctorum regum piorum nostrorum predecessorum et consuetudine regni Hungarici approbata ad [...]ificandas metas et confinia eiusdem regni nostri a faucibus quorumlibet rebellium liberando



ipso regno nostro reapplicare et reannectere astricti et obligati totis nisibus inhyamus” (Wenzel G., Okmányi kalászat [= Spicilegium in diplomatibus], MTT 2 [1855] 186. Cf. Leleszi konvent orsz. lt. [= Archivum regnicolare conventus de Lelez], Acta a. 1365. num. 19, O.L. Filmtár [= Archivum voluminum pellicularium]). Item anno 1365 id quoque explicavit quasi annos praeteritos regnandi in memoriam revocans, quod — ut Iohannes de Kikullew quoque refert — re vera omnibus viribus adhibitis officio satisfacere conabatur: “nos, qui a tempore nostre promotionis ad recuperandum seu rehabendum iura nostra et sancte nostre corone per alienas manus violentas ab olim distracta et occupata habuimus semper cor intentum et ad hoc tam nostra potentia, quam aliis viis et modis opportunis operam adhibuimus” (Thallóczy L., Oklevelek a magyar—bulgár összekötetések történetéhez [= Diplomata ad historiam coniunctionum inter Hungaros et Bulgaros factarum], TT 1898, 359).

(132.)

*Interea accidit* — Res, de quibus Iohannes de Kikullew hic et in capite 552 sequenti mentionem facit, anno 1344 actae sunt et quoniam tempus rerum in capite (134.) enarratarum annus 1343 est, capita (132.) et (133.) post caput (134.) seriei capitum inseri deberentur. Etiam vocabula prima “interea accidit” ibi aptiorem locum haberent (Pór p. 60). Contra coniecturam, ex qua capita posterius transcriptionibus factis commutata sunt, Trencsényi-Waldapfel (op. cit. Mon. Hung. 4 [1960] p. 22) in ea sententia est, quod Iohannes de Kikullew consulte, descriptionem summo artificio compositurus statim post coronationem adnotavit seditiosos Saxones domitos esse et vaivodam coniuratum, Alexandrum pie dearmatum esse, ut magnanimum regem virtutibus militaribus splendidum repraesentare posset.

*censum consuetum* — Saxones in Transylvania habitantes secundum privilegium a rege Andrea II. anno 1224 acceptum, “Andreanum” dictum, quod fundamentum status sui aetate feudali erat, census regi debitum una summa persolverunt. Hic census, qui in festo S. Martini persolvi solebat, atque ob id ipsum quidem Teutonice Martinszins nominabatur, cum “Andreanum” editum esset, 500 marcas argenti effecit (Marczali, Enchiridion p. 146; Urkb. Siebenb. I, p. 34), una marca grammatibus 233,3533 computata (Hóman, Péntört. pp. 102 sq.). Impendia Saxonum ad exiens medium aevum numero multitudinis eorum crescente item augebantur, praeter census etiam alias impensas habebant, immo quidem summa census quoque adaugebatur, quia anno 1494 florenos 7650 explevit, simul “taxa extraordinaria” florenos 21 000 (J. Chr. Engel, Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer, Halle 1797, I, p. 18) et quoniam una marca argenti generaliter pro quattuor florenis valebat, census quoque



ad statum, qui anno 1224 valuit, comparatus paene quadruplicati pretii factus est.

*iura regalia solvere denegasset* — Vocabulum “iura regalia” multo plura significavit, quam ut sententia eius simplici translatione reddi posset. Quoniam diploma, in quo mentio de Saxonibus resistentibus fit, notum non est, causa motus non nisi coniectura facta constitui potest. Explicatio G. D. Teutsch (Geschichte der Siebenbürger Sachsen, Hermannstadt 1899<sup>3</sup>, I, p. 80) non est probabilis. Ille enim credens motum anno 1342 exortum esse causam resistentiae Saxonum id fuisse dicit, quod vaivoda Thomas de Zechen iniuste vectigalia Saxonibus imposuit, et affirmat vaivodam a rege, qui percepit Saxones rectum habere, revocatum esse. Quia Thomas de Zechen anno 1344 vaivoda iam non erat, argumentatio G. D. Teutsch falsa est. Fieri potest, ut Saxones, cum ad tributum pro sessionibus singulis 18 denariorum pendendum, cuius nominatio “lucrum camerae” erat, cogerentur, et ita per hanc causam census augetur, contra quod ipsi appellantes “Andreanum”, quod censum 500 marcarum “lucrum camerae nostrae” nominatur, repugnaverint et postulatis satisfacere abnegaverint. At non omnis multitudo Saxonum, sed tantum pars quaedam eorum particeps motus esse potuit. Secundum *B*: “quedam gentes Saxonum ... commotiones fecissent”. Hic textus rectus in *D*, sicut apud Th. quoque, in forma corrupta “quedam gens Saxonum” servatus est (Font. dom. III, p. 138). Id, quod in textu primo forma “gentes” scripta erat, certum praestant vocabula “ipso- rum proterviam” et “eis refrenatis”, quae in ambobus locis legi possunt. Medio saeculo XIV Saxones in Transylvania habitantes adhuc non coadunati sunt. Praeter maximam partem Saxonum circa Cibinium habitantium Saxones circa Bistriciam et in regione Borza (Hungarice Barcaság, Rumani- ce Țara Bârsei, Teutonice Burzenland nominata) viventes atque duas sedes efficientes, adhuc separatim vitam agebant. Eorum “universitas” saeculo XV conformata est (cf. Mályusz E., A középkori magyar nemzetiségi politika [= Ratio nationum administrandarum in Hungaria medii aevi], Száz. 73 [1939] 425 sq.). Quoniam aetate Th. Saxones Transylvani iam “gens” unica facti sunt, vocabulum Iohannis de Kikullew “gentes” scriptum iam nec scriptori *D*, nec Th. ad illud tempus aptum est visum.

*personaliter accessit* — Rex Ludovicus, secundum itinerarium suum 11 mensis Iunii anno 1344 in Visegrad, die 9 mensis Augusti Zolii diplomata edidit, interim a die 15 mensis Iunii usque ad diem 24 mensis Iulii in Transylvania — datis locis diplomatum editorum Brassoviae, in oppido Berethalom, Albae Iuliae — commorabatur (Sebestyén p. 39). Commoratio ergo eius tota in Transylvania peracta sex hebdomades durabat. Scriptor ad rem memoriae tradendam probabiliter odio quodam proprio est adductus. Ut archidiaconus de Kikullew, membrum erat capituli Transylvani, capitulum autem praeposito et episcopo ducentibus assidue discordabat cum Saxonibus, quia hi ecclesias suas de iurisdictione illorum remoturi erant et se subicientes ipsi archiepiscopo Strigoniensi decimam illis persolvere



recusabant. Non cunctae parochiae Saxonum ad iniens saeculum XVI, ad tempus reformatae fidei Christianae, sui iuris fieri potuerunt, quod tamen ipso saeculo XIV omni vi certabant et litigabant — vi nonnunquam adhibita — cum episcopo et archidiaconis (Teutsch I, pp. 24 sq., 58 sq.; G. Müller, Die deutschen Landkapitel in Siebenbürgen und ihre Dechanten 1192—1848, Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, NF 48 [1934] 8 sq.). Iohannes de Kikullew sine dubio libenter descripsit, quo modo Saxones in statum deteriorem devenissent et quo modo ipsi coerciti essent, immo quidem has res in prima parte conscriptionis suae posuit, quamquam ita seriem temporum conturbavit. Pór (pp. 59 sq.) rem sic explicare conatur, ut causa itineris regis Ludovici in Transylvaniam facti non mores Saxonum, sed mores episcopi Transylvani fuerit, qui cum vaivoda et nobilibus, Siculis et Saxonibus iurgabat et Iohannes de Kikullew hanc veram causam respectu pontificis sui silentio omiserit. Explicatio ad arbitrium viri docti accommodata est, argumentatio autem haud multum valet, nam Iohanni de Kikullew multo facilius fuisset, si anno 1344 vere causa episcopi sui tractaretur, ne mentionem quidem de rebus in Transylvania gestis facere.

(133.)

*Alexander wayuoda Transalpinus* — Filius vaivodae Valachiae Basarab 553 (obiit anno 1352) est, qui — secundum coniecturam e documentis incertis factam — ut socius patris in gubernando regnum accepit. Primum documentum, quod eum vaivodam Transalpinum nominat, diploma papae Clementis VI. anno 1345 editum est (Pataki p. 52, cf. Ștefănescu pp. 39 sq.).

*in rebellione permanserat* — Iohannes de Kikullew falso dicit vaivodam Alexandrum (Nicolae-Alexandru) per longum tempus cum rege Ludovico in simultate fuisse. Re vera Basarab Carolo Roberto adversabatur, at Alexander, cum primum potestatem accepit, statum suum cum rege novo Hungariae ordinaturus fuit. Forsitan Basarab a functione gubernandi ideo receperit, ut in persona Alexandri hominem animo flexibiliorem profrens impetum regis Hungariae amoveret.

*confinia ipsarum partium* — Locus conveniendi Brassovia esse potuit, ubi die 15 mensis Iunii anno 1344 Ludovicus I. diploma edidit (Sebestyén p. 39).

*exenia* — Vocabulum in *B* et *D* deest.

*prestando* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 138) forma: “presentando” invenitur.

*dominium ac sanctam coronam recognoscendo* — In *B* et *D*: “dominium sub sancta (sacra) corona” legitur. Deditio, id est necessitudo vasallitica comprobata non vocatur in dubium. Ludovicus anno 1365 pro certo affirmavit constitutum cum vaivoda Alexandro factum inter se vicissim litteris consignatum esse: “fidem suam et litteras utrobique super certis pactis, censibus et iu[r]ibus ...] nostri domini naturalis nobis debitis inter nos



et ipsum initam et emanatas” (Wenzel op. cit. MTT 2 [1855] 186. Cf. Leleszi konvent orsz. lt. [= Archivum regnicolare conventus de Lelez] l. cit.). At modus deditiois a Iohanne de Kikullew descriptus non congruit cum pronuntiatione illorum diplomatum regis Ludovici, in quibus ipse rem profert. Secundum diploma quoddam anno 1355 editum rex episcopum Varadiensem Demetrium remuneratur praemio pro operis, quas “post adeptum pontificale officium ad Alexandrum Bozorabi wayuodam nostrum Transalpinum occasione pacis et concordie inter nos et eundem tractande, disponende et firmande pluries proficiscendo” navaverit (Fejér IX/2, p. 399), in diplomate autem anno 1359 edito describit fuisse tempus, cum “Alexander Bazarabi vajvoda Transalpinus nos pro domino naturali recognoscere renuebat” (Fejér IX/3, p. 33). Deditio ergo cum disceptationibus diuturnis coniungebatur, itaque de deditioe simplici et absoluta ne mentio quidem fieri potuit, constitutum autem pacatum rex tam magni aestimavit, ut interpretem legatum quoque praemio dignum haberet. Narratio Iohannis de Kikullew omnino modum excedit, ipse autem potestatem regis collaudaturus fuit. Pars quaedam diplomatis memorati, quod anno 1355 editum est, deliberationis indiget. Secundum hanc Demetrius eo tempore legatus ad vaivodam missus est, cum iam episcopus Varadiensis esset (“post adeptum pontificale officium”). Quia a papa die 15 mensis Iulii anno 1345 episcopus nominatus est (Eubel I, p. 545), ut episcopus anno 1344 aut antehac vaivodam adire non potuit. Nobis existimandum est aut “pontificale officium” munus Demetrii significare, quo ipse antequam episcopus factus est, adhuc praepositus Budensis fungebatur (Bunyitay I, p. 185), aut Demetrium prius a rege, deinde a papa episcopum ordinatum esse, atque ita ipse iam anno 1344 episcopus factus est, quod possibile videtur, quia incertum est, quo anno prior episcopus Varadiensis mortuus sit, atque ideo tempus obitus huius episcopi ab investigatoribus approximative constituendum erat e dato die 15 mensis Iulii anno 1345, cum Demetrius episcopus ordinatus est (Bunyitay I, p. 178). Tamen id quoque fieri potest, ut deditioi visu dignae adhuc successerint disceptationes ad rem ipsam pertinentes et has Demetrius iam episcopus factus explicavit (Pataki p. 51). Sic etiam maior vis inesse possit in adnotatione Iohannis de Kikullew, quae anno 1344 minime convenit, scilicet quod vaivoda “per multa tempora” cum rege Ludovico discrepabat, quamquam haec contradictio, iterum proferimus, tolli potest putando Iohannem de Kikullew coniunctionem Basarab et Caroli Roberti cum necessitudine vaivodae Alexandri et regis Ludovici confudisse.

*fidelitatem conservavit* — Rex Ludovicus in diplomate die 5 mensis Ianuarii anno 1365 edito vaivodam Alexandrum iuramentum et officium receptum non conservantem (Wenzel op. cit. MTT 2 [1855] 186) dicit, cum ipse contra filium illius, vaivodam Laik (Vladislav-Vlaicu) bellum moliturus sit, Iohannes de Kikullew autem in capite (168.) bellum contra Laik gestum



enarrat. Contradictionem Dékáni (p. 101) — recte — ita explicans tollit, quod Iohannes de Kikullew secundam partem operis posterius conscripsit et inconsequentiam iam non repurgavit.

⟨134.⟩

*Petri et Pauli honorandi limina* — “Visitatio liminum apostolorum”, id est 554  
adire sepulcra apostolorum Sancti Petri et Sancti Pauli significavit partim  
iter episcopis et abbatibus ab ineunte saeculo XIII Romam obligate  
ingrediendum, ut ad sepulcra apostolorum accedentes simul papam venerent  
et de rebus dioecesis vel monasterii sui referrent, partim, sicut apud  
Iohannem de Kikullew quoque, ipsam peregrinationem (Lex. f. Theol. X,  
p. 649).

*desiderio incensa* — Regina Elisabetha iter ingrediens re vera statum  
Neapolitanum cognitura et aut apud papam coronationem filii sui impetra-  
tura fuit, aut ducem Andream secum domum portare voluit (Miskolczy p.  
48).

*in festo beatissime trinitatis* — Scilicet die 8 mensis Iunii anno 1343.

*familia* — Familia erat nomen comitivae assiduae, id est apparatus aulici,  
qui vel circa familiam regis aut reginae, vel circa familiam possessorum  
latifundiorum congregatus est. Dignitas familiae numero huius et origine  
membrorum constituta est.

*magno apparatu* — Ex membris comitivae praeter enumeratos in sequen-  
tibus a Iohanne de Kikullew noti sunt: Paulus Magyar castellanus de  
Gymes, Nicolaus de Vasary praepositus Strigoniensis, Dionysius monachus  
ordinis Sancti Francisci, capellanus regius (Karácsonyi J., Nagy Lajos anyja  
Rómában [= De matre Ludovici Magni Romae commoranti], KSz 7 [1893]  
52; Pór 46 sq.; Miskolczy p. 48).

*viginti septem millia marcarum puri argenti* — Marca puri argenti  
computata pro quattuor florenis auri summa congruit cum 108 000 florenis  
auri.

*quattuor millia marcarum auri electi* — 21 000 marcarum auri, quarum 555  
pondus 5250 chilogrammatum est, congruunt cum 1 449 000 florenorum  
auri, quod pondus auri approximative in Hungaria per sex annos, toto  
autem orbe per duo annos effodiebatur. Quamquam nuntiationes chrono-  
graphorum medii aevi in numeris rerum quarumlibet adnotandis generaliter  
nimiae sunt, auctoritas documentorum a Iohanne de Kikullew allatorum ea  
re probatur, quod numeri ab eo adnotati non summae solidae sunt (Hóman  
B., A XIV. századi aranyválság [= De discrimine nummario auri saeculo  
XIV], in Fejérpataky Ekv pp. 240 sq.).

*de florenis* — De floreno Hungarico v. caput ⟨124.⟩ sent. 523.

*garleta* — Mensura frumentaria est, quae Hungarice “köböl” dici potest.  
Capacitati huius constituendae indagatores adhuc animos non converterunt



(cf. Lederer E., Régi magyar űrmértékek [= Mensurae capacitatis veteres Hungaricae], Száz. 57—58 [1923—1924] 123 sq.). Magnitudinem huius mensurae cum cubulo Cassoviensi identificatam 83 litras fuisse dici potest.

*denariis vero parvis* — Pro una marca puri argenti primis decenniis saeculi XIV 400 denarii computati sunt (Hóman, Pénztört. p. 370).

*ad exitum regni multum* — Copia auri fisci regii Hungarici gratuito ad mercatum delata fecit, ut pretium auri deminueretur. Dum inter annos 1308—1324 ubique in Europa pariter — Venetiis, Florentiae, Genuae, in Francogallia, in Teutonia meridionali — proportio auri cum argento comparata inter pretia 1:13,6 et 1:15,9 iactabatur, Venetiis autem anno 1342 proportio 1:15,18 erat, proportio anno 1345 Florentiae ad 1:11,04, anno 1347 ad 1:10,46 deminuta est, ut dehinc haec magnitudo pretii diutius valeret. Pretium auri deminutum regressus ad tempora secundae partis saeculi XIII erat, cum regna Europae ad mercaturam magis magisque bene expediendam — prima Florentia — transirent ad florenos auri excudendos et proportio auri cum argento comparata 1:10 esset. Causa pretii mutati saeculo XIV id fuit, quod coemptio auri rudis ad nummos cudendos necessarii e duobus locis maximi momenti ad aurum effodiendum — ex Africa et ex Hungaria — repente impedita est. Affluentia auri ex Africa in Europam intermissa est, quoniam papae contra Arabes obsessionem edixerunt, aurum autem Hungaricum exportandum prius contentiones de regno, mox interdictum Caroli Roberti auro exportando impositum cum ordinatione nummorum coniunctum impediverunt. Fontibus ergo auri exhaustis aurum adductum est in proprium discrimen, quod pretio auri aucto atque exinde proportione pretii cum argento commutata expressum est. Nummi aurei igitur, quos regina Elisabetha ad aulam Neapolitanam corrupendam, ad assectatores sibi allicitandos et ad curiam Avinionensem papae obligandam consumpsit, aequilibrium refecerunt, quod propter aurum ex Africa et ex Hungaria non importatum labefactatum est (Hóman op. cit. in Fejérpataky Ekv pp. 212 sq.).

*Veneti ... diligentius famulati sunt* — Elisabetha usque ad Segniam in terra profecta est, ibi primo mense Iulio navem ascendit. Tota narratio Iohannis de Kikullew litteris publicis Venetis probatur. Ex his signoria Venetiarum die 14 mensis Iunii anno 1343 vere duas galeas comitivas cum tribus viris nobilibus misit (Ljubić II, p. 176).

*pervenit in Apuliam* — Manfredoniae, in portu Hadriatico Italiae meridionalis exiit navi.

*rex Andreas* — Iohannes de Kikullew sententiam aulae regiae Hungaricae exprimit Andream regem nominans. Re vera disceptationes de coronatione nonnisi exinde inceperunt.

*in vigilia sancti Iacobi apostoli* — Scilicet die 24 mensis Iulii anno 1343.

556 *Nicolaum palatinum* — Nicolaus Giletfi (filius Gileti) e familia in comitatu de Posega possessionata ortus est. Annis 1339—1349 comes comitatus de Thurocz, annis 1342—1356 palatinus erat. Iohannes de



Kikullew errat eum inter legatos Avinionem missos adfuisse dicens (Karácsonyi op. cit. KSz 7 [1893] 51). Anno 1346 a Venetis comprehensus est et in insula Arba (hodie Rab, Iugoslavia) custodiebatur, sed inde aufugere ei contigit. In secundo bello in Italiam ducto partes magni momenti suscepit (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 27, 172; Pallas Lexikon [= Lexicon Pallas], VIII, p. 21).

*Paulum comitem curie regie* — Membrum familiae de Nagymarton (hodie Mortundorf) origine Hispanicae est (v. caput <48.> sent. 235), quae saeculo XIII in comitatibus Strigoniensi et Sopruniensi possessiones sibi comparavit. In comitatu Sopruniensi exeunte saeculo XIII castrum Frakno (hodie Forchtenstein, Austria) aedificavit, quod hodie quoque exstat. Familia de Nagymarton una cum familia Németújvári (de Wywar, hodie Güssing, Austria) probabiliter prius cum Venceslao, deinde cum rege Othone sentiebat et nonnisi Othone comprehenso causam Andegavensium sequi coeperat. Paulus de Nagymarton annis 1328—1349 munere iudicis curiae fungebatur (Pór A., A Nagy-Martoniak [= Familia de Nagymarton], Turul 7 [1889] 61, 63 sq.; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 34).

*Thomam Ruphum* — Membrum est generis Pecz (Pecz), proavus familiae de Appony (Apponyi). Anno 1345 unus erat ex iis commissariis Hungaricis, quibus una cum legatis ducis Austriae muneri datum est controversiam finium componere, anno autem 1346 iterum Avinionem legatus missus est. Annis 1323—1349 castellanus de Chehte (Csejte, hodie Čachtice, ČSSR) annis 1344—1348 praeterea castellanus de Wywar (Újvár, Novum Castrum, hodie Holič, ČSSR), annis autem 1344—1347 castellanus de Berench (Berencs, hodie Branč, ČSSR) quoque erat (Karácsonyi II, p. 432; Kammerer E., A Pécz nemzetség Apponyi ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrizett oklevelei [= Diplomata rami generis Pecz in archivo familiari comitum de Appony servata], Bp. 1906, I. pp. 57, 119, 163, 174; Pór A., I. Lajos király követsége a szentszékhez Avignonba 1346 elején [= Legatio regis Ludovici I. ad Sedem Apostolicam Avinionem ineunte anno 1346 missa], Száz. 26 [1892] 141).

*Vitum episcopum Nitriensem* — Vitus “de Castro ferreo” monachus Franciscanus capellanus regius erat (Fejér VIII/3, p. 637). Carolus Robertus eum episcopatu Milcoviensi restituendo anno 1332 praeficere voluit (Makai pp. 47 sq.), sed anno 1334 effecit, ut papa episcopatu Nitriensi, qui magis tutus stabilitusque est visus, praeponeret (Theiner I, pp. 596 sq.). Anno 1344 comes capellae regiae et “secretarius cancellarius” fuit (Zichy II, p. 116; Bossányi I/2, p. 48). Obiit anno 1344.

*Thomam filium Petri* — Membrum est generis Chor, annis 1330—1358 castellanus de Choukakeu et de Geztes (hodie Csókakő et Gesztes), annis 1339—1350 comes de Lipto, anno 1350 comes Crisiensis, anno 1351 vaivoda Transylvanus, annis 1353—1358 magister ianitorum erat, anno 1354 regina quoque eum magistrum ianitorum et magistrum pincernarum suum nominat et eodem tempore castellanus de Buda Vetere castrum reginae est (Karácsonyi



I, p. 386; Wertner, Adalékok TTN. S. 7 [1906] 587 sq., 8 [1907] 18, 22, 41, 177, 184). Ut “familiaris regius” anno 1330 regem bello in Valachiam ducto, anno 1333 eundem Neapolim persecutus est, ubi aestate anno 1335 domino suo mandante iterum aderat (Pór A., Csór Tamás [= Thomas Chor], Az Erdélyi Múzeum-Egylet bölcelet-, nyelv- és történettudományi szakosztályának kiadványai [= Editiones sectionis philosophiae, glottologiae et historiae Collegii Musei Transylvani] 7 [1890] 30 sq.). Intellegi potest, quod in comitiva reginae aderat. Secundum bullam papae Clementis VI. die 23 mensis Februarii anno 1344 Vitus cancellarius et episcopus Nitriensis, Paulus iudex curiae, Thomas comes de Lipto atque Thomas Ruphus comes de Novo Castro, Nicolaus praepositus Strigoniensis atque praeter hos Dionysius capellanus regius, monachus Franciscanus, Gregorius praepositus Chasmensis consultationibus interfuerunt (Theiner I, pp. 664 sq.), nomen palatini Nicolai igitur in indice nominum non est memoratum. Papa nomen eius non omisisset, si eum Avinioni venisset. Mirum est, quod Iohannes de Kikullew mentionem de praeposito Strigoniensi Nicolao de Vasary (Hungarice Vásári) non fecit, qui posterius archiepiscopus factus est (argumenta vitae eius profert A. Pór, A négy Miklós [= Quattuor Nicolai], Száz. 36 [1902] 604 sq.). Fieri potest, ut identitas nominum Nicolaorum causa erroris Iohannis de Kikullew fuerit.

*archiepiscopum Beneventanum* — Scilicet Arnaldus de Brusaco archiepiscopus Beneventanus (1332—1344) est, qui prius ibidem abbas monasterii ordinis Sancti Benedicti erat (Eubel I, p. 137).

*ut dominus ... corona regia decorari* — Papa patronus regni Siciliae erat, et quidem non solum iure, sed utens experimentis officialibus gubernandi vera quoque. Auctoritate sua tota uti potuit, postquam dominationem familiae Hohenstauf Andegavensibus in certamen adductis evertit. De quaestione, quis potestatem regiam haberet, voluntas sua decrevit, itaque Elisabetha quoque gratiam ipsius sibi consecutura fuit. Legati ergo Hungarici in relatione permissionem concedendam petiverunt, ex qua Iohanna et dux Andreas eodem tempore coronarentur, argumentum revocantes constitutum Caroli Roberti cum rege Roberto factum, ex casibus autem, cum alii reges quoque per uxores suas coronam adipiscerentur, conclusionem fecerunt, ut ipse rex verus dux Andreas esse deberet (Fraknoi I, pp. 174 sq.). Disputationes autumnus anni 1343 diu tractabantur. Diiudicationem papa retardabat, quoniam secundum vetera consilia de rebus politicis Sedis Apostolicae omni modo prohibere voluit, ne regnum Hungariae et regnum Neapolitanum in una eadem manu coadunarentur, partim autem ne reginae Elisabethae asperam repulsam afferret.

*in festo exaltationis sancte crucis* — Scilicet die 14 mensis Septembris anno 1343.

*archiepiscopo Neapolitano* — Annis 1327—1358 Iohannes Orsini erat archiepiscopus Neapolitanus (Eubel I, p. 376).



*inferente* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 140) forma vocabuli: 557  
“*inferentes*” legitur.

*infra* — In *B* et *D* falso: “in terra” scriptum est.

*de Columna* — Familia Colonna est unum e potentissimis generibus  
Romae.

*Vrsini* — Familia Orsini erat aemula assidua familiae Colonnae.

*totum collegium Romanum* — Karácsonyi hoc vocabulum nulla 558  
explicatione addita omittit (“totum collegium Romanum”, op. cit. KSz 7  
[1893] 56), Pór vocabulum “cardinales et sacerdotes” significare putat,  
tamen ipse quoque adnotat “quoniam curia Avinioni commorabatur, multi  
cardinales non erant Romae” (op. cit. Az Erdélyi Múzeum-Egylet ...  
kiadványai [= Editiones ... Collegii Musei Transylvani] 7 [1890] 42).

*Obtulit ... iuxta magnificentiam reginalem* — Dona in inventario basilicae  
Sancti Petri anno 1361 accurate descripta sunt, iuxta unumquodque  
singillatim adnotatum est ea a regina Hungariae, partim a membris  
comitivae huius donata esse. Inter opera aurificata sunt: calix aureus  
gemmis et margaritis decoratus, tabula aenea altari circumdata, quae forma  
angelica excusa item ornamentis gemmarum margaritarumque facta est,  
dum canonici capituli in calice argenteo 600 florenos auri et multas gemmas  
acceperunt. Textilia ecclesiastica — imprimis tapetia —, quae in inventario  
memorato enumerantur, partim etiam ex figuris pictis constitui potuit, cuius  
generis essent, nam hae sanctos Hungaricos effingebant (Karácsonyi op.  
cit. KSz 7 [1893] 58 sq.; Nagy I., Római magyar regesták [= Hungarica  
regesta ex Roma] MTT 4 [1857] 235).

*seu Veronicam* — Secundum legendas medii aevi lineamenta vultus 559  
Christi in Golgotham ascendentis in eo panno conservata sunt, quem  
femina quaedam Veronica nominata ei porrexit, ipse autem hoc panno  
sudorem abstersit. Pannus “sudarium” nominatus, cui legenda coniungitur,  
Romae, in ecclesia cathedrali Sancti Petri custoditur. Pannus e linteo  
robigne maculato confectus est, in quo saeculo XII imago Christi depicta  
est. Nomen Veronica cum panno probabiliter idcirco coniungebatur, quod  
simulacrum imago vera Christi “vera icon” putabatur (Lex. f. Theol. X, pp.  
574 sq.). Regina Elisabetha non hunc pannum, sed illum, qui in capella  
Laterana, in capella “Sancta Sanctorum” custoditur, adivit. Traditum erat  
hunc pannum a Germano, a patriarcha Constantinopolitano inter annos 726  
et 731 papae Gregorio II. missum esse, re vera tamen hic pannus exemplar  
panni in basilica Sancti Petri servati est (Wetzer—Welte III, p.303).

*per scalam ascendendo* — “Scala sancta” nominata 28 gradus marmoreos  
albos habet, quae secundum legendam in auditorium iudiciale Hierosolymi-  
tanum ferebat, dono autem Sanctae Helenae anno 326 Romam, in palatium  
Lateranum portata est (Wetzer—Welte X, p. 1747; Lex. f. Theol. IX, p.  
822). Gradus scalarum hodie in vestibulo capellae “Sancta Sanctorum”  
inaedificati sunt et usus quidam poenitentiae est, quod poenitentes genibus  
nixi et orantes per gradus singulos in capellam ascendunt.



*infra octavas sancti Francisci* — Festum S. Francisci est: die 4 mensis Octobris, octava autem: die 11 mensis Octobris habetur. Praepositio: “infra” significat: ‘circa’, ea tamen differentia adhibita secundum quam saepius exprimit dies, quae ante festum sunt (Knauz p. 200). Secundum opus “Historiae Romanae fragmenta” regina Elisabetha nonnisi spatium trium dierum Romae commorabatur et mendicantes re vera fugiens urbem reliquit (Muratori, Antiquitates op. cit. III, pp. 315 sq.). Tempora, quibus regina Neapolim profecta mox inde regressa est, ipsam Romae diutius commorata esse affirmant, qua re narratio Iohannis de Kikullew recta demonstratur.

*posse suum, visa* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 141) forma: “nisa” legitur.

560 *in Auinione* — Civitas Avinio (hodie Avignon) in parte meridionali Francogalliae ad ripam fluvii Rhodani sita annis 1305—1378 sedes paparum erat.

*dicti regis coronationi* — Papa in controversia legatorum Hungaricorum et Neapolitanorum die 28 mensis Novembris anno 1343 decretum eiusmodi edixit, quod voluntati neutrorum legatorum respondit, nam collegium gubernandi in testimonio regis Roberti designatum removet, munus autem gubernandi et potestatem tutelarem cardinali-legato cuidam mandavit, at die 19 mensis Ianuarii anno 1344 ducem Andream titulo regis exornavit et coronari iussit, simul animum Iohannae sedaturus dixit haec omnia Andream de iure participem regni gubernandi non facere, neque ipsum — ex his — homagium Sedi Apostolicae dicere debere (Fraknoi I, p. 176 sq.). Papa de decreto die 19 mensis Ianuarii edito Ludovicum I. et Elisabetham die 22 mensis Februarii certiores fecit (Theiner I, p. 665), itaque posterior eo animo domum regredi potuisset, quem Iohannes de Kikullew adnotavit, at reginam Hungariae a legatis suis Avinionensibus de decreto papae iam pridem certiolem factam esse credi potest. Hoc ideo quoque probabile videtur, quoniam Iohanna die 23 mensis Februarii maritum iam regem appellavit (Pór p. 52).

*in Barum* — Civitas hodie Bari nominata in Italia meridionali in ora maris Hadriatici sita est.

*ibi beato Nicolao* — Episcopus Myrae in Asia Minore sitae probabiliter saeculo IV vixit. Medio aevo unus ex sanctis maxime popularibus erat, cultus eius in ecclesia orientali occidentalique similiter divulgabatur. Cadaver anno 1087 Barum latum est, quae civitas sic locus peregrinatorum facta est (Lex. f. Theol. VII, pp. 582 sq., Künstle II, pp. 459 sq.).

*medium Quadragesime* — Tempus “medium quadragesimae” anno 1344 in diem 10 mensis Martii incidit.

*Manfordiam* — Scilicet de Manfredonia agitur.

*propter defectum navium et galearum* — Quamquam regina Iohanna die 25 mensis Februarii praecepit, ut tres galeae paratae essent ad Elisabetham domum reducendam, naves ad tempus non advenerunt. Elisabetha tunc ad



Venetos se convertit. Ducatus die 7 mensis Aprilis instituit, ut duae galeae sine mora in litoribus Apuliae adessent reginae profecturae (Ljubić II, p. 212). Tamen res ad his galæis utendum non pervenit (Pór pp. 53 sq.).

*festum Pasche* — Scilicet dies 4 mensis Aprilis anno 1344.

*Visceniam* — Probabiliter civitas Zengg (Scenia, Segnia, hodie Senj in 561 Iugoslavia) est in ora maris Hadriatici in sinu Carnario (Quarnero, hodie Kvarnerić), quae possessio familiae Frangepan erat.

*anniversario sui recessus* — Id est rectius: die 21 mensis Maii anno 1344 (Pór p. 54). Tempus adventus reginae in Visegrad dies tam notabilis fuit, ut ad eam palatinus et iudex curiae sicut ad diem iuris dicendi referrent (Fejér IX/1, p. 256; Anjou IV, p. 430).

*proceres regni* — Significatio vocabuli est: magnates regni. Proceribus ad reginam salutandam in magno numero congregatis probabiliter occasio data est, ut summi iudices regni extra ordinem iudicium exercerent.

*Clementem VI.* — Papa Clemens VI. (1342—1352) originis Francogallicae 562 nomine familiae Petrus Roger fuit, qui prius abbas ordinis Sancti Benedicti et magister universitatis Parisianae, deinde archiepiscopus Rothomagensis (hodie Rouen) et cancellarius regis, mox cardinalis factus est.

*se et iuramento* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 142) forma: “se iuramento” legitur.

*cameram domini pape* — “Camera apostolica” erat officium centrale, ubi res pecuniariae papatus administrabantur (K. A. Fink, Das Vatikanische Archiv, Rom, 1951<sup>2</sup>, pp. 45 sq.).

*Interea nuncii ... gubernacula possidere* — Iohannes de Kikullew tempus rei, quam ipse descripsit, falso constituit. Legati, postquam papa decretum die 19 mensis Ianuarii anno 1344 edidit, Avinionem reliquerunt et tantum praepositus Chasmensis (hodie Čazma) Gregorius, qui iam ante adventum legatorum advenit, mandatu reginae Elisabethae in aula papae ad disceptationes ulterius continuendas remansit (Theiner I, p. 665). Praepositus autumno anni 1344 in Hungariam reversus est et quidem papa mandante. Munere non frustra fungi debuit, nam mense Novembri papam certiozem fecit se rebus sibi mandatis prospere functum esse, una cum compluribus legatis brevi profecturos et magnam summam pecuniae camerae papae portaturos esse. Clemens VI. operationem praepositi magni aestimare videtur, nam hunc antequam Avinionem advenit, episcopum Chanadiensem promovit (Fraknói I, pp. 181 sq.).

*pecuniam ex integro exegerunt* — Medio saeculo XV, ut rex tributum 563 quoddam extraordinarium populo imponere posset, assensu ordinum opus erat. Aetate Andegavensium, quoniam status ordinum adhuc haud evolutus erat, rex sine auctoritate huiusmodi — non nisi assensu consilii regii nitens — non plus quam semel, tamen gravia “collecta” exigendo necessariam summam pecuniae conquirere potuit (Hóman, Károly Róbert pp. 163 sq.; Illés J., Az Anjou-kori társadalom és az adózás [= Societas aetatis Andegavensium et tributum pendendum], Bp. 1900, pp. 46 sq.). Qua



occasione res ad “collecta” exigenda venerit et tributum quanta summa fuerit, hodie adhuc perspicere non possumus.

*per certos nuncios ... fideliter transmiserunt* — Membra legationis praeter episcopum Gregorium iudex curiae Paulus de Nagymarton, comes de Segusd Thomas et iuvenis aulae regiae Paulus fuerunt. Papa anno 1345 mense Martio, cum hos Venetias advenisse perciperet, instituit eos, ut summam pecuniae camerae allatam priori Dominicanorum ibi viventium traderent. De magnitudine summae et de eo, quorsum insumeretur, in diplomatibus nil adnotatum est, neque mentio de his in rationariis camerae facta est (Fraknói I, pp. 182 sq.). Rationaria papensia secundum editionem anno 1931 adnotationem de summa non continent (cf. Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstl. Hof- und Finanzverwaltung 1316—1378, V; L. Mohler, Die Einnahmen der apostolischen Kammer unter Klemens VI, Paderborn 1931). At haec editio (p. 342) affirmat Dominicanos Venetos munus quoddam pecuniae transmittendae habuisse. Secundum adnotationem quandam anno 1344 legatus papae Petrus Gervasii summam 5000 florenorum ex Hungaria secum allatam “Veneciis penes priorem et conventum fr. Predicatorum loci predicti” deposuit. E. Déprez—G. Mollat, Clément VI. Lettres closes, patentes et curiales intéressant les pays autres que la France (Bibliothèque des Écoles françaises d’Athènes et de Rome), Paris 1960, num. 886 de magnitudine summae informationem praebet. Die 21 mensis Ianuarii anno 1346 papa summam solidam 30 000 florenorum auri e summa pecuniae penes Dominicanos Venetos a legatis Hungaricis deposita expendit. (“131 marchas, 2 uncias, tres quarterios auri valentes 8666 ducatos auri, 22 grossos Venetorum et 12 denariorum parvorum sive bagatios, petias auri camerati inter magnas et parvas 68 in duobus saccis valentes 13 750 ducatos auri, 7583 florenos auri hungarienses, 1 grossum Venetum cum dimidio in uno sacco. Ista summas pecuniarum Gregorius tunc electus Cenadiensis et Paulus Cunae [curiae iudex?] Ludovici regis Hungariae et Thomas Segasdiensis ac Paulus iuvenis aulae regiae comites deposuerunt apud dictos conventum et priorem.”) E tempore satis serotino conicere possumus summam pecuniae in tribus saccis depositae tantum partem fuisse summae prope anno prius Venetias allatae. Quem ad finem summa missa sit, hanc quaestionem involutam adnotatio Iohannis de Kikullew explicat. Haec summa pecuniae rem pro duce Andrea decernendam acceleratura fuit. Eventum affirmat, quod papa die 10 mensis Iunii anno 1345 praecepit, ut Iohanna et Andreas una coronarentur et dux particeps regni gubernandi esset (Fraknói V., Oklevelek a pápai levéltárakból [=Diplomata ex archivis papensibus], TT 1892, 390 sq.; Déprez—Mollat op. cit. num. 139). Summa disputationum emanata est, de quibus non solus ipse Iohannes de Kikullew certior factus est. Cola di Rienzo in epistula ad archiepiscopum Pragensem anno 1350 missa memorat concessionem papae ad coronationem Andreae 60 000 unciis auri solvendis impetrandam fuisse (A. Gabrielli, Epistolario di Cola di Rienzo [Fonti per la storia



d'Italia VI], Roma 1890, pp. 149 sq.; K. Burdach—P. Piur, Briefwechsel des Cola di Rienzo, III [K. Burdach, Vom Mittelalter zur Reformation, Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung, II/3], Berlin 1912, p. 238), secundum chronographum autem Argentoratensem Matthiam Neoburgensem (von Neuenburg), qui circiter aequalis erat, 80 000 florenorum auri exsolvendi erant (M. G. H., SS., N. S. 4/1, Die Chronik des Mathias von Neuenburg, hrsg. von A. Hofmeister, Berlin 1924, pp. 165 sq.; Dipl. Eml. Anjou II, p. 393). Summae quidem memoratae — 44 000 marcarum argenti, 80 000 florenorum auri, 60 000 unciarum auri — non congruunt, tamen coniunctim affirmant secundum existimationem hominum in Europa viventium res ducis Andreae, quae ad regnum Neapolitanum attinebant, cum negotiis nummariis coniunctas fuisse. (Argumentatio Fraknoi partes papae excusatura a Miskolczy [op. cit. Tört. Sz. 13 (1928) 44 sq.] efficaciter refutatur.)

*in Poloniam* — In *B* et *D* (Font. dom. III p. 142) recte Bohemia scripta 564 est. Erratum, sicut in textu cum capite (182.) sent. 633. comparato quoque apparet, non Iohannes de Kikullew scripsit. Mendum in textu descripto factum est, qui depravatus in manus Th. incidit, iste autem falsum scriptum non animadvertit. Annus quoque falsus est. Recte: 1344 est. Rex Ludovicus circa diem 6 mensis Decembris in civitatem Brunensem advenit, ut ibi socero suo, marchioni Moraviae Carolo se adiungeret, qui posterius imperator Carolus IV. factus est, et una participes fierent expeditionis, quam pater soceri, Iohannes, rex Bohemiae (1310—1346) contra Lithuanos ducebat. Familia Lucemburgensis ab aliis regnis Poloniam separatura erat eo modo, ut ordinem militare Teutonicum nuper sibi conciliatum a Polonia averteret, opes alterius regni finitimi, Lithuaniae comminueret, simul expeditionem cruce signatam gerendo sibi merita compararet, quae tempore electionis imperatoris interponi possent (Werunsky op. cit. I, pp. 372 sq.; Bachmann I, p. 799). Participes excursionis affinis marchionis Caroli, dux Francogalliae Petrus Bourbon, comes Guntherus Schwarzburg, qui posterius aemulus regis Teutoniae factus est, comites Norimbergae et Bataviae, episcopus Vratislaviensis et episcopus Misnensis fuerunt (Pór p. 61; Hóman, M. tört. III, p. 27. Cupidinem difficilia et audacia faciendi participum extollit E. Winter, Russland und das Papsttum, I [Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas VI/1], Berlin 1960, p. 375).

*nomine Margaretham* — Anno 1338 desponsa est Ludovico I. Margarita anno 1335 nata, quae filia erat Caroli IV. — tunc marchionis Moraviae — et Bianca Valois (v. caput (128.) sent. 543).

*rege Polonorum* — Recte est: Bohemorum. De rege igitur Bohemiae Iohanne et de filio huius, Carolo agitur.

*festum beate Marie virginis* — Probabiliter festum purificationis Beatae Mariae Virginis die 2 mensis Februarii celebratum est.

*vacui redierunt* — Agmina regum Bohemiae et Hungariae e civitate Brunensi per Vratislaviam ordinem militare Teutonicum adiutura in



Borussiam progrediebantur. Finis ipsius expeditionis expugnatio civitatis Vilnae erat, at princeps Lithuaniae Olgierdus fraude callida, quasi Regiomontum (hodie Kaliningrad SSSR) peteret aggressores, qui ultra fluvium Chronium (hodie Njeman) progrediebantur, se recipere coegit, tempestate autem mitescente expeditio finem cepit. Rex Ludovicus die 18 mensis Februarii anno 1345 Vratislaviae erat (Werunsky op. cit. I, p. 376; K. Lohmeyer, Geschichte von Ost- und Westpreussen [Allgemeine Staatengeschichte], Gotha 1908, I, pp. 248 sq.; Pór pp. 61 sq.; Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 69, 73). Viri inermes feminaeque indefensae in expeditione trucidati, latrocinia et incendia ut facinora pro fide Christiana propaganda in nomine Beatae Virginis Mariae persecuta a Teutonico poeta armorum, a Petro Suchenwirt laudantur (p. 49).

(135.)

565 *De subsidio ... Polonie facto* — Hoc caput et in *B* et in *D* deest.

*Kazmyrii regis* — V. caput (126.).

*Cracouie invadentem* — Discordia inter Polonos et Bohemos post ipsam expeditionem Lithuanam orta est. Locus belli gerendi Silesia erat, ubi mense Aprili anno 1345 rex Bohemiae ducatum Swidnicensem vastabat, rex autem Poloniae mense Iunio auxiliariis Hungaricis et Lithuanis territorium ducis Opuliae et Ratiboriae populabatur. Casimirus Cracoviam se recepit, ut regem Iohannem evitaret, qui ad ducem Opuliae et Ratiboriae liberandum arma ferens magnis cum viribus venit (Werunsky op. cit. I, pp. 379 sq.; Pór A., Anjouk és Wittelsbachok [= Andegavenses et familia Wittelsbach], Száz. 41 [1907] 697 sq.).

*Nicolaum de Zeech* — Frater patruelis natu minor Dionysii de Zeech de genere Balog orti est (v. caput (124.) sent. 512). Rex Ludovicus eum magni aestimavit et prout ubi iudicium, urbanitas et experientia gubernandi eius adhibenda esset, ibi muneribus variis praefecit. Annis 1342—1346 magister dapiferorum regis, annis 1346—1349 banus Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae, annis 1350—1355 banus Zeuriensis, annis 1355—1359 iudex curiae, annis 1359—1366 banus Croatiae et Dalmatiae, annis 1366—1368 banus Slavoniae, annis 1369—1372, 1381—1384 iudex curiae, annis 1372—1374 banus Slavoniae, annis 1385—1386 palatinus fuit (Hóman, M. tört. III, pp. 159 sq., 48, tabella; Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 591 sq., 8 [1907] 28 sq.; Fügedi pp. 141 sqq.). Anno 1345 comes comitatum de Sarus et de Scepus, qui comitatus cum Polonia confines sunt, item comes comitatus Nogradiensis erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 68).

*Petro Paharos* — Petrus Paharos unus ex praeceptoribus regis Ludovici est, qui annis 1344—1358 comes comitatus de Abaúj erat (Pór pp. 9 sq.; Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 585).

*reliquerunt* — Narrationi Iohannis de Kikullew id contradicit, quod



expeditio Bohemorum in Poloniam ducta nonnisi duas hebdomades durabat: die 29 mensis Iunii adhuc loco Oderberg ad orientem tendebant, sub Cracovia tres dies manebant, die autem 12 mensis Iulii recedentes suburbia inflammabant (Werunsky op. cit. I, p. 384). Casimirus igitur tempus non habere potuit ad auxilium petendum a rege Ludovico in Croatia commoranti, hic autem necessaria instituere non potuit. Hungari participes expeditionis in chronicis Bohemicis memorantur, tamen nullis gravioribus partibus eis ascriptis. Secundum descriptiones chronographorum Bohemicorum Hungari agmina auxiliaria Casimiri progredientis fuerunt, qui recedentes stragem acceperunt et pars eorum fluctibus Vistulae immersa est (Werunsky op. cit. I, p. 384; Caro II, pp. 268 sq.; Bachmann I, p. 799; Pór op. cit. Száz. 41 [1907] 702; Wertner M., A ratibori krónika magyar vonatkozású adatai [= Argumenta chronici Ratiborensis ad Hungaros pertinentia], Száz. 35 [1901] 841; idem, Hadjáratai HK 19 [1918] 70). Si hos Hungaros, qui ergo initio expeditionis iam in Polonia aderant, identificamus cum ea caterva, de qua Iohannes de Kikullew mentionem fecit, tunc haec subsidium summisum dici non potest, adnotatio autem Iohannis de Kikullew modum excedens videtur. Tamen, si respicimus Bohemos et Polonos die 6 mensis Septembris indutias usque ad diem festi Sancti Martini (ad diem 11 mensis Novembris) invisisse, accipi potest, quod sat spatii temporis fuit, dum auxilia Hungarorum advenirent et expeditioni adducerentur. Quae si ita essent, narratio Iohannis de Kikullew probari posset. At clades Hungarorum in chronicis Bohemicis omnino verbis aucta est. Eo, quod Nicolaus de Zeech et Petrus Paharos in vita manebant et posterius partes publicas agebant, probatur catervam eorum stragem exitialem non accepisse.

(136.)

*sepius* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 167) forma: “sepe” invenitur.

566

*Item cum gentes ... infestarent* — Descriptio Iohannis de Kikullew de conflictibus cum Tartaris commissis commemoratio accuratissima est. Tempus in serie rerum a Iohanne de Kikullew adnotatarum annus 1345 est et hunc annum probabiliter exponunt etiam argumenta diplomatum (Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 65 sq. Wertner sibi ipsi contradicens [cf. op. cit. 67] conflictum anno 1344 fuisse arbitratur). Genus scribendi duorum diplomatum, ex quo tamen ea proxime coniuncta esse putare non possumus, easdem proprietates cancellariae reddit, quae in narratione Iohannis de Kikullew conspici possunt. In diplomate Ludovici I. die 13 mensis Novembris anno 1348 edito legitur: “in quodam conflictu contra *sevam gentem Tartarorum confinia* regni nostri tyrannice *invadere* attentantium habito” (Anjou V, p. 248). In diplomate eiusdem die 16 mensis Octobris anno 1349 legi potest: “in conflictu quodam ... cum *sevissima gente Tartarorum* de



eorum multitudine presumpmentium nobis et regno nostro ... tyrannice sepius insultante habito" (Fejér XI, p. 550).

*Andream filium Laczk wayuodam Transsilvanum* — Familia eius ramus est generis Herman (v. caput (45.)), qui ex Hungaria occidentali in regionem Transtibiscinam commigravit. E filiis Laczk (Fügedi p. 147), qui de possessione in comitatu Arad sita Kerekegyháza nomen accepit, alter archiepiscopus Colocensis factus est, quinque autem milites et muneribus summis fungentes Ludovico I. serviebant ut huius fidelissimi sectatores. Familia auctoritate quam valida fuerit, eo demonstratur, quod membra eius — sex annis intermissis — 32 annos Transylvaniae praerant, munere autem magistri agazonum — quod munus in bello maximi momenti erat — 40 annos item membra huius familiae fungebantur. Andreas Lackfi annis 1344—1352 comes Siculorum, annis 1350—1352 vicarius Neapolitanus, annis 1353—1354 banus de Macho, annis 1355—1356 magister tavernicorum reginae, annis 1356—1359 vaivoda Transylvaniae, annis 1349—1350 comes de Maramaros, annis 1349—1351 comes de Zathmar, anno 1354 comes de Baranya, annis 1355—1356 comes Castri Ferrei et Sopruniensis erat. Obiit anno 1359 (Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 596, 600, 8 [1907] 24, 55, 61, 63, 164, 177, 342; Karácsonyi II, pp. 164 sq., 173). Iohannes de Kikullew igitur errat eum anno 1345 vaivodam fuisse adnotans (A. Huber, Ludwig I. von Ungarn und die ungarischen Vasallenländer, AÖG 66 [1885] 17). In diplomatibus quoque, in quibus pugnae eius memorantur, comes Siculorum nominatur.

*Siculis nobilibus et valida gente* — Significatio vocabuli est: Siculi, nobiles et exercitus validus. Tres participes nomine noti expeditionis contra Tartaros ductae non Siculi, sed nobiles sunt, quorum nonnisi unus est Transylvanus, secundus e comitatu Nitriensi, tertius autem e comitatu Zoliensi est (Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 65 sq.). Quantumvis fortuitum sit, quaenam diplomata interitum evitent, pro certo haberi potest comitem Siculorum praeter suum robur militare etiam alias catervas contra Tartaros duxisse.

*in qua habitabant* — Fieri potest, ut ii Tartari memorentur, qui ultra Valachiam (terram Transalpinam) in regione fluvii Danastris habitabant, quoniam Hungaros in terras longius sitas pervenisse non est veri simile. Anno 1334 Marino Sanudo senior Tartaros confines Hungarorum esse putabat ("Tartari, qui cum regno confinant Ungariae". Kropf L., Uzbégh tatár khán egy követsége a magyar udvarnál [= Legatio chani Tartarorum Uzbegh in aula Hungarica] Száz. 33 [1899] 51), quamquam Valachia tunc iam principatus sui iuris haberi potuit, cuius vaivoda Basarab anno 1330 potestatem suam contra Carolum Robertum quoque exsequabatur. Simul, quoniam Valachia populatione gubernationeque propria nondum evoluta erat et confines eius orientales, Tartari et Hungari per territorium eius facile transgredi poterant, ex quo quidam rerum haud satis peritus putare potuit, velut si Tartari et Hungari confines populi fuissent.



*Athlamos* — Nomen idem est ac Turcicum nomen personae Atlamyš. Familia quaedam Cumana Athlamos nominata, quae in Hungaria habitabat, etiam in diplomate quodam anno 1495 edito memoratur (Etym. Szótár I, col. 171; Gombocz Z., Árpádkori török személyneveink [= De nominibus Turcicis personarum apud Hungaros aetate Arpadiana] MNy 11 [1915] 147).

*obviantes debellavit* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 168) forma: “debellarunt” legitur; cetera praedicata enuntiationis item in numero plurali scripta sunt.

*Qui terram ... in Wyssegrad transmisit* — Expeditioni legenda Hungarica annectitur, ex qua Sanctus Ladislaus resuscitatus e sepulcro Varadiensi ad Siculos adiuvandos approperavit. Legenda in *D* servata est (Font. dom. III, p. 152). Id, quod Iohannes de Kikullew mentionem legendae omisit, non solum eo explicari potest, quod ipse a supernaturalibus adnotandis se omnino cavet, sed etiam ea re, quod legenda tempore posteriore orta est. Nam ex ea re, secundum quam ad legendam divulgandam multum contulit — sicut Sanctus Ladislaus in fabula Russica vivus quoque affirmat (Perényi J., A Szent László-legenda Oroszországban [= Legenda Sancti Ladislai in Russia], Annales 1 [1957] pp. 173 sq., 180) — collocatio statucae equestris regis anno 1390 Varadini, coniecturam capere debemus fabulam, cum Iohannes de Kikullew opus suum conscriberet, vulgo adhuc notam non fuisse.

*sepius invaserunt* — In *D* altera excursio quoque anno 1346 gesta memoratur, in qua Siculi aggredientes devicerunt Tartaros (Font. dom. III, p. 152).

*ad alios Tartaros* — Probabile est ad Tartaros in paeninsula Chersoneso Taurica habitantes. Recessum eorum Iohannes de Kikullew — sicut papa Innocentius VI. quoque — propter Hungaros aggredientes factum esse arbitratus est. Papa in epistula die 11 mensis Augusti anno 1357 ad regem Ludovicum missa constituit: “Idolatrās Tartaros ab ipsius regni tui finibus in manu forti et excelso brachio coangustans ...” (Theiner II, p. 33).

<137.>

*communicato consilio suorum principum, militum et baronum* — Formula 567 medio saeculo XIV usitata, qua rex, quotiescunque instituta fecit, assensum primorum appellavit, haec est: “de consilio prelatorum et baronum regni nostri” (1350: Frangepán I, p. 72). Haud rara est tamen formula, in qua primores accuratius enumerantur: “de consilio et beneplacito prelatorum, baronum, procerum et nobilium regni” (1355: Kovachich, Suppl. I, p. 284), immo nonnunquam formula eiusmodi quoque invenitur, in qua etiam “militēs” memorati sunt: “unacum ... prelatīs et baronibus, militibus et potioribus proceribus regni nostri ... ex consilioque, consensu et sanctione



unanimi eorundem" (1387: Frangepán I, p. 99). Id, quod indicatio praelatorum omittitur, ideo notandum est, quia praelati banderia sua instruere non secus debebant ac possessores saeculares. De vocabulo "communicato consilio" v. caput (62.) sent. 271.

*Gregorium filium Curiaci* — Proavus familiae, cui nomen in diplomatibus Hungaricis exeunte saeculo XIV et ineunte saeculo XV comes de Corbavia (hodie Krbava) erat, Cyriacus, Hungarice Cirjék, Croatice Kurjak erat. Prognati huius (Zs. O. I, num. 2911, 3067, in indice tomi II apud vocabulum "Corbavia") saeculo XV Kurjaković quoque nominabantur.

*Niliptium* — Primus proavus notus familiae Nelipić supanus de Clissa, Saracenus est, cuius filius, Domaldus, comes Sibinicensis, anno 1210 a rege Andrea II. comitatum de Cetina praemio accepit, quia legatos una cum litteris secum allatis ad filios ducis Geysae, fratris natu minoris Belae III., qui in Graecia vitam agebant, a proceribus non contentis missos cepit et ad regem duxit (Pauler II, p. 52; Reg. Arpad. I, num. 256). Familia, sicut ceterae familiae nobilissimae Croaticae quoque, regnum Hungariae approbavit, hoc autem ordinem feudalem evolvendum maturans remunerandi causa his familiis ius dominandi supra iobagiones stabilivit. At familiae nobilissimae Croaticae inter se assidue iurgabant, quoniam potestatem banatus possideret, quis banatum sibi hereditarium faciens familiam suam ceteris anteponeret. Familiae procerum consentiebant, si banus honore deiciendus erat, sed statim adversarii inter se facti sunt, si quaerendum erat, quis in locum bani succederet. Nelipić anno 1322 magnas partes egit, ut Mladen Šubić II., "princeps" Dalmatiae honore deiceretur, cum autem patefactum esse ipsum a rege banum non nominari, titulum voivodae sumpsit, qui ibi potestatem pristinam reguli tribuum Croaticarum significat, devicit societatem familiarum Šubić, Frangepan et Kotromanić, occupavit summum locum munitum Dalmatiae, castrum Tininiense (hodie Knin), a Venetis adiutus est, bano autem regis contra eum misso feliciter restitit. Obiit anno 1344 (D. Gruber, Nelipić Knez cetinski i kninski [= Nelipić princeps Cetinensis et Tininiensis], Zagreb 1886; Šufflay M., A Nelipicsek hagyatéka [= Hereditas familiae Nelipić], Turul 25 [1907] 70 sq., 141 sq.; Blagay p. C; Domanovszky S.—Vértesy J., Nagy Lajos első hadjárata Velence ellen [= Prima expeditio Ludovici Magni contra Venetias], Száz. 34 [1900] 787).

*Stephano bano Boznensi* — Stephanus Kotromanić membrum est generis Bosnensis, quod medio saeculo XIII ad Christianam religionem transiit. Avia paterna — uxor regis Serbiae, Stephani I. Dragutin — filia regis Hungariae Stephani V. erat, ipse autem filiam ducis Cuiaviensis, sororem patrualem Elisabethae, uxoris regis Hungariae Caroli Roberti anno 1323 in matrimonium duxit. Itaque cum familia regia Hungarica coniunctione duplici coniungebatur. Usque ad annum 1322 sectator familiae Šubić erat, tunc Carolus Robertus eum banum de So, de Uzora et Bosnensem nominavit. Anno 1330 cum Carolo Roberto contra Serbos commilitabat.



Obiit anno 1353 (Kláić, Bosznia p. 119 sq.; Thallóczy L., Tanulmányok a bosnyák bánság kezdetéről [= *Studia de primordiis banatus Bosnensis*], Ért. tört. tud. XX/5, Bp. 1905, pp. 23, 40 sq.).

*cuius preclaram ... matrimonialiter in consortem* — Pars a vocabulis “cuius preclaram” usque ad vocabulum “consortem” in *B* et *D* deest. Filia bani Bosnensis Stephani Kotromanić, Elisabetha anno 1339 nata est et in aula viduae Caroli Roberti educabatur. Rex Ludovicus post mortem uxoris primae, Margaritae Elisabetham die 20 mensis Iunii anno 1353 in matrimonium duxit (Thallóczy L., Bosnyák nemzedékrendi tanulmányok [= *Studia de stemmate gentili Bosnensi*], Turul 13 [1895] 7 sq.; Fraknoi V., Nagy Lajos házassági politikája [= *Consilia Ludovici Magni in matrimoniis suis coniungendis*], BSz 153 [1913] 27 sq.).

*opidum Byhegh* — Scilicet Bihegum (hodie Bihać) in Iugoslavia, in valle fluvii Una, qui influit in Savum. Rex Ludovicus secundum argumenta itinerarii sui hic — ut profert — “in descensu nostro iuxta Byhygh” (Anjou IV, p. 518) die 22 mensis Iulii anno 1345 diploma edidit (Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 74).

*rivuli Kolkothfew* — In *B* “Galgochfeu”, in *D*: “Galgochfew” (Font. dom. III, p. 168) legitur. Rex Ludovicus “in descensu nostro in Kalkochfeu” (Anjou IV, p. 518), “in descensu nostro in Kolkatfeu” (Smičiklas XI, p. 218) die 16 mensis Iulii anno 1345, die autem 27 mensis Iulii “in Kolkachfeu iuxta civitatem nostram Byhagh” diploma datum edit. (Alsószlavónia p. 34. Datum die 23 mensis Iulii falso ab editore adnotatum est, quod mendum etiam in compositionem Sebestyén et Wertner translatum est.) Rivulus Klokoch (Klokoč) — significatio vocabuli Kolkochfeu est: fons Klokoch — generi Klokoch et regioni Klokoč a genere eodem habitae nomen dedit. Haec regio inter fluvios Una et Kulpa a civitate Bihego ad septemtriones iuxta castrum Cetina porrecta est (Blagay p. CCXX, charta. In charta Lipszky villa Klokoch in regione Sluinensi militum limitaneorum sita adnotatur).

*diutius cum suo exercitu pausando* — Citata data definita affirmant id, 568 quod exercitus Hungarorum inter Klokoch et Bihegum vere ad tempus longius castra posuit.

*iidem tyranni* — Castra secundum verba regis Ludovici I. “per tyrannos” — inter quos erat Nelipić — “erant occupata” (Šufflay op. cit. Turul 25 [1907] 73).

*Gregorius* — In *B* inferius quoque, falso: “Georgius”, in *D* recte: “Gregorius” (Font. dom. III, p. 168) invenitur.

*Jwan filius Nilipczii* — Ab anno 1344 in diplomatibus documenta de eo adnotata inveniuntur. Anno 1381 iam in vita non erat (Šufflay op. cit. Turul 25 [1907] 142).

*ad obedientiam ... venire sunt compulsi* — Fons narrativus eiusdem temporis, “Historia obsidionis Iadrensis” (Schwandtner, SS. rer. Hung. III, pp. 667 sq.) et diploma quoque affirmant, quod vidua Nelipić, Vladislava,



ceterum soror Gregorii de Corbavia (Šufflay op. cit. 142) una cum filio nondum aetate adulta in regis Ludovici potestatem se permisit. Haec deditio disceptationes prius inceptas finivit. Quas disceptationes banus Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae Nicolaus de Alsólendva exsequabatur et resultata Tininii die 23 mensis Iunii descripsit. Ex his vidua Nelipić et filius castra quattuor regi tradunt, quae “ad ipsum dominum nostrum [regem] et ad ius regni et sancte corone de iure pertinere noscuntur”, castrum Tininiense una cum castro altero quodam retinent, dum castrum Cetina — quod possessio pristina familiae Nelipić est a Klokoch ad meridiem in proximo confinio — et castrum Clissa eis traderentur (Smičiklas XI, p. 207, Dl. 87 181 et 87 539). E diplomate bani id quoque eminet, quod ipse atque banus Bosnae Stephanus Kotromanić summis viribus belli, ergo a septemtrionibus et ab oriente oligarchas Croaticos contumaces duplici pressu urgentes negotia cum familia Nelipić agenda tantopere praeparaverunt, ut rex Ludovicus non nisi deditioem accipere deberet. Res ad diploma sollemne de pacto certo edendum die 21 mensis Novembris anno 1345 iam domi pervenit. In hoc diplomate pars magni momenti invenitur, quae aperit, quantopere rex familiam Croaticam procul habitantem mitigare, praeter communem causam tuendam etiam coniunctionem personalem cum illa iungere voluerit. In vicino Budae, in comitatu Pestensi villam quandam familiae ea ratione dono dedit, ut membra familiae hanc possessura “in curia nostra stare” possent (Šufflay op. cit. Turul 25[1907] 73; Smičiklas XII, pp. 249 sq.). In diplomate — contra narrationem Iohannis de Kikullew — deditio personae ipsi regis allata ostenditur. Rex filium Nelipić “ad sinum nostre regalis gratie” accipit et quia hic “sincere et fideliter nobis et sacre corone serviturus adhesit”, iure iurando promittit se eum in possessionibus utendis confirmaturum esse.

*aliquibus restitutis* — In *B* et in *D* (Font. dom. III, p. 168) recte forma: “aliquibus castris restitutis” legitur. Etiam in diplomatibus apparet, quod de castris reddendis agitur, itaque explicatio et Dékáni et Geréb a primo falsa est.

*idem Gregorius ... ad propria remearunt* — Tempus et singulas partes rei notas non habemus. Gregorius de Corbavia inter annos 1353 et 1358 obiit. (Anno 1353 adhuc in diplomate quodam ut vivus, anno 1358 iam ut defunctus memoratur. Smičiklas XII, pp. 197, 497.) Itaque rem post annum 1358 factam esse iam nullo modo putare possumus. Quoniam diplomatibus expeditio contra Croatos ineunte anno 1346 gesta memoratur et tempus residentiae exercitus dies 20 mensis Ianuarii anno 1346 adnotatur (Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 74), maxime probabile videtur statim post deditioem Nelipić opus fuisse propter repugnationem Gregorii de Corbavia generalem exercitum contra Croatos edicere, quamquam viribus minoribus — quam aestate — concitatis.



## 〈138.〉

569

*et recuperandum* — Haec vocabula in *B* et *D* non adsunt.

*Dalmacie regnum* — Saeculo XIV Dalmatia iam constanter regio “a medietate Quarnerii usque ad confines Duracii” habita erat (Ljubić, III, p. 369; Kretschmayr II, p. 602).

*per Venetos ... detinebatur occupatum* — Venetiae imperium super mari Hadriatico confirmatae qualibet ratione Dalmatiam possidendam necesse habebant, itaque eam occupare constanter nitebantur. In Dalmatia duae partes potentiae respiciendae erant: civitates et possessores latifundiorum magnorum. Dominatio Venetiarum civitates Dalmatiae in fines artos reclusit, liberam potestatem temperabat et incremento illarum officiebat, ne aemulatores evaderent. Cooperationem cum possessoribus latifundiorum invenire facilius erat, quoniam hi inter se assidue altercabantur, itaque apti erant, ut incipiti faciendi dicendique sapientia adhibita et pecunia oblata ipsi alius contra alium verti possent. Magno emolumento Venetiis fuit id, quod inter annos 1322 et 1329 anarchia feudali coactae civitates Tragurium, Sibinicum, Spalatum et Nona se potestati Venetiarum submiserunt et illarum dominationem acceperunt. Ut res ad exitum optabilem evenirent, multum contulit id, quod regnum unicum terra praepotens, quod Venetias pondere aequiperari potuisset, Hungaria tempore Caroli Roberti partes huiusmodi agere munus suum esse non sentiebat. Cum Ludovicus I. res politicae regum stirpis Arpadianae, qui oram maritimam acquirere nitebantur, renovaturus ut particeps rerum agendarum in Dalmatia apparuit, factores contra Venetias agitantes statim se proferebant et quidem in civitatibus eodem modo ac inter primores.

*circumpositarum regionum* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 169) forma: “circumpositorum regnorum” legitur. Argumentis probari potest, quod participes patriarcha Aquileiense, banus Bosnae Stephanus Kotromanić et Ulricus comes Ciliae de Stiria fuerunt (Wertner, *Hadjáratai* HK 19 [1918] 77 sq.; Pór A., Nagy Lajos király viszonya az aquilejai pátriárkákhoz [= Necessitudo regis Ludovici Magni cum patriarchis Aquileiensibus] A Szent-István-Társulat tudományos és irodalmi osztályának felolvasó üléséből [= E consessu lectionis in sectione scientiarum litterarumque Societatis Sancti Stephani habito] 39, Bp. 1900, pp. 12 sq.).

*regnicolis suis* — Nomina participum expeditionis — quae in diplomatibus conservabantur — enumerat Wertner, *Hadjáratai* HK 19 (1918) 75 sq. E documentis constitui potest banderium regis (id est “milites”, qui “aulici” sunt nominati) et catervae armatae primorum regni, baronum, inter ipsos sunt nominati) et catervae armatae primorum regni, Croatiae et Slavoniae atque vaivodae Transylvaniae, praeterea Jazones et Cumanos participes excursionis fuisse. Nullum documentum subest, quod ostenderet regem nobiles insurgentes ad arma convocavisse, quamquam anno 1345 in descensu de Klokoč feu ex comitatu parvo Tornienti Hungariae septemtrionalis tot nobiles aderant, ut



rex in causa possessionis cuiusdam disceptanda sententiam ratam edicere posset (Anjou IV, pp. 517 sq.). Differentia intellegi potest: locus excursionis anni 1345 intra fines regni, locus autem excursionis in Dalmatiam ductae extra fines regni erat, ad hanc nobiles regni adhiberi non potuerunt, ex quo id quoque sequitur, quod exercitus, saltem pars eius Hungarica — contra sententiam chronographi, qui 100 000 equitum Hungaricorum adfuisse memorat (Historia obsidionis Iadrensis, Schwandtner, SS. rer. Hung. III, p. 704) — non magnus numero, tamen armis validus fuit. Itaque de regnicolis Iohannes de Kikullew sine causa mentionem facit.

*usque civitatem Jadrensem ... reddiderat regie maiestati* — Venetiis civitas Iadrensis, ut gravissimus locus primordialis mercaturae cum paeninsula Balcanica factae maximi momenti erat, igitur eius conservandae causa Venetiae impensis non parcebant. At Iadria ut civitas Dalmatiae maxima et opulentissima dicionem Venetiarum aegre ferebat. Imprimis patricii, nobiles rationi gubernandi a Venetiis inductae alieni erant, quae imperium in manibus comitis civitati praefecti contulit. Seditiones, quae in historiographia Veneta accurate adnotatae sunt, una post alteram sequebantur. E sexta seditione, quae prospere successit, anno 1313 signoria Venetiarum assentire debuit, ut comes et ambo senatores Iadrenses, ne Veneti essent, magistratus archiepiscopusque autem electione munera adipiscerentur. Quae tamen concessionibus Iadrensis non diu respondebant et civitas libertatem acquisitura in consiliis politicis Dalmaticis regis Ludovici auxilium petens anno 1345, cum rex in castro Bihego commorabatur, per legatos cum eo collocutura fuit. Quamquam legati regem convenire iam non potuerunt, conatus civitatis Venetias ad remedia capienda impulit, quod autem iterum occasionem Iadrensis praebuit, ut a Ludovico opem peterent et expectarent. Per legatum die 16 mensis Augusti anno 1345 missum oraverunt, ut sacra corona civitatem Iadrensem tueretur (“ut ipsos fideles sanctum provideat diadema a tanto eruere discrimine”). Historia obsidionis Iadrensis, Schwandtner, SS. rer. Hung. III, p. 677). Cum legatus reversus est, Venetiae terra marique Iadriam iam viribus magnis circumclauserunt (Pór p. 83 sq.; Domanovszky — Vértesy op. cit. Száz. 34 [1900] 790 sq.).

*per suos stipendarios Theutonicos, Galicos et Latinos* — Secundum Iohannem (Giovanni) Villani (lib. XII, cap. 59) Venetiae e Lombardia, Romandiola (hodie Romagna) et Toscana mercennarios conduxerunt (Muratori R. I. S. XIII, 939).

*quandam munitionem Scekach vocatam* — In B et D (Font. dom. III, p. 169) forma: “munitionem, quam Sticatum appellabant” legitur, apud Iohannem de Kety forma: “fortalicium ..., quod Sticatum appellaverunt” adnotata est (Font. dom. III, p. 145). Ut commercium terrestre Iadriae in paeninsula sitae intercluderetur, exercitus Venetiarum ad urbem oppugnandam missus in angustiis paeninsulae munimentum ingens ligneum aedificavit. Huius nomen in diplomatibus regiis aequalibus (annis 1347, 1351) est: “quoddam castrum Venetorum Scykach apellatum” (Dékáni p. 113), in



diplomate bani Nicolai anno 1346 edito: “scitatum Venetorum” (Smičiklas XI, p. 309), in opere “Historia obsidionis Iadrensis”: “Italici et Longobardi bastidam, Dalmatici et Chroati sticatam appellare consueverunt” (Schwandtner, SS. rer. Hung. III, p. 680).

*civitatis Iadrensis remove* — Series rerum ex fontibus explicari potest, 570 itaque constituere possumus narrationem Iohannis de Kikullew eas accurate conservavisse. Iadrenses, postquam a rege Ludovico mense Augusto anno 1345 promissum prosperum acceperunt, die 24 mensis Novembris vexillum regis Hungariae proposuerunt, itaque palam dicioni illius se dederunt. Impetum exercitus classisque Venetiarum continenter sustinebant. Rex Ludovicus anno 1345 banum Bosnae Stephanum Kotromanić et banum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae Nicolaum auxilio Iadrensiū misit, ipse autem die 12 mensis Iunii anno 1346 cum subsidio suo ad civitatem pervenit (Pór p. 87 sq.; Domanovszky—Vértesy op. cit. 796 sq.; 905 sq.).

*erant inclusi* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 169) forma: “conclusi” legitur.

*gentibus regis dimicabant* — Status belli igitur ita mutatus est, ut Veneti in sticato dimicantes iam non obsidentes, sed obsessi facti essent, quoniam nunc se defendere cogebantur et contra exercitum Hungaricum, qui a terra aggrediebatur, et contra Iadrenses e civitate erumpentes, at emolumento Venetis fuit id, quod mari galeae suae potiebatur.

*Laurentii Tot* — Vexillarius Caroli Roberti, mox regis Ludovici est (v. caput (128.) sent. 534). Filius huius alter, Nicolaus Konth annis 1356—1367 palatinus erat, filium alterum. Bartholomaeum nominatum Iohannes de Kikullew falso dicit in obsidione Iadriae vitam amisisse, quia hic annis 1351—1352 magister pincernarum erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 40; Reiszig op. cit. Turul 57 [1943] 4 sq.). Ipse quidem Iohannes de Kikullew quoque ad annum 1350 Bartholomaeum adhuc viventem memorat (v. caput (147.) sent. 583. Cf. Pór A., János küküllei főesperes, Nagy Lajos király történetírója [= Archidiaconus Iohannes de Kikullew, historiographus regis Ludovici Magni], Száz. 27 [1893] 105).

*Harsandorfer Theutonicus* — Familia Haschendorfer Carolo Roberto regnante ex Austria inferiore in Hungariam migravit, hic praeter comitatum Sopruniensem imprimis in comitatibus Nogradiensi et Hontensi possessiones sibi comparavit, affinitatem cum familiis de Nagymarton et de Zechen iungebat (Wertner M., Családtörténeti adatok [= Documenta historiae familiarum], Turul 13 [1895] 74 sq.; Stessel J., A Haschendorfiak családtörténetéhez [= Ad historiam familiae Haschendorf], ibid. 136 sq.). De Ulving Haschendorfer ad Iadriam in conspectu Ludovici I. occiso in diplomatibus annis 1347 et 1353 editis ipse rex quoque mentionem facit (Fejér IX/2, pp. 208, 210; Hazai Okmt. VII, p. 402).

*fortiter expugnabat ... minime potuerunt* — Proelium die 1 mensis Iulii anno 1346 decertatum est. Hac die Iadrenses e civitate erumpentes et Hungari a terra aggredientes munimentum ligneum invaserunt, sed occupa-



re non potuerunt. Oppugnatione durante naves Venetae catervas in terram exposuerunt. Haec subsidia una cum Venetis e munimento ligneo erumpentibus Iadrenses reiecerunt et horum instrumenta obsidionis ceperunt vel diruerunt. Cum exercitu Hungarico Veneti in certamen non descenderunt, sed hoc minime necesse factum est. Rex Ludovicus intellexit se Venetos adigere non posse, ut hi ab obsidione discederent, itaque Iadriam fato permittens die 3 mensis Iulii ipse se recepit (Pör 96 sq.; Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 78). Et Iadrensibus et Hungaris suspicio esse coeperat causam cladis perfidiam fuisse. Auctor operis “Historia obsidionis Iadrensis” sententiam nobilium Iadrensiū reddentis (Schwandtner, SS. rer. Hung. III, pp. 665 sq.), qui probabiliter monachus monasterii Iadrensis Sanctorum Cosmae et Damiani ordinis Sancti Benedicti erat, banum Slavoniae, Nicolaum de Alsólendva et banum Bosnensem, Stephanum Kotromanić incusat, quod anno 1346 a Venetis corrupti sint et item causa, quamobrem in proelio die 1 mensis Iulii anno 1346 decertato exercitus Hungarorum stragem Iadrensiū otiose spectaret, secundum sententiam auctoris corruptio erat. Etiam Iohannes de Kety stragem Iadrensibus auro Veneto illatam fuisse arbitratur (“quia voluntas ducum ac principum bellatorum, ut dicitur, pro floreno Venetorum erat corrupta ... unde [in illo] conflictu principes exercitus proditiose procedebant ... ulterius contra Venetos fraudulentens corrupti eorum pecunia ire et preliare noluerunt.” Font. dom. III, p. 145). Investigatores fontium sententiam auctoris “Historiae obsidionis Iadrensis” cum materia fontium Venetorum (Ljubić II) comparando constituerunt corruptionem factam credi non posse et auctorem Iadrensem eam affirmando cupiditatem libertatis popularium suorum aucturum fuisse (Baumgarten F., Forrástanulmányok Nagy Lajos és Velence viszonya történetéhez [= Studia fontium ad historiam coniunctionis Ludovici Magni cum Venetiis], Száz. 36 [1902] 10, 19 sq., 112 sq., 124 sq., 127). Iohannes de Kety autem repulsam exercitus Hungarici occultaturus proditione fuit, sicut hoc e verbis sequentibus quoque eminet: barones proditores “sic famam gentis sue laude dignam perdiderunt et sibi ac posteris suis opprobrium sempiternum reliquerunt” (Font. dom. III, p. 145. Adnotatio Baumgarten [op. cit. 118], ex qua Iohannes de Kikullew mentione corruptionis omissa assentitur rebus constituendis recte cohaerentibus, ideo probari non potest, quia inferius Iohannes de Kikullew quoque mentionem de corruptione facit, at ipse odium in Iadrenses transfert). Victoria Venetis multum valebat, etiamsi pictura magna Tintoretto in “Palazzo Ducale” Venetiis collocata eam supra modum dimensam repraesentat: res oeconomicas Venetiarum in Dalmatia confirmavit et testis praestantiae exercitus mercede conducti contra civitatem terra praepotentem fuit.

571 *reversus est* — Ludovicus probabiliter ea deliberatione retentus est, ne in bello perseveraret, quod ad sua consilia Neapolitana exsequenda, quae nex ducis Andreae protulerat, rationes suae postulavit, ut Venetiae benevole cum armis quiescant. Venetiae die 4 mensis Iulii anno 1346 regi Hungariae



100 000 florenorum auri promiserunt, si de Dalmatia occupanda decederet, at Ludovicus hoc propositum repudiavit, itaque nonnisi ad indutias faciendas perventum est (Ljubić II, p. 362; Hóman, M. tört. III, pp. 29, 40). Hóman errat dicens (III, pp. 28 sq.) Venetias, quae quamquam die 24 mensis Martii anno 1346 pro Dalmatia occupanda nonnisi 80 000 florenorum auri obtulerunt, post pugnam 160 000 florenorum auri promisisse. Hóman haud recte intellexit Pór (op. cit. p. 98), cuius sententiam, secundum quam quasi aliquid interfuisset inter condiciones Venetiarum ante et post pugnam oblatas, iam Baumgarten correxit (Száz. 36 [1902] 18). Re vera Venetiae et die 19 mensis Iunii et die 4 mensis Iulii anno 1346 100 000 florenorum auri Ludovico promisit (Ljubić II, pp. 360, 362).

*per traditionem* — In *B* vocabulum: “per traditamentum”, in *D* (Font. dom. III, p. 170) forma: “per tradimentum” invenitur.

*civitatem obtinuerunt* — Iadria die 21 mensis Decembris se dedit, simul Veneti in civitatem ingressi sunt (Pór p. 100. Argumentum Kretschmayr, secundum quod res die 15 mensis Septembris evenit [II, p. 198], falsum est. Cf. Ljubić II, p. 418). Proditio haud multum rei contulit. Quamquam inter mercennarios Iadrensiū fuerunt proditores (Baumgarten op. cit. Száz. 36 [1902] 8), deditio civitatis ideo evitari non potuit, quia partim alimenta consumpta sunt et vires defecerunt defensores, partim rationes factionis “popolari” nominatae Iadrensiū non ita ferebant, ut diutius resisterent. Narratio Iohannis de Kety probabilior et magis aequa, quam descriptio Iohannis de Kikullew est: “Videntes autem Iadrienses, quod ipsos dominus rex Lodouicus defendere propter suorum prodicionem non poterat, panis inedia, machinarum ictibus, obsidionis gravedine et multis malis contra eos invalescentibus compulsi tradiderunt se et civitatem suam Venetis” (Font. dom. III, p. 145). Iohannes de Kikullew consilio rumores de prodicione ortos in incolas civitatis, haud quidem in cunctos inclinare videtur, namque et Iohannes de Kety et auctor “Historiae” nonnisi singulos quosdam accusaverunt.

*cives et nobiles* — In civitatibus Dalmatiae, ut generaliter in civitatibus Italiae, in primo ordine civium duae partes inter se aemulantes erant: proceres possidentes “nobili” et “popolari”, qui numero plures praecipue artem quandam operosam exercebant.

*in carceribus et penis* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 170) vocabula: “in carceralibus penis” inveniuntur.

*ipsos peremerunt* — De rebus, quae post obsidionem acciderunt, Iohannes de Kikullew probabiliter a nobilibus Iadrensiū, qui in Hungariam refugerunt et in aula regia vitam agebant, certior factus est (cf. Baumgarten op. cit. 118).

*proposuit, dum tempus se adhuc offerret.* — In *B* et *D* enuntiatio: “proposuit tempore se ad hoc offerente” legitur.



## &lt;139.&gt;

572 *brevi tempore decurso* — Haec definitio negligens est, quoniam tempus obitus ducis Andreae die 18 mensis Septembris anno 1345, igitur adhuc tempore rerum Iadrensiū fuit.

*Hierosolym et Siciliae regis* — Titulum “rex Hierosolymae” imperator Fridericus II. anno 1229 Hierosolymae se coronari iubens sumpsit et titulo “rex Siciliae” adiunxit. Carolus Andegavensis hoc titulo non ut hereditate familiae Hohenstauf potitus est, sed per ducissam Antiochiensem, Mariam, cui hic hereditate obvenit, anno 1277 sibi mandari optavit (Miskolczy op. cit. Tört. Sz. 13 [1928] 19). Duci Andreae, quamquam non est coronatus, titulus regis ex iudicio papae die 19 mensis Ianuarii anno 1344 edito debebatur, Ludovicus I. autem in diplomatibus fratrem natu minorem regem Siciliae et Hierosolymae appellans sententiam aulae regis Hungariae expressit, ex qua corona Andreae iure hereditario debebatur.

*Corradum de Kathanciis* — Conradus de Catanzaro (Corrado di Catanzaro) nobilis iuvenis Neapolitanus est, qui membrum aulae ducis Andreae erat. Coniuratores ad se traxerunt et ipse particeps caedis factus est. Rex Ludovicus prima excursione Neapolim ducta eum comprehendi et, quoniam Conradus, dum excruciabatur, se manibus suis Andream occidisse fassus est, ei cura frangi iussit (Miskolczy I., András herceg tragédiája és a nápolyi udvar [= Casus tristis ducis Andreae et aula Neapolitana], Száz. 61—62 [1927—1928] 793, 881).

*ex procuratione militis* — Textus rectus in *B* et *D* (Font. dom. III, 170) in forma “mulieris” conservatus est. At nomen apud Th. rectius remansit, quoniam in ambobus alteris variantibus forma “mulieris Johanne” legi potest. De Sancia de Cabanis agitur, quae filia nutricis reginae Iohannae erat. Et ipsa, coniunx comitis Morcone et mater ipsius intimae feminae nobiles aulicae Iohannae erant, quae cynismo suo depravato reginae fataliter nocebant. Attamen Sancia nonnisi administra coniurationis exsequendae, haudquaquam auctrix necis fuit (Miskolczy op. cit., Száz. 61—62 [1927—1928] 775 sq., 788). Stephanus Miskolczy in libello citato ex fontibus et litteris historicis magna cum cura perscrutatis accuratissime tractabat, quae personae necis participes fuissent et quae culpa unicuique attribui posset, usus ipse etiam tomibus regestorum archivi Neapolitani, qui libri posterius in secundo bello mundiano perempti sunt. Secundum perscrutationes Miskolczy culpa necis ducis Andreae praeter sectatores eius comitivamque Hungaricos re vera ad totam aulam Neapolitanam transferri potest. Plus minusve rationibus cunctarum factionum aulae offecit, quod dux in aula aderat, itaque eum disiungere ab aliis et debilitare inter omnes constitit et factiones nonnisi in modo propositi peragendi inter se discrepabant. Vim consiliorum clandestinorum et licentiam invidiarum haud imminuebat, immo quidem augebat, quod pro imperio adipiscendo contententes omnes prognati Caroli I. propinquitate proxima coniuncti erant, qui nuptiis inter se



coniuncti utrimque mutuo vinculo sanguinis adiungi potuerunt. Consilium, ex quo modus debilitandi nex esset, Catharina de Valois, vidua ducis Philippi de Tarento cepit. Ipsa — soror regis Francogalliae, Philippi VI. — consanguinea Iohannae erat, nam huius mater soror sua, at maritus defunctus suus frater avi reginae erant. Catharina de Valois id contendit, ut unum ex filiis cum Iohanna matrimonio coniungeret, et quoniam Robertus de Tarento iam amator reginae fuit, propositum per vitam Andreae extinctam sibi assequendum visum est. Consilium exsequendum Catharina de Valois et amator suus, mercator Florentinus quidam, Nicolaus (Niccolò) Acciajuoli, qui magnum cursum honorum decurrit, Carolo de Artois, qui nothus regis Roberti fuit filioque eiusdem, Bertrando, Philippae de Cabanis et Sanciae iam superius memoratae mandaverunt. Hi et hae ex iuvenibus nobilibus et aulicis catervam interfectorum composuerunt, qui deinde ducem interemerunt. Tempus necis partim institutum papae maturavit, in quo papa coronationem ducis Andreae praecepit, partim insoliti mores ducis properabant, qui haud dubium fecerunt, quin ipse Andreas rerum potitus poenas repeteret ab inimicis suis.

*in civitate Auersa* — Scilicet ad septemtriones a Neapoli.

*extitit iugulatus et interemptus* — Textus partim, at annominatio omnino congruens est cum verbis diplomatis Ludovici I. pro Stephano Lackfi anno 1350 editi: “princeps Andreas inclytus rex ... Jerusalem et Siciliae regnorum germanus frater noster ... per ... proditores ... in civitate Aversae, quae potius fuisset subversa, extitisset ... iugulatus” (Fejér IX/1, pp. 483 sq., 757). Interfectores ducem per simulationem venandi Aversam elicuerunt. Eum nocte diei 18 mensis Septembris anno 1345 excitantes, quasi Neapoli nuntii graves allati essent, ab uxore evocaverunt, cervicibus laqueum iniecerunt et quamvis dux fortissime resisteret, dum camerarius fores cubiculi ante eum occlusit, gulam ei fregerunt. Andreas ideo non veneno — solito more — est interemptus, quia Sancia de Cabanis hunc modum necis temptavit, et quoniam hic conatus frustra captus est, opinio superstitionis exorta est, ex qua ducem anulus a patre acceptus a ferro venenoque defendit (Miskolczy op. cit. Száz. 61—62 [1927—1928] 794 sq.).

*Ipsi tamen ... premium sumpserunt* — Regina Iohanna ad interfectores puniendos nil apparavit, sed ne curia papalis quidem rem aperire festinabat timens, ne si regina poena teneretur, ius regni appetendi Andegavensium Hungaricorum approbare deberet. Prima bulla papalis, quae necem generaliter improbavit, die 1 mensis Februarii anno 1346 edita est (Theiner I, pp. 703 sq.). Nonnisi tunc, cum fama allata est, ex qua rex Ludovicus propter moram ira incendebatur et ipse necem ulcisci voluit, duo rami familiae regiae, Tarentinus et Dyrrachiensis inter se obtrectantes agere coeperant. Carolus dux Dyrrachii benevolentiam regis advenientis sibi comparaturus per emissarios plebem inflammavit et reginam coegit, ut nonnullos interfectores traderet, duces autem Tarentini, ut testibus in reum se liberarent, hos damnaverunt et morte multari iusserunt, inter quos erat Sancia de Cabanis,



dum mater huius, Philippa in carcere obiit. Proprium est, quod lingua Raymundi di Cathania, summi magistri aulae hamo transfixa est, itaque hic ne ad confessionem quidem adduci potuit. Complures ergo ex participibus, qui necem excogitabant et confecerunt, poena affecti sunt, at ipsi impulsores non. Hoc et opinio communis et curia papalis agnoverunt (Miskolczy op. cit. Száz. 61—62 [1927—1928] 869 sq.).

573 *comes Nouelli cognatus regis et fidelis* — Iustitarius Neapolitanus Bertrandus de Beaux-Montesgayeux Beatricem, filiam Mariae, filiae regis Hungariae, Stephani V. et regis Neapolitani, Caroli II. uxorem duxit, itaque cum ambabus familiis regis propinquitate coniungebatur (Wertner p. 512). Nomen “comes Novelli” probabiliter depravata forma vocabuli “comes Montis Caveosi” (Montesgayeux) est (cf. Podhradczky p. 285).

*super currum* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 171) forma: “super carram” invenitur.

*vicos comitatus* — In *B* et *D* vocabulum: “vicos civitatis” legi potest.

*Quia potens ... supplitio perimendo* — Ipse Bertrandus de Beaux tam proxime particeps suppliciorum exsecutorum non erat. Mandatum huius, quod a papa mense Iunio anno 1346 accepit, in re inquirenda se continuit, at ipse potestatem non habuit, ut in membra familiae regiae inquireret. Culpam necis a membris familiae regiae demovendam papa cardinali cuidam mandavit. Bertrandus de Beaux nonnisi id impetrare potuit, ex quo Catharina de Valois obligata est Bertrandum de Artois et filium eiusdem, qui iam pridem comprehensi erant, tradere. Qui tamen ei non dediti sunt, quia eos in carcere veneno interfecerunt (Miskolczy op. cit. Száz. 61—62 [1927—1928] 874 sq.).

*primo Nicolaum* — Haec forma in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 171) legitur.

*Konth fuit cognominatus* — Unus ex filiis vexillarii regii, Laurentii Tot, legatus ingenio praeditus erat. Annis 1345—1351 magister pincernarum, annis 1351—1356 vaivoda Transylvaniae, ab anno 1356 usque ad annum 1367 palatinus fuit. Hoc anno ex aliqua causa regi in odium venit et ex aula discedere coactus est. Possessiones in comitatu Nitriensi et in regione meridionali Hungariae possidens unus ex ditissimis baronibus regni factus est (Hóman, M. tört. III, p. 160). Nomen Konth Hungaricum varians nominis Italici “Conte” est. (Ut Hóman arbitratur [l. cit.], praenomen cum nomine Teutonico “Kunz” congruens esset.)

*ad tractandum ... illuc destinavit* — Expeditionem Neapolitanam Ludovicus I. per legatos ita praeparaturus fuit, ut contra rationes communes regis Francogalliae, imperatoris Caroli IV. atque papae Clementis VI. Ludovicum Bavaricum, regem Britanniae Eduardum III., regem Aragoniae et Genuam socios sibi foedere iungeret. At consilia deinceps ad irritum redacta sunt, nam Ludovicus Bavaricus ante expeditionem initam mortuus est, rex Britanniae auxilium ferre re vera non potuit, rex Aragoniae pretium permagnum adiumenti optati postulavit, Genua autem respectu papae preces regis repudiavit, ut exercitum Hungaricum per mare transveheret.



Ludovicus I. ita consilium itineris per terram faciendi capere coactus est. Munus fuit ipsius Nicolai Konth et Nicolai de Vasary, futuri (annis 1350—1358) archiepiscopi Strigoniensis, qui mense Martio anno 1347 itineri se commiserunt, ut transitum non perturbatum — disceptationibus antecedentibus praeparatum — in loco providerent. Die 24 mensis Aprilis Ferrariae, die 6 mensis Maii Perusiae se tenebant (Miskolczy op. cit. Tört. Sz. 13 [1928] 50 sq.; Idem, Nagy Lajos nápolyi hadjárata [= Expeditiones Ludovici Magni contra Neapolim ductae], HK 34 [1933] 46 sq.; Fraknói I, pp. 203 sq., 213).

*in Aquilam* — Aquila civitas a Roma ad septemtriones-orientem in montibus Aprutiis sita est, quam Fridericus II. anno 1240 condidit.

*capitaneo ipsius civitatis* — Capitaneus Aquilae Lallus Componescus (Lallo Compenesco) partibus ducis Andreae favebat. Quamquam regina Iohanna eum camerarium et familiarem nominavit, exeunte anno 1346 Iohannae adversatus est et cum rege Ludovico se coniunxit. Postquam motum etiam in ora maris Tyrrheni protulit, vias a septemtrionibus Neapolim ferentes exercitui Hungarico tutas reddidit. Ipsi legati Nicolaus Konth et Nicolaus de Vasary cooperationem artiorem facturi esse debuerunt (Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 50 sq.).

*confortavit et perduxit* — Civitas Aquila facta est locus, unde impetus Hungarici contra Neapolim faciendi ducebantur. Legati regis Ludovici militibus mercennariis conductis civitatem defendebant, quam exercitus Iohannae capere non potuit (Miskolczy op. cit. 52 sq.). De consultationibus Nicolai Konth Cola di Rienzo quoque in litteris ad papam Clementem VI. die 8 mensis Iulii anno 1347 missis mentionem facit: “Nec omitto, quod comes Conthus, vicarius predicti regis Vngarie, Aquile permanens, postquam ambaxiatores mei applicuerunt Aquilam, ubi ab Aquilanis fuerunt multum honorati et amore recepti, causam regni pro parte sua in nos libere compromisit, treuguanque imposuit, quousque ipsi ambaxiatores mei Neapolim ire valeant et redire” (Burdach—Piur op. cit. III. Teil [Burdach, Vom Mittelalter zur Reformation II. Bd. III. Teil] pp. 48 sq.). Forma nominis “Conthus” ab editoribus Antonium de Bonfinis sequentibus falso “emendata” est, adnotatio autem insequens quoque errata continet: “Mit ihm ist wohl identisch der in zwei Briefen Clemens’ VI. aus den Jahren 1342 und 1345 (Reg. Vat. 244 A n. 129 und 244 G n. 528) als *nobilis vir dictus Cont Regni Vngarie Comes Palatinus* und *nobilis vir Nicolaus Kont Regni Vngarie [comes] Palatinus* Genannte” (Burdach, II. Bd. V. Teil, p. 157). Nicolaum Kont, si palatinus anno 1356 factus est, papa annis 1342 et 1345 hoc titulo nominare non potuit. Clementem VI. editores Innocentium VI. esse putaverunt (cf. Burdach, II. Bd. II. Teil, p. 27, adnot. 2).



## 〈140.〉

574 *Rex congregato ... Neapolim festinavit* — Rex Ludovicus exercitum — fere mille milites — die 11 mensis Novembris anno 1347 a Visegrad movit et die 24 mensis Decembris Aquilam pervenit. Antea exercitum Hungaricum fere quinque vel sex milia hominum in catervis minoribus divisum per paeninsulam transgredi praecepit. Hoc modo evitare potuit, ne incolae Italici aversis animis in Hungaros essent, difficultates autem, quae propter messem ingratam ortae sunt, impedimento sibi fierent. Magnam partem exercitus Hungarici milites levis armaturae, sagittarii equites loricati effecerunt. Hoc Italis insolitum est visum et Matteo Villani in chronico suo ut rem notandam descripsit (lib. VI. cap. 54, editio Tergestina II, pp. 202 sq.; Muratori, R. I. S. XIV, pp. 385 sq.; Marczali, Enchiridion pp. 225 sq.; Rác p. 257). Altera pars exercitus Ludovici e mercennariis Lombardiensibus et Teutonicis in terra Italiae conductis constitit, pars autem tertia e Neapolitanis rei Hungaricae faventibus (Kozics L., Nagy Lajos nápolyi hadjárata [= Excursio Ludovici Magni Neapolitana], HK 3 [1890] 389 sq.; Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 54 sq., documentis accuratissime adnotatis, quae ad iter regis pertinent).

*Maletesta de Maletestis* — Dominus civitatis Ariminii (Rimini), Malatesta de Malatestis II. (obiit anno 1364) die 16 mensis Decembris anno 1347 in civitate sua regem Ludovicum accepit, qui eum postero die caerimoniis sollemnibus habitis militem fecit. Quam ob rem posterius “Ungaro” est nominatus (Miskolczy op. cit. 60).

*Franciscus de Furliuo* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 171) forma: “Furlino” legitur. Dominum civitatis Furlivii (Forli), quae inter Bononiam et Ravennam sita est, Franciscum Ordelauffi (Francesco degli Ordelauffi) item duo filios quoque rex milites fecit in serie sollemnium, quae in honorem adventus regis Ludovici habita sunt. Franciscus Ordelauffi Ludovicum usque ad Aquilam prosecutus est.

*Philippus de Mantua* — E membris familiae Gonzaga Mantuae regnantis Philippus (obiit anno 1356) die 11 mensis Decembris Bononiae regi comitem se dedit, quem in Apuliam prosecutus est et usque ad diem 5 mensis Martii anno 1348 munus apud regem subiit. Tempore consuetudinis eorum aula Hungarica cum aula Mantuana amicitia coniuncta est (Miskolczy op. cit. p. 58; Thallóczy, Mantova 7 sq., 94).

*quidam* — Et in *B* et in *D* forma: “quidam” legitur.

## 〈141.〉

575 *Lodowico de Tarento* — Filius ducis Philippi de Tarento est. Pater huius et avus Iohannae fratres erant. Iohanna sex hebdomadibus post necem ducis Andreae peractis papam id precata est, ut alteri filio Philippi, duci



Roberto nubere posset, sed brevi tempore post permissionem papae iam ad nuptias cum Ludovico iungendas petiit (Miskolczy op. cit. Száz. 61—62 [1927—1928] 870, 884).

*Auinionem* — Avinio ab anno 1290 possessio rami Italici stirpis Andegavensium erat, papa Clemens VI. die 9 mensis Iunii anno 1348 ab Iohanna comparavit. Textus *B* et *D* (Font. dom. III, p. 172) rectius est: “versus provinciam et Avinionem”, igitur in Provinciam (Provence) et Avinionem (Avignon).

*ob metum regis properarunt* — Fama regis Ludovici appropinquantis allata Iohanna die 15 mensis Ianuarii anno 1348 nave vecta in Provinciam confugit, maritus aliquot diebus peractis nave oneraria vectus eam secutus est. Iohanna permissu papae mense Martio anno 1348 Avinionem ingressa est (Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 65 sq.; Pór p. 183).

*civitatem Neapolitanam intravit ... gaudio susceptus est* — Iohannes de Kikullew seriem rerum permutavit, nam rex Ludovicus prius Aversam, quam Neapolim advenit. In hanc civitatem nonnisi die 23 mensis Ianuarii anno 1348 ultione iam peracta ingressus est. Incolae civitatis capitalis ad eum sollemniter salutandum se parabant, at Ludovicus severe se gerens studium civium sedavit. Quamquam Neapolitani ei haud resistebant, immo quidem legatos maturo tempore miserunt ad eum ut successorem Caroli Andegavensis venerantes salutandum, at Ludovicus insidias metuens aulaeum oblatum verbis contumeliosis repudiavit. Edixit se fiduciam non in civibus, sed nonnisi in mercennariis suis collocare et sicut victor thoracatus, cassidem capiti indutus, in manu gladium tenens Neapolim ingressus est. Voluntates hominum a mercennariis rixam excitantibus in exacerbatos animos mutabantur (Miskolczy op. cit. 67).

*titulo regnorum ... Sicilie utebatur* — Ludovicus titulo regio accepto haud contentus statim opus regni gubernandi et administrandi transformare incepit atque praecepta eiusmodi edidit, ex quibus sine dubio constitui potuit, quod ipse regnum Neapolitanum assiduum sibi comparaturus est. Quattuor diebus post ingressum Neapolim peractis die 27 mensis Ianuarii anno 1348 iussit, ut domini feudales et civitates mense Februario sub poena possessionum adimendarum ipsum venerantes salutarent et iuramentum fidei persolverent, simul parlamentum generale quoque ad pacem et tranquillitatem restituendam convocavit. Aditum sui conveniendi et numerum comitivae ad audientiam admissorum ordinavit, maiores muneris partes censoribus rationum deferendo cameram officii rationum reformavit, die autem 15 mensis Martii tributum solitum, quod usque ad mensem Septembrem anni praeteriti adhuc non pensum erat, respectu miseriae incolarum et respectu damnorum a latronibus factorum generaliter remisit. Regnum quidem legitimum papa non agnovit, tamen Neapoli tres ordines monachorum mendicantium, qui artissime cum populo coniungebantur, privilegia sua a rege probari optaverunt, ut academiae theologicae in suis monasteriis Neapolitanis collocatae legitime fungi possent (G. M. Monti,



Nagy Lajos magyar király törvényhozási intézkedései a nápolyi királyságban [= Instituta regis Hungariae Ludovici Magni de legibus in regno Neapolitano ferendis], Tört. Sz. 14 [1929] 96 sq.; Idem, Nuovi studi angioini [Deputazione di Storia Patria per le Puglie. Documenti e monografie, vol. XXI], Trani 1937, pp. 217 sq.).

*regulos* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 172) inferius forma quoque: “regales” invenitur.

*ducem Duracii* — Dux Dyrrachii Carolus (anno 1322 natus) filius ducis Dyrrachii, Iohannis, qui anno 1335 obiit, et Agnetis Talleyrand, nepos regis Neapolis, Caroli II. est.

*Lodowico et Roberto* — Ludovicus anno 1324, Robertus anno 1326 est natus.

*Tarentinum et Philippum* — Dux Tarentinus Robertus et frater eius, Philippus, item nepotes regis Neapolis Caroli II. erant.

576 *tunc habitabat* — Dux Andreas, ante mortem non in castello regio Aversano, sed in monasterio Sancti Petri (San Pietro à Maiella) extra muros civitatis habitavit, ibique suffocatus est (Miskolczy op. cit. Száz. 61—62 [1927—1928] 795).

*Quem quidem ... decollari fecit* — Rex Ludovicus antequam Neapolim ingressus est, a die 17 mensis Ianuarii anno 1348 sex dies Aversae commorabatur. Hic die 20 mensis Ianuarii cognati, duces regii coram eo salutatum aderant, quos rex amicitia tanta accepit, ut ne suspicari quidem possent, quid ipsis moliretur. Ante ipsum Aversa discessum eos repente comprehendit, Carolum ducem Dyrrachii in iudicium dominorum Hungaricorum adduxit et ex arbitrio horum ipso loco necis ducis Andreae eum securi percuti, ceteros autem duces in castro Ortona claudi iussit (Pór pp. 158 sq.). Crimen, quod Carolus dux Dyrrachii particeps necis duci Andreae illatae esset, non est probabile. Carolus quidem adiuvante avunculo, cardinale Talleyrand efficaciter impediabat, ne dux Andreas coronaretur eaque re ipse nonnihil ad necem eius conferebat, at particeps facinoris excogitati non erat. Documenta ipse rex Ludovicus proferre nequivit, cum papa hoc postularet, et nonnisi rumores varios referebat. Caroli quidem ducis Dyrrachii Andream perire non interfuit. Sororem natu minorem reginae Iohannae, Mariam uxorem duxit et quoniam ducissa, si Iohanna liberis carens esset, heres regni habebatur, Caroli interfuit, ne Andreas coronaretur et sic uxor sua, Maria ne excluderetur throno Neapolitano, at mors Andreae eum ad regnum occupandum propius ferre non potuit. E contrario reginam undeviginti annorum brevi nupturam esse, e matrimonio liberos naturos, horum autem ius regni adipiscendi iuri familiae Dyrrachien-sis antecessurum esse arbitrari potuit. Ex his matrimonium Iohannae cum Andrea iunctum per longum tempus infecundum utilius visum est. Consilium, ex quo Ludovicus de Carolo supplicium sumi iussit, ob rationes politicas factum est. Carolus dux Dyrrachii aperte dominationis appetens fuit, per uxorem ius plurimum regni adipiscendi habuit, rex ergo Ludovicus



eum adversarium periculosissimum videre potuit. Supplicium ipsum in Chronico Dominici de Gravina adnotabatur. Ex hoc archiepiscopus Neapolitanus, Iohannes (Giovanni) Orsini Ludovico persuasit, ut si Neapoli tranquille regnare vellet, Carolum ducem Dyrrachii morte multari, ceteros autem duces comprehendi iuberet, cum hi — imprimis Carolus — grati apud populum essent, itaque populum quoquamque tempore ad seditionem sollicitare, immo quidem ipsum regem in sortem fratris natu minoris conicere possent. (Chronicon de rebus in Apulia gestis, in Muratori, R. I. S., Nuova edizione, XII/3, a cura di A. Sorbelli, Città di Castello 1903, p. 36: "Fertur etiam, quod Neapolitanus archiepiscopus, cuius nomen ignoro, consulerat dicto domino regi, quod si firmiter regnare cupiebat in regno, ducem Duratii vivere non permittat, alios regales captivos apud Ungariam perpetuo carceri studeat demandare, ex eo quod regales iidem in regno Siciliae plurimum sunt dilecti, praecipue dux Duratii memoratus, qui praeter ceteris dilectior est in regno, qui si viveret, aliique regales fratres et consoprini simul essent in regno, quandocumque vellent, possent ipsum regem totamque suam potentiam a regno fugare et forte regem eundem perimere, velut fratrem ducem Andream, quem regali honore postposito nequiter occiderunt." Cf. Miskolczy op. cit. Száz. 61—62 [1927—1928] 787, 880; Idem, A második aversai tragédia [= Altera tragoedia Aversana], Bp. 1930, pp. 8 sq.) Crimen in Carolum ducem Dyrrachii delatum nonnisi confictum esse ne apud comitivam quidem Ludovici occultum remansit. Propterea nonnulli ex iudicibus Hungaricis contra supplicium sumendum sententiam dixerunt, Lallus Camponescus autem fidelis devotus regis ideo ducem ad maturissime fugiendum incitavit. Iudicium explicat finis suus et hic finis duplex erat: adversarius relegandus et metus inferendus. Supplicio de Carolo sumpto Ludovicus neutrum propositum assecutus est. Iohanna adversaria perniciosior fuit, quam Carolus dux Dyrrachii. Papa eam denuo unicam legitimam regnatricem habebat, quamquam prius iam inclinatus erat, ut in nomine infantis Caroli Martelli duo tutores a Sede Apostolica et a Ludovico constituti gubernarent, iudicium autem publicum a rege Hungariae se avertit, sicut Boccaccio quoque, qui prius arma Ludovici iustissima appellavit, nunc autem eum Polyphemum caedis avidum nominavit (Miskolczy p. 134; Hóman, M. tört. III, pp. 48 sq.).

*Karoli pueri filii predicti regis Andree* — Carolum Martellum, filium reginae Iohannae, ut dicunt, e duce Andrea haud multo post huius mortem (die 25 mensis Decembris anno 1345) natum rex Ludovicus Budam tulit et Elisabethae, matri suae educandum tradidit. Puerulus die 19 mensis Iunii anno 1348 mortuus est (Pór pp. 162 sq.).

*per certos barones et milites destinavit* — Carolum Martellum et duces Franciscus Cziko de Pomáz, banus Nicolaus de Alsólendva et Oliverius de Ratholt in Hungariam duxerunt (Pór p. 163).

*reos* — Vocabulum in B deest.

*Non caret scrupulo ... obviare* — In B et D (Font. dom. III, p. 172)



enuntiatio: “Non carent scrupulo societatis occulte, qui manifesto facinori desunt obviare” legitur.

*Qui deputati ... regie maiestati* — Duces captivos rex Ludovicus anno 1352 e custodia dimisit. Ex his Philippus de Tarento anno 1370 in matrimonium duxit Elisabetham, filiam fratris natu minoris regis Ludovici, ducis Stephani, qui anno 1354 obiit (Pór pp. 251 sq., 526 sq., falso, quasi prima uxor Philippi soror natu minor Iohannae fuisset. Pór hic Philippum de Tarento Carolum duces Dyrrachii esse putavit).

(142.)

.577 *Stephanum filium Laczk ... capitaneum regni* — Stephanus Lackfi, filius natu maximus Laczk de Kerekegyháza annis 1326—1343 magister agazorum, annis 1343—1344 magister tavernicorum, annis 1345—1350 vaivoda Transylvaniae, annis 1351—1352 banus Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, anno 1353 iterum magister tavernicorum erat. Obiit anno 1353 (Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 591 sq., 8 [1907] 23, 162, 177; Karácsonyi II, p. 173). Iohannes de Kikullew eum capitaneum regni Neapolitani factum esse falso dicit; ipse una cum rege Ludovico in Hungariam reversus est (Pór p. 177).

*Wolffardum de Wolffard* — Familia nobilis ad inopiam redacta Wolffardi (Ulrici) de Wolffard e villa Wolfurt orta est, quae villa in provincia Vorarlberg (Austria) in regione Bregantiae (Bregenz) sita est. Annis 1340 Ulricus et frater, Conradus ut membra “Magnae societatis” nominatae in Italia apparebant, sed brevi tempore sui iuris facti sunt. Rex Ludovicus ministerium eorum magni aestimabat, eos in regno suo libenter accepit et — forsitan pro stipendio non persoluto quoque — possessiones eis suppeditavit. Ulricus de Wolffard anno 1351 comes comitatum Mosoniensis, Castri Ferrei et Sopruniensis erat, mox una cum fratribus — praeter Conradum cum Eglolpho et Rudolpho — possessores castrorum cum magnis latifundiis ad ea pertinentibus in Hungaria occidentali facti sunt. Prius pertinentias castri Owar (hodie Mosonmagyaróvár) in comitatu Mosoniensi, mox castri Hungarice Vöröskő dicti (hodie Červený Kameň, ČSSR) possidebat familia, quae in numero baronum Hungaricorum relata est (Wertner M., Két régi család [= Duae veteres familiae], Turul 10 [1892] 69 sq.; Idem Családtörténeti adalékok [Documenta historiae familiarum] Turul 15 [1897] 135 sq.; K. H. Schäfer, I, p. 84, II, p. 198; Burdach—Piur op. cit. V. Teil [Burdach, Vom Mittelalter zur Reformation. II. Bd. V. Teil] p. 414; Csánki III, p. 696; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 55, 341).

*in persona sue maiestatis prefecit* — Rex Ludovicus milites suos 1200 mercennarios Teutonicos in potestatem Ulrici de Wolffard ut vicarii



permisit et eidem munimenta Neapolis alimentis suppeditata mandavit (Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 70).

*ad Hungariam remeavit* — Rex exeunte mense Maio anno 1348 galea unica vectus, igitur cum comitiva parva in Hungariam reversus est (Pór p. 177).

(143.)

*milites Cappuani* — Probabiliter nomen munimenti Neapolitani “Castel Capuano” non recte intellectum in vocabulo latet. Forma varians “milites capitanei” in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 173) adnotata nec grammaticae, nec in sententia textum rectiorem reddit. 578

*Wolffardum expulerunt* — Mense Septembri anno 1348 Iohanna una cum marito, Ludovico de Tarento Neapolim reversa est, ubi ab incolis splendide excepta est. Exercitus Hungaricus in munimenta se recipere coactus est. Ex his primum Castel S. Elmo, mox Castel Capuano se dederunt. Castel dell' Uovo propter situm ab impetu defensum erat, at praesidium, quia a terra occlusum erat, a mari autem navibus deficientibus commeatum subvehendum sperare non potuit, deditionem facere debuit. Castel Nuovo, munimentum quartum Ulricus de Wolffard fortiter defendebat. Conditionem Ludovici de Tarento, ut castrum pro 6000 florenorum et pro titulo comitis adepti dederet, repudiavit, proditionem autem temptatam dura severitate compressit. At diu ne ipse quidem se sustinere potuit. Die 11 mensis Ianuarii anni 1349 tam occulte e munimento egressus est, ut oppugnantes non nisi sex diebus peractis discessum sentirent (Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 124 sq.).

*Stephanum wayuodam insurgentes* — Rex Ludovicus autumnno anni 1348 vaivodam Stephanum Lackfi cum caterva circiter 300 militum et pecunia addita ad Ulricum de Wolffard adiuvandam misit. Vaivoda Manfredoniae in terram egressus est et Foggiae ad catervas Conradi de Wolffard adiunctus est (Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 133; Pór p. 191). Iohannes de Kikullew eventus rerum falso perscripsit putans Ludovicum de Tarento Stephanum Lackfi, qui in Apulia remansit, expulsurum fuisse.

*prelium est commissum* — Iohannes de Kikullew locum proelii inter Aversam et Neapolim fuisse putans errat, quod ideo mirum est, quia in diplomate, quo ipse probabiliter utebatur, recte est adnotatum, quod proelium inter Troiam et Asculum commissum est (“Lodouicus ... versus civitatem Exculii volens pergere ante ipsum Stephanum wayuodam vix vicinam civitatem Troye attingere valuit fugiendo.” DI. 4151, Fejér IX/1, pp. 486, 759) et quidem die 23 mensis Ianuarii anno 1349. Iohannes de Kikullew, ut e textibus comparatis constitui potest, argumenta cuncta certa fontis sui omisit et magis magnitudinem praedae et lucrum e pretio redemptionis acquisitum praedicavit. (Secundum diploma Ludovici I. a Iohanne de Kikullew usitatum Stephanus Lackfi “preter occisos et vulnera-



tos ad mortem trecentos equites captivavit, vexilla ducis Vernelii, domini Nicolai de Acherolis, domini Philippi dicti Mali spiritus, domini Iohannis de Surgonia et alia tria conestablorum caporalium seu nobilium aportavit, predicti vero dux Vernelius et dominus Nicolaus de Acherolis cum multis aliis per multa personarum pericula viribus equorum suorum suffulti de manibus ipsius Stephani woyuode incogniti vix evaserunt." Dl. 4151, Fejér IX/1, pp. 486, 759 sq.)

(144.)

579 *De captivitate ducis Vernerii* — Caput in *B* et *D* deest.

*ducem Vernerium* — Dux Vernerius Urslingensis (Urslingen Werner) ex illo genere in regione meridionali Teutoniae habitanti ortus est, quod genus titulum ducis Spoleti ab imperatore Friderico I. (Barbarossa) accepit. E ducibus equestribus, qui saeculo XIV in Italia vitam agebant, persona maximi ingenii erat. Exercitus 1500—3000 militum ad tempus in ipsius potestate erat et reditus personalis suus singulis mensibus mille florenos effecit. Ut dux mercennariorum annis 1338—1351 in Italia fungebatur. Rex Ludovicus I. eum ut praefectum "Magnae Societatis" anno 1347 una cum duobus milibus equitum conduxit. At vere anni 1348 dimisit, fieri potest, ut non solum ideo, quia quod petebat, iam assecutus est, id est, regnum Neapolitanum occupatum esse putavit, sed quia Vernerius Urslingensis cum Ulrico de Wolffard graviter altercatus est. Vernerius Urslingensis animo offensus, quia non ipse, sed ductor exercitus vices suas gerens prior Neapoli vicarius regis factus est, operam suam reginae Iohannae obtulit, tamen res, ex qua adversarius sociorum priorum factus est, milites Teutonicos, qui in exercitu eius pugnabant, minime studio bellandi excitavit (Schäfer I, p. 80 sq.; Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 54, 69, 134 sq.; Burdach—Piur op. cit. V. Teil [Burdach, Vom Mittelalter zur Reformation II. Bd. V. Teil] pp. 342 sq.).

*Iterum ... captivavit* — Textus congruens est cum textu diplomatis Ludovici I. die 30 mensis Octobris anno 1350 editi: "nonnullis diebus transactis idem Stephanus woyuoda praefatum duce[m] Wernelium cum quingentis armatis societati ipsius ducis Vernelii adiunctis in civitate Cornech captivavit" (Dl. 4151, Fejér IX/1, pp. 486, 760. Cf. Dékány p. 121, adnot. 2). Ludovicus de Tarento, qui proelio ad Asculum conserto ad Beneventum se recepit, Vernerium Urslingensem partim praesidio sectatorum suorum Apuliensium, partim ad Hungaros coercendos reliquit. Hic die 1 mensis Februarii anno 1349 una cum mercennariis locum Cornetum (hodie Corneto) insidens nullis custodiis provisus ne excubias quidem statuit. Stephanus Lackfi et Ulricus de Wolffard impetu repente facto eos ceperunt probabiliter constitutis prius praeparatis. Sic nec crimen proditiōnis a Villani prolatum commenticium fuisse videtur. Vernerius Urslingensis,



postquam sibi ipsi 30 000 florenorum auri a Ludovico de Tarento frustra donari petivit, suam operam iterum regi Ludovico obtulit (Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 134).

(145.)

*Post hec ... exterminare cupiens* — Textus Iohannis de Kikullew congruens est cum textu diplomatis Ludovici I. die 30 mensis Octobris anno 1350 editi: “Post hec cum idem Lodouicus aggregata sibi gentis multitudine apretiate et quampluribus dicti regni nostri Sicilie infidelibus in suam societatem aplicatis confidens in sue gentis multitudine ipsum Stephanum woyuodam cum tota gente sibi adiuncta in contumeliam nostri regii honoris penitus exterminare cupiens” (DI. 4151, Fejér IX/1, pp. 486 sq., 760. V. Mályusz, Királyi kanc. p. 69). 580

*cum pars ... aggredi procuravit* — Vere anni 1349 Stephanus Lackfi, antequam oram maritimam Hadriae occupavisset et praemunivisset, campum, quo mercennarii operari possent, regionem occidentalem adhuc non depopulatam vel praedatam sibi designavit. Sedem belligerationis hoc loco Aversam fecit. Certamina effectibus fabulosis abundabant. In descriptione proelii die 6 mensis Iunii conserti quoque, quod Iohannes de Kikullew memorat, res congestae sunt, quae rationem bellantium militum mercennariorum repraesentant. Secundum descriptionem Dominici de Gravina Ludovicus de Tarento Stephanum Lackfi manuca ad certamen provocavit. Vaivoda legatos hospitio accepit, dixit, quae dies sibi apta esset, postero autem die legati Ludovici de Tarento et legati vaivodae locum certaminis eligerunt et arbores dumosque ceciderunt, ne motui amborum exercituum impedimento essent. Interim Ludovicus de Tarento plures quam septingentos nobiles iuvenes milites fecit, Stephanus autem Lackfi Conradum de Wolffard et complures socios milites fecit. Die destinata Ludovicus de Tarento proelium differre petivit. Stephanus Lackfi consensit, Hungari autem incauti arma deposuerunt. Ludovicus de Tarento nil nisi hoc exspectavit. Catervae se occultantes exercitum Hungaricum Aversae comorantem invaserunt. Hungari arma ceperunt, pars autem eorum per portam posticam evadens hostes a tergo invasit, dum Conradus de Wolffard quoque una cum Teutonis suis impetum facere adortus est. Primum Neapolitani viribus praestabant, ipsum Conradum ceperunt, at impetus improvisi Hungarorum eventum pugnae convertit. Neapolitani fugam capesserunt. Conradus perturbatione orta libertatem recepit, at multi Neapolitani captivi facti sunt (Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 139 sq.). Secundum Villani pugna tota nonnisi pauci occiderunt, secundum Dominicum de Gravina nemo Hungarorum et Teutonorum occidit. Etiamsi haec sententia nimia videtur, imprimis contra mille — similiter nimios — mortuos Neapolitanos, id pro certo haberi potest, quod eventus hic



descripti, id est amicus ex inimico fieri et amico crastino parcere, simul incolae indefensi ab utrisque partibus atrociter expilari non solum huius certaminis proprietates fuerunt.

*vivere* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 173) vocabulum: “venire” falso scriptum est.

*prelium commississent ... terga hostilitati vertere* — In diplomate die 30 mensis Octobris anno 1350 edito textus: “belli certamen commisit, ubi idem Stephanus woyuoda zelo devote fidelitatis armatus, volens potius post mortem vivere per fame gloriam quam tergum hostilitati huiusmodi vertere” (Dl. 4151, Fejér IX/1, pp. 487, 760. V. Mályusz, Királyi kanc. p. 69).

581 *potiores multos* — Secundum *B* et *D* (Font. dom. III, p. 174) textus rectus est: “potiores milites”.

*captivavit* — Inter captivos erant Raymundus (Raymondo) del Balzo, Robertus (Roberto) Sanseverino, Adamus (Adam) de Vicecomitibus (Visconti), Rogerius (Roger) de Clairmont (Miskolczy op. cit. HK 34 [1933] 140).

*communiter* — In *B* et *D* forma: “consequenter” legitur.

*In quo quidem ... ipsius servitio applicuit* — In diplomate Ludovici I. die 30 mensis Octobris anno 1350 edito legitur: “in quo quidem ingenti prelio prefatus Stephanus woyuoda leonino acinctus robore quamplures magnates, barones et potiores milites partis adverse triumphaliter captivavit partem adversam penitus debellando. Deinde idem Stephanus woyuoda solite fidelitatis insistens fervori quamplures validissimas ipsius Lodouici expeditiones multifarie multisque modis debellavit et civitates plurimas expugnavit ac gravia et horrenda personarum pericula eidem Lodouico adherentibus irrogavit ... sicque potiores et nobiliores ipsius regni nostri Sicilie magnates et milites ad fidei nostre cultum adduxit et nostris servitiis applicavit” (Dl. 4151, Fejér IX/1, pp. 487 sq., 761. V. Mályusz, Királyi kanc. p. 70).

*Oztrogo* — Castrum Strigo est in regione inter fluvios Dravum et Muram sita, quae Hungarice Muraköz nominatur, in comitatu Zaladiensi medii aevi a castro Chakthornya ad septemtriones occidentem situm (Csánki III, pp. 16 sq., 118). Hodie Štrigovo nominatur in Iugoslavia.

*Chakthornya* — Ut munimentum iam saeculo XIII memoratum est et ex nomine turris eiusmodi ad incolendum apta (donjon) esse potuit, cui similes in Hungaria permultae inveniebantur. Saeculo XIV sedes illius latifundii permagni erat, quod una cum ipso semper memorato castro Strigo paene totam regionem inter fluvios Dravum et Muram sitam (Muraköz nominatam) amplectebatur (Csánki III, pp. 9 sq.). Hodie Čakovec nominatur in Iugoslavia.

*Draua* — Fluvius est, qui a latere dextro in Danubium influit. Nomen iam aevo Romano memoratur, in linguam Hungaricam translatione Germanica et Slavica illatum est (Melich pp. 73 sq.).



*Mura* — Fluvius est, qui influit in Dravum. Incertum est, unde nomen ortum sit (Melich p. 390).

*inter fluvios ... existentium* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 174) vocabula: “circa fluvium Drava existentium” leguntur. Textus Th. rectius est, quia cum vocabulo diplomatis die 30 mensis Octobris anno 1350 editi congruens est (Fejér IX/1, pp. 488, 761).

*plenius continentur* — Originale exemplar diplomatis die 30 mensis Octobris anno 1350 confecti est: DI. 4151, textum edidit Fejér IX/1, pp. 487 sq., 760 sq. Iohannes de Kikullew diploma non solum vidit, sed etiam partes eius singulas in opus suum ad verbum assumpsit, sicut hoc partes congruentes demonstratae affirmant. Congruentiam operis Iohannis de Kikullew cum textu diplomatis iam Podhradzky animadvertit (p. 298), quod momentum S. Steinherz operam historiographicam Iohannis de Kikullew aestimans satis extollebat (op. cit. MIÖG 8 [1887] 235, 256), mox recentes eius animadversiones Pór (op. cit. Száz. 27 [1893] 6 sq., 104), deinde Dománovszky (A dubniczi krónika [= Chronicon Dubnicense] Száz. 33 [1899] 347 sq.) historiographiae Hungaricae inseruerunt.

(146.)

*Medio autem tempore* — Series temporum falso composita est. Regina 582 Iohanna et maritus eius adhuc antequam Stephanus Lackfi in terram egressus est, mense Septembri anno 1348 Avinione reversi sunt (v. caput (143.)).

*ipse Stephanus ... ipsos evocavit* — Stephanus Lackfi autumnno anni 1349 se per totum annum sine ullo effectu in Italia egisse constituere potuit. A locis civitati Neapoli propinquis discedere coactus est et ne in ora quidem orientali maritima firmiter consistere potuit. Potestatem nonnisi in illis castris et civitatibus tenebat, quas nimia potentia roboris militaris in breve quoddam tempus obsidebat. Milites mercennarii, quibus nitebatur, regnum vastabant, indefensos exspoliabant et praedae cupidi nulla crudelitate absterrebantur. Praeterea infideles facti sunt, cum mercedem iusto tempore non acciperent, immo quidem ad id quoque prompti erant, ut ipsum Stephanum Lackfi comprehenderent et Ludovico de Tarento traderent. Dominationem Hungaricam populo invisam reddebant, at non apti erant, ut dominationi ipsi firmamento certo fierent. Stephanus Lackfi ut vaivoda Transylvaniae strenue rem suam domi agebat, ubi latifundiis suis magnis et statu regni stabili conformato, bene fungenti niti potuit, at inertem se praestitit, cum in terra externa sibi ipsi statum regni eiusmodi efficiendum esset, quem rationes adversariorum unum contra alterum eludendorum stabiliunt. Huius rei usum non habuit atque nonnisi ad id tempus se tenere potuit, dum mercennariis in pecunia numerata, praedatione, id est spoliatio-  
ne concessa, postremo pollicitationibus satisfacere potuit. Autumnno anni



1349 iam posterioribus quoque exhaustis in Hungariam reversus est Ludovico I. persuasurus, ut vere anni 1350 ipse rex iterum in Italiam reverteretur. (Res accurate descriptae apud Miskolczy [op. cit. HK 34 (1933) 140 sq.] inveniuntur.) Adnotatio Iohannis de Kety, ex qua sollertia prudens et sapientia Stephani Lackfi Neapoli in proverbii consuetudinem venerunt (“unde in Apulia exivit de ipso proverbium: tu es homo victoriosus et sapiens, quasi alter Stephanus filius Laczk”. Font. dom. III, p. 154. Hoc proverbium in opere Walther, Proverbia non memoratur), sententiam aculeatam Itolorum reddit. Pór (p. 191) laudationem chronographi Hungarici veram esse putans sine ulla causa laudem confirmatam vidit in verbis sequentibus Dominici de Gravina: rex Ludovicus “volens ibidem loco suo dimittere generosum dominum dominum Stephanum voyvodam Transilvanum et comitem de Zomith [Zonuch, Szolnok] nobilissimum suum militem et magni consilii sui virum” (Muratori, R. I. S. XII/3, ed A. Sorbelli p. 43). Vocabulum “magni consilii sui” non genitivus qualitatis, sed casus possessivus est.

(147.)

583 *Iohanne et Dominico militibus filiis suis* — Ex filiis palatini Nicolai filii Gileti (v. caput (134.) sent. 556) Iohannes anno 1356 comes Siculorum, annis 1360—1371 magister tavernicorum (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 63, 162 sq.), Dominicus autem annis 1350—1359 comes comitatus Hontensis (Idem, TT N. S. 8 [1907] p. 12) erat. Iohannes anno 1348 vaivodam Stephanum Lackfi in Italiam comitatus est et probabiliter autumno anni 1349 una cum illo domum reversus est (Pór p. 191; Miskolczy op. cit. HK. 34 [1933] 133).

*Iohanne filio Gileti fratre suo* — Iohannes filius Gileti annis 1339—1349 una cum fratre suo natu maiore, palatino comes comitatus de Thurocz, annis 1335—1356 castellanus de Bajmóc (in comitatu Nitriensi, hodie Bojnice in ČSSR), anno 1352 castellanus de Keselókö (in comitatu Nitriensi, hodie ruina in ČSSR) erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 182, 172, 192), quod ita intellegendum est, ut Iohannes pro fratre suo natu maiore etiam in comitatibus gubernandis functus sit, ubi possessiones habebant.

*Leukes et Bartholomeo* — De Laurentio Tot et de filiis v. caput (138.) sent. 570. Pars textus, in qua hi memorati sunt, in B deest. Leukes annis 1348—1349 in comitiva Stephani Lackfi in Italia commorabatur (Pór p. 191; Anjou V, p. 340), annis 1352—1359 magister dapiferorum, annis 1352—1355 comes Siculorum, annis 1353—1359 magister pincernarum erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 63, 68, 40).

*Stephanus et Georgius filii Bebeek* — Membra sunt rami generis Akus in comitatu Pestensi possessionati, qui in comitatum Gemeriensem derivatus



est. Dominicus, qui Bebek est nominatus, ab initio assectator Andegavensium erat (Karácsonyi I, pp. 101, 108 sq.). Ex filiis huius Stephanus annis 1346—1353 comes de Heves, annis 1351—1358 comes de Lipto, annis 1352—1357 vexillarius, annis 1360—1369 iudex curiae erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 11, 22, 34, 350). Georgius, frater natu minor Dominici una cum hoc, mox solus ipse annis 1346—1353 comes de Heves, annis 1352—1390 comes de Lipto, annis 1372—1388 comes Gemberiensis, annis 1381—1390 comes de Thurocz, annis 1357—1371 vexillarius, annis 1363—1389 magister tavernicorum reginalium erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 8, 11, 22, 164, 172, 350).

*Nicolaus de Seech* — V. caput (135.).

*Konia filius Thome wayuode* — Nicolaus filius natu maior e matrimonio primo vaivodae Transylvaniae Thomae de Zechen (v. caput (124.) sent. 512) natus, qui in fontibus illius aetatis generaliter Konia (Nicolaus, Nikola, Konya) nominatus est (Karácsonyi II, p. 269), anno 1332 magister pincernarum, annis 1337—1340 magister dapiferorum reginae, annis 1366—1367 banus Dalmatiae et Croatiae, annis 1346—1348 comes de Sarus et de Scepus, annis 1346—1350 comes Nogradiensis, annis 1354—1359 comes Gemberiensis, annis 1360—1362 comes Poseniensis erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 593, 8 [1907] 8, 30, 40, 42, 50, 64, 69; Pór A., Szécsényi Tamás gyermekei [= Liberi Thomae de Zechen], Turul 27 [1909] 84 sq.).

*Andreas wayuoda* — V. caput (136.).

*Nicolaus, Paulus et Michael filii Laczk* — Fratres sunt Andreae et Stephani Lackfi. Nicolaus I. Lackfi annis 1347—1368 comes Zempliniensis, annis 1363—1376 comes de Ung, anno 1366 comes de Maramaros, de Zathmar, de Ugocha et comes Siculorum, anno 1368 vaivoda Transylvaniae erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 25, 61, 63, 174, 177, 351). Particeps expeditionis contra Lithuanos annis 1351—1352 ductae erat, anno 1356 exercitui Hungarico ad papam adiuvandum misso praefuit (Karácsonyi II, pp. 173 sq.). De Paulo v. caput (162.). De Michaele nonnisi tantum notum est, quod particeps expeditionis secundae Neapolim ductae erat (Karácsonyi I. cit.). Textus *B* et *D* (Font. dom. III, p. 174) hic grammatice rectiores sunt: “fratribus suis Nicolao, Paulo, Michaele Lachk”.

*Nicolaus ... in episcopum consecratus* — Nicolaus de Kezew (Hungarice 584 Keszei) e familia nobili possessionata ortus est. Ministerium in cancellaria regia iniit. Annis 1349—1351 comes capellae regiae et cancellarius secretarius erat. Anno 1349 primum maius beneficium ecclesiasticum, praeposituram Strigoniensem accepit. Ad id tempus parochia de Szöllös, canonicatibus Strigoniensi et Agriensi contentus esse debuit. Die 10 mensis Ianuarii anno 1350 papa eum episcopum Zagrabiensem ordinavit, simul concessit, ut quocumque loco se consecrari posset. Inde factum est, ut consecratio, sicut de hac Iohannes de Kikullew commemorat, Aversae, et quidem inter diem 3 mensis Augusti et diem 17 mensis Septembris anno 1350 fieret. Annis



1351—1356 vicecancellarius cancellariae praefuit, anno 1356 archiepiscopus Colocensis, anno 1358 archiepiscopus Strigoniensis factus est, simul annis 1356—1366 cancellarius regis erat. Obiit anno 1366. Iohannes de Kikullew, quoniam ipse vicarius archiepiscopalis Nicolai de Kezew erat, itaque per coniunctiones personales arte inter se coniungebantur, de Nicolao de Kezew scribens argumenta fide digna adnotare potuit (Pór A., Keszei Miklós [= Nicolaus de Kezew], Bp. 1904, pp. 14 sq., 47 sq.; Szentpétery pp. 165, 169).

*Stephanus prepositus Budensis* — Stephanus de Kanisa anno 1343 lector capituli Bachiensis, anno 1347 praepositus Budensis erat. Anno 1356 episcopus Zagrabiensis factus est. Obiit anno 1376 (Pór A., Kanizsai István zágrábi püspök [= Stephanus de Kanisa episcopus Zagrabiensis], KSz 5 [1891] 45 sq.; Eubel I, p. 570). In consultationibus diplomaticis revolvendis alacri animo partem capebat. Anno 1347 membrum factus est legationis, cuius officium erat civitates Italicas conciliare et transitum catervis Hungaricis tutum reddere. Ipse praefuit actioni diplomaticae, quae occupationem Dalmatiae in aula papali praeparatura fuit. E causa haud nota anno 1366 persona non grata factum est et ad tempus quoddam Viterbii vitam agebat. Tribus annis peractis rex eum recepit, immo quidem anno 1374 etiam membrum legationis in Francogalliam missae delegit (Pór op. cit. 198 sq.).

*Iohanne strenuo milite* — Iohannes de Kanisa postquam in aula regia — ut iuvenis regius — ministerium militare expleverat, auxilio fratris natu maioris, episcopi Zagrabiensis munus primum administrandae regionis meridionalis Hungariae adipisci potuit. Testibus documentis raris anno 1365 comes comitatum de Sana et de Orbas, anno 1366 et annis 1376—1379 comes comitatum Zagoriensis et Varasdiensis erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 33, 62, 181, 345; Smičiklas XIII, p. 545; Pór op. cit. KSz 5 [1891] 43).

*Laurentii de Kanisa* — Progenies familiae Osl de comitatu Sopruniensi est. Ministerium familiae Kőszegi anno 1316 renuntiavit et ad partes Caroli Roberti transgressus est, a quo anno 1321 castrum Kanisam et latifundium praemio accepit. Unus ex ditissimis possessoribus comitatus Zaladiensis est, immo ad tempus quoddam (annis 1321—1323) etiam comes eiusdem comitatus factus est. Bona sibi parata facultatem familiae suae dedit, ut ea eminere posset, quae e castro novo se de Kanisa nominavit (Karácsonyi II, pp. 408 sq.; Holub J., Zala megye története a középkorban [= Historia comitatus Zaladiensis medio aevo], [Pécs] 1929, p. 456; Kristó Gy., A Csákok és a Kőszegiek harca Sopron megyében, [= De certamine familiarum de Chak et Kőszegi in comitatu Sopruniensi], Soproni Szemle [= Acta Sopruniensia] 20 [1966] 337 sq.).

*repente* — Textus in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 175) magis integer remansit. Pars apud Th. omisa haec est: “ac cum pauca comitiva in una galea et quibusdam barcis repente”.

*in Apuliam transfretavit* — In *B* et *D* falso forma: “in Aquilam” legitur.



Rex Ludovicus reditum Neapolim autumnno anni 1349 facturus fuit, at iter causa consultationum diplomaticarum in annum 1350 dilatum est. Legatio Hungarica Avinionem missa impetrare nequivit, ut Iohanna regno cedere cogeretur, nec rex per legatum papae in Hungariam missum, cardinalem Guidinem de Montefort vindicias Neapolis regendae probari potuit. Expeditionem alteram ducendo rex Ludovicus non solum statum catervarum Hungaricarum stabiliturus fuit, sed etiam id consecuturus, ut bello prospere ducto condiciones magis opportunas in consultationibus agendis haberet. Catervae Hungaricae nunc per terram iter facere non cogebantur. Ex pace cum Venetiis ad annos octo coniuncta possibile factum est, ut per mare veherentur. Venetiae quidem classem regi Ludovico in usum non tradiderunt, at iter parvarum navium Dalmaticarum, quibus catervae Hungaricae vehebantur, non impediabant. Rex die 5 mensis Aprilis ad oram maritimam progressus est et die 18 ad Segniam (hodie Senj, Iugoslavia) navem conscendit (Fraknoi I, pp. 225 sq.; Miskolczy I., Nagy Lajos második nápolyi hadjárata [1350] [= De secundo bello Neapolitano Ludovici Magni], HK 35 [1934] 41 sq.).

*Manfredonie applicuit* — Rex Ludovicus die 1 mensis Maii anno 1350 Manfredoniam advenit (Miskolczy op. cit. 42).

*Theanum* — Civitas Theanum (hodie Teano) nominata inter Neapolim et Romam, igitur in parte contraria paeninsulae sita est. Fontes Italici talem expeditionem regis Ludovici non noverunt, in qua praeter civitates Manfredoniam, Barum (hodie Bari) et Barletum (hodie Barletta) etiam Theanum occupatum esset. At ne probabile quidem est Ludovicum navi egressum hanc civitatem occupavisse. Nomen nonnisi ex errato Iohannis de Kikullew operi inseri potuit. (Pór [p. 218] Theanum civitatem quandam inter Manfredoniam et Barletum sitam memorat.)

*Barletum subiugavit* — Rex Hungariae die 3 mensis Maii Barletum occupavit (Miskolczy op. cit. 43).

*barbutorum* — Pór (p. 240), Dékáni (p. 124) hoc tegumentum capitis galeam e pelle factam putant. Multo propius vero est hoc idem esse atque cassis ferrea eiusmodi, quae ita clausa facta est, ut supremum membrum anulatum thoracis sub mento porrectae ante os et nasum tractum unco adapto adversae fronti cassidis affigeretur (Schäfer I, p. 73).

*largissime divisit* — Ut Iohannes de Kety tradit, Leustachius de Rátót, magister dapiferorum, qui die 25 mensis Maii in Italiam pervenit, pecuniam, multa milia marcarum argenti, permulta vasa aurea et argentea atque thesauros secum portavit (Font. dom. III, p. 156. Cf. Karácsonyi III, p. 15).

<148.>

*nimum* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 175) forma: “nimum et 585 copiosissime” legitur.



*multiplicabatur* — Secundum argumenta nimia Dominici de Gravina exercitus regis 15 000 militum Hungaricorum, circa 8 000 militum Teutonicorum et fere 4 000 pedestrum Lombardiensium erat (Miskolczy op. cit. HK 35 [1934] 43; Muratori, R. I. S. XII/3, p. 150).

*aliorum principalium* — Exercitus mercede conducti, sicut exercitus Conradi de Wolffard quoque sub duce “generalis capitanei” ex “banneriis”, “banderiis” compositi erant, quarum praefecti, si hae copiae numero militum maiores erant, “capitanei”, ceterum “comestabuli” nominabantur, dum singulis catervis minoribus banderiarum “corporales” vel “caporales” praefuerant (Schäfer I, pp. 68 sq.).

*et insultum fecerunt* — Causa casus (die 13 mensis Iunii anno 1350) secundum Dominicum de Gravina rixa in caupona inter mercennarios et cives concita fuit, sed secundum Iohannem de Kety Teutoni angebantur, ne catervae Hungaricae sine intermissione advenientes ministerium suum supervacaneum facerent (Font. dom. III, p. 156; Miskolczy op. cit. HK 35 [1934] 44).

*spoliare* — In *B* vocabulum magis perfectum expletumque — ad illud tempus aptum, at in Latinitate Hungarica raro usitatum — “spoliare et derobare” legitur.

586 *balistas* — In *B* vocabulum: “valisias” scriptum est.

*balteos* — Balteus est fascia humeri, quae colore ostendebat, qui essent membra uniuscuiusque catervae militum mercennariorum, quod ceteroquin, cum illi vestitum militare non haberent, agnosci difficile fuisset. Etiam “Societas alba” militum Britannicorum et Hungaricorum anno 1365 in Italia belligerans nomen certe de balteo coloris albi traxit (Gárdonyi A., A középkori zsoldosintézmény és a magyarság [= Institutum mercennariorum mediae aevi et Hungarici], HK 43 [1942] 143).

*litteris et instrumentis firmaverunt* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 175) vocabula: “litteris, instrumentis et iuramentis” inveniuntur. Iohannes de Kikullew ut expertus spectator et testis adnotationem descripsit. Capitanei mercede conducti et mandatores, qui ministeria suscipienda eis dederunt, vere officia mutua accurate et verbose enumerando pactum litteris conscripserunt. Originalia contractuum huiusmodi, quae sigillis contrahentium munita sunt, usque ad hodiernum diem in archivis Italicis servata et prelo edita sunt (exempli causa Theiner A., Codex diplomaticus dominii temporalis Sanctae Sedis, Roma 1862, II, pp. 419 sq., 426). Condicio quaedam pactionis praescripsit, ne mercennarii post pactum renuntiatum per spatium annorum certum contra mandatores priores operam collocarent (cf. Mályusz E., A Toldi-monda történeti alapja [= De fundamento historico fabulae Toldi], HK 25 [1924] 9).

*ad suum servitium reservavit* — Secundum adnotationem Iohannis de Kety (Font. dom. III, p. 156) rex Ludovicus Ulricum de Wolffard in ministerio retinuit, cum fratrem eius natu minorem Conradum dimitteret,



at hic quoque rebus ipsis peractis iam in exercitu regis adfuit (Miskolczy op. cit. HK 35 [1934] 46).

⟨149.⟩

*inter cathervas militum* — Vocabulum “miles” quidem apud Iohannem de Kikullew generaliter significacionem pervulgatam medii aevi habet, at hic, ut e vocabulis “in armis equitare solebat” quoque apparet, militem gravis armaturae significat. 587

*ammoto exercitu* — Rex Ludovicus consilium primum habuit, ut exercitu suo in duas partes dispertito primum partem orientalem paeninsulae pacificaret et postquam se a tergo tutum reddidit, tum Neapolim ingrederetur, sed hoc consilium repente omisit et ad caput regni obsidendum processit (Miskolczy op. cit. HK 35 [1934] 44 sq.).

*Canosii ... obtinuit* — Canusium (hodie Canosa di Puglia) civitas est a Barleto ad meridionalem-occidentem sita. Castellanus castrum, quod Raymundus (Raymondo) del Balzo possidebat, nonnisi occupatione incepta dedit.

*lesionem* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 176) vocabulum: “passionem” legitur.

*Sed ibidem ... decent regiam maiestatem* — Vulnerationem Ludovici I. nonnisi Iohannes de Kikullew memorat. Secundum narrationem Dominici de Gravina rex cum militibus portam aggressus est, lapides in se iactos clipeo super caput tento vitavit, verba autem officiosa castellani, ut sibi caveret, repudiavit, dicens regem in pugna primum esse decere (Miskolczy op. cit. 45).

⟨150.⟩

*certa castella occupans* — Ad Canusium legati complurium civitatum confinium, inter quas erant Candela, Melfia (hodie Melfi), Asculum Satrianum (hodie Ascoli Satriano) etc., regem venerantes salutabant et exercitus paene nulla resistentia impeditus progrediebatur. 588

*Lutheriam* — Civitas Lucera est a Fogia (hodie Foggia) ad occidentem sita.

*cum quinquaginta stipendariis* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 176) vocabulum: “sagittariis” invenitur. Vocabula Iohannis de Kety: “cum centum hominibus armatis et cum quinquaginta pharetris” (Font. dom. III, p. 157) textum *B* et *D* probant.

*Abinde ... abire permisit* — Rem, quae praestantiam militarem Hungarorum demonstrata est, Iohannes de Kety quoque memorat (Font. dom. III, p. 157) at in dulcedinem fabulae componens. Secundum enarrationem eius 300 mercennarii Teutonici Ludovici de Tarento desponderunt, ut regem Ludovicum I. comprehenderent et religatum Neapolim ad reginam



Iohannam ducerent. Fama accepta Nicolaus Lackfi cum centum militibus et cum quinquaginta sagittariis nocte ab Asculo Beneventum equo vectus est, postero die in campo sub civitate cum mercennariis concurrat et eos devicit, ex quibus 150 milites captivos cepit, hos Melfiae regi ostendit, mox armis ademptis eos dispulsit. Distantia inter Melfiam et Beneventum atque inter Asculum et Beneventum tam magna est, ut eam caterva Hungarica unica nocte conficere non potuisset. Descriptio loci — Lutheriae — a Iohanne de Kikullew adnotata itaque rectior videtur (Miskolczy op. cit. HK 35 [1934] 47). Pór (p. 228) valde dubitavit, num enarratio Iohannis de Kety fide digna esset, at Karácsonyi Nicolaum Lackfi veritate minime servata “virum fortissimum Beneventanum” nominavit, collaudavit, quia “victoriam magnam ad Beneventum reportatam ipse animo concepit et consecutus est” (Turul 4 [1886] 168), proelium parvulum autem “dimicationem atrocem de vita” nominavit et ut “memoriam gloriosissimam virtutis Hungaricae” celebravit (A Laczkfyak története a nápolyi hadjárat alatt [= De historia membrorum familiae Lackfi tempore expeditionis Neapolitanae] Történelmi és Régészeti Értesítő [= Acta Historica et Archaeologica] 3 [1887] 142). A Karácsonyi vocabulum separatum “Pugna ad Beneventum” Lexiconi Palladis itidem insertum est (III, p. 92).

<151.>

589 *Salernum* — Salernum (hodie Salerno) civitas est a Neapoli ad meridiem sita.

*castellum Stafach* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 176) forma: “Scaffad” invenitur. Scafatum (hodie Scafati) civitas est a Pompeiis tria chilometra sita.

*opidum Sumpnia* — Sumpnia (hodie Somma Vesuviana) civitas est in latere septemtrionali montis Vesuvii sita.

*brigancii pedites* — Du Cange auctoritatem Th. quoque adhibens significationem vocabuli “brigantus, brigancius, brigandus” in sententia vocabuli ‘pedes levis armaturae’ constituit (I, p. 750).

*De qua civitate ... expugnavit* — De rebus singulis progressionis regis Ludovici notitiae accuratissimae in chronico spectatoris et testis Dominici de Gravina continentur. Res ratione critica descriptae apud Miskolczy (op. cit. HK 35 [1934] 47 sq.) inveniuntur. Exercitus Hungaricus Melfia progrediens iuxta Consam (hodie Conza), Contursium (hodie Contursi), Ebolum (hodie Eboli) advenit Salernum (hodie Salerno).

*civitatem Auersam obsedit* — Rex die 1 mensis Iulii anno 1350 ad Aversam pervenit (Pór p. 232).

*ad perfectionem deducebatur* — Ludovicus de Tarento ad Aversam defendendam se paravit. Partem civitatis demoliri iussit, parti reliquae



muros circumdedit, praesidio autem 300 equites et 400 pedites statuit (Miskolczy op. cit. 50).

*ubi rex ... Stephano wayuoda praefecit* — Iohannes de Kikullew praeceptum regis Ludovici in maius profert. Hoc in ea sententia, ut ipse Iohannes de Kikullew, nullus auctor alius intellexit, ne eventus quidem suam sententiam affirmant. Stephanus Lackfi officio habebat, ut progressionem maioris partis exercitus tutam redderet. Cum patefactum est Aversam primo impetu capi non posse, sed longius oppugnandam esse, rex Stephanum Lackfi una cum catervis ad civitatem oppugnandam vocavit. Tunc fieri potuit, ut Ludovicus Stephanum Lackfi duci Nicolao Konth, qui iam principio obsidionem regebat, subiecerit, quod ratione militari omnino intellegi potest.

*Quod factum ... multum perturbavit* — Praeceptum regis Ludovici Stephanus Lackfi aegre ferebat, quoniam Nicolaus Konth magis legatus, quam miles erat. Ipse Stephanus Lackfi consilium regis in contumeliam suam vertit, quamquam non erat neglectio diuturna. Verba Iohannis de Kikullew re vera offensionem Stephani Lackfi reddiderunt. Pór (p. 236) et Miskolczy (op. cit. pp. 50 sq.) enarrationem Iohannis de Kikullew ad verbum intellegunt et Pór Stephanum Lackfi per fallaciam Nicolai Konth, Miskolczy generaliter per consilia clandestina recessisse arbitratur. Karásonyi (op. cit., Történeti és Régészeti Értesítő [= Acta Historica et Archaeologica] 3 [1887] 148) sententiam Iohannis de Kikullew acceptabilem non habet, quia Stephanus Lackfi in posterum tempus quoque muneribus amplis fungebatur, in litteris autem donationalibus regiis sibi editis merita laudantur, itaque ipsum regi in odium ventum dicere non possumus. Et secundum Domanovszky (op. cit. Száz. 33 [1899] 425 sq.) Iohannes de Kikullew “probabiliter errat”, tamen Domanovszky ipse in contrariam partem pervenit existimans Iohannem de Kikullew praeceptum regis de exercitu dimittendo haud recte intellexisse, id est Stephanum Lackfi “satis plenam rationem indignandi non habuisse”.

(152.)

*baliste* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 177) vocabulum: “balestre” legitur. 590

*Cum autem ... mortem evasit* — Etiam Iohannes de Kety enarrat, quo modo rex Ludovicus die 26 mensis Iulii anno 1350 vulneratus sit. Secundum eum rex tunc sagitta ictus est, cum ipse inter ambulandum ad eam partem moenium castris veniret, ubi cadaver fratris sui natu minoris eiectionis erat. Idem Iohannes de Kety enarrat cuspidem ferream sagittae in pede Ludovici confractam non medicos amovisse, sed Stephanum Lackfi et Ulricum de Wolffard duodecim extractionibus factis evellisse, regem autem interdum magnos dolores passum esse (Font. dom. III, p. 158). Secundum Buccio di Ranallo rex tum vulneratus est, cum inter oppugnantes ferro in manu habito



scalas sursum ascendit (Miskolczy op. cit. HK 35 [1934] 53). Hóman nimia cum mollitia vulnerationem cardinem ipsum rerum gestarum habet dicens: vulnus “sub exitiali castro Aversano” acceptum, “effectus ipsius periculi letiferi” et “locus memoratu tristissimus” Ludovicum in se recedere et ad id impulerunt, ut expeditionem intermitteret (M. tört. III, p. 54).

*bene per tres menses* — Obsidio die 1 mensis Iulii incepta et die 3 mensis Augusti finita est, ergo descriptio Iohannis de Kikullew non est accurata. Obsidio non solum ideo longius producebatur, quoniam munimenta castrorum bene firmata erant, sed quia exercitus Hungaricus nec obsidionis instrumenta, nec usum rei militaris habebat. Obsidio utrinque multas victimas poscebat (Miskolczy op. cit. 52 sq.).

*circa trecentas barbudas* — Haec tria vocabula in *B* et *D* desunt.

591 *Jacobus de Pinathariis* — Iacobus de Pinathariis (Jacopo Pignattaro) baro origine Gaetanus est. (Matteo Villani lib. I. cap. 87., item 88 et 92, item 93, editio Tergestensis II, p. 46, 48, Muratori, R. I. S. XIV, p. 84, 88, translatio Rácz p. 221, 226.)

*sub pacto ... rerum suarum restituunt* — Rēx Ludovicus iam ante obsidionem inceptam — more solito — Iacobum de Pinathariis se dedere iussit, sed hic fidem appellans deditionem abnuat et nonnisi cum victus deminui coepisset, portas Aversae pecunia pro mercede accepta et condicione discessus liberi oblata aperuit (Miskolczy op. cit. 52, 55).

*in litteris donationum eis concessarum enarrantur* — In diplomatibus iam prelo editis litteras donationales regias eiusmodi notas non habemus, quas Iohannes de Kikullew memorat.

592 *capitaneum generalem in regno* — Munus capitanei generalis hoc loco etiam munus vicariatus significavit.

*Nicolaum Drugeth fratrem Wilhelmi palatini* — De Nicolao Drugeth, de filio minore palatini Iohannis (1328—1333) iam scriptor Gestorum quoque mentionem fecit (v. caput (123.) sent. 508). Dum frater Nicolai, Wilhelmus annis 1333—1342 ipse palatinus factus est, Nicolaus anno 1343 magister pincernarum, annis 1354—1355 iudex curiae, simul annis 1344—1354 comes comitatus de Ung, annis 1354—1355 comes comitatus de Thurocz erat. Obiit anno 1355 (Miskolczy op. cit. Turul 50 [1936] 1 sq.; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 34, 85, 172, 174).

*fratrem Morialem* — Haec forma in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 178) legitur. Frater Morialis (Fra Moreale, Montreal) e familia Teutonica in regione Rheni inferioris habitanti ortus est. Ut membrum ordinis Templariorum attributum Fra obtigit. Ordine Templariorum dissoluto ut miles mercennarius in Italia vitam agebat. Ab anno 1332 usque ad annum 1344 Pisis, deinde apud Carolum ducem Dyrrachii meruit, quae res autem eum non retinuit, quin post supplicium de duce sumptum palatium illius diriperet. Tunc (anno 1348) iam sub rege Ludovico I. merebat, qui Aversam ei custodiendam mandavit, a rege Ludovico I. comitem se Ludovico de Tarento dedit, mox iterum regi Ludovico operam suam obtulit. Annis



1353—1354 praefectus “Magnae Societatis” fuit et operam suam papae locavit. Aestate anni 1354 Florentia ei et mercennariis 30 000 florenorum pependit, ut eum tandem ad abeundum commoveret. Tunc Cola di Rienzo vocante Romam abiit, at hic comprehensus et die 30 mensis Augusti anno 1354 morte multatus est (Schäfer I, p. 86 sq.; Miskolczy op. cit. HK 34 (1933) 67; Gárdonyi op. cit. HK 43 (1942) 133).

*priorem Aurane* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 178) vocabulum: “Anianensem” est scriptum.

*Iohanne regine resignavit* — Prioratum ordinis militaris Sancti Iohannis Auranensis rex Ludovicus sine dubio pro mercede non soluta Fra Moreale concessit. Praeter narrationem Iohannis de Kikullew diploma quoque testatur, quod Fra Moreale commoda prioratus Auranae ad tempus quoddam re vera possidebat. Die 14 mensis Februarii anno 1353 Balduinus Cornuto, (vice)prior provinciae Hungarico—Slavoniensis ordinis querimonium detulit ad regem Ludovicum in Fra Moreale, qui diplomata potestatem provinciae stabilientia, in quibus etiam bullis aureis sigillata erant, amoveret (Reiszig E., *A jeruzsálemi Szent János-lovagrend Magyarországon* [= Ordo militaris Hierosolymitanus Sancti Iohannis in Hungaria], Bp. 1925 I, pp. 111 sq., II, p. 165), id est, secum auferret, scilicet postulata comparaturus. Aversa capta rex Ludovicus praeter Aversam et Terram laboris (hodie Terra di Lavoro) et civitatem Capuam gubernandas Fra Moreale mandavit, at mercennariorum dux a Ludovico de Tarento corruptus iam autumnus eiusdem anni ambas civitates huic tradidit (Miskolczy op. cit. HK 35 [1934] 55).

*annum iubileum* — Annum 1300 et simul unumquemque annum centesimum papa — Bonifacius VIII. — primum annum extraordinarium eiusmodi declaravit, quo Romam peregrinantes indulgentiam generalem impetrare possent. Primus annus iubilaeus turbas inopinatae magnitudinis commovit, quoniam dum ceteris annis peregrinatores ecclesias Romae visitando indulgentiam nonnisi septem annorum impetrare potuissent, “plenissima venia” secundum sententiam divulgatam indulgentiam infinitam comparavit. Incolae Romae emolumenta tam copiosa e multitudine peregrinatorum anno iubilaeo Romam advenientium capiebant, ut iam anno 1342 papam annum 1350 iubilaeum declarandum peterent, quod papa Clemens VI. anno 1343 iam pro futuro concessit. Quamquam urbs pestilentia urgebatur, peregrinatores in multitudine maiore Romam confluebant, quam anno 1300. Voluntas communis hominum Europae regi Ludovico sine dubio stimulos admovere debebat, cum sicut mater, regina Elisabetha et rex Britanniae Eduardus atque reges ceteri, sine peregrinatione quoque indulgentiam “Anno Santo” a papa impetrare potuissent (Hauck, *Realenc.* IX, pp. 546 sq.).

*per civitatem Capuanam* — Civitas Capua est terminus Viae Appiae aetatis Romanae a Neapoli ad septemtriones sita. Turrem portae castris, quod ad pontem per fluvium Volturnum ductum Fridericus II. imperator



Romanorum aedificavit, Hispani anno 1552 demoliti sunt. Lapidés decore sculpti, quos Iohannes de Kikullew vidit, e ruinis amphitheatri remaneri poterant. (Salvadore di Giacomo: Da Capua a Caserta. Collezione di Monografie Illustrate. Ser. I. Italia Artistica 87.)

*per terre motum corruerunt* — Monasterium praeclarum ordinis Sancti Benedicti in Monte Cassino a Capua ad septemtriones occasum aedificatum die 10 mensis Septembris anno 1349 motu ingenti terrae eversum est (Wetzer—Welte VIII, pp. 1845 sq.; Dékány p. 129).

*per Campaniam* — Campania (hodie Campagna di Roma) regio amoenissima Romae est.

*est profectus* — Die 13 mensis Septembris anno 1350 Ludovicus I. adhuc Aversae erat (Fejér IX/1, p. 766), die 19 mensis Septembris Romam ingressus est (Ráth 63; Sebestyén 41; Wertner, Hadjártai HK 19 [1918] 95), itaque iter regis a Iohanne de Kikullew descriptum inter haec duo tempora incidit. Ludovicus I. eo, quod locum belli Neapolitanum reliquit, simul etiam consilia sua frustrata esse confessus est. Si iam exitus prosperi ne primae quidem expeditionis diuturni ostendebantur, eo magis metuendum esse potuit, ne eventus anni 1350 brevi ad nihilum venirent. Obsidio Aversae diu prolata animum regis ad sanitatem adduxit. Anno 1347 ipse etiam caput regni Siciliae nullo resistente in potestatem redegit, at nunc id, ut Neapolim ingredi posset, ne cogitare quidem potuit. Sumptus belli gerendi regnum suum iam nimio onerabant, ipse pecuniam mercedi militum conducticiorum solvendae necessariam aegre conquirere potuit, igitur immodestiam eorum tolerare debebat. Classis Veneta sine ullo aequipondio minis assiduis ipsi erat. Regnum Neapolitanum placare sibi nullo modo obtigit. At nec condiciones rerum externarum magis prosperas reddere contigit. Papa et imperator consilio unionis personalis Hungarico-Neapolitanae constanter infestis animis se opponebant. Immo ne in rebus quidem privatis fortuna ei favebat. Mors fratris patruelis — posthumi Caroli Martelli —, deinde dux Stephanus, frater suus natu minor recusans, ut Neapoli partes qualescunque susciperet, artificia levissime componenda quoque ad nihilum redigerunt tollendo possibilitatem solutionum mediarum. Consilium autem matrimonii cum vidua Caroli ducis Dyrrachii iungendi quoque ad irritum cecidit (cf. Miskolczy I., Mária hercegnő, Nagy Lajos jegyese [= Ducissa Maria, sponsa Ludovici Magni], Tört. Sz 14 [1929] 88 sq.).

<153.>

593 *tribunus* — Romae anno 1350 tribunus plebis nonnisi Cola di Rienzo fuisse putari potuit (obit anno 1354), qui studio Romae, rei publicae liberae imbutus et odio nobilitatis incensus novum ordinem sociale et novum statum gubernandi procreaturus fuit.



*milliaria Gallicana* — Leuga Francogallica saeculo XIX 4451,9 metris par erat (Lexicon Pallas XII, pp. 544 sq.).

*Cui tribunus ... obviam venientes* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 178) textus partim rectius servabatur, quam apud Th. Discrepantiae amborum textuum hoc loco textum primum gradatim corruptum bene demonstrant: “En tribunus cum Romanis per quatuor miliaria Gallicana, circa centum personas ex potioribus, vestibus seu pannis purpureis ad hoc specialiter sub uniformitate aptatis solemniter induti cum trumbetis et diversi generis musicarum instrumentis regi obviam venientes.”

*Cui tribunus ... introduxerunt* — Descriptio Iohannis de Kikullew primo aspectu fide digna videtur, quoniam res sollemnes spectaculum praebentes, id est pompa procerum vestibus purpureis indutorum et musicariorum vere elegantiam et urbanitatem tribuni plebis reddunt. Intellegi potest historiographos Hungaricos non dubitavisse, quin rex Ludovicus cum Rienzo congressus esset (Pór p. 240; Hóman, M. tört. III, pp. 54 sq., immo etiam Szeffű, ibid. p. 333; Trencsényi-Waldapfel I., Küküllei János [= Iohannes de Kikullew], in Szép Szó [= Verbum pulchrum], Bp. 1936, pp. 34 sq.). Miskolczy mentionem congressus iam omittit, quod significat eum errorem Iohannis de Kikullew detexisse (op. cit. HK 35 [1934] 55). Descriptionem Iohannis de Kikullew falsam esse novissime, quoniam adnotationes Friderici Riedl (Magyarok Rómában [= Hungari Romae commorantes], Bp. 1930, 27 sq.) et Fraknói (I, pp. 182 sq., 217) in oblivionem adductae sunt, Eugenius Koltay-Kastner denuo demonstrare debuit (Cola di Rienzo és a magyar renaissance kezdetei [= Cola di Rienzo et primordia aetatis nascentium artium in Hungaria], EPhK 66 [1942] 144 sq.). At de hoc congressu ne loqui quidem potest, quia eo tempore, cum rex Hungariae Romam adveniret, Cola di Rienzo captivus Caroli IV. in castro Raudnitz (hodie Roudnice nad Labem) in Bohemia sito erat. Koltay-Kastner discrepantiam enarrationis Iohannis de Kikullew cum rebus ipsis hac coniectura facta dissolvit: Iohannes de Kikullew non personam Rienzo cogitavit, sed alterum e duobus senatoribus, Stephanellum (Stefanello) Colonna vel Raimundum (Raimondo) Orsini, qui, postquam tribunus Cola di Rienzo honore deiectus est, ad spatium sex mensium a papa nominati sunt et forte tunc die 12 mensis Septembris anno 1350 magistratum inierunt et Iohannes de Kikullew nonnisi ideo tribunum pro senatore scripsit, quoniam hic titulus cum gubernatore Romae coniunctus memoriam Colae de Rienzo, renovans alta mente sua repositus erat (Cola di Rienzo, Szeged 1949, p. 71. Cf. introductionem a Trencsényi-Waldapfel conscriptam, Mon. Hung. 4 [1960], pp. 24 sq.).

*dominum Romanorum* — Cum Iohanne de Kikullew congruenter in “Historia Cortusiorum” legitur: “Rex Hungariae dominium oblatum a Romanis refutavit, asserens Romam esse imperii” (Muratori, R. I. S. XII, 926). Koltay-Kastner (EPhK 66 [1942] 159) proceres Romanos nonnisi



urbanitate egisse videt, at sententiam exponendo textum “Historiae Cortusiorum” respicere omisit.

594 *in palatio domini pape* — Scilicet in palatio Laterano, quod tunc, dum papa in urbe Avinione commorabatur, vacuum erat.

*hospitabatur* — In *B* verbum: “collocaverunt” legitur.

*sudarium vultus domini* — Scilicet sudarium Veronice, quod in basilica Sancti Petri servabatur.

*domini pape absolutus* — Explicatio vocabuli ambigua est. Secundum G. Wenzel (Magyarok Rómában [= Hungari Romae commorantes], A Magyar Tudományok Akadémia évkönyve [ = Annales Academiae Scientiarum Hungaricae] 10 [1860—1863] 29) Iohannes de Kikullew non absolutionem ab excommunicatione, sed momentum ultimum anno iubileo templis visitatis et confessione finita factum memorat. Rex Ludovicus igitur eo modo absolutionem accipere potuisset, sicut regina Elisabetha, cui papa commoda anni iubilaei sic quoque largitus est, ut eam ipsam Romae adesse non postulavisset et cuius confessario quoque “auctoritate ... presentium” potestatem absolventi dedit (Theiner I, p. 791). Steinherz (op. cit. MIÖG 8 [1887] 236) papam regem excommunicavisse existimavit. Fraknói (I, p. 233) certam in hac re sententiam non aperuit. E dissertatione eius id concludi potest, quod papa praeter generales poenas ecclesiasticas praedictas (Theiner I, pp. 783, 786), quae contra impugnantes regnum Neapolitanum valebant, plura non fecit. In regestis diplomatum Clementis VI., a Déprez—Mollat editis (op. cit. num. 2241) difficultas solvitur. Nam in edicto die 10 mensis Iulii anno 1350 ad Beneventum scripto accurate praedictum est, quod rex propter duas incursiones et innumerabilia malefacta “excommunicationis et aliis multis et gravibus spiritualibus et temporalibus sententiis atque penis cum adherentibus sibi et fautoribus suis sibi omnibus involutus est”.

(154.)

595 *revertebatur* — Data anni 1350 itinerarii regis Ludovici recensenda et explenda sunt. Investigatores alter ex opere alterius sententias nimia cum fide transferebant. Non est dubium, quin Ludovicus die 26 mensis Septembris Romae commoratus sit, nam hac die ibi diploma edidit (Fejér IX/1, p. 778), die autem 16 mensis Octobris Utinae (hodie Udine) erat. (Sic in Anjou V, p. 412 est. Non Mutina [hodie Modena] [Wertner, Hadjártai HK 19 (1918) 95] neque Mudine memorantur [Sebestyén p. 41]; Utina eo affirmatur, quod vocabulum “in patriarchatu” Aquileiam significat.)

*in Veronam* — Rex iter per Ferrariam, Veronam, Cittadellam, Sacilium (hodie Sacile) fecit (Miskolczy op. cit. HK 35 [1934] 55 sq.) et die 25 mensis Octobris iam Budae erat (Sebestyén p. 41).

*barbutarum* — Pro vocabulis “Theutonicorum quattuor milium barbuta-



rum”, quae verba capitis <147.> sent. 584 iterant, in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 179) forma: “aliquorum Teutonicorum” invenitur.

*donativis ipsos exaltavit* — De donatione castri Owar (Hungarice hodie Mosonmagyaróvár) in comitatu Mosoniensi siti et castri Saxi Rubri (Hungarice Vöröskő, hodie Červený Kameň, ČSSR) in comitatu Posoniensi siti v. caput <142.>.

*in privilegiis concessis explanantur* — Litterae regiae donationales pro fratribus de Wolffard editae non sunt notae.

<155.>

*fere tribus annis* — Pax post longas disceptationes actas anno 1352 <sup>596</sup> convenit, ex qua catervae regis Hungariae e Neapoli excesserunt.

*cum aliis militibus principalibus* — Praeter Andream Lackfi et Nicolaum Drugeth e ducibus catervarum Hungaricarum, qui post discessum regis Ludovici Neapoli remanserunt, etiam Conradus de Wolffard notus est (Miskolczy op. cit. HK 35 [1934] 56).

*remansissent* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 179) verbum: “permansissent” legitur. E textu Th. pars: “et omnia regia negocia prospere successissent”, quae continenter sequitur, deest.

*quasi anihilassent* — Autumno anni 1350 post discessum Ludovici I. Ludovicus de Tarento successus repentinos post transitum Fra Moreale assecutus est, at pecunia deficiente catervae suae imperium recusabant et ipse iam de regno suo amittendo meditabatur. Robur militare Ludovici I. imprimis in montibus Apruciensibus fortiter se sustentabat (Miskolczy op. cit. 56).

*in privilegio ... possit adhiberi* — In litteris donationalibus regiis pro Andrea Lackfi editis proelia annis 1350—1352 conserta probabiliter tam accurate tractantur, sicut in litteris donationalibus regiis pro Stephano Lackfi editis proelia prius conserta descripta sunt, at textum illarum notum non habemus et incertum est, an diploma huiusmodi omnino supersit.

*papa Innocentius* — Non papa Innocentius VI. (1352—1362), sed adhuc <sup>597</sup> Clemens VI. (obiit die 6 mensis Decembris anno 1352) cum rege Ludovico I. de sequentiis belli Neapolitani habendis constitutum fecit.

*Guidonem ... de latere missum* — Filius comitis Arvernensis Roberti est Guido (obiit anno 1373), qui anno 1340 archiepiscopus Lugdunensis, anno 1342 cardinalis (“tit. S. Caeciliae”) factus est, propinquitate coniunctus erat cum familia regia Francogallica et cum uxore prima regis Ludovici I. atque cum Andegavensibus Neapolitanis quoque. Ipse e vinculis propinquitatis cum Andegavensibus Neapolitanis quoque. Ipse e vinculis propinquitatis aptus visus est papae Clementi VI., ut legatus de disceptationibus pertractandis in Hungariam mitteretur. At hae disputationes non — sicut Iohannes de Kikullew falso tradit — post secundum bellum Neapolitanum, sed ante hoc actae sunt. Legatus ab ineunti mense Iunio anno 1349 usque ad



exeuntem mensem Septembrem in Hungaria commorabatur, at functio eius sine effectu mansit. (Pór A., Jegerndorfi Pál nyitrai főesperes [= Archidiaconus Nitriensis Paulus de Jegerndorf], Száz. 39 [1905] 694 sq.; Fraknoi I, pp. 225, 230 sq.; Burdach—Piur op. cit. V. Teil [Burdach, Vom Mittelalter zur Reformation. II. Bd. V. Teil] pp. 428 sq., Burdach sollertiam legati extollit, quod Ludovicum ad indutias faciendas adducere potuit et simul curiam Romanam a metu assiduo liberavit.) Posterius quidem mandatu papae particeps consultationum post secundum bellum Neapolitanum habitarum quoque erat, at hae in urbe Avinione erant (Fraknoi I, pp. 234 sq.) et tunc iam, id est ab anno 1350 ipse “episcopus cardinalis Portuens” fuit (Eubel I, p. 35).

*liberatione dictorum regulatorum* — In B et D (Font. dom. III, p. 179) forma: “regalium” legitur. Liberatio ducum Andegavensium — Roberti et Philippi de Tarento, Ludovici et Roberti de Dyrrachio —, qui anno 1348 in Hungariam ducti sunt, caput assiduum disceptationum Ludovici I. cum papa actarum fuit.

*Bartholomeum ... decretorum doctorem* — Episcopus Traguriensis Bartholomaeus (1349—1361; Eubel I, p. 517) mandatu papae anno 1355 una cum Petro Thomas ordinis Carmelitarum (qui annis 1354—1360 episcopus civitatis Patti in Sicilia sitae et insulae Lipariae, mox archiepiscopus Cretensis, deinde patriarcha Constantinopolitanus factus est, obiit anno 1366, posterius autem in numero sanctorum est relatus, Eubel I, pp. 403, 220, 223, 214; Hurter, Nomenclator II, col. 629 sq.) consultationes agebat, quae tamen quaestionem Neapolitanam minime attingebant, quoniam in his consultationibus de necessitudine imperatoris Serbiae Stephani Dušan cum Hungaria tractabatur (Fraknoi I, pp. 239 sq.; Jireček I, p. 409). Iohannes de Kikullew recordatione propria adductus esse potuit, ut nomen cardinalis et episcopi “decretorum doctoris” memoriae traderet, tamen non nisi tunc, cum res minimae ex illius animo exciderant.

*devotus et obediens filius* — In bulla papae Clementis die 10 mensis Februarii anno 1352 edita rex Ludovicus sic nominatur: “princeps catholicus et ecclesie Romane devotus” (Theiner I, p. 809).

*Iohannem ... licenciatum* — Episcopus Vesprimiensis Iohannes de Gara filius erat illius bani de Macho Pauli assectatoris Caroli Roberti, qui potestatem familiae de Gara de genere Dorozsma ortae et in comitatu Valko possessiones habentis confirmavit (Karácsonyi I, p. 418; Wertner M., A Garaiak [= Familia de Gara], Száz. 31 [1897] 904 sq.). Iohannes de Gara ad negotia ingenio exercenda se contulit. Licentiatum in iure canonico eum studiis in universitate quadam se tradidisse demonstrat. Ministerium in cancellaria regia ingressus est. Annis 1346—1349 comes capellae regiae et secretarius cancellarius erat (Kumorovitz op. cit. Regnum 5 [1942/1943] 492). Primum beneficium ecclesiasticum canonicatum Strigoniensem habere poterat, anno 1346 praepositus Quinqueecclesiensis, eodem anno episcopus Vesprimiensis factus est (Mon. Vespr. II, pp. L sq., 117 sq., 121 sq., 125



sq., 138). In munus sacerdotale parum adductus erat et beneficia ecclesiastica nonnisi pretium operae suae in gubernando collocatae tantopere habebat, ut episcopatu adepto se sacerdotem ordinari per quattuor annos ne in animo quidem haberet. Obiit anno 1357. Titulum in ea forma, quam Iohannes de Kikullew quoque adnotavit, anno 1347 sic descripsit: “electus et confirmatus ecclesie Vesprimiensis ... in iure canonico licentiatus, comes capelle et secretarius cancellarius ... Ludovici ... regis Ungarie” (Mon. Vespr. II, p. 122). Vocabulum “electus” electionem a collegio canonicorum factam significat, quam tamen capitulum, quoniam vir eligendus ipse cancellarius erat, volente, suadente, forte praecipiente rege facere potuit. In bulla quidem papali legitur episcopus a papa ipso praefectus esse, at hoc vocabulum ius papae conservatum esse significavit.

*et alios* — Una cum Iohanne de Gara legatus in disceptationibus annis 1351—1352 in urbe Avinione habitis Ulricus de Wolffard missus erat.

*Ad cuius instantiam ... competenti salvo reservato* — Rex Ludovicus die 11 mensis Octobris anno 1351 se obligavit, ut cuncta territoria regni Siciliae, quae in manu ac potestate habebat, papae traderet, vim armorum retractaret, at ius possidendi principatus Salernitani et dominationis Montis Sancti Angeli, cuius titulum pater, Carolus Robertus adeptus est, sibi reservaret, duces captivos liberos dimitteret, sed depactus est, ut cuncti sui assectatores Neapolitani rerum praeteritarum oblivionem atque impunitatem acciperent (Fejér IX/2, pp. 47 sq.). Postquam bullae necessariae a papa ineunte mense Februario anni 1352 editae sunt (Theiner I, pp. 806 sq.), aestate eiusdem anni res ad constituta exsequenda venit. Castra a legato regis Ludovici, ab episcopo Iohanne de Gara, propinquus papae, archiepiscopus Bracharensis Guilelmus, item frater patruelis, miles Petrus de Sanctomarciale in nomine papae acceperunt (Theiner I, pp. 813 sq., cf. Fraknoi I, pp. 235 sq.).

*in castro Wissegradiensi* — In B et D (Font. dom. III, p. 180) vocabulum: 598  
“in custodia” legitur.

*Regulos etiam ... ad propria remeantes* — Quattuor duces rex Ludovicus papa iterum ac saepius urgente anno exeunte 1352 liberos dimisit, qui mense Ianuario anni 1353 Patavium advenerunt. Horum natu minimus, Robertus de Tarento libertate recepta regem in duellum provocavit, sed fratres sui — Ludovicus et Philippus — de consilio eum dehortati sunt, quod paci haud facile partae perturbationem minabatur (Pór pp. 251 sq.).

*Hoc non pretermisso ... scribere vel tractare* — Iohannes de Kikullew se excusans nobis adiumento est, ut constitui possit, quo tempore opus perfectum sit et artem scribendi eius cognoscere possimus. Principio res nonnisi ad annum 1352 gestas adnotaturus fuit. Decennium, cuius gesta ipse descripsit, tempus unum quiddam efficere Iohanni de Kikullew visum erat. Tamen id haud longo spatio temporum peracto respiciens videre potuit. Tempus verisimile scribendi coniunctum esse potest cum mutatione, quae in vita sua accidit, cum ipsi ad res ex experientia cognoscendas occasio iam non offerretur. Mors regis Ludovici momentum aetatem determinans anni



1352, qui primo limes putabatur, delevit. Post annum 1382 regnum Ludovici quattuor decenniorum totum quoddam tempus unitum videbatur. Iohannes de Kikullew igitur id etiam tale describere conabatur. At tantum servare temporis ordinem, quantum primum decennium describendo potuit, ei iam non contigit. Ipsi longe a cancellaria regia remoto ne diplomatibus quidem niso de rebus gestis servato temporis ordine deinceps tractandis desistendum fuit. Genus conscribendi in parte secunda operis hac de causa quoque mutatum est.

(156.)

599 *subita* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 180) vocabulum: “subiecta” legitur. *Andream de Angulo ducem Venetiarum* — In *B* et *D* vocabula: “Damdulo (Dandulo) et commune Venetiarum” inveniuntur. Dux Venetorum Andreas Dandulo (1343—1354) etiam ut historiographus, auctor Annalium vel Chronicorum Danduli (Muratori, R. I. S. XII, pp. 13—398, XII/1 ed. E. Pastorello, Bologna [1938—1958]) nomen consecutus est (Kretschmayr II, pp. 205, 536 sq.).

*et sacre corone* — Vocabulum formula in litteris donationalibus regiis usitata est. Reges, sic Ludovicus I. quoque, officia ipsis et sacrae coronae (“nobis et sacre corone regie”) praestita dicebant (Bartonek op. cit. Száz. 68 [1934] 322. V. caput (131.)).

*regnum Dalmatie* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 180) continenter vocabula: “in magna parte Iadriam” leguntur.

*domini Venetiarum negarunt, et astruentes* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 181) vocabula: “commune Venetiarum astinentes” scripta sunt.

*His itaque ... se opposuerunt* — Post Iadriam anno 1346 expugnatam necessitudinem Hungariae cum Venetiis foedus die 5 mensis Augusti anno 1348 de octo annorum indutiis ictum ordinavit (Dipl. Eml. Anjou II, pp. 308 sq.; Ljubić III, pp. 96 sq.). Ex hoc civitas Venetiae terra marique iter liberum regi Ludovico praestitit, cui hoc iter opus erat, cum Neapolim aggredere, at Mladen Šubić socio coniunctissimo Venetiarum impunitatem conciliavit. Tempore indutiarum disceptationes a Venetiis de pace certa iterum ac saepius renovabantur, sed iam primis conatibus repulsae sunt, quoniam postulationem, ut Hungaria de possessione Dalmatiae decederet, rex Ludovicus semper aperte repudiabat (Ljubić III, p. 167; Dipl. Eml. Anjou II, p. 371). Indutias utrique provisorium ad tempus quoddam ratum esse putabant et apparare se omni ope et opera ad tempus conabantur, cum res in discrimen apertum evadet (Pór pp. 204 sq., 285 sq.). Impulsor disceptationum habendarum, contra ac Iohannes de Kikullew descripsit, civitas Venetiae erat. Legatio sollemnis Hungarorum non nisi semel, et quidem aestate anni 1348 Venetiis aderat, at huic quidem legationi praeceptum erat, ut indutias pacisceretur, legati tamen anno 1351 missi ne in civitatem quidem venerunt, sed Segniae constiterunt et hic quoque nil nisi



indutias violatas exprobraverunt (Ljubić III, pp. 83 sq., 211 sq.). Consilium regis Ludovici, quo ipse propositionem de Dalmatia decedenda repudiavit, verbis sequentibus litterarum regis die 17 mensis Decembris anno 1349 ad ducem Venetiarum, Andream Dandolo missarum describitur: “pax perpetua adhuc minime inter nos nequierit ordinari, tamen treugas inter nos ordinatas usque ad tempus deputatum volumus observari” (Ljubić III, p. 167; Dipl. Eml. Anjou II, p. 371). Iohannes de Kikullew sententiam aulae regiae Hungaricae exprimit, cum Dalmatiam recuperandam cum pace reconcilianda identificaret, culpam autem in Venetos inclinaret, qui statum praesentem stabilituri fuerunt. Cancellaria Hungarica consilium Venetorum constanter iniustum nominavit, sic etiam anno 1352: “Wenecenses iura nostra legalia avide usurpantes et detinentes” (Smičiklas XII, p. 143).

*resistere decreverunt regie maiestati* — Venetiae considerate neque sumptibus parcendo cum providentia dominationem suam super Dalmatiam certam et periculo vacuam reddere conabantur, sicut decreta attestantur (Ljubić III, pp. 205, 209 sq. etc.). Instituta nimirum in Hungaria cognita sunt. Quo modo hoc fieri potuerit, relatio viceprioris Auranae, Balduini Cornuto die 2 mensis Martii anno 1348 conscripta et communicatio huius renuntiationis explicant. Secundum relationem Balduini Cornuto Iadria praesidium stativum trecentorum peditum in “banderia” duodecim divisum accipit, vis belli similis disposita est in civitatibus Nona, Sibinico, Tragurio et Spalato, singula praesidia stativa supplentur equitibus, ad formam munimenti, quod in obsidione Iadriae idoneum probatum est, castra munita ad equites 500 et pedites mille excipiendos apta aedificantur et omnino “Veneti die noctuque non cessant civitatem Iadre fortificare et munire”. Viceprior nuntiationem ad banum Croatiae et Slavoniae, Nicolaum de Zeech misit, a quo relatio in manus reginae, mox ad episcopum Varadiensem allata est. Episcopus die 19 mensis Martii, igitur duabus hebdomadibus a die dato relationis peractis textum totum in exemplo transcriptum membris capituli sui Varadinum misit, unde canonicus quidam relationem item in exemplo perferendam episcopo Transylvaniae curavit (Teleki Okt. I, pp. 84 sq.). Itaque adnotatio brevis Iohannis de Kikullew de apparatione Venetiarum conscripta statum non solum a rei veritate haud discedentem reddit, sed eventus ex certis notitiis instructos comprehendit. Id quidem iure putari potest, quod de litteris viceprioris Auranae, at etiam de aliis similibus rebus in aula regia certior fieri ipsi contigit.

<157.>

*regnicolis* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 181) vocabulum: “regibus” 600 invenitur.

*ducem Venetiarumque communitatem* — In *B* et *D* vocabula: “ducem et commune Venetiarum” leguntur.



*Super quo facto ... iniuste impugnare* — Impetum contra Venetias faciendum Ludovicus I. in rebus externis accurate apparavit. Omnes suos vicinos, quorum per territoria ipse transgredi debuit, sibi conciliavit, ut adversarium in patria eius aggredi posset. Dux Austriae Albertus, comes Goritiae, patriarcha Aquileiensis et ipse imperator Carolus IV. regi Ludovico se adiunxerunt. Imperator regem Hungariae vicarium suum nominavit (Steinherz op. cit. MIOG 8 [1887] 245 sq.). Hoc modo Ludovicus assecutus est, ne velut si expugnator in Italia procederet neque tamen potestas mandatumque imperatoris ipsum offenderent. Magno detrimento fuit Venetiis mors regis Serbiae Dušan exeunte anno 1355, quoniam eum socium amiserunt, qui maxime idoneus fuit, ut res exercitus Hungarici in Dalmatia gerendas in discrimen adduceret. Solus papa bello gerendo contradixit et postulavit, ne rex Ludovicus Venetias, sed Serbiam peteret, at regi Ludovico etiam animum papae sedare contigit spem iniciendo fore, ut ipse omnium primum constanter haereticos Slavos meridionales ad veram fidem Christianam conversurus sit (Pór pp. 300 sq.; Kretschmayr II, p. 216; Jireček I, pp. 416 sq.).

*contra duces Venetiarum* — In *B* vocabula: “duces et commune” leguntur. Id est contra Iohannem (Giovanni) Gradenigo, qui a die 21 mensis Aprilis anno 1355 usque ad diem 8 mensis Augusti anno 1356 dux Venetiarum erat (Kretschmayr II, p. 556).

*Theutonicis ... servitia exhibebant* — Iohannes de Kikullew rem verbis non auget voluntatem regis Ludovici in duces Teutonicos mercennarios propensam extollendo. Laudationes poetae armorum Austriaci, Petri Suchenwirt declarant largitionem regis Hungariae et ipsum, qui in aula regia aderat, et aequales Teutonos re vera in admirationem convertisse:

“Im [regi Ludovico] ist der ritterschafte tor  
 Entslozzen wol mit ern,  
 Daz man sieht tzu im chern  
 Vil manigen ritter auzerchorn  
 Und vil der helde wolgeporn,  
 Di liebet ez mit gebender hant;  
 Gold, silber, orss und reich gewant  
 Gibt er mit edeleicher art,  
 Sein milt nicht gut vor ern spart  
 Auf velde noch in raysen.”

(Bleyer op. cit. Száz. 33 [1899] p. 802.) Eam autem rem, quod milites dilectissimi Ludovico Teutoni sunt, Petrus Suchenwirt in alio poemate haud ambigue exprimit:

“Die weil er hat di Dautschen wert  
 So chlingt seins hohen lobs swert  
 Durich alle lant den maisten tail.”



(Ibid. p. 812.) Id, quod mercennarii Teutonici bello aderant, eo demonstratur, quod agmini primo Conradus de Wolffard praefuit, dux autem Austriae, Albertus die 30 mensis Maii Hans von Stein una cum equitibus quinquaginta eo consilio mercede conduxit, ut hi in exercitu Hungarico contra Venetos pugnaturi essent (Steinherz op. cit. 247).

*personaliter est profectus* — Rex Ludovicus ante diem indutiarum praeteritum copias colligere ad Bihegum in Croatia incipiebat hoc modo Venetiis dubitationem afferens, utrum ipse Serbiam, an Dalmatiam invade-re destinaret. Die 13 mensis Iunii anno 1356 Veneti consilia regis adhuc non agnoverunt, itaque eis necopinata res fuit, quod exercitus Hungaricus duce Ludovico I. Carniolam, Goritiam, Aquileiam transiens die 26 mensis Iunii iam oppidum S. Vitum ad Taliaventum (hodie S. Vito al Tagliamento) in ripa dextera fluvii Taliaventi situm pervenit (Pór p. 301; Wertner, Hadjártai HK 19 [1918] 213).

*circa castrum Serawal* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 181) nomen: "Sereual" legitur. Locus Serravalle, qui hodie pars civitatis hodiernae Vittorio est, a Venetiis ad septemtriones sub radicibus Alpium situs est.

*Coniiglanum obtinuit* — Coneglanum, hodie civitas Conegliano a Serravalle ad meridiem situm est. Coneglanum ab anno 1339 Venetiae possidebant. Rex Ludovicus die 4 mensis Iulii "sub castello Koneglanensi" diploma edidit (Ljubić V, p. 279; Óváry L., A Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai [= Exemplaria diplomatum Sectionis Historicae Academiae Scientiarum Hungaricae], Bp. 1890, I, p. 48). Civitas die 12 mensis Iulii sub potestatem Hungarorum redacta est (Steinherz op. cit. 248).

*civitatem Teruisii* — In *B* forma: "Ceruisii", in *D*: "Teruisy" legitur. Hodierna civitas Treviso est, quae inter civitates Coneglanum et Venetias, inter fluvios Plavim et Brentam sita est.

*ipsam obsedit* — Primum diploma regis Ludovici die 27 mensis Iulii datum notum habemus ex eis diplomatibus, quae ipse "sub Teruisio" edidit (Hazai Okmt. V, p. 130. Cf. Anjou VI, p. 494). Tempus, qua die diploma "subtus Trivixio mense Iulii" editum fuerit, vero deest (Verci XIII/2, p. 54). Curam civitatis defendendae pro Venetiis tertius ipse Iohannes Delphinus (Giovanni Delfino) suscepit, qui in locum ducis Venetiarum, Iohannis Gradenico die 8 mensis Augusti anno 1356 defuncti die 14 mensis Augusti electus per exercitum oppugnantem penetrans initium officii cepit (Kretschmayr II, pp. 216, 556).

*Asulum* — Hodierna civitas Asolo est, quae a Bassano ad orientem et a Castello (hodie Castelfranco) ad septemtriones sita est.

*cum Rotkauernis* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 181) enuntiatio: "Rockaneruis ubi est abbatia" legitur. Nomen Iohannis de Kikullew forte e duobus sequentibus nominibus locorum composuit. Alterum est "Rocha sancti Martini de Ceneda", quod in diplomate pacis Augustae Taurinorum (hodie Torino) anno 1381 compositae legitur (Ljubić IV, p. 129) et in quo



nomen Sancti Martini abbatiam significat, alterum autem nomen loci nomine “villa de Nervisia” anno 1357 memorati est (Verci XIII/2, p. 64), quae villa hodierno nomine Nervesa nominata ad ripam fluvii Plavis a Tarvisio (hodie Treviso) ad septentriones sita est.

*Crispiniacum* — In *B* forma “Cuspimacum”, in *D* “Cuspiniacum” legitur. Verci (XIII/2, p. 224) nomine Crispignaga locum quendam Tarvisiensem memorat.

*Kewerd* — Veri similiter hodiernus locus Quero est, qui ab Asulo ad septentriones ad ripam dexteram fluvii Plavis, a civitate Feltro (hodie Feltre) ad meridiem situs est.

*Gorgoniam et Forgoniam* — Nomen posterius identificari potest cum loco a Verci (XIII/2, p. 224) nomine Fregona memorato.

*expugnando et gentes in eisdem collocando* — Terra Ferma a Hungaris occupata ideo Venetiis detrimento fuit, quia in fructibus importandis huius regionis, quae ad victum civitatis multum conferebat, nil spei reponere potuit. Praeterea autem in rebus politicis id factum est, quod Franciscus (Francesco) I. de Carraria, dominus Patavii die 30 mensis Iulii societatem iniens cum rege Ludovico regioni suae sparsurus potestatem victus comparandi exercitui Hungarico effecit (Pór pp. 305 sq.; Hóman, M. tört. III, p. 61).

*sibi* — In *B* et *D* vocabulum: “ibi” legitur.

*fratris* — In *B* recte vocabulum: “patris” scriptum est.

*Thoma ... archiepiscopi Strigoniensis* — Frater archiepiscopi Strigoniensis Nicolai de Vasary (1350—1358) est, cui nomen Thomas erat. Ut “miles aule regie” primo bello Neapolitano (anno 1347) aderat in comitiva regis Ludovici, mox bello in Serbiam anno 1354 ducto (Fraknoi V., Genealógiai kérdések [= Quaestiones de genealogia], Turul 17 [1899] 137; Pór op. cit. Száz. 36 [1902] 604, 718 sq.).

*armiger est reversus* — E Tarvisio rex Ludovicus die 23 mensis Augusti in Hungariam reversus est, sed oppugnatio — sine successu — duce Thoma de Vasary non intermittebatur. Intercedentibus legatis papae duo adversarii a die 11 mensis Novembris anno 1356 usque ad Pascham (ad diem 9 mensis Aprilis) anno 1357 ex statu praesenti, quo tenebantur, indutias fecerunt (Ljubić V, p. 295 sq.; Verci XIII/2, p. 56 sq.; Óváry op. cit. I, p. 49).

(158.)

601 *Nicolaum Konth ... palatinum* — Nicolaus Konth a die 31 mensis Martii anno 1356 usque ad mortem, ad diem 16 mensis Martii anno 1367 palatinus erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 27). Mandatum (mense Iunio anni 1357) acceptum, ut dux belli foret (Pór p. 321), coniunctum esse potuit cum ea re, ut maiore exercitu Hungarico in locum pugnandi adveniente regis vicem palatinus obiret, quod quidem rege Ludovico absente per se



postulabatur atque cum ingenio eius in rebus pertractandis maximi aestimato. Nicolaus Konth praeter disceptationes publicas, ad quas habendas a Venetis Marcus (Marco) Giustiniai et Andreas (Andrea) Contareno missi sunt, etiam coniurationem concitando animos primorum Venetiarum comoturus erat, quod supplicium, exilium et causa publica indicta testantur (Óváry op. cit. I, pp. 49 sq.; Ljubić III, pp. 351, 353 sq., 359).

*castrum Castelfranck* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 181) forma: “Castelfrank” legitur. Civitas Castellum hodie Castelfranco est a Patavio ad septemtriones et a Tarvisio ad occasum sita.

*et Venetorum* — In *B* et *D* vocabula: “communis Venetiarum” leguntur.

*Hungariam est reversus* — Palatinus die 21 mensis Septembris anno 1357 e Castello sine successu oppugnato discessit (Pór p. 322).

*portam civitatis Teruisine* — Secundum sententiam rectam Pór (p. 321) proelium, quod ante adventum palatini consertum erat, cum eruptione quadam praesidii civitatis identificari potest.

*congressum* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 182) vocabulum “conflictum” invenitur.

*secunda vice ... et multis captivatis* — E rebus inter se collatis hic ea pugna tractatur (Pór p. 321), quae in “Historia Cortusiorum” sic adnotata est: Veneti in regionem Nervisiae, quae a Tarvisio ad septemtriones ad ripam fluvii Plavis sita est, sescentos equites et mille pedites miserunt, qui ibi magna praeda potiti sunt, at Hungari e Conéglano iis obviam venerunt, ne hi praedam Tarvisium portare possent, ducentos ex his ceciderunt, ceteros fugaverunt et arma curribus circa quinquaginta imposita Patavium miserunt (lib. XI, cap. 10. Muratori, R. I. S. XII, p. 952. Cf. Verci XIII/2, p. 254). Cladem Kretschmayr (II, p. 217) gravem dicit. Tempus dies 14 mensis Ianuarii anno 1358 est et Iohannes de Kikullew momentum ultimum belli ad diem priorem proferendo ordinem temporum ad suum arbitrium commutavit.

*Item tertia vice ... libere abire permiserunt* — Exercitus Hungaricus victoriam de “Magna societate” consecutus est, quae e territorio papali expulsa duce comite Conrado Landau aestate anni 1357 apud Venetias stipendia merebat. Dum Teutoni in regione Vicentiae (hodie Vicenza) praestolabantur undis fluvii Brentae recessuris, Hungarici equites levis armaturae fluvium una cum equis transnatantes eos inopinatos adorti sunt et profligaverunt (Schäfer I, p. 91; Pór p. 321).

*Paulus ... filii Cheel* — In *B* forma: “Chel” invenitur. Iohannes filius Cheel sine dubio idem est ac ille Iohannes filius Chele, qui secundum diploma regis Ludovici anno 1355 editum familiaris archiepiscopi Strigoniensis Nicolai de Vasary fuit (Fraknoi op. cit. Turul 17 [1899] 137). Praeter concentum nominum Cheel—Chele identitas affirmatur ea re, ex qua exercitui Hungarico anno 1357 instituto Thomas de Vasary, frater archiepiscopi praefuit. Non duos participes — archiepiscopum et Iohannem filium Cheel —, sed totam familiam amborum necessitudo “domini” et “familia-



ris” artissime coniungebat. (Pór [p. 321] hunc cum illo Iohanne filio Alexandri filii Chelen identificare — tamen falso — conatur, qui Felicianum Zach occidit. Cf. Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 215.)

*Benedicto filio Hem* — In *B* forma: “Heem” scripta est. Primum membrum excellens generis Szalók regione Transdanubiana possidentis est, qui primum bello anno 1357 gesto ministerium maius suscepit. Munera, quibus fungebatur, eum iussu regis in illis regionibus res regni administrandi gessisse testantur, quas regiones ipsas gubernandas rex proceribus, qui ibi possessores erant, nullo modo mandare voluit. Anno 1358 castellanus Visegradiensis, annis 1361—1362 comes comitatum de Maramaros, de Zathmar et de Ugocha, annis 1362—1365 comes comitatus Poseniensis, annis 1365—1366 et 1368—1369 banus Bulgariae et comes comitatus de Krasso, anno 1370 comes comitatum Sopruniensis et Castri Ferrei, annis 1371—1375 comes comitatus Temesiensis, annis 1379—1380 comes comitatus Poseniensis erat. Obiit anno 1381. (Karácsonyi III/1, p. 45; Holub J., Himfi Benedek halálának éve [= Annus obitus Benedicti Himfi], Turul 37 [1922—1923] 37. sq.; Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 598 sq., 8 [1907] 19, 24, 42 sq., 55, 61, 168, 174, 339, 342. Wertner mirum in modum oblitus est diplomate Ludovici I. die 4 mensis Iunii anno 1365 edito uti, ex quo Benedictus Himfi “nunc capitaneus civitatis nostre Bodoniensis ac eius districtus” fuit [Sopron vm. I, p. 358]. In ea re, ex qua hic titulus munus bani significat, v. titulum Dionysii Lackfi: “capitaneus civitatis et districtus Budiniensis regni nostri Bulgariae”, qui plerumque banus nominatus est. Teleki Oklt. I, pp. 151 sq.)

603 *recuperata civitate Iadrensi* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 182) forma: “Iadriensi” legitur. Iohannes de Kikullew ea, quae in Terra Ferma gesta erant, leviter rebus bellicis in Dalmatia gestis potiora habet. Certe ideo, quoniam de prioribus ab archiepiscopo Strigoniensi Nicolao de Vasary atque a fratre huius, a Thoma de Vasary accurate certior factus esse potuit (Pór op. cit. Száz. 27 [1893] 100 sq.), dum res posteriores parum notae ipsi remanserunt. At fortuna belli in Dalmatia diiudicata est, et quidem eventum splendidum et in sequentibus successum multum Hungariae afferens. Civitates Dalmatiae utentes occasione, ex qua Venetiae rebus angustiis premebantur et copias obsidentes praesidio missas duplicare nequebant, omnes deinceps contra eas rebellaverunt et in partes regis Hungariae transgressae sunt. Ludovicus I. banum Dalmatiae et Croatiae mandatu cum proprio ad tempus belli dato militem sollertem Iohannem Chuz huc delegavit (Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 593), qui in rebus politicis quoque probabilis erat. Spalatum et Tragurium die 8 mensis Iulii anno 1357 se tradiderunt eo modo, ut “comites”, quos Venetiae iis praefecerunt, necopinato ad civitates relinquendas adducerentur (Dipl. Eml. Anjou II, pp. 388 sq.; Matteo Villani lib. VII, cap. 82, Muratori, R. I. S. XIV, pp. 453 sq., editio Tergestina II, pp. 238 sq., translatio Rácz p. 268, Monaci p. 112 [lib. VI]; Summa historiarum tabula a Cutheis, Schwandtner,



SS. rer. Hung. III, p. 658). Praesidium Venetum Iadriam tam facile non tradidit. Haec civitas oppugnabatur, antequam die 17 mensis Septembris capta est (“Historia Cortusiorum” lib. XI. cap. 10, Muratori, R. I. S. XII, p. 952. Secundum Kretschmayr [II, p. 217] Iadria die 17 mensis Decembris imperio Hungarorum subiecta est) et incolae perseverantes in sententia contra Venetias inveterata active participes aderant et “seditione octava concitata” possibilitatem dederunt Hungaris oppugnantibus, ut necopinato in civitatem ingrederentur. Ipsum munimentum custodes Veneti nonnisi post pacem compositam Hungaris tradiderunt. Obsidione facta expugnata est Nona, die 14 mensis Decembris Sibinicum se dedit, mense autem Ianuario Bracchia (hodie Brač) (Pór pp. 328 sq.).

*Elderboh nomine Theutonicum* — Nomen totum Burkhardus Ellerbach Pupilin est. Locus Bavariensis Ellerbach (Elderbach) nominatus in regione Schwaben situs est; domini a parte secunda saeculi XII noti sunt. Burkhardus Ellerbach iam anno 1351 in numero comitum regis Ludovici referebatur. Rex tunc (die 11 mensis Iulii anno 1351) papam rogavit, ut licentiam ad eligendum sacerdotem a confessionibus ei (“Burthardo de Elrekatel”, in editione Bossányi [I, p. 223] nomen: “Burchardo de Glibats” est) daret. De eo, quod in depravata forma nomen Ellerbach latet, cf. Wertner, Hadjáratai (HK 19 [1918] 96 sq., 216). Filius eius, Guilelmus anno 1369 miles aulae erat. Hoc anno ipse a rege Ludovico oppidum Monyorókerék (hodie Eberau in Austria) cum pertinentiis in comitatu Castri Ferrei situm accepit (Csánki II, p. 725).

*comite Venetorum ... in eadem constituto* — Capitaneus a Venetiis Iadriae praepositus Michael Faletro erat. Senatus (signoria) crimen ignaviae in eum detulit, vinculis duorum annorum punivit, exilio quinque annorum affecit et a munere in perpetuum removendum condemnavit (Ljubić III, pp. 381 sq.).

*consiliarios Venetorum* — In B et D (Font. dom. III, 182) vocabula: 604  
“consiliarios Venetorum submisso” inveniuntur.

*Cuius regni ... vel punirent* — Ad pacem conservandam rex Ludovicus die 18 mensis Februarii anno 1358 Iadriae, dux autem Venetiarum coram legatis ad se missis Hungaricis — coram episcopo Zagrabiensi Stephano de Kanisa et iudice curiae Nicolao de Zeech — die 25 mensis Februarii in ecclesia Sancti Marci ius iurandum dederunt (Fejér IX/2, pp. 654 sq.; Dipl. eml. Anjou II, pp. 501 sq.; Ljubić III, pp. 375 sq.). Ex pace composita Venetiae renuntiaverunt toti Dalmatiae, id est regioni “a medietate Quarnerii” (hodie Kvarnerić) usque ad Dyrrachium extensae separatim extollendo civitates Nonam, Iadriam, Scardonam, Sibinicum, Tragurium, Spalatum et Ragusium atque insulas Absorum (hodie Lošinj), Crexam (hodie Cres), Veglam (hodie Krk), Arbam (hodie Rab), Pagum (hodie Pag), Bracchiam (hodie Brač), Lesenam (hodie Hvar), Cursolam (hodie Korčula), dux Venetiarum titulo ducis Dalmatiae renuntiavit (“renunciavimus ... titulis Dalmatie et Croatiae, quibus uti consueveramus”, Ljubić III, p. 377), at rex Hungariae partes occupatas Terrae Fermae reddidit, tamen



depactus est impunitatem omnibus, qui societatem cum ipso facientes Venetiis adversati erant (“omnes amicos, adherentes et sequaces ipsius domini regis tam nobiles quam ignobiles tractemus dulciter et benigne remissis omnibus iniuriis et offensis”. Ljubić III, p. 378). Quam magna clades Venetiarum fuerit, eo demonstratur, quod ante res belli anno 1357 gestas rex Ludovicus paratus erat renuntiare Iadriae et contentus esse media Dalmatia, civitatibus Spalato, Tragurio, Scardona et Sibinico (Pór pp. 313 sq.). Secundum pacem compositam possibile factum est, ut rex classem maritimam possideret (Miklósy Z., A magyar király tengeri hajóhada a középkorban [= Classis maritima regis Hungariae medio aevo], Bp. 1934, p. 19).

605 *ducem eorum ... adhesione regis inculpantes* — Ducem Venetiarum Marinum (Marino) Falieri senatus die 17 mensis Aprilis anno 1355, igitur ante bellum inceptum in angulo scalarum palatii ducalis securi percute iussit, at non ob causam a Iohanne de Kikullew memoratam, sed quia adiuvante factione “popolari” dominationem primorum evertere et tyrannidem constituere conabatur (Kretschmayr II, pp. 211 sq.). Verba Iohannis de Kikullew de ultione Venetorum dicta aequalis “Historia Cortusiorum” affirmat: “Eodem anno mense Octobris suspenduntur multi in Tarvisio et Castrofranco, quos Veneti dicebant proditores” (lib. XI. cap. 8, Muratori, R. I. S. XII, p. 950).

*Leopoldi ducis Austriae cognati eiusdem regis* — Dux Austriae Leopoldus III. (obiit anno 1386) eo modo affinitatem cum rege Hungariae iunxit, ut filio, duci Guilelmo (obiit anno 1406) Hedvigem, filiam Ludovici I., futuram reginam Poloniae despondit (Uhlirz I, p. 87; Huber II, p. 274).

*tradidit et subiecit* — Tempus rei annus 1381 est. Venetiae a Genua—Hungaria—Patavio—Aquileia consociatis pressae die 5 mensis Aprilis anno 1381 Tarvisium, ne haec civitas potestati Patavii subiceretur, duci Leopoldo concesserunt, qui die 8 mensis Maii in civitatem ingressus est. Duci Austriae igitur fortuna secunda Tarvisium impertivit (Huber II, pp. 273 sq.; Kretschmayr II, p. 237).

*Francisco de Carraria domino Padvano* — Familia Carrara anno 1318 Patavio praefecta est in persona Iacobi (Jacopo) I., qui gener ducis Venetiarum Petri (Piero) Gradenigo erat. Franciscus (Francesco) I. (obiit anno 1393) annis 1350—1372 una cum patruo Iacobino (Jacopino), annis 1372—1388 solus dominus civitatis erat (Kretschmayr II, p. 600).

*Post restitutionem ... de eadem revocando* — Franciscus (Francesco) Carrara, cum primum pace Augustae Taurinorum (hodie Torino) die 8 mensis Augusti anno 1381 composita potestatem agendi accepit, omnibus viribus annitebatur, ut Tarvisium sibi compararet. Dux Leopoldus iterum ac saepius ad civitatem defendendam copias mittere cogeatur, aestate anni 1383 ipse quoque in Italiam profectus est, at nec victoriam plenissimam adipisci, nec Franciscum de Carraram ad indutias faciendas impellere



potuit. Tandem pace die 28 mensis Ianuarii anno 1384 composita Tarvisium pro 117 000 florenorum auri Francisco de Carrarae tradidit (Huber II, p. 274).

(159.)

*Ruscie insultantes* — Rusciam cancellaria Hungarica, sicut Iohannes de Kikullew quoque, Galiciam et Lodomeriam esse intellegebat, quarum vindicias rex iam in titulis quoque exprimebat. Vindicias suas rex Ludovicus die 4 mensis Aprilis anno 1350 regi Poloniae Casimiro mandavit eo modo, ut “Regnum Russie”, “quod de iure ad coronam regni Hungariae pertinet”, illa condicione ei donaret, ex qua id a herede filio Casimiri pro 100 000 florenorum auri redimi posset, si autem virilis heres non nasceretur, id denuo coronae Hungaricae cederet (Óváry op. cit. I, pp. 46 sq.). Diploma secundum communicationes priores item excerptas (F. W. Sommersberg, Silesiarum rerum scriptores, Lipsiae 1730, II, Mantissa diplomatum p. 81; Fejér IX/2, p. 137) anno 1352 editum est et Huber (op. cit. AÖG 66 [1885] 15) huic convenienter sententiam diplomatis seriei rerum gestarum inserit. Causa impetus Lithuanorum in Galiciam et Lodomeriam facti bellum cupidine proferendi imperii excitatum regis Poloniae Casimiri fuit, in quo hic partem Volhinae inter fluvios Sanum (San) et Styrum (Styr) sitam occupavit, quae tamen ad Lithuaniam pertinebat. Ergo occupationem a Polonis factam secuta est repugnatio Lithuanorum generaliter in Poloniam et non solum in “Rusciam”, sicut Iohannes de Kikullew tradit (Pór p. 265).

*exercitu copioso* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 183) forma: “proprio” falso scripta est.

*aliis nationibus ad eum confluentibus* — In *B* et *D* vocabula: “aliarum nationum ad eum confluentium” inveniuntur.

*Ceterum contra ... proficiscens* — De serie temporum belli in chronico Iohannis de Kety dies sequentes adnotatae supersunt: die 19 mensis Iunii anno 1351 rex Ludovicus Buda castra movit, die 24 mensis Iunii Cassoviam pervenit, inde Cracoviam progressus est, ubi arma cum copiis Polonicis iunxit. Die 13 mensis Iulii apud Sandomiriam (Sandomierz) castra posuit, mox ad civitatem Lublinum (Lublin) constitit. Hic quoniam rex Casimirus aegrotare coeperat, imperium exercitus Polonici—Hungarici consociati recepit. Die 15 mensis Augusti in confinio Volhiniensi cum duce Lithuaniae pactionem iniit et per Cracoviam in Hungariam reversus est (Font. dom. III, p. 160). Argumenta ceterorum fontium de bello adnotata narrationem Iohannis de Kikullew affirmant, secundum quam exercitus Hungarorum e tribus partibus confectus est. Pars numero maior nobilium insurgentium erat. Nobiles comitatus Zempliniensis ut participes belli nominatim memorantur (Sztáray I, p. 238), ex quo concludi potest nobiles comitatum cum Polonia confinium ad bellum profectos esse. Vis militaris regis e copiis “banderiis” nominatis constitit, quas ipse atque barones summis officiis



fungentes extruxerant. Inter membra comitivae regis erat exempli gratia iuvenis aulae regiae Petrus Czudar, e baronibus noti sunt Nicolaus Konth, Nicolaus Konia de Zechen (Wertner, Hadjártai HK 19 [1918] 96). E membris exteris comitivae regis Suchenwirt (pp. 28, 31, 46; Pór p. 268) duos milites Teutonicos nominat: Burkhardum Ellerbach in capite superiore memoratum et Fridericum Kreuzbach, qui posterius summus magister venatorum ducis Austriae factus est. Exteri magno in numero participes belli esse debebant, nam alias rex Ludovicus non praedicavisset catervam fratris patruelis natu minoris iudicis curiae Pauli de Nagymarton suis sumptibus exstructam e Hungaris compositam esse (“in propriis sumtibus et expensis honesta hungarice gentis nacione secum ducta nostro lateri adherendo”. Anjou V, pp. 576 sq.).

*duce eorum capto* — Dux Lithuaniae Lubart a rege Casimiro tunc captus est, cum castrum, quod ipse defendebat, ab exercitu Polonico occupatum est (Font. dom. III, p. 162).

*promissionem ... obedientia faciente liberato* — Iohannes de Kety accuratissime describit, quo modo princeps Kiestut fratrem suum Lubart e captivitate liberaverit. Despondit, ut una cum populo suo baptismum perciperet et praestantiam regis Hungariae agnosceret. Hic autem promisit fore, ut coronam regiam a papa ipsi impetraret et contra ordinem militare Teutonicum ipsi adiumento esset, postremo fore, ut ambo suis subiectis vicissim commeatum liberum in regnis suis praestarent. Rex Ludovicus, postquam princeps Kiestut more Lithuanico ius iurandum dedit, ducem Lubart liberum dimisit et una cum Kiestut Budam profectus est, at hic itinere trium dierum facto praeter opinionem una cum comitiva sua regem destituit (Font. dom. III, p. 161).

(160.)

607 *bina vice* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 183) vocabulum: “una vice” falso scriptum est.

*etiam extranea* — In *B* et *D* recta forma: “et extranea” legitur.

*Postea ... contra Lithwanos est profectus* — Tempora duorum bellorum annus 1352 et annus 1355 sunt. Primo bello rex principem Kiestut pro fallacia ulturus fuit. Bellum primo vere inceptum est. Rex Ludovicus die 22 mensis Februarii anno 1352 Buda excessit, die 12 mensis Martii in civitatem Polonicam Sanochiam (hodie Sanok) pervenit, die autem 21 sub castro Belza (hodie Belz, SSSR) exercitum suum cum exercitu regis Poloniae Casimiri coniunxit (Font. dom. III, p. 163). De obsidione castris, rectius de impetu, quo rex Ludovicus castrum capturus fuit et ipse quoque aderat et vulneratus est, in compluribus diplomatibus mentio facta est. Fortitudo defensorum prohibuit, ne castrum caperetur, itaque et obsidio et bellum pariter sine effectu manserunt. Post bellum finitum indutiae duorum



annorum factae sunt (Pór pp. 270 sq.; Wertner, Hadjártai HK 19 [1918] 202 sq.). Rex ipse in diplomate quodam anno 1352 edito dicit se “valido exercitu” castrum oppugnasse (Smičiklas XII, p. 143), ex exteris autem Burkhardum Ellerbach et comitem castri Norimbergensis Albertum Hohenzollern participes fuisse cognovimus (Suchenwirt pp. 22, 28). Secundum bellum Lithuanicum anno 1355 gestum est. Papa Innocentius VI. huic speciem belli pro fide Christiana gesti dedit, tamen expeditio grandis esse non potuit, quamquam Matteo Villani (lib. IV, cap. 5, Muratori, R. I. S. XIV p. 237, editio Tergestina tom. II, p. 124, translatio Rác p. 246) numerum exercitus Hungarici immensae magnitudinis, id est 200 000 capitum fuisse dicit (Pór pp. 275 sq.; Wertner, Hadjártai HK 19[1918] 209 sq. Cf. Fejér IX/2, p. 363 sq.).

*Petrum banum* — Petrus Czudar de Onod, qui familia bene possessionata ortus est, tempore belli anno 1352 gesti iuvenis aulae regiae erat. At non solum ipse, sed etiam alii quattuor ex fratribus suis iuvenes aulae regiae erant, dum duo fratres ad munus sacerdotale capessendum se parabant. Petrus ministerio decem annorum in comitiva armata regis perfecto annis 1353—1373 non sine intermissionibus comes comitatus de Sarus, anno 1354 comes comitatus de Scepus, annis 1358—1364 comes comitatus Borsodien-sis, anno 1373 comes comitatum Trenchiniensis et Zoliensis erat. Anno 1360 primum adeptus est munus aulicum, magistratum pincernarum, quo usque ad annum 1372 fungebatur. Anno 1366 magister curiae, annis 1368—1371 et 1373—1381 banus Slavoniae, annis 1372—1373 iudex curiae, anno 1378 una cum duobus fratribus ad breve tempus, mox annis 1381—1382 solus vaivoda Rusciae erat (Wertner M., Az Ónodi [Bölcsi, Szamosszegi] Czudarak genealogiája [= Genealogia familiae de Onod (de Bölch, de Szamosszeg)], Turul 9 [1891] 145; Idem, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 591, 8 [1907] 1, 34, 40, 50, 64, 171, 173, 179, 353).

*Emericum episcopum Agriensem* — Praepositus Albensis Emericus Czudar anno 1374 episcopus Varadiensis, anno 1377 episcopus Agriensis factus est. Post mortem regis Ludovici tota familia sua tam graviter dissensit cum regina vidua et cum regina Maria, ut banus frater Emerici Czudar captus sit, ipse autem episcopatu parvi momenti Imolensi in Italia praefectus sit. Anno 1386 in Hungariam reversus est, tamen episcopatum Agriensem non recepit, sed episcopus Transylvaniae factus est. Obiit anno 1389 (Eubel I, p. 545, 77, 520. Cf. Bunyitay I, pp. 201 sq.).

*Georgium Zudar* — Annis 1373—1382 dignitate magistri pincernarum fungebatur, annis 1375—1376 magister curiae, annis 1377—1381 comes comitatus Scepusiensis erat. Et ipse et frater, qui episcopus erat, una cum fratre suo natu maiore nonnisi anno 1378 vaivoda Rusciae erant (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 40, 64, 173, 179). Munus eorum simul gestum probabiliter ita interpretandum est, ut partim ambo copias armatas in regis potestatem ad Rusciam occupandam permiserint, partim fratris rationibus in Ruscia prospexerint, qui in Slavonia negotiis agendis occupatus erat.



*Iohannem de Capol* — In *B*: “Kapol”, in *D* (Font. dom. III, p. 184): “Capol” invenitur. Membrum est familiae de Kapla, quae de genere Rátót orta est et possessor imprimis in comitatu Gemberiensi erat. Iohannes annis 1380 et 1382 ut vaivoda Rusciae se gerit, annis 1388—1389 banus de Zeurin, annis 1392—1395 iudex curiae erat (Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 598, 8 (1907) 35, 179; Huber op. cit. AÖG 66 [1885] 44 eum cum “Janussio capitaneo terre Russie” identificat, qui anno 1379 memoratus erat et ex hoc Huber coniecturam falsam capit).

*potentes viros ... prefecit* — Iohannes de Kikullew vaivodas Rusciae verisimiliter ex memoria citavit, ideo ducem Opuliae Ladislaum omisit et seriem nominum pervertit. Re vera haec series est Hungaricorum vaivodarum Rusciae: annis 1372—1378 dux Opuliae Ladislaus, anno 1378 Petrus, Emericus et Georgius Czudar, anno 1380 Iohannes de Kapla, annis 1381—1382 Petrus Czudar, anno 1382 Iohannes de Kapla, anno 1385 Emericus Bebek (Karácsonyi III/1, p. 11; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 179).

(161.)

608 *Innocentii, Gregorii et Urbani quinti* — Innocentius VI. annis 1352—1362, Gregorius XI. 1370—1378, Urbanus V. annis 1362—1370 erant papae. Ex ea re, quod Iohannes de Kikullew ordinem commutavit, coniectari potest eum nomina ex memoria annotavisse.

*Nicolaum filium Laczk* — Forma nominis: “Nicolaus” in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 184) legitur. De Nicolao Lackfi v. caput (147.) sent. 583.

*rebellantes expugnavit* — Ex illis dominis feudalibus, qui potestatem suam incommodo papatus augere et firmare conabantur, in regione Romandiola (hodie Romagna) Franciscus (Francesco) Ordelauffi, dominus Fori Livii (hodie Forli) se infestissimum praestitit. Contra eum papa Innocentius VI. die 8 mensis Decembris anno 1355 a rege Ludovico auxilium rogavit et postquam preces die 13 mensis Augusti anno 1356 et die 13 mensis Ianuarii anno 1357 redintegravit (Theine II. pp. 19, 26, 29), rex partem exercitus sui contra Venetias bellantis duce Nicolao Lackfi in papae potestatem permisit. Exercitus, qui a papa ut “copiosus gentis armigere numerus” est memoratus et aestimatus annos 1357 et 1358 in Italia transigebat et Nicolaus Lackfi nonnisi vere anni 1359 in patriam reversus est. Mercedem exercitui rex persolvebat, at pro adiumento per tres annos permissu papae ipse decimas, quae quidem Sedi Apostolicae tribuendae erant, sibi colligebat (Lukcsics P., Magyar zsoldosok a pápaság szolgálatában a XIV. században [= Mercennarii Hungarici munus apud papatum obientes saeculo XIV], HK 33 [1932] 133 sq.).

*Egidii cardinalis apostolice sedis legati* — Cardinalis Egidius Alborno ex Hispania ortus (obiit anno 1367), qui annis 1338—1350 archiepiscopus Tolletanensis, anno 1350 cardinalis “tit. S. Clementis”, anno 1356 cardinalis



Sabinensis (Eubel I, pp. 18, 36, 514) factus est, die 30 mensis Iunii anno 1353 a papa Innocentio VI. mandatum ad civitatem ecclesiasticam reorganisandam accepit. Operi strenue, cum perseverantia et cum iudicio rebus politicis agendis subtili satisfacit (Lukcsics op. cit. 130, 144).

*Symonem filium Mauriti* — Membrum est rami de Móríchida generis Pók, quod in comitatu Iauriensi possessor erat. Annis 1347—1358 comes comitatus Iauriensis, annis 1351—1360 comes comitatus Psoniensis, annis 1353—1355 comes silvarum de Bokon (Bakony), annis 1369—1371 banus Dalmatiae et Croatiae erat (Karácsonyi II, pp. 436 sq.; Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 589, 593, 8 [1907] 10, 42; Hóman, M. tört. III, p. 48, tabella. Circumscripção in indice Smičiklas: "Simeon Mauroceni" [XIV, pp. 602, 689] falsa est.)

*displacentiam regie maiestatis incurrit* — Potestatem vicarii super Bononia, quae post Romam urbs opulentissima in civitate ecclesiastica erat, anno 1351 archiepiscopus Mediolanensis Iohannes (Giovanni) Visconti a papa in annos duodecim sibi comparavit, at post mortem huius (anno 1354) ius fratris patruelis natu minoris et heredis, Barnabonis (Bernabo) Visconti papa in controversiam adduxit. Barnabo Visconti anno 1359 vi armorum ius suum exsequi conabatur et civitatem oppugnare coeperat, quamobrem cardinalis Albornoz a rege Hungariae Ludovico auxilium rogavit. Duce Simone de Móríchida die 30 mensis Septembris anno 1360 per Patavium et Ferrariam sub Bononiam advenit exercitus Hungaricus 2000 militum, cuius stipendia ex pacto persolvere legatus debuit. Exercitu Hungarico adveniente Bononia obsidione liberata est et Albornoz in urbem ingredi potuit. Simon de Móríchida, quoniam cardinalis mercedes Hungaris accurate non persolvebat, praedando victum exercitui comparabat. Propter crudelitatem ipse "Simone della Morte" appellabatur. Munimenta complura cepit, quae tamen nonnisi invitus, iussu regis Ludovici cardinali tradidit, quocum propter mercedes pendendas assidue iurgabat. Ineunte mense Februario anni 1361 in Hungariam reversus est, ut Matteo Villani scribit "minima cum gloria", sed armati, quos secum habuerat, in Italia remanserunt et more solito apud illum militiam susceperunt, qui arma ipsorum requisivit ipsosque mercede conduxit (Schäfer I, pp. 39 sq.; Lukcsics: HK 33 [1932] 146 sq.).

*Barnabonem* — In *B* falsa forma: "Banabouem" invenitur.

*dominos Mediolanenses* — Barnabo Visconti et Galeatius (Galeazzo) II. Visconti fratres erant et ambo una Mediolanum et Genuam imperio regebant.

*subsequenter etiam ... Hungarie remeavit* — Anno 1368, re vera igitur papa Urbano V. regnante haud magna caterva auxiliaria — 500 milites — duce bano Petro Czudar per Tarvisium ad Bononiam adiuvandam progressa est. Chronographi Bononienses verbis amplissimis sententiam suam de hominibus "visu splendidis" aperuerunt et eos "veros milites" nominabant. Iidem adnotaverunt papam ad tempus quoddam decimas regi Ludovico



concessisse. (Corpus chronicorum Bononiensum, ed. A. Sorbelli. Muratori, R. I. S. XVIII. parte I. vol. III. pp. 220 sq. Cronaca Rampona: “Ancora venne in Bologna da cinquecento Unghari de Ungaria, della bella gente del mondo, chavalieri assai; et quisti se disse che gli mandava lo re a suo soldo. Et questo ero perché lo papa gli havea concesso al re le decime d’Ungaria, a certo tempo”. Cronaca Villola: “... de la bella zente del mondo e cavalieri asai”.) Caterva Hungarica una cum armatis Bohemicis et Teutonicis imperatoris Caroli IV. impetum recentiore familiae Visconti prospere excepit (Lukcsics op. cit. p. 155). Iohannes de Kikullew mentionem non facit de illa caterva maiore, quam rex Ludovicus exeunte anno 1363 vel ineunte anno 1364 ad Bononiam obsidione liberandam misit. Haec caterva, quae mandata bono cum eventu confecit, ut constitui potest, duce Nicolao Toldi pugnavit, qui heros Hungaricae fabulae popularis factus est (Lukcsics op. cit. p. 154).

(162.)

609 *Postmodum autem* — Scilicet anno 1355.

*Alberti ducis Austrie* — Id est Albertus II. (1336—1358), qui debilis fuit. Iohannes de Kikullew comparando patrem cum filio, Alberto III. attributum “antiquus” nomini illius adiungere potuit. Albertus III. enim anno 1365, cum sedecim annos haberet, in locum fratris sui natu maioris, Rudolphi IV. successit (Huber II, p. 253), ex quo id quoque coniectari potest, quod Iohannes de Kikullew hoc caput post annum 1365 conscripsit.

*Paulum filium Laczk* — Eum Iohannes de Kikullew in capite (147.) sent. 583 memorat. Unus ex filiis comitis Siculorum Laczk (Lack) est, qui in familia solus Paulus est nominatus. Annis 1347—1368 comes Zempliniensis et de Ung, annis 1363—1366 comes de Bereg erat. Particeps erat expeditionum Neapolim et in Lithuaniam ductarum (Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 604, 8 [1907] 174, 351).

*civitatem Turegum* — In B falsa forma: “civitatem Tinegmensem” legitur. Turegum civitas (hodie Zürich) est in Helvetia.

*cum magno exercitu* — Secundum Iohannem de Kety (Font. dom. III, 167) exercitus Hungaricus ex 400 sagittariis equestribus constitit, historiographi Helvetici, qui fontes Hungaricos ignorabant et chronicis Teutonicis nitebantur, 500 sagittarios equestres fuisse scribunt (J. Dierauer, Geschichte der Schweizerischen Eidgenossenschaft [Allgemeine Staatengeschichte], Gotha 1887, I, p. 262).

*Postmodum autem ... subiugavit* — Equites Pauli Lackfi civitatem Turegum re vera non occupaverunt, nam civitatem munitam ne exercitus quidem oppugnantes prius regis Teutoniae Caroli IV., mox anno 1355 ducis Alberti capere potuerunt. Catervae Hungaricae auxiliae non propositum est, ut civitatem obsideret, sed ut regionem illius devastaret. Huic quidem muneri iam anno 1354 exercitus ducis et Caroli IV. incumbabant ita, ut



vineas, quae a chronographo eiusdem aetatis "horti deliciarum" nominabantur, popularentur, at equites levis armaturae Pauli Lackfi regioni verisimiliter maiore cum rerum peritia vastitatem inferebant, quia civitas denique coacta est, ut in Caroli fidem dicionemque, qui iam imperator coronatus est, se permetteret. Cives mense Iulio anni 1355 Ratisbonae ex priore pacto Brandenburgensi nominato, tamen dicis causa condicionibus durioribus pacem assecuti sunt (Dierauer op. cit. I, pp. 260 sq.). Impetus catervae Hungaricae ergo efficax fuit, etsi non eo modo, sicut Iohannes de Kikullew et Iohannes de Kety describunt. Hic posterior de pugna magna et de victoria splendida narrat, quam Hungari e Suevis adepti sunt, locum autem pugnae — Thulnam memorans — nescio quo modo in regione civitatis Tulnae (hodie Tulln) ponit, quae in Austria inferiore sita est. Historiographi Hungarici priores nulla recognitione adhibita acceperunt et adhibuerunt argumenta chronicorum, praesertim in ea narratione gloriosa, quae apud Iohannem de Kety legi potest, et huic narrationi convenienter memoraverunt pugnam cruentam ad ignotam "civitatem Tulnam (alibi: Turegum, Thurgau?)" consertam et "cladem immensam" Suevorum (Pór pp. 417 sq.) mentionem fecerunt de eo, quod Paulus Lackfi "victoriam gloriosam e Suevis adversus duces Austriae exsurgentes consecutus est cum 400 sagittariis Hungaricis" (Karácsonyi II, pp. 174 sq.), dum pro Helvetiis Suevos in Teutonia meridionali habitantes memorabant (Wertner, Hadjártai HK 19 [1918] 210), mirum in modum ne id quidem agnovissent, quod Turegum non regioni Thurgoviae (hodie Thurgau), sed civitati hodie Zürich nominatae respondet. Sententia Hóman prudentior, tamen erroribus in re onusta est: Paulus Lackfi cum 300 equitibus electis possessiones veteres ducis Alberti adversus Helveticos exsurgentes defendebat et ipse multum contulit ad pacem duci commodiorem faciendam (M. tört. III, p. 59). Historiographi Helvetici partes catervae Hungaricae auxiliaris haud magni momenti aestimant, eiusque adventum auctore locumtenente (Landvogt) Argoviae (hodie Aargau) et Thurgoviae (hodie Thurgau), Alberto Puchaim fuisse putant, res autem ab ipsis equitibus Hungaricis gestas nonnisi procursationes cum Turegiensibus factas habent, quae in dies iterabantur (Dierauer op. cit. I, p. 262). Haec sententia extremitas contraria est. Secundum sententiam nostram excursio rege Ludovico haud ignorante et permissu eius facta est et genus belli auxilium ferendi erat. In hac re fontes Hungarici fide magis digni sunt. In bello gerendo tamen Puchaim partes haud parvi momenti habere potuit. Albertus Puchaim cum familia Lackfi propinquitate coniunctus fuit, nam sororem natu minorem patruelem Agnetem Puchaim frater natu maior Pauli Lackfi, Stephanus in matrimonium duxit (Wertner, Hadjártai HK 19 [1918] 210 sq.). Uxor Alberti Puchaim filia e coniugio primo eiusdem iudicis curiae Pauli de Nagymarton nata erat, sed uxor secunda iudicis curiae filia Henrici Puchaim — soceri Stephani Lackfi — erat. Familia ergo Puchaim coniunctione multiplici proceribus Hungaricis annecta erat, quod propinquitatis vinculum



vim habere potuit ad diiudicandum, quem rex Ludovicus catervae auxiliari praeficeret. Non est putandum contra enarrationes Iohannis de Kikullew et Iohannis de Kety — quae non absurde conscriptae videntur — Paulum Lackfi sua sponte sagittarios mercede conduxisse et eos mercenarios peregre duxisse. Sagittarii equites ex Jazonibus et Cumanis, qui ipsi regi subditi erant, electi esse potuerunt. Nam hi diutissime arma et genus pugnandi temporis nomadum conservabant. Militia Jazonum tantopere sagittaria erat, ut etiam summae pecuniarum, “proventus pharetrales” nominarentur, quibus persolutis singuli capitanei Jazonum, ne ipsi aut milites sui ad bellum ducerentur, redimere potuerunt (Mályusz op. cit. Száz 73 [1939] 422 sq.).

(163.)

610 *Nicolaum Konth* — Forma nominis: “Nicolaus” in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 184) invenitur.

*Nicolaum archiepiscopum Strigoniensem* — Nicolaus de Kezew annis 1358—1366 archiepiscopus Strigoniensis erat (v. caput (147.) sent. 584).

*Item ad terram ... magno exercitu destinavit* — Convocationem exercitus rex mense Aprili anno 1363 praecepit (Thallóczy L., Oklevelek a magyar—bulgár összeköttetések történetéhez [= Diplomata ad historiam coniunctionum Hungarorum et Bulgarorum], TT 1898, 356; tempus praecepti non die 13, sed die 21 mensis Aprilis datum est), tempus autem residentiae exercitus dies 27 mensis Augusti erat (Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 227). Klaić (Bosznia, p. 160) bellum anno 1360 fuisse falso putat. Tempus rectum iam Huber constituit (op. cit. AÖG 66 [1885] 22 sq., mox Pór pp. 371 sq.). Bosnae praeerat Stephanus Tvrtko (obiit anno 1391; ab anno 1376 rex Bosnae) successor et frater natu minor amittinus bani Stephani Kotromanić. Ipse Stephanus Tvrtko frater consobrinus uxoris regis Ludovici I., reginae Elisabethae fuit (Wertner, Délszláv p. 234). Rex Ludovicus bellum gerendo Bosnam Hungariae vinculis artioribus subiuncturus fuit. Stephanum Tvrtko neglegere noluit. E contrario paratus fuit potestatem huius contra dominos feudales confirmare, tamen ea condicione, ut commodorum Hungaricorum vice in rebus politicis externis fungeretur. Proprium conatum Hungaricorum in rebus ecclesiasticis sententia contra doctrinas Patarenorum fuit. Domini feudales Bosnenses in his doctrinis perseverabant partim ideo quoque, quia per eas se libertatem suam conservaturos esse credebant. At rex Ludovicus, partim ut favorem papae quoque conatibus politicis suis conciliaret, eas doctrinas extinguere nitebatur. Familia regnatricis Bosnae animo fluctuabatur inter religionem Christianam occidentalem et bogomilismum, et quoniam causae suae in politicis intererat neutri implacabiliter adversari, generaliter se inconstantem gessisse videtur, praecipue quia fontes historici nonnisi paucis in fragmentis supersunt.

*castrum Zrebernek* — In *B* forma: “Sebernek”, in *D* (Font. dom. III, p.



185): “Zebernek” legitur. Id est hodierna Srebrenica in Bosna a Savo ad meridiem inter fluvios Bosnam et Drinum sita. Propter fodinas copiosas auri et argenti regio locupletissima Bosnae facta est, itaque intellegere possumus regem huius regionis occupandae causa imprimis bellum gessisse.

*Qui intrantes ... et rerum discesserunt* — Repulsam conatus Hungarorum diploma Stephani Tvrtko die 11 mensis Augusti anno 1363 editum affirmat. Hoc diplomate Stephanus Tvrtko castrum Sokol una cum tota Pliva dono dat Vukac Hrvatinić pro muneribus, quae hic tunc obiit, cum rex Ludovicus ipsum adoriretur et in Plivam ad Sokol veniret (F. Rački, Povelja bosansko-ga bana Tvrtka od god. 1366 [!] [= Diploma bani Bosnae Tvrtko anno 1366], *Starine* 21 [1889] 82, translationem Hungaricam prodit Pór A., Nagy Lajos király szövetkezése IV. Károly császár ellen 1362-ben [= Consociatio regis Ludovici Magni in imperatorem Carolum IV. anno 1362], *Száz.* 34 [1900] 394. Ludovicus die 8 mensis Iulii anno 1363 vere “in Plyua in obsidione castris Zokol terre Boznensi” [Hazai Oklt. p. 269], die 10 mensis Iulii “in castro prope Zakol” [Horváth M., Magyar regesták a bécsi cs. levéltárból (= Regesta Hungarica ex archivio imperatorio Vindobonensi) MTT 9 (1861) 28; Smičiklas XIII, p. 296] diploma edidit). Rivus Pliva ad Iaiczam in fluvium Vrbas influit, locus Pliva in regione fontis rivi est, Sokol castrum (locus hodiernus Sokolac), quod ergo rex Hungariae frustra oppugnavit, paullo ad septemtriones situs est (Jajca p. XXV, charta descripta, pp. CCLXXI sq.). Iohannes de Kikullew totam expeditionem non accurate enarrat, quoniam silentio praeterit partim id, quod rex ipse particeps aderat, partim id, quod copiae Hungaricae in partes duas divisae impetum inceperunt. Pars altera usque ad Zrebernek progressa est e planitie Savi aut per Dobor e valle fluvii Bosnae, pars altera duce rege in valle fluvii Vrbas penitus in Bosnam ingressa est, sed ad Sokol fortasse propter repulsam ad Zrebernek reverti coacta est. Cur Iohannes de Kikullew rem silentio omiserit, ideo intellegi non potest, quia rex Ludovicus ipse in clausula diplomatum sigillo novo munitorum accurate tractat se personaliter adfuisse, quam clausulam Iohannes de Kikullew, ut ex enarratione ipsius constituere possumus, notam habuit. Ceterum rex cito se recepit, nam die 13 mensis Iulii “in campis iuxta fluvium Zana” diploma edidit (Smičiklas XIII, p. 297), die autem 19 mensis Iulii iam in civitate Vereuce (Veróce, hodie Virovitica) ad Dravum sita commoratus est (Sebestyén p. 44. De bello v. adhuc F. Šišić, *Studije iz bozanske historije I. O ratu bana Tvrtka s ugarskim kraljem Ljudevitom I. god. 1363* [= *Studia ex historia Bosnae I. De bello bani Tvrtko cum rege Hungariae Ludovico I. anno 1363 gesto*], *Glasnik Zemaljskog muzeja* [= *Acta Musei patrii*] 15 [1903] 319 sq.).

*in Biztritia* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 185) forma: “Bistricia” legitur. 611  
Bistricia (hodie Bistrița) civitas est in Transylvania, prope fodinas metalli de Rodna et confinium regni sita.

*compertum* — In *B* vocabulum: “expertum” invenitur.

*In quo quidem exercitu ... emanatas confirmavit* — Permulta sigilla et



duplicis typarii regis Ludovici, quod anno 1363 surreptum est, et secundi typarii duplicis ad compensandum effecti in diplomatibus originalibus servata sunt. Dum tituli regis in utroque latere primi sigilli in orbe continenter enumerantur, tum tituli in fronte secundi sigilli — in duobus versibus — leguntur, at inscriptio in orbe lateris aversi ipsum sigillum novum esse profert: “Sigillum secundum Lodovici dei gratia regis Hungarie et aliorum regnorum in alio parii sigilli expressorum” (Pór pp. 372 sq., 620; Szentpétery pp. 199, 201; Urkb. Siebenb. II, tabula 3 et 4, pp. 654 sq., imagines sigillorum). Diplomata sigillo secundo ita sunt affirmata, ut iuxta primum sigillum suspensum sit novum, simul in parte implicata diplomatis, quae “plica” est nominata, clausula sigillandi adnotata sit, quae re vera totus textus diplomatis fuit, in qua rex interitum typari enarrat. Haec clausula in typis iterum ac saepius edita est (Grünn A., I. Lajos király megerősítő záradéka [= Clausula confirmans regis Ludovici I.], Turul 19 [1901] 27 sq.). Enarratio de bello, qua ergo Iohannes de Kikullew nonnisi partim utebatur, hoc est: “ubi in regno nostro Bozne innumerabilis multitudo hereticorum et paterenorum pullulasset in errorem fidei orthodoxe ad exstirpandumque de ipso regno nostro eosdem ex una parte nos personaliter instaurato valido exercitu proficiscebamur, ex alia parte ... Nicolaum archiepiscopum Strigoniensem nostrum cancellarium, penes quem utrumque par sigilli nostri authentici habebatur et ... Nicolaum palatinum cum ceteris prelatibus, baronibus et regni proceribus in Wzuram destinaramus, quidam familiares ipsius domini archiepiscopi pro custodia deputati utrumque par dicti sigilli nostri preconcepta malitia subtraxerunt” (Urkb. Siebenb. II, p. 211). Enarrare id, quo modo diploma sigillo confirmatum sit, Iohannes de Kikullew ideo magni momenti putare potuit, quia propter praeceptum simile quoddam Caroli Roberti omissum pater chronographi ipsius possessionem suam amisit (Mályusz p. 66).

(164.)

- 612 *Post hec* — In *B* et *D* (Font. dom. III, 185) vocabulum: “nempe” legitur. *sacre corone Hungarie subiectum* — Reges Hungariae ab anno 1270 titulo “rex Bulgariae” utebantur (Szentpétery p. 102) et quoniam alia coniunctio artior inter duo regna ne saeculo quidem sequenti formabatur, postulatio regnandi, quam Iohannes de Kikullew expressit, ex hoc titulo regio orta esse potuit. Ipse rex Ludovicus affirmavit regnum Bulgariae iure hereditario sibi debitum esse, quod ergo ita regnum suum erat: “regni Bulgariae iure geniture nobis debiti” (Hazai Okmt. I, p. 248) et nonnisi “per infidelium et rebellium astutiam a iurisdictione regiminis ipsius sancte corone dudum habebatur alienatum” (Thallóczy op. cit. TT 1898, 359). In diplomate Ludovici I. die 3 mensis Iulii anno 1365 hoc legi potest: “de regno nostro Bolgarie, quod olym a regimine et iurisdictione sancte regni Hungarie



corone, cui rationabiliter subdebatur, per callidas nonnullorum infidelium Bulgarorum versutias habebatur malitiose alienatum” (DI. 5405).

*magna potentia intravit* — Rex Ludovicus anno 1365 Bulgariam aggressus est. Haec tunc in tres partes divisa erat: imperium Bidiniense Iohannis Stracimiri, imperium Tirnobense Iohannis Sismani, qui frater Iohannis Stracimiri fuit, et planities usque ad Pontum Euxinum porrecta, ubi bojarus Dobrotica ad arbitrium suum potestatem sibi confirmavit (Wertner, Dél-szláv pp. 201 sq. Imperium Bulgaricum non propter mortem imperatoris Alexandri dissolutum est, quia ipse anno 1367 adhuc vivus erat. Jireček, Bolgárok p. 305, Pataki p. 55, Kosev—Hristov—Angelov p. 47). Imperium in partes divisum occasionem dedit, ut e septemtrione Hungari, ab oriente Turci rebus politicis Bulgariae se immiscerent. Rex Ludovicus, ut constitui potest, in antecessum pactionem fecit cum imperatore Byzantii Iohanne V. Palaeologo persuadens ei, ut Bulgariam occidentalem sibi vindicandam probaret. Bulgaria Bidiniensis ad septemtriones usque ad Istrum, ad meridiem usque ad Haemum extensa erat et vallem fluvii hodie Timok nominati quoque complexa est (Thallóczy L., Nagy Lajos és a bulgár bánság [= Ludovicus Magnus et banatus Bulgariae], Száz. 34 [1900] 581 sq.; Pataki p. 55).

*Bodon* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 185) forma: “Budon” invenitur.

*civitatem capiens* — Bodon nomine Hungarico Bodony (hodie Vidin) civitas magni momenti est cum colonia mercatorum Ragusianorum. Copias instruendas rex Ludovicus mense Aprili anni 1365 praecepit, die 2 mensis Iunii civitatem iam in potestate habuit, tempus autem residentiae exercitus dies 6 mensis Octobris declaratum est (Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 230 sq. Die 3 mensis Iulii rex expeditionem “nuperrime motam” nominavit, regrediens “in Themesuar in nostra de predicto exercitu reversione” diploma edidit, DI. 5405). Die 4 mensis Iunii etiam forma administrandae regionis occupatae parata erat: rex civitati et regioni in personis Benedicti filii Hem (Himfi) et Dionysii Lackfi duos capitaneos praefecit, qui etiam bani Bulgariae sunt appellati. Hic igitur banatus Bulgariae non totam Bulgariam, sed tantum regionem Bidiniensem complectebatur (Sopron vm. I, p. 358; Thallóczy op. cit. Száz. 34 [1900] 583; Idem, Magyar—bulgár összeköttetések [= Coniunctiones Hungarico—Bulgarae], Száz. 32 [1898] 121 sq.).

*nomine Strachmerum* — Scilicet Iohannes Stracimirus (obiit anno 1398). Anno 1369 rex Ludovicus nomen eius ita scribit: “Strazmerium imperatorem Bidinyensem” (Thallóczy op. cit. TT 1898, 366).

*Gomnech* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 185) nomen falso: “Sonmech” scriptum est. Gomnech castrum est in comitatu Crisiensi a Chasma ad meridiem-occidentem situm. Hodie Bosiljevo nominatur (Csánki, Kőrös p. 114).

*Budonium* — In *B* et *D* forma “Budunum” legitur.

*sub certis pactis* — Hoc vocabulo est usus Ludovicus I. in diplomate anno



1365 edito, in quo coniunctio sua cum Alexandro (Nicolae-Alexandru) vaivoda Valachiae descripta est (v. caput (133.)).

*Strachmerum ... cum gaudio remisit* — Rex Ludovicus, postquam Iohannem Stracimirum quattuor annos castro continuit, eum anno 1369 liberum dimisit et denuo Bulgariae Istrianae praefecit. Intellexit enim banatum Bulgariae sub ipsa dicione Hungariae nimium negotium afferre atque sibi magis ex usu esse, si imperio Bidiniensi libertatem maiorem sui iuris redderet. Ex litteris bani Benedicti Himfi et fratris atque ex litteris ad hos missis (TT 1898, 358 sq.; Száz. 34 [1900] 603 sq.; de datis temporibus v. Wertner, *Hadjáratai* HK 19 [1918] 239 sq.) non est dubium, quin dicio Hungarica — item missio Franciscanorum cum illa coniuncta — in odium venerit.

*Sicut tandem ... maiestati observavit* — Propter documenta omissa sententiam Iohannis de Kikullew exquirere difficile est. Moribus Iohannis Stracimiri necessario profuit, quod Laik (Vladislav-Vlaicu) vaivoda Valachiae et Dobrotica pro eum sponsione se obstrinxerunt, duae autem filiae, quarum altera uxor regis Bosnae Stephani Tvrtko facta est, quasi obsides in aula regia Hungariae manserunt. Tamen factum est, quod anno 1396, cum rex Sigismundus ad Nicapolim magno cum exercitu mundano contra Turcos progrediretur, Stracimirus una cum regno suo se potestati regi Hungariae subiecit atque ei praesidium Turcicum Bidinii tradidit (Thallóczy op. cit. Száz. 34 [1900] 597; Jireček, *Bolgárok* p. 335).

(165.)

613 *Karolum imperatorem* — Carolus IV. Lucemburgensis (obiit anno 1378) anno 1346 rex Romanorum (scilicet Teutoniae) electus est et anno 1355 imperator est coronatus.

*metas* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 186) vocabulum: “partes” invenitur.

*Item contra ... litteras diffidavit* — Rex Ludovicus bellum anno 1362 propter laesionem matri factam intulit. Imperator, ut Dlugossius (Długosz) enarrat (III, pp. 290 sq.), coram legatis Hungaricis, dum hi propter controversiam finium satisfactionem postularent, reginam viduam “parum pudicam” dixit, cum legati statim commoti contumeliam repellentes edixerunt se certamen singulare inire vel cum imperatore ipso promptos esse, in nomine autem domini sui bellum indixerunt. Imperator quidem rem in iocum vertere conabatur, at legati in illata reginae suae contumelia ulciscenda perseverabant et disceptationibus interruptis domum reversi sunt. Rex Ludovicus actionem legatorum probavit et ipse quoque litteris missis imperatorem certiore fecit se iniuriam sibi et matri illatam armis ulturum esse. Secundum Steinherz (op. cit. *MIÖG* 9 [1888] 603 sq.) narratio Dlugossii talibus litteris missis et allatis regis Hungariae et imperatoris nititur, quae causa stili conscriptae in formulario (scilicet in libro quodam



formulas continenti) erant et quibus nil historici subest, tamen ex opinione vulgata (Pór A., Nagy Lajos király szövetezése IV. Károly császár ellen 1362-ben [= Coniunctio regis Ludovici Magni contra imperatorem Carolum IV. anno 1362], Száz, 34 [1900] 292 sq.) de rebus, quae actae sunt, dubitari non potest. Vocabulum quoddam, quo in narratione sua Iohannes de Kikullew usus est et quod in diplomate arbitrorum rem finientium anno 1363 edito invenitur, coniecturam confirmat, ex qua causa discordiae contumelia quaedam animorum, non autem iniuria vera esse potuit. Secundum Iohannem de Kikullew rex Hungariae “pro quibusdam displicentiis” ad bellum proficiscitur, arbitri autem pacis “super omnibus dissensionibus, controversiis et displicenciis” sententiam edixerunt (Fejér IX/3, pp. 353 sq.). At non erat omittendum, quod rex Hungariae anxius erat, ne imperator animo in rebus politicis erga Venetias benigno motu dicionem Dalmatiae aegre comparatam in periculum adducere posset. Sociis adductis rex Ludovicus statum suum firmaturus fuit. Hi socii rex Poloniae et dux Austriae Rudolphus, gener Caroli IV. erant. Ludovicus Trenchinii diebus 10–15 mensis Augusti anno 1362 commorabatur (Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 226).

*diu* — Hoc vocabulum in *B* et *D* non invenitur.

*dux Sidnicensis* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 186) forma: “Sindrucensis” legitur. Scilicet Bolko, dux Swidnicensis, affinis Caroli IV. (Patruus Annae, ducissae Swidnicensis est, quae uxor tertia imperatoris fuit.)

*Bebek* — In *B* forma: “Bubek”, in *D* (Font. dom. III, p. 186) forma: “Bewbek” legitur.

*iudex curie* — V. caput (147.) sent. 583.

*in Brodam* — Broda (Magyarbród) est hodierna civitas Uherský Brod in ČSSR. In *B* et *D* forma: “Brunnam” legitur, id est hodierna civitas Brno. Locus disceptationum Broda esse potuit. In chronico Henrici Rebdorf quoque magis Broda, quam Brunna significatur: “Et imperator ad tractandum cum ... adversariis suis se transfert ad metas Moraviae circa fines Ungarie” (Böhmer—Huber num. 3875). Fieri potest, ut cum damnis, quae Brodae allata sunt, coniunctum sit id, quod civitatem Brodam die 27 mensis Augusti anno 1362 Brunnae Iohannes, marchio Moraviae liberavit per sex annos a censu pendendo, iis autem, qui in civitate consederunt, iura praecipua dedit (Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, VII, ed. B. Mendl—M. Linhartová, [Praha 1961] pp. 744 sq.).

*exercitu regis disperso* — Exercitum rex ad longum tempus continebat. Die 13 mensis Octobris anno 1362 residentia illius adhuc non praecepta est (Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 226; Szentpétery I., Oklevéltani naptár [= Ephemeris diplomatica], Bp. 1912, p. 31).

*sine conclusione pacis revertuntur* — Rationem pacis restituendae sublevavit et maturavit matrimonium ultimum — quartum — Caroli IV. Elisabetha, filia ducis Pomeraniae, Bogislai V., quam Carolus IV. anno 1363 uxorem duxit, soror amitina natu minor matris regis Ludovici, neptis



autem regis Poloniae Casimiri erat. Actio imperatoris reginam laesam reconciliavit simul Ludovicum I. quoque. Pax die 10 mensis Februarii anno 1364 Brunnae rege Casimiro et duce Bolko intercedentibus confecta est partim inter imperatorem Carolum, Venceslaum futurum regem Teutoniae, marchionem Moraviae Iohannem, partim inter regem Ludovicum I., duces Austriae Rudolphum, Albertum et Leopoldum (Fejér IX/3, pp. 452 sq.; Böhmer—Huber num. 4010).

⟨166.⟩

- 614 *Ladislaum ducem Opulie* — In *b* et *a* forma nominis: “Apulie” falso invenitur, at in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 186) recte nomen: “Opulie” est scriptum. Ladislaus, Hungarice László, dux Opuliae (hodie Opole) propinqua cognatione coniunctus erat cum rege Ludovico, nam avia sua et mater regis sorores — filiae regis Poloniae Wladislai I. — erant. Mandatu imperatoris Caroli IV. — item consanguinei sui — anno 1365 in Hungariam adveniens hic regis et reginae favorem sibi tantopere conciliare potuit, ut anno 1367 palatinus factus esset et hoc munere usque ad annum 1372 fungebatur. Inde usque ad annum 1378 vaivoda Rusciae (scilicet Galiciae et Lodomeriae), annis 1378—1379 vicarius regius Poloniae erat. Obiit anno 1401. Tempus, quo Ladislaus in Hungaria officii fungebatur, congruit cum ratione regis Ludovici in rebus externis mutata, id est, cum rex omissis conatibus Balcanicis animum ad res occidentales convertit (Pór A., *Opuli László herceg, Magyarország nádorispánja* [= Dux Opuliae Ladislaus, palatinus Hungariae], Száz. 43 [1909] 537 sq., 545 sq., 743 sq.; H. F. Schmid, *Die rechtlichen Grundlagen der Pfarrorganisation auf westslawischem Boden und ihre Entwicklung während des Mittelalters*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kan. Abt. 19 [1930] pp. 458 sq.).  
*Petrum banum* — V. caput ⟨160.⟩.

*Postea etiam ... ad propria revertuntur* — Rex Ludovicus bellum pro ducibus Wittelsbach Bavariae ex foedere anno 1369 icto sub ducibus palatino et Petro Czudar anno 1371 incohavit. Milites ad arma mense Augusto anni 1371 convocati sunt, tempus residentiae exercitus dies 11 mensis Februarii anno 1372 fuit, ipsa autem belligeratio nil aliud, quam devastatio regionum pacatarum erat (Pór A., op. cit. Száz. 41 [1907] 784 sq., 791 sq.; Wertner, *Hadjáratok HK 19 [1918] 247 sq.*).

⟨167.⟩

- 615 *Casmerio* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 186) forma: “Kazimero” legitur. *mortuo ... avunculo suo* — Rex Poloniae Casimirus die 5 mensis Novembris anno 1370 mortuus est.  
*Item procedente ... feliciter coronatus* — Ludovicus I. ut vir propinquitate



proxima coniunctus cum Casimiro defuncto, qui nullum successorem legitimum habuit, ex pactione hereditaria iam a Carolo Roberto facta (v. caput <126.>, cf. Fejér IX/2, pp. 412 sq.) die 17 mensis Novembris anno 1370 Cracoviae rex Poloniae coronatus est.

## &lt;168.&gt;

*Item ipse rex ... corone subiectas invadens* — Tempus rerum non annus 616 1369, ut Pór, Dékáni et Wertner describunt, sed annus 1368 est. Hoc praeter itinerarium regis Ludovici (Wertner, Hadjáratai HK 19 [1918] 239, 245 sq.; Sebestyén p. 46) illae litterae iudiciales (die 8 mensis Augusti, die 22 mensis Septembris, die 13 mensis Octobris anno 1368 editae) confirmant, in quibus bellum ut “presens exercitus regius” memoratur. Exercitus regis ineunte mense Novembri in Bulgariam venit per vallem fluvii Moravae ad Bidinium progrediens (Wertner op. cit. 236 sq., 239; Pataki p. 58). Tempus residentiae exercitus dies 7 mensis Decembris anno 1368 fuit (Zichy IV, p. 634, III, p. 386).

*terram Siculorum* — Scilicet regio meridionalis-orientalis Transylvaniae, ubi septem sedes Siculorum saeculo XIV se formare coeperant.

*Nicolaum wayuodam* — In *b* et *a* “Niconem” legitur. Recta forma, ut in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 186) invenitur, “Nicolaum” est. Idem est ac Nicolaus Lackfi (v. caput <147.> sent. 583).

*Simone filio Mauriti* — V. caput <161.>.

*potioribus militibus suis* — Bellum, ut e causis dilatis (scilicet e litteris prorogatoriis) quoque affirmari potest, magnitudine per regnum augebatur et insurrectio nobilium quoque commota est. Pars maxima “validi exercitus” regni sub ductu regis esse potuit, sed pars nonnulla etiam exercitui quoque, qui per Transylvaniam progrediebatur, abvenire debuit. Hoc eo affirmatur, quod dux huius exercitus non solum vaivoda Transylvaniae, sed praeter eum etiam Simon de Mórighida memoratur. Quoniam familia de Mórighida in comitatu Zathmariensi possessiones latas habebat, existimare possumus regem nobiles e septemtrionali-orientali regione regni per Transylvaniam in locum belli gerendi direxisse. Iohannes de Kikullew igitur “validum exercitum” consulto distinguit a nobilibus Transylvaniae et a Siculis. (Translatio Dékáni [p. 144] falsa est.) Ceterum nobiles Transylvaniae rex iam die 15 mensis Decembris anno 1367 admonuit: parati essent ad subitam profectionem, si ipse ad eos veniret (Fejér IX/4, pp. 48 sq.).

*ad invadendum* — In *b* et *a* vocabulum “videndum” legitur, at in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 186) vocabulum “invadendum” recte scriptum est.

*contra Laiik wayuodam ... maiestati rebellantem* — Vaivoda Valachiae Laiik (Vladislav-Vlaicu) anno 1364 in locum patris, vaivodae Alexandri (Nicolae-Alexandru) successit. Rationem suam rerum politicarum in cooperatione Bulgaro—Serbico—Valachiensi posuit, quae res in coniunctionibus



familiaribus ita apparuit, ut soror natu maior imperatori Iohanni Stracimiro nuberet. Maritum sororis anno 1365 — antequam inimicitiae inter Bulgaros et Hungaros exortae sunt — destituens regem Ludovicum dominum suum agnovit, ex quo ipse non solum potestatem pristinam tranquillo sibi habere potuit, sed etiam banatum Zeuriensem, castrum Fogarasinum et castrum Omlas (hodie Făgăraș et Amnaș) in Transylvania accepit. Anno 1368 “dei et regiae maiestatis gratia vaivodam Transalpinum et banum de Zeurinio” (Urkb. Siebenb. II, p. 306) se nominavit, cum autem potentia Hungarorum in Bulgaria incerta facta est, subito ad Bidinium sibi comparandum aggressus est. Exercitus Hungaricus bifariam oppugnans vaivodam ad obsequium redire coacturus fuit (Pataki pp. 54 sq.; Ștefănescu pp. 42 sq.).

*exercitus domini* — Haec duo vocabula in *B* et *D* non leguntur.

617 *fluvium Jlumcza* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 187): “Iloncha” est. Fluvius Ialomița in proclivi latere meridionali Carpathum oritur et trans partem meridionalem Rumaniae hodiernae fluens a Bucarestino ad orientem in Istrum se effundit. Varians forma nominis Hungarica Ilonca iam saeculo XIII in lingua Hungarorum nota esse potuit (Melich J., Ilonca, MNy 20 [1924] 172 sq.).

*Olachos* — In *B* in sequentibus quoque semper formae: “Ulachos, Ulachus” etc. sunt, in *D* autem formae: “Uolachos, Volachus, Volachorum, Wolachos” inveniuntur.

*de Domboiika* — In *b* et *a* forma: “Domloiika”, in *B* et *D* forma: “Domboycha” scripta sunt. Locus castrum Dîmbovița nominati ad cursum superiorem fluvii eiusdem nominis — per civitatem Bucarestinum fluentis — inquiri potest. Munimenta inter fluvios Dîmbovița et Ialomița eo consilio extracta sunt, ut viae per saltum ad Terchvar (Hungarice Töröcsvár nominatum, hodie Bran) ferentes occluderentur.

*inchoato* — In *b* et *a* mendose forma: “inthonato” scriptum est, in *B* recta forma: “inchoato” legitur.

*postmodum* — In *b* textus “transeunt frequenter auxilio securitatis et in eiusdem pugne conflictu debiles effecit interitus variabilis fortune impetus” legitur, in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 187) autem textus “transivit frequenter anxilia (auxilia) securitatis et in eiusdem pugne conflictu debilis effectus variabilis fortune impetu” est.

*Petro suo vicewayuoda* — Petrus de Jara (Járai) membrum est familiae nobilis in comitatu de Thorda. Ut familiaris familiae Lackfi vicevaivoda trium vaivodarum Lackfi (Stephani, Dionysii et Nicolai) annis 1344—1349 et 1360—1368 erat (Lázár M., Járai Péter alvajda és maradékai [= De vicevaivoda Petro de Jara et de prognatis suis], Turul 2 [1884] 152 sq.; Janits I., Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig [= De iurisdictione et functione vaivodarum Transylvaniae, qua diplomata ediderunt usque ad annum 1526], Bp. 1940, p. 107; Zichy N., A Járai-család címere [= De armis familiae de Jara], Turul 31 [1913] 146 sq.).



*Was* — In *b* et *a* forma nominis “Wos”, at in *D* “Was”, in *B* autem “Uas” legitur.

*Petro Ruffo* — Desiderius Was et Petrus Rufus (Hungarice Vörös) una cum aliis fratribus, inter quos erat Iohannes Acél, membra erant familiae Vass de Cege, quae in historia Transylvaniae posterius non parvas partes suscipiebat (Nagy XII, p. 80). Varia merita militaria eorum in diplomatibus iterum ac saepius memorantur, simul possessiones quoque, quas pro his meritis in regione Transdanubiana acceperunt (Hazai Oklt. 244, 246, 259, 268 sq., 279 sq., 284).

*Kykyllewar* — In *B* falso forma: “Kykullenuar”, in *D* forma: “Kykwllewar” scripta est. Ad fluvium Küküllő (Rumanice Tîrnava) situm est et olim sedes erat comitatus ab ipso nominati. Hoc castrum una cum possessionibus huic adiunctis unum fuit ex castris regiis, quorum reditus vaivodis Transylvaniae pro tempore constitutis debebantur (Csánki V, p. 859). Locus hodie Cetatea de Baltă nominatur (RSR).

*claustrum beate virginis in Strigonio* — Scilicet monasterium Franciscano- 618  
rum Strigonii est, cuius templum rex Bela IV. quoque locum sepulturae sibi elegit (Karácsonyi, Ferenc rend I, pp. 161 sq. V. caput (103.) sent. 471).

*Nicolao de Gara bano de Macho* — Nicolaus proavus est rami familiae de 619  
Gara (Garai), ex quo palatini posteriores orti sunt. (Obiit anno 1386.) Annis 1356–1375 banus de Macho, annis 1375–1385 palatinus, ut banus comes comitatum Baraniensis, Sirmiensis et Bodrogiensis, annis 1376–1377 comes Psoniensis erat (Wertner op. cit. Száz. 31 [1897] 938; Idem, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 596, 600, 607, 8 [1907] 28, 43, 66; Szerbia p. 457).

*firmata* — In *a* forma: “firmatum”, in *b*: “firmant” mendose scripta sunt, at in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 187) recta forma: “firmata” legitur.

*inimici* — In *B* falso forma: “muniti” est, in *D* forma: “inimici” scripta est.

*Zewrinum* — In *B* forma: “Zeuerensem”, in *D* forma: “Zeuren” invenitur.

*Tandem huiusmodi infortunio ... intraverunt* — Rex Ludovicus, ut conicere possumus, postquam nuntium de strage vaivodae Nicolai Lackfi acceperat, progressionem in Bulgariam interruptit et ad septemtriones versus satis habuit banatu Zeuriensi occupato hunc a Laik (Vladislav-Vlaicu) recuperare. Exercitus regis eo modo, quo id Iohannes de Kikullew descripsit, bano Nicolao de Gara protegente ad castrum Zeurin Istrum transire potuit. Hoc affirmat diploma regium, quod die 12 mensis Novembris anno 1368 datum est: “in nostro descensu exercituali in regno Bulgariae penes Danubium ex opposito castrum Zeurin existenti” (Sztáray I, p. 355).

*et eandem occupaverunt* — Inimicitiae inter regem Ludovicum et Laik non diu permanebant. Quoniam die 25 mensis Novembris anno 1369 Laik iterum sic se nominat: “dei et regis Hungariae gratia vaivoda Transalpinus et banus Zeurinio necnon dux de Ffogaras” (Urkb. Siebenb. II, p. 334), iure



cogitare possumus dissensionem inter ambos ortam iam amotam esse (Pataki pp. 60 sq.).

*castrum Zewrin* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 188) forma: “Zeuren” legitur. Castrum Zeurin — hodie Drobeta-Turnu Severin — in ripa laeva Istri (RSR) est. Quoniam castrum iam in Gestis memoratur (v. caput (124.) sent. 513), verba Iohannis de Kikullew ita intellegenda sunt, ut rex Ludovicus id e ratione artium belli gerendi saeculi XIV restauraverit.

*in Brasso* — Civitas Brasso (Latine: Corona, hodie Braşov, RSR) in angulo meridio-orientali Transylvaniae sita est, quae medio aevo sedes mercaturae inter Hungariam et Valachiam factae erat. Civitas erat dominus territorii latissimi et complurium villarum, quae in eodem territorio sitae erant. Civitas fines suos propagandi causa anno 1377 regi proposuit se — penitus inter montes Carpathum ad saltum inspiciendum — “novum castrum in lapide Tydrici” aedificaturam esse, silvas ad spatium, quoad regi placet, caesuram esse “lapides, cimentum, ligna et alia ad aedificationem dicti castrum necessaria adducendo et administrando et muratores ac lapidas necnon carpentarios cum eorum propriis expensis expediendo”. Conditionem rex accepit et in vicem potestatem feudalem civitatis ratam fecit, privilegia sancivit, ei immunitatem portorii dedit atque cetera commoda promisit, si “terra Transalpina ut speramus ad manus nostras deveniet”. At contra praedicavit fore, ut castellanum novi castrum omni tempore ipse nominaret (Urkb. Siebenb. II, p. 480). Id est rex Ludovicus castrum novum, cuius nomen in forma Terchvar (Törzburg) inveteratum est, non eo modo aedificari iussit, quo id e verbis Iohannis de Kikullew colligi possit, sed secundum rationem administrandi regni feudalis aedificationem ipsam efficiendam civitati commisit, mutuo autem officio ad sumptus impendendos partem reddituum illius loci regni civitati certe tradidit. Ut e sequentibus, quae posterius acciderunt, patefactum est, ex pacto civitas maiorem utilitatem percepit: anno 1498 castrum iure pignoris capiendi, mox saeculo XVII ut possessionem certam sibi comparavit (Orbán B., A Székelyföld leírása [= Descriptio terrae Siculorum], Bp. 1873, VI, pp. 372 sq.; Gerő p. 215). Castrum, quod propter defectionem Laik anno 1373 quam celerrime aedificandum erat (Pataki p. 63), unum e castris a Ludovico rege ad fines defendendos continuatis est. (De castro Lanchkron nominato [Landskrone, Hungarice Talmács, Rumanice Tălmăciu], quod septem sedes Saxonum exaedificaverunt, cf. Urkb. Siebenb. II, pp. 358 sq.)

*Therch* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 188) forma: “Treuch” invenitur.

*briganciis* — In *B* et *D* forma: “bugantiis” est. V. caput (151.).

*balestrariis Anglicis* — Arcuballistarios Anglicos in Italia duces exercitus regis Ludovici praesertim tunc cognoscere potuerunt, cum copiae Hungaricae et Anglicae in communi societate ordinatae pugnabant. Talis erat anno 1365 “Alba societas” quinque milium militum, cuius duas partes milites Anglici, unam partem milites Hungarici componebant. Huic societati ut “capitaneus generalis” Anglicus Hugo Mortimer atque Hungaricus Nicolaus



Toldi in fabula populari quoque memoratus praefuerunt, in ipsa autem societate praeter equestres mille quoque milites pedestres pugnabant (Mályusz E., A Toldi-monda történeti alapja [= De fundamento historico fabulae Toldi], HK 25 [1924] 8 sq.).

<169.>

*quolibet anno* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 188) vocabula: “quolibet 620  
tercio anno” leguntur.

*Item fere singulis ... diligentiam adhibendo* — Secundum compositionem accuratissimam Wertner (Hadjáratai, HK 19 [1918] 63 sq., 202 sq.) inter annos 1342—1382 nonnisi quinque expeditiones exercitus Hungarici (annis 1343, 1350, 1354, 1358/9, 1361) contra Serbiam (Rasciam) ductae in diplomatibus memorantur, expeditio autem contra Moldaviam — praeter eas, quarum mentio in capite <179.> est — ne una quidem adnotata est. Quamquam argumenta nonnulla in diplomatibus adhuc prelo non editis certe apparebunt, sententia Iohannis de Kikullew a testimoniis diplomatum mirum quantum dissidet. Huic dissensionem ea coniectura mederi possimus, ex qua Iohannes de Kikullew in numero expeditionum contra Serbiam ductarum expeditiones Bosnensem et Bulgaram, in numero autem expeditionum Moldaviensium Valachicas quoque comprehendit.

*Osl* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 188) forma: “Oslo” legitur.

*Dominicus filius Osl banus de Macho* — Ex filiis Osl IV. de genere Osl orti Nicolaus annis 1335—1340, Dominicus autem, qui ab anno 1330 comes Vesprimiensis erat, ab anno 1340 usque ad annum 1353 munere bani de Macho, simul munere comitis complurium comitatum banatui adiunctorum — Sirmiensis, Valko, Bachiensis, Baraniensis — fungebantur (Pesty F., A macsóí bánok [= Bani de Macho], Száz. 9 [1875] 372 sq.; Szerbia p. 457; Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 344). Rex Ludovicus anno 1351 maxima cum laude effert Dominicum non solum prohibuisse, ne banatus de Macho et comitatus Sirmiensis porro vastarentur, sed etiam in regiones desertas vacuefactasque denuo incolas deduxisse, iniurias autem regis Serbiae eo modo ultum esse, ut castra huius aggrediens provincias ferro et igni devastaret et caperet (Hazai Okmt. II, p. 88 sq.; Pór A., Az Osl-nemzetség története a XIII. és a XIV. században [= Historia generis Osl saeculis XIII et XIV], Turul 8 [1890] 179 sq., 185; Karácsonyi II, p. 405).

*Nicolaus de Gara ... banus constitutus* — Nicolaus de Gara anno 1359 banus de Macho factus est.

*multum ... bellis circumspectus* — Descriptio ingenii ac morum Nicolai de Gara a Iohanne de Kikullew composita item factum militare illius in capite superiore ab eodem enarratum quasi repetuntur in diplomate regis Alberti die 23 mensis Iunii anno 1438 pro Ladislao de Gara edito: “Nicolaum de Gara ... sub etate iuvenili initiatum ... et ad ultimum palatinum regni ...



*constitutum ... strenuum tamen et agilem in rebus bellicis exercitum ...* Lodouici regis ab adversariis pene oppressum et fuge subactum banum Machouiensem protunc existentem suis banderiis et gentibus fultum virtuose restaurasse, de hostibus vero eisdem gloriosum triumphum optinuisse eiusdem predecessoris nostri literalibus hystoriis eterne memorie traditum stat" (DI. 13 208, Fejér XI, pp. 84 sq.). Secundum textus congruentes duas res sumere possumus: id est, quod partim "literales historiae" regis Ludovici eadem sunt ac opus Iohannis de Kikullew, partim quod haec biographia in cancellaria regia nota erat, legebatur, itaque ea haud fortuito in manus Th. venit.

*regnum Rachie ... regie ditionis potestate* — Narratio Iohannis de Kikullew in maius aucta videri potest, tamen modum non excedit, nam regnans maximus Serbiae medii aevi fuit Stephanus Dušan (1331—1355; ab anno 1346 imperator Serborum), quo regnante dicionem Hungaricam incommodo Serbiae proferre contigit. Vocabula diplomatis regis Ludovici I. supra citati, quod banus Dominicus "in confinibus regni ... regis Rascye devastationes, depredationes, provinciarum occupationes et castrorum expugnationes ... strages et interfectiones in populis et gente eiusdem regis Rascye indicibiles" fecit, litterae papae Clementis VI. anno 1346 ad regem Ludovicum missae quoque affirmant, in quibus "Golubezi et Albia dicta Belgrad castra seu villas et nonnulla alia loca ultra fluvium Save etiam Danubii versus Rassium sub tuo dominio consistentia" dicuntur (A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, Romae 1863, I, p. 216). Ex his enim Golubezi (Hungarice Galambóc, hodie Golubac in Iugoslavia) et Belgradum adhuc vivente Stephano Dušan, quamvis non nisi ad tempus quoddam, in dicionem Hungaricam venerunt. Potestas dominationis Hungaricae proferendae etiam facilius facta est, cum Stephanus Dušan anno 1355 moreretur. Anarchia feudalisi tempore imperatoris Serbiae, Stephani Uroš (1355—1371) convalescens dominationem centram comminuit et optimates principatum particularium efficiendorum causa inter se aemulantes regi Hungariae occasionem se immiscendi obtulerunt. Res maximi momenti erat conatus Lazari Hrebeljanović, qui in regionibus septentrionalibus Serbiae potestatem sibi comparaturus erat. Hic anno 1358 ab aliquo magnatum Hungaricorum — probabiliter a Nicolao de Gara — opem rogavit pollicitus se ad religionem catholicam transire, regi autem Ludovico probabiliter homagium promisit. Lazaro Hrebeljanović adiuvante exercitus Hungaricus, cui ipse rex Ludovicus praefuit, anno sequenti penitus — usque ad Kruševac — ingrediens catervis imperatoris Uroš stragem magnam attulit (Huber op. cit. AÖG 66 [1885] 28 sq.; Wertner, *Délszláv* 91 sq.; Idem, *Hadjáratai* HK 19 [1918] 219 sq.; Hóman, *M. tört.* III, pp. 71 sq.; Jireček I, p. 421). Nimis dubium est, an imperator Serbiae in ditionem venerit, tamen certum est Lazarum consortione artissima cum Hungaria coniunctum factum esse, cuius testimonio est, quod banus de Macho, Nicolaus de Gara in capite superiore memoratus filio suo,



qui ipse quoque Nicolaus est nominatus, filiam Lazari despondit (Wertner op. cit. Száz. 31 [1897] 923 sq., 938). Coniunctio duarum familiarum ideo facta est, ut cooperationem inter dominum provinciae Serbicae et potentissimum baronem Hungaricum in rebus administrandis banatus de Macho prope Serbiam siti confirmaret, sed cum Lazarus despotes Serbiae factus est, Nicolaus de Gara autem palatinatus potitus est, communis amborum utilitas necessitudini inter Hungariam et Serbiam conformandae mirum quantum contulit. Iohannes de Kikullew ergo cognoscens hanc coniunctionem, quae maior facta est, quam antea fuit, partes Nicolai de Gara nimis aestimavit.

*scientia litterarum clarus fuit* — Rex Ludovicus tempore primi belli Neapolim ducti, libris regis Roberti ut hereditate sibi debita potitus est, quos tamen, quia pars maior eorum libri medicinae erant, sibi non retinuit, sed medico suo dilectissimo, Conversino da Ravenna dedit. Libri quidam posterius, post mortem medici in possessionem regis Ludovici referri potuerunt, ut “Secretum Secretorum” ab auctore Pseudoaristotele (Kardos T., A magyar humanizmus kezdetei [= De primordiis humanismi in Hungaria] Pannonia-Könyvtár [= Bibliotheca Pannonica] 20, Pécs 1936, pp. 15 sq. V. caput (130.) sent. 547).

*avidissime* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 188) vocabulum: “assidue” legitur.

*in astronomia ... laboravit* — Re vera non astronomia, sed astrologia regem tenebat. Caelestibus rebus cognoscendis ecclesia assentiebatur — astronomia intererat in doctrinis quadrivii —, sed condemnavit studia astrologica, at improbatio ecclesiastica Ludovicum haud prohibuit, quin similiter ac aequales itemque generatim homines medii aevi ipse quoque astrologiae crederet. Consilio igitur “Secreti Secretorum” Pseudoaristotelis (p. 60 sq.) paruit, ne quid faceret “sine consilio viri periti in arte astrorum”. Liber regis dilectus condicionem primam prosperi eventus rerum habuit id, quod omnia accommodarentur ad dispositionem stellarum, id est officium astrologorum re vera in horoscopiis statuendis habuit. Satis est nonnisi unum ex consiliis libri legere: “Quando ergo vis consequi firmitatem propositi ex dispositione supracaestium, constitue ascendentem seu orientem in Leone et tempera Lunam vel dominacionem ejus quod sit in bono loco ex ascendente et statue dominum ascendentis in domibus Martis et non omittas visionem Martis sive triplicitate. Et considera tunc omnem operationem cujus naturam et materiam vis habere ex planetis et eorum domibus et ordina ipsos planetas et signa que sunt ex eadem natura quoniam hoc est caput operis. Et sint omnia opera tua in manifesto et occulto juxta hunc modum, scilicet, juxta qualitates seu dispositiones sciencie astrorum” (Secretum Secretorum, pp. 155 sq.). Id est accuratius: “eleccio temporis pro bellis adgredientibus” condicionem eventus in se habet. Ex his intellegi potest regem Ludovicum — ut Iohannes (Giovanni) Villani tradit — ad bellum Neapolitanum astrologum quendam secum tulisse, Buda autem die



3 mensis Novembris anno 1347 una hora ante ortum solis viae se commisisse (lib. XII, cap. 106 atque 107. Muratori, R. I. S. XIII, p. 984, editio Tergestina tom. I, p. 502, in translatione Rácz p. 174), sine dubio ideo tempore tam insolito, quoniam horoscopio hoc maxime idoneum visum est. Horoscopium momenti temporis progressionis Iohannes Villani in chronico suo descripsit et hanc explicationem addidit: “Ben si disse per alcuno astrolago che venne con lui d’Ungheria, ch’egli si parti di sua terra come dicemmo addietro, a dì 3 di novembre la mattina, e prese l’ascendente di sua mossa, onde fece la figura che disegniamo qui appressò, come si potrà vedere, che per gli detti segni appare chiaramente fossono tutti disposti alla sua prosperità e signoria. Il suo ascendente pare che fosse il segno dello Scorpione a gradi nove e lo suo signore pianeta di Marte; il quale era nella decima casa, che si dice casa reale, e nella faccia di Giove e termine di Venere fortunati, e nel segno del Leone sua triplicità, e attribuito al paese d’Italia, e con caput draconis fortunato e forte, ch’ assai chiaro mostrò in parte quello che gli avvenne in suo avvenimento. L’altre significazioni e suo fine giudichi chi è dell’arte d’astrologia maestro”. (Lib. XII, cap. 114 atque 113, Muratori, R. I. S. XIII, pp. 995 sq., editio Tergestina, tom. I, pp. 508 sq., in ambobus descriptio horoscopii invenitur. Cf. Kardos op. cit. pp. 61 sq. Astrologus, ut Kardos opinatur, Conversino da Ravenna fuit.)

*propter virtutum ... nationes exaltavit* — Proprietates animi, quibus secundum Iohannem de Kikullew rex Ludovicus gloriam sibi acquisivit, sub nomine colectivo virtutum militarium colligi possunt. Non sensu naturali, sed consulto ad imaginem regis militaris se conformare studebat et ita vivere, ne quis in rebus a se gestis aliquid reprehendere posset. Id, quod sibi proposuit, assecutus est et quod principio fortasse nonnisi consuetudo erat, tempore progrediente in mores ethicos transformatum est. Laudationibus ipse haud carebat, quae non solum ab aulicis privatae utilitati servientibus, sicut a poeta armorum Petro Suchenwirt, ei congerebantur. Patriarcha Alexandriae, Iohannes de Cardailhac ut legatus papae anno 1372 in Hungariam venit intercessurus inter regem et imperatorem Carolum IV. et quoniam iure existimari potest legatum laudando adversarium non imperatorem molestia afficere voluisse, descriptionem regis a legato compositam veram putare possumus: “nunquam vidi principem, et signanter tam potentem, quam magnum cum tanta humilitate, et modestia, et absque aliquali inordinatione loquentem, et pacem et tranquillitatem suo cum honore servato desiderantem” (Fraknói I, p. 264; Fejér IX/4, pp. 400 sq.).

(170.)

621 *iuxta sapientis assertionem* — Sap. 3, 15: Bonorum enim laborum gloriosus est fructus.



## 〈171.〉

*Iudeos* — Status Iudaeorum in Hungaria constitutionibus Belae IV., quae 622 ex institutis Austriacis composita erant, ordinatus est (Marczali, Enchiridion pp. 158 sq., Reg. Arpad. I. num. 962). Medio seculo XIV, cum in Europa tota Iudaei vexabantur et trucidabantur, “in Hungaria vita eorum non periclitabatur, opes suas tutas habebant et nullo modo persequebantur” (Kohn pp. 128 sq.).

*fidem catholicam ... salutis desiderans* — Iohannes de Kikullew recte constituit regem Ludovicum magis studio Iudaeos ad fidem Christianam convertendi incitatum esse, ut contra eos ageret, quam utilitate ex opibus eorum ademptis sperata (Kohn pp. 132, 135; Hóman, M. tört. III, pp. 94, 456).

*expelli mandavit* — Tempus expulsionis inter annos 1353 et 1361, verisimillime anno 1360 erat (Kohn p. 134).

*per usure* — Quoniam ecclesia vetuit Christianos fenerari, at in rebus oeconomicis necesse erat, ut pecuniae ad breve tempus mutuarentur, in Hungaria quoque condiciones negotii nummarii Iudaeorum prospere formabantur. Fenus, quod creditores Iudaici exercebant, tantum erat, ut id uno anno peracto ad summam mutuam paene accedere posset. (Fenus librae denariorum 240 in singulas hebdomades 2—3—4 denarii erat. Lederer E., A középkori pénzüzletek története Magyarországon, [= Historia negotiorum nummariorum in Hungaria], Bp. 1932, pp. 60 sq.)

*bona et res ... habere vel occupare* — Agri expulsorum adempti sunt et ex donatione regia in possessionem civitatum, ecclesiarum et praelatorum venerunt. At expulsis res suas, quae moveri poterant, secum ferre licuit, immo quidem rex eis adiumento fuit, ut pecunias creditas recuperarent (Kohn pp. 135 sq.).

*dispersi extiterunt* — Exilium non diu permanebat, anno 1365 Iudaei iam reverti potuerunt. Rex tunc baronem quendam “iudicem Iudaeorum totius regni” nominavit, qui Iudaeos tueretur, simul tamen tributa eorum exigeret, necessitudinem Iudaeorum cum Christianis ordinaret et causas permixtas diiudicaret (Balog Sz., A magyarországi zsidók kamaraszolgasága és igazságszolgáltatása a középkorban [= De obsequio cameratico et iurisdictione Iudaeorum in Hungaria medio aevo] Művelődéstörténeti Értekezések [= Dissertationes historiae cultus humani] 28, Bp. 1907, pp. 65 sq.).

## 〈172.〉

*corporis* — In *B* falso est scriptum vocabulum: “ordinis”.

*primi heremite* — Sanctum Paulum Thebaeum, qui se removens totam vitam in antro deserto saeculo III peragebat, Sanctus Hieronymus “auctorem vitae monasticae” et “principem vitae monasticae” nominavit, ecclesia 623



autem eum eremitam primum agnovit. Inde attributum "primus eremita" ortum est (Wetzer—Welte IX, pp. 1726 sq.). Cultus eius inter eremitas Hungaricos inde divulgabatur, cum ipsi quoque in domibus coenobialibus quibusdam eremitarum congregabantur, mox haec claustra in societate maiore ordinabantur et sic ordo gradatim formatus de Sancto Paulo Thebaeo ut "auctore" vitae eremitarum se nominavit. Eremitis claustrorum, quae in monte Pilis in regione silvestri montuosaque inter Strigonium et Budam porrecta aedificata erant, anno 1308 cardinalis Gentilis, qui ut legatus papae tunc in Hungaria commorabatur, potestatem dedit, ut secundum regulam Sancti Augustini vitam agerent, anno 1329 Carolo Roberto intercedente papa Iohannes XXII. statutum ordinis eis permisit, anno autem 1367 rege Ludovico rogante papa Urbanus V. ordinem definite approbavit. Ordo eremitarum e primordiis prima parte saeculi XIII gradatim evolutus unicus ordo Hungaricae originis est, qui saeculo XV praeter Hungariam in Polonia quoque favorem magnum sibi conciliavit (Mályusz E., *A pálosrend a középkor végén* [= Ordo Sancti Pauli exeunte medio aevo] *Egyháztörténet* [= *Historia Ecclesiastica*] 3 [1947] 19 sq.). Favor eo quoque intellegi potest, quoniam templa et claustra Paulinorum generaliter aedificia modica erant, ad victum autem monachis comparandum donationes largiri necesse non erat.

*et multiplicari* — Secundum traditionem ordinis, quae tamen a historicis adhuc non probata est, usque ad finem saeculi XIII tota Hungaria 19 — secundum alteram computationem 21 — claustra ordinis Sancti Pauli erant et ibidem saeculo XIV 75 nova claustra exstiterunt (Kisbán E., *A magyar pálosrend története* [= *Historia Hungarici ordinis Sancti Pauli*], I, Bp. 1938, pp. 22, 25).

*Item corpus ... est translatum* — Secundum traditionem ordinis imperator Emmanuel cadaver Sancti Pauli anno 1169 Constantinopolim tulit, id medio saeculo XIII Veneti sibi comparaverunt, ab iis autem anno 1381 rex Ludovicus abstulit. Reliquias episcopus Quinqueecclesiensis Valentinus de Alsan et episcopus Zagrabiensis Paulus de Horwathi Venetiis Budam portaverunt, ubi hae magna cum sollemnitate acceptae erant (Zákonyi M., *A Buda melletti Szent-Lórinç pálos kolostor története* [= *Historia claustrum Paulinorum prope Budam de Sancto Laurentio nominati*], Száz. 45 [1911] 591 sq.). De translatione reliquiarum Sancti Pauli etiam descriptiones historicas habemus ("Historia de translatione sancti Pauli Thebaei cognomento primi eremite", *Acta Sanctorum*, Jan. Tom. I, Antverpiae 1643, pp. 608 sq.; M. Fuhrmann, *Anonymi Hungarici Historia de translatione S. Pauli*, Pestini 1799, pp. 75 sq.). Hoc opus habet singularia, quae in litteris humanioribus — nimirum in Hungaria — inveniuntur. (Kardos pp. 70, 78. Kelényi in commentatione inferius citanda formam descriptionis ad recentiora exempla compositam eo explicat, ut hoc opusculum non exeunte saeculo XIV — sicut Kardos quoque arbitratur —, sed ineunte saeculo XVI conscriptum sit. Hanc coniecturam refutat id, quod "Translatio" congruit



cum textu breviarii Paulinorum saeculo XV Basileae typis impresso [Kumorovitz op. cit. Tanulm. 15 (1963) pp. 140 sq.], ut exemplar in Bibliotheca Universitatis Budapestinensis servatum [Inc. 812/a., pp. 397<sup>v</sup>—401] cum communicatione Fuhrmann comparando nobis cognoscere contigit.) Sed non integrum cadaver Sancti Pauli anno 1381 in Hungariam latum est. Tres digiti eius iam diu in monasterio Cluniacensi servati erant, caput autem anno 1355 Roma, quo iam Constantinopoli translatum est, imperator Carolus IV. in collectionem suam, quae in castro hodie Karlstein nominato servata erat, portavit et inde anno 1522 rex Ludovicus II. in Hungariam secum tulit, ut id trunco copularetur. Pro reliquiis quidem conquirendis Veneti generaliter praediti sensu mercatorio, nec furtum reformidando nitebantur et ipse Carolus IV., ut omnibus notum est, magna cum industria eas conquirebat.

*apud beatum Laurentium prope Budam* — In terra hodierni Budapestini, in latere montis Hárshegy ('mons tiliarum') nominati effossionibus factis nonnisi fundamenta claustrae detegebantur et haud multa residua lapidum sculptorum prolata sunt. Hoc claustrum erat centrum vitae ordinis. Hic habitabat prior generalis et quotannis in festo Pentecostis consessus capituli ordinis hic ordinabantur, in quibus legati electi claustrorum et membra gubernii ordinis priorem generalem elegerunt, consiliis autem habitis res magni momenti disceptaverunt. Haec domus coenobialis a Turcis anno 1526 inflammata est (Zákonyi op. cit., 599 sq.; Garády S., A Szent Lőrincről elnevezett budamelléki pálos kolostor [= Claustrum Paulinorum iuxta Budam de Sancto Laurentio nominatum], Tanulm. 3 [1934] 151 sq.; Idem, Budapest székesfőváros területén végzett középkori ásatások összefoglaló ismertetése [1931—1941] [= Tractatus comprehensivus de effossionibus medii aevi in terra metropolis Budapestini factis] Bud. Rég. 13 [1943] 173 sq.; Kubinyi p. 161).

*in quo loco ... concurrunt frequentia* — Ut depositio reliquiarum tota Europa generaliter maximis sollemnitatibus ordinatis peracta est (W. Andreas, Deutschland vor der Reformation, Stuttgart—Berlin 1932, p. 173), ita anno 1381, cum reliquiae Sancti Pauli depositae sunt, in processione archiepiscopo Strigoniensi ducente episcopi aderant (Zákonyi op. cit. 592). Reliquiae, quae saeculo XV in arca marmorea splendidissime sculptae sunt, tantam multitudinem fidelium trahebant, ut templum, quoniam etiam indulgentiam largiendo fidelibus favit, locus a peregrinatoribus frequentatus factus esset. Memoriam cultus Sancti Pauli hoc loco conatumque Paulinorum ad hunc cultum propagandum conservat opus monachi Paulini Valentini Hadnagy anno 1511 typis expressum "Vita divi Pauli". In hoc praeter "Translationem" etiam miracula reliquiis annexa continentur (Kelényi B. O., A Buda melletti Szent Lőrinc pálos kolostor történetének első irodalmi forrása [= Primus fons litterarius historiae claustrae Paulinorum de Sancto Laurentio nominati iuxta Budam], Tanulm. 4 [1936] 87 sq.).

*Primo enim ... introduxit* — E textu conscripto sumere possumus



Iohannem de Kikullew tempora, quibus ordo Sancti Pauli ortus esset, haud nota habuisse et rem ita sibi ante oculos posuisse, ut ordo origine externus esset, in Hungaria autem Carolus Robertus eum collocavisset. Et quidem eo modo, sicut hic ordo — aetate Iohannis de Kikullew, cum complura monasteria fundabantur — in Polonia diffusus est.

*Sanctam Crucem* — A Budapestino ad occasum et septemtriones in terra hodiernae villae Pilisszántó medio saeculo XIII canonicus Strigoniensis Eusebius eremitis huius regionis domicilium aedificavit. Paulini Eusebium conditorem ordinis habebant, claustrum autem de Sancta Cruce nominatum incunabula, tantopere, ut ineunte saeculo XIV quoque non aliter ac “fratres sancte crucis de heremo” memorarentur (Mályusz, op. cit. Egyháztörténet 3 [1947] 20). Hodierna villa Pilisszentkereszt nonnisi posterius, aetate recentiore nomen suum accepit et rudera, quae hic iacent, reliquiae sunt abbatae Cisterciensis de Pilis, non autem claustrum Paulinorum (Csánki I, p. 14; Békefi, Pilis I, pp. 121 sq.).

*Sanctum Spiritum* — Secundum traditionem ordinis claustrum e domo saltuarii regia formatum est, quae in villa Pilisszentlélek hodierni comitatus Comaromiensis (Komárom) sita est. Hanc domum saltuarii eremitae anno 1263 a Bela IV. dono acceperunt (Rupp I/1, pp. 38 sq.; Csánki I, p. 16).

*Sanctum Ladislaum* — Claustrum e domo saltuarii regia formatum est, quae a Visegrad ad meridiem in terra hodiernae villae Pilisszentlászló nominatae sita erat. Hanc domum saltuarii — secundum traditionem ordinis — rex Andreas III. anno 1290 eremitis dono dedit (Rupp I/1, pp. 242 sq.). Claustrum, quia sub monte Kékes nominato situm erat, claustrum de Keykus (Kékes) quoque nominabatur. Anno 1308 legatus papae, cardinalis Gentilis Matthaem Chak hic convenit (Pór—Schönherr p. 37).

*in silva de Peliso* — In *B* forma: “Pylisio”, in *D* (Font. dom. III, p. 189) forma: “Pylisyo” legitur. Hodiernus mons Pilis est inter Strigonium et Budam.

*in aliis locis ... heremitarum vagabundi* — In locis igitur memoratis, qui cuncti in monte Pilis inveniuntur, eremitae in claustris congregati sunt, aliis locis autem, quoniam sine accurata inspectione et disciplina ecclesiastica vitam agebant, tantum nominatim erant monachi, re vera tamen laici habebantur.

(173.)

624 *Idem rex ... construxit in Noztre* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 189) forma: “Naztre” est. A Visegrad ad occasum et septemtriones in monte Bersen (hodie Börzsöny), in regione venatibus apta regali rex Ludovicus I. in honorem Beatae Mariae Virginis anno 1352 claustrum fundavit et ei possessiones donavit. Patrocinium domus coenobialis, ut apud claustra de Pilis solitum erat, hic quoque villae iuxta claustrum formatae translatum est, tamen ea differentia, ut vocabulum loci formam Latinam nominis, non



autem nominationem Hungaricam servaret, et quia nomen Mariae apud Hungaros usitatum: “Miasszonyunk” est, quod autem Latine “Maria Nostra” dicitur, et villa et domus coenobialis item Noztre (“claustrum Marie Nostre”) nominabantur. Nomen villae hodie quoque Márianosztra est (Rupp I/1, pp. 172 sq.). Opinio divulgata, secundum quam haec villa a rege Ludovico libenter frequentata fuisset, itinerario regis non affirmatur. (Secundum Sebestyén rex nonnisi semel, die 6 mensis Iulii anno 1382 Nostrae diploma edidit.) E specie architectonica templi, quam Italicus aequalis Th., Antonius de Bonfinis laude efferebat, aliquid — quamquam haud multum — aedes hodierna quoque conservavit: supersunt anterides et fenestrae generis structurae Gothici in sanctuario ecclesiae (Kisbán op. cit. p. 96 sq.; Dercsényi p. 90; Pest megye műemlékei I. [= Artis monumenta comitatus Pestiensis] Magyarország műemléki topográfiája. Szerk. Dercsényi D. [= Topographia artis monumentorum Hungariae. Red. D. Dercsényi], V, Bp. 1958 p. 485).

(174.)

*fratrum Carthusiensium* — Ordo Carthusianus saeculo XI fundatus 625  
complura quidem claustra in Hungaria, praecipue in comitatu Scepusiensi habebat, tamen generaliter divulgatus dici non potuit.

*Bokonio* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 189) forma: “Bakonia” legitur. De silva Bokon v. caput (71.) sent. 321.

*suffICIENTER dotavit* — Iuxta oppidum medii aevi Leveld in comitatu Vesprimiensi, quod hodie Városlőd nominatur, circa annum 1364 Ludovicus I. monachis Carthusianis claustrum fundavit condonans eis unum e castris regiis, ut saxa huius ad claustrum aedificandum conferrent, mox anno 1378 diplomate fundationali forma sollemni edito complures possessiones haud parvi pretii, inter quas erat oppidum Leveld, Carthusianis donavit (Dedek Crescens L., A karthausiak Magyarországon [= Carthusiani in Hungaria], Bp. 1889, pp. 137 sq.; Fejér IX/5, p. 241; Csánki III, p. 213). Unus ex monachis huius claustrum erat, qui ineunte saeculo XVI codicem Carthusiani Anonymi — codicem Érdy nominatum — conscripsit. Hic codex litteraturae ante artem typographicam inventam in lingua Hungarica compositae unum ex operibus maximi pretii habetur (Horváth, Kezdetei pp. 243 sq.).

(175.)

*capellam in Aquisgrani* — In *B* forma: “Aquisgrano” legitur. 626  
Aquisgranum medio aevo inclytus locus peregrinatorum erat. Reliquiae in ecclesia cathedrali collocatae, quae eidem a Carolo Magno donatae erant, multos ex Hungaria ad videndum adducebant. Anno 1357 mater Ludovici I., regina Elisabetha magna cum comitiva in civitatem peregrinata est (Pór A.,



Erzsébet királyné acheni zarándoklása 1357-ben [= De peregrinatione reginae Elisabethae anno 1357 Aquisgranum facta], Száz. 35 [1901] 1 sq.). Peregrinare ad ecclesiam Aquisgrani ("Aachenfahrt") genus quoddam poenitentiae erat, quod non solum ex voto, sed etiam poenae persolvendae causa possibile fuit. Imprimis apud cives Teutonicos in Hungaria habitantes hoc genus poenitentiae usitatum erat (R. F. Kaindl, Studien zur Geschichte des deutschen Rechtes in Ungarn und dessen Nebenländern, AÖG 98 [1909] 430 sq.), qui frequentia commercia cum Aquisgrano habebant, ut hoc munimenta negotiorum mutuorum (Zs. O. II, num. 4213, 6377), atque privilegium mercatorum Aquisgranensium a rege Ludovico I. anno 1369 acceptum ostendunt (E. Thoemmes, Die Wallfahrten der Ungarn an den Rhein [Veröffentlichungen des Bischöflichen Diözesenarchivs Aachen, 4. Bd.] Aachen 1937, p. 11). Ludovicus I. Hungaricis peregrinatoribus capellam de rege Sancto Ladislao nominatam in latere meridionali ecclesiae cathedralis fundavit et aedificavit, quae capella iam anno 1366 exaedificata erat. Hoc enim tempore papa Urbanus V. ut factum perfectum in bulla edita memorat, ex qua rex Hungariae "canonice fundavit ac sufficienter dotavit et construi fecit" capellam. Rex eam curandam civitati Aquisgranensi mandavit obligans eam, ut ad capellam sustinendam ex fructu agrorum prope civitatem emptorum duo capellani Hungarici alerentur. Capella, quae principio generis structurae Gothici erat, omnino denuo aedificata est (Tömöry E., Az acheni magyar kápolna története [= Historia capellae Hungariae Aquisgranensis], Bp. 1931, pp. 5 sq.).

*Cellis ad beatam virginem* — In Austria, rectius in Stiria est praeclarus locus peregrinatorum Mariazell nominatus, cuius capellam Ludovicus I. anno 1377 aut anno 1378 in templum aedificavit. Haec est spatium medium ecclesiae hodiernae. Ut traditum est, cum ecclesia aedificabatur, tum rex praeter cetera dona magni pretii etiam thoracem, gladium, stapias et calcaria sua ecclesiae donavit. Ex quo concludi potest aedificationem certe cum bello quodam et voto simul suscepto coniunctam esse. Maxime probabile est hunc casum memoria dignum primum certamen Hungarorum cum Turcis consertum fuisse. Expeditio anno 1377 gesta est (cf. Wertner, Hadjártai HK 19 [1918] 255), exercitus Hungarorum probabiliter e duabus partibus, e Transylvania per banatum Zeuriensem atque a fluvio Temes in valle fluvii Moravae progrediebantur. Secundum nuntiationem regis, quam ad socium suum veterem, ad Franciscum de Carrara (Francesco Carrara) misit, ipse cum viginti milibus armatorum ex exercitu sultani Turcorum et imperatoris Bulgariae ter maiore victoriam supremam consecutus est (Pór p. 592; Hóman, M. tört. III, pp. 87 sq., 455 sq.; S. Steinherz, König Ludwig I. von Ungarn und seine Weihgeschenke für Maria Zell, Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark 35 [1887] 103 sq. Secundum orationem Bernardi L. Kumorovitz anno 1974 habitam haec expeditio Ludovici I. anno 1375 erat et regi Hungariae in terra Transalpina prohibere contigit, ne Turci longius progredirentur. Litteras gratulatorias regis Francogalliae,



Caroli V. circa exeuntem mensem Ianuarium et ineuntem mensem Februarii anno 1378 Ludovico missas eo, quod hic victoriam ex Turcis tulit, v.: N. Valois, Le projet de mariage entre Louis de France et Catherine de Hongrie, Extrait de l'Annuaire-Bulletin de la Société de l'Histoire de France, Paris 1893, 13 sq.; Miskolczy op. cit. Tört. Sz. 13 [1928] 76).

*largiter dotavit ... puro auro decoravit* — Inventarium superest, in quo suppellectiles ecclesiasticae a Ludovico I. anno 1367 Aquisgranum missae enumerantur, inter quas calices sunt et missale; et Aquisgrani et Cellis imagines et res e donis regis Ludovici datae hodie quoque conservantur, inter has posteriores sex arma argentea inveniuntur, quae probabiliter de tegimine missalis memorati resoluta sunt. Pictura, quae Cellis servatur, impulsu artificis cuiusdam Italici facta videtur, opera autem aurificum Aquisgranensia notas Hungaricae artis habent. Vestes liturgicae Cellis servatae e vestimentis nuptialibus regis uxorisque factae sunt (Dercsényi pp. 150 sq., 167 sq.; Pór p. 592).

*heremitarum* — Hoc vocabulum in *B* et *D* deest.

*claustra construxerunt ... gloriam sancti Pauli* — Rex Ludovicus praeter villam Noztram aliis quattuor locis quoque claustra Paulinis fundavit. Haec sunt: Remete (in comitatu Marmarusiensi anno 1363), Gönc (in comitatu Abaúj anno 1371), Máriavölgy ('Vallis Mariana' in comitatu Poseniensi anno 1377), civitas Buda (anno 1382). E baronibus, qui exemplum regis sequebantur, palatinus Nicolaus Konth claustrum de Chatka (in comitatu Vesprimiensi anno 1361), vaivoda Transylvaniae Stephanus Lackfi claustrum de Chaktornya (in comitatu Zaladiensi anno 1376), magister tavernicorum reginae Georgius Bebek claustrum de Gombazegh (in comitatu Gemeriensi anno 1371) fundaverunt, palatinus Ladislaus dux Opuliae anno 1382 claustrum in civitate Czenstochovia aedificando primordia provinciae Paulinorum in Polonia posuit, ex praelatis autem, qui — ut Iohannes de Kikullew quoque enuntiat — multo minus studiosi muneris tuendi erant, episcopus Agriensis Nicolaus de Monoszló et canonicus Agriensis Clemens de Chanad claustrum in villa Felnempti (hodie Felnémet) in comitatu Hevesiensi fundaverunt (Kisbán op. cit. I, pp. 89 sq.).

<176.>

*Chomanorum* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 190) forma: "Cumanorum" 627 legitur.

*sede apostolica commissa* — Servata est bulla papae Clementis VI. die 31 mensis Maii anno 1348 edita, qua papa provinciali Franciscano Hungarico praecepit, ut monachos in "Cumaniam" mitteret, qui homines ad fidem Christianam iam conversos in fide confirmarent, ceteros autem religioni Christianae conciliarent (Theiner I, pp. 763 sq.). Opinio apud historicos falso divulgata est, ex qua hoc praeceptum papae ad illos Cumanos



referretur, qui medio saeculo XIII in Hungaria domicilium in Magna Planitie sibi collocaverunt, velut si papatus, quoniam systema parochiale apud Cumanos ad fidem Christianam convertendos nihil effecit, officium convertendi monachis Franciscanis mandavisset, qui in legationibus peritiam fidei propagandae adepti erant (Gyárfás III, p. 164; Karácsonyi, Ferenc rend I, pp. 40 sq.). Ipse textus bullae hanc opinionem refellit. Nam papa aperte edicit de iis agi, quorum iam multi “in partibus Cumanie et aliarum plurium nationum infidelium infra fines regni Ungarie constitutis” ad Christi fidem conversi sunt, illos igitur ut “novellam plantacionem” curandos esse. Ceterum “Cumania” ut notio geographica regionem Cumanorum in Hungaria habitantium significare non poterat, item Hungariam cum patria “aliarum plurium nationum” identificare difficile est, vocabula autem “infra fines regni Ungarie” regionem nonnisi extra fines Hungariae sitam significare possunt. Erratum praecipue eo explicari potest, quod historici nonnulli diploma artissime coniunctum putabant cum bulla papae Clementis VI. die 11 mensis Iulii anno 1351 edita, in qua ipse regi concessit, ut ad schismaticos, Jazones, Cumanos, Tartaros convertendos, qui partibus certis Hungariae et in terris finitimis regno Hungariae habitabant, ecclesias parochiales fundare posset, at nonnisi extra fines regni, conversis autem eam licentiam dedit, ut pro decima tricesimam archiepiscopo vel episcopo dioecesano penderent (Theiner I, p. 797). Homines in Hungaria viventes, qui Christiani non erant — igitur Jazones et Cumani quoque —, ex licentia papali nonnisi ad decimam solvendam spectabantur, papa eos nullo modo e systemate parochiali educere in animo habebat et quia non expectabat, ut eos ad fidem Christianam Franciscani converterent, diploma cum praecepto anni 1351 coniunctionem non habet. Falsae explicationi bullae posterioris imprudens opinio quaedam praeiudicata subest. Historicus alter textum ideo ad Cumanos in Hungaria habitantes, qui cum Hungaris coaluerant, rettulit, quoniam ad historiam horum conscribendam argumenta quaerebat (Gyárfás), alter autem documenta “industriae gloriose effectae” Franciscanorum, fundamentum invenire nitebatur, quo “operam docendi” id est “munus praeclare impletum” laudibus efferret (Karácsonyi). Diploma anno 1348 editum etiam Stephanus Györffy (Magyar nép, magyar föld [= Populus Hungaricus, terra Hungarica], Bp. 1942, p. 41) ad Cumanos in Hungaria habitantes refert.

*iura pontificalia* — In *B* recte vocabulum: “parrochialia” scriptum est.

*sacramenta ecclesiastica administrant* — Parochi operam eam Franciscanorum, quod confidentes exaudiebant, sacramentum poenitentiae communicabant, tota Europa iniuriosam putabant, quae opera iura sua violaret. Saeculo XIII discordiae papas iterum ac saepius cogebant, ut litibus sedandis se immiscerent et munera duorum litigantium seiungerent (Holzapfel pp. 234 sq.; Balanyi Gy., A ferences mozgalom begyökerezése magyar földön [= De actione Franciscanorum in Hungaria inveterata], [Ért. tört. tud. XXV/10], Bp. 1940, pp. 39 sq.). A tota existentia clericorum



saecularium et a systemate parochiali ecclesiae abhorrens fuisset id, quod Franciscani omne officium animarum curandarum sibi sumerent, cuncta sacramenta communicarent, itaque ipsi iura ecclesiarum parochialium haberent, decima igitur ipsis tribueretur. Franciscani talem copiam operarum nonnisi eo loco habere potuerunt, ubi systema parochiale adhuc non evolvebatur, ergo in territorio a finibus Hungariae ad orientem extenso, ubi legationes propagandae fidei fungebantur. (Cf. Fejér IX/4, p. 509. Gregorius XI. quidem hanc rationem ad Bosnam referens affirmat.)

(177.)

*Paterini de Bozna* — Nominatio saeculo XI orta est. Primum ii, qui vitam 628 ecclesiae Mediolanensis reformaturi erant, sic nominabantur. Nomen probabiliter adversarii dederunt de parte pauperum civitatis Mediolani, quae Pataria nominata erat. Posterius una ex nominationibus haereticorum Neomanicheorum, Catharorum vel Bogomilorum facta est. Haec haeresis in regione septemtrionali Italiae, in Flandria, in occidentali et meridionali partibus Francogalliae atque in Bulgaria et in Bosna divulgabatur. Diutissime quidem ibi, in paeninsula Balcanica remansit. Reges Hungariae et archiepiscopi Colocenses ab ineunte saeculo XIII maximis viribus potestatis etiam opera propagandae fidei Franciscanorum usi eam delere conabantur, at Patareni (Paterini) in Bosna, ut in fontibus occidentalibus semper nominantur, contra omnes vexationes etiam saeculo XV conformationem suam ecclesiasticam servare potuerunt (Hauck, Realenc. XIII, pp. 758 sq., 769 sq., XIV, p. 762; Wetzer—Welte IX, pp. 1595 sq.; Jireček, Bolgárok pp. 163 sq.; A. Borst, Die Katharer [Schriften der Monumenta Germaniae historica, 12], Stuttgart 1953, pp. 70 sq., 90 sq., 250 sq.; Тирковић pp. 101 sq.).

*Peregrinum ... et scientie* — Franciscanus monachus Peregrinus de Saxonia mandatu ministri provincialis ordinis sui anno 1339 vicariatui Bosnensi tunc ordinato praefectus est, anno autem 1349 episcopatu Bosnensi potitus est (Toldy pp. 230 sq.; Theiner I, p. 768). Episcopatui (v. caput (111.) sent. 485) munus datum erat, ut Bosnam ecclesiae occidentali conciliaret (Hodinka A., Tanulmányok a bosnyák—djakovári püspökség történetéből [= Studia ex historia episcopatus Bosnensis—Diacensis] [Ért. tört. tud. XVII/3], Bp. 1898, pp. 10 sq.). Quantas partes civitas Diaco (hodie Đakovo in Iugoslavia) ut centrum in studiis propagandae fidei egerit, (hodie Đakovo in Iugoslavia) ut centrum in studiis propagandae fidei egerit, eo demonstratur, quod Peregrinus hic monasterium Franciscanis aedificavit, cuius in templo se sepeliri iussit (Karácsonyi, Ferenc rend I, pp. 307 sq.; Hodinka op. cit. p. 17).

*rege commonente* — In B et D (Font. dom. III, p. 190) vocabulum: “promovente” legitur. Ludovicus I. generaliter magnam diligentiam actionibus propagandae fidei adhibebat, quae sua non solum e ratione civili



intererant. E contrario, rationi artis politicae in oriente et in paeninsula Balcanica agenda momentum haud exiguum afferebat studium, quo expansionem ecclesiae Romanae promoturus fuit, itaque laudem et probationem papae meruit (bulla papae Urbani V. anno 1368 edita: Theiner II, p. 87). Quotiescumque pacem cum aliquo conficiebat, primum plerumque paciscebatur, ut fides catholica et iura ecclesiae Romanae sine ulla exceptione comprobarentur et reciperentur, constituto autem facto sine mora operam propagandae fidei ingrediebatur (Hóman, M. tört. II, p. 88).

*et baptizantur.* — Opera fidei propagandae, quam ecclesia Romana in Bulgaria et in regione Transalpina (scilicet Valachia) insumperat, parum et nonnisi specie procedebat, at in Bosna successus feliciores et certiores habuit, quam rem praecipue situ geographico Bosnae explicare possumus. Civitates in Dalmatia primariae sedes fuerunt ad importandum res oeconomicas et cultum humanum in Bosnam, ecclesiae Romanae autem operam sublevabant eo, quod missionariis niti posset, qui linguae populi Bosnensis periti erant. Ceterum nec id dubium est, quin Ludovicus I. ipse coniunctionibus familiaribus impulsus sit, ut quaestionibus Bosnensibus assidue animum adverteret (de his gestis v. Pór pp. 370 sq.).

(178.)

629 *districtus de Lippua* — Scilicet civitas Lippa (v. caput (120.), hodie Lipova in RSR). Forma "Lippna" in *b* et *a* inventa mendum typographicum est pro forma "Lippua", quae in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 190) servata est. Vocabulum loci in forma "Lippua" conservatum est in rationibus collectorum pontificiorum (Csánki I, p. 764; Györffy, Tört. földr. I, p. 180) itaque identitas amborum nominum non est dubia. Regio fluvii Marusii et terra montana silvosaque, quae inde ad meridiem porrigitur, saeculo XIV incolis frequentes fieri inceperunt eo modo, ut circa castra singula sicut circa sedes districtus evolvebantur (cf. Mályusz op. cit. Száz. 73 [1939] 433 sq.). Districtus quidem Lippae in diplomatibus non est memoratus, sed civitas Lippa locus tamen haud parvi momenti erat, tantopere, ut sedes villarum circa ipsam sitarum iure dici posset.

*Sclavi ... conversus et baptizatus* — Slavi identificari possunt cum Bulgaris, qui se a Turcis in Hungariam receperunt. Sacerdotes eorum diploma regis Ludovici anno 1366 "Sclavos sive schismaticos sacerdotes" memorat (Fejér IX/3, p. 543. Cf. A. Fekete Nagy—L. Makkai, Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia [Études sur l'Europe Centre-orientale, 29], Bp. 1941, pp. 201 sq.). Ad hos convertendos rex etiam rationibus administrandi utebatur. Ipse enim decreto memorato praecepit, ut domini praedii in comitatibus Keve et Krasso atque magistratus civitatum regiarum et villarum liberarum sacerdotes ecclesiae orthodoxae (ritus Graeci) una cum familiis rebusque, quae moveri possunt, in diem statuen-



dam ad comitem Benedictum filium Hem ducerent. Quamquam rex praedicavit, ut “absque omni dampno, lesione et deturpatione” agendum esset, non est dubium, quin officium comitis persuasio ad conversionem fuerit. Rationem artis regni administrandi, quae ad omnia pertinebat, edixit rex Ludovicus tunc quoque, cum homines non catholicos sive iure nobilium, sive iure keneziali in districtu de Sebes (Hungarice Karánsebes, hodie Caransebeş in RSR) possessores esse vetaret (E. Fermeňin, Acta Bosnae potissimum ecclesiastica [Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, tom. 23, Zagrabiae 1892] pp. 128 sq., cf. Fekete Nagy—Makkai op. cit. p. 207), hoc modo — possessionibus publicatis — cogens orthodoxos (ritus Graeci) ad religionem catholicam transire.

*cui sacerdotes ... ecclesiastica ministrabant* — Quoniam Vulgata a Sancto Hieronymo translata est, significatio textus est, quod sacerdotes liturgiam occidentalem sequebantur.

*effecti* — In *B* et *D* vocabulum: “essent” legitur.

(179.)

*Huius etiam tempore* — Tempus rei in sequentibus narratae ad finem 630 annorum 1350 ponere possumus.

*Bogdan wayuoda ... Maramorosio* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 191) forma: “Maramorosio” invenitur. Nomen territorii montani et silvosi, quod in parte septemtrionali-orientali Hungariae medii aevi porrectum erat et quod regionem, ubi fluvius Tiscia ortum ducit, complectitur, primum anno 1199 apparet, saeculo XIII e Magna Planitie — prope fluvium Tisciam — primos incolas Hungaricos adipiscebatur, status comitatus ineunte saeculo XIV formabatur et simul illo tempore Rumanii ex ulteriore parte Carpathum sedem suam huc transferre incipiebant. Coloniis Rumanorum, qui vitam pastorum agebant, kenezii praeerant, qui feudalismo procedente gradatim plerumque domini terrae facti sunt atque unum ex ipsis vaivodam sibi elegerunt. Quemlibet quidem eligere poterant, tamen membra familiarum ditissimarum vaivodae facti sunt, immo quidem hi — uno excepto — consanguinei fuerunt. Officium vaivodae erat, quoniam kenezii ei confidebant, ut commoda horum simulque populi Rumanici tueretur, cui kenezii praeerant. Item munus vaivodae erat vicecomiti adesse in administratione et in iurisdictione, quem (scilicet vicecomitem) comes comitatus elegit et qui simul etiam castellanus castrum Huszt (hodie Hust in SSSR) — castrum in ea regione amplissimi — erat (Bélay V., Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig [= Societas et nationes comitatus Marmarusiensis. A primis colonis comitatus usque ad iniens saeculum XVIII]. Település- és népiségtörténeti értekezések [= Studia de historia coloniarum nationumque], 7, Bp. 1943, pp. 10, 15sq.). Nomen vaivodae Marmarusiensis Bogdan primum in diplomate regis



Ludovici I. anno 1343 edito apparet (Mihályi J., Máramarosi diplomák [= Diplomata Marmarusiensia] Máramarossziget 1900, p. 17; Istoria Romîniei [= Historia Rumaniae] Bucureşti 1962, II, pp. 168 sq.). In parte meridionali comitatus vaivoda Bogdan possessionem extentissimam habebat et munere vaivodae una cum fratre, Juga fungebatur.

*propter vicinitatem Tartarorum habitatoribus destitutam* — De ea re, quo modo Tartari Kipchak nominati regiones Hungariae confines devastaverint et vacuefecerint, documenta paene nulla supersunt et magnitudinem devastationis quoque solum e diruta conformatione ecclesiastica, quae episcopatus Cumanus nominabatur, ante oculos ponere possumus (cf. Makkai pp. 43 sq.).

*clandestine recessit* — Vaivoda Marmarusiensis potestatem minorem habebat, quam vicecomes atque comiti a rege nominato magis posthabitus erat, qui generaliter e primoribus possessionatis eligebatur. Statui vaivodae Marmarusiensis subiecto comparata condicio vaivodae Rumanorum, qui ultra Carpathes in regione Moldaviae coeperat potestatem habere, invidenda videbatur, quia ille, quamquam ipse quoque sub dicione Hungarica, sed a castellanis Hungaricis haud vexatus libertatem multo maiorem habebat. Vaivodam Bogdan cupido se ex iure et potestate alienis liberandi impulit, ut una cum sua propinquitate et comitiva armata populoque suo atque cum iis keneziis, quos sibi conciliare potuit, ultra Carpathes proficiscens vaivodam illum depellere conaretur. Hos post conatus repetitos, ut ex indiciis constitui potest, anno 1359 ipsi contigit, condicionibus opportune usus et gubernium suum et Moldaviam liberam simul condidit. Vocabula Iohannis de Kikullew, quibus expeditionem vaivodae Bogdan memorat, cum verbis diplomatis regis Ludovici die 2 mensis Februarii anno 1365 editi congruunt: "Bokdan voyvoda ... et filii sui ... de ... regno nostro Hungarie in ... terram nostram Moldvanam clandestine recedentes" (Mihályi op. cit. p. 57).

*inhabitantium illam terram* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 191) vocabula: "in illa terra habitantium" leguntur.

*quamvis per exercitum ... est dilatata* — De ea re, quod rex Ludovicus haud semel exercitum contra vaivodam Bogdan mittebat, cuius post mortem anno 1365 filius Laţcu successit, solum fontem Iohannem de Kikullew habemus (Pataki p. 47).

*obligantur ... tempore consueto* — In *B* et *D* rectius vocabula: "ad homagium prestandum obligantur cum censu persolvere consueto" leguntur. Laţcu, filius et successor Bogdan anno 1373 nullo successore virilis sexus relicto mortuus est. Quo modo nova domus principalis regnum adeptasit et quales primi anni regni fuerint, res nimium obscura videtur. (De rebus Moldaviae post mortem Laţcu actis v. Istoria Romîniei [= Historia Rumaniae], II, pp. 353 sq.) Quem ad modum potentia Hungariae hic valuerit, imprimis incrementum et progressus ecclesiae Romanae testantur. Regnum Hungariae una cum ecclesia agebat, et quoniam plura documenta rerum



ecclesiasticarum supersunt, quam rerum politicarum, coniecturam de posterioribus e rebus prioribus capere possumus, quia autem vaivodae nonnisi necessitudine coacti ad ecclesiam Romanam se contulerunt, iure concludi potest sententiam eorum consilio politico formatam esse. Ludovico I. rege Poloniae electo facultas quoque evanuit, ut vaivodae Moldaviae ad amovendam potentiam Hungaricam, sicut hoc post mortem Ludovici constanter factitabant, in Polonia subsidium quaererentur (Pataki p. 47; J. Dąbrowski op. cit., in Corona p. 525). Ex his condiciones, ut dicio feudalis regis Hungariae approbaretur, aetate Iohannis de Kikullew multo feliciores erant, quam quocumque alio tempore. Documenta coniunctionum artissimarum et rerum rationumque oeconomicarum inter Hungariam et Moldaviam haberi possunt nummi argentei Moldavienses ultima quarta parte saeculi XIV apparentes, quorum in altero latere arma capitis bubuli Moldaviae, in altero latere arma Hungarica lili Andegavensium excusa sunt (E. Fischer, Beitrag zur Münzkunde des Fürstenthumes Moldau, Czernowitz 1901, pp. 16 sq., tabula I).

(180.)

*pestilentie ... convicinis viguerunt* — Pestilentia “morbis niger” vel <sup>631</sup> “morbis magnus” nominata, quae ab oriente orta autumno anni 1347 in portibus Italiae apparuit, in Hungaria anno sequenti perniciem incolis inferre coeperat et nonnisi vere anni 1349 desiit (Szabó I., Hanyatló jobbágyság a középkor végén [= Defectio iobagionum exeunte medio aevo], Száz. 72 [1938] 22 sq.; Miskolczy I., Az 1348-iki nagy pestis és az egykorú orvostudomány [= Pestilentia magna anni 1348 et ars medendi eiusdem aetatis], BSz 243 [1936] 221 sq., Székely Gy., A jobbágyság földesúri terheinek növelése és az erőszakapparátus további kiépítése [= Onera amplificata iobagionum a dominis feudalibus imposita et apparatus violentiae ingravescens], in Székely, Tanulm. pp. 280 sq.). Quantam perniciem pestilentia anno 1360 furens Budae et Visegrad intulerit, e relationibus testis et spectatoris legati Venetiarum die 27 mensis Februarii missis comperimus (Ljubić IV, p. 23), anno 1374 epidemia circa Zagrabiam orta memoratur (Magyary-Kossa III, pp. 60 sq., 65), autumno autem anni 1381 tantus terror totum regnum invasit, ut rex “propter presentem pestilentiam” omnes causas iudicandas in posterum differret (Zichy IV, p. 217; Fejér IX/5, p. 481).

*fames ... corrodentes invaluerunt* — Textus B et D (Font. dom. III, p. 191) hic pluribus verbis res describunt: “corrodentes et per siccitates temporum ac aeris tempestates invaluerunt”. Anno 1364 inopia frumenti tanta erat, ut rex Ludovicus famem ablaturus copiam frumenti requiri iuberet, in frumento transportando autem immunitatem donaret (Fejér IX/3, pp. 408 sq.).



*terre motus ... factus est magnus* — Vocabulum “magnus” in *B* et *D* deest. Compar terrae motus illi, quo Italia die 10 mensis Septembris anno 1349 conquassata est (Dékáni p. 152), in documentis Hungaricis non invenitur.

<181.>

632 *ex oduarnicis* — In *b* et *a* mendose: “oduranicis” scriptum est, at in *B* et *D* (Font. dom. III, p. 191) recta forma: “oduarnicis” legitur. Cum feudalis structura societatis et feudalis status regni conformabantur, eodem tempore caterva udvornicorum apparebat, qui officia aulae regiae praestarent. Nominatio “udvornicus” primo servos regiarum curtium significare potuit (Heckenast p. 128). Udvornici imprimis participes frumenti arandi erant (anno 1276: panisdatores, qui vulgo udvornici appellantur, Györffy Gy. Az Árpád-kori szolgálonépek kérdéséhez [= Ad quaestionem ministerialium conditionariorum aetatis Arpadianae] TSz 15 [1972] 268. De statu eorum socialis v. Bolla I. A közsabadság a XI—XII. században [= Aurea libertas saeculis XI—XII] TSz 16 [1973] 11). Ipsi partem maiorem iobagionum constituerunt, quae classis socialis dimidio secundo saeculi XIII conformabatur (Hóman, A társadalmi osztályok Szent István államában [= Classes societatis in regno Sancti Stephani] Békefi Ekv pp. 79 sq.). Nominatio saeculo XIV magis magisque raro apparebat et postremum omnino evanuit.

*conditionariis* — Urbarialistae, qui contra “servos” ipsi liberi, tamen ad angariam praestandam obligati erant, saeculo XIII “conditionarii” nominari coepti sunt. (Diploma anni 1024 medio saeculo XIV falsificatum est, Pannonh. VII, p. 479, Reg. Arpad. I, num. 6.) Saeculo XIV ipsi quoque cum iobagionibus coaluerunt (v. Th. caput <91.> sent. 445).

*regni* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 191) vocabula: “regni Hungariae” inveniuntur.

*nobilium aggregati* — Udvornici et “conditionarii” iobagiones facti sunt et nonnisi praefecti eorum, “officiales” et “comites” in numerum nobilium ascenderunt. Horum ascensio ad nobiles eo modo evolvebatur, ut potestas sua comitalis officialisque, qua ipsi udvornicos villarum inspiciebant, in potestatem dominorum terrae transformata esset, rectius: praefecti iam ut “officiales” quoque quasi domini terrae se gestabant, id est reditus ab udvornicis solvendo sibi retinebant. Factitabant autem hoc non inspectionem regiam eludendo, sed eo modo, ut pro reditibus regiis acceptis militiam capessero. Quoniam regis maxime intererat armatos sibi ipsi praesto habere, rex haud invitus concessit, ut praefecti muneribus udvornicis oblatis uterentur, quasi udvornici iobagiones sui essent. Id, quod praefecti udvornicorum nobiles facti sunt, statum iam re vera commutatum conformavit. (De cohaerentia nobilitatis conformandae cum militia saeculo XIII v. Mályusz E., A magyar köznemesség kialakulása [= De conformatione nobilitatis in Hungaria], Száz. 76 [1942] 278, 294. Documenta similia diplomatum saeculi



XIV nondum accurate tractata sunt. Cf. Székely op. cit., in Székely, Tanulm. p. 60.) Descriptio Iohannis de Kikullew omni modo falsa est. Ille tamen imprudens in errorem ductus est et error suus ea ipsa de causa dupliciter notabilis videtur. Iohannes de Kikullew iam tantopere sentiebat differentiam fundamentalem inter nobiles atque iobagiones esse, ut udvornicos commemorans comites udvornicorum aut “officiales” in animo haberet, in multitudinem autem udvornicorum, qui a nobilibus separati ut pars infima societatis vitam agebant, ne oculos quidem coniceret.

(182.)

*excellentissimi* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 192) vocabula: “excellentis principis” leguntur. 633

*sine prole defuncta est* — Filia imperatoris Caroli IV. Margarita (v. caput <134.> sent. 564). quattuordecim annorum probabiliter propter pestilentiam mense Septembri anno 1349 mortem obiit (Fraknoi V., Nagy Lajos házassági politikája [= Consilia matrimoniorum iungendorum Ludovici Magni] BSz 153 [1913] 26).

*Elizabeth filiam Stephani bani prenotati* — V. caput <137.> sent. 567. E matrimonio solum puellae natae sunt et hae quoque nonnisi sero atque Elisabetha iam se in claustrum recipere in animo habebat, ut maritus uxorem novam ducere posset. Arca Sancti Simeonis Iadrensis, hoc votum votivum argenteum magnitudine immensum, Mediolani fabricatum uxoris, futurae monachae pro redemptione erat, quoniam rex ab hac se seiungere nondum potuit (Marczali H., Magyarország története [= Historia Hungariae] A műveltség könyvtára [= Bibliotheca culturae], Bp. 1911, p. 231).

*Aduigam* — In *b* et *a* mendose forma: “Adiugam” scriptum est, at in *B* et *D* inferius quoque forma: “Aduigam” invenitur.

*Katherina ... morte extitit preventa* — Catharina anno 1369 nata est et anno 1378 obiit. (Anni haud certe definiti sunt. Cf. Fraknoi op. cit. 39, 46; Valois op. cit.; Idem, La France et le Grand Schisme d'occident, Paris 1896, I, pp. 191, 272, 396. Secundum Jakubovich [MKSz N. S. 37 (1930) 388] Catharina mense Iulio anni 1370 nata est.) Rex Ludovicus iam anno 1374 — eam in sua consilia matrimoniorum iungendorum asciscens — regnum Neapolitanum sibi per filiam adipisci conatus est. Hoc anno Catherinam duci Aurelianensi, Ludovico, filio secundo regis Francogalliae, Caroli V. despondit sperans fore, ut adiuvante domo regnatrice Francogalliae Neapolim a regina Iohanna adimere posset. Regnum Neapolitanum igitur Catharinae dotem dare se obligavit, inde Carolus V. Iohannae persuadere temptabat, ut regno Neapolitano cederet, sed conatus eius sine effectu remansit, haud aliter ac temptatio regis Ludovici, qui papae persuadere voluit, ut Iohannam regno spoliaret. Consilia Ludovici mors Catharinae brevi ad nihilum redegit (Fraknoi op. cit. 39, 42 sq.; Miskolczy pp. 208 sq.).



634 *exquirenda ... successio* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 192) vocabula: “*exquirenda de quibus derivanda successio*” leguntur.

*Mariam ... augens prosapiam* — Maria anno 1370 nata est. Rex Ludovicus anno 1373 decrevit, ut eam Sigismundo, filio secundo imperatoris Caroli IV. in matrimonium daret. In pacto quodam generali iam anno 1372 rex Hungariae se obligavit, ut unam ex filiabus Sigismundo uxorem daret, tamen id, quod haec filia Maria erit, tunc nondum edixit (Dipl. Eml. Anjou III, p. 53; Károlyi Á., Adalék Mária és Zsigmond eljegyzésének történetéhez [= Additamentum ad historiam sponsaliorum Mariae et Sigismundi], Száz. 11 [1877] 21; Th. Lindner, Karl IV. und die Wittelsbacher, MIOG 12 [1891] 95 sq.). Die 14 mensis Aprilis anno 1375 legati in nomine regis promiserunt fore, ut Maria, ubi primum annum duodecimum expleverit, Sigismundo in matrimonium daretur, rex Ludovicus autem una cum saltem octoginta ex primatibus Hungaricis et Polonicis idem officium in se recipit (Márki pp. 24 sq.; Károlyi l. cit. 24 sq.; Böhmer—Huber num. 609). Quamquam mentio Polonorum id significat, quod rex Mariam in Polonia heredem suam facturum fuit, incertum remanet, an ambo regna adunare voluerit. Anno 1381 Ludovicus iam haud ambigue consilia prodidit, scilicet, ut ipse Mariam et Sigismundum in Polonia regnatos destinaret. Autumno huius anni Sigismundum huic expeditioni praefecit, quam anno insequenti contra barones Polonicos rebellantes moturus fuit et in Poloniam misit, die autem 25 mensis Iulii anno 1382 magnatibus Polonicis in Hungariam invitatis persuasit, ut Mariam et maritum reges suos agnoscerent (Fraknoi op. cit. 41 sq., 47 sq.).

*marchioni Brandenburgensi* — Hic est filius Caroli IV. imperatoris anno 1368 natus. Marchiam Brandenburgensem Carolus IV. anno 1373 a familia Wittelsbach, cuius in dicionem ea per imperatorem Ludovicum Bavaricum pervenerat, 500 000 florenorum auri — partim florenis auri Hungaricis — filiis suis comparavit. Idem Sigismundo marchionatum Brandenburgensem anno 1376 demandavit (Pór op. cit. Száz. 41 [1907] 909 sq.; Böhmer—Huber num. 5219/a, 5224; A. F. Riedel, Codex diplomaticus Brandenburgensis, Berlin 1846, II/3 p. 10; Riezler op. cit. III, pp. 99 sq.).

*imperatorice matre eius* — Ducissa Pomeraniae, Elisabetha filia ducis Bogislai V., uxor quarta Caroli IV. erat. Obiit anno 1393 (Aschbach I, p. 5. V. caput <165.>).

*matrimoniali federe desponsavit* — Sponsalia Tyrnaviae celebrata solus Iohannes de Kikullew memorat. Tempus sponsaliorum incertum est. Probabile videtur ea non anno 1377 (Károlyi op. cit. 26), sed post mortem Caroli IV., anno 1379 evenisse (Th. Lindner, Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel, Braunschweig 1875, I, pp. 97 sq., 391 sq.).

*regni solio sublimati* — Regina Maria anno 1395 obiit, cum Iohannes de Kikullew iam defunctus erat.

635 *Aduiga ... Polonie extitit coronata* — Rex Ludovicus filiam anno 1371 natam duce Austriae Leopoldo rogante die 18 mensis Augusti anno 1374



filio huius natu maximo, Guilelmo despondit et connubium sponsi sponsaeque die 15 mensis Iunii anno 1378 archiepiscopus Strigoniensis iussu regis in ecclesia parochiali Hainburgensi, quae in confinio Austriae et Hungariae aedificata erat, solitis caerimonialibus sanxit. Rex Ludovicus item mater atque uxor anno 1380 nonnullis praelatis et proceribus Hungaricis se obstringentibus se obligaverunt, ut Hedvigem, cum primum annum duodecimum complevisset, ad coniugium incipiendum traderent, dotem autem 200 000 florenorum auri persolverent (Fraknoi op. cit. 44 sq.; Fejér IX/5, pp. 376 sq.). Effectum pactionis Poloni impedierunt, qui recusabant, ne post mortem Ludovici I. Mariam ut regem Hungariae una cum Sigismundo reges suos agnoscerent. Retractatio contra personalem unionem cum Hungaria faciendam tanta erat, ut vidua Ludovici I., ut coronam Poloniae familiae suae retinere posset, coniunctioni iuris publici dissolvendae assentiret. Consultationibus longis perfectis die 15 mensis Octobris anno 1384 Hedvig Cracoviae rex coronata est (Pór A., Ifjabb Erzsébet királyné, Nagy Lajos király felesége [= Regina Elisabetha iunior, uxor regis Ludovici Magni], Száz. 29 [1895] 836 sq.).

*principi ... matrimoniali federe copulata* — Princeps magnus Lithuaniae Jagula (Iagiello) I. (obiit anno 1434) baronibus Polonorum impulsantibus ineunte anno 1385 per legatos Hedvigem sibi uxorem petivit et promisit fore, ut una cum toto populo suo fidem Christianam suscipiat, regnum suum Poloniae adunet, vires omnes suas in salutem et bonum Poloniae impendat, duci autem Austriae, Guilelmo 200 000 florenorum auri depactorum, si pactio nuptialis renuntiaretur, persolvat. Reginae Elisabethae tamen gratus fuisset filiam ex consilio priore duci Austriae, Guilelmo uxorem dare. Itaque se pacto staturam promisit et tempus nuptiarum diem 15 mensis Augusti statuit. Dux ad sponsam Cracoviam properavit, quae quidem ad eum inclinabat, at proximis familiaribusque suadentibus denique principi magno Jagula die 12 mensis Februarii anno 1386 Cracoviam ingredienti nupsit. Sollemnia nuptiarum una cum baptismatione ducis magni Jagula, in qua ipse nomen Wladyslaus (Ladislaus) accepit, die 18 mensis Februarii celebrata sunt (Pór op. cit. 840 sq.). Dubium non est, quin Iohannes de Kikullew silentio praetermittendo propositum nuptiale Austriacum coniunctiones familiares connexas veritate sublimiores demonstraturus fuerit, quae ita non simplices imagines conatum in rebus politicis et in potentia adipiscenda esse videbantur.

*in regem ... Ladislaum nominaverunt* — Tempus coronationis dies 4 mensis Martii anno 1386 erat.

*regno* — Hoc vocabulum in *B* et *D* non invenitur.

*cum coniuge ... in eodem* — Hedvig die 15 mensis Iunii anno 1399 obiit. Post mortem Poloni eam "beatam" colebant.



## 〈183.〉

- 636 *felicitatem ponens in deo* — Aegidius Romanus, De regimine principum, I, 2, 1: “principaliter regum foelicitas ponenda est in ipso deo”.  
*attendere* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 193) vocabulum “acceptare” invenitur.  
*industria* — In *B* et *D* vocabula: “mens, industria” leguntur.  
*prudentia* — Aegidius Romanus vocabula “prudentiam” et superius memoratam “industriam” etiam Ethicam Aristotelis appellando “virtutibus cardinalibus” inserit et proprietates earum copiose explicat (I, 2, 3—12).  
*virtualiter* — Recte: naturaliter est. Cf. Bartoniek op. cit. Száz. 70 (1936) 381, adnot. 1.
- 637 *sanctorum regum predecessorum* — “Sancti reges” nominari possunt duo reges stirpis Arpadianae: Stephanus I. et Ladislaus I., atque successor regni dux Emericus, quos ecclesia in numerum sanctorum rettulit. Probabiliter e mendo scriptoris in diplomate quodam Caroli Roberti anno 1317 edito Bela IV., Stephanus V. et Ladislaus IV. “sacri progenitores” nominantur (Bartoniek op. cit. Száz. 70 [1936] 365). In fontibus Hungaricis sancti reges saepe memorantur, exempli causa in *B* quoque, ubi mentio de morte reginae Mariae anno 1395 facta est: “In hac regina Maria tandem deficit semen utriusque sexus sanctorum regum regni Hungarie”. (V. adhuc Th. caput (2.) sent. 14.)

## 〈184.〉

- 638 *venationes nimium frequentaret* — Multa diplomata regis Ludovici talibus locis data sunt, quorum situs in regionibus silvosis montuosisque probabilitatem abundantiae ferarum faciunt, quae abundantia regem delectatione venandi alliciebat. Adnotatio cancellariae (“in loco venationis nostrae”), quae datis diplomatum complurium annexa est, proprietatem locorum huiusmodi magis extollit (Ráth p. 62 sq.; Sebestyén pp. 40 sq.; Pór p. 500). Casum regis quendam venatorium, qui facile exitu tristi finiri potuisset, Iohannes de Kety memorat (Font. dom. III, p. 166).  
*concupiscentiam* — In *B* et *D* (Font. dom. III, p. 193) — sicut in *a* — quoque forma: “concupiscentia (concupiscemia)” legitur, sed in *b* “concupiscentiis” scriptum est.  
*omnis caro ... flos feni* — Is. 40, 6: Omnis caro foenum et omnis gloria eius quasi flos agri.  
*contemplativam vitam ... in his perseverando* — Religiosi affectus regis Ludovici consentientes esse potuerunt cum imagine a Sancto Francisco de Assisi repraesentata et quam saeculo XIV membra rami spiritualis et rami observantis ordinis Franciscanorum — fraticelli, qui iterum ac saepius infamia haeresis aspergebantur — assecuturi erant. Inclinationem animi regis ad hoc genus religionis iam educator Franciscanus, Dionysius Lackfi in



eo suscitare potuit, tamen veri simile videtur ipsum etiam arbitrio propin-  
 quorum Neapolitanorum ductum esse. In aula Roberti Andegavensis et  
 reginae Sanciae permulti spirituales aderant et horum unus, fra Roberto di  
 Mileto educator ducis Andreae factus est. Rex Ludovicus, cum in fide  
 propaganda, quae cum conatibus politicis suis in regione meridionali  
 artissime coniuncta erat, primas partes Franciscanis assignavit, re vera  
 benevolentiam erga ordinem quoque ostendit. Tranquillitatem animi in  
 religione acquisitam, quam Iohannes de Kikullew exponit, ut mores  
 provectae aetatis ex omni vita rationaliter deductos aspicere possumus  
 (Koltay-Kastner J., Cola di Rienzo és a magyar renaissance kezdetei  
 [= Cola di Rienzo et principia aetatis renascentium artium in Hungaria],  
 EPhK 66 [1942] 157 sq.; Idem, Együgyű lelkek tüköre. Egy középkori  
 legenda életrajza [= Speculum animorum simplicium. Biographia legendae  
 cuiusdam medii aevi], Minerva 8 [1929] 267, 272; Idem, A Jókai kódex és az  
 obszerváns kódexirodalom [= Codex Jókai nominatus (Codex Ehrenfel-  
 densis) et litteratura codicum Franciscanorum observantium], EPhK 57  
 [1933] 60). Compositioni Iohannis de Kikullew, ut videtur, vim habuit  
 explicatio Aegidii Romani (De regimine principum, lib. I, pars 1, cap. 12)  
 de tractatione Aristotelis, in qua hic differentiam “vitae politicae” et “vitae  
 contemplativae” perscrutabatur. Adnotatio maxime singularis Aegidii  
 Romani, qua sententiam vocabuli “vita contemplativa” — ultra opinionem  
 divulgatam — illustrat, sic composita est: “cum igitur perfecta virtus  
 secundum philosophum in vita pollitica sit prudentia et in vita contemplativa  
 sit perfecta virtus sapientia sive metaphisica secundum ipsum quicumque scit  
 alios bene regulare secundum prudentiam est foelix pollitice, qui vero scit  
 bene speculari secundum metaphisicam est foelix contemplative”.

## &lt;185.&gt;

*Mihi autem ... deo spem meam* — Ps. 72, 28.

639

*ex hoc mundo ... mensis Septembris* — Ludovicus I. morbo quodam  
 diuturno leprae simili Tyrnaviae periit (Pór A., Nagy Lajos király halálos  
 betegsége [= De morbo letifero regis Ludovici Magni] Száz. 36 [1902] 209  
 sq.). Secundum calendaria Hungarica exeuntis saeculi XV tempus obitus  
 regis Ludovici die 10 mensis Septembris esse potuit, quibus ductus Knauz  
 (p. 223) hanc diem veram agnovit (item etiam Pór). Contra horum  
 opinionem adnotatio Iohannis de Kikullew eo probabilior esse videtur, quia  
 etiam fons alius aequalis tempus obitus regis secundum calendarium  
 Romanum computans (III. Id. Sept.) diem 11 mensis Septembris constituit  
 (Podhradzky pp. 344 sq. In missalibus Paulinorum tempus eodem modo  
 adnotatum est. Knauz l. cit.).

*Et sepultus est ... collegiate construxit* — Haec fuit capella Sanctae  
 Catharinae sanctuario basilicae adiuncta, quam rex Ludovicus anno 1376 ad



corpus sepeliendum filiae, Catharinae defunctae aedificari iussit. (Coniecturae Dercsényi [Székesfehérvár p. 52], ex qua capella circa annum 1349 aedificata esset, id contradicit, quod ea nomen a Sancta Catharina traxit, sumptus autem donationis regina Elisabetha tolerare debuit. Cf. Pór p. 552.)

*Regnavit autem ... et viginti duobus diebus* — Spatium temporis regnandi a die coronationis, a die 21 mensis Iulii anno 1342 computatum accurate congruens est cum dato Iohannis de Kikullew adnotato, quod datum temporis diei 11 mensis Septembris rectum esse affirmat. Scriptor *B*, qui e textu huius capituli complura vocabula omisit et scriptor *D* eum sequens hoc loco quoque minus accurati sunt, nam annos 41 et dies 22 adnotant. Ipsa cancellaria cardinem annorum regni Ludovici, aliter ac solitum erat, non diem coronationis, sed diem 1 mensis Ianuarii aspexit. Ex his annus primus regnandi die 31 mensis Decembris anno 1342 finitus est (Pór p. 552).

*Fuit autem homo ... in humeris curvus* — Descriptio in textu Iohannis de Kikullew, qui in *B* legi potest, deest et probabiliter a Th. suppleta est. Descriptiones huius modi iam apud Anonymum legere possumus, qui imitanda exemplaria apud Darem Phrygium invenit, impulsus autem, ut tales descriptiones conscriberet, e studiis artis scribendi aetatis suae sibi sumpsit. Hoc genus scribendi non est intermissum, immo remansit tantopere, ut ipse Aeneas Silvius quoque descriptiones breves animorum operi suo "Cosmographiae" inserere necesse putaret, quo opere Th. utebatur.

(186.)

640 *dominum magistrum* — Magister nuncupatus est generaliter, qui in "facultate artium" universitatis litterarum eruditus hunc gradum assecutus est. Singulari modo clerici, postquam praelati — praepositi vel episcopi — facti sunt, hunc titulum a nomine omiserunt, at officiales, qui in organisatione iudiciali curiae regiae — notarii, protonotarii — fungebantur, eum nomini suo constanter adiungebant, immo etiam tunc, si nulla in universitate se studiis tradiderunt.

*Stephanum de Haserhag ... prothonotarium* — Familia de Haserhag (Hásságy) a villa Hásságy in comitatu Baraniensi sita se nominavit et armis suis testibus de genere Geur (Győr) orta est. Stephanus de Hásságy annis 1475—1493 protonotarius iudicis curiae erat (Győrffy, Tört. földr. I, p. 314; Csánki II, p. 489; Karácsonyi II, p. 104, III/2, pp. 84 sq.; R. Kiss I., Természeti ábrázolás az 1526. év előtti magyar címerekben [= Descriptio naturalis in armis Hungaricis ante annum 1526], Turul 21 [1903] 51; Kaszák pp. 15, 17).

641 *Karoli regis cognomento Parvi* — Carolus dux Dyrrachii ut rex Siciliae Carolus III., ut rex Hungariae Carolus II. nominatus e ramo Neapolitano familiae Andegavensium ortus est. Circa annum 1354 Neapoli natus erat.



Post mortem patris, ducis Dyrrachii Ludovici anno 1362, rex Hungariae Ludovicus I., qui frater patruelis secundi gradus Caroli erat, anno 1365 eum Budam migrare et hic educari iussit. Dux Carolus ex Hungaria anno 1379 discessit. Ludovico I. tunc eventus schismatis ecclesiae occidentalis (1378) occasionem dederunt, ut iniurias fratris suae, reginae Iohannae ulcisceretur et ipse quidem hac occasione oblata usus est. Iohannam enim, quia illa in partes papae Avinionensi Clementis VII. transiit, papa Romanus Urbanus VI. regno spoliata edixit, Ludovicum autem idem hortatus est, ut Neapolim occuparet. Rex Hungariae pro se ducem Carolum misit mandans ei iura sua Siciliae possidendae, in vicem nil postulavit, nisi votum, ne Carolus filias Ludovici in possessione Hungariae et Poloniae vexaret. Dux Carolus praefectus exercitui Hungarico, cuius ducem Ludovicus banum de Macho Iohannem de Horwathi nominaverat, die 11 mensis Novembris anno 1380 Romam pervenit. Ibi die 2 mensis Iunii anno 1381 Carolum Urbanus VI. regem Siciliae coronavit. Carolus subsidio pecuniario papae adiutus Neapolim brevi sibi comparavit. Iohannam mense Augusto anni 1381 in vincula coniecit, anno autem insequenti illa in carcere obiit. At regnum Caroli Parvi hoc modo nondum stabilitum est, quoniam Iohanna prius die 20 mensis Ianuarii anno 1380 ducem Ludovicum Andegavensem, qui frater natu minor regis Francogalliae, Caroli V. erat, filium adoptavit et successorem designavit, dux autem — conditor domus iunioris Andegavensis nominatae — papa Avinionensi Clemente VII. adiuvante regnum Neapolitanum sibi comparare temptavit (Pór pp. 536 sq.; Idem, Kis Károly és Erzsébet utolsó éve [= Ultimi anni Caroli Parvi et Elisabethae], Száz. 30 [1896] 129 sq.; Hóman, M. tört. III, pp. 103 sq.; Miskolczy pp. 220 sq.; Cutolo I, pp. 6 sq., 24 sq.). In comitiva Neapolitana Caroli Parvi nonnulli camerarii Hungarici, viri ei servitia praebentes aderant (Dipl. Eml. Anjou III, pp. 462—500, de donis et perscriptionibus illis datis v. Hóman, M. tört. III, p. 164; Miskolczy p. 268 sq.). Sine dubio hi quoque operam dabant, ut Carolus Parvus Hungariam acri et attento animo observaret.

*Ad egregium ... feliciter incipit* — Index operis Laurentii de Monachis 640—641 (apud Th. de Monach, Italice Lorenzo de Monaci) secundum exemplar, quod medio saeculo XVIII in bibliotheca Collegii Romani servabatur, hoc est: “Pia descriptio miserabilis casus illustrium reginarum Hungariae” (Monaci p. 325). Hic index apte convenit ad defensionem pro reginis conscriptam. Th. eo, quod sortem Caroli Parvi quoque “casum miserabilem” dicit, quasi in prius profert et hic tota sua conceptio quoque ostendit se — totam historiam Hungariae illius aetatis lecturis traditurum — alia ratione ac Laurentium de Monachis eventus observare et aestimare. Differentia inter indicem a Th. compositum et indicem codicis Romani saeculo XVIII eam sententiam falsam protulit, ex qua duobus diversis operibus Laurentii de Monachis ageretur et haec opinio falsa nonnisi tunc sublata est, cum Flaminius Cornelius textus eorum inter se accuratissime comparavit (Monaci p. XXXIII).



642 *Iocundum ... obducuntur ceca* — Primae litterae vocabulorum (“*iocundum omnino haberetur alienam non expetere sortem, tempora variantur, rerum obducuntur ceca interdum*”) sequens acrostichon in se reconduunt: “*Iohanes Tvroci*” (Karsai Névtelesség, névrettés és szerzőnév középkori krónikáinkban [= Anonymitas, acrostichon et nomen auctoris in chronicis Hungaricis medii aevi] Száz. 97 [1963] 669).

*duo maxima mundi regna* — Duo regna sunt: Sicilia et Hungaria. Vocabula a Laurentio de Monachis translata (“*duo maxima mundi | Regna tenens Carolus, qui iam concusserat omnem | Italiam terrore sui*”. Monaci p. 325) Th. non recte intellexit et ea ita est interpretatus, quasi Carolus praeter duo — Italica — regna Hungariam sibi comparare studisset.

*Bernabos* — Bernabos (vel Barnabo) Visconti anno 1354 una cum fratre suo Galeatio (Galeazzo) post mortem avunculi Iohannis (Giovanni) Visconti potestatem Mediolani ut heredes acceperunt (v. caput (161.)). Bernabos post mortem Galeatii (anno 1378) una cum huius filio Iohanne Galeatio (Gian Galeazzo) regnabant, qui tamen discordia inter se orta Bernabonem capi et eum una cum duobus filiis anno 1385 necari iussit. Laurentius de Monachis, fons Th. eventus varios rerum Italicarum descripturus praeter historiam domus regnatricis Estensis Ferrariae et praeter facta Scaligerorum Veronensium etiam sortem Bernabonis memoravit, qui imperium immensum carcere taetro permutare coactus est: “*Altissimus ille | Bernabos armipotens stupor et tuba magna per orbem | Imperium excelsum mutavit carcere tetro*”. Th. nescivit, quis fuisset Bernabos, nec significationem verborum intellexit. Ex eo, quod attributum “*armipotens*” cum “*omnipotens*” mutavit, eam coniecturam capere possumus, ex qua Th. personam Bernabonis cum potestate quadam coelesti identificavit. Matthias Belius (Bél) saeculi XVIII, qui editionem Schwandtneri sub prelo misit, sic intellexit et in editione sua nomen obscurum, Bernabos cum vocabulo “*gubernator*” commutavit, quod et Deum et fatum significare potest (Mályusz p. 101).

643 *ut describerem ... autores non expostulant* — Excusatio verecunda sententiam Th. reddit. Ipse apud Laurentium de Monachis (p. 323) prorsus aliam, immo contrariam sententiam repperit, quae gravitatem auctoritatemque artis scribendi praedicavit: “*Vastatrix est omnium vetustas, nulla est tantarum rerum magnificentia, quae, nisi in calami protectionem suscepta, aevo primo non corruiat.*”

*me flectere cogit* — Quo modo quasi obligati sint scriptores, ut praefationem scriberent, v. Thienemann pp. 102 sq.

643—644 *Nec tamen ... sit, micus premit* — Pars vocabulis “*nec tamen*” incepta partim ad verbum congruit cum enuntiationibus praefationis “*Cosmographiae*” Aeneae Silvii sequentibus: “*Quaecunque mortales agunt ... calumniae subiaccunt, nec divinis operibus maledica lingua parcat. ... An fugiet laborem nostrum malignus interpret? ... Unde hoc inquiet ocium ... Communem sortem aequo animo ferre decet*” (Opera omn. pp. 281 sq.).



*Laurentius ... metrico carmine perstrinxit* — Laurentius de Monachis 644  
 (Lorenzo de Monaci) legatus Venetus, prius notarius, deinde gubernator  
 Cretae erat. (Obiit anno 1429.) Ut auctor operis pretiosissimi “Chronicon  
 de rebus Venetis ab u. c. ad annum 1354” imprimis tempora vetera Cretae  
 tractantis inter historiographos Venetos locum haud mediocre sibi compa-  
 ravit (Kretschmayr II, pp. 541 sq.; P. Gothein, Francesco Barbaro.  
 Früh-Humanismus und Staatskunst in Venedig, Berlin 1932, pp. 38 sq.). Ut  
 notarius anno 1386 mandatu rei publicae Pantaleoni Barbo se comitem in  
 legatione in Hungariam missa adiunxit, itaque testis et spectator erat, cum  
 Sigismundus regnum obtineret. Una ex relationibus acri animo scriptis  
 legati, quas anno 1387 de suis disceptationibus miserat, ad aetatem nostram  
 remansit (Dipl. Eml. Anjou III, pp. 623 sq.; Ljubić IV, pp. 237 sq.).  
 Regrediens Segniae (hodie Senj in Jugoslavia) occurrit reginae Mariae e  
 captivitate liberatae, qua rogante ipsam defensurus opus versibus inclusum  
 de sorte Caroli Parvi conscripsit. (Edidit in appendice “Chronici” [Venetiis  
 anno 1758] Flaminius Cornelius atque Toldy pp. 117 sq. Translatio  
 Hungarica ab Alexandro Márki, Középkori krónikások [= Chronographi  
 medii aevi], X, Bp. 1910, pp. 134 sq.) Senatus Venetiarum partibus a  
 Laurentio de Monachis in legatione expletis tantopere contentus erat, ut  
 annis 1389 et 1390 eum solum in aulam regiam Hungariae legatum mitteret  
 (Dipl. Eml. Anjou III, pp. 672 sq., 685 sq.).

*reginarum Hungariae ... mutatis in Ave* — Ad enuntiationem conscriben- 645  
 dam Th. sequentibus vocabulis Laurentii de Monachis (p. 325) usus est:

“Nam reginarum Hungariae miserabile fatum  
 Cum lacrimis cantare paro; *iuvat altius* istud  
*Ordiri et longis animum satiare querelis.*”

Verba Laurentii de Monachis, quae solum affectionem animi scriptoris  
 reddunt et eventus proferendos introducunt, Th. in preces — ut scriptorem  
 medii aevi decuit — mutavit. Pro vocabula “ordiri” et “iuvat” formas  
 “ordinare” et “iuvet” supplendo textum Laurentii de Monachis funditus  
 transformavit. Proprietatem medii aevi etiam certius testatur vocabulum  
 “Ave”. Saeculo XV auctores operum ad fidem Christianam spectantium  
 immo etiam scriptores librarii eorundem praemium quoddam a lectoribus  
 rogabant, propterea quod illi e scriptis documenta pia capere possunt.  
 Precatio quaedam, plerumque oratio “Ave Maria” pro salute animi  
 scriptoris dicenda erat. Monachi medii aevi hoc desiderium modo naturali,  
 verbis simplicibus aperte expresserunt. (Exempli causa: “Pro scriptore  
 piam lectrix ora Mariam”. Thienemann p. 102; Horváth, Kezdetei p. 141;  
 H. Hunger, Antikes und mittelalterliches Buch- und Schriftwesen. Ge-  
 schichte der Textüberlieferung der antiken und mittelalterlichen Literatur,  
 I, Zürich 1961, p. 60.) Th. hoc facere iam nequit. Etiam ipse optat “Ave”,  
 omittere non vult, silentio praeterire non potest, tamen verbis se exprimere  
 iam nequit. Ideo eligit modum exprimendi, qui grammaticae falsus et



quantum ad sententiam attinet, vitiosus est, ex quo “Ave” quidem in textu continetur, id est, qui lector voluntatem intelligendi habet, hic animo comprehendere potest, at ille, qui iam spectator profanus historiae est, haec verba ut ornamenta artis scribendi neglegenter praeterire potest. Sicut saeculo XVIII editor Th. Matthias Belius quoque, qui textum in vocabula “vel mutans inane” mutavit (Schwandtner, SS. rer. Hung. I, p. 200).

(187.)

646 *nondum thoro matura* — Maria anno 1370 nata est, itaque cum pater obiit, ipsa duodecim annorum erat.

*matrimoniali federe irretita est* — De sponsalibus Mariae et Sigismundi accuratius v. caput (182.) sent. 634.

*Universis regni nobilibus* — Locis huic loco comparibus apud Laurentium de Monachis pro “nobiles” vocabulum “regnicole” invenitur.

647 *multos ... ad summum culmen sublimaverat* — Apud Laurentium de Monachis (p. 326) legitur: “Regnicolas humiles hic surgere fecit in altum. | Ille casis inopes ad grandia tecta colonos | Transtulit.”

*alios ecclesiasticis ... ditavit libertate* — Th. non solum repetit adnotationem, quae apud Iohannem de Kikullew legi potest (v. caput (181.)). Dum secundum Iohannem de Kikullew Ludovicus I. multos ex udvornicis et ad serviendum obligatis, qui “conditionarii” nominabantur, nobiles fecit et eis possessiones donatas impertivit, Th. id laudi Ludovico I. duxit, quod omnes nobiles, quibus privilegia non nisi pro servitiis quibusdam ut pretium meritorum debebantur, libertate nobilium verorum ditavit. Sententia Th. largius interpretata rebus aetatis suae convenit. Nam ineunte saeculo XV discrimina inter nobiles veteres veros et nobiles condicionales nominatos iam sublata sunt, quia hi posteriores quoque participes privilegiorum cunctorum nobilitatis facti sunt. Th. ideo quoque hoc notum habere debuit, quia familia sua saeculo XIII primum ea condicione in comitatu de Thurocz terram accipere potuit, ut pro ea deberet militare more filiorum iobagionum. Erant familiae et quidem inter affines Th. quoque, quae proprietatem condicionalem nobilitatis suae ita sustulerunt, ut privilegium regium sibi impetrarent, at aliis, et talis erat etiam familia sua, progressus rerum sine ullo instituto singulari identificationem cum nobilitate vetere tunc attulit, cum militia nobilium veterum cum nobilibus condicionalibus una eademque facta est. Progressus huiusmodi iam Ludovico I. regnante conspiciendus erat, immo quidem is articulus decreti (11) anno 1351 editi, qui libertatem nobilium toto regno unam eandemque esse edicit (Marczali, Enchiridion p. 220), transformationi maxime favebat. Th. quidem non udvornicos ante oculos habuit — iam quidem idcirco non, quia horum pars maior cum iobagionibus coaluerat —, sed eos, qui officium proprium regi praestare debebant. Officium familiae Th. quoque militia capessenda fuit. Si ipse



nunc non hanc profert, sed “diversa... servitia” memorat, in hac re se ad opinionem in parte secunda saeculi XV communem accommodat. Tempore regis Matthiae, cum exercitus assiduus ordinaretur, militia nobilium regni iam non tanti erat, quam ineunte saeculo, itaque nihil est, quod Th. eam indicet. At quoniam a notione nobilis, qui “conditionarius” erat, servitia disiungi non possunt et impossibile est haec silentio praeterire, pro servitio militari a Th. “diversa ... servitia” latioris sententiae memorantur, quibus verbis latior et incerta sententia subest. “Servitia” huiusmodi sunt aetate Th. etiam ea, quae ingenio exercentur — in iurisdictione, in possessionibus administrandis, in organisatione administrandae rei nummariae regni — et lector vel haec vocabulis subesse putare potest.

*sidera tangere fecit* — Th. hic proprietates, quae Hungaris dedecori sunt, e descriptione Laurentii de Monachis (p. 326) omisit:

“Pannonicos homines degentes more ferarum,  
Barbariem imbellem, indocilem et squalentibus olim  
Brutorum indigenum vestitos pellibus, orbis  
Sprevit, eos grandis Ludovicus gloria regum  
Hungariae ad ritum humanum ad civilia traxit,  
Aptavitque operi Martis fecitque tremendos  
Gentibus externis et sidera tangere fama.”

*in populo* — Apud Laurentium de Monachis vocabula: “ingratis gentibus” leguntur. Th. igitur contra fontem suum effert gratiam Hungarorum.

*omnis vulgus* — Apud Laurentium de Monachis vocabula: “omnes regnicolae” inveniuntur.

*hanc virginem ... caput diademate coronant* — Th. textum Laurentii de Monachis valde commutavit. Secundum Laurentium de Monachis (p. 326) Maria “scandit ... solium regale” et caput “sacrum diadema coronat”, at apud Th. societas pro Maria coronanda impigre nitebatur. Coronatio Mariae die sepulturam Ludovici I. insequenti, die 17 mensis Septembris anno 1382 Albae facta est (Pór—Schönherr pp. 342, 351).

*Erat huic ... discretionisque haud parve* — Regina vidua, cum maritus 648 obiit, quinquaginta annorum esse potuit. Iuxta socrum suam, quae item Elisabetha est nominata et anno 1380 defuncta est, diu huius umbra premebatur. Ipsa se neglectam sentire poterat et hanc molestiam augere debuit id, quod maritus diu desperatus successorem ex ipsa expectabat. Filium non habuit, filiae autem sero natae sunt (Pór op. cit. Száz. 29 [1895] 912 sq.). Et mors mariti et aetas filiarum nondum adularum pariter occasionem ipsi obtulerunt, ut studiis regnandi diu repressis perfrueretur.

*Nicolaus de Gara ... regni sui sublimaverat* — Familia de Gara de genere Dorozsma orta est. (Villa Dorozsma nomen generis servans, quo locus sepulturae generis et monasterium ab eodem aedificatum erat, prope Zegedinum est.) Proavus familiae, Stephanus ensifer regius anno 1269 a rege Bela IV. possessionem Gara, quae in regione meridionali regni, in



comitatu Valko sita erat, dono accepit. De hac villa nomen familiae prognatorum ortum est (Karácsonyi I, pp. 414 sq.). Id, quod familia in regione meridionali regni possessionem et domicilium sibi comparavit, coniunctum est cum ea re, quod membra familiae munere bani de Macho fungebantur. Banus erat etiam Stephanus, qui supra memoratus est, praeterea unus ex filiis, Paulus, mox nepos, Nicolaus. Hic annis 1356—1375 banus de Macho annis autem 1375—1385 palatinus erat (documenta biographiae huius v. caput (168.) sent. 619).

649 *iura patrie labefactat* — Proprium est sententiae ordinum saeculi XV mentionem de iuribus patriae facere. Apud Laurentium de Monachis significatio ne minima quidem inveniri potest, quae Th. ad vocabulum describendum impellere potuisset. Haec res imprimis ideo memoratu digna videtur, quia ipse prius descriptionem Laurentii de Monachis ad verbum transtulit (p. 326): “Sexum ubi credentem et facilem in sua vota retrahit, | Ad libitum exercens extorta licentia sceptrum”.

650 *plebs scinditur omnis* — Vocabula ex opere Laurentii de Monachis ad verbum translata sunt: “plebs scinditur ipsa”.

*Quod dum primores ... modum queritant* — Th. omnia, quae ante oculos omnium gerebantur, adnotavit. Sibi omnino absconditum remansit, quales appetitiones sub contentionibus factionum inter se contrariarum latuissent. Et ideo etiam sequentia vocabula Laurentii de Monachis omisit non intellegens sententiam eorum (p. 327):

... *Hungariam negat hic parere Bohemo*  
*Francigenamque vocat, se spondet utrique puella:*  
 Tanta potest procerum discordia sacra suorum  
 Sic laniant regnum pugnantem nomine regis  
 Incerti et terras extorquent Marte rebelli.

Praelati et barones, qui regi in regno gubernando subsidio erant, non solum sensu naturali percipiebant, sed etiam certo sciebant sortem Hungariae et una cum hac sortem suam a conatibus ceterorum regnorum Europae non separabilem esse et sibi in his regnis ex identitate commodorum amicos et socios adipiscendos esse. Alia factionum Bohemia et imperio Teutonico atque papa Romano, alia Francogallia et papa Avinioniensi, tertia autem domu Andegavensi niti malebat. Quaeque factionum praevalens aliquid emolumenti promisit, at periculo minime vacua fuit. Palatinus Nicolaus de Gara et regina vidua partibus societatis cum Francogallia iungendae favebant. Qui voluntatem Ludovici I. colebant, omnes rationem Teutonicam persequebantur. Cooperatio arcta societasque regnorum convenienter moribus illius aetatis coniunctione familiari regum confirmandae erant. In diiudicatione, quis maritus reginae Mariae futurus esset, positus erat status rerum externarum Hungariae constituendus. Maxime solida visa est cooperatio cum imperio Teutonico et cum papa Romano, quae ex usu recepta erat. Sponsalia Mariae cum Sigismundo ad voluntatem regis Ludovici facta



huic arbitrio victoriam parere debebant. Primaria faulrix societatis cum Francogallia iungendae vidua Ludovici I. videtur. Probabiliter imprimis causae privatae, ut voluntas sua aliena a Sigismundo, animam viduae commovebant. Secundum consilia reginae viduae Maria duci Aurelianensi Ludovico, fratri natu minori regis Francogalliae, Caroli VI. (1380—1422) nubere debisset. Disceptationibus per menses nonnullos habitis anno ineunte 1384 constitutum factum est. Palatinus Nicolaus de Gara omnibus viribus inclinationi Francogallicae favit. Pro his meritis die 7 mensis Martii anno 1384 Carolus VI. eum consiliarium in magno consilio regis Francogalliae nominavit (Dipl. Eml. Anjou III, p. 532). Quoniam patruus ducis — frater Caroli V. — Ludovicus Andegavensis regnum Siciliae sibi comparaturus fuit, matrimonium excogitatum id emolumenti sibi habuit, ut adversarius suus, Carolus Parvus adiumentum Hungaricorum armorum amissurus esset, immo quidem id sibi ipsi praesto foret. Itaque consilium matrimonii Francogallici Hungariae nil directi emolumenti protulit, at eo plus detrimenti habuit: actiones dissentientium, id est familiae Lucemburgensis, item Caroli Parvi et simul papae Urbani VI. Periculum proximum imminuit a Carolo Parvo. Huius enim commodum nonnullorum procerum Budae in aula regia quoque intererat, atque iure sperare potuit fore, ut multi eorum, qui ipsum in Hungaria cognoverant tum, cum ibi educabatur, in numerum sui assectatorum ascriberentur. Nec non post mortem Ludovici Andegavensis, quae die 21 mensis Septembris anno 1384 ex improvise accidit, ab aemulo suo liberatus animum ad consilia posteriora attendere potuit, itaque summa spe adductus est ad conatus, qui res Budae rationibus ipsius utiles redderent. Consilium, ut regnum Siciliae et Hungariae in manu eiusdem regis essent, multi ex proceribus Hungaricis probare potuerunt, quoniam hoc Andegavenses Hungarici per complura decennia exsequi optabant (Pór op. cit. Száz. 29 [1895] 914 sq.; Márki pp. 55 sq.; Hóman, M. tört. III, pp. 169 sq.; Áldásy A., Adalék Mária királynő diplomatiai összeköttetéseihez [= Additamentum ad coniunctiones artis diplomaticae reginae Mariae] Száz. 30 [1896] 542 sq.; Cutolo I, p. 43).

*presul Paulus* — Paulus de Horwathi annis 1379—1386 episcopus Zagrabiensis fuit (Eubel I, p. 570). Frater erat bani de Macho Iohannis de Horwathi, de quo Th. inferius mentionem facit. Paulus una cum illo, item cum duobus aliis fratribus iam Ludovico I. regnante in numero familiarium Caroli Parvi referebatur. Circa ducem, qui a Ludovico I. titulum ducis Slavoniae et Croatiae accepit, nimirum proceres regionis meridionalis Hungariae se congregabant et quidem ii, qui adversarii erant factioni palatini Nicolai de Gara, qui apud regem primas partes agebat. In aula secunda circum ducem praeter milites Paulus de Horwathi partes legati agebat, qui episcopatum Zagrabiensem certe Carolo Parvo postulante adeptus est. Ludovicus I. eum et episcopum Quinqueecclesiensem Valentinum de Alsan (Hungarice Alsáni) ad colloquia de pacis legibus Augustae Taurinorum habenda misit, quae condicionem Hungariae cum Venetiis



ordinare debebant. Valentinus de Alsan anno 1384 cardinalis factus est. Successus aemuli sui efficere potuit, ut Paulus de Horwathi se valde offensum sentiret. Adventus Budam Caroli Parvi ipsi Paulo de Horwathi summam potestatem impetratam significavisset. Sententia Th., ex qua Paulum de Horwathi auctorem verum totius actionis ostendit, congruit cum sententia reginarum comitivaeque harum. Nam Maria in diplomate quodam anno 1387 edito Paulum de Horwathi sic descripsit: “origo et sator notorius extitit cunctarum disceptationum, periculorum et iurgiorum” (Fejér X/3, p. 313).

*iste Italicus* — Ut T. Kardos agnovit, adnotatio sensus Th. populo Italico inimicos exprimit (Mon. Hung. I, Thuróczy János: Magyar krónika [= Iohannes de Thurocz: Chronica Hungarorum], Bp. 1957, p. 22).

*Stephanus et Andreas ... de Symonthornia* — Omnes enumerati prognati Laczk de Kerekegyháza de genere Herman orti et consanguinei inter se sunt. (V. caput (136.)) Membra familiae columina firmissima regni Ludovici I. sunt, qui summis muneribus regni fungebantur et simul possessores magnorum latifundiorum erant. Omnes re vera Lackfi de Kerekegyháza sunt, at nominationes latifundiorum novorum singulorum sibi nomina elegerunt, ex quo apud Th. quoque accuratissima lineamenta coniunctionum propinquitatis eorum confunduntur. Sic unus ex nepotibus Lac(z)k — qui fratres erant — de Döbrököz, alius de Simontornya, tertius autem de Chaktornya factus est. Castra Döbrököz et Simontornya in comitatu Tólnensi, castrum Chaktornya autem in comitatu Zaladiensi, in angulo fluviorum Dravi et Murae, Hungarice Muraköz nominato sita sunt. Th. ramum de Döbrököz familiae Lac(z)k memorans errore quodam tenetur. Falso profert Stephanum de Döbrököz (de Debregezth), quia nemo in familia hoc nomine nominatus erat, item errat dicens etiam duos e familia in contentione de regno implicatos esse. Re vera nepoti Lac(z)k nomen erat de Döbrököz, qui Nicolaus est nominatus et ut vaivoda Transylvaniae anno 1369 obiit, atque huius filius fuit Andreas. Alius nepos Lac(z)k Stephanus, qui nomen suum de Chaktornya traxit, annis 1367—1370 comes Siculorum, annis 1371—1372 banus Dalmatiae et Croatiae, annis 1372—1376 vaivoda Transylvaniae, annis 1383—1384 banus Dalmatiae et Croatiae, annis 1387—1392 palatinus erat. Th. non palatinum Stephani profert, sed dignitatem vaivodae, qua ille prius functus erat. Stephanus de Simontornya filius erat Dionysii, nepotis Lackfi de Kerekegyháza et annis 1367—1387 munere magistri agazonum regis fungebatur (Karácsonyi II, pp. 164 sq.; Idem, A Kerekegyházi Lackfiak családfája [= De genealogia familiae Lackfi de Kerekegyháza], Turul 4 [1886] 166 sq., ambobus locis cum tabulis genealogiam demonstrantibus et illustrantibus; Hóman, M. tört. III, p. 48, cum tabula; Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 591, 593, 8 [1907] 28, 63, 177). Membra familiae Lackfi — igitur Stephanus, vaivoda quondam Transylvaniae et palatinus atque duo fratres patruales natu minores: Stephanus et Andreas — non erant socii familiae de



Horwathi nec assectatores regis Caroli. Adversarii quidem Nicolao de Gara erant, at nec Mariam regno spoliare, nec Carolum regem constituere studebant. Consilium eorum erat, ut Maria cum Sigismundo matrimonio coniungeretur, id est, ut propositum, quod Ludovicus I. animo conceperat, prageretur. Re vera assectatores Sigismundi dici possunt, qui cum membris familiae de Horwathi nonnisi odio eodem in Nicolaum de Gara coniungebantur (Hóman, M. tört. III, pp. 170 sq., 463). Error Th. inde ortus est, quod suppliciis de Stephano de Chaktornya et de Stephano de Simontornya anno 1397 sumptis ipsi in diplomatibus Sigismundi propter ea, quae facta sunt, argumentis confirmanda accusati sunt cooperationis cum membris familiae de Horwathi factae, quod crimen etiam apud historicos saeculi XIX quoque fidem habuit; contra id aequalis Laurentius de Monachis familiam Lackfi consociam membrorum familiae de Horwathi non dicit. Ratio a Th. adhibita, ex qua ipse a Laurentio de Monachis dissensit, causa opinionis falsae et quidem gravis facta est, quoniam speciem praebendo familiam Lackfi secundum opinionem communem noxiam fuisse criminationem cancellariae Sigismundi affirmavit, cum — e contrario — illae criminationes sententiam Th. formabant.

*Iohannes de Horwathi banus* — Iohannes de Horwathi annis 1375—1381 banus de Macho erat (Szerbia p. 457). Th. eum inferius banum Dalmatiae falso nominat. Coniunctio sua cum Carolo Parvo annis 1380 et 1381 artior fieri potuit, cum Ludovico I. mandante Iohannes de Horwathi ut capitaneus generalis exercitus Hungarici illum Neapolim comitaretur. (Áldásy A., Adatok Nagy Lajos király olaszországi összeköttetéseihez [= Documenta ad coniunctiones regis Ludovici Magni Italicas], TT N. S. 11 [1910] 6; Carolus Parvus et Iohannes de Horwathi [die 18 mensis Septembris anno 1380] communiter praecepta ex oppido Aretio [hodie Arezzo] ediderunt.)

*Iohannes prior Aurane* — Aurana in Dalmatia inter civitates Iadriam et Sibinicum sita est. Primum hic monasterium ordinis Sancti Benedicti erat, quod saeculo XII in potestatem templariorum, id est “militum templi” redactum est. Ineunte saeculo XIV, cum hic ordo e praecepto regis Francogalliae, Philippi IV. (Pulchri) tolleretur (anno 1312), una cum ceteris possessionibus monasterium in potestatem “militum hospitalis S. Iohannis Hierosolymitani” venit. Tunc monasterium mirum quantum auctoritatem acquisivit. Nam prior conventus Auranae simul prior provincialis Iohannitarum in Hungaria factus est et quoniam ordo possessiones late diffusas imprimis in regione meridionali regni, sed etiam alibi habebat, ipse unus ex proceribus maxima auctoritate praeditis habebatur (G. Pray, Dissertatio historico-critica de prioratu Auranae, Viennae 1773, p. 13; Patek F., A magyarországi templárius rendtartomány felbomlása [= Dissolutio provinciae ordinis templariorum in Hungaria], Bp. 1912, p. 37.) Immo illius potentiam militarem etiam graviorem aestimare possumus, quam potentiam familiae cuiusdam, quae possessiones eiusdem magnitudinis habebat, quia prior Iohannitarum in personis membrorum ordinis robore militari inniti



potuit, quod paratum et instructum in usu armorum erat. Prior Auranae Iohannitarum Iohannes e familia nobili in comitatu Crisiensi habitanti ortus est. Nomen gentilicium de villa Palisna nominata sumpsit, quae in hoc comitatu sita est (Csánki, Kőrös p. 25; Pór op. cit. Száz. 29 [1895] 903 sq.; Reiszig E., A jeruzsálemi Szent János-lovagrend Magyarországon [= Ordo militaris Hierosolymitanus Sancti Iohannis in Hungaria] Bp. 1925, I., pp. 122 sq.). Anno 1388, cum rex Sigismundus possessiones prioris ademit, praeter Palisnam ipse duas villas habebat (Zs. O. I, num. 528), quod si quidem originem non humilem, sed opes suas modicas fuisse indicat.

651 *Chakthornia et Ztrego possessione dotaverat* — Donatio castrorum Chaktornya et simul Strigo, quae in angulo Hungarice Muraköz nominato sita sunt, pro Stephano Lackfi iam apud Iohannem de Kikullew memorabatur (v. caput <145.> sent. 581) et Th. hanc notitiam repetit. Nicolaus de Döbrököz et Stephanus de Chaktornya filii erant Stephani Lackfi anno 1350 condonati, Stephanus de Simontornya autem nepos eiusdem erat.

*infime conditionis nobilem* — De familia Horwathi Th. falso dicit eam e nobilibus imis fuisse, quia membra generis Bancha (Hungarice Bánca) erant. Ex hoc genere saeculo XIII duo praelati orti sunt: Stephanus, archiepiscopus Strigoniensis, qui anno 1252 cardinalis factus est et frater patruelis eiusdem nominis, archiepiscopus Colocensis. Possessio pristina generis, Bancha una cum loco sepulturae, id est cum monasterio de Ders in comitatu Bachiensi sita erat (Györffy, Tört. földr. I, pp. 213, 217). Karácsonyi (I, p. 200) originem familiae de Horwathi de genere Bancha nonnisi possibilem, M. Wertner (A Horvátiak elei [= Proavi familiae de Horwathi], Száz. 31 [1897] 514 sq.) et A. Muhoray (A Horváti és Palisznai családok [= Familiae de Horwathi et de Palisna], Száz. 30 [1896] 941) certam habuerunt; secundum diplomata (Zs. O. I, num. 217, 3826) coniunctio haud dubia esse videtur. Familia inde in comitatum Valko translata est, ubi sedes possessionum villa Horwathi (Csánki II, p. 317) erat. Familia nomen de hac villa sumpsit.

*quem idem rex tugurio ... iacentem sustulit* — Th. secundum Laurentium de Monachis dicit Iohannem de Palisna (Hungarice Palisznai) humili loco natum fuisse (p. 327: “quem rex Ludovicus agresti | De tuguro, partem vulgi, tenebrisque iacentem | Sustulit”).

652 *quousque femineum ... remedium adhibendum est* — De eventibus regni muliebribus mutabilis et de offensa populi propter hoc orta Laurentius de Monachis ne ulla quidem voce mentionem facit. Haec ergo pars tota mentem et voluntatem classis dominantis aetate Th. existentis reddit. Proprium huius classis est superbia, quoniam opes sanguinem profundendo sibi comparavit, postulatio, ut honores ipsius membris tribuantur, virtutis suae conscientia, quia rex victorias suas beneficio armorum huius classis gessit. Th. ineunte capite textum Laurentii de Monachis ad verbum sequens regem Ludovicum Hungaros “gentibus externis” metuendos fecisse scripsit,



hoc loco autem suo iudicio conscribendo vastationem “nationibus peregrinis” gladiis Hungarorum illatam profert.

<188.>

*in Apuliam* — Apulia, provincia quondam Romana in parte meridionali-orientali paeninsulae Appenninorum (v. caput <19.> sent. 164) prima parte saeculi XII cum Sicilia et Calabria in regnum Siciliae adunata erat. Saeculo XIV Apulia non solum partem meridionalem-orientalem paeninsulae significabat, sed totum territorium regni in “terra ferma” porrectum (Miskolczy op. cit. Turul 50 [1936] 2). 653

*Karolum ... regis carnalis genuerat* — Propinquitatem Caroli et Mariae Th. falso adnotat. Carolus filius non ducis Andreae, sed ducis Dyrrachii, Ludovici erat et ita non frater patruelis primi gradus, sed patruus tertii gradus Mariae fuit. Error Th. eo explicari potest, quod dux Andreas re vera habuit filium, cui nomen erat Carolus (Martellus), quem Ludovicus I. in Hungariam duci iussit, ut ibi educaretur, iste autem die 19 mensis Iunii anno 1348 quattuor annos natus mortuus est (Pór—Schönherr pp. 183, 193). Iohannes de Kikullew Ludovicum I. hunc puerum in Hungariam misisse adnotavit (v. caput <141.> sent. 576), sed quoniam de morte eiusdem mentionem non fecit, Th. eum cum Carolo (Parvo), qui item in Hungariam venit et ibi educabatur, facile identificare potuit.

*limina ... visitare dimulgant* — Vocabulum “visitatio liminum apostolorum” (v. caput <134.> sent. 554) episcopis non — ut Th. dicit — votum, sed officium persequendum erat. Episcopi in Italia habitantes quotannis, ii autem, qui loco remotiore vivebant, maioribus spatiis temporis Romae adesse debebant, ut papae de statu dioecesis sui rationem redderent. 654

*Neapolitanam ad urbem venit* — Paulus de Horwathi circa die 20 mensis Augusti anno 1385 Neapolim advenit, unde una cum Carolo Parvo retro profectus est. De commoratione Neapolitana Pauli de Horwathi legatus Venetiarum quoque, qui ibi aderat, mentionem fecit (Dipl. Eml. Anjou III, p. 593). 655

*est moris Italicorum* — Th. hic aperte morem designat, qui in comitiva uxoris Matthiae, Beatricis observabatur.

*prelati, barones proceresque regni Hungarie* — “Prelati, barones et proceres” erat nominatio publica baronum regni ineunte saeculo XV, qui rege impedito ipsi diplomata ediderunt. Barones regni sic se iterum ac saepius nominaverunt anno 1401, cum Sigismundum in custodiam dederunt (Zs. O. II, num. 1213; Szentpétery I., Az országos tanács 1401-ben [= Consilium regnicolare anno 1401] Száz. 38 [1904] 764 sq.). At annis inter mortem Wladislai I. (1444) et coronationem Ladislai V. (1453) peractis cum nobilibus regni iam partes gravioribus sustinebant, nominatio “prelati, barones, nobiles et proceres” generatim valebat (Knauz, Tanács pp. 29, 36 sq., 39



etc.). Th. igitur nominatione veteriore, ad illud tempus magis apta utitur et sic anachronismum evitat.

*litteras multis munitas sigillis* — Epistula nimirum ficta est. Formam extraneam Th. ad exemplar obligatoriorum ab ordinibus edictorum sibi finxit. His barones regni, medio saeculo XV autem praeter illos etiam legati comitatum sigilla sua suspenderunt. Complura diplomata huiusmodi in archivis publicis Viennae et Varsaviae servantur (cf. Zs. O. II, num. 1917; Mályusz, Rendi állam pp. 29, 31).

656 *in dictis fides adhibeatur* — Quae in epistula ficta continentur, Th. ut illud tempus poposcit, conscripsit. Epistulae enim veteres in Hungaria Latine conscriptae generaliter preces definitas et praecepta, pro nuntiis autem potestatem continent, ut accipiens traditori, qui eas in aliquot versibus conscriptas secum attulit, fiduciam habeat. Communicatio igitur illo tempore plerumque viva voce tradita erat. Epistulae in lingua Latina conscriptae, quae communicationes in hodierna sententia verbi continent, non nisi usu scripturae generaliter divulgato frequentiores fiebant, hoc autem tempus cum elementis culturae humanitatis inveteratis congruit (cf. Makkai L. — Mezey L., Árpád-kori és Anjou-kori levelek [= Epistulae aetatis Arpadianae et aetatis Andegavensium], Bp. 1960, pp. 235 sq.).

657 *alto regum Hungariae de sanguine* — Stirpe Arpadiana, prima familia regia Hungariae extincta (anno 1301) usque ad annum 1458 unusquisque rex regnum et regni symbolum, coronam sibi vindicans iura sua confirmando praedicavit se ex femineo sexu descendente stirpis Arpadianae esse. Argumentatio vulgata erat et cum opinione Hungaricae classis regnantis congruebat. Carolus Parvus ideo se progeniem ex stirpe Arpadiana habere potuit, quia avus paternus, dux Dyrrachii Iohannes e matrimonio Caroli II. Andegavensis cum filia regis Hungariae Stephani V., cum Maria iuncto natus est.

660 *reginam in penetralibus manentem agreditur* — Uxor Caroli Parvi, Margarita filia erat Caroli ducis Dyrrachii, quem Ludovicus I. morte multari iussit. Carolus igitur et uxor sua propinqui proximi — frater patruelis et soror patruelis primi gradus — erant. Matrimonium a Ludovico I. optatum anno 1370 iunctum est (Miskolczy pp. 207, 221; Cutolo I, p. 7). Partem capitis, quae usque ad hunc locum se extendit — circa tres partes capitis totius — Th. arbitrato suo, libere a Laurentio de Monachis conscripsit. Inde iterum textum eius sequens, immo etiam nonnulla vocabula eiusdem accipiendo opus suum conscribebat.

*communemque natum* — Filius Caroli Parvi Ladislaus anno 1377 natus est. Post mortem patris rex Siciliae erat. (Obiit anno 1414.) In Hungaria ut "Ladislaus Neapolitanus" notus fuit (Miskolczy I., Nápolyi László [= Ladislaus Neapolitanus], Száz. 55—56 [1921—1922] 331). Id consilium Caroli Parvi, quod filium secum ducere voluit, ostendit eum in Hungariam proficiscentem de corona statim sibi adipiscenda non cogitavisse. Carolus



filio probabiliter Mariam despondere maluit, id est regnum Hungariae Ladislao comparare voluit (Cutolo I, p. 53).

*Severina domus* — De familia comitum de Sanseverino iam magister Akus mentionem fecit (v. caput (37.)). Mater Caroli Parvi, Margarita de Sanseverino ex hac familia orta est. Familia, tametsi propinquitas sanguinis exstitit, inimicitias habebat cum ramo Dyrrachiensi Andegavensium (ex quo Carolus Parvus quoque ortus erat), et rationibus rami Francogallici domus Andegavensis favebat. Ludovicus de Sanseverino, mox Thomas vicarii regum solium praetendentium Ludovici I. et Ludovici II. facti sunt. Ladislaus filius Caroli Parvi familiae reconciliatus est, tamen nonnisi in speciem, nam plura ex membris eius perfide necari iussit (Miskolczy op. cit. 332 sq., 343).

*summi pontificis in nos ira fulminat* — Papa Urbanus VI. die 15 mensis Ianuarii anno 1385 Carolum Parvum anathematizavit. Huic regnum suum in certamina acria descendendo praemuniendum erat adversus Francogallicum Ludovicum Andegavensem, qui in tutela papae Avinionensis Clementis VII. erat. Carolo Parvo praeter auxilium armorum regis Hungariae Ludovici I. papa Urbanus VI. praesidio erat. Post mortem Ludovici Andegavensis, qui die 21 mensis Septembris anno 1384 obiit, cum regnum suum confirmatum sensit, se obviam convertit patrono suo, Urbano VI. et eum in castro Nuceria (hodie Nocera Inf.) obsidione clausit. Huic facto excommunicatio papalis respondit (Pór—Schönherr p. 368; Cutolo I, pp. 49 sq.).

*Gallorumque populus livore tumidus* — Hic appetitio regni Ludovici Andegavensis significatur, cum qua conatus papae Clementis VII. coniungebatur.

*regni Hungariae habenas* — Apud Laurentium de Monachis (p. 328) vocabula: “Hungariae si gentis habenas” leguntur.

*perfidiam gentis* — Apud Laurentium de Monachis (l. cit.) vocabula: 661 “scleratae gentis ... perfidiam” inveniuntur.

*populo pollicita adulteranti* — Apud Laurentium de Monachis (l. cit.) vocabula: “genti ne crede bilingui” sunt.

*Othonem Bauariae* — Quartus maritus reginae Neapolitanae Iohannae Otho de Braunschweig dux mercennariorum Teutonicae originis fuit. Ipse fuit dux exercitus reginae contra Carolum Parvum anno 1381, cum hic adversus Iohannam ducens copias praecipue Hungaricas et a papa Urbano VI. benedictus castra moveret. Die 25 mensis Augusti anno 1381 a Carolo captus est (Pór p. 548). Th. eum e Bavaria ortum esse falso dicit. Error eo explicari potest, quod ipse nomen Othonem in historia Hungarica ineuntis saeculi XIV repperit et quia hic Otho dux Bavariae fuit (v. caput (114.) sent. 491), etiam Othonem de Braunschweig e Bavaria ortum esse dixit.

*Ausoniam* — Scilicet nomen Italiae meridionalis ex aetate antiqua remansum est. Ausoni sunt, qui primi Italiam mediam et meridionalem incoluerunt.



- 662 *Regum enim ... liquisse decet* — Th. enuntiationem quae ideologiam suam describit, libere a Laurentio de Monachis, arbitrato suo conscripsit.

(189.)

- 663 *cum rex Karolus* — Conscriptio continenter textu Laurentii de Monachis nititur.
- 664 *Timbree virginis* — Thymbraeus — e nomine civitatis Thymbrae in Asia Minore sitae — nomen Apollinis est. Nomen ergo “Thymbrea virgo” significat: ‘sacerdos Apollinis’.
- 666 *erga sortem tamen vicemque mariti* — Apud Laurentium de Monachis (p. 329) vocabula: “mariti aegra vicem sortemque dolet” leguntur.

(190.)

- 668 *conscensis navibus* — Carolus Parvus die 14 mensis Septembris anno 1385 in portu Neapolis navem ascendit. Manfredonia, ubi comitivam suam Neapolitanam, quae eum in terra prosecuta est, in naves sustulit, die 23 mensis Octobris iter porrexit. Totam comitivam quattuor galeae receperunt (Pór op. cit. Száz. 30 [1896] 132 sq.).
- fortuna obsecundante* — Apud Laurentium de Monachis (p. 329) vocabula: “fato ducente” leguntur.
- 669 *Segnia* — Segnia (hodie Senj) civitas Croatiae in litore septentrionali Hadriatici maris sita est. Sedes episcopatus erat. Comites Veglienses, membra familiae Frangepan ut domini praedii iura sua — nisi diplomate donationali, quamquam falso Belae IV. anno 1260 dato nitentes — prospero contra episcopum exsecuti sunt (Frangepán II, pp. 409 sq.; Pauler II, p. 595).
- ipsi Italica ... in hunc diem* — Linguam veterem patriae Th. linguam Hungaricam arbitratur. Civitates Dalmatiae et una cum his incolae Segniae quoque duabus linguis loquebantur. Superior, praevalens classis socialis partim origine Italicus, cultu et lingua omnino Italicus, maior pars autem incolarum origine Slavica meridionali erant. Ut lingua publica praeter Latinam lingua Italiana utebantur, lingua autem Hungarica incognita erat. Th. statum verum recte aperit, e verbis tamen suis sentiri potest hoc sibi displicere. Non quo optaret, ut incolae patriae Hungarice loquerentur, sed animus eius ab Italis aversus ipsum impellit, ut hanc adnotationem describeret.
- civitatis episcopus* — Scilicet Paulus de Horwathi.
- 670 *civitate in eadem spectare* — Zagrabiae Carolus Parvus usque ad mensem Decembrem anno 1385 moratus est, ut cum episcopo et sectatoribus suis iter Budense praepararet (Pór op. cit. Száz. 29 [1896] 133).



*plebi eius placeat adventus* — Apud Laurentium de Monachis (p. 329) vocabula: “ex verbis vulgi, populorum motibus” leguntur.

*regnicolas ... corruptionis vitio inficiebat* — Enuntiatio de corruptione una cum vocabulo “regnicola” adnotata ab ipso Th. libere est conscripta.

*Orpheus ... arbores movisse fertur* — Aetate Th. ad fabulam Orphei afferendam tali similitudine uti probabiliter minus affectatum putabatur.

*nobiles ... mole premebant* — Th. statum nobilium regni acute describit: rationem propriam sibi effingere non possunt, non solum voluntati, sed ductui, re vera dominationi baronum parent. Sed quamquam nobiles vim minimam ad progressum rerum habent, auctoritas ipsorum crescit, quoniam barones in contione potestatis adipiscendae inter se adversarii homines quamvis parvi aestimatos neglegere non possunt. Talis conatus studium sociorum inveniendorum reginas adducere potuit, ut dum Carolus Parvus Zagrabiae morabatur et postquam Sigismundus discesserat, nobiles Budam in congregationem generalem convocarent et quidem cum ea cohortatione, ut e comitatibus quattuor potiores nobiles adessent, qui aliorum quoque nobilium partes susciperent. In congregatione generali die 14 mensis Novembris Maria privilegia nobilium regni sanxit et hoc decretum usque ad hodiernum diem supererat (Fejér X/1, pp. 216 sq.; Kovachich pp. LIX sq.). Nec congregatio generalis, nec decretum editum ad progressum rerum vim habebant. Emolumentum proprium nobilibus ipsis decretum non attulit, quoniam libertates nuper sanctae iam prius probatae erant. At pro futuris id magni momenti fuit, quod reginae rebus angustis afflictae congregationem generalem convocare cogeantur. Institutum pro evolutione ordinum inceptum magni momenti apparuit. Nam congregatio generalis anno 1385 convocata fuit prima, in qua nobiles per legatos singulorum comitatum creatos partes suas susceperunt. Hic gradus primus non sine vestigiis relictis evanuit.

(191.)

*cesareus ... nuptias firmavit* — Consilium viduae reginae Elisabethae, ut 671 Mariam cum duce Aurelianensi Ludovico matrimonio iungeret, Sigismundo periculum omnis spei in Hungaria perdendae minitabatur. Ipse propter animum levem apud barones Hungaricos in invidia erat, socrus futura eum non dilexit et Maria quoque — propter lascivos amores — animo averso in eundem erat. Tunc Sigismundus, sine multo delectu in modis adhibito, repentina deliberatione decrevit se ducem Aurelianensem anteventurum esse et matrimonium cum Maria iungendum armis et vi coacturum esse. Vere et aestate anno 1385 in Moravia milites mercede conduxit. Pecunias ad expeditionem necessarias ita comparavit, ut alteram partem hereditatis suae paternae — marchiae Brandenburgensis — oppigneraret pro grossis Pragensibus quinquaginta milibus sochorum fratribus patruelibus marchionibus Moraviae Jodok et Procopio (Cod. dipl. Mor. XI, p. 331), alteram



autem partem hereditatis pro auxilio promisso cum quibusdam condicionibus credidit fratribus, regi Romanorum et Bohemiae Venceslao atque duci Iohanni (Márki pp. 68 sq.). Auxilio armatorum merce non praesenti conductorum die 5 mensis Iulii anno 1385 civitatem Nitriam, die 24 mensis Augusti civitatem Posonium cepit, mox adiutorio armatorum mense Octobri anno 1385 matrimonium ecclesiasticum cum Maria iungendum expoposcit. Ipse maritus igitur at non simul etiam rex factus est; ad tempus titulo “tutor Hungariae” contentus esse debuit (Thallóczy, Mantova pp. 47 sq.; Márki pp. 68 sq.; Hóman, M. tört. III, pp. 173 sq. In diplomate suo die 22 mensis Novembris anno 1386 edito Sigismundus se “dominum atque tutorem” Hungariae nominavit. Gábor Gy., A kormányzóí méltóság a magyar alkotmányjogban [= Dignitas gubernatorialis in iure constitutionali Hungarico], Bp. [1932] p. 19).

*Hungarico informaretur idiomate* — Adnotatio Th. capiti (182.) sent. 634 Iohannis de Kikullew adiungitur. Th. eo, quod sententiam verbi “nutrire” cum lingua Hungarica discenda identificat, aperit suam opinionem regem lingua Hungarica haud facile carere posse. At haec sententia iam ineunte saeculo XIV valuit, quoniam tunc quoque, cum sponsalia regis Ludovici I. facta sunt (anno 1338), ea condicio prolata est, ut sponsa Ludovici, scilicet filia Caroli IV. linguae Hungaricae discendae causa in Hungaria educaretur (v. caput (128.) sent. 543).

*furia populi* — Vocabulum apud Laurentium de Monachis non invenitur.

*patrios ad fines fugit* — Sigismundus secunda parte mensis Novembris Hungariam reliquit. Ut ad mercennarios conducendos pecuniam sibi compararet, ad pignerandum se convertit. Quia pars marchiae Brandenburgensis aestate pignerata potestati marchionum Jodok et Procopii se subicere noluit, Sigismundus die 13 mensis Novembris pro commodo regis Venceslai possessionem totius marchiae Brandenburgensis definite cessit, die autem 1 mensis Decembris regionem Hungariae inter fluvios Danubium et Vagum (Hungarice Vág, Slovace Váh) sitam, quae confinis est cum Moravia, duobus fratribus patruelibus pro 200 000 florenorum pigneravit. Dominatorem ergo Hungariae e pecunia mutuata familiari, quam in dotem uxoris accepit, sibi comparaturus fuit (Thallóczy, Mantova p. 48, cum chronologia falsa addita; Hóman, M. tört. III, p. 174; Márki pp. 74 sq.).

672 *arma inferre cogitabat* — Th. falso adnotat Carolum Parvum timere potuisse, ne pater Sigismundi filium armis adiuvaret. Carolus IV. iam anno 1378 obiit. Successor filius, rex Bohemiae Venceslaus est creatus, hic tamen nonnisi rex Romanorum, non autem imperator fuit.

*discordes regni nobiles uniremus, et pacatam plebem sorori redderemus* — Apud Laurentium de Monachis (p. 330) textus: “Discordes unire duces et regna sorori | Pacificare meae” invenitur.

673 *versus Budam vertit* — Tempus, cum Carolus Parvus Budam veniret, diebus primis mensis Decembris anno 1385 esse potuit. Budae eo tempore palatinus iam non Nicolaus de Gara erat. Adventus Sigismundi cum armatis



et successus rapidus inclinationi ad Francogallos finem fecerunt. Elisabetha Nicolaum de Gara dimisit, in locum huius Nicolaum de Zeech (Szécsi), qui usque ad hoc tempus iudex curiae fuerat, palatinum declaravit, praeter quem inter barones regni etiam complures alii sectatores Ludovici I. locum tenebant. Ii igitur, qui Carolo Parvo Budam adveniente regno gubernando praefuerunt, eidem non asperitate praeiudicata obstiterunt (Hóman, M. tört. III, p. 173).

*iniquis regnicolis* — Vocabulum e textu Laurentii de Monachis (p. 330) translatum est.

*Quadam enim ... reverti cogitabant* — Apud Laurentium de Monachis (p. 330) pars congruens est: “Tanta tamen meritis fiducia pendet ab altis, | Ut cogat sperare aliquid”.

*dulcis est tua humanitas* — Apud Laurentium de Monachis (p. 330) 674 vocabula: “Dulce tuum humanum” leguntur.

<192.>

*procerum chatervis* — Vocabulum “proceres” apud Laurentium de 676 Monachis iam multo superius, ubi commoratio Zagrabiae describitur, apparet (p. 330: “procerum plerosque subornat”). Dum significatio vocabuli apud Laurentium de Monachis: ‘primores’ est, Th. eo, ut e vocabulo “caterva” concludi potest, significatione ‘nobiles’ utitur.

*garulamque gentem* — Apud Laurentium de Monachis (p. 330) vocabula: “novitatis amatrix garrula gens” inveniuntur.

*gubernatoris sibi nomen usurpat* — De titulo “gubernatoris” Caroli Parvi adnotatio Laurentii de Monachis est sola commemoratio, quae res eo explicari potest, quod eiusdem ut regis quoque tantum perpauca diplomata aetati nostrae remanserunt (cf. Gábor op. cit. p. 19).

*humiles regnicolas ... popularis conditionis plebem* — Vocabula “humiles regnicolas” et “popularis conditionis plebem” Th. ex adnotatione Laurentii de Monachis “humilem ... plebem” (p. 331) conscripsit.

*plebs, ipsa seducta* — Apud Laurentium de Monachis (p. 331) vocabula: 677 “gens ... seducta” leguntur.

*proterva gens* — Apud Laurentium de Monachis (p. 331) vocabula: 678 “vulgus praeceps” inveniuntur.

*in hanc vocem prorupit* — Verba de ingratitude Hungarorum apud Laurentium de Monachis senex quidam profert, qui partes “vulgi” suscipit et ut sapiens, peritus expertusque admonitione animos concitatos coercere temptatur. Vulgus hoc modo proferre a mente et cogitatione Th. alienum esse debuit, qui propter hoc descriptionem longam, in qua dolores et labores belli continentur, omisit. Differentiam, quae inter duos rerum scriptores, Venetum et Hungaricum reperitur, in eo, quod ad iudicia de societate attinet, praeter modum illustrent haec: prior delegatum vulgi



auctorem sapientem expertumque usus rerum humanarum videt, posterior autem ex opinione praeiudicata ordinum nobilium ne animo quidem sibi cogitare potest quemquam e “vulgo” optimis virtutibus humanis praeditum.

*nobiles universos ... convocat* — Apud Laurentium de Monachis (p. 331) vocabula: “proceres ... congregat” leguntur. Th. mutatione facta vocabulum, quod res societatis secundae partis saeculi XV describit et partibus nobilium in congregatione generali expletis aptum est, narrationi suae inseruit.

679 *totus vulgus* — Apud Laurentium de Monachis “proceres” sunt, qui partes agunt (pp. 331 sq.): “proceres ... raptim Hungaricum sibi tradere sceptrum | Fautorum spondent suggestu ipsique fideles | Assensete metu”. Th. ea sententia, ex qua partes agendi “nobilibus” deberentur, quasi necessario adduxit, ut vocabula “plebs” et “totus vulgus” textui suo insereret, quamquam mirum est, quod ambo vocabula iisdem accommodat, quos ipse aliis locis “proceres” nominat.

*acer nuncius ... his verbis* — Pars sequens longior his aliquot vocabulis Laurentii de Monachis (p. 332) nititur: “nuntius acer | Impia iussa ferens, ut cedat nata corona”.

*communitatis cedere voluntati* — Vocabulum apud Laurentium de Monachis ignotum, quod a saeculo XIII sententiam ordinum Hungaricorum accurate reddit.

683 *vulgus ... ad regalia tecta ruat* — Apud Laurentium de Monachis (p. 332) enuntiatio: “trahat ad regalia vulgus tecta” legitur.

*furor vulgi* — Vocabulum Th. una cum similitudine allata e textu Laurentii de Monachis (pp. 332 sq.) transtulit.

684 *Gens enim ... superbum defert caput* — Apud Laurentium de Monachis versus: “Fert humili cervice iugum gens ista superbum | Turpiter aut laniant calcatis legibus urbes” leguntur. Verba ultima omissa sententiam Th. demonstrant.

*Ad perdita ... redire potest* — Appellatio ad fortunam apud Laurentium de Monachis deest (p. 333): “ad perdita regna vita redire potest”.

*ad libitum, hec arridens fortuna ministrat* — Apud Laurentium de Monachis (p. 333) vocabulum: “ad libitum fortuna ministrat” est.

685 *Sors igitur omnipotens* — Hoc vocabulum apud Laurentium de Monachis deest.

*alta fortuna revertatur* — Apud Laurentium de Monachis (p. 333): “fortuna revertitur alta” est scriptum.

*Hungariam ... superbam et gentem effrenam* — Laurentius de Monachis (p. 333) simpliciter: “Hungariam” scribit.



⟨193.⟩

*cetu procerum et turbis popularibus* — Vocabula e textu Laurentii de Monachis (p. 333) ad verbum translata sunt: “coetu procerum et turbis popularibus”.

*Albam Regiam ... palustribus tuetur* — Narratio accurate describit Albam Regiam, quoniam huius situs paludosus in diplomatibus quoque memoratur (Csánki III, 310 sq.), at Th., cum regionem aliter ac solet, lecturis describit, non suam rationem scribendi sequitur, sed textum Laurentii de Monachis ante oculos suos habet.

*gentem Hungaricam* — Vocabulum e textu Laurentii de Monachis (p. 333) ad verbum est translatum.

*Hoc templum ... armorum presidiiis subiit* — Ut civitas Iadrensis reginae Margaritae nuntiavit, Carolus ad voluntatem reginarum Hungariae, omnium praelatorum et procerum mane hora nona die 31 mensis Decembris coronatus est (Pór op. cit. Száz. 30 [1896] 137).

*rubentem ... lapidem* — Descriptio Th. significat monumentum regis Ludovici I. non simplex saxum, sed e marmore rubro ad modum monumentorum Burgundensium elaboratum fuisse. Monumentum eiusmodi esse potuit, ac monumentum regis Poloniae, Casimiri in ecclesia cathedrali Cracoviae. Hoc enim Ludovicus I. e materia Hungarica et a sculptoribus Hungaricis effici iussit. Rex hic baldachino splendide ornato iacet, latus autem tumbae arcubus in angulum exeuntibus Gothicis decoratum est, subter quos figurae deflentes alterae alteris se obviam vertentes exsculptae sunt. Inter ruinas basilicae Albensis talia fragmenta marmoris rubri inventa sunt, quae partes monumenti Ludovici I. fuisse possunt. Fragmentum alium quoddam arma regis effingit, alterum marmoreum opus intestinum structurae Gothicum, fragmentum autem maximum pars figurae Ludovici I. est. Ex his rex in cervicali acquiescens in manu altera gladium, in altera autem globum regni tenens in monumento effectus erat. Stilus monumenti artificem arte lapidaria Italica vel Francogallica eruditum significat et ipsum monumentum fortasse rege etiam vivente perfectum est (Dercsényi pp. 109 sq. tabulis fragmentorum additis).

*sacrata circumdatus veste* — Decorum amiculum coronationale, quod Th. designat, usque ad nostra tempora remansit. Primum vestis ecclesiastica, casula erat. (V. caput ⟨57.⟩ sent. 258.) Amiculum coronationale secunda parte saeculi XII formatum est (Gerevich pp. 246 sq.).

*medius procerum* — Vocabulum apud Laurentium de Monachis deest.

*Strigoniensis presul* — Archiepiscopus cardinalis Demetrius membrum familiae nobilissimae de Kapla erat (Fügedi p. 149.). Ab anno 1356 servitio regio fungitur. Prius conservator anularis sigilli regis, deinde thesaurarius regius erat. Nomen familiae in diplomatibus non est memoratum, simpliciter non nisi attributis “litteratus” et “magister” ornatur, quae eruditionem eius testantur. Conformatio administrandae rei nummariae et opera intel-



lectualis, qua ipse defungebatur, primum occasionem ei obtulerunt, ut se proferret. Secretarius cancellarius, mox ab anno 1377 usque ad mortem (anno 1387) summus cancellarius erat (Szentpétery p. 165; Kumorovitz op. cit. Regnum 5 [1942/1943] 493). Pretio operae suae beneficia ecclesiastica magis magisque maiora accepit. Canonicatus Quinqueecclesiensis, dignitas praepositoria Agriensis, episcopatus Sirmiensis (anno 1364), episcopatus Transylvaniensis (anno 1368), episcopatus Zagrabiensis (anno 1376) ascensionem eius in dignitatibus adeptis factam demonstrant. Archiepiscopatum Strigoniensem et cardinalatum anno 1378 assecutus est (Wertner M., Adalékok Demeter bíboros érsek életrajzához [= Additamenta biographiae archiepiscopi cardinalis Demetrii], Száz. 38 [1904] 800 sq.). Ipse coronavit Mariam, idem reginam cum Sigismundo matrimonio coniunxit, nunc autem coronam capiti Caroli Parvi imposuit (Temesváry J., Erdély középkori püspökei [= Episcopi Transylvaniae medio aevo], Cluj-Kolozsvár 1922, pp. 176 sq.).

*plebem interrogat* — Apud Laurentium de Monachis (p. 334) enuntiatio: “proceres ... plebemque rogat” legitur. “Plebs” hic apud Th. identificari potest cum iis, qui aderant, inter quos etiam cives erant, tamen maiorem partem barones et nobiles, qui in comitiva baronum aderant, effecerunt.

*sacrum illi diadema* — Apud Laurentium de Monachis (p. 334) simpliciter: “tradit diadema” scriptum est.

*imponit.* — Caerimoniae inaugurationis regis, id est ritui ecclesiastico coronationis formulae saeculares quoque accederunt. Huiusmodi fuit id, quod antequam caerimoniae inceptae sunt, archiepiscopus coronationem celebraturus praesentes, id est “plebem” ter interrogavit, vellente regem designatum dominum suum appellare. Hic mos ordine Teutonico coronandi nititur et inde in ordines aliorum regnorum, ita etiam in Britannicum, Bohemicum et Hungaricum transferebatur. Haec pars narrationis Laurentii de Monachis et Th. ideo magni momenti est, quia commemorationes de prioribus coronationibus — paucis verbis — conscriptae momentum tale omnino non proferunt. In narrationibus igitur amborum auctorum momentum quoddam summum ordinis coronandi in Hungaria soliti aperitur, nam textus Laurentii de Monachis pro certo affirmat anno 1385 “plebem” interrogare morem valentem fuisse, qui mos etiam secunda parte saeculi XV, id est aetate Th. valebat. In ordine caerimoniae Bohemicae coronandi vocatio ter repetita item audita erat, at non archiepiscopus ritum coronandi celebrans, sed unus ex primoribus coronam in manibus tenendo praesentes interrogavit. Momentum saeculare itaque saeculo XV in evolutione sociali Bohemiae magis valuit, quam in Hungaria (Bartoniek pp. 30, 37 sq., 51 sq.).

*vulgus ... miseretur* — Apud Laurentium de Monachis (p. 334) vocabula: “miseret iam nobile vulgus” inveniuntur.

689 *procerum caterva stipatus* — In textu Laurentii de Monachis (p. 334) vocabula: “procerum comitante caterva” leguntur.

*regis Stephani vexillum* — Vexillum regis in basilica Albensi servatum,



quod bello generali incepto rex inde sollemniter abstulit, anno 1291 etiam in diplomatibus memoratur. Rex Andreas III., cum contra ducem Austriae Albertum exercitum moveret, dicit: “ad venerabilem ecclesiam nostram Albensem pro elevando vexillo nostro accessissemus” (Wenzel X, p. 22), mox inde “in venerabili Albensi ecclesia nostra elevato vexillo nostro Jaurinum accessissemus” (Hazai Okm. VII, p. 218). Vexillum, de quo Laurentius de Monachis et Th. mentionem faciunt, certe idem est ac vexillum exeunte saeculo XIII memoratum, hoc autem identificari potest cum eo, sub quo Sanctus Stephanus — secundum legendam huius maiorem — victoriam de Cupan reportavit (v. caput (55.)). Significatio vexilli eadem erat ac significatio vexilli regis Francogalliae. Hoc quoque in loco sepulturae regum, in civitate Sancti Dionysii (hodie Saint Denis) servabatur neque in numero signorum coronandi referebatur (Schramm II, pp. 139 sq.).

*Diebus enim autumnii mediis* — Quia coronatio die 31 mensis Decembris facta est, significatio Th. in dies autumnii nimirum falsa est. 690

*hec prodigia Karolium* — Significatio brevis apud Th. pro meditatione longiore Laurentii de Monachis adnotata est. Imprimis taciturnitas Th. ideo non neglegenda videtur, quia unus ex versibus Laurentii de Monachis (p. 335), id est: “Fata patent, te signa monent, ostenta minantur”, non solum pro affectione animi, sed cum forma quoque illum versum revocat (“Fata monent stellaeque docent aviumque volatus”), qui exordium hexametri Attilae (“Stella cadit, tellus tremit, en ego maleus orbis”) est (v. caput (18.) sent. 148). Ex ea re, quod Th. verba Laurentii de Monachis silentio praeteriit, id coniectare possumus, quod ipse hexametrum “Stella cadit” a versu primo separatum notum habuit. 691

*sentiens minitantia fata* — Apud Laurentium de Monachis quoque verba: “timet minitantia fata” leguntur.

*spe tamen futura ... sentire dissimulabat* — Carolus Parvus non quasi curta dominatione factionis suae regnum sibi affirmaturus fuit. Barones honoribus veteribus fungi sinebat. Et quidem etiam Nicolaus de Gara palatinum servabat, item ceteri fautores reginae Elisabethae, sectatores autem factionis Sigismundi ipsos Carolus sibi conciliaturus fuit (Hóman, M. tört. III, p. 175). Gubernatio regni remansit omnino eadem ac antea erat, nec homines novi in ea ullum locum accipiebant. At insolita erat forma diplomatium editorum a more Hungarico discrepantium, quae instituta ipsius Caroli continebant, ut ex aliquot diplomatibus, quae aetati nostrae remanserunt, constitui potest (Fejér X/1, p. 271 sq.; Hazai Okmt. VII, pp. 420 sq.; Nagy I., Kis Károly király egy oklevele [= Diploma quoddam regis Caroli Parvi], Turul 8 [1890] 82 sq.; Bojničić I., Kis Károly király egy pecsétes oklevele [= Diploma quoddam regis Caroli Parvi sigillatum], Turul 13 [1895] 41 sq.). Differentia eo explicari potest, quod consiliarius fidelissimus idemque cancellarius Neapolitanus erat, necnon organisatio instituta regia litteris mandans Neapolitana erat.



## 〈194.〉

693 *Blasius Forgach ... derivatos non dubitat* — Familia Forgach ramus est generis Hont-Paznan. Membrum generis Hont-Paznan, Nicolaus, qui ineunte saeculo XIV vitam agebat, Forgach nominabatur et hoc cognomen factum est nomen familiae prognatorum eiusdem. Castrum Gyemes (Gimes, hodie Jelenec, ČSSR) in comitatu Nitriensi a civitate Nitria ad septemtriones-orientem situm, quod genus saeculo medio XIII aedificavit, saeculo XIV in manum Matthaei Chak, mox in manum regis devenit (Karácsonyi II, pp. 204 sq.). Blasius Forgach in aula regia servitia exhibebat, anno 1382 magister pincernarum reginae Mariae erat. Progeniem non habuit, itaque Th. errat dicens homines familiae Forgach ultimis decenniis saeculi XV viventes progeniem Blasii esse. Hi sunt posteri fratrum Blasii et fratrum patruelium eiusdem (Bártfai Szabó L., A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története [= Historia familiae Forgach de genere Hunt-Paznan], Esztergom 1910, pp. 99 sq.).

*castrum Gyemes ... presumptionis precium fuisset* — Die 28 mensis Februarii anno 1386, quattuor diebus post mortem Caroli Parvi peractis editum est diploma reginae Mariae usque ad hodiernum diem servatum (Dl. 58 652), in quo ipsa castrum Gyemes et latifundium subiectum una cum 44 villis Blasio Forgach donavit (Fejér X/1, pp. 279 sq.; Bártfai Szabó op. cit. p. 108).

*nate sue in proximis celebranda connubia* — Filia Nicolai de Gara, Dorothea comiti Vegliensi et Segniensi, Nicolao, membro familiae Frangepan in matrimonium data est (Frangepán I, p. 170).

694 *festo virginis ... de rosario recolitur* — Scilicet periphrasis festi Sanctae Dorotheae (dies 6 mensis Februarii). Secundum legendam Theophilus quidam Dorotheam in via, cum haec in locum supplicii duceretur, rogavit, ut e horto sponsi flores et fruges mitteret et Christus secundum promissum sanctae voluntati satisfecit (Wetzer—Welte III, p. 1991). Th. legenda non accurate nititur. At tempus rei a certis auctoribus compertum habet, quoniam ipsa regina Maria dicit eam rem die tricesima nona post coronationem Caroli Parvi accidisse (Fejér X/1, p. 280; cf. Márki p. 82).

*mille trecentos ... post annos quintus* — Th. recte annum 1386 scribere debuisse. Quamquam in nonnullis regnis Europae mos erat novum annum a die 1 mensis Martii aut a die 25 mensis Martii incipere, itaque adnotatio anni 1385 recta esset, at hic mos in Hungaria non erat in usu, immo nec Carolus Parvus hoc genere ascribendi usus est, ut nonnulla diplomata usque ad hodiernum diem servata demonstrant.

695 *Italicis comitatus aulicis* — Apud Laurentium de Monachis (p. 336) textus: “comitatus et ipse | Regnicolis, comite Albrico, turbisque Latinis” invenitur. E membris comitivae Caroli Parvi Neapolitanae apud Laurentium de Monachis nominatim comes Albricus est memoratus. Hic est Alberico da Barbiano, summus praefectus exercitus Siciliensis (Pór op. cit.



Száz. 30 [1896] 132). Comitiva Italiana numero magna esse debuit, sicut ex epistula civitatis Florentiae a Colluccio Salutati concepta et “Italicis in Hungaria militantibus” scripta (Dipl. Eml. Anjou III, p. 603) concludi potest.

*reginale adiit hospitium* — Palatium regium exeuntis saeculi XIV aedificium contabulatum erat, in superiore tabulato cum cubiculis, plano pede autem cum conclavi magno exstructum. (Argumenta topographica Laurentii de Monachis accurate comparat et explicat L. Gerevich, A budai várpalota története 1541-ig [= Historia palatii regii Budensis usque ad annum 1541], Budapest múemlékei [= Artis monumenta Budapestini], I, Bp. 1955. p. 263.)

*eorum moris est* — Morem, quoniam eum Laurentius de Monachis silentio praeterit, Th. probabiliter apud aequales, apud Italos, qui in comitiva Beatricis aderant, observabat.

*educens gladium* — Regina Maria in diplomate die 28 mensis Februarii edito, in quo factum Blasii Forgach narratum est, non gladium, sed “bicellum” dicit. Hic autem brevis gladius bipennis erat, qui facile sub veste abscondi potuit. 696

*turri servandum tradunt* — Scilicet idem est ac turris Stephani nominata, quae in extrema parte meridionali castris Budensis medii aevi exstructa erat et cubacula palatii quoque in se habebat. Th. turrim inferius quoque memorat (v. caput (257.) sent. 979). Reliquiae etiam hodie aspici possunt (Balogh J., A budai királyi várpalota rekonstruálása a történeti források alapján [= Reconstructio palatii regii Budensis secundum fontes historicos], MÉ 1 [1952] 35, 39 sq.; Gerevich L. op. cit. p. 265). 698

*Heu, de genere ... fortuna ludibriis triumphat* — Vocabula ad verbum cum enuntiatione Laurentii de Monachis (p. 337): “De genere humano heu quantis fortuna triumphat | Ludibriis” congruunt.

*fata adverso cardine claudant* — Non est translatio e textu Laurentii de Monachis.

*titaneus axis* — Secundum fabulam antiquam Sol, deus solis filius titani Hyperionis erat, attributum “axis Solis” inde ortum est. 699

*Irrumpentesque domos ... multa rabie fundentes* — Domus Italicorum imprimis in illo vico inquiri possunt, qui “platea Galicalis”, “vicus Italicorum” nominabatur. Hic identificari potest cum parte septemtrionali hodierni vici Űri (‘vicus dominorum’) nominati (Rupp, Budapest pp. 149 sq.; Pataki V., A budai vár középkori helyrajza [= Topographia castris Budensis medii aevi], Bud. Rég. 15 [1950] pp. 261 sq., 290 sq.).

*portam Sabbati* — Porta Sabbati in parte septemtrionali clivi est, in quo castrum Budense situm est. Nomen a nundinis tulit, quae hic diebus sabbati erant. Porta eadem est ac porta Bécsi (‘Vindobonensis’) nominata, quae hodie quoque exstat (Rupp, Budapest pp. 160 sq.).

*venerata medela adhibita* — De veneno adhibito Laurentius de Monachis mentionem non facit.



*consumavit vitam* — Tempus obitus: dies 27 mensis Februarii anno 1386 est (Cutolo I, p. 59).

700 *fortuna illa omnipotens* — Apud Laurentium de Monachis (p. 338) vocabula: “omnipotens fortuna” leguntur.

*infra arcem ... constructo* — Monasterium Sancti Andreae prope Visegrad rex Andreas I. (1046—1060) monachis ordinis Sancti Basilii fundavit, qui in comitiva uxoris suae, Anastasiae, filiae Jaroslai magni principis Kioviae in Hungariam venerunt. Alterum monasterium Basilitarum, quod item Andreas I. fundavit, in paeninsula Tichoniensi situm est (v. caput (69.) sent. 306). Rex per monachos culturae Kioviensi in Hungaria propagandae viam aperuit. Proprietas Graeca monasterii Visegradiensis medio saeculo XIII ablata est, postquam anno 1221 papa Honorius III. rege Andrea II. volente concessit, ut in locum monachorum Graecorum monachi ordinis Sancti Benedicti succederent, tamen praecepit, ut Basilitarum victui, qui adhuc ibi habitabant, usque ad extremam vitam consuleretur (Pannonh. XII/B. pp. 47 sq.; Dercsényi, Visegrád p. 12; Komjáthy M., A tihanyi apátság alapítólevelének problémái [= Quaestiones de litteris foundationalibus abbatiae Tichoniensis]. LK 26 [1955] 40 sq.).

*ingens spectaculum* — Apud Laurentium de Monachis (p. 338) vocabula: “speculum ... ingens” leguntur.

*humum attingere vetavit* — Papa Bonifacius IX. licentiam Carolum Parvum sepeliendi rege Neapolitano Ladislao — filio Caroli Parvi — rogante die 3 mensis Februarii anno 1391 dedit. Secundum bullam papalem cadaver regis prope monasterium Sancti Andreae in domo quadam inhumatum iacebat. Ex permissione id in ecclesia monasterii sepeliri potuit (Mon. Vat. I/3, p. 136; Mon. Vespr. II, p. 276). Excommunicatio Caroli Parvi a papa Urbano VI. die 15 mensis Ianuarii anno 1385 — ut adnotavimus (v. caput (188.) sent. 660) — non sine gravi causa facta erat. Ingenio Th. et menti ac voluntati societatis Hungaricae aetatis suae proprium est, quod ipse, cum causam quaereret, quo modo rex quidam excommunicationem papalem in se convertere potuisset, causam huius facti in rebus nummariis invenire putavit. Th. in hoc tempora praeterita ex rationibus suae aetatis sibi ante oculos ponebat. Ipse notum habuisse videtur id, quod papa Sixtus IV., cum frater patruelis suus, Leonardus (Lionardo) della Rovere filiam notham regis Neapolis Ferdinandi I. (Ferrante), qui socer regis Matthiae erat, uxorem duceret et una cum manu huius ducatum Sorae acciperet, tributum fiduciarium per omnem vitam Ferrante remisit et equi albi quotannis offerendi satis habuit (Berzeviczy A., Beatrix királyné [= De regina Beatrice], Magyar Történeti Életrajzok [= Biographiae ex historia Hungariae], 24, Bp. 1908, p. 75).



(195.)

*Innovare omissa ... occurrente causa imo* — Litterae primae vocabulorum <sup>701</sup>  
 (“*Innovare omissa hominum acta, ne negligentia emergente subripiantur, tuis votis rationabili occurrente causa imo*”) sequens acrostichon continent:  
 “*Iohannes Tvroci*” (Karsai op. cit. Száz. 97 [1963] 669).

*Michahelem Orzaag palatinum* — Membrum est familiae satis divitis de Gut (Guti), quae de genere Guthkeled orta est et maxima ex parte in comitatibus Zabolcensi, de Zathmar et de Bereg possessiones habuit (Karácsonyi II, pp. 71, 75; Nagy VIII, p. 283). De litterato Michaeli Guti, qui avus palatini erat, anno 1341 per capitulum Varadiense adnotatum est, ut “in partibus remotis ad studium litterale animum applicasset” (Dl. 29 132). Non est explicatum, quo modo nomen familiae Orzaagh (Hungarica orthographia: Ország, significatio autem ‘regnum’) inveteratum esset. Michael Orzaagh, ut demonstrari potest, ab anno 1427 una cum fratre, cui nomen erat Iohannes, aulicus regis Sigismundi, membrum igitur comitivae assiduae erat (Dl. 11 933, 12 230). Anno 1436 supremus thesaurarius factus est. Tunc Sigismundus commemoravit eum semper cum se ipso fuisse Mediolani, Romae et Basileae. Michael Orzaagh igitur Sigismundum et cum imperator coronaretur et cum in synodum proficisceretur, prosecutus est (Dl. 12 871). Apud regem erat etiam in ultimo anno vitae eius. Partes consilarii intimi probant diplomata regia, quae anno 1437 eum ut “relatorem” memorant (Dl. 13 005, 13 090, 13 088, 13 100, 13 111, 13 118, 13 119). Annis 1454—1458 magister ianitorum, alia nominatione magister aulae erat, anno 1458 palatinus factus est et hanc dignitatem usque ad mortem sibi habebat (cf. Sebestyén, Archont).

*humilis nobilitatis de tugurio* — Familia de Gut una erat ex familiis nobilibus, quae plures villas possidebant et harum familiarum membra singula ineunte saeculo XV munere vicecomitis vel munere iudicis nobilium fungebantur, aut inter milites aulicos regis merebant (Zs. O. I—II, index). Th. ergo familiam de Gut origine humilem dicendo errat. Tamen incredibile est eum consulto haud verum scripsisse. Ut conici potest, ea vita, quam nobiles regni satis divites tunc, cum Th. opus suum conscriberet, generaliter agebant, tantopere differt ab illa quinquaginta annis prius acta, ut is, qui eam posterius recensebat, vitam ordinis pauperioris aestimaret. Adnotatio Th. igitur condiciones vitae, quas nobiles possessionati habebant — si hae notione luxuriae explicari possunt —, splendidiore esse testatur. Eandem rem monstrat, quae in aliis rationibus quoque agnosci potest.

*baronatus ad atria* — Nomina baronum, honoribus publicis et aulicis fungentium, primorum regni una cum nominibus praelatorum in clausulis privilegiorum regionum continebantur. Ordo definitus enumerationis circa annum 1325 formatus est (Schiller pp. 262 sq.). Saeculo XIV barones annum 1325 formatus est (Schiller pp. 262 sq.). Saeculo XIV barones ordinem seclusum et separatum non constituebant. Unusquisque nobilis, si rex ei dignitatem quandam publicam aut aulicam dedit, dum honore fungebatur,



iisdem commodis fruebatur, quae propria baronum erant, si autem mandatum finitum est et interim latas possessiones, id est latifundia comparare ipsi non contigit, iterum nonnisi nobilis habebatur. Ut tamen contentio primorum, multas possessiones habentium de dignitatibus adipiscendis saeculis XIV et XV magis magisque valere coeperat, item summa eorundem voluntas ut filii simul ne tantum opes, sed etiam partes in gubernatione hereditate acciperent, usus diuturnus potestatis singulis familiis paulatim locum praecipuum in regno praestitit. Erant familiae, quas et ipsae et opinio omnium familias baronum ad potestatem possidendam natas credebant et quamquam nominibus singularum familiarum praenominationes comes vel baro non adiungebantur, communiter participes sociique privilegiorum baronum erant. Evolutio ad ordinem baronum regni iure seiudicandum toto saeculo XV crescebat et huius progressio eo significabatur, quod in numero baronum referri decretum regale necessarium fuit, igitur institutum tale, quale iam diu necessarium fuit, ut aliquis ad nobiles attolleretur. Decretatio regalis, secundum quam nobilis quidam in numerum baronum referretur, tunc primum edita est, cum ipse Michael Orzaagh de Gut baronatum accepit, de quo Th. mentionem fecit. Superest diploma regium die 22 mensis Februarii anno 1436 editum, in quo Sigismundus edicit se Michaelem Orzaagh de Gut thesaurarium supremum et simul baronem fecisse: “ad gradum, statum et titulum baronie sublimantes et in cetum ac catervam ceterorum regni nostri Hungariae baronum connumerantes constituimus et creavimus in nostre maiestatis thesaurarium supremum” (Dl. 12 871). De baronatu adepto Th. sine dubio a Michaele Orzaagh de Gut certior factus est.

*registrum eiusdem cesaris* — De registro in Hungaria confecto et de more aetate Sigismundi usitato v. Mályusz pp. 130 sq.

*dedicare curavi* — Necessitudo auctoris patronique, quae manifesto in dedicatione apparet, vicissitudine studiorum officiorumque generaliter coniunctionem familiarem inter ambos efficit (Thienemann p. 226), cum Stephano de Hásságy autem, qui quondam “dominus” auctoris nostri erat, Th. pari honore factus est tum, cum munus protonotarii accepit.

(196.)

- 702 *regis Karoli qui ... vindicare ardebant* — Membra familiae de Horwathi cum Iohanne de Palisna et cum Stephano Tvrtko rege Bosnae (1353—1391) foederibus factis in parte meridionali regni resistentiam excitare conabantur. Extra regionem, quae ad potentiam familiae de Horwathi pertinebat, alibi in regno nulla resistentia contra ambas reginas ostendebatur, cuius rei etiam id causa fuit, quod — praeter Iohannem de Horwathi — dignitas nemini procerum abrogata est (Hóman, M. tört. III, p. 176).
- palatinus* — Palatinum Th. Nicolaum de Gara intellegit, tamen falso,



quoniam palatinus Nicolaus de Zeech (Szécsi) mansit (Wertner, Adalékok TT N. S. 8 [1907] 28). Nicolaus de Gara tunc banus Croatiae erat. Hac dignitate anno 1385 potitus est, cum palatinatu se abdicavit (Sebestyén, Archont.).

*leonis ingrediens signum* — Leo est zodium quintum in circulo zodiaci. Tempus, quo sol in zodio leonis commoratur, in calendariis hodie quoque dies caniculares nominantur.

*aulicorum tantum comitati cathervis* — “Aulici” magis “milites aule” nominati, id est membra comitivae ipsius personae regis (v. caput (90.) sent. 434) plus minusve armatorum quoque habebant. Ad horum victum rex “aulicis” regulariter pecuniam expendebat. “Aulici” ergo non soli ipsi, sed una cum servis et familiaribus suis cohortem regiam, illam vim armatorum conformabant, quae regi assidue praesto erat.

*partes regni lustrant inferiores* — Reginae, secundum propria verba Mariae, ipsae praesentes apparendo ordinem et tranquillitatem compositurae fuerunt (Fejér X/3, p. 314).

*die festi beati Iacobi apostoli* — Scilicet die 25 mensis Iulii anno 1386. 703  
Tempus rei Th. accurate adnotavit. Regina Maria in diplomate quodam anni 1387, in quo res accurate enarrantur, ipsa quoque dicit se et matrem in festo Sancti Iacobi calamitate afflictas esse (Fejér X/3, p. 314: “feria quarta scilicet in festo beati Iacobi apostoli”) et eadem legi possunt etiam apud Windecke (p. 13: “an sant Jacobs tage”). Adnotatio Windecke affirmat homines tempus rei etiam posteriore tempore in memoria habuisse.

*opidum Diako* — Civitas sedes episcopatus Bosnensis nominati in comitatu Valko est (Csánki II, p. 281). Hodie Đakovo est in Iugoslavia. Th. falso dicit reginas ad Diako iter facientes impetu invasas esse. Re vera tunc, cum aliquot diebus in civitate Diako peractis civitatem relinquentes ad oppidum Gara (hodie Gorjani in Iugoslavia) iter pergerent (A. Huber, Die Gefangennehmung der Königinnen Elisabeth und Maria von Ungarn und die Kämpfe König Sigismunds gegen die neapolitanische Partei und die übrigen Reichsfeinde in den Jahren 1386—1395, AÖG 66 [1885] 511 sq.).

*aliis fugatis* — Secundum diplomata aggressores membra comitivae 705  
ceperunt (indicem nominum profert Huber op. cit. 512; Pór op. cit. Száz. 30 [1896] 146), quod demonstrat momentum maximum rerum actarum discordiam inter familias de Horwathi et de Gara fuisse. Documentum ultionis est id quoque, quod membra familiae de Horwathi capita decaesa Nicolai de Gara et fratris patruelis Iohannis, item Blasii Forgach Neapolim ad viduam Caroli Parvi miserunt, quae deinde ea in plastro asinario posita per vias civitatis circumferri, mox in foro ad spectandum exponi iussit (Pór op. cit. Száz. 30 [1896] 147).

*feritas illa Croacorum* — Iohannes de Horwathi possessor in Croatia non erat, latifundia autem fratris, episcopi in Slavonia sita erant. Horum robor militare, quod imprimis e familiaribus et a nobilibus episcopalibus conquiri potuit, origine Croaticum non erat. Armatos eorum Th. ad modum



annominationis nomen familiae significando dicit Croatos. Nam nomen Horwathi Latine redditum “Chroacus” esse posset et ipsa possessio quoque, quae nomen familiae dedit, in diplomate quodam anni 1238 “Croac” dicitur (Csánki II, p. 317; Fejér IV/1, p. 108).

706 *Bozwtha* — Fluvius Bazá aut Bozutha nominatus ramus fluvii Savi est (Csánki II, p. 284), territorium autem, quod ambobus fluviis amplexum est, Bazaköz (‘spatium interiectum Baza nominatum’) est. Th. falso dicit reginam Elisabetham die eadem, qua caperetur, occisam esse. Nex eius medio mense Ianuario anno 1387 in castro Novigrad evenit (Huber op. cit. 515). Error Th. probabiliter eo explicari potest, quod in diplomate Sigismundi anno 1397 edito, cuius argumento Th. subtiliter usus est, nex Elisabethae paucis verbis ita descripta est, ut ex iisdem necem subito factam coniectari posset (Fejér X/2, p. 415: “reginas ... captivassent ... ipsam nihilominus matrem nostram neci tradidissent”).

707 *Regine enim ... omittit preterire nihil* — Haec pars meditationibus impleta sententiam Th. bene illustrat. E verbis elucet, quod ipse necem Elisabethae ut ultionem mortis Caroli Parvi iustam habuit. At Carolum Parvum propter scelera sua commissa mortem obiisse protulit, nec studia vitiaque interfectorum Elisabethae approbavit. Res non e commodo publico, sed e morum sanctitate aestimat: culpa impunita remanere non potest. Cogitatio eius non ex ipsa fide Christiana manat, ut hoc apud scriptores Gestorum clericos observari potest, sed ex sententia viri iuris periti et iudicis. Nimirum hanc sententiam quoque denique iussa fidei Christianae determinant, proxime tamen praecepta iuris operativa notam eius constituunt. Quantopere ergo progressio id est, quod Th. in factis etiam regum percipit esse momenta, quae sanctitatem morum violant et opus suum non simplicissime persolvit proferendo eos, qui potentiam in manu tenent, ut viros integros scelerisque puros, tantopere sibi ipsi impedimento est, quod terminos notionum culpae et poenae transire nequit (cf. Mályusz p. 158).

(197.)

708 *Eadem tempestate ... ad arcem immittitur* — Maximum momentum temporis inter mortem Caroli Parvi et comprehensionem reginarum vere — ut Th. adnotat — ingressus Sigismundi erat, at res, quae e diplomatibus constitui possunt, non ita factae sunt, sicut eas Th. describit. Regina Elisabetha Sigismundum non invitavit; e contrario omnia moliebatur et temptabat, ut generum, quamvis anno praeterito matrimonium ecclesiasticum impedire iam nequiret, saltem a filia sua et a gubernio arceret. At Sigismundus cum militibus, quos pecunia mutua pignoribus datis a familia sua accepta conduxit, fratribus et marchionibus Moraviae comitantibus primo mense Aprili anno 1386 in Hungariam ingressus est et huius regionem septemtrionalem-occidentalem occupavit. Reginae Iaurini se in disceptatio-



nes dare et decretum Venceslai, regis Bohemiae, qui disceptator rogatus est, die 12 mensis Maii edictum accipere coactae sunt. Ex hoc Elisabetha assensit, ut Sigismundus una cum Maria viveret, ad victum huius comitatum Castri Ferrei, castrum Trenchinium et complura castra in confiniis regni sita una cum pertinentiis eorundem acciperet atque id quoque in se suscepit, ut debita Sigismundi exsolveret. Contigit tamen Elisabethae impedire, ne Sigismundus rex coronaretur, cum Venceslao persuaderet Sigismundum nonnisi permissu Elisabethae et Mariae postulationem huiusmodi prolaturum esse (Cod. Mor. XI, pp. 356 sq., 353). Elisabethae omnia haec nonnisi moram temporis significabant. De eo, quod Sigismundus serius ocus regni socius cum Maria fiet, iam ne tunc quidem disceptari potuit. Sigismundus quidem Budam non ingressus est, sed pactione confecta una cum cognatis e Hungaria discessit.

*Crupa* — Castrum est in comitatu Zagrabiensi ad fluvium Una a Bihego (hodie Bihać) ad septemtriones-orientem situm. Hodie Bosanska Krupa in Jugoslavia est. Diplomata, in quibus captivitas Mariae et Elisabethae descripta est (Fejér X/3, p. 315, X/1, p. 357), non memorant. De Crupa tantum Th. mentionem facit, tamen ut videtur, sine ulla causa. Castrum eo tempore in possessione familiae Blagay erat (Blagay pp. 146, 156, 188).

*Postquam Iohannes Horwathii ... deducitur ad civitatem* — Narratio Th. 709—710 de regina Maria e captivitate dimissa omnino commenticia est. Re vera membra familiae de Horwathi ambas reginas die 25 mensis Iulii anno 1386 captas primum in castrum Gomnec, deinde in castrum Novigrad, quod in litore maris Hadriatici a Iadria ad septemtriones prope Auranam situm est, duci iusserunt, parati, ut inde eas Neapolim ducerent. Mense Ianuario anno 1387 reginam Elisabetham in carcere coram filia suffocaverunt. Probabiliter ideo, quia illa occasione oblata usa est, ut e captivitate Venetias legatum clandestinum mitteret, galerae autem Venetae mari vagantes impediverunt, ne reginae Neapolim ducerentur. Post mortem Elisabethae Iohannes de Horwathi in regionem inter fluvios Dravum et Savum sitam festinavit resistantiam comparaturus, quae quidem ipsi bene successit, frater autem episcopus Zagrabiensis die 22 mensis Februarii Neapolim nave vectus est, ut viduae Caroli Parvi de sorte mariti, simul etiam de vindiciis referret. Maria in castro Novigrad in captivitate remansit. Ad eam liberandam Sigismundus copias misit. Hae e terra castrum oppugnare aggrediebantur, mari autem galerae Venetae custodiam dabant. Iohannes de Palisna inter duo pericula positus constitutum cum Venetis fecit et condicione libere abeundi pro certo stabilita castrum tradidit. Maria die 4 mensis Iunii anno 1387 e captivitate dimissa est (Pór—Schönherr pp. 395 sq.). Venetiae rationibus bene perceptis adductae sunt, ut partibus Mariae et Sigismundi faverent. Unio Neapolitana—Hungarica dominationem Venetiarum mari Hadriatico in discrimen adduxisset (Kretschmayr II, p. 260).



(198.)

711 *Hec omnia triennio ... direptione rerum transiere* — Th. enuntiationem fortasse nonnisi flosculum stili scribendi esse voluit, tamen in diplomatibus proximi aevi, si res annorum 1386—1387 tractantur, dimicatio atrox adversariorum verbis acerrimis conscripta est. In diplomatibus regis nimirum familia de Horwathi incusatur. Exempli causa anno 1387: “pleraque homicidia, incendia et valida spolia ac graves depredationes intra ambitum regni .. perpetrare veriti non fuissent” (Fejér X/1, p. 357), anno 1388: “domos et possessiones ... hostico magno cum insultu ingrediendo et maximam predam et necem ac stragem in plebicula ... immaniter committendo ipsas voragine prorsus precipitari et funditus aboleri fecissent” (Fejér X/1, pp. 415 sq.). Re vera bellum intestinum accensum erat, quod non tantum in territoriis a Dravo ad meridiem sitis constringebatur, sed versus orientem, in comitatum Temesiensem, in angulum fluviorum Marusii, Danubii et Tisciae quoque translatum est.

*Tandem nobiles regni ... Albam Regalem convenerunt* — Th. recte adnotat congregationem generalem nobilibus regni praesentibus Albae Regalis anno 1386 habitam esse, ut factiones contrariae sibi reconciliarentur, errat autem describens tempus et res. Congregatio generalis non festo pentecostes (die 10 mensis Iunii), sed die 27 mensis Augusti, scilicet die octavo festi Sancti Stephani habita erat. Consuetudo saecularis erat, quod die 20 mensis Augusti rex, aut si hic impeditus erat, palatinus diem iudiciorum habebat, cum servientes regis (nobiles) quicumque — secundum “bullam auream” anni 1222 — ad querimonias deferendas adesse possent, ut iudicium peterent. Cum vita societatis magis multiplex evolvebatur, sedes autem iurisdictionales assiduam conformationem habebant, dies iudiciorum mense Augusto habitae auctoritate deminuebantur. Mentio quidem ultima diei iudicialis facta est de ea consultatione, quae anno 1386 habita erat. At haec congregatio iam plus quam dies iudiciorum valet: etiam congregatio generalis dici potest. Th. gravitatem diei iudicialis non agnovit. Medio saeculo XV solitum erat, quod festo pentecostes dies congregationis generalis habebatur. Tunc, in decretis anno 1458 editis ordines edixerunt, ut quotannis die pentecostes congregatio generalis haberetur. (Secundum caput 13. decreti Michaelis Zilagi [Szilágyi] [Corp. iur. Hung.] et secundum caput 51. decreti Matthiae regis [Kovachich, Sylloge I, p. 155]. Cf. Mályusz E., A magyar társadalom a Hunyadiak korában [A hűbériség és rendiség problémája] [= Societas Hungarica aetate membrorum familiae de Hunyad. Quaestio feudalismi et status ordinum] MEKv I, p. 357.) Quamquam decretum neutiquam praeceptum severum factum est, Th. sine dubio hoc decreto adductus tempus congregationis generalis anno 1386 habitae constituit. Decreta huius consultationis servata sunt (J. N. Kovachich, Notitiae praeliminares ad Syllogen decretorum comitialium. Pest 1820, p. 417; Hajnik I., Az 1387. évi székesfehérvári



országgyűlés cikkelyei [= Articuli congregationis generalis Albensis anno 1387 habitae], TT 1878, 172 sq., cum falsa descriptione temporis) et ita constitui potest praesentes inter factionem de Gara et factionem de Horwathi pacem facere temptavisse. Reginae obligatae sunt, ut membris factionis de Horwathi veniam et oblivionem caesorum membrorum familiae de Gara et ipsarum in captivitatem ductarum darent, factio autem de Horwathi inimicitias tollere, captivos dimittere, thesauros regio raptos item castra occupata et possessiones ademptas reddere iussa est (R. Kiss I., Az 1386. évi országgyűlések [= Congregationes generales anni 1386], Száz. 47 [1913] 721 sq.). Decreta ad pacem restituendam apta fuerunt, quoniam tunc, uno mense post obrunctionem membrorum familiae de Gara peracto res omnino adhuc non in peius mutabatur.

*convocato nobilium cetu* — Vocabulum “coetus nobilium” e formula diplomatum regalium oritur, in quibus quidam in numerum nobilium relati sunt. Ex his homo quidam eo modo nobilis fieri potuit, ut rex novum nobilem “in coetum, numerum, collegium et catervam verorum nobilium regni” (Anjou VI, p. 238) ascivit. Th. recte facit affirmando nobiles regni in congregatione generali praesentes fuisse. Secundum decreta congregationis generalis anni 1386 superius allata nobiles regni non solum aderant, sed etiam iudicia sibi faventia edicere poterant. Nimirum id, ut rex ad decreta magni momenti edicenda ne tantum sententias baronum rogaret, sed etiam potiorum nobilium. 712

*Pax enim ... optimum bonum est* — Quamquam axioma generale est, pax regni intestina tam magni aestimata sententiam hominum aetate Matthiae viventium quoque reddit et memoriam ad introductionem decreti anno 1486 edicti renovat. 713

*Ubi regina Maria ... astantibus placuit universis* — Casus omnino commenticius est. In congregatione generali anni 1386 accidere non potuit, quia Maria tunc in captivitate familiae de Horwathi erat, postquam autem liberata est, usque ad mortem, ad annum 1395 congregatio generalis iam nulla convocabatur. Coronatio Sigismundi tempore captivitatis Mariae, die 31 mensis Martii anno 1387 facta est. Sigismundus quidem in congregatione generali die 27 mensis Augusti anno 1386 aderat, at vindicias regnandi tunc nondum approbari potuit. Regale consilium necessitates regni gerebat, id est proceres, generaliter potentissimi possessores, qui muneribus ecclesiasticis et saecularibus fungebantur. Consultationibus horum etiam Sigismundus intererat, qui autem peritissimus erat hominum sibi promissis conciliandorum et obstringendorum. Complures litterae donationales servatae sunt, quas ut marchio Brandenburgensis et Sacri Romani Imperii archicamerarius edi iussit eo promisso addito, ut ipse donationes a regina Maria quoque affirmatas probaturus esset (Fejér X/1, pp. 296 sq.). E sollerti operatione ordinandi factio Sigismundi primis mensibus anni 1387 magis magisque augebatur. A mense Ianuario anni 1387 ipse se regni Hungariae dominum et capitaneum nominavit (Zichy IV, p. 324, Apponyi I, p. 215) et die 1 mensis 712—713



Martii certis verbis declaravit se coronam et sceptrum assecuturum esse (Fejér X/1, p. 326). Ultimo mense cum assectatoribus definite convenit et pactum litteris mandaverunt. Barones Sigismundum magnum pretium dare astrinxerunt. In rebus gubernandis eum libere agere non sinebant, sed votum facere coegerunt, ut socius factus commoda cunctorum membrorum foederis sui in honore haberet, id est, post coronationem non obsisteret eidem factioni, quae sibi adiumento fuit, ut regnum occupare posset. Pactione facta die 31 mensis Martii Sigismundus coronatus est. Permultae litterae donationales post coronationem editae, in quibus Sigismundus baronibus factionis suae latifundia et possessiones largiebatur, produnt, quid pretii esset rei, ut Sigismundus baronibus faveret (cf. Zs. O. I, num. 13 sq.). Casus igitur a Th. descriptus forma et sententia fictus est. Forma ideo est casus fictus, quia regina Maria, cum Sigismundus coronaretur, in castro Novigrad in captivitate erat et ne certior quidem facta esse potuit, quae acciderent, sententia autem ideo fictus est casus, quia nemo ex participibus necesse putabat scire, probaretne regina coronationem Sigismundi. Maria, postquam e captivitate liberata erat, iuribus regiis utendis se non abdicavit, ea marito non tradidit. Conregnantes erant et in eadem causa ambo de institutis suis separatim diplomata ediderunt (exempli causa Zs. O. I, num. 158 et 159, 173 et 174 etc.). Haec diplomata inter se ad verbum congruebant, nam archiepiscopus Strigoniensis — Iohannes de Kanisa — cancellarius regis et cancellarius reginae in una eadem persona erat. Haec facta imperium summum traditum esse certissime refutant. At quia e duobus regnantibus Sigismundus plura agitabat, ipse rex habebatur et quoniam ii, quibus possessiones donatae sunt, contenti erant eiusdem decreto, semper pauciores ad res suas confirmandas Mariam adibant. Praestantia Sigismundi in iis praeceptis quoque praevaluit, quibus ipse instituta Mariae, si haec praeceptis suis contraria essent, irrita esse iussit (exempli causa Zs. O. I, 2029, 3965). Auctor noster casum regni tradendi certe ideo composuit, quoniam hic occasionem aptam ipsi attulit, ut sententiam opinionemque aetatis suae et regis Matthiae redintegraret, quas iam in parte operis de Carolo Parvo conscripta expressit: imperium muliebri Hungaris displicere, nec hoc aptam formam gubernandi esse.

*anno vigesimo* — Sigismundus anno 1368 natus est, itaque tempus a Th. constitutum rectum est.

(199.)

714 *regina Maria ... species illi exprobrat* — Quanta cupiditas ulciscendi in regina Maria fuerit, nec demonstrari, at nec refutari potest: documentum illius temporis vel commemoratio de ea non est. At id tamen certum est, quod ea, quae a Th. in sequentibus enarrata sunt, a voluntate reginae seiuncta formabantur, quia ipsa regina tunc, cum hae res agebantur, in captivitate familiae de Horwathi erat.



*Eisdem diebus* — Pars sequens cum narratione diplomatis Sigismundi die 4 mensis Martii anno 1397 editi congruit: “demum idem Iohannes banus ... in sue infidelitatis manifestum indicium et sui capitis tuitionem castrum nostrum Posegawar subintrasset nosque eundem ... ad nostras regias manus poena debita complectendum castro ab eodem recipere maluissemus, interea Stephanus filius condam Dionysii vaiuode de Simontornya, qui una cum viris perfidis Stephano vaiuoda filio Stephani filii Lack de Chaktornya ... annotatum banum Iohannem ... cum sua vulpina astutia de ipso castro ad suas manus recipiendo ... libere abire veritus non fuit clam permittere” (Fejér X/2, pp. 415 sq., DI. 8202).

*castrum regale Posegawar* — Hodierna civitas Slavonska Požega in Iugoslavia ad fluviolum Orłjava nominatum sita est. Quondam sedes comitatus regalis de Posega erat. Forma nominis Hungarica et castrum et civitatis, ut Th. quoque adnotat, in diplomatibus aequaliter usitata est (Csánki II, pp. 393, 397).

*Obsesso igitur ... libertate potitus est* — Oppugnatio castrum Posegawar post ipsam coronationem Sigismundi facta est. Vere anni 1387 fortuna belli incommodo familiae Horwathi versa est. Nicolaus de Gara iunior — filius palatini anno 1386 occisi — banus de Macho nominatus (Szerbia p. 457; Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 597) in compluribus proeliis catervas Iohannis de Horwathi vicit, castra autem, quae in potestate rebellantium erant, unum post alterum occupavit. Obsidione brevi, tamen atroci facta Iohannes de Horwathi, qui in castrum Posegawar fugit, se dedit. Obligavit se, ut reginas — re vera Elisabetha tunc iam non vixit — liberis dimitteret et pro promisso solvendo ipse in sua persona sponsione se obstrinxit. Nicolaus de Gara, quia ipsi Serbos, qui rebellantibus adiuvare festinabant, aggrediendum erat. Iohannem de Horwathi Stephano Lackfi de Simontornya custodiendum tradidit, hic tamen fugam illius possibilem fecit. Haec omnia ipse Sigismundus in diplomatibus annorum 1406 et 1408 accurate enarrat (Hazai Okmt. VII, pp. 434 sq.; Fejér X/4, p. 664), re ipsa congruenter cum narratione Th. Quaeritur tamen, cum veritate narratio Sigismundi congruatne, ex qua Stephanus de Simontornya cum Iohanne de Horwathi colluserit. Diplomata supplicii de membris familiae Lackfi anno 1397 sumptis edita sunt et opinionem publicam tunc formatam reddunt, quae supplicia eorum probatura fuit. Verba Th. et diplomata propterea, quod inter se congruunt, nequaquam sese confirmant et haudquaquam affirmant, quod Stephanus de Simontornya, immo frater patruelis Stephanus de Chaktornya, palatinus vere Sigismundo obsistebant. Th. sententiam ab adversariis politicis post annum 1397 de membris familiae Lackfi formatam et divulgatam repetit, immo in maius fert.

*arte natatoria vectus* — Pars sequens vim diplomatis Sigismundi die 17 mensis Februarii anno 1401 pro familia de Kanisa editi demonstrat: “Porro cum regna nostra Dalmacie et Croacie ... per Boznenses ab olim fuissent occupata, nostris plerisque infidelibus scilicet Paulo episcopo et Iohanne



bano de Horvathy cum ipsorum complicitibus et fautoribus in castro Dobor vocato in districtu terre Wzura vocate ... in confiniis regni nostro constructo et preparato insidiantibus et non modica maleficia regnicolis nostris perversa machinatione sedule inferentibus pro ipsis regnis nostris ... recuperandis aggregato fidelium nostrorum armigero ingenti cetu ultra fluvium Zave versus ipsum castrum Dobor annotato Iohanne bano nostro adventu agnito repente avulso et profugiente et eodem potenter et patenter nos progredientes ... ipso castro Dobor obtento ... et ipsis regnis nostris Dalmacie et Croacie reobtentis et nostris dominio et dicioni reannexis, quin imo eciam annotatum regnum Bozne cum rege et incolis suis subiective obediencie amictu trabeatis nostrum ad conspectum pergentibus et ad omnia beneplacita pariter et fidelia obsequia iugiter nobis et sacre corone impendenda se ipsos fideliter et sincero nisu offerentibus ... eadem regna statum reduximus insignite ad pristinum” (Sopron vm. I, p. 543).

*castrum Dobor denominatum* — Castrum Dobor a fluvio Savo ad meridiem, in ripa sinistra fluvii Bosnae situm erat. (Figura ruinarum castri: Pór—Schönherr p. 481). In diplomatibus de occupatione castri Posegawar nonnisi id memoratum est, quod Iohannes de Horwathi “regnum Bozne latenter subintravit” (Hazai Okmt. VII, p. 435; Fejér X/4, p. 664). Id, quod ille in castro Dobor refugium habuit, a Th. additum est.

*que Vzora vocitantur* — Banatus de Uzora seu Ozora nominatus, quem medio saeculo XIII gener regis Belae IV., Rastislaus Russicus ordinavit (Hóman, M. tört. II, p. 153), inter fluvios Bosnam et Vrba situs erat.

716 *Eisdem temporibus ... vastitates edebant* — Th. defectionem et pugnas Bosnensium, Dalmatorum et Croatorum describendo seriem rerum per annos gestarum et agitativissimarum comprehendit. Partes primas harum vir fortis et acer strenuusque agit potestatem suam magis magisque augendo. Hic erat rex Bosnae Stephanus Tvrtko (1353—1391). Frater consobrinus uxoris Ludovici I., Elisabethae fuit (Wertner, Délszláv pp. 218 sq.) et hoc propinquitatis vinculum ei facilius fecit, ut contra primores Bosnenses auxilio regis Hungariae nitens potestatem suam confirmaret. Anno 1376 titulum bani Bosnae cum titulo regis commutavit et se coronari iussit. Et ad orientem cum damno Serbiae et ad occidentem versus mare Hadriaticum potestatem suam extendit. Hic primum nonnisi id impetraturus fuit, ut in ora maritima pedem poneret et hoc modo commercium regni sui cum externis expediendum e manu civitatum Dalmatiae eriperet. Ad hoc propositum assequendum in parte meridionali Dalmatiae contra aditum sinus Catari (Bocche di Cattaro, hodie Boka Kotorska in Iugoslavia) civitatem novam (Novi) condidit, mox anno 1385 a reginis Elisabetha et Maria Catarum sibi comparavit. Perite et prospere occasione utebatur, quae familia de Horwathi rebellante oblata est. Familiae de Horwathi favens auctoritatem et potentiam suam cunctis civitatibus Dalmatiae dilatare conabatur. Primum Clissam, mox anno 1390 civitates Spalatum, Tragurium et Sibinicum praestantiam suam comprobare iussit et eodem



anno iam regem Dalmatiae et Croatiae se nominavit. Morte eius anno 1391 expansio Bosnensis in Dalmatia desiit. Haec omnia, quae in Dalmatia evenerunt, historiographi Hungarici, Slavici meridionales et Austriaci imprimis diplomatibus ex archivis civitatum Dalmatarum editis nitentes accuratissime tractaverunt (Pór—Schönherr pp. 405—417; Klaić, Bosnia pp. 170—211; Huber op. cit. AÖG 66 [1885] 522 sq.). At nimirum ex his ipsis diplomatibus constitui potest Th. Dalmatas et Bosnenses falso identificasse. Civitates Dalmatiae, quantum poterant, bellis se arcere malebant. His pax, tranquillitas, commeatus non perturbatus maximi momenti fuerunt, quia hae res ipsis statum eiusmodi effecerunt, ex quo quaestum e mercibus Bosnae et generaliter paeninsulae Balcanicae commutandis — exportandis et importandis — sibi comparare poterunt. Non est dubium, quin rationibus civitatum Dalmatarum offererit id, quod rex Bosnae commercium ipsarum inspicere potuit et huius lucrum beneficiis adimendis et tributis imponendis imminuit. Illis multo magis usui fuit praestantia regis Hungariae longinqui, quoniam hic civitatibus Dalmatinis commercium integrum reservabat. Inde ortae sunt haud rarae declarationes civitatum harum, in quibus ipsae ultro pro certo affirmabant regi Hungariae suam fidem observantiamque, simul rogabant, ut hic adversus regem Bosnae ipsis adiumento esset. At ne Croati quidem omnes concordēs se gerebant. Nullo modo dici potest, velutsi omnes in partes familiae de Horwathi vel generaliter in partes Andegavensium transiverint. Primores Croatici — ceterum sententia horum praevaluit — in partes discesserunt. Complures in partes Andegavensium transierunt, tamen erant, qui fautores Sigismundi permanebant.

*Boznense regnum potenter intravit* — Ex enarratione Th. nobis id coniectandum esset, velutsi castrum Dobor anno 1387 oppugnatum fuisset. Oppugnatio re vera anno 1394 facta est. Enarratio Th. re ipsa congruens est cum narrationibus diplomatum Sigismundi. Ex his familia de Horwathi e castro Dobor regnum Sigismundi assidue infestabat et illius subiectis detrimenta faciebat, quapropter Sigismundus magno cum exercitu in familiam de Horwathi progressus est (Fejér X/4, pp. 52, 666, X/2, pp. 442 sq.; Hazai Okmt. VII, p. 437). Adnotatio Th., ex qua Sigismundus exercitum magnum contraxit, aliis diplomatibus quoque affirmatur. Vere anni 1394 rex a baronibus tributum, unum florenum auri de singulis duabus portis imponi iussit (Fejér X/2, p. 256). Sigismundo tempore toto regnandi nonnisi aliquoties impetrare contigit, ut barones tributa extraordinaria iobagionibus imponi concederent (E. Mályusz, Les débuts du vote de la taxe par les ordres dans la Hongrie féodale, Nouvelles Études Historiques, Bp. 1965, I, p. 56 sq.). Assensio procerum anno 1394 monstrat, quod ipsi res familiae de Horwathi definite finienda visa est. Pecunia exacta Sigismundus eum exercitum contrahere potuit, per quem eventus felices in Bosna assequi potuit.

*Iohannes vero banus ... insidias captusque est* — Sigismundus ipse ultra 716—717



castrum Dobor non progressus est, sed Nicolaum de Gara in Bosnam interiorem misit, cui quidem contigit, ut regem Bosnae in partes Sigismundi traheret. Documentum illius temporis nullum mentionem de comprehensione Iohannis de Horwathi facit.

717 *castro Dobor expugnato ... iugo fidelitatis* — Castro Dobor capto rex Bosnae Stephanus Dabiša (1391—1395) ad preces Nicolai de Gara inclinans coram Sigismundo aderat et pactione cum eo facta de occupationibus in Dalmatia et in Croatia factis decessit. At Sigismundus eum regem Bosnae agnovit, nonnisi exceptione eiusmodi adhibita, ut post mortem eius ipse Sigismundus regnum Bosnae ut rex verus iustusque Bosnae acciperet. Stephanus Dabiša secundum vocabula diplomatis Sigismundi anno 1406 editi: “se et suos Boznenzes nostris dominio et ditioni subiugavit” (Hazai Okmt. VII, p. 437), secundum diploma anni 1408 res accuratius tractans: “rex Bosne ad nostram personaliter accedens maiestatem, se et suos subditos restituit obedientie ac servitiis nobis et corone nostre debitis et observandis” (Fejér X/4, p. 666). Tempus pactionis Klaić (Bosznia, p. 219), Pór—Schönherr (p. 416), Hóman (M. tört. III, p. 194) anno 1393 fuisse falso adnotant. Tempus rectum iam Huber (op. cit. AÖG 66 [1885] 538) constituit, Karácsonyi autem argumentis confirmavit (A diakovári egyesség éve [= De anno pactionis in Diako factae], Száz. 43 [1909] 578). Id, quod Stephanus Dabiša anno 1393 pactionem cum Sigismundo in Diako facere non potuit, haud dubium relinquit itinerarium regis, quod e diplomatibus in Zs. O. editis componi potest. Ex his Sigismundus anno 1393 in parte meridionali regni non commorabatur.

*Iohannem banum ... consecutus exitit* — Diplomata nec de comprehensione Iohannis de Horwathi, nec de supplicio eius mentionem faciunt. In diplomatibus Sigismundi, quae describunt, quo modo Dobor occupatum et inflammatum sit, nonnisi summatim memoratum est infideles in captivitatem coniectos esse, ipsum autem Iohannem de Horwathi fama exercitus regii appropinquantis allata e castro Dobor effugisse adnotatum est (Fejér X/4, p. 52, X/2, p. 443). Iam Huber recte exemit (op. cit. 540): Sigismundus temperare sibi non potuisset, quominus res effectas accuratissime enarrando, inimicum suum veterem comprehensum et morte multatum esse silentio praeteriret. Si ne id quidem omittimus regem Neapolis, Ladislaum die 25 mensis Octobris anno 1394 Iohanni de Horwathi praecepta quaedam dedisse — ad hoc autem tempus fama de supplicione sumpta Neapolim quoque allata fuisset (cf. Zs. O. I, num. 3661) — eo magis credibile est narrationem de supplicio commenticiam esse.

*Episcopus vero ... restitui valuit* — Ultimi anni vitae Pauli de Horwathi obscuritate involuti sunt (B. A. Kercselich, Historia cathedralis ecclesiae Zagrabiae [s. a.] p. 142). Credibile est eum Neapoli mortuum esse.



⟨200.⟩

*Hanc etiam ante tempestatem* — Caput ex diplomate Sigismundi manat, 718  
 quod rex commodo familiae de Kanisa die 17 mensis Februarii anno 1401  
 edidit: “Preterea vero ad territoria terre nostre Moldvane nobis et subditis  
 nostris hostiliter indefesse resistentis et rebellantis nostro valido exercitu  
 instaurato ... Stephanus de Kanisa protunc comes Siculorum nostrorum  
 existens cum suis complicibus et gentibus ac Siculis nostris ante ingressum  
 nostrum ad dictam terram Moldvanam, ut accessus noster tutior preeset,  
 potenter irruens et plurima nocumenta, incendia et predam grandem inibi  
 perpetrans nobisque confestim per reliquam viam et ipso domino Iohanne  
 archiepiscopo cum sua armigera comitiva nobis fideliter et iugiter assistente  
 ad dictam terram Moldvanam progredientibus idem dominus Stephanus  
 comes Siculorum ad nos regrediens et viam magis tutam nobis attribuens  
 variosque conflictus in alpibus et indaginibus densis cum ipsis Olahis et  
 Stephano voivoda eorum viriliter committendo et sic in terram Moldvanam  
 antefatam circa larem seu domum proprie residence ipsius Stephani  
 voivode ... fuimus castra metati et annotatus Stephanus voivoda cum suis  
 complicibus et Olahis universis ad nostra servitia venia prius et gratia de  
 inobedientia et negligentia suis a nostro culmine postulatis propitius et  
 optentis iugiter fideliterque explenda donaque solita nostro fisco regio in  
 recognitionem domini naturalis temporibus congruis persolvendo humiliter  
 se ipsum inclinavit et subdere studuit effective literis vigorosis iuramentoque  
 exinde prestito vallatis se ipsum cum suis complicibus in omni fidelitate et  
 obedientia propensius obligantes in premissis nostre maiestati” (Sopron  
 vm. I, p. 544).

*femina duce ... reginali ... Sigismundo favebant* — Incommoda imperii  
 muliebris cum successibus Sigismundi comparata sententiam Th. haud  
 semel memoratam describunt.

*quarto, postquam coronatus est, anno* — Non anno 1390, ut Th. dicit, sed  
 anno 1394 castro Dobor capto Sigismundus in Moldaviam et in terram  
 Transalpinam animum convertit. Non est dubium, quin tributum extraordi-  
 narium potestatem ad bella gerenda ei comparaverit. Tempus anni 1390  
 falsum esse iam Huber (op. cit. AÖG 66 [1885] 541 sq.) constituit.

*Stephanus wayuoda* — Princeps Moldaviae Stephanus, cuius pater  
 quoque Stephanus est nominatus, mater autem Hungaricae originis fuit,  
 contentionibus de regno ortis auxilio Polonico summam potestatem obtinu-  
 it. Sigismundus dicionem suam feudalem super Moldaviam approbatam  
 voluit et ipso bello gerendo assecuturus fuit, ut Moldaviam e dicione  
 Polonica in potestatem suam redigeret (Jorga, Rum. I, pp. 285 sq., 289 sq.;  
 Caro III, pp. 123 sq., dato falso adnotato).

*usque ad habitacula* — Scilicet identificari potest cum castro et civitate 719  
 hodierna Piatra Neamț (RSR), quem locum iam decessor vaivodae Stephani  
 possidebat et ibi monasterium magnum aedificari iussit (Jorga, Rum. I, p.



288). Sigismundus diploma quoddam die 3 mensis Februarii anno 1395 “ante castrum Nempch in terra nostra Moldouana” datum edidit (Zs. O. I, num. 3804) et ex hac ipsa significatione concludere possumus sedem vaivodae ibi fuisse.

718—721

*Hic, ut regis precluderet ... fideli iuramento roborantur* — Fons Th., diploma regium pro familia de Kanisa editum, quod a nobis supra citatum est, de bello singula momenta quoque continet. Duos textus comparando patefit id, quod Th. progressum exercitus Hungarici particulatim factum simplicius reddidit. Agmen primum Siculum, quod in bello aderat, ipse probabiliter ideo silentio praeteriit, quia metus incolis iniciendus — id est praedari, inflammare —, qui proposito Siculis datus erat, imagini auctoris nostri de Hungaris, de populo bellicoso, tamen militari virtute decore et gloriae cupido fictae haud convenit. Narratio auctoris nostri conspicuo modo simplex, multo minus vivida est, quam genus scribendi in diplomate adhibitum. Quin narratio etiam magis ieiuna fit, cum deditionem Th. quasi in spectaculum formans describit, quamquam descriptionem theatralem lectores operis Th. verisimiliter minus quaesitam sentiebant, quam nos. Tempus belli e diplomatibus annorum 1394—1395 accurate constitui potest. His testibus Sigismundus, postquam castrum Dobor captum est, alteram partem anni 1394 in regione meridionali regni transigebat, mox in Transylvaniam transgressus est. Die 24 mensis Decembris in civitate Torda (hodie Turda, RSR), die 9 mensis Ianuarii anno 1395 in Zekeloduarhel (Székelyudvarhely, hodie Odorheul-Secuiesc, RSR) morabatur, die 30 mensis Ianuarii in villa Karachonkw (Hungarice Karácsonkő) in Moldavia sita, die autem 3 mensis Februarii ante castrum Nempch (Neamț) diploma edidit, at die 12 mensis Februarii iam Brassoviae (hodie Brașov, RSR) erat (Zs. O. I, num. 3801, 3804, 3820). Ex his bellum Moldaviense circa medium mensem Ianuarium anno 1395 inceptum est et secunda hebdomade mensis Februarii finitum est.

721

*arma ... recreavit quiete.* — Vocabulum memoriam verborum: “arma et equos meliorare curaverunt” (SRH I, 304, Th. caput (50.) sent. 238) renovat, quae in parte Gestorum legi possunt, ubi excursionses Hungarorum tractantur.

(201.)

722

*Post hec* — Caput diplomate Sigismundi pro familia de Kanisa die 17 mensis Februarii anno 1401 edito nititur: “Preterea his laudabiliter ... iam finitis et solidatis post ingressum nostrum ad regnum Hungariae factum instaurato per nos et preassumpto exercitu in partes Transalpinas, ubi Olahorum et Turcorum nobis in regnis nostris obesse satagentium et insidiantium valida agmina versabantur ... numerosa multitudine gentium armigerarum copiose stipatum habente vestigiis nostris et obsequiis conti-



nue insudando ingressum facientes ipsos Olahos et Turcos cum ipsorum precessoribus et capitaneis in fugam convertentes minus castrum Nikapolis nuncupatum in dictis partibus Transalpinis situatum erga manus ipsorum habitum expugnando et cum maxima cruoris effusione fidelium nostrorum nece ... obtinuimus et nostrorum castellanorum manibus prorsus duximus applicandum et reliquendum” (Sopron vm. I, pp. 544 sq.). V. Mályusz, Királyi kanc. pp. 75. sq.

*sexto sui regiminis anno* — Th. falso dicit bellum in terram Transalpinam anno 1392 ductum esse. Sicut iam Huber (op. cit. AÖG 66 [1885] 547) explanavit, hoc post bellum Moldaviense finitum anno 1395 factum est.

*castrum Minus Nikapol* — Castrum cum loco hodierno Turnu Măgurele (RSR) nominato identificari potest, qui in ripa septemtrionali Istri ad os fluvii Alutae (Hungarice Olt, Rumanice Oltul) contra Nicapolim (hodie Nikopol in Bulgaria) situs est (Wertner M., A nikápolyi hadjárat 1396-ban [= De expeditione Nicapolitana anno 1396 ducta] HK 26 [1925] 32).

*Thurci simul et Walahii ... felix venit in Hungariam* — Et textus Th. et textus diplomatatis pro familia de Kanisa editi, quo narratio Th. nititur, eam sententiam habet, ex qua Rumani et Turci contra Hungaros una dimicabant. Secundum alia diplomata constitui potest rem magis implicatam fuisse: sultanus Turcorum Bajazetes I. anno 1394 vaivodam terrae Transalpiniae Merche (Mircea) expulit, cuius in locum bojarum Vlad vaivodam fecit et Nicapolim Minorem occupans ibi praesidium Turcicum posuit. Quae cum ita facta essent, Merche apud Sigismundum tutelam sibi petivit et die 7 mensis Martii anno 1395 Brassoviae iure iurando officium in se recepit, ut omni sua vi exercitui Hungarico in huius bello ducendo ipse adiumento esset. Expeditio igitur duplici cum proposito suscepta est, partim ut Merche in regimen restitueretur, partim ut ipse contra Turcos socius particeps belli esset. Expeditionem Sigismundus non solum artibus politicis, sed etiam more militari apparatus fuit. Mensibus Februario et Martio anni 1395 in confinio terrae Transalpiniae morabatur, die autem 6 mensis Aprilis anno 1395 unum ex legatis suis ad exercitum misit, cui Stephanus de Losoncz et Franciscus Bebek praefuerunt, ut inspiceret et examinaret, adessentne iuxta unumquemque equitem mercede conductum etiam bini sagittarii exercitati (Urkb. Siebenb. III, p. 149). Ipse Sigismundus die 6 mensis Iulii prope villam Hozyvmezeu (Hungarice Hosszúmező, Latine Campus Longus, Rumanice Cîmpulung, RSR) nominatam, die 24 autem mensis Augusti Orsowae aderat. Ex his expeditio septem hebdomades durabat et hoc tempore rex per totam terram Transalpinam cum exercitu procedebat, mox ripam Danubii sequens domum rediit. Nicapolim Minorem cepit et quoniam vaivodae Merche terram suam reddidit, propositum assecutus est. At Vlad exercitum Hungaricum iam domum reversurum assidue vexabat significando se adhuc non omnino devictum esse (Huber op. cit. pp. 544 sq.; Pór—Schönherr pp. 423 sq.; Zs. O. I, num. 4038, 4064; Jorga, Osm. I, pp. 276 sq.).



724 *Nondum tamen redierat* — Pars sequens quoque continenter textu diplomatis die 17 mensis Februarii anno 1401 editi nititur: “Denique medio tempore et interim dum hec fierent et agerentur, inclita princeps domina Maria regina felicitatis reminiscens condamnata nostra precaria domino celi imperante rebus est exempta humanis Varadinique telluris gremio summo cum decore extitit commendata, annotato domino Iohanne archiepiscopo pro tuitione regni nostri per nos in nostri absentia protunc deputato ibidem adherente et cuncta exequiis incumbentia regalibus insignite moderante et peragente ac his expeditis versus Cassoviam ad confinia regni nostri, per que Wladizlaus rex Polonie regnum nostrum occupaturus moliebatur subintrare, idem dominus Iohannes archiepiscopus cum nonnullis aliis fidelibus subditis nostris sibi associatis cum plerisque suis armigeris gentibus obviam ipsius Wladizlai regis protinus progrediens et viam ingrediendi sibi et suorum armatorum cetui prorsus precludens et vetans omnes tumultus et errores, insultus ac cuncta iurgia, qui et que pretextu obitus ipsius reginalis et absentiam nostre maiestatum intra ambitum et in confiniis regni nostri emergi, suboriri et contingere potuissent, sua peritia interveniente sano dogmate extinxit, sopivit et sedavit, pretaxata quoque regna nostra condigno moderamine perfulciendo sub pacis debita tranquillitate indemnitater et illese pro nostra reservavit maiestate” (Sopron vm. I, p. 545. sq.) V. Mályusz, Királyi kanc. p. 79. sq.

*et vitam liquit* — Causae mortis reginae Mariae e chronico quodam brevi Teutonico notae sunt. Secundum hoc haud procul a Buda in monte Hungarice Vértes nominato (Teutonice Schiltberg ‘mons Clypeorum’) in venatione equo delapsa est (Chronik über Sigmund König von Ungarn, mitgeteilt v. H. Cardauns, Forschungen zur deutschen Geschichte 16 [1876] p. 344). Tempus obitus Dlugossius (Polonice Długosz) adnotavit: diem 17 mensis Maii anno 1395 (III, p. 514). Hoc tempus Karácsonyi (Mária királyné halála napja [= Dies obitus reginae Mariae], Száz. 41 [1907] 461 sq.) falsum putavit, qui ex datis temporibus diplomatum Sigismundi constituit regem mense Maio anni 1395 Budae commoratum esse, unde exercitum in terram Transalpinam ducendum tunc haud movit, quod bellum Sigismundum retinuit, ne funeri uxoris suae adesse posset, igitur — fecit Karácsonyi coniecturam — Dlugossius erravit et Maria posterius, ut ipse Karácsonyi arbitratur, circa diem 27 mensis Iunii anno 1395 obiit. Sententiam eius Dąbrowski (Ostatnie lata Ludwika Węgierskiego i bezkrólewie po jego śmierci [= De annis ultimis Ludovici Hungarici et de interregno post mortem eius], Kraków 1918) atque Hóman similiter (M. tört. III, p. 197) acceperunt. Sed J. Skrzypek (Południowo-wschodnia polityka Polski od koronacji Jagielly do śmierci Jadwigi i bitwy nad Worsklą [1386–1393] [= Consilia Poloniae in territorio meridionali-orientali a coronatione Jagulae usque ad mortem Hedvigis et ad pugnam super fluvium Worskla consortam (1386–1393)], Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie, Wydział II [Archivum Societatis Litterarum Leopoli, Sectio II]



21 [1938] p. 88) adnotationem quandam repperit, ex qua obitus Mariae iam die 22 mensis Maii Ragusii (hodie Dubrovnik in Iugoslavia) notus erat, quoniam civitas tunc de funebribus habendis instituta fecit (Gelcich J., *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Thallóczy L.* [= *Diplomatarium relationum rei publicae Ragusianae cum regno Hungariae, cum introductione et adnotationibus L. Thallóczy*], Bp. 1887, p. 713), itaque coniectura Karácsonyi tantopere impossibilis facta est, ut Dąbrowski tempus a Dlugossio datum rectum esse posthac iam non dubitaret (Rozbiór I, p. 46). Documenta Zs. O. rem, de qua quidem nemo dubitavit et secundum quam mense Maio anni 1395 Sigismundus Budae commorabatur atque commoratio eius eo modo incidit inter tempora expeditionum in Moldaviam et in terram Transalpinam ductarum, ut rex e Moldavia et Transylvania domum regrediens die 25 mensis Martii Claudiopoli, antequam autem in terram Transalpinam ingressus est, die 21 mensis Iunii Brassoviae diplomata edidit (Zs. O. I. num. 3896, 4025). Sigismundus ex his, cum uxor sua sepulta esset, caerimoniis adesse potuit, sicut re vera adfuit. Ea villa quaedam Pyspuky nominata, ubi die 5 mensis Iunii commorabatur (Zs. O. I, num. 4004), identificari potest cum villa Püspöki (hodie Episcopia Bihorului, RSR), quae iuxta Varadinum sita est, et rex una cum pompa funebri illuc pervenire potuit. Narratio Th. ex his contradicit argumentis diplomatum et falsa est (Mályusz, Királyi kanc. pp. 81 sq.). Error eo explicari potest, quod Th. textum fontis sui — diplomatis anno 1397 editi — superius perscriptum haud recte intellegebat. Ad errorem auctoris nostri excusandum afferri potest, quod textus re vera ita intellegi potest, quasi duo bella alterum post alterum ducta essent, Maria autem marito suo absente obiisset. Id quoque in excusationem Th. dici potest, quod Hungarici historiographi saeculorum XIX—XX textum similiter ac Th. interpretabantur, quamquam apud hos — fieri potest, sub conscientia — narratio ipsius Th. multum valere potuit. Causis accuratius cognitis falsa fit etiam ea conclusio e fonte Th. capta, ex qua funus reginae ideo officio archiepiscopi Strigoniensis faciendum erat, quia Sigismundus aberat. Ipse textus accuratissime et magna cum attentione perlectus aptus est ad hanc coniecturam refutandam. Ex enarratis series rerum sequens est: Inter duo bella Sigismundi, dum ipse quoque Budae moratur, uxor e vita excedit. Cadaver reginae pompa funebri Varadinum vehitur, ritum autem exsequiarum archiepiscopus celebrat. Rex, cum Varadino ad Brassoviam progreditur, ut bellum iam excogitatum incipiat, archiepiscopum vicarium suum nominat, qui discordiam cum Polonis ortam prospere componit.

*Polonorum Ladislaus* — Scilicet Vladislaus Jagula (Jagiello) (v. caput <182.> sent. 635).

*Iohannes de Kaniisa* — Membrum est familiae de Kanisa de genere Osl ortae, frater patruelis episcopi Zagrabiensis Stephani de Kanisa, legati regis Ludovici I. In universitate Pataviensi studiis se dedit, ibi anno 1377/1378



rector ultramontanorum fuit. Re et veritate aulam quandam apud se ipsum habebat. Comitivae suae aderant archidiaconus quidam, praepositus Sirmi-ensis, canonicus quidam Oxoniensis et “scriptor” quidam, cui officium esse potuit, ut adnotationes academicas describeret. Gratia patris sui primo beneficio ecclesiastico, canonicatu Zagrabiensi potitus est, quem iam anno 1369 possidebat. Anno 1376 praepositus Agriensis, anno 1377 praepositus Strigoniensis, anno 1384 episcopus Agriensis, tandem anno 1387 archiepiscopus Strigoniensis, simul summus cancellarius Sigismundi et unus ex consiliariis auctoritate potentissimis factus est. Sigismundus anno 1411, postquam rex Romanorum (scilicet Teutoniae) est electus, Iohannem de Kanisa cancellarium imperii nominavit. Obiit anno 1418 (Reiszig E., A Kanizsaiak a XV. században [= Familia de Kanisa saeculo XV], Turul 55 [1941] 24; Pór A., Adatok a bolognai és pádovai jog-egyetemem a XIV. században tanult magyarokról [= Documenta de Hungaris, qui in universitatibus iuris prudentiae Bononiensi et Pataviensi saeculo XIV studiis se tradiderunt], Száz. 31 [1897] 778 sq.; Mályusz E., Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon [= Studia regis Sigismundi de potestate centralisanda in Hungaria], TSz 3 [1960] 166 sq., 170).

*ambitiosus princeps ... minus turbare potuisset* — Vladislaus quidem temptavit, ut postulationi uxoris Hedvigis de successione regni satisfaceret, cum autem videret palatinum Leustachium de Ilsva ad Leuchoviam (Hungarice Lőcse, Teutonice Leutschau, hodie Levoča, ČSSR) contra ipsum bellum moliturum esse (Zichy IV, p. 603), consilia armorum inferendorum omisit. Intercessio cancellarii Iohannis de Kanisa secundum citatum diploma Sigismundi sine dubio maximi momenti erat, ut certamen armorum amoveretur.

<202.>

726 *duorum et triginta militum nomine vocat* — Hoc caput operis Th., ut e verbis propriis auctoris nostri quoque elucet, sermonem populi in forma cantus conservatum memoriae tradit. Sermonem quidem ipse non primus indicavit, quoniam iam Aeneas Silvius quoque mentionem eius in hac forma fecit: “Sigismundus ... duos et triginta regulos in Hungaria primarios, qui aliquando rebellassent, gladio percussit” (Europa cap. 1, Opera omn. p. 388), at laudi eius datur, quod verbis historiographi, qui humanitatis studia profitebatur, adductus sententiam cantus populi adnotavit. Consilium Th. prosperum erat. Hoc modo pervestigatores historiae litterarum fontem magni pretii reppererunt ad documenta historica nimirum exigua, quae de cantatoribus popularibus Hungaricis supersunt (Horváth, Kezdetei pp. 76 sq.). E narratione Th. sine dubio patet, quod secunda parte saeculi XV cantores populares lingua Hungarica de rebus historicis in forma cantus, in forma igitur textus numeris astricti cantabant et rem canticorum non solum e tempore veteriore, sed etiam e tempore nuper praeterito sumebant, id est



memoriam consuetudinum veterum non simpliciter servabant, sed novas res tractando magis magisque amplificabant. Nimirum sententia cantatorum cognitioni mentium et animorum auditorum se accommodabat. Haec sententia differebat a sententia aulae regiae. Rex iniustus et atrox tyrannus est, adversarii autem eius mortem fortiter contemnentes impavidi et tenaces propositi viri sunt, qui non nisi astutia adhibita evinci possunt. Re vera hi proceres suae utilitati privatae servientes et seditiosi sunt, cantator tamen et auditores cum his sentiunt, quia in eis studia propria expleta vident: dominationi resistere. Sententiam tyrannidis et resistentiae eundem textum audiendo aliter intellegebant aulici Matthiae, nobiles aut rustici. Aulici in his textibus odium regis externi percipiebant, nobiles regni in virtute consortium suorum se ipsos admirabantur, sensibus autem rusticorum id solacio erat, ut voce armigeri contemptum potentiae oppressionisque propriam ipsi exprimere possent. (Litteraturam quaestionis v. Pintér J., Magyar irodalomtörténet [= Historia litteraturae Hungaricae], Bp. 1930, I, pp. 322 sq.; Szabolcsi B., A középkori magyar énekmondók kérdéséhez [= Ad quaestionem cantatorum Hungaricorum medii aevi], Irodalomtörténet [= Historia litteraturae] 17 [1928] 219 sq.; Elek O., Kont István a magyar irodalomban [= Stephanus Konth in litteratura Hungarica], Irodalomtörténet [= Historia Litteraturae] 17 [1928] 23 sq.; Mályusz p. 139.)

*Stephanus Konth ... dominorum de Hederwara* — Stephanus Konth de genere Héder est ortus. Pater eius magister ianitorum reginae et comes complurium comitatum erat. Ipse quoque particeps belli Italici esse potuit, ut hoc e nomine Konth, quod forma Hungarica nominis Italici Conte est (Héderváry II, p. XV), concludi potest.

*Georgium Waydafii* — Membrum est familiae Lackfi. Filius vaivodae Transylvaniae Andreae Lackfi est, inde nomen Vajdafii ('filius vaivodae') habet. Ceterum de villa Németi (in comitatu Hunyad) se nominavit (Karácsonyi II, p. 177). Frater patruelis erat Stephani Lackfi de Chaktornya, cuius patruus fuit Stephanus Lackfi de Simontornya. Dum frater Emericus familiae de Horwathi se adiunxit, ipse fautor Mariae et Sigismundi mansit. Pro meritis annis 1392—1393 banatum de Macho gubernare potuit (Szerbia p. 457).

*Iohannem de Korpad* — E familia quadam Simigiensi ortus est (Csánki II, p. 682). Secundum diploma quoddam Sigismundi comprehensionis reginarum particeps erat (Fejér X/1, p. 427). 727

*cedunt promissis* — De vitae cursu Stephani Konth de Hederwara et Iohannis de Korpad e diplomatibus sequentia constitui possunt: Stephanus Konth de Hederwara fautor familiae de Horwathi ineunte anno 1387 in Slavonia pugnabat, mox in Bosnam fugit. Inde una cum Iohanne de Horwathi ineunte anno 1388 ab auxiliariis Serbicis et Bosnensibus adiutus in regionem Sirmiensem et in comitatum Valko invasit, sed a Nicolao de Gara et a proceribus regionis, qui Sigismundi partes sequebantur, cladem accepit. Iohannes de Horwathi aufugere potuit, at Stephanus Konth de



Hederwara et una cum eo Iohannes de Korpad item Ladislaus de Szeglak capti sunt (Héderváry II, p. 339, I, pp. 102, 144).

*opidum Karum* — Scilicet locus Karom, hodierna civitas Sremski Karlovci in Iugoslavia, quae ad Danubium in comitatu Sirmiensi sita est (Csánki II, p. 235).

728 *in platea sancti Georgii martyris* — Platea Sancti Georgii in parte meridionali civitatis Budae ex adverso palatio regio sita est. Nomen de ecclesia Sancti Georgii accepit (Rupp, Budapest 138 sq. Kubinyi pp. 16. sq.).

*fecit decollari* — Tempus supplicii secundum diploma Sigismundi die 19 mensis Iunii anno 1388 editum constitui potest. Ex hoc Iohannes de Korpad e decreto baronum iure facto caudae equinae alligatus per vicos Budae trahebatur, mox securi percussus et in quattuor partes dissectus est, corpus autem dissectum ultra moenia civitatis eiectum est (Fejér X/1, pp. 427 sq.). Regina Maria in diplomate die 25 mensis Septembris anno 1390 edito Ladislaum de Szeglak, qui in eodem carcere cum Stephano Konth de Hederwara inclusus erat, cum possessionem publicandam illius statuit, enarrat Budae securi percussus esse (Zs. O. I, num. 1669). Stephanus Konth de Hédervára atque Ladislaus de Szeglak certe una oppressi sunt morte et quidem eodem tempore, cum Iohannes de Korpad necatus est, id est anno 1388. Narratio de modo supplicii Iohannis de Korpad adnotata congruit cum descriptione, quae apud Th. de exitio Iohannis de Horwathi legi potest et quam omnino commenticiam dicere debuimus. Sors, quae secundum descriptionem Th. Iohanni de Horwathi contigit, re et veritate igitur Iohanni de Korpad obtigit. Georgius Lackfi congruenter cum sermone populari secundum diplomata quoque partes — etsi non praecipuas — habuit in comprehensione Iohannis de Horwathi, Stephani Konth de Hederwara et Ladislai de Szeglak. Propinqui bani Nicolai de Gara, nominatim Dominicus et Nicolaus Botos de Harapk (Wertner op. cit. Száz. 31 [1897] 932 sq.), item Stephanus de Korog, Georgius Lackfi et Paulus de Alsan illos devicerunt (Hazai Okmt. VII, pp. 435 sq.) et ex his Dominicus et Nicolaus Botos de Harapk fuerunt, qui Iohannem de Korpad Budam duxerunt (Fejér X/1, p. 427), Stephanum Konth de Hederwara autem et Ladislaum de Szeglak Stephanus de Korog “cruciatibus condignis feriendos presentando” (Fejér X/1, p. 418).

729 *Chowka vocatus* — Scilicet Csóka e vocabulo communi Hungarico (‘monedula’) formatum nomen personae, cuius usum a saeculo XII diplomata testantur (Etym. Szótár I, col. 1125).

730 *capelle nostri viatici* — Scilicet periphrasis vocabuli “Capella corporis Christi” est. Haec capella in coemeterio a Buda ad septemtriones sito iuxta viam ad Budam Veterem ferentem aedificata est, in quo morte multati sepeliebantur. Saeculo XIX hic cadavera sine capite inventa sunt (Rupp, Budapest p. 183). Capellam Th. in capite (255.) sent. 976 quoque memorat.



## (203.)

*Regnante feliciter ... arma convertit* — Pars usque ad verbum “convertit” 731—733  
paraphrasis verbosa enuntiationis sequentis est, quae in capite 4. operis  
“Europa” Aeneae Silvii legi potest: “Eum [sc. Orcanem] *Amurates* filius  
subsecutus est, qui *duobus* de *Graecorum* imperio discrepantibus *ab altero*,  
qui superari timebat, in auxilium *accersitus* Turcarum primus transivit in  
Graeciam, ubi consulto bellum *protrahens* postquam ambos enervatis  
consumptisque viribus *fractos* ac defessos animadvertit, versis (ut aiunt)  
proris *arma* in eos sine ullo discrimine per occasionem *convertit*” (Opera  
omn. p. 395).

*Duo enim ... pertinere asserebat* — Duo adversarii sunt: imperator 731  
Iohannes Palaeologus V. et tutor huius, Iohannes Cantacusenus, qui anno  
1341 titulum imperatoris sumpsit et anno 1347 generaliter agnotus est. Ab  
anno 1355, cum Iohannes Cantacusenus imperio spoliatus esset, Iohannes  
V. usque ad mortem, ad annum 1391 solus regnabat.

*Amratem primum* — Amurates (Murad) I. ab anno 1359 usque ad annum  
1389 regnabat. In pugna in campo Merularum conserta exercitum quidem  
Serbico-Bosnensem devicit, tamen post pugnam miles quidam Serbicus in  
tentorium Amuratis ingrediens eum occidit.

*mare Helesponti* — Fretum inter Propontida et mare Aegaeum est, 732  
hodierno nomine Dardanellia nominatum.

*occupatoque peropportune ... sue ditioni subiecit* — Enuntiatio ex opere 733  
Aeneae Silvii sumpta est: “Et occupato Callipoli oppido peropportune in  
Chersoneso ad Hellesponti fretum sito caetera Graeca oppida aperte petere  
bello palamque sibi et posteris Graecorum polliceri imperium non dubitavit.  
Magnamque Thraciae partem nullis ferme obsistere audentibus ditioni suae  
subiecit” (Europa cap. 4., Opera omn. p. 395).

*Gallipoli opido* — In paeninsula, quae eodem nomine nominata est, ad  
ostium Hellesponti septemtrionale prima civitas Europae est, quam Turci  
occupaverunt (anno 1357).

*Pasaiithes* — Scilicet Baiazetes I., filius Amuratis I. (1389—1403).

*Tratiam universam ... fecit* — Enumeratio ex opere Aeneae Silvii sumpta  
est: “Thraciam pene universam excepta Constantinopoli ac Pera, Thessali-  
am, Macedoniam, Phocidem, Boeotiam, Atticam maiori ex parte occupave-  
rit” (Europa cap. 4., Opera omn. p. 395).

*Boetiam et Atticam* — Thessalia et Macedonia partes Graeciae septemtri-  
onalis, Boeotia, Phocis, Attica partes Graeciae mediae sunt.

*Misos* — Moesia est nominata provincia Romana in regione Istri 734  
ordinata. Nomen in Bulgaros translatum, qui in regionem aliquam provin-  
ciae immigrabant, nomen populi factum est. Baiazetes, cum caput Trnovo  
occupavit (anno 1393) libertati Bulgariae finem imposuit (Jireček, Bolgárok  
pp. 326 sq.).

*Misos quoque ... manu ostendit arma* — Descriptio casus congruit cum



narratione Georgii Sphrantzes, sicut textus huius in lingua Latina recentis aevi translatus quoque repraesentat: "Quum Baiazetes ameras multa Bulgariae loca cepisset et in potestatem suam redegisset, Sigismundus, Germaniae rex, de ea re certior factus, legato ad eum misso, aequum esse negavit, quum essent amici, ameram manum iniicere Bulgariae, quae iure ad sui regni provincias pertineret. Haec dicenti legato Baiazetes nihil respondit, sed manu apprehenso domum amplam ostendit, omni armorum genere, rhomphaeis gladiisque, bene dispositis et adornatis, refertam, tum legatum allocutus: »haec, inquit, regi, domino tuo, renuntia: ius meum, quod in Bulgaria exerceo, haec esse arma apparatusque, quos vidisti«" (Chronicon Maius, lib. I, cap. 13—14, CSHB [1838] pp. 58 sq. Congruentiam memoraverunt iam J. W. Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa, Hamburg 1840, I, p. 286; Jireček, Bolgárok p. 333). Congruentia praecipua est et quoniam ipsa translatio directa cogitari non potest, veri simillime videtur interpretatio, ex qua auctores Graecus et Hungaricus inter se liberi eundem sermonem vulgo notum memoriae tradiderunt. Difficilius est quaestioni responsum reddere, quo modo in Hungaria usque ad aetatem Th. sermo in memoria hominum servari potuerit. Quia caput in versibus inferioribus quoque partes quasdam nonnisi viva voce traditas continet, coniectari possumus Th. hic communicationibus Michaelis Orzaagh de Gut aut Thomae de Drag nisum esse.

735 *Hec res Sigismundi ... in timorem excitavit* — Minae Baiazetis de bello inferendo iactatae in documentis scriptis quoque memorantur. Die 28 mensis Novembris anno 1395 legatus principis Mantuae Francisci de Gonzaga domino suo Buda nuntiavit imperatorem Turcorum Sigismundum certiolem fecisse se mense Martio insequentis anni cum exercitu contra ipsum profecturum esse (Thallóczy, Mantova pp. 107 sq.). Ipse Sigismundus die 17 mensis Decembris id appellando nobiles ad bellum proficisci iussit, quod imperator Turcorum iam in duabus litteris ipsi nuntiavit die 25 mensis Februarii insequentis anni se in Hungariam exercitum moturum esse (MTT 9 [1861] 127; Zs. O. I, num. 4187).

*ingentem conflavit exercitum* — Possessores magnorum latifundiorum — ecclesiastici et saeculares — banderia sua armis instruere, nobiles regni autem ipsi in sua persona ad bellum proficisci debebant. Posterioribus Sigismundus promisit eos praemium accepturos esse, qui pro regno defendendo et "propter patrie liberationem" arma capiant, at simul eis, qui non aderunt, possessiones publicandas minitatus est (Zs. O. I, num. 4187).

*dux Burgundie* — Scilicet filius natu maximus ducis Burgundiae, Philippi (1341—1404) comes Nevernensis, Iohannes e ramo de Valois familiae regiae Francogalliae. Th. illum ex opere Aeneae Silvii cognovit ("Ioannes dux Burgundie", Europa cap. 4., Opera omn. p. 395).

*inter alias nationes ... agmina advexerant* — Sigismundus, ut regna Europae consilio belli contra Turcos ducendi conciliaret, ab ineunte anno 1395 maiore industria in rebus politicis agitabat. Legati, magister tavernico-



rum Nicolaus de Kanisa et episcopus Zagrabiensis Iohannes de Scepus Venetias, Patavium, Mantuam, Mediolanum, Francogalliam adierunt. Adiumentum huius regni posterioris assequendum ideo praecipue magni momenti erat, quoniam ad oboedientiam antipapae (Benedicti XIII) pertinebat. Consociationi contra Turcos iungendae Anglia, Bohemia, duces Austriae et marchiones Moraviae quoque se adiunxerunt. Inter participes belli aderant milites notissimi aetatis suae: Philippus (Philippe) d'Artois, membrum familiae regiae Francogalliae, mareschallus Iohannes (Jean) Boucicaut, Iohannes (Jean) de Vienne, Enguerrandus (Enguerrand) de Coucy. (Indicem nominum militum v.: Wertner op. cit. HK 26 [1925] 37 sq., 213 sq.; J. Delaville de Roulx, La France en Orient au XIV<sup>e</sup> siècle [Bibliothèque des Ecoles françaises d'Athènes et de Rome, Fasc. 45], Paris 1886, pp. 78 sq.; A. S. Atiya, The Crusade in the Later Middle Ages, London 1938, pp. 523 sq.)

*in claustro ... erga fratres predicatorum* — Turris et substructio ecclesiae, quae ad monasterium Budense fratrum ordinis Sancti Dominici de Sancto Nicolao nominatum attinet, hodie quoque exstant.

*Danubium transivit* — Sigismundus per Varadinum et Temesvarinum ad locum belli progrediebatur et ad Orsowam Danubium transivit. Die 29 mensis Iulii in loco Cheri (Cseri) nominato erat, qui in comitatu Temesiensi est, die 13 mensis Augusti diploma quoddam in Bulgaria prope villam Podgradia datum edidit, sed iam eodem die iterum in terra Hungariae, Orsowae se tenebat. Item hic morabatur etiam die 15 mensis Augusti, ad die 18 denuo in Bulgaria, in castro Novigrad contra Orsowam sito aderat (Zs. O. I, num. 4491, 4496—4499, 4501; Wertner op. cit. HK 26 [1925] 228 sq.). Ex his documentis eminet, quod Orsowa erat locus, quo catervae militum occidentalium et exercitus Hungaricus convenerunt et congregabantur (Rázsó p. 416), exercitus autem unitus medio mense Augusto Istrum transivit.

*nedum Thurcorum timeret cesarem ... sustentare possemus* — Spem et superbiam Sigismundi decretum Venetiarum die 1 mensis Martii anno 1396 editum indicat: abiciunt pacificationem inter imperatorem Byzantii et Baiazetem, quoniam Sigismundus cum exercitu mense Iunii iam Constanti-napoli adesse vult (Ljubić IV, p. 360).

*furere in magna rerum ... expugnatis* — Pars brevis sequens usque ad vocabulum "expugnatis" diplomate Sigismundi pro familia de Kanisa die 17 mensis Februarii anno 1401 edito nititur et quidem huius partem primam in sententiam mutatam, alteram autem partem textui convenienter sequendo: "una nobiscum personaliter et potenter progredientibus adversus et contra Turcorum ... regni nostri et nostrorum infestorum capitaliumque inimicorum territoria et confinia regni nostri creberrime hostiliter devastantium sevitiā comprimendam et feritatem elidendam castra metati et dum ad climata dicti regni Bulgariae ... applicuissemus fortissimisque civitatibus et



castris Bidinjo et Orehow nuncupatis per ipsos Turcas retentis et vendicatis per nos in brachio excelso gloriose expugnatis” (Sopron vm. I, p. 546).

*Oriszo et Bidinio* — Th. ordinem nominum civitatum in fonte suo inventorum falso commutavit. Exercitus Christianus primum Bidinium (Bdyn, Hungarico nomine: Bodon, hodie Vidin in Bulgaria) oppugnare coeperat. In hac parte Bulgariae, quae integritatem suam iam amisit, imperator Stracimirus regnabat, tamen a praesidio Turcico inspectus. Stracimirus, cum milites Francogallici ad oppugnationem se expedirent, altero die Sigismundo se dedit, praesidium autem Turcicum tradidit. Orehow, ut fons Th. diploma pro familia de Kanisa editum nomen alterius castris servavit, nonnisi postquam longius oppugnabatur, praesidium Bulgaricum tradidit. Idem est ac Rahovo in Bulgaria a castro Bidinio ad meridiem-orientem ad Istrum situm (Wertner op. cit. HK 26 [1925] 229 sq.; Jireček, Bolgárok p. 335; Rázsó p. 418).

*circa festum ... sancti Michaelis archangeli* — Proelium in vigilia festi Sancti Michaelis, scilicet die 28 mensis Septembris consertum est.

*castris Maioris Nicapolis* — Idem est ac castrum Nicapolis, quod in ripa dextera Istri, contra os fluvii Alutae situm est. Sententia falsa est, quam Jireček quoque approbavit (Bolgárok p. 336), ex qua hoc castrum idem esset ac Nicapolis ad Haemum (hodie Nijkup), quam civitatem imperator Traianus condidit et ab Istro procul, prope Trnovo (Veliko Târnovo) sita est (Kropf L., Az 1396-diki nikápolyi csata színhelye [= Locus pugnae ad Nicapolim anno 1396 commissae], Száz. 28 [1894] 490 sq.).

737 *sepius vulnerati redibant* — Exercitus Christianus a die 12 mensis Septembris per duas hebdomades Nicapolim oppugnabat, quae iam paene se dedit, cum Baiazetes die 27 mensis Septembris a Trnovo cum subsidiis advenit. V. Rázsó pp. 418 sq.

*Nicolaus autem Secundini* — V. caput (10.) sent. 92.

*Chalapinum fuisse posuit* — Aeneas Silvius epistulam, in qua a Nicolao Secundino de moribus Turcorum certior factus est, in parte operis sui de Scythia scripta memorat (Asia cap. 29, Opera omn. p. 307). Th. falso dicit Aeneam Silvium etiam caput 4. operis “Europa”, cuius titulus est: “De Turcarum origine et propagatione, victu, vestitu et moribus”, secundum epistulam Nicolai Secundini conscripsisse et item falso constituit Nicolaum Secundinum atque eum sequentem Aeneam Silvium Pazaitem cum Chalapino identificavisse. Re vera Aeneas Silvius seriem rerum conturbans tempus pugnae ad Nicapolim commissae post Baiazetem captum (anno 1402) fuisse scripsit, cum iam filius huius regnabat. Lapsus non intellegens Th. causam contradictionis in Nicolaum Secundinum transtulit.

*Cesar autem Thurcorum ... conatus appropinquabat* — Baiazetes obsidione Constantinopolis intermissa exercitum Asiaticum quoque Hadrianopolim convenire iussit, mox inde Trnovo progressus est. Adventus eius non res necopinata fuit. Cum locum Trnovo insideret, Sigismundo praecipiente Iohannes de Maroth, banus de Macho nocte quadam magnitudinem



exercitus exploravit. In diplomate quodam Sigismundi anno 1403 edito vis exercitus Turcorum vocabulo “validissima potentia” describitur (Veress E., Gyula város oklevéltára [= Archivum civitatis Gyulae] [1313—1800], Bp. 1938, p. 5). Summa capitum exercitus solito more in maius lata est (Wertner op. cit. HK 26 [1925] 240 sq.). V. Rázsó pp. 416 sq., 419.

*collatis prelium inirent* — Verba sequentia congruunt cum vocabulis capitis 4. operis “Europa” Aeneae Silvii: “collatis signis prelium iniens” (Opera omn. p. 395). 738

*mox Franci ... irruerunt in turmas* — Milites Francogallici non e consuetudine pedibus pugnabant, sed necessitate coacti ex equis descendunt. Nam pars exercitus Turcorum loco quodam edito instructus impetum eorum exspectabat, et quidem eo modo, ut pedestres, ianissarii stipites ante semet ipsos tellure defixerunt. Causa stragis id fuit, quod coniunctio Francogallorum cum ceteris partibus ingredientibus exercitus Christiani interrupta est, atque hae posteriores eo tempore in locum pugnae advenerunt, cum Francogalli ab equitatu Turcico, qui duce Baiazete utrimque impetum faciebant, iam deleti sunt. Descriptio pugnae accurata, ex qua non vis numero maior exercitus Turcici, sed sollertia belligerandi Baiazetis et status regni sui, qui hoc fieri possibile fecit, victoriam reportaverunt, apud Delbrück III, pp. 497 sq. legi potest. Cf. Rázsó pp. 420 sq.

*dissoluti in tumultus ... relinquentes ingenia* — Verba sequentia congruunt cum vocabulis capitis 4. operis “Europa” Aeneae Silvii: “tumultuose fusus castra et impedimenta reliquit” (Opera omn. p. 395). 739

*in fugam convertuntur* — Agmen medium Sigismundo duce non statim, sed proelio atrocissimo conserto, cum Francogallis devictis numero iam imminutum factum erat, e proelio excessit. Narratio Th. de re, quo modo Hungari se gesserint, differt ab eo genere scribendi auctoris nostri, ex quo ipse res popularibus suis adversas aut silentio omittit, aut transformat. Textus memoriam operis Aeneae Silvii “Commentarii” renovat: “Gallos cladis causam fuisse memorant, qui propter nobilitatem priores pugnae partes sibi arrogantes ubi ad hostes pervenere dimissis equis pedestrem pugnam conseruere, nec Hungaros sui consilii fecere participes. Soluti equi retro abierunt, quos sine sessoribus conspicati Hungari universam Gallorum Anglorumque manum (excitatus enim pulvis prospectum impediabat) obtruncatam credere ac terrore percussi turpi se fugae commiserunt. Illi dum acriter pugnant relictis a suis, undique ab hostibus circumventi magna ex parte caesi sunt, reliqui capti” (Commentarii, Francofurti 1614, p. 325). Quoniam opus “Commentarii” primum anno 1584 prelo editum est, Th. ex hoc rem sumere non potuit, quamquam Aeneas Silvius forsitan solus auctor magnae auctoritatis esse potuit, a quo fugam Hungarorum cognoscere non aspernatus esset. Hoc modo Th. de Francogallis, qui ex equis descenderunt, e sermone rei non immemori certiore factum esse cogitare debemus.

*multi cecidere ... captivitate affecti* — Inter bello occisos erant e baronibus membra familiarum de Peren (Perényi), de Rozgon (Rozgonyi), de Chak



(Csáki), de Maroth (Maróti), Forgach, de Kapla (Kaplai), de Nagmihal (Nagymihályi) (Pór—Schönherr p. 432; Wertner op. cit. HK 26 [1925] 247; Rázsó p. 421). Inter captivos erat filius ducis Burgundiae, qui pro pretio redemptionis 100 000 florenorum auri libertatem recepit, atque ipse palatinus Leustachius de Ilsva. Hunc liberatura familia pretium redemptionis per complures annos colligere conabatur, tamen nequiquam, et palatinus nunquam in Hungariam est reversus. Ad tempus quoddam in custodia principis insulae Mytilenarum in mari Aegaeo sitae Francisci Gattilusii morabatur et anno 1400 ibi testamentum conscripsit intellegens sibi non contingere, ut libertatem recuperaret (Zs. O. I, num. 5793, II, num. 36, 135, 201).

*Et, nisi ipse rex ... obrutus fuisset* — Sigismundus comitantibus cancellario, archiepiscopo Strigoniensi Iohanne de Kanisa, Hermanno comite Ciliae et comite castri Norimbergensis secundo flumine Istro nave vectus aufugit, alii praeter flumen Danubium domum reversi sunt, vaivoda autem Transylvaniae Stiborius (Stibor) in ipsam Transylvaniam viam sibi fecit. (Die 13 mensis Novembris anno 1396 iam in Transylvania diploma edidit. Zs. O. I, num. 4553.)

(204.)

740 *rex Persarum ... penas daret* — Imperator Persarum in pugna ad Salamina (a. Chr. n. anno 480) devictus anno 465 occisus est.

740—741 *equoris per aquas ... de Kaniisa frater eiusdem* — Pars sequens textu diplomatis Sigismundi pro familia de Kanisa die 17 mensis Februarii anno 1401 editi nititur: “retroflexos gressus cum ... Iohanne archiepiscopo et Stephano fratre suo ... nostro lateri pro tuitione nostre persone fideliter ... adherentibus per Danubii et pelagi flumina in galeis remigando ad civitatem Constantinopolitanam perveniendo ... ad climata regnorum nostrorum Dalmatie et Croatiae ... ingrediendo” (Sopron vm. I, pp. 547 sq.).

740 *Constantinopolitanam ad urbem* — Sigismundus adveniens Constantinopolim non domum properavit, sed ad res imperii orientalis Romani agendas se contulit et alterum bellum contra Turcos praeparandum moliturus fuit. De his omnibus praecipuae communicationes in epistula eius die 11 mensis Novembris anno 1396 conscripta legi possunt. (H. V. Sauerland, Ein Brief des Königs Sigmund von Ungarn an den Grossmeister des Johanniterordens Philibert von Naillac, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 21 [1896] 565 sq.)

*ad Rodum* — Sedes magni magistri ordinis militaris Iohannitarum est.

*ad horas navigavit* — Sigismundus galea praefecti classis Venetiarum Thomae (Tommaso) Mocenigo, futuri ducis Venetiarum (1414—1423) vectus die 21 mensis Decembris anno 1396 Ragusium advenit (Pór—Schönherr p. 436; Sebestyén p. 60). Thomae Mocenigo praemio annum redditum mille florenos auri expedit (Zs. O. I, num. 4591—4593).



*archiepiscopus Strigoniensis* — Scilicet Iohannes de Kanisa (v. caput 741  
{201.} sent. 724).

*Stephanus de Kaniisa* — Frater natus minimus archiepiscopi est. Annis 1391—1393 comes Siculorum (Zs. O. I, num. 1951, 1958), annis 1394—1401 magister aulae regis id est magister ianitorum erat (Reiszig op. cit. Turul 55 [1941] 24 sq.).

*superius nominati ... gratum fieret* — Pars sequens usque ad vocabula 741—742  
“gratum fieret” diplomate Sigismundi pro familia de Kanisa die 4 mensis Martii anno 1397 edito nititur: “pretaxati viri perfidi uterque Stephanus una cum ... fautoribus suis ex cordiali prisco et mero doloso desiderio cunctis nisu et nixu suis anhelantes nos ... de dictis regnis nostris eliminare et excludere, optentis a Ladizlao rege Apolie, nato scilicet condamnato Karoli regis huiusmodi litteris, ut iidem viri perfidi uterque Stephanus successores ipsius Lachk in antefatis regnis nostris vicarii ipsius Ladizlai regis essent generales et precipue quicquid in dictis regnis et cum regnicolis nostris prefati uterque Stephanus in persona et auctoritate ipsius Ladizlai regis desponderent, ordinarent et donarent ac sponderent, cuncta illa idem Ladizlaus rex acceptaret, ratificaret et perhempniter extremo roboraret” (Fejér X/2, pp. 416 sq., Dl. 8202).

*Ladislauum natum regis Karoli* — Anno 1390 Neapoli coronatus est. Obiit 741  
anno 1414 (Miskolczy op. cit. Száz. 55—56 [1921—1922] 337).

*uterque Stephanus ... assecutam deflet rusticitatem* — Clades ad Nicopolim 742—743  
accepta eorum baronum animos vehementer permovit, qui opes et primos honores iam tempore Ludovici I. adepti sunt, Sigismundo operam suam commodabant, ut regnum obtineret, atque munimento ipsi fuerant, tamen personae huius se non dederunt, praesertim quia non per eum ascensum suum ad altiores honorum gradus assecuti sunt. Hi, quorum princeps palatinus Stephanus de Chaktornya erat, spe destitutos se habebant, cum patefactum est id, quod Sigismundus vim Turcorum agredientium pervertere nequit. Huic destitutioni accedit dubitatio propter longam absentiam Sigismundi exorta: primo ne id quidem notum erat, viveretne rex. De ea re, quis regnum et coronam obtineret, haud multum meditandum erat. Regnum appetens aderat, qui iure prodire potuit: filius Caroli Parvi, Ladislaus e familia Ludovici I., consanguineus reginae Mariae anno 1395 mortuae. Ipse, quamquam nec domi, Neapoli adhuc regnum suum stabilire potuit, annis praeteritis perseverabat in postulatione, ut coronam Hungaricam adipisceretur et vicarios regios nominavit, immo donationes fecit, quamvis auctoritas harum nulla esset. Familiam Lackfi sibi conciliare iam pridem temptabat. Stephanum Lackfi de Chaktornya anno 1392 vicarium regnandi potestate instructum fecit, at hic ei tunc non obsecutus est. Nunc tamen Sigismundo absente se ducem eis praefecit, qui incontenti erant (Hóman, M. tört. III, pp. 193, 203.; Pór—Schönherr p. 415; Cutolo II, p. 35). Id, quod Sigismundus in Dalmatia apparuit et praesentia repentina assecutorum Sigismundi — imprimis familiarum de Gara et de Kanisa —



motum in ipso ortu oppresserunt. Nam omnia, quae Th. chronologia rerum falso adnotata in capite (207.) profert ut res, quae post annum 1401 acciderunt, re vera ineunte anno 1397 acta erant.

- 743 *marittimis in partibus demoratus* — Sigismundus non annum et sex menses, sed sesquimensem in ora maritima peragebat. Die 6 mensis Februarii anno 1397 adhuc in castro Tininiensi (hodie Knin in Iugoslavia) morabatur, at exeunte mense iam in civitate Crisio (Hungarice Kőrös, hodie Križevci) in Slavonia erat (Zs. O. I, num. 4630, 4651).

*dominorum de Kaniisa* — Frater natu maior archiepiscopi, Nicolaus de Kanisa annis 1388—1398 magister tavernicorum erat. Obiit anno 1404. In diplomatibus una cum duobus fratribus memoratus est.

*Iohannis de Maroth* — Familia Iohannis de Maroth de genere Guthkeled orta est, quod iam saeculo XIII locum Marót (hodie Morović in Iugoslavia) in comitatu Valko situm sibi comparavit (Karácsonyi II, pp. 33, 42 sq.). Sedes possessionum familiae late extensarum assidue castrum et oppidum Marót mansit (Csánki II, pp. 272, 284). Iohannes de Maroth anno 1398 comes Siculorum, annis 1398—1409 banus de Macho erat (Zs. O. Index).

- 744 *tres et medius anni* — Th. tres annos et sex menses a tempore reditus Sigismundi, quod a se ipso haud recte adnotatum est, a medio anno 1398 computat, tamen determinatio temporis etiam sic falsa est.

*violente deditus corruptioni* — Sigismundus a prima iuventute vitam turpem agebat. Voluptates quidem libidinosae animum sponsae, mox uxoris, Mariae ab eo abalienabant et pectus socrus, Elisabethae aversa voluntate implebant. Sermo popularis propter mores corruptos eum ignominia notavit. In carmine quodam famoso Husitarum in lingua Hungarica conscripto, cuius fragmentum Sebastianus de Tinod saeculi XVI servavit, locis infernis producitur, ubi eum propter feminas vitiatas lectum fervidum manet (Szilády Á., Tinódi Sebestyén összes művei [= Opera omnia Sebastiani de Tinod] [Régi magyar költők tára] [= Opera collecta poetarum veterum Hungaricorum] III, Bp. 1881, pp. 357 sq.).

- 745 *Contulere igitur ... captivitati darent* — Membra familiae Lackfi tunc iam non vivebant, itaque sententia eorum nullis animum commovere potuit. Sigismundum ii barones regni — quorum principes archiepiscopus et summus cancellarius Iohannes de Kanisa, palatinus Detricus Bebek, iudex curiae Francus de Zechen erant — ceperunt, qui anno 1397 caedem membrorum familiae Lackfi excogitabant vel si minus, saltem animo duro spectabant.

*tauro duce* — Scilicet secunda nota zodiaci est.

*sancti Vitalis ... triumphum* — Id est dies 28 mensis Aprilis.

- 746 *manus eorum in ipsum iniecerunt* — Vocabulum congruit cum textu litterarum donationalium Sigismundi pro Laurentio de Tar die 24 mensis Novembris anno 1405 editarum: “iniecissent manus in nostram personam detinendam” (Fejér X/4, p. 381; Békefi R., A pásztoi apátság története 1190—1702 [= Historia abbatiae Paztuhensis annis 1190—1702], Bp. 1898,



p. 283). Iteratio indicat Th. tractando comprehensionem Sigismundi diplomate quodam usum esse aut diplomate pro Laurentio de Tar edito aut alio quodam accuratissime conscripto. Th. de tempore accurate certior factus erat. Die 24 mensis Aprilis Sigismundus diploma quoddam edidit, at diploma die 8 mensis Maii ab eo consilio regni (ab universis prelatis, baronibus et proceribus regni Hungariae) editum notum est, quod tempore captivitatis Sigismundi res regni agebat (Zs. O. II, num. 1030, 1057).

*nisi illorum ... sibi inisset dissuasio* — Vir tantum solus armis correptis Sigismundum defensurus ausus est: Laurentius de Tar, futurus magister pincernarum regis, sed aggressores quinque vulneribus inflictis eum ad arma inutilem fecerunt.

*geniti, quorum alter ... alter Iohannes vocabatur* — Filius natu maior palatini Nicolai de Gara, quem membra familiae de Horwathi anno 1386 occiderunt, similiter ac pater, Nicolaus nominabatur, annis 1386—1390 banus de Macho, annis 1394—1402 banus Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae, ab anno 1402 usque ad mortem (ad annum 1433) palatinus fuit, filius autem minor Iohannes annis 1398—1402 comes Spalatensis, annis 1402—1403 comes Temesiensis erat. Obiit anno 1429 (Wertner op. cit. Száz. 31 [1897] 916 sq.). Neutiquam aetate tam iuvenes erant, atque Th. eos describit.

*castro eorum Soklos* — Soklos (hodie Siklós) castrum est in comitatu Baraniensi haud procul a fluvio Dravo (Csánki II, p. 457; Györffy, Tört. földr. I, p. 378). Sigismundus castrum anno 1387 a familia de Soklos (Siklósi), quae se ad familiam de Horwathi adiunxit, adimens anno 1395 familiae de Gara dedit (Zs. O. I, num. 3970).

*assignarunt* — Fons Th., cum res in castro Soklos actae, igitur quae in ultima parte capituli (204.) et in capite (205.) legi possunt, enarrantur, descriptio brevis Aeneae Silvii est: “mulierique viduae, cuius virum interfecerat, in custodiam traditus, donec regni proceres supplicium decernerent. Sed non defuit capto in extremis rebus providentia qui ut erat facundia potens, mulieri longe melius esse ostendit regium sanguinem conservare quam fundere. Dimissus ab ea ... Mulieris viduae filios et honoribus et opibus inter primos regni proceres cumulavit, quorum adhuc alterius vivit filius Ladislaus Garus comes regni palatinus” (Europa cap. 1, Opera omn. p. 388). Th. viduam secundum enarrationem Aeneae Silvii primam actricem rerum gestarum fecit, nonnisi eam partem enarrationis eius transformando, in qua instituta baronum regni explicata erant. Secundum fontem Th. captivus ideo familiae de Gara ad custodiendum traditus est, quia Sigismundus patrem membrorum e familia de Gara oriundorum morte multari iussit. Th., quamquam notum habuit rem non ita facta esse, verba Aeneae Silvii non omisit, sed tantum iis horum usus est, quae sibi apta fuerunt. At dum Aeneas Silvius etiamsi rem secundum documenta falso, tamen psychologicè recte explicavit, enarratio Th. elementis veri similitudinis caret. E textu permutato hanc sententiam scriptoris capere possumus: Th. rem, ex qua Nicolaus de Gara a membris familiae de Horwathi occisus est, Aeneae Silvii



gratia non commutat, explicationem tamen, quae parum idoneam se ostendit, omnino omittere non audet, sed eam probandam facere conatur. Haec perseverantia in textu, qui fons acceptus erat et forsitan quia auctor huius papa fuerit, valde proprietatis aevi est. At simul quod ad genus scribendi pertinet, maxima licentia fruitur. E versibus perpauca operis Aeneae Silvii scaenas operi cuidam poetico convenientes aptasque ad animos lectorum commovendos componit, quas etiam auctores scaenici agere potuissent.

(205.)

747 *ipsius regis Ladislai ... compellebatur* — Th. vocabula sequentia e partibus ad formulam solitam compositis eorum diplomatum Sigismundi transcripsit, quae exeunte anno 1403, cum possessiones infidelium publicarentur, permulta edita sunt: “nonnulli ... ingrati ... rebellionis calcaneo ducti ... vota eorum devia ... in personam Ladislai filii condam Caroli de Duracio direxerunt, cuius tandem banderium erigendo per diversa loca regni in eiusdem et regnicolarum devastationem et incommoda detulerunt et ... in locis capitulorum et ecclesiarum cum reliquiarum processibus idolatrica perfidia dictum banderium venerari disposuerunt ... plurimas civitates, possessiones et loca ... subiugari faciendo” (Fejér X/4, p. 242).

*Hungariam versus iter continuavit* — Non anno 1401, sed anno 1403 Ladislaus Hungariam sibi comparare temptavit. At nonnisi usque ad Dalmatiam pervenit, ubi ii praelati et barones duce archiepiscopo Strigoniensi Iohanne de Kanisa eum expectaverunt, qui anno 1397 intimi fideles Sigismundi erant (Cutolo I, pp. 261 sq.; Hóman, M. tört. III, pp. 217 sq.).

749 *regem legitime coronatum ... non esse deserendum* — Th. in fontibus suis significationem non repperit, ex qua vitae Sigismundi periculum intentatum esset. Ne res quidem suae aetatis eum adducere potuerunt, ut sententiam explicaret, in qua caedem regis improbat. Rationem suam generis scribendi notam habentes pro certo sumere possumus eum explicationes longas conscribendo propositum quoddam — etiamsi sub conscientia — habuisse. Ut coniectari potest, descriptio longa, in qua res gestae in memoriam revocantur, ad notum anni 1471 archiepiscopi Iohannis Vitéz de Zredna et fratris sui patruelis, episcopi Quinqueecclesiensis Iani Pannonii adiungitur, quo ipsi Matthiam regno spoliaturi erant. Vita quidem Matthiae tunc non periclitabatur, posterius tamen id videri potuit, mors autem amborum praelatorum quasi postulavit, ut periculum vitae Matthiae in maius tolleretur. Quaestio, iustumne esset tyrannum occidere, opinionem hominum saeculi XV acutissime occupatam tenebat. Non dissensio inter fautores regni et liberae rei publicae in medium venit, quasi posteriores e causis theoreticis caedem tyranni iustam esse praedicavissent. Trutina disceptationis, quae saeculo priore ad fautores liberae rei publicae tantopere inclinata erat, nunc in latus adversum se flexit, praesertim ex opera aulicorum



humanistarum. Th. aperte non e latere liberae rei publicae periculum monarchiae imminens observat, sed discordiam intra supremam catervam dominantis classis commoveri videt, sicut re vera facta est. Sententia Th. opinioni scholasticorum adversaria est. Scholastici, ut Iohannes Saresberienensis saeculi XII in opere "Polycraticus" exempla e testimonio vetere proferens conscripsit, caedem tyranni probavit, Iohannes (Jean) Petit autem, professor universitatis Parisianae facinus ducis Burgundiae Iohannis, qui Ludovicum ducem Aurelianensem anno 1407 necari iussit, argumentis doctrinae plenis defendebat. Secundum Iohannem Saresberiensem Iulius Caesar tyrannus fuit, qui mortem meruit, at Dante Brutum et Cassium in loca inferna profundissima detrudit et cancellarius Florentinus Colluccio Salutati quoque factum horum improbavit. Quoniam secundum opinionem aliorum studiosorum artium humaniorum Iulius Caesar parricida et bestia fuit, falsa reductio esset de dissimilitudine sententiarum medii aevi et renascenti ita agere, quasi altera alteram removerit. Tamen Th. sententiam aliam, magis saecularem habet, ac scholastici profitebantur. Eo, quod Th. in ultima parte capitis superioris Iulium Caesarem profert et sortem eius cum ea sorte comparat, quae Sigismundo minitatur, graviter et severe affirmat se legitimum regem etiam tunc inviolabilem habere, si hic more tyrannorum regnat. Haec omnia nonnisi ita explicari possunt, ut ipse immodicam dominationem, quae absolutismus nominatur, probaverit. (Fr. Bezold, Republik und Monarchie in der italienischen Literatur des 15. Jahrh., in: Aus Mittelalter und Renaissance, München—Berlin 1918, pp. 253 sq.; Idem, Zur Geschichte des politischen Meuchelmords, ibid. pp. 273 sq.; A. Martin, Colluccio Salutati's Traktat "Vom Tyrannen" [Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte, 47], Berlin—Leipzig 1913, pp. 30 sq., 39; K. Eckermann, Studien zur Geschichte des monarchischen Gedankens im 15. Jahrhundert [Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte], Berlin—Grunewald 1933, pp. 42 sq.; A. Martin, Soziologie der Renaissance. Stuttgart 1932, pp. 96 sq.)

*a spectaculo liberavit* — Contrarie narrationibus Aeneae Silvii et Th. membra familiae de Gara a primo ideo Sigismundum custodiendum susceperant, ut concitatione animorum sedata eum iterum in regnum restituerent. Immo vero, iam etiam motui baronum regni, qui Sigismundum ceperunt, hoc cum dissimulato consilio se adiunxerunt. Habitus animorum pro Sigismundo brevi tempore mutabatur. Barones regni eum regno spoliare et regem novum creare serio cogitabant, sed quoniam de persona huius consentire non potuerunt atque regni aemuli plurimi se praesentabant, barones ad reconciliandum inclinabant, nonnisi eam condicionem statuendo, ut externi — ecclesiastici et saeculares — praeter vaivodam Stiborium latifundia castrorum a Sigismundo accepta redderent. Die 31 mensis Augusti anno 1401 Nicolaus de Gara filium baronibus regni tradendo sponsione se obstrinxit fore, ut hoc accideret et eo intercedente Sigismundus libertatem recepit. Ipse index eorum nominum, qui consensum



fecerunt, et condicio a his statuta indicant barones regni cunctos e familiis Hungaricis ortos consiliariis externis a Sigismundo fautis, imprimis episcopo Zagrabieni Eberhardo obstitisse (diploma die 31 mensis Augusti editum v.: Zs. O. II, num. 1218).

*sub conditione ... deducere ad horas* — Die 29 mensis Octobris anno 1401 Sigismundus Papae iure iurando amnestiam discordiarum sempiternam dedit illis, qui ipsum in custodiam dederunt (Fejér X/4, p. 75), deinde in Bohemiam abiit regnum a rege Venceslao, a fratre suo natu maiore adepturus.

(206.)

753—754 *Inter quos erat ... nondum oblita est* — Haec descriptio bene composita de Iohanne de Maroth probabilis, omnibus nota videtur.

754 *tumque partium superiorum ... venit in Hungariam* — Th. hic res in secunda parte anni 1403 gesta enarrat, cum Sigismundus, postquam annum et sex menses in Bohemia et in Moravia moratus est, in Hungariam reverti cogeretur, quia Ladislaus Neapolitanus in Dalmatiam venit. Regio septentrionalis-occidentalis Hungariae re vera Sigismundo favit atque eum non deseruit, quoniam vaivoda Stiborius, dominus regionis circa fluvium Vagum sitae, qui Sigismundi sectator origine Polonus fuit, multitudine castrorum suorum nitens iam primo impedire potuit, ne quis regi se obviam verteret.

*suorum fidelium pre manibus habebantur* — Fautores Sigismundi — praeter vaivodam Stiborium membra familiae de Gara, Hermannus comes Ciliae, Iohannes de Maroth, Petrus de Peren — mirum in modum cito et deliberate prodierunt. E successu motus eorum effectum est, quod munita gravissima, ut Visegrad, ubi corona servabatur, in manu Sigismundi manserunt. Similiter Buda, ubi Nicolaus de Gara die 28 mensis Iunii domum Nicolai de Marczali, qui particeps rebellionis fuerat, ademit (Zs. O. II, num. 2520).

755 *sospitem Bude morari* — Sigismundus Posonio adveniens Budae diploma die 25 mensis Augusti edidit et usque ad diem 9 mensis Septembris ibidem commorabatur (Zs. O. II, num. 2585, 2634).

*terga vertit* — Ladislaus Iadriae die 5 mensis Augusti coronari quidem se iussit, sed quoniam conatum periculo haud vacuum vidit et timebat, ne sors patris iteraretur, exeunte mense Octobri Neapolim reversus est (Pór—Schönherr pp. 461 sq.; Cutolo I, p. 265).

*litteras scripsisse ... rogatum effecisse ferunt* — Ne vestigium quidem epistulae huiusmodi habemus et nullo modo veri simile est eam conscriptam esse.



## &lt;207.&gt;

*clementiam subtrahebat* — Prosperi eventus militares brevi assecuti 756  
 fautorum Sigismundi, imprimis autem possessiones ademptae illos praelatos  
 et barones ad potestatem Sigismundi accipiendam commoverunt, qui paulo  
 ante Ladislaum regem agnoverant. Sigismundus die 8 mensis Octobris anno  
 1403 amnestiam dedit illis, qui ad datum tempus arma deponunt, mox die 29  
 mensis Octobris eam pro membris familiarum de Kanisa et Bebek quoque  
 valere iussit (Fejér X/4, pp. 225, 230).

*Enimvero ... facilius comprehendere posset* — Prorsus e contrario factum  
 est ac Th. enarrat. Sigismundus praelatis, baronibus et proceribus amne-  
 stiam ex pacto dedit, tamen nobiles regni veniam nonnisi tunc sperare  
 potuerunt, si demonstrabant se detrimenta in ministerio cuiusdam baronum  
 fecisse. (Zs. O. II, num. 6721: anno 1409 Sigismundus amnestiam nobili  
 cuidam in comitatu Liptoviensi dat, si hic nobilis demonstrare potest se  
 tempore motuum anno 1403 concitatorum familiarem palatini Detrici  
 Bebek fuisse.)

*Kewrewsdwarhel* — Civitas Crisium medio itinere inter fluvios Dravum 757  
 et Savum sita sedes est comitatus eiusdem nominis. Comitatus Slavoniae  
 bano vel vicario huius praeside ex consuetudine conventum iudiciale  
 solitum "sedem Crisiensem" nominatum, simul consultationes de rebus  
 politicis quoque ibi habebant. Civitas nomine Kőrösudvarhely non est.  
 (Topographiam comitatus medii aevi bene notam habemus, quae in studio  
 quodam accuratissime tractatur [Csánki, Kőrös], tamen loci sic nominati  
 mentio ne in hoc quidem facta est.) Nec civitas Crisium nomen Kőrösudvar-  
 hely habuit. Erat autem in altera parte comitatus a civitate Crisio ad  
 meridiem-orientem sita villa Újudvar nominata. Th., qui ut protonotarius  
 ipse aderat in Slavonia et particeps erat iurisdictionis, quae in civitate Crisio  
 habita est, duo vocabula locorum contrahendo et transformando tertium  
 quoddam non existens vocabulum loci formavit. Locus rei in hac falsa forma  
 notus omnibus factus est et memoratur in enarrationibus comprehensivis de  
 historia Hungariae compositis (Pór—Schönherr p. 437; Hóman, M. tört.  
 III, p. 205).

*dietam universalem ... celebrandam indixit* — Sigismundus non congrega-  
 tionem generalem habuit, ad hanc convocandam ipse tempus non habebat,  
 sed comitiva eius, barones, qui coram eo aderant et nobiles illius regionis  
 participes consultationis esse potuerunt. Tempus Th. falso constituit. Res  
 tota non anno 1403, sed anno 1397 acta est, cum Sigismundus ex itinere post  
 pugnam ad Nicapolim facto domum reversus est. Die 6 mensis Februarii  
 anno 1397 Sigismundus Tininii, in castro maritimo (hodie Knin), die 2  
 mensis Martii in villa Zakan (hodie Zákány) ad Dravum, in comitatu  
 Simigiensi sita morabatur et interim die 27 mensis Februarii in civitate  
 Crisio diploma edidit. Probabiliter eodem loco die 25 mensis Februarii duo  
 privilegia data sunt, at locus, ubi edita sunt, solito modo omittitur. Ex his



consultatio re vera per dies complures habebatur. Tempus rei cruentae die 27 mensis Februarii esse potuit. Nam die 2 mensis Martii Sigismundus iam possessiones a membrorum familiae Lackfi publicatas dono dedit (Zs. O. I, num. 4630, 4647, 4648, 4651, 4653).

757—758 *Stephanus filius Laczk ... fugibundus queritavit* — Tempore consultationum occasione peropportuna oblata, cum membra familiae Lackfi sine comitiva aderant, rege praesente Nicolaus de Gara et Hermannus comes Ciliae gladiis strictis Stephanum de Chaktornya et Stephanum de Simontornya occiderunt, Andream de Debreköz autem una cum aliis in carcerem coniecerunt. Ii, qui aufugere potuerunt, in Bosnam perfugerunt. Nomina baronum, qui participes necis membrorum familiae Lackfi fuerunt, in diplomate die 9 mensis Iunii anno 1398 edito enumerantur (Zs. O. I, num. 5355). Maxima pars possessionum membrorum familiae Lackfi publicatarum familiae de Kanisa, Nicolao de Gara et Hermanno comiti Ciliae contigit (Hóman, M. tört. III, pp. 205 sq.).

759 *Etenim illum ad cesarem ... dicebant* — Narratio partis sequentis diplomate Sigismundi pro familia de Kanisa die 4 mensis Martii anno 1397 edito nititur: “nunciis suis ad Payzath imperatorem Turcorum super eo, ut ipsius Payzath filiam dicto Ladizlao regi matrimoniali federe molirentur copulare et copulatos similiter litteris ipsius Payzath imperatoris Turcorum exinde prius optentis sacro regio dyademate ipsius regni nostri coronare indilate destinatis validum et sevissimum dictorum Turcorum cetum et falleratam cohortem ad territoria regni nostri inter fluvios Draue et Zawe existentia hostiliter introducere et per eosdem incendia valida et homicidia ac spolia grandia et detentiones, abductiones nobilium et ignobilium utriusque sexus immense pluritatis hominum fidelium nostrorum in regno et territorio nostris antefatis, prout hec cuncta ipsorum facinora vidualis ploratus, puppillaris ululatus et plebicule nostre fidelis dolorosos (!) gemitus nostre in conspectu approbarunt maiestatis, perpetrari facere nequiter veriti non fuerunt” (Fejér X/2, p. 417, Dl. 8202). Ladislaus Neapolitanus re vera cum imperatore Turcorum Baiazete colloquia habebat id quoque in mente reputans, ut unam ex huius filiabus uxorem duceret (Dipl. Eml. Anjou III, pp. 720, 742 sq.; Cutolo I, pp. 145 sq., II, pp. 44 sq.), sed haec omnia iam annis 1392—1393 acciderunt. Membra familiae Lackfi participes consultationum non erant, ne esse quidem potuerunt. Nimirum commenticia sunt diploma regium et narratio Th., quae hoc nititur, quasi membra familiae Lackfi anno 1396 Turcos vocaverint, ut regnum Hungariae devastarent. Turcis, cum exercitum Hungaricum post pugnam ad Nicapolim amissam domum fugientem insequerentur, occasio oblata est, ut regionem inter Dravum et Savum sitam vastarent.

*Ante hec ... parvas fuisse testantur* — Re vera primae turmae Turcorum praedantes post pugnam in campo Merularum anno 1389 commissam in terram Hungariae ingressae sunt. Iter per Serbiam faciebant, itaque locus, ubi praedabantur, pars occidentalis Hungariae meridionalis, regio Sirmien-



sis erat. Illic prima maior vis militaris Turcorum, quacum banderio Iohannis de Maroth bis quidem — primum ad Nagyolaszi (hodie Mandélos in Iugoslavia), deinde ad Nagyeng — proelium atrox conserendum erat, anno 1392 apparuit (Fejér X/4, p. 295 [editio recta: Veress op. cit. p. 4], Zs. O. I, num. 2605). In confinium orientale, in comitatum de Krasso Turci anno 1393 primum impetum fecerunt (Milleker B., A törököknek első betörései Délmagyarországba Zsigmond és Albert királyok idejében [= Primae incursiones Turcorum in Hungariam meridionalem temporibus regum Sigismundi et Alberti factae], Temesvár 1914, p. 9). Th. recte profert exitus graves devastationum Turcorum in regione Sirmiensi factarum. Nam haec regio iam tempore Romanorum locus vitae cultus humani florentis erat et ex hac hereditate in comparatione ceterarum regionum Hungariae multum conservare potuit. Civitates opulentae, incolis frequentes erant ibi saeculo XIV, quae in manu sua mercaturam inter Serbiam et Hungariam habebant, immo per Dalmatiam etiam commercio transmarino adiungebantur (cf. Mályusz op. cit., in Székely, Tanulm. pp. 178 sq.). Adnotatio Th., ex qua ipse vitae urbanae quondam florentis nonnisi ruinas videre potuit, non solum ut constitutio spectatoris et testis haud negligenda est, sed etiam sententiam suae aetatis describit. Nam eius rei testimonio est, quod existimatio nobilium communis altero dimidio saeculi XV iam partes civitatum bene notas habebat in eo, quod ipsae ad incrementum regni multum conferebant.

(208.)

*Postquam ipse ... turbatus est nunquam* — Non quidem rebus anno 1397 <sup>760</sup> in civitate Crisio actis, sed motu anno 1403 superato regnum Sigismundi in Hungaria plane non perturbatum erat. Potestate familiarum de Gara et de Cilia nitens duce summo cancellario Eberhardo illa caterva baronum formabatur, quae honores dignitatesque inter se ita dispertire potuit, ut membra catervae commoda sua firmata haberent, omnibus aliis autem ipsi reluctationem a primo inanem redderent. Barones, qui membra huius catervae fuerunt, extrinsecus ipsos inter se coniunctos esse eo demonstrabant, ut una cum Sigismundo et cum regina Barbara (Borbala) societatem militarem (ordinem draconis) conderent. Huius membra nonnisi ipsi, possessores potestatis fuerunt (Baranyai B., Zsigmond király ügyvezett sárkányrendje [= Ordo Draconis dictus regis Sigismundi], Száz. 59—60 [1925—1926] 561 sq.).

*Igitur cum ... electus est* — Sigismundus minime simplici modo rex Romanorum factus est. Anno 1410, cum rex Ruprechtus obiit, tres ex septem electoribus principibus regem Bohemiae Venceslaum regnatorem legitimum habebant. Hi erant sequentes: ipse Venceslaus, deinde dux Saxoniae et marchio Moraviae Jodok ut dominus marchiae Brandenburgensis, quam Sigismundus ei pigneraverat. Quattuor principes Rhenani



Sigismundum iam nonnisi ideo quoque electuri erant, ut hic, membrum familiae Lucemburgensis, regnum adeptus reditum fratris sui, Venceslai definite impediret, at inter ipsos quattuor electores dissensiones personales exstiterunt, quibus mederi impossibile erat. Comes palatii Rhenanus Ludovicus et archiepiscopus Augustae Treverorum archiepiscopis Mogontino et Coloniensi adversabantur. Sigismundus adiumento duorum prius nominatorum utebatur. Obligavit se, ut instituta regis Ruprechi rata haberet, id est eum, non autem Venceslaum legitimum suum decessorem duceret, mox comiti castri Norimbergensis, Friderico Hohenzollern potestatem iure suffragii marchionis Brandenburgensis pro se utendi dedit. Actio Sigismundi minime iure facta fuit, nec electio, quae die 20 mensis Septembris anno 1410 Francofurti ad Moenum habita est, legitima aspici poterat. Comes palatii Rhenanus et archiepiscopus Augustae Treverorum duobus aliis principibus absentibus edixerunt se Sigismundo suffragia ferre, mox Fridericus Hohenzollern cum suffragio Brandenburgensi ad hos se adiunxit. At archiepiscopi Mogontinus et Coloniensis, qui sententiis minus valuerant, die 1 mensis Octobris marchionem Jodok elegerunt, postquam Venceslaus et ipse Jodok quoque his se adiunxerunt. Disceptationi mors Jodok finem fecit, quae die 18 mensis Ianuarii anno 1411 accidit (L. Quidde, König Sigmund und das Deutsche Reich von 1410 bis 1419 [Dissert.], Göttingen 1881, pp. 8 sq., 43). Sigismundus probavit, ut electione nova habita de corona accipienda diiudicaretur. Haec die 21 mensis Iulii peracta est et sic Sigismundus deinde generaliter acceptus rex Romanorum habebatur (A. Kaufmann, Die Wahl König Sigmunds von Ungarn zum römischen Könige, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 17 [1878/9] 243 sq.; Pór—Schönherr p. 495).

761 *Galambocz* — (Goloboc, Golubaz, Galubenburg; hodie Golubac in Jugoslavia) castrum est in ripa dextera Danubii inter Belgradum et Orsowam situm.

*milite cinxit* — Oppugnatio castri anno 1428 erat. Th. casum non solum tempore, sed etiam re falso coniungit cum ea re, quod Sigismundus regnum Romanum adeptus est. Ab anno 1411 Sigismundum partim bellum in Venetias ductum, partim schisma ecclesiae occidentalis detinebat. Ansam proximam castri Galambocz oppugnandi res dederunt, quae post mortem despota Serbiae Stephani (die 19 mensis Iulii anno 1427) acciderunt. Nam ex pacto cum despota anno 1426 facto Sigismundus potestatem habebat, ut post mortem illius praeter cetera castra Belgradum et Galambocz acciperet (Szerbia p. XXVII; Fejér X/6, p. 812). Castrum Belgradum Sigismundus sine impedimento accepit (Gelcich op. cit. p. 329), sed castrum Galambocz castellanus Serbicus Turcis dedit (Jireček II/1, p. 164). Quia castrum Galambocz hostibus traditum continuitatem munimentorum Hungariae interrupit, Sigismundus anno 1428 id occupare temptavit. Ipse praefuit obsidioni, quae simul in terra et a fluvio gerebatur. In exercitu aggredienti aderat comes Temesiensis Stephanus de Rozgon una cum uxore, cum



comitissa Cecilia de Sancto Georgio (Szentgyörgyi), quae ipsa quoque de nave quadam “pixidibus seu bombardis balistisque et aliis ad id conquisitis ingeniis” castrum verberari iubebat (Pór—Schönherr pp. 567 sq.; Rázsó pp. 438 sq.). Quam fortiter uxor Stephani de Rozgon se gesserit, Sigismundus in diplomate anno 1430 edito enarrat, quo ei in compensationem possessionem donavit (Fejér X/7 pp. 628 sq.).

*cesar Thurcorum Chalapinus* — Scilicet Chalapja, unus ex filiis sultani Baiazetis I. (Obiit anno 1411.) Verum nomen Solymanus est. In altercatione inter fratres orta a Mahumeto I. (1402—1421) superatus est (Jorga, Osm. I, pp. 327, 354). Mentio nominis significat, quod Th. obsidionem castrum Galambocz tempore post ipsam electionem Sigismundi regis Romanorum fuisse cogitavit. Anno 1428 Amrates II. (1421—1451) regnabat.

*rege hostis potentior ... evasit manum* — Cum maior exercitus Turcicus subsidio adveniret, Sigismundo placuit obsidione desistere et evitare, ne pugna ad Nicapolim commissa nunc rebus minus secundis iteraretur, ipse tamen Danubium transeundo nonnisi aegre in terram Hungariae pervenire potuit. Non est veri simile ipsum sultatum adfuisse. Quod si ita fuisset, subsidio submisso bellum vix finiri potuisset (Jorga, Osm. I, p. 396).

*Zauissa Niger ... memoratur* — In expeditione contra Galambocz ducta milites Polonici quoque participes erant. Horum dux miles Zawisza Czarny de Grabow, vetus familiaris intimus Sigismundi erat, qui dum regi recedenti fuit praesidio ipse in certamine mortem occubuit. Sigismundus in epistula die 29 mensis Iunii anno 1428 magno principi Lithuaniae, Witoldo missa fortitudinem Czarny eximia cum laude profert (“miles strenuissimus et in armis peritissimus, in agendis velut tetragonus et fide ac devotione ... sincerissimus”. J. Caro, Liber cancellariae Stanislai Ciołek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung, AÖG 45 [1871] 527), die autem 6 mensis Februarii anno 1429 ipse viduae Czarny et liberis quotannis 300 florenos Hungaricos persolvere promisit (Altmann num. 7167 et 5563, 5972, 5992. Cf. Caro III, p. 607; A. Lewicki, Codex epistolaris saeculi decimi quinti, II [Mon. Pol. XII] Cracoviae 1891, pp. 64 sq., 102, 179; A. Sokotowski—I. Szujski, Codex epistolaris saeculi decimi quinti, I [Mon. Pol. II] Cracoviae 1876, p. 65).

(209.)

*heretice pravitatis* — Vocabulum e terminologia ecclesiastica ortum in 762 diplomatibus Hungaricis quoque usitatur (anno 1425: “hereticam pravitatem ... pululantem”, anno 1428: “Bohemis heretice pravitatis fautoribus” (Tóth-Szabó pp. 355 sq.).

*Johanne Wykleff* — Scilicet Iohannes Wiclif (obiit anno 1384) unus ex iis, qui praefuerunt motui Anglico antipapali et beneficia ecclesiastica saecularisatio, ad tempus quoddam professor universitatis Oxoniensis fuit. E



doctrinis eius, quae etiam dogmata fundamentalia ecclesiae Romanae attingebant, iurisdictio canonica 24 praecepta partim haeretica, partim falsa edixit (Hauck, *Realenc.* XXI, pp. 225 sq.). Synodus Constantiensis die 4 mensis Maii anno 1415 eum haeticum obstinati animi declaravit et libros concremandos, ossa disicienda praecepit.

*Iohanne Hwz* — Iuvenis studiorum universitati Pragensi addictus, mox ibidem professor, ab anno 1402 orator capellae Pragensis de Betlehem nominatae et sacerdos a confessionibus uxoris regis Venceslai erat. Orator ecclesiasticus illustrissimus et amans patriae, Bohemiae, qui magnas partes habuit in eo, quod nota et forma Teutonicae universitatis Pragensis abolitae sunt. Doctrinae de fide et sententia de ratione ecclesiae administrandae Iohannem Hus sectatorem Iohannis Wiclif demonstrant. Contra arbitria improbantia curiae papalis a synodo generali patrocinium et satisfactionem expectabat et litteris Sigismundi securitatem praestantibus atque adiumento dominorum Bohemicorum confisus spe immo fiducia ductus fore, ut sibi participes synodi de veritate doctrinarum suarum convincere contingeret, die 3 mensis Novembris anno 1414 Constantiae apparuit. Synodus die 6 mensis Iulii anno 1415 eum ut haeticum obstinatum a munere sacerdotali removit et magistratui saeculari tradidit, qui eodem die eum damnavit et ad rogam duxit (Hauck, *Realenc.* VIII, pp. 472 sq.).

*Huzistas vocamus* — Sectatores Iohannis Hus, doctrinas haeticas Bohemicas sequentes in diplomatibus Hungaricis primo assectatores Iohannis Wiclif nominabantur, tamen iam antea quoque adnominatio Husita usitata erat. Sic anno 1421 in diplomate quodam Sigismundi vocabulum “Wyclefistis seu Husitis” invenitur (Tóth-Szabó p. 350). Formae quidem nominis “husita” in formis maxime variis orthographicis apparent (“hostista, husita, hussita, hussyta, hwssita, huzita, huzyta, huzzita, hwzyta, hwzzita, usita, uzita”, Tóth-Szabó pp. 145 sq.), tamen forma “Huzista”, quae apud Th. invenitur, in diplomate nonnisi semel usitata nobis apparuit (in archivo Cremnicensi [Körmöcbánya, hodie Kremnica in ČSSR], Tóth-Szabó p. 145), at generaliter “Huszt” nominantur haetici in codicibus linguae Hungaricae ineunte saeculo XVI conscriptis (Szarvas G. — Simonyi Zs., *Magyar nyelvtörténeti szótár* [= *Lexicon historiae linguae Hungaricae*], Bp. 1890, I, p. 1524).

*Hanc preter catholice fidei* — Fons partis sequentis veri similiter caput 41. operis Aeneae Silvii “*Historia Bohemica*” nominati est: “Inter haec et alia apud Bohemos nephanda et inaudita prius emersit haeresis. Pichardus quidam ex Gallia Belgica transmissio Rheno per Germaniam in Bohemiam penetravit, qui praestigiis quibusdam fidem sibi concilians, brevi tempore non parvam mulierum virorumque plebem ad se traxit, quos nudos incedere iubens. Adamitas vocavit. Et occupata insula quadam, amne Lusmicio cincta, filium dei se dixit et Adam vocari. Connubia eis promiscua fuere, nephas tamen iniussu Adam mulierem cognoscere. Sed ut quisque libidine incensus in aliquam exarsit, eam manu praehendit et adiens principem, in



hanc, inquit, spiritus meus concaluit. Cui princeps respondit, ite crescite et multiplicamini et replete terram. Aiebat caeteros homines servos esse, se vero et qui ex eis nascerentur, liberos” (Opera omn. p. 109). Memoria Aeneae Silvii eo revocatur, quod Adamitae ordo sunt nominati, et horum conformatio a conditore quodam constituta creditur, quem auctor noster hominem animos suorum fautorum sectatorumque vehementer moventem describit, at ipse dissentiens ab Aenea venefica potestate magi cuiusdam praeditum dicit, qui animalibus imperat. Vocabula nonnulla quoque tantopere congruunt, ut horum convenientia fortuita dici non possit: “nephanda ... emersit heresis ~ *infandus ordo ... emererat*”, “mulierum virorumque plebem ... traxit ~ *utriusque sexus homines ... trahere*”, “nudos incedere ~ *incedebant nudi*”, “crescite et multiplicamini ~ *creserent et multiplicarentur*”, “princeps ~ *senior*”. Quoniam ratio scribendi Th. nobis haud ignota est, ex tot casibus congruentibus auctorem nostrum textu Aeneae Silvii ut fonte usum esse ideo quoque pro certo habere possumus, quia partim vocabulum “otheecz” insertum et cetera supplementa — ut reflexio nomini Adam addita —, partim vocabula omissa intellegi et explicari possunt. Ne id quidem minimi momenti est, quod textus a K. Höfler editi (Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen, I—III [FRA, SS 2, 6, 7], Wien 1856—1866) nullam similitudinem cum enarratione Th. habent. Exempli causa Laurentius de Březina eos “Piccardos” nominat. Commentariolus Dobrowsky quoque investigatorem textus translati destituit (Geschichte der böhmischen Pikarden und Adamiten, Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, 1788, 300 sq.). Quaestionem quidem summam non convenientia textuum cogitata profert, sed id maxime quaeritur: si Th. “Historiam Bohemicam” Aeneae Silvii notam habuerit, cur ex ea etiam alia documenta non transtulerit, exempli causa ea, quae de Iohanne de Hunyad et de Ulrico de Cilia proferuntur, cum ratione sua congruunt et simul opinioni suae de historia conscribenda formatae bene accommodari possunt. Partes singulae capituli congruentes — haud cunctae — inveniri quidem possunt etiam in epistula Aeneae Silvii anno 1450 scripta, qua opus de synodo Basiliensi compositum cardinali Iohanni Carvajal misit (FRA, SS 67, p. 168: “Plerisque mos fuit, ut nudi incederent Adamiteque vocarentur. His nihil proprii fuit neque certe uxores erant; in communi victum habebant unumque principem, quem vocaverunt Adam. Si quis libidine incensus in quampiam fuit, apprehensa muliere, flexo genu ante principem stetit et, in hanc, inquit, spiritus meus exarsit. Quibus Adam, ite, ait, crescite et multiplicamini et replete terram”), tamen ad eam rem, secundum quam putare possumus epistulam aetate Th. in Hungaria notam fuisse, nullam ansam habemus. Ad quaestionem solvendam coniectura offertur, ex qua illa pars “Historiae Bohemicae”, quae de Adamitis conscripta erat, a historiae huius studioso quodam describebatur atque ut textus separatus in Hungariam, ad manus Th. allata erat.

*Adamitarum vocatus ... abolitaque est* — Nomen “Adamita” potestates 763—764



ecclesiasticae praecipuo studio motibus haereticis medii aevi dederunt accusando horum participes communitatis feminarum, ritualis parricidii liberorum et orgiarum nocturnarum habitarum. Ars magica et mores corrupti notae cum haeresi congruentes habebantur. Cathari quidem haud magis crimina falsa effugiebant — quorum quondam Christiani pristini quoque accusabantur —, quam ineunte saeculo XIV Valdenses Austriaci et una cum his circa annum 1315 Valdenses Bohemici. Crimina in hos posteriores allata erant: Luciferum adorare et in speluncis subterraneis ad coetus turpissimos convenire. Motus Husitarum in litteris concertatoriis orthodoxis quoque cum Luciferianis et cum Adamitis copulabantur, ipse autem totus populus Bohemicus, ut congregatio generalis in Čáslav mense Iunio anni 1421 habita id conquesta est, sodomiae et incestus est accusatus. In hunc annum ipsum incidit insectatio illius sectae Husitarum, cui nominatio Adamita continenter adiungebatur. Ipsi Husitae membra huius sectae mense Martio anni 1421 depulserunt, qui inde in insulam quandam fluvii Lusmicii (hodie Lužnice) se receperunt, unde — ut traditur — latrocinia factitabant, singulis noctibus saltabant et in voluptatibus libidinosissimis se effundebant. Proelio atroci conserto Iohannes Zyska mense Octobri anni 1421 resistentiam eorum infregit et eos trucidari iussit. Adamitae, de quibus rumores huiusmodi praëiudicati divulgabantur, membra cuiusdam cohortis phanaticae chiliastae esse potuerunt, qui ultra doctrinam Iohannis Zyska et sociorum huius a praeceptis ecclesiae se removerunt, imprimis a dogmate transsubstantiae, proprias autem doctrinas propagando probabiliter ne ab actionibus quidem terrificis abhorrebantur. Crimen, quod notam morum corruptorum ipsis inurit, vix plus rationis habet, quam crimina temporibus antecedentibus dissipata habuerant (Hauck, *Realenc.* I, pp. 164 sq.). Ipse Aeneas Silvius quoque, cuius enarratio fons magni momenti est rumorum de Adamitis pervulgatorum, phanatismum Adamitarum testimonio confirmat. Profert enim rem ab Ulrico Rosenberg sibi nuntiatam, secundum quam Adamitae capti et ad rogam damnati laete cantando mortem igni allatam expectabant. Quantumvis per praëiudicatos, immo inimicos rumores Th. de Adamitis certior factus sit, sortem autem eorum tractando, sicut mos suus erat, sententiarum nexu libere et varie usus sit, vim motus accuratissime agnovit, cum litteris mandavit: secundum opinionem sectae divinum consilium est, ut opes cunctae communes fiant. Nam secundum sectas extrema profitentes studendum est ad res pristinas restituendas, quae gradum sublimiorem morum in se recondunt et dissensio inter rationes in sententiis de societate formatas plerumque nonnisi id est, quod altera secta formam societatis minus, altera autem maius evolutam assequi malebat. Doctrinam communismi Christianorum pristinatorum sequentes non tantopere ad nimium pervenerunt ac Adamitae, qui familiam, civitatem, bona et dominationem repudiando secundum rationem totius aequalitatis societatem cogitatione praecipiebant (E. Troeltsch, *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen* [Gesammelte Schriften, I], Tübingen 1923<sup>3</sup>, pp.



404 sq.). Investigator accuratissimus Husitismi, J. Macek sectam Adamitarum eiusmodi, quae doctrinas ab exteris assumpsisset, exstitisse omnino negat. Ipse eos, qui ab aequalibus Adamitae nominabantur, cum chiliastis identificat, ideologiam autem eorum e rationibus societatis Bohemicae formatam esse putat. Contra sententiam Macek E. Werner notas Adamitarum cum sectis antecedentibus congruentes aperiendo, quamquam opinionem Aeneae Silvii praeiudicatam esse affirmat, libertinismum Adamitarum non commenticium crimen falsum putat, sed momentum proprium habet, quod voluntatem eorum, id est rationes societatis dimittendas describit (Th. Büttner—E. Werner, *Circumcellionen und Adamiten. Zwei Formen mittelalterlicher Haeresie* [Forschungen zur mittelalterlichen Geschichte, 2] Berlin 1959, pp. 73 sq., 82, 129 sq.).

(210.)

*fidem catholicam tutare tenebatur* — Caerimonia coronationis Teutonica 765  
— similiter ac cunctae caerimoniae coronationis omnino — officium ecclesiae fideique defendendarum praedicavit, simul praecepit, ut rex ipse se fidem promissi sui servare iure iurando voveret. Secundum formulare Coloniense archiepiscopus anulum tradendo his verbis regem admonuit: “ut hodie ordinarius caput ac princeps regni ac populi, ita perseverabis auctor ac stabilitor christianitatis et christianae fidei et per hunc [anulum] scias triumphali potentia hostes repellere, hereses destruere”, gladium autem tradendo: “per eundem ... sanctam dei ecclesiam eiusque fideles propugnes ac protegas, nec minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes execres ac destruas” (G. Waitz, *Die Formeln der deutschen Königs- und der römischen Kaiser-Krönung vom zehnten bis zum zwölften Jahrhundert, Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Hist.-phil. Klasse 18* [1873] 81 sq., de iuramento v. pp. 34 sq.). Dubium est, an Th. ordinem coronationis Teutonicae notum habuerit. Fieri potest, ut enuntiationem sequentem diplomatis ordinum die 17 mensis Iulii de coronatione Wladislai I. anni 1440 editi ante oculos habuerit: ordines Hungarici regem invitaverunt “primum pro honore dei et fidei sanctae catholicae augmento ... ad suscipiendam coronam” (Kovachich p. 237).

*non semel suscitavit robur* — Sigismundus post mortem fratris, Venceslai — die 16 mensis Augusti anno 1419 — primum anno 1420 robur militare Hungariae et imperii Romanorum contra Husitas duxit. Pro certo habebat se cum exercitibus post longum apparatus motis bulla papali ad bellum rei Christianae causa suscipiendum adiutus omnem resistantiam frangere posse et dominum Bohemiae fore. Ideo quoque totam deditionem postulans repudiavit eos, qui ad paciscendum se flectere prompti erant. Detrimentum, quod expeditio magna Sigismundi cepit, annis sequentibus iterabatur, quotiescunque impetus generalis vel expeditio minor facta est, immo anno



1427 Husitae fecerunt impetum cum copiis in regna confinia invadentibus. Ultimum bellum rei Christianae causa contra Husitas susceptum anno 1431 ductum est. Tunc legatus papae, cardinalis Iulianus Cesarini quoque vix aufugere potuit. (Res ex imperio Romanorum accurate tractat Fr. Bezold, K. Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten, I—III, München 1872—1877, quae ad Hungaros pertinent, descripta sunt apud Pór—Schönherr pp. 539 sq.; Tóth-Szabó pp. 56 sq.)

*regno Bohemiae edebat vastitates* — Testibus fontibus aequalibus vastatio et caedes utrimque maxima cum saevitia factae sunt.

766 *imaginem calicis* — Calix, signum communionis sub specie panis et vini, ad ius aequum et par ordinis sacerdotalis et fidelium ostendendum natus et aptus habebatur. Articuli Pragenses anni 1420, qui optata moderatiorum continebant, similiter perseverabant in postulatione, ut fideles in communiōne praeter panem etiam vinum sumerent, ac compactata Pragensia anni 1433 nominata e disceptationibus in synodo Basiliensi habitis usum calicis confirmaverunt (Hauck, Realenc. VIII, pp. 487 sq.).

*Siiska* — Iohannes Zyska (Žižka) familia nobili Bohemica est ortus. In pueritia altero oculo captus est. Militiam in aula regis Venceslai capessivit, in ordine militari Teutonico stipendia faciens aderat in pugna ad Tannenberg commissa, pugnabat contra Turcos in Hungaria, ad Azincurtum (hodie Azincourt) autem cum Anglis contra Francogallos. Dux Husitarum factus ingenti facultate percepit milites suos etiam sine armis ad tegendum aptis tegimentisque aeratis equitatu invadenti resistere posse et formatione carrorum pro vallo obiectorum condicionem victoriarum continuarum effecit. Quamquam anno 1421 ictu sagittae altero oculo quoque captus erat, munere imperatorio usque fungebatur. Anno 1424 in obsidione civitatis Priscaenae (hodie Přebyslav, ČSSR) pestilentia absumptus est.

*tum vero rebus in humanis ... eodem erat ingens* — Adnotatio Th. ad sententiam motus Husitarum sociale referri potest. Quamquam Husitismus re et veritate motus socialis erat, apud aequales in forma ideologiae religiosae apparuit. Enuntiatio Th. demonstrat ipsum non solum dissensiones religiosas percepisse, itaque quamquam tantum sensu naturali, ad rem ipsam accuratius cognoscendum pervenisse.

*Kothumbaniia* — Cuthna (hodie Kutná Hora, ČSSR) medio aevo civitas de argentifodinis clara erat. Nomen in forma “Kothumbaniia” nonnisi apud Th. invenitur.

*maxime autem, cum ... ferocitatem reddidit* — Pugna ad Cuthnam tempore belli a Sigismundo anno 1421 gesti commissa est. Exercitus imperialis, priusquam Sigismundus copias suas ab oriente movit, se recipere coactus est (die 2 mensis Octobris). Iohannes Zyska igitur cum adversariis singillatim congredi potuit. Exercitui Sigismundi Philippus (Pipo) de Ozora praefuit. Hic die 21 mensis Decembris anno 1421 civitatem Cuthnam cepit, mox exercitum Bohemicum undique circumvenit, at Iohannes Zyska nocte se ex hostium manibus eripuit, die autem 6 mensis Ianuarii anno 1422,



postquam copiis novis adductis munitus est, catervas Sigismundi disiectas inter Coloniam (hodie Kolín, ČSSR) et Cuthnam aggressus est. Tanta trepidatio est orta, ut Sigismundus adhuc eodem die a civitate Cuthna aufugeret. Iohannes Zyska recedentes citato agmine secutus est, die 8 mensis Ianuarii eos superavit, civitatem autem Broda Teutonicorum (Německý Brod, hodie Havlíčkův Brod, ČSSR) liberavit (Huber II, pp. 439 sq.; Pór—Schönherr pp. 542 sq.).

*sinodum celebrare procuravit* — Post pugnam ad Cuthnam commissam et post alias complures clades Sigismundi synodus Basiliensis convocata est (anno 1431), Th. tamen res enarrandas permiscens ad synodum anno 1414 Constantiae convocatam redit, quae nimirum non finis, sed inceptum belligerationum erat. 767

*Hieronimus* — Hieronymus Pragensis doctrinas Iohannis Wiclif Oxonii cognovit, Parisiis titulum “magistri” assecutus est, in universitatibus Aldebergiensi et Coloniensi docebat. Die 20 mensis Martii anno 1410 Budae coram Sigismundo orationem more Wiclif compositam habuit, qua iram regis in se convertit. Ut discipulus fidelissimus Iohannes Hus particeps sortis magistri sui factus est (Hauck, Realenc, VIII, pp. 484 sq.; L. Klicman, Processus iudiciarius contra Ieronimum de Praga habitus Viennae a. 1410—1412 [Historický Archív, 12], Praha 1898, p. 5).

*heresiarche* — In capite Iohannis Hus, cum munere sacerdotali privatus ad supplicii locum ducebatur, pileus excelsus papyraceus impositus est, cui vocabulum “Haeresiarcha” inscriptum erat. Iohannes Hus die 6 mensis Iulii anno 1415, Hieronymus Pragensis die 30 mensis Maii anno 1416 Constantiae igni cremati sunt.

(211.)

*quindecimus ... instaret annus* — Annus a Th. recte adnotatus est, quod quidem auctor noster raro facit. 768

*Herwoiia* — Hervoia (obiit anno 1416) exeunte saeculo XIV et ineunte saeculo XV vir ingenio egregius inter primores Bosnenses erat. Ad augendas potestatem vel potentiam suam contentionibus de regno sive domi, in Bosna, sive in Hungaria ortis sollertissime uti potuit. Praecipue in ora maritima, in Dalmatia consistere studebat. Ibidem in nomine regis Neapolitani Ladislai ut vicarius generalis regius imperium tenebat, quod titulo “dux Spalati” anno 1403 ab eodem rege Ladislao accepto confirmavit (Zs. O. II, num. 2570, 2705), cum autem videret Sigismundum potestate superiorem factum esse, anno 1408 huic se subiecit. Praemio Spalatum sibi retinere potuit, immo etiam alios honores consecutus est. Membrum ordinis Draconis et simul consiliarius auctoritate validissimus regum Bosnae factus est (Wertner, Déslzláv pp. 234 sq.; Thallóczy L., Hervoja herceg és címere [= De duce Hervoja et armis eius], Turul 10 [1892] 5; Klaić, Bosznia pp. 230 sq.).



*Dux enim ... ingens predo fuit* — Ineunte anno 1413 Hervoia complura castra aemuli Bosnensis sui, vaivodae magni Sandalj cepit et — secundum criminationes — societate cum Turcis iuncta possessiones Sandalj vastitabat, cum hic Sigismundo mandante despotae Serbiae, Stephano Lazarevich (Lazarević) auxilium ferret. Inde duo barones Hungarici, Iohannes de Gara frater palatini et banus Slavoniae Paulus Chupor de Monozlo possessiones Hervoia in Hungaria sitas publicaverunt, Sigismundus autem eum titulo “ducis Spalati” privavit, ab ordine Draconis amovit, civitatem autem Spalatum — magnum gaudium huic afferendo — e dominatione eius liberavit (Klaić, Bosznia pp. 264 sq.; Fejér X/5, pp. 384 sq., 404 sq.).

769 *regis absentia* — Sigismundus ab exeunte anno 1412 a Hungaria aberat. Prius in regione Foro Iulii commorabatur, ubi rebus belli contra Venetias gerendi occupabatur, mox consultationes synodum Constantiensem apparantes tempus eius occupabant.

*Rex enim ipse ... adeptione agebat* — Constantiae synodum papa Iohannes XXIII. (1410—1415) die 5 mensis Novembris anno 1414 inauguravit, Sigismundus autem una cum regina Barbara die 8 mensis Novembris Aquisgrani coronati sunt.

*regia de commissione id cure erat* — Sigismundus die 6 mensis Ianuarii anno 1414 Cremonae vicarios generales regios archiepiscopum Strigoniensem Iohannem de Kanisa et palatinum Nicolaum de Gara maximam potentiam ipsis tribuendo nominavit, simul potestatem dedit, ut si alter eorum impediretur, alter iusto iure instituta facere possët (Fejér X/8, p. 546).

*Iohannem de Gara* — V. caput (204.) sent. 746.

*Iohannem de Maroth* — V. caput (206.) sent. 753.

*Chwpor de Monozlo* — Familia Chupor de genere Monozlo orta est. Huius membro cuidam secunda parte saeculi XIII cognomen ioculari Chupor additum erat, quod posthac nomen familiae factum est (Karácsonyi II, p. 381). Oppidum Monozsló (hodie Moslavina in Iugoslavia), unde familia se nominavit, in comitatu Crisiensi inter Dravum et Savum est situm (Csánki, Kőrös p. 27). Paulus Chupor annis 1407—1410 comes Crisiensis, anno 1410 comes Zagrabiensis, annis 1412—1415 banus Slavoniae erat. (Anno 1408 semel iam banus nominatus erat. Zs. O. II, num. 6152.)

769-771 *Ille vero ... predam ibidem dedere* — Hervoia se ad Spalatum omissum accommodare nequivit et quoniam a Venetiis auxilium sibi comparare frustra temptavit, animum regis Bosnae, amici Hungariae, Ostoia sibi inclinavit. Sigismundus tunc, ut Ostoia neutri parti se adiungeret, Tvrtko II., qui ab anno 1408 in Hungaria custodiebatur, ut antiregem in Bosnam misit. Consilium primo eventus prosperos habuit. Tres barones Hungarici — Iohannes de Gara, Iohannes de Maroth, Paulus Chupor — tumultus ad usum suum transferendo cum catervis suis in Bosnam ingressi sunt, ut cum Hervoia controversiam definite transigerent. Hic tamen mature adiumentum a Turcis sibi comparavit et vires Bosnenses—Turcae unitae victoriam



Hungaris exitialem reportaverunt. Proelium ineunte mense Augusto anni 1415 ad meridiem a Savo in territorio banatus de Ozora commissum est. Pugna ita notissima est, ut in ea Turci prima occasione Bosnensibus contra exercitum Hungaricum adiumento fuerunt (Klaić, Bosznia pp. 271, 267 sq.; Pór—Schönherr pp. 527 sq.; Kupelwieser p. 34).

*Johannes enim de Gara ... libertate potitus* — Libertas Iohanni de Gara 771 probabiliter affinitate fratris sui, palatini cum familia regia Serbica comparata est. Mense Septembri anni 1416 iam in Hungaria aderat, immo quidem nihil omisit, ut pretium 65 000 florenorum auri e tributo iobagionibus universatim imposito conferretur, quod ad Iohannem de Maroth et ad tres alios barones redimendos necesse fuit (Fejér X/8, pp. 564 sq.).

*pondus feramentorum ... ad memoriam reliquit* — Abbatia ordinis Sancti Benedicti in civitate Batha (hodie Báta), in angulo comitatus Tolnensis meridionali sita saeculo XI orta est. Ecclesia eius saeculo XV locus a peregrinatoribus frequentatus erat. Anno 1434 papa Eugenius IV. — rege Sigismundo rogante — indulgentiam largiens hanc ecclesiam frequentantibus “miraculosum sanguinem Christi de sacramento eucharistie emanatum” inter reliquias ibi custoditas esse dicit. Opinio, ex qua sanguis Christi in hostia oculis visibilis fit, cohaeret cum cultu eucharistiae et cum miraculis nomine “missa Bolsenensis” vel “missa Gregoriana” notis, quae ut themata artium in opere tectorio Raphaelis Santi atque in pictura Alberti Dürer Schmerzensmann nominata servantur. Reliquiae sancti sanguinis et loci peregrinatorum in Europa occidentali usque ad medium saeculum XIV apparebant. In Hungaria quoque erant loci et reliquiae huiusmodi, documenta tamen horum nonnisi e temporibus posterioribus, e saeculo XV restant. E commemorationibus de reliquiis Batensibus, quae saeculis XV—XVI adnotabantur, nonnullae ante adnotationem Th. ortae sunt, tamen tempus rei ab auctore nostro memoratae — annus 1415 — veterimum est. Non est enim dubium, quin tunc, cum Iohannes de Gara votum voveret, ecclesia in Batha, quae prope possessiones familiae de Gara in meridionali regione regni extensas sita erat, iam locus a peregrinatoribus frequentatus fuerit (Kónyi—Holub—Csalog—Dercsényi, A bátai apátság és Krisztus-vére ereklyéje [= Abbatia Batensis et huius reliquiae sanguinis Christi nominatae], Tolna vármegye múltjából [= E temporibus praeteritis comitatus Tolnensis] 5, Pécs 1940, pp. 7 sq.; Pásztor L., A magyarság vallásos élete a Jagellók korában [= De vita religiosa Hungarorum aetate regum familiae Jagula (Jagiello)], Bp. 1940, pp. 135 sq.). Vincula Iohannis de Gara praeter modum gravia esse potuerunt. In litteris donationalibus Sigismundi anno 1427 editis, cum enarratur, quo modo Iohannes de Gara vulneratus captusque atque tempus per longum vinculis pressus sit, necesse putatur mentionem etiam eius rei facere, secundum quam Iohannes de Gara “feramentorum immensa vincula ferre non abhorruit” (Fejér X/6, p. 863). Haec igitur verba cancellariae regiae non in sententia generali sunt



dicta, sed ad rem quandam votivam attinent, cuius memoriam Th. quoque servavit et eam vulgus latius notam habebat.

*magnam auri summam fudit* — Adnotationem Th. diploma Sigismundi anno 1427 editum affirmat, in quo rex Iohanni de Maroth possessionem dono dat et simul sors huius enarratur. Ex his Iohannes de Maroth quattuor totos annos in captivitate mansit et nonnisi 40 000 florenorum auri pretio redemptionis soluto libertatem recepit, haec autem summa pecuniae thesauris rebusque pretiosis perditis, immo ruina possessionum et iobagionum ipsi conquirenda fuit (Fejér X/6, p. 889). Id est iobagiones, etiamsi non cuncti, condicionem primam, ut se sustentarent, amiserunt, ipsi opibus — certe pecoribus — suis ademptis dissipabantur, possessiones autem devastabantur (“iobagionum suorum non modicam dispersionem et possessionum suarum devastationem et desolationem”).

- 772 *Et quid de Paulo Chwpor ... voce eiusdem* — Paulus Chupor vivus iam non est domum reversus. Incertum est, utrum in pugna, an eo modo fabuloso, quo modo Th. descripsit, e vita discesserit.

<212.>

- 773 *Stephano de Losoncz bano* — Familia Stephani de Losoncz de genere Tomaj orta est (Karácsonyi III/1, pp. 104 sq.). Ipse unus e sectatoribus fidelissimis Sigismundi erat, cui dominus suus complura munera unum post alterum mandabat, tamen semper nonnisi ad id tempus, quoad rationes militares alias causas omnes postposuerunt. Anno 1387 banus Dalmatiae et Croatiae, annis 1387—1388 banus Zeuriensis, annis 1390—1392 banus de Macho erat (Zs. O. I, Index).

*Est etiam pugnatum ... memoria dignum* — Caput tempore et sententia maxime cum capite <201.> sent. 722, 723 cohaeret. Tempus expeditionis Stephani de Losoncz ver anni 1395 est, expeditioni autem incipiendae altercatio inter Merche (Mircea) et Daan orta occasionem obtulit, quando Merche cum Sigismundo constitutum fecit. Schönherr tempus cladis Stephani de Losoncz accuratius descriptum post bellum Sigismundi in Transalpinam terram ductum ponit, cum castrum Nicapolis Minor captum est, litteras Sigismundi anno 1399 conscriptas afferens, in quibus rex causam interitus Stephani de Losoncz et rerum ex hoc sequentium, id est, quod Transalpina terra amissa, regio autem Istri in potestatem Turcorum redacta est, arma nimium sero capta fuisse dicit (Pór—Schönherr p. 428; Milleker op. cit. p. 11). Verba litterarum hanc coniecturam similiter refutant, ac eventus posteriores. Ex illis enim exercitus Hungaricus, quamquam rex iterum ac saepius mandata ad milites mercennarios conducendum dabat, tam segniter congregabatur, ut Stephanus de Losoncz solus remansit et a multitudine Turcorum pressus est (Zs. O. I, num. 5769, editio prior mendosa: V. Motogna, Politica externă a lui Mircea cel Bătrân [= Ratio rerum externa-



rum vaivodae Mircea cel Bătrân], Gherla 1924, pp. 41 sq.). Iohannes Karácsonyi, qui textum litterarum haud notum habuit, rem mense Maio anni 1395 fuisse coniectat (A magyarok és románok második közös harca a törökök ellen [= Secunda pugna communis Hungarorum et Rumanorum contra Turcos conserta] Cultura 1 [1924] 12 sq.). Consequentia perempti exercitus re vera Transalpina terra atque regio Istri amissae fuerunt et hoc ipsum detrimentum allatum aestate anni 1395 Sigismundus quam primum deleturus fuit, cum — ut Th. in capite (201.) sent. 722, 723 enarravit — vaivodam Merche (Mircea) castro Nicapoli Minore capto reponeret in regno, regionem autem Istri liberaret. Ex rebus anni sequentis 1396, cum bellum Nicapolim duceretur, castrum Nicapolis Minor regio a dicione Turcorum constanter liberata demonstratur, quod ergo — secundum ordinem temporum — autumnno anni 1395 amissam esse non potuit.

*Merche ... petivit auxilium* — Pactio vaivodae Merche (Mircea) cum Sigismundo die 7 mensis Martii anno 1395 Brassoviae facta iterum ac saepius prelo edita est (Fejér X/2, p. 270; Urkb. Siebenb. III, p. 135; Zs. O. I, num. 3864).

*Stephanus de Losoncz ... missus extitit* — Stephanus de Losoncz ineunte mense Aprili anni 1395 in Transalpinam terram ingressus est (Urkb. Siebenb. III, p. 149), die autem 16 mensis Septembris in diplomate quodam mortuus esse dicitur (Csáky I, p. 175). Exitus infelix expeditionis Stephani de Losoncz in memoria hominum penitus inveterari potuit, si ipse Sigismundus quoque res ut “tempore Stephani bani de Losonch” factas indicavit.

*subsecutum est miraculum ... quievit in pace* — Legenda, ex qua caput decisum loqui coepit et sacerdotem ad confessionem rogat, in litteratura ecclesiastica medii aevi propria est et in variantibus diversis iterum ac saepius adnotata est. Monachus Franciscanus Pelbartus de Temesvar, qui secunda parte saeculi XV vixit, in opere suo “Stellarium corone benedictae virginis Marie” complura exempla huiusmodi adnotavit (lib. XII, pars II, art. 1., afferens opus Anselmi “Liber miraculorum”, item casus, qui in “Scala coeli” legi possunt) et idem casum a Th. enarratum quoque descripsit: “Sed quoniam manus domini non est abbreviata, his etiam nostris temporibus certa acciderunt miracula ad id fidem facientia. Nimirum fidedignis viris, qui affuerunt et viderunt, referentibus didici, quod cum ad partes Transalpinas imperator Sigismundus bellando accessisset, contigit inibi quendam militem cecidisse. Post multos autem annos cum iterato idem imperator partes ad illas cum exercitu accessisset, ecce omnibus audientibus vox quasi fletus scilicet ac lugubris sibillationis cepit insonare. Cumque cuncti, quid nam foret mirarentur, de mandato imperatoris ceperunt inquirere inter vepres silvasque et lucos circumadiacentes. Et ecce repererunt quoddam cadaver iacere in quodam rubo putrefactum adeo, quod incrementis iunci et spine veprium ipsum pertransiundo penetraverant et ex illo cadavere sonus ille flebilis audiebatur resonare. Unde clara voce ait astantibus et quid foret conquiritibus dicens: Habetisne presbyterum, cui



confitear. Afferte mihi domini. Ego enim iam ante annos plures in bello Sigismundi imperatoris miles affui et in hoc loco pugne corruí. Sed quoniam beate Marie in vita mea semper devote servivi, ideo eius meritis faventibus id mihi a deo concessum est et donatum misericorditer, ne anima mea a corpore isto iam pene consumpto et thabefacto dissolveretur, ut damnationem eternam evaderem. Unde tota anima mea in me tenetur nec mori possum, donec plene confitear, quia habeo damnabilia crimina, que commiseram. Et pro veritate huius confirmanda mox, ut confessus fuero, a flebili sibillo hoc meum cadaver cessabit anima dissoluta, que usque modo miraculose est per virginem beatam retenta. Tunc obtulerunt ei sacerdotem et facta confessione ac absolute mox resoluta anima vocis illius sonus cessavit. Et tunc tam imperator quam omnes, qui aderant, deum et beatam Mariam laudaverunt. Ecce ergo miraculum". (Textum prodit K. Timár, *A levágott fej gyónása* [= Confessio capitis decisi], *Ethn.* 22 [1911] 317 sq.) Secundum coniecturam Karácsonyi (op. cit. *Cultura* 1 [1924] 15) Th. et Pelbartus alter ab altero libere legendam adnotaverunt. Karácsonyi textum Pelbarti rem veram accepit, scilicet Pelbartus a testibus et spectatoribus de casu certior factus est nec offensus est eo, quoniam modo scriptor anno 1504 defunctus rem anni 1395 ipsis ab aequalibus cognoscere potuisset. Immo quidem Karácsonyi id quoque explicare sibi potuit, quo modo Th. ipsam rem notam habere potuisset. Sacerdos a confessionibus — arbitratur Karácsonyi — monachus Franciscanus quidam esse potuit, Franciscani coniuncti erant cum palatino Michaeli Orzaagh de Gut, qui, quoniam possessiones suae cum latifundiis familiae de Losoncz confines fuerunt, ipse quoque animum ad narrationem attendere potuit. Explicatio, quae coniecturis alia ex alia nexis nititur, accipi non potest. Congruentia textuum duabus variationibus inter se cohaerentibus fidem facit. At quinam fuerint donor et acceptor? Quoniam opus Th. anno 1488 prelo editum est, editio autem prima operis Pelbarti de Temesvar anno 1498 apparuit (Szilády Á., *Temesvári Pelbárt élete és munkái* [= De vita et operibus Pelbarti de Temesvar], Bp. 1880, p. 55), non videtur dubium, quin auctor Th. fuerit, quae res eo affirmatur, quod aequalis Pelbarti de Temesvar, Osvaldus de Laska in operibus suis ("Biga salutis", "Gemma fidei") anno 1497 et anno 1507 editis partim etiam fidem narrationi suae additurus Th. ut fontem appellat ("Legitur enim in chronica Hungarorum", Timár op. cit. p. 318). Osvaldus de Laska — ut cogitari potest — sententiam in opere quodam prelo edito descriptam fide magis dignam, quam opinionem arbitratorum a Pelbarto de Temesvar memoratorum habere potuit. Ex his auctorem Th. esse probatum cogitare possumus. Tamen tempus, quo "Stellarium" conscriptum est, cum anno editionis non congruit. Opus Pelbarti de Temesvar annis 1481—1483 conscribatur et antequam prelo emissum est, manu scriptum divulgabatur (Szilády op. cit. pp. 9 sq.). Sic conici potest exemplar quoddam manu scriptum in Th. manus pervenisse, immo credibile quidem est legendam e sacra oratione ipsius Pelbarti de Temesvar Th. notam esse,



quoniam huius auctor annis 1480 in monasterio Franciscanorum Budensi morabatur et ibidem etiam ut orator laudem sibi colligebat (Karácsonyi, *Ferenc rend II*, pp. 20, 568). Si Th. textum in ambone praelectum narrationi suae inseruit, intellegimus, cur duae variationes inter se ad verbum non congruant. Ceterum historia fabulosa cultui Beatae Mariae adiungitur, qui a saeculo XI prius inter ecclesiasticos, dein inter saeculares magis magisque divulgabatur. Synodus Tholosana anno 1229 habita patribus et matribus familiarum poenas irrogandas minata est, si sabbato, die Beatae Mariae sacratio ecclesiam frequentare neglegerent. Sabbatis multi etiam ieiunium servabant — saepe nonnisi panem et aquam consumendo — Beatam Mariam intercedentem sibi conciliaturi, ne confessione et absolutione omissis morentur (Hauck, *Realenc. XII*, p. 318). Res miraculosa a Th. adnotata eam spem et fidem excitatura est, ex quibus vita beata post mortem futura intercedente Maria comparari potest per confessionem et absolutionem, quae condiciones vitae futurae habentur. Legenda e ratione Hungarorum ideo magni momenti est, quoniam teste ipsa cultus Beatae Mariae in Hungaria in comparatione Europae occidentalis aetate Th. florens dici non potest. Ad intercessionem enim mirificam Beatae Mariae impetrandam in Hungaria non erat necesse singulis hebdomadibus ieiunium servare, vel sabbatum ut diem Beatae Mariae sacratum celebrare, immo nec precatio “Ave Maria” quotidie dicenda memoratur, quamquam haec rosario divulgato omni die compluries repetenda posterius praescriptum generale factum est. Satis erat quotannis in vigiliis septem dierum festorum Beatae Mariae ieiunare, ipsos autem dies festos celebrare. Postulatio igitur temperantiae satis modica erat, veritas autem etiam simplicior. In synodo Strigoniensi anno 1450 habita indicem ab archiepiscopo Dionysio de Zeech illorum festorum instituenti, quae clerici atque saeculares celebrare debebant, nonnisi sex festa Beatae Mariae enumerata sunt: “Purificatio, Annuntiatio, Visitatio, Assumptio, Nativitas, Conceptio” (I. Battyán, *Leges ecclesiasticae regni Hungariae et provinciarum adiacentium, Claudiopoli 1827, III*, p. 491). Festum septimum aut “Praesentatio” (die 21 mensis Novembris), cuius sollemnitatem nonnisi anno 1374 papa Gregorius XI. confirmavit, at in Hungaria iam prius in numerum festorum referebatur (Knauz p. 241), aut “Maria de nive” (“ad nives”) (die 5 mensis Augusti) esse potuit, quae insignis dies calendarii popularis Hungarici est, simulque eandem diem opinio popularis Hungarorum unum ex “festis septem Beatae Mariae” habet (Katona L., *Boldogasszony [= Beata Maria], Lexicon Pallas, III*, pp. 433 sq.). Ea res, secundum quam anno 1450 sex festa Beatae Mariae celebranda fuerunt, affirmat coniecturam, quae ex enarratione Th. concludi potest: usque ad finem medii aevi, mox aetate antireformationis cultus Beatae Mariae intra terminos ecclesiae catholicae magis magisque crescens inter saeculares haud facile valens dici potest.



## 〈213.〉

779 *Themeskez* — Regio inter fluvios Temes et Bega sita est, quae ad administrationem regni comitatus Temesiensi congruebat. Nomen inde accepit, quod fluvius Bega quoque unus ex ramis fluvii Temes habebatur et nominabatur (Milleker B., Délmagyarország középkori földrajza [= Geographia Hungariae meridionalis medio aevo], Temesvár 1914, p. 266). Ante bella Turcica una ex regionibus incolis maxime frequentibus erat.

*Nicolaus filius Petri de Macedonia* — E familia nobili in comitatu Temesiensi possessionata ortus est, quae nomen de possessione Macedonia nominata et ibidem sita tulit (Csánki II, p. 49). Nomen eius in diplomatibus annis 1387—1410 editis iterum ac saepius apparet. Ipse in castello habitabat, quod restaurari iussit, quae res testimonio est ipsum et opulentum et multum sibi in vita agenda postulantem fuisse. Propter amorem suae libertatis officium familiaris non recepit. Anno 1397 particeps erat in trucidatione familiae Lackfi, id est unus erat ex assectatoribus Sigismundi ad omnia promptis (Zs. O. I, num. 1549, 5355, II, num. 25, 762, 2585, 5201, 5234, 7282. Cf. Obermayer E.—Horváth I. K., Macedóniai László [= Ladislaus de Macedonia], Száz. 93 [1959] 777 sq., 800 sq.).

780 *Machumetes* — Mahumetus I. (1402—1421), filius Baiazetis est. Primam partem dominationis certamina cum fratribus suis Solimano et Musa conserta explebant. Nonnisi anno 1413 regnum sibi tutum facere contigit.

*Werhbozaniia* — Scilicet Vrhbosna, significatio: 'fons Bosnae', regio superior fluvii Bosnae, hodiernus campus editus de Sarajevo pars maximi momenti Bosnae Superioris erat, cuius sedes castrum Vrhbosna erat, quod idem est ac hodiernum castrum de Sarajevo (Klaić, Bosznia pp. 19 sq.).

*suo subdidisset dominio* — Aliud documentum eiusdem aetatis mentionem non facit de eo, quod Vrhbosna in dicionem Turcicam redacta fuerit. Enarratio Hammer (I, pp. 373, 635) et Klaić (Bosznia pp. 274 sq., 283), ex qua Mahumetus I. ab anno 1416 usque ad annum 1420 Vrhbosnam sub dicione sua haberet et ibi mandatu ipsius begus Isaac imperium teneret, nonnisi textu Antonii de Bonfinis atque textu Th. nititur et verba textus horum, quae dominationem Mahumeti I. tractant, genere scribendi combinatorico continuant. Aestimatio a Jorga (Osm. I, p. 367) conscripta magis vera est. Secundum sententiam huius officium begi Isaac, vaivodae Scopienensis erat, ut totum statum Bosnensem acri attentoque animo observaret et res eiusdem regionis quasi inspiceret.

780—782 *hominem Ikach vocatum ... in fugam conversa est* — E scriptura Th. Klaić (Bosznia p. 283), Kupelwieser (pp. 34 sq.) et nonnulli historiographi Hungarici, ut Schönherr (Pór—Schönherr pp. 528, 531), immo etiam Jorga (Osm. I, p. 393) begum Isaac cum Ikach identificaverunt. Superiores — praeter Jorga — res ita describunt, quasi dux exercitus Turcorum gloria sua assecuta haud contentus in Hungariam saepe irruerit, tamen per occasionem huiusmodi quandam in regione Temesköz nominata vitam amiserit et



quoniam Mahumetus mortem begi Isaac ulcisci non potuerit, dominatio Turcorum in Bosna Superiore — ad tempus quoddam — finita sit. Jorga ad fidem pronior rem describens vaivodam Scopiensem auctorem verum procurationum in confinio Albaniae et Bosnae factarum habuit (op. cit. I, pp. 367, 393) et quamquam minus deliberate, quam antecedentes historiographi fecerunt, explicationem Th. de morte begi Isaac allatam accepit (“Thuróc z ... lässt ihn auch in einer Schlacht gegen den ungarischen Befehlshaber Nicolaus Peterffy an der Grenze umkommen”, p. 393, adnot. 3). Coniectura atque conclusio falsae sunt, quia proelium in Temesköz ante duo decennia, anno 1396 consertum est, itaque Ikach cum Isaac identificari non potest. Res a Th. descripta in diplomate Sigismundi die 2 mensis Martii anno 1397 servata est. Ex hoc Sigismundus duabus possessionibus, quas ipse a Stephano de Simontornya et a Stephano de Chaktornya ademit, Nicolaum filium Petri de Macedonia et duos huius cognatos donavit, quia hi ad Nicapolim vulnerati sunt, unus ex cognatis in Rascia, alter in Bulgaria, tertius in comitatu Temesiensi contra Turcos pugnans cecidit, ipse autem Nicolaus anno 1396 in proelio in comitatu Temesiensi conserto Ikach, filium Ikconis occidit, qui se regem Bosnae habebat (Zs. O. I, num. 4653. Cf. Obermayer—Horváth op. cit. 778). Ut certe coniectari potest, Th. diploma notum habuit et ipse huius textu nitebatur, dum enarrationem suam conscribebat. Nam in diplomatibus, quia tantum nomina donatorum adnotare parum satis habebatur, etiam nomina patrum memorata erant, itaque iam valde veri simile videtur nomen Nicolai de Macedonia a Th. e textu diplomatis memorati translatum esse. Personam Ikach e diplomatibus facile constituere possumus. Sigismundus in diplomate die 2 mensis Iunii anno 1387 edito una cum membris familiae de Horwathi et cum Iohanne de Palisna etiam filios Iktoris de Orjava (Oryava) Ikach et Wtk nominat, qui reginas Elisabetham et Mariam anno 1386 aggressi sunt, eas ceperunt, partem autem comitivae trucidaverunt (Bánffy I, p. 390). Ex his Ikach nomen familiae de Orjava habet. Orjava, quo seditiosi nonnullos in impetu factionis Nicolai de Gara captos detulerunt (Fejér X/3, p. 315), castrum est in comitatu de Posega (Csánki II, p. 391), et quoniam hoc exeunte saeculo XIII unus ex ramis generis Péc (Pech) possidebat (Karácsonyi II, p. 434), familia de hoc castro nominata, similiter ac familia de Horwathi, origine Hungarica est. De invasione anno 1396 in comitatum Temesiensem facta etiam diplomata alia mentionem faciunt (Ortvay, Temes pp. 264, 316) et quoniam in his diplomatibus invadentes Turci, Tartari, Serbi (Rascienses) et generaliter schismatici nominantur, Ikach de Orjava baronem Hungaricum putare possumus, qui omnino ad Turcos transiit, cuius autem regnum in Bosna ita explicari possit, ut contra regem Tvrtko, qui cum Sigismundo pactionem fecit, Turcis nitens potestatem quandam in quadam parte Bosnae sibi impetraturus fuerit. De ea re, ex qua haec pars Bosnae ipsa Vrhbosna (Bosna Superior) fuerit, enarrationem Th. argumentum magni momenti habere non possumus, quoniam auctor noster de Ikach non e



sermone, sed — ut supra memoratum est — e diplomate regio pro Nicolao de Macedonia edito certior factus est. Si figura Ikach in sermone prorsus viva fuisset, memoria de ortu illius certe servata esset, quam deinde Th. reddere non omisisset. Regnum Ikach Vrhbosnense simplex coniectura a Th. facta esse potest, similiter ac id, quod Ikach a Mahumeto I. rex factus est. Tota coniectura verbis citati diplomatis anno 1397 editi: “pro nece seu occisione Ikach filii Ikconis pro rege Bozne se gerentis” deberi potest. Et dominatio begi Isaac Vrhbosnensis et causae mortis eius improbabilis videntur, immo ne fidem quidem ei coniecturae addere possumus, ex qua regio Vrhbosnensis circa annum 1415, ut Thallóczy quoque putavit (Jajca p. XLIX) sub dicionem Turcorum redacta esset (E. Mályusz, *Ikach rex Bosnensis*, *Studia Slavica Acad. Scient. Hung.* 14 [1968] 259 sqq.).

782 *Ipsa vero Nicolaus ... miles iste* — Nicolaus de Macedonia inter nobiles insignes, qui vitae comitatus praeerant, referebatur, tamen de partibus eius militaribus in diplomatibus saeculi XV nulla mentio facta est.

783 *Jsten, Zenthmihal* — Mos, ex quo nomen Dei clamor proeliantium erat, iam in historia Hunnorum memoratur (v. caput (30.) sent. 208).

(214.)

784 *Bohemia in regem coronatus est* — Sigismundus die 28 mensis Iulii anno 1420 ab archiepiscopo Pragensi in castro Hradčany nominato se coronari iussit, postquam oppugnatione quattuor hebdomades facta intellexit se ne auxiliariis quidem imperii adiuvantibus ipsam urbem Pragam capere posse. Die 30 mensis Iulii exercitum foederatum domum dimittens ipse quoque a Praga discessit (Pór—Schönherr p. 541; Huber II, p. 395).

*gubernatoris nomine fungebatur* — Venceslaus die 16 mensis Augusti anno 1419 mortuus est. Sigismundum die 19 mensis Martii anno 1396 suum “vicarium generalem” Romanorum imperii nominavit, tamen hoc mandatum valere non coeperat nec notum pervulgabatur (Fejér X/3, pp. 181 sq.; DRTA II, pp. 427 sq. Cf. Th. Lindner, *Geschichte des Deutschen Reiches unter K. Wenzel*, Braunschweig 1880, II, pp. 223 sq.), eundem die 4 mensis Februarii anno 1402 suum vicarium generalem et gubernatorem Bohemiae fecit (Aschbach I, p. 166; Fejér X/4, p. 99; DRTA V, p. 189) et postquam ordines Bohemici in nomen Sigismundi iurando die 18 mensis Februarii anno 1402 eundem gubernatorem acceperunt (Fr. M. Pelzel, *Diplomatische Beweise*, *Abhandlungen einer Privatgesellschaft*, IV, p. 66), Sigismundus novum sigillum secretarium sibi faciendum curavit, quod in inscriptione in gyrum ducta verbis “regni Bohemiae gubernator” dignitatem ostendit (Kumorovitz L. B., *A magyar királyi egyszerű és titkos pecsét használatának alakulása a középkorban* [= *De mutatione usus sigilli regni Hungariae simplicis et secreti medio aevo*], *A Bécsi Magyar Történetkutató Intézet*



Évkönyve [= Annales Hungarici Instituti Historici Vindobonensis] 7 [1937] 106 sq.).

*Domus enim dominorum ... agrorum ad possessionem* — Proavus familiae de Rozgon decennio ultimo saeculi XIII palatinus quidem fuit, tamen membra familiae aetate Andegavensium partes magnas in regno non agebant et nonnisi Sigismundo regnante dignitates publicas adipiscebantur. Tunc iudex curiae, comites Pisonienses, episcopi ex iis facti sunt (Keresztes K., A Rozgonyiak [= Familia de Rozgon], Turul 40 [1926] 19 sq.). E familia de Palocz, quae saeculo XIV bene possessionata habebatur, duo fratres tempore Sigismundi amplissimas dignitates saeculares et ecclesiasticas adepti sunt: Matthaeus de Palocz (obiit anno 1437) palatinus, Georgius autem (obiit anno 1439) archiepiscopus Strigoniensis factus est (Kállay U., A ruszkai Dobó, ruszkai Bátor és Pálóczy családok nemzedékrendjéhez [= Ad stemma gentile familiarum Dobó de Rusca, Bátor de Rusca et de Palocz], Turul 21 [1903] 183; Mályusz E., op. cit. TSz 3 [1960] 179 sq.). Similiter e familia nobili est ortus Michael Orzaagh de Gut, qui dignitatem palatinatus, quam anno 1458 adeptus est, usque ad mortem, ad annum 1484 sibi habebat (v. caput (195.)). Hae tres familiae possessores magnorum latifundiorum factae sunt. Aetate Th. ex membris familiae de Rozgon duae personae muneribus amplis fungebantur: Iohannes iudex curiae (annis 1470—1471), qui prius vaivoda Transylvaniae, magister tavernicorum et Raynoldus magister tavernicorum (annis 1470—1472), e membris autem familiae de Palocz Ladislaus, qui ab anno 1446 usque ad annum 1470 iudex curiae erat. Th. certe ideo has duas familias memoravit, quia cum partibus officialibus amborum iudicum curiae condiciones vitae scriptoris nostri accuratissime coniungebantur, itaque nomina horum quasi sponte sua in chronico suo scripsit. Ceterum proprio modo hae tres familiae re vera non de genere quodam vetere ortae sunt, quae res demonstrat, quod aetate Th. homines praecipue respiciebant — etiam apud dominos ditissimos — rationem gradus dignitatis ex ortu.

*titulo gaudent* — Titulus baronum regni saeculo XV magnificus erat (Schiller pp. 242 sq.; Fügedi pp. 8 sqq.).

*Pipo de Ozora ... superstite defunctus* — Pipo de Ozora, cuius nomen 785 originale Philippus Scolari erat, e familia Florentina nota ortus est. Ipse ut factor (delegatus) domus mercatoriae Scolari in Hungariam pervenit et hic unus ex auctoritate gravissimis consiliariis rerum oeconomicarum et nummulariarum, dux exercitus et legatus Sigismundi factus est. Anno 1399 comes urburarum, anno 1401 comes camerarum salium regalium, anno 1404 comes Temesiensis nominatus est et duobus posterioribus muneribus usque ad mortem (ad annum 1426) fungebatur. Interea annis 1407—1408 summus thesaurarius regius erat. Nomen suum Hungaricum inde accepit, ut Hungaram, nomine Barbaram de Ozora uxorem duceret, quam Sigismundus praefecit, id est possessionum patris — in oppido Ozora, quod in comitatu Tolnensi situm est — heredem fecit (Wenzel G., Ozorai Pipo [= Pipo



(Philippus) de Ozora], Pest 1863; Fl. Banfi, Filippo Scolari és Hunyadi János [= Philippus Scolari et Iohannes de Hunyad], HK 31 [1930] 125 sq.). Th. igitur eum Ragusianum falso dicit.

*Mathko banus ... Ragusiani fuerunt* — Quattuor fratres de insula Cursola (hodie Korčula in Iugoslavia) in mari Hadriatico sita, e familia patricia “de Luca” orti sunt. Quoniam vincula necessitudinis artiora cum Ragusio (hodie Dubrovnik in Iugoslavia) habebant, in Hungaria primo nomine “de Ragusio” nominabantur, mox, postquam (anno 1432) possessionem Thallocz in comitatu de Vereuche (Verőce) sitam dono acceperunt, “de Thallocz” appellabantur. Mathko vel Matteo ut mercator societatem cum patriciis Ragusianis iniens ministerium apud despotam Serbiae Stephanum, post mortem autem huius (anno 1427) apud Sigismundum suscepit. Primum in receptu exercitus protegendo excellebat, qui a castro Galambocz (h. Golubac in Iugoslavia) ducebatur (Jireček II/1, pp. 165 sq.). Anno 1430 capitaneus Belgradi, ab anno 1435 banus Slavoniae, ab anno 1436 banus Dalmatiae et Croatiae erat, ambobus muneribus post mortem Sigismundi quoque fungebatur (Fügedi pp. 110, 112). Fiduciam Sigismundi in Mathkone positam id ostendit, quod antequam Sigismundus imperator est coronatus, iste fuit, qui una cum altero viro Romae die 4 mensis Aprilis anno 1433 coram consistorio papensi ius iurandum dedit. Obiit anno 1445 (Fejér X/7, pp. 468 sq.; Pór—Schönherr pp. 555 sq.). Uxor Mathkonis e familia nobilissima Hungarica orta Margarita Cheh de Leva erat (Wertner M., A Lévai Csehek [= Familia Cheh de Leva] Száz. 35 [1901] 339). Fratres Mathkonis honoribus, quos ipse adeptus est et qui praesertim in finibus meridionalibus regni defendendi magni momenti erant, partim una cum Mathkone, partim suo iure ipsi fungebantur. Franko anno 1431 capitaneus Belgradi, annis 1436—1438 banus Zeuriensis, comes comitatus Keve (Csánki II, p. 123; Fügedi p. 116), in proelio in campo Merularum (h. Kosovo polje in Iugoslavia) conserto (anno 1448) cecidit, Iohannes (Jowanus, apud Th. Zowanus) ut membrum ordinis Iohannitarum, prior Auranae et anno 1437 capitaneus Belgradi erat (obiit anno 1446), Petrus (Petko) anno 1437 banus Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae erat (Fügedi pp. 110, 112).

(215.)

786 *Germanie et Italiae proceres hanc frequentavere* — Proceres exteri, qui in aula Sigismundi frequentes erant, imprimis in opere aequalis Eberhardi Windecke memorantur et in opere vestigia huius sequenti: Horváth H., Zsigmond király és kora (= Rex Sigismundus et aetas eius), Bp. 1937, p. 34. sq, qui liber multis aliis documentis repletus est. Secundum argumenta amborum operum Sigismundum imprimis Teutoni frequentabant, anno 1429 Posonii congregatio imperialis habita est. E proceribus Italicis Brunori-



us Scaliger Veronensis (Brunoro della Scala), quem Veneti expulerunt, et Pataviensis Iacobus (Jacopo) Marsiglio di Carrara diutius Budae vitam agebant.

*regis Portugaliae ... huius honori fuit* — Filius regis Portugaliae, Iohannis I. (1385–1433), frater Henrici Maritimi, Petrus (Don Pedro) est (Wertner, op. cit. Száz. 30 [1896] p. 154.; secundum DRTA IX, p. 425 autem frater natu minor patruelis Iohannis I. est; obiit anno 1449), qui postquam tempus in Aragonia, Castilia, Anglia, Francogallia, Flandria, Teutonia et Romae terebat, in Hungariam advenit et diutius prope Sigismundum morabatur. Una cum rege particeps belli quoque contra Turcos in terra Transalpina anno 1426/7 ducti erat (Horváth op. cit. p. 45; Windecke p. 204; Zichy VIII, p. 310; P. Csikay, En marge de l'Histoire de l'Union Européenne. Les relations entre le Portugal et les pays de l'Europe Centrale à la lumière de l'Universalisme médiéval, Alger 1958, Extrait de la Revue de la Méditerranée, pp. 8 sq.).

*princeps Georgius Rascie dezpotus* — Despotes Serbiae Georgius Brankovich annis 1427–1456 regnabat. Frater natu minor amitinus et successor principis Stephani Lazarevich (Lazarević) (obiit anno 1427) erat, qui anno 1402 titulum “despotes” ab imperatore Byzantii accepit (Wertner, Délszláv pp. 103 sq.; Jireček II/1, p. 138). 787

*castrumque Nandoralbense ... obside eidem cessit* — Serbia cum Hungaria artiora vincula necessitudinis, quae res eo demonstratur, quod Belgradum traditum est, anno 1426 contraxit. Tunc in constituto in castro Tata facto Stephanus Lazarevich — igitur non Georgius Brankovich, ut Th. tradit — et Sigismundus rationem necessitudinis regnorum accuratissime constituerunt, Sigismundus simul ius successionis Georgii Brankovich approbavit et eum in numerum baronum Hungariae rettulit (Szerbia pp. XXIV sq.; Jireček II/1, p. 158).

*Zalamkemen* — Scilicet Szalánkemén (hodie Slankamen in Iugoslavia). 788  
V. caput <77.> sent. 342.

*Kewlpen* — Castrum Kewlpen (Kölpény, Kulpin, hodie Kupinovo in Iugoslavia) ad fluvium Savum cum traiectu magni commeatus in comitatu Sirmiensi situm est (Csánki II, p. 232).

*Becheii* — Beche (Becse, hodie Novi Bečej in Iugoslavia) castrum et oppidum in comitatu Torontal ad Tisciam est (Csánki II, pp. 124 sq.).

*Wülagoswar* — Világusvarum (Világosvár, hodie Şiria in RSR) sedes est latifundii in comitatu Zarand late extensis (Csánki I, pp. 722 sq.).

*Thokaii* — Tokaj castrum et oppidum est in comitatu Zempliniensi cum traiectu frequentato (Csánki I, pp. 336, 338).

*Mwkach* — Muncacium (Munkács, hodie Mukačevo in SSSR) castrum et oppidum in comitatu Bereg situm sedes latifundii montani erat, quod usque ad fines regni porrectum erat (Csánki I, pp. 411 sq.; Györffy, Tört. földr. I, p. 545).

*Thaliia* — Scilicet Talia (hodie Tállya) castrum et oppidum est in regione vini feraci notissima comitatus Zempliniensis (Csánki I, pp. 336, 339).



*Regecz* — *Regeg* (hodie *Regéc*) castrum est in comitatu *Abaúj* ab oppido *Gönc* ad meridiem-orientem situm (*Csánki* I, 198; *Györffy*, *Tört. földr.* I, pp. 134 sq.).

*Zathmar* — *Szatmár* (hodie *Satu Mare* in *RSR*) ad fluvium *Samusium* sedes comitatus eiusdem nominis est. Litterae privilegiales civitatis anno 1230 datae notae sunt (*Maksai* F., *A középkori Szatmár megye* [= *Comitatus Zathmariensis medii aevi*], *Bp.* 1940, pp. 67 sq.).

*Bezermen* — Hodie *Hajdúböszörmény* est, olim oppidum in comitatu *Zabolcensi* medii aevi a *Debrecen* ad septentriones situm (*Csánki* I, p. 506).

*Debreczen* — Oppidum *Debrecen* valde frequentatum in comitatu *Bihoriensi* medii aevi erat (*Csánki* I, p. 597; *Györffy*, *Tört. földr.* I, p. 609).

*Thwr*, *Warsan* — Hodierna *Mezőtúr* et *Tiszavarsány* olim oppida in comitatu quondam *Külsőszolnok* ('*Szolnok exterior*') nominato erant (*Csánki* I, p. 666).

*hospitio eidem donavit* — *Castra* et *oppida* enumerata atque *domus* *Budensis* non e *constituto Tatae* facta, quasi pro *Belgrado* invicem in potestatem *Georgii Brankovich* redacta sunt. In diplomate mentio de possessionibus non est facta, e possessionibus aliae iam in manu *Stephani Lazarevich* erant, quod factum diplomatibus demonstratur, alias autem *Georgius Brankovich* post annum 1427 comparavit. A *Stephano Lazarevich* e possessionibus, quarum mentionem *Th.* fecit, *Georgius Brankovich* hereditate accepit *Zathmar*, *Beche*, *Debreczen*, ipse *Georgius Brankovich* anno 1433 possessor est oppidorum *Bezermen*, *Debreczen*, *Thur*, castrorum *Thokai*, *Thalia*, *Regecz*, quae res diplomatibus demonstrari potest, castrum *Vilagosvarum* anno 1439 a rege *Alberto* accipit, castrum *Muncacium* anno 1430 ipse possidet, cetera — *Zalankemen*, *Kewplen*, *Warsan* — oppida annis post mortem *Sigismundi* peractis nonnisi tunc memorantur, cum e manu despotae iam libera facta sunt et partim in possessionem *Iohannis de Hunyad* deveniunt. (De hisce omnibus accuratissime v. *Pesty* Fr., *Brankovics György rác* despota birtokviszonyai Magyarorszáiban és a rác despota cím [= *De rationibus possessionum despotae Rasciae Georgii Brankovich in Hungaria et de titulo despotae Rasciae*]. *Ért. tört. tud.* VI/9, *Bp.* 1877.) De domo *Budensi*, quae in vico clarissimo urbis *Olasz* ('*Italicus*') nominato sita est, in diplomate anno 1440 edito mentio fit (*Szerbia* pp. 374 sq.). Ceterum *Th.* cunctas possessiones *Georgii Brankovich* non memorat.

(216.)

789 *Romani regni diademata ... suscipere satagens* — *Sigismundus* ex eo tempore, cum rex Romanorum creatus est, omnia moliebatur et temptabat, ut imperator coronaretur. Potestas quidem vera non erat coniuncta cum dignitate imperatoria, tamen auctoritas et verecundia praeteritis temporibus huic adiunctae eum impellebant, ut impedimenta operationibus diplo-



maticis pertinacissimis remove conaretur. Quod nec fratri natu maiori Venceslao, nec Ruprecho contigit, id ipse periclitationibus viginti per annos factis demum assecutus est. Ut Sigismundus Romam pervenire posset, non solum concessu papae opus erat, sed etiam assensio regnorum Italicorum impetranda fuit, per quorum territoria iter facturus fuit. In Italia septentrionali duo regna de dominatione adipiscenda contendebant: Venetiae et Mediolanum, in Italia autem media arbitrium penes Florentiam erat, quae cum Venetiis foederata fuit. Sigismundum cum Mediolano concordiam facere cogeabant partim discordia sua cum Venetiis propter possessionem Dalmatiae orta, partim id, quod in ecclesia cathedrali Mediolanensi servabatur corona ferrea Langobardensis, qua item ipse coronandus fuit. (Disceptationes duo decennia habitas descripsit A. Áldásy, Zsigmond király viszonya Milánóhoz és Velencéhez római útja idejében [= Necessitudo regis Sigismundi cum Mediolano et Venetiis tempore itineris sui Romam facti], Ért. tört. tud. XXII/5, Bp. 1909.)

*dispositis ... tutela custodibus* — Sigismundus aestate anni 1430 Hungariam magno cum comitatu reliquit. Ipso absente consilium regium more solito e praelatis et baronibus compositum de rebus magni momenti diiudicabat, operam autem quotidianam gubernandi regina Barbara, Hermannus comes Ciliae — socer Sigismundi — et palatinus Nicolaus de Gara in manu habebant. Praeceptum Sigismundi, quo vicarios suos supra memoratos constituit, notum non est. Nomina horum in litteris rectorum Iadriae ad Venetias missis continentur, hae autem informatione ab ipso Nicolao Frangepan data nituntur (Ljubić IX, p. 44).

*quidam Blasko* — Scilicet Blasko de Borotin. In illam catervam Husitarum referebatur, cuius membra post mortem Iohannis Zyska (Žižka) se Orobitas nominabant (Tóth-Szabó p. 113).

*opidum Thernauię* — Hodie Trnava (in ČSSR, Hungarice Nagyszombat) in comitatu Poseniensi ad viam a Brunna per Strigonium Budam ferentem sita est. Iam saeculo XIII privilegia civitatis accepit, saeculo autem insequenti, cum Carolus Robertus causa inspectionem commercialem a Vindobona amovendi mercaturam cum Teutonis explicandam per Brunnam expediturus esset, gravitas et auctoritas civitatis etiam magis auctae sunt. Una erat e septem civitatibus tavernicales nominatis, quae circum Budam se congregantes exemplaria ordinis civilis se formantis aspici possunt (Surányi B., Kereskedőgilde Nagyszombatban a visegrádi kongresszus évében [= De collegio mercatorum Tyrnaviae anno congressus in Visegrad habiti], TSz 2 [1959] 258 sq.; Szentpétery I., A tárnoki ítélőszék kialakulása [= De sede tavernicali se evolventi], Száz. 68 [1934] pp. 542, 565 sq.).

*terram Matthie* — Medio saeculo XIX ea regio est Mátyusföld ('Terra Matthaei') nominata, quae a Trenchinio (hodie Trenčín in ČSSR) usque ad Comaronium (Comaron, hodie Komarno in ČSSR) extensa est et regionem secundum fluvium Vagum porrectam, item partes in ripa Grani sitas comprehendit. Hungari ibi habitantes Mátyusföldi se nominabant (Czu-



czor—Fogarasi IV, p. 144). Familia quaedam Mathiusfewldy nominata in diplomate anno 1436 edito memoratur (Szamota—Zolnai col. 623). Regio nomen de Matthaeo Chak de Trenchinio accepit, qui ineunte saeculo XIV ibi quasi libera potestate ut regulus provinciae regnabat. Th. pro forma nominis “Mathei” falso formam “Matthie” scribit. Mendum probabiliter officinae typographicae attribui potest.

*primum opidum ... exposuit prede* — Tyrnavia non anno 1431, ut Th. tradit, sed anno 1432 fraude capta est. Husitae usi occasione fori annualis mense Iunio habiti ut mercatores nundinatoribus se immiscebant, nocte autem, cum civitas conquievit, sociique sub moenia venerunt, custodes aggressi sunt et ceciderunt, deinde portas civitatis aperuerunt. Cives se dederunt. Cum secundum duos fontes Bohemicos casum narrantes — “Chronicon Benessii Krabice de Waitmile” (G. Dobner, Monumenta historica Boemiae nusquam antehac edita, Praegae 1764—1779, IV, p. 73) et “Chronicon Bartossii” (ibid. I, p. 174) — civitatem nonnisi Bohemi ceperint, e verbis Th. non est dubium, quin etiam Hungari participes occupationis fuerint. Narratio Th. Hungaros participes actionis Husitarum armatorum fuisse testatur (Székely Gy., A huszitizmus és a magyar nép [= Motus Husitarum et populus Hungaricus], Száz. 90 [1956] 366 sq.). Husitae non omnes civitatem reliquerunt. Pars eorum remansit iussu Blaskonis, qui horum auxilio duos annos civitati administrandae praeerat. Civilem statum civitatis dicis causa conservabat, se ipsum nonnisi “civitatis Tyrnaviensis assessorem” nominavit, tamen potestatem una cum armatis suis, ut ipse dixit: “una cum subditis, familiaribus, servitoribus et hominibus meis” tenebat (Tóth-Szabó pp. 112 sq., 363).

*nisi custodes predicti ... tenere coegissent* — Barones regni — archiepiscopus Strigoniensis Georgius de Palocz, episcopus Iauriensis Clemens de Molnár (Molnári), palatinus Nicolaus de Gara, iudex curiae Matthaeus de Palocz et magister tavernicorum Petrus de Berzevice — Tyrnavia capta praelatos et barones, item legatos nobilium regni in comitatibus viventium Budam convocaverunt. Secundum decreta ibi edicta die 15 mensis Septembris cuncti nobiles et possessionati homines ipsi in castra proficisci debuerunt et quidem uno sagittario equite comitante pro viginti iobagionibus computando (Zichy VIII, p. 482). Barones quidem memorati Buda ad oppidum Sempte (hodie Sántava in ČSSR) in comitatu Nitriensi situm proficiscebantur, tamen haec expeditio sine ullo successu remansit, Tyrnaviam capere non potuerunt. Nonnisi anno 1434 eis contigit, ut Blaskonem ad Tyrnaviam relinquendam adducerent, tamen, ut constitui potest, non vi, sed inter se paciscendo, pro damno pecuniam solvendo (Tóth-Szabó p. 127). Th. ergo res factas valde exornat, si cum insurrectione omnium nobilium regni Hungariae anno 1432 orta aequabile ostendit id, quod Blasko potestatem porro proferre nequivit. Th. de rebus Tyrnaviae gestis a Michaele Orzaagh de Gut certior factus esse potuit. Hic enim civitatem ab



anno 1445 per aliquot annos ut capitaneus in manu habebat, potestate civitatem inspiciendi et curandi fungebatur (Mályusz, Rendi állam p. 111).

(217.)

*rusticana bella* — In diplomate aequali quoque insurrectio “guerra rusticorum” nominatur. Secundum diploma iudicis curiae Stephani de Bathor die 22 mensis Iunii anno 1437 editum causae in iudicio agendaee cunctorum nobilium comitatus de Ugocha “propter guerram rusticorum” in posterum differendae erant (DI. 38 272). 791

*non tamen uno eodem tempore strepuere* — Re vera ambo bella rusticana eodem anno, id est anno 1437 exarserunt, tamen alterum ab altero separatim.

*puta Anthonius* — Scilicet Antonius Nagy (‘Magnus’) de Buda. De villa Buda in comitatu de Clus (Kolozs) sita se nominavit. Quoniam in hac villa multae familiae nobiles haud divites habitabant, inter quas etiam familia Nagy (‘Magnus’) nominata erat (Csánki V, pp. 446 sq., 560), probabiliter Antonius Nagy de Buda origine nobilis fuit.

*Niir et Zamoskewz* — De regione Nyr (Niir, Hungarice Nyírség) nominata v. caput (33.). Regio Zamoskewz (Hungarice Szamosköz) nominata territorium inter fluvios Tisciam et Samusium situm est in comitatu Zathmariensi. Nomen Martini solus Th. servavit, de motu huius item auctor noster accuratissime mentionem facit. In diplomatibus res gestae vix ostenduntur. Diploma die 18 mensis Iunii editum causas in iudicio agendas nobilium comitatus Zathmariensis, diploma autem die 22 mensis Iunii editum causas nobilium comitatus de Ugocha propter “guerram rusticorum” ibi gestam differri dicit (Székely op. cit. Száz. 90 [1956] p. 569), quod insurrectionem in regione a Th. denotata re vera generalem fuisse affirmat.

*magna rusticorum vi collecta ... manibus damnificavere* — De insurrectione in Transylvania exarsa complura diplomata maximi momenti remanserunt, itaque eius historia accuratissime constitui potest. Vere anni 1437 in Transylvania meridionali rustici non contenti seditionem concitare coeperant, dein vis motus gradatim ad septemtriones promovebatur. Ad eventus consecutos multum contulit id, quod alter vaivoda Transylvaniae Petrus Cheh de Leva cum banderio vaivodali et probabiliter cum parte nobilium contra Turcos ad Zendrew (hodie Smederevo in Iugoslavia) detentus erat, atque id, quod nobiles pauperiores, qui decimam ecclesiae solvere debebant, rusticis se adiunxerunt (Gombos F. A., Az 1437-ik évi parasztlázadás története különös tekintettel a jobbágyi viszonyokra s a hussitismusnak hazánkban való elterjedésére [= Historia seditionis rusticorum anno 1437 ortae respectu proprio condicionum iobagionum et motus Husitarum in 791—792



Hungaria divulgati), Kolozsvár 1898, p. 77; Kupelwieser pp. 46 sq.; Demény L., *Az 1437—38-as bábolnai népi felkelés* [= *Motus popularis annis 1437—38 in Babolna ortus*], Bukarest 1960). *Rebellantes in monte de Babolna, (hodie Bábılna), qui in comitatu Zolnok interiore est, se vallo saepserunt et ibi exspectabant vim militarem sub ductu alterius vaivodae Ladislai Chaki (Csáki) et vicevaivodae Lorandi Lépes atque duorum comitum Sicularum agredientem. Huius exercitus impetum tam prospere rebellantes exceperunt, ut domini pacisci mallent. Rustici “universitatem regnicolarum Hungarorum et Volahorum” se nominabant et ducibus sex capitaneis unoque vexillario utebantur. Quinque ex capitaneis, quamquam unus Teutonus Claudiopolitanus erat, Hungaris praefuerunt, sextus capitaneus atque vexillarius origine Rumani erant. Exemplum conformationis suae quasi illam ordinationem sociale et militare saeculi XIII habuissent, quae ad tempora veterrima reiecta in historia Hunnorum tradita est. Rustici terminos eiusdem socialis ordinationis suis cupiditatibus studiisque non egressi sunt, sicut haec ipsi a dominis pacati perscribi postulaverunt, quod pactum in conventu monasterii Beatae Mariae Virginis de Clusmonostora, loco igitur credibili, die 6 mensis Iulii descriptum est (Teleki X, pp. 3 sq.; Demény op. cit. pp. 259 sqq.; Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához [= *Textus collecti ad historiam Hungariae perscrutandam*], I, Bp. [1964] 284 sq.). Libertates suas a regibus sanctis acceptas appellando rustici postulaverunt, ut hae sibi redderentur, oneribus iniustis sublatis se contentos dixerunt et obligaverunt se, ut officiis erga ecclesiam, sacram coronam et regem satisfacerent. Decimam, quae in summa generatim pacta modice constituta erat, non abnegaverunt et parati erant dominis terrae “terragium”, “censum” donaque tribuere, at non iam non. Illud consilium quoque proprium societatis ordinum est, quod rustici in monte de Babolna quotannis congregationem habent, quo ex unaquaque villa et ex unoquoque oppido bini homines graviores conveniunt et una inquirunt, ruperitne aliquis nobilium pactionem. Rustici hanc congregationem ad exemplar “generalium congregationum” Transylvanarum convocatam existimabant. In his vaivoda vel vicevaivoda praesidente potentiores nobiles comitatum aderant et quamquam etiam res politicae agebantur, summum officium horum iurisdictio, leges violatae reparandae erant. Congregationes in monte de Babolna habitae rusticos in vitam ordinum opportune inserere potuissent potestatem dando, ut legati eorum in disceptationibus communibus adessent, sicut huius rei exemplum Helvetia, Tirolis, regio Vorarlberg, Scandinavia, Fennia proferebant. Pactum autem nobiles non nisi necessitate coacti fecerunt idque a primo iam eo cum consilio, ut id non praestarent. Auxilium petiverunt a duce exercitus Hungarici, qui in Serbia erat, tamen ab illo die 6 mensis Augusti non nisi pollicitationem acceperunt, ex qua Turcis expulsis adiumentum sperare possunt atque promissionem, ex qua Praga Sigismundus ipse nobiles adiuturus veniet (Urkb. Siebenb. IV, pp. 635 sq.). Eventum efficacem*



nobilibus attulit id, quod episcopus de decima, quam pauperiores nobiles solvere debebant, destitit, itaque hos postulationes iobagionum neglegentes reddendo foederatos priores seiunxit, die autem 16 mensis Septembris in oppido Kapolna (hodie Căpîlna in RSR) nobiles cum primoribus praefectisque Siculorum et Saxonum foedus, id est unionem fecerunt (Urkb, Siebenb. IV, pp. 638 sq.; Fejér X/7, pp. 912 sq.; Marczali, Enchiridion pp. 268 sq.). Postquam condiciones pro nobilibus — etsi non stabiliter — meliores formatae sunt, die 6 mensis Octobris iterum ante conventum monasterii Beatae Mariae Virginis de Clusmonostora legati nobilium et rusticorum inter se pactum recentius fecerunt. Ex hoc pacto potestas iudicialis dominorum praediorum super iobagiones suos nulla mutatione adhibita manet, at iobagiones suos adversus iudicia dominorum ad villicatum magistratumve alterius villae cuiusdam vel oppidi appellare possunt, porro potestatem libere migrandi tenent, simul autem angariae, quamquam nona ne in posterum quidem memoratur, ad abundantiam pecoris accommodatae augentur (Demény op. cit. pp. 269 sqq., Szöveggyűjtemény op. cit. pp. 289 sq.). Inimicitias nec hae disceptationes, nec pactum recentius finem imposuerunt. Insurgentes Claudiopolim ceperunt, tamen prope civitatem cladem supremam acceperunt et quamquam se recipientes civitate Enyedino (hodie Aiud in RSR) potiti sunt, die 15 mensis Decembris hanc quoque amiserunt. Insurrectio tunc finita est, ut ultioni locum daret, cuius saevitiam narratio Th. non sine studio erga nobiles composita lucide describit. Narratio Th. cum argumentis diplomatum comparata duobus momentis imaginem e documentis eiusdem temporis se evolventem bene explet. In dubium poni non potest, quin insurgentes gladio cruento misso incolas villarum et oppidorum ad se adiungendum vocaverint. Mos gladii cruenti mittendi congruens est cum usu in historia Hunnorum saeculi XIII quoque memorato et aliud documentum quoque hunc morem longius superfuisse affirmat (v. caput (12.) sent. 97). Praeterea pro certo haberi potest, quod vexilla in usu erant. Usus ex ipso munere vexillarii sequitur. Simul usus vexillorum testatur, quod insurgentes in copiis militaribus se congregaverunt et ordinabantur, quod quidem processus totius belli affirmat. Tamen Th. rem nimium in maius extollit scribens Antonium Nagy de Buda et Martinum se reges appellavisse atque hos regnum subiugare voluisse. Sententiam Th. pacta ante conventum monasterii Beatae Mariae Virginis de Clusmonostora facta refellunt. Narratio Th. ne tunc quidem probabilis est, si auctorem nostrum “regnum” catervam nobilium, classem societatis feudalis intellexisse putamus. Th. ad superlationes huius modi describendas eo studio adductus est, ut saevitiam ultionis purgaret.



## 〈218.〉

793 *Inter hec* — Caput transcriptio introductionis decreti anni 1435 — decreti VI Sigismundi — est: “Inter cuncta ... cum nos pro imperialis fastigii honore ... post ... prime corone regie Romane Aquisgrani susceptionem ... principibus electoribus nobis consulentibus in partes Lombardie descendendo in civitate Mediolani secundam coronam regiam Romani imperii recepimus et demum in urbem Romanam profecti fuisset infulasque nostras imperiales de manibus sanctissimi domini nostri domini Eugenii pape quarti cum debita solennitate suscepissemus et ... partibus Italie et Germanie perlustratis rebusque tam sancte Romane ecclesie quam nostris imperialibus nobis interim occurrentibus votive dispositis ... in ... regnum nostrum Ungarie ... presentia nostra regali viduatam iniuriisque et damnificationibus potentialibus in suo statu et sue pacis et quietis amoenitate disturbatum regressi in hac civitate nostra Posoniensi ... residentiam fecissemus et ... prelatis videlicet et baronibus eiusdem regni nostri ad nostram maiestatem confluentibus ... de eorundem prelatorum et baronum nostrorum, nec non nobilium regni nostri totum corpus eiusdem regni cum plena facultate absentium representantium ... pro quieto ... statu ... regnicolarum ... constitutiones, statuta et leges in perpetuum duraturas et inviolabiliter observandas disposuimus, decrevimus et duximus ordinandas, declarandas et firmandas.” (Corp. iur. Hung.) V. Mályusz, Királyi kanc. pp. 85. sq.

*Tuscie et Lombardie* — Tuscia est ab aetate imperatorum nomen Etruriae, quae posterius Toscana nominabatur. Lombardia est regio Italiae a Pado ad septentriones sita, cuius sedes Mediolanum est.

*suscepisset, per principes et electores eiusdem dignitatis* — Textus Th. intellegi non potest, quia ipse verba fontis sui, decreti falso transcripsit. Secundum decretum electores et principes Sigismundo de itinere in Italiam faciendo consilium dederunt. Th. hoc vocabulo in describenda opera electoria principum anno 1411 adhibita usus verbo “suscipere” conformationem vocabulorum cum praepositione “per” constructam haud recte adiunxit.

*extitit coronatus* — Coronatio Sigismundi et uxoris, Barbarae die 8 mensis Novembris anno 1414 Aquisgrani celebrata est. Ritus coronandi cum corona ferrea Langobardensi in ecclesia cathedrali Sancti Ambrosii Mediolani archiepiscopus Bartholomaeus (Bartolomeo della Capra) secundum ordinem Caroli IV. die 25 mensis Novembris anno 1431 perfecit. (“Ordo coronationis” edita est ab A. Kroener, Wahl, Krönung der deutschen Kaiser und Könige in Italien, Freiburg i. B. 1901, appendix; diploma tabellionis de coronatione die 25 mensis Novembris editum, in quo praesentes, inter quos etiam membra comitivae Hungarica quoque aderant, enumerantur, v.: DRTA X, p. 195. Cf. Áldásy op. cit., Ért. tört. tud. XXII/5, pp. 83 sq.)



*Eugenium papam quartum* — Papa Eugenius IV. (1431—1447), nomine familiae Gabriel Condulmieri, origine Venetus erat et quoniam res publica Venetiana cum Sigismundo inimicitias habebat, papa difficultates inexpectatas obtulit, ne Sigismundus coronaretur. Sigismundus die 12 mensis Iulii anno 1432 Senam (hodie Siena) advenit et prope unum annum ibi morari cogebatur, dum constitutum cum papa facere posset, atque interea a tergo inimica res publica Florentina viam ei praecludebat.

*Deinde continuato ... extitit adornata* — Die 21 mensis Maii anno 1433 Sigismundus Romam introivit, coronatio autem die 31 eiusdem mensis celebrata est (DRTA X, pp. 728 sq.). Sollemnitates, in quarum ordine ritus in ponte Tiberis habitus est, cum novi equites promoverentur, et commorationem Sigismundi Romanam usque ad medium mensem Augusti accuratissime prodit A. Áldásy (Zsigmond király római császári koronázása [= Quo modo rex Sigismundus Romae imperator coronatus sit], Száz. 47 [1913] 563 sq.); de membris Hungaricis comitivae Sigismundi v. Fraknói V., Genealógiai és heraldikai közlemények a vatikáni levéltárból (= Communicationes genealogicae et heraldicae e Bibliotheca Vaticana), Turul 10 (1893) 1 sq.; Wertner M., Zsigmond király magyar kísérete Rómában 1433-ban (= Comitativa Hungarica regis Sigismundi Romae anno 1433) Száz. 37 (1903) 907 sq.

<sup>794</sup> *Reversus ... venit in Hungariam* — Sigismundus die 13 mensis Augusti anno 1433 Romam reliquit et per Perusiam, Ariminum (hodie Rimini), Ravennam, Ferrariam, Mantuam, Pistorium in Teutonium profectus est. Die 11 mensis Octobris Basileam advenit, hic usque ad medium mensem Maium anni 1434 morabatur, dein longiore commoratione in Teutonia meridionali peracta ultimis diebus mensis Octobris ad Posonium fines Hungariae transgressus est.

<sup>795</sup> *ad illum ... ipsorum dignitate confluentibus* — Haec pars textus, si cum fonte comparatur, discrimen valde magnum inter textum Th. et decretum anni 1435 profert. Hoc posterius est primum monumentum scriptum, in quo repraesentantes "regni" non — sicut in diplomatibus prioribus — praelati et barones, neque una cum his nobiles, sed nonnisi ipsi nobiles habentur, quorum vices legati sui obeunt (Mályusz, Rendi állam pp. 95 sq.). Decretum ergo monumentum evolutionis regni ordinibus nitentis est, cuius maxima vis est, quod nobiles inter factores regni formandi ascendebant, congregationes generales (diaetae) ordinate habendae erant, quae a medio saeculo XV proprietatem regni Hungariae mediaevalis reddiderunt. Ad substantiam regni exprimendam exeunte saeculo XV idoneum fuisset, si Th. textum, quem in manibus habebat, totum transcribens praedicavisset Sigismundum anno 1435 congregationem habuisse, in qua praelati, barones et nobiles, posteriores ut repraesentantes ipsius "regni" adfuerunt. Pro hoc Th. silentio praeterit, quod decretum in congregatione est constitutum, nullam mentionem de nobilibus, atque de praelatis facit et solos "principes et proceres" repraesentantes regni dicit. Vocabulum igitur "barones et



“proceres” quoque prorsus insolito more transformavit, quod ad primores saeculares nominandos usitatum erat. Secundum textum in se examinatum possibile sit putare Th. opus suum scribendo nobiles magis postpositos vidisse, quam ipsi anno 1435 fuerunt. At si hunc textum cum capite (242.) sent. 903 comparamus, in quo vocabula “proceres” et “magnus nobilium cetus” synonyma sunt, contraria sententia nobis sequenda est: Th. nobiles ad gradum “procerum” sustulit et ita eos quasi possessores assiduos potestatis habebat, non autem tales personas, ad quarum officium id solum pertinebat, ut in congregationibus ad tempus igitur quoddam et temporarie auctoritate sua uterentur (Mályusz, Királyi kanc. pp. 87 sq.). Id, quod praelati e numero potestatem exercentium omissi sunt, coniunctum esse potest cum studio Matthiae, ut ipse rex simul et praefectus statui ecclesiae fieret, quod studium alioquin cum evolutione generali illius aetatis congruens erat et simul etiam auctoritatem ecclesiae in rebus politicis imminutam ostendebat. Ratio Th., ut potentia nobilium veritate maior videretur, dicis causa adminiculum in usu habuit, ex quo consilium regium inter annos 1445—1452 fungens diplomata, quae sigillo “regni” obsignari iussit, in nomine “prelatorum, baronum, nobilium, necnon procerum regni Hungariae universorum” edidit. Quamvis auctoritas praelatorum baronumque in consilio plurimum valeret, concessio, secundum quam “nobiles” in “intitulatione” diplomatum locum — et quidem ex ordine ante “proceres” — tenebant, posterius opinioni, quae cum sententia Th. congruebat, divulgandae multum conferre poterat (Mályusz pp. 172 sq.).

*novas in regno constitutiones ... statuit et roboravit* — Decretum anno 1435 editum, ut prima vocabula iam citata quoque demonstrant, instituta de iurisdictione reformanda continet. Narratio Th. hanc ipsam proprietatem profert. Tamen inter decretum et relationem Th. aliquid magni interest. Decretum praedicat Sigismundum instituta congregatione generali suadente ex consultatione communi et probanti edidisse. Apud Th. haec vocabula, quae proprietatem status ordinum demonstrant, omnino omittuntur, rex instituta ut privilegia edit et horum novitatem etiam bis enuntiat. Praedicando regem in legibus constituendis primas partes agere, Th. sententiam suae aetatis, id est dimidii secundi regni Matthiae reddit (Mályusz, Királyi kanc. p. 89).

(219.)

<sup>796</sup> *Quia regnum Bohemiae ... Pragensem urbem intravit* — Sigismundus die 23 mensis Augusti anno 1436 Pragam ingressus est. In rebus ante iter Sigismundi gestis, quas Th. opinione cum praeiudicata et generaliter, cum sententia scriptorum antihusitarum illius aetatis congruenter perscripsit, haec referuntur: proelium die 30 mensis Maii anno 1434 ad oppidum Lipany consertum, in quo calixtini ad concordandum prompti, id est moderatores



vim militarem Taboritarum et Orobitarum ad internecionem deleverant, item disputationes synodi Basiliensis et Sigismundi cum calixtinis habitae, concordia a Sigismundo Albae Regiae mense Ianuario anno 1436 litteris mandata atque Iglaviae (hodie Jihlava in ČSSR) die 5 mensis Iulii anno 1436 sancta (Tóth-Szabó pp. 123 sq.; Macek J., A huszita forradalmi mozgalom [= Actio seditiosa Husitarum], Bp. 1954, pp. 142 sq.).

*qui illum comitabantur* — Circa Sigismundum in ultimis mensibus vitae ut 797 consilarii Hungari sequentes aderant: ianitorum magister Emericus Marczali, comes Poseniensis Stephanus de Rozgon, summus thesaurarius Michael Orzaagh de Gut, comes Nogradiensis Stephanus de Arany, qui antea “procurator causarum regiae maiestatis” erat, e personis autem cancellariae secretae protonotarius Stephanus Büki et notarius Iohannes Vitéz, qui posterius archiepiscopus Strigoniensis et cancellarius factus est (DI. 13 005, 13 018, 13 073, 13 085, 13 088, 13 093, 13 103, 13 106, 13 111. Mályusz, Rendi állam p. 134, Mályusz op. cit. TSz 3 [1960] 184 sq.).

*Et, cum senex princeps ... inclinatione respondebat* — Quia Michael 799 Orzaagh de Gut in comitiva Sigismundi aderat, Th. egressum e civitate Praga secundum illius enarrationem describere potuit. Tamen probabile videtur id, quod membra comitivae Hungarica etiam sua causa rectius putabant regem domi, non autem loco sibi inimico diem supremum obiturum esse. Praegae animus hominum propter supplicium de Roháč sociisque sumptum infestus erat, consilia autem reginae Barbarae cum Polonis cocta dominos Hungaricos, qui causam Alberti sequebantur, maiorem in modum impulerunt, ut Sigismundum domum reverti matura-  
rent (Wostry I, pp. 24 sq.).

*Egressus igitur Pragensi de civitate* — Secundum Windecke Sigismundus 800 Praga die 11 mensis Novembris discessit (p. 439), tempus autem ultimi diplomatis noti dies 9 mensis Novembris est (Altmann num. 12 177).

*optatam venire ad patriam* — Sigismundus, postquam in consuetudinem Hungarorum se adduxit, animo libenti inter eos morabatur, regnum autem Hungariae illa terra erat, ubi ipse se potissimum domi esse sentiebat. Legatus civitatis Ratisbonae de hac re enuntiationem propriam Sigismundi anno 1429 adnotavit, cum Posonii congregatio imperialis habita est. Cum participes congregationis voluntatem offensam ostenderunt, quod Sigismundus rebus imperii agendis minus studeret, ipse ita respondit, se in Hungariam recipere, quia notum habet se ibi usque ad supremum diem vitae suae panem et vinum habiturum esse (DRTA IX, p. 360). Ipse Sigismundus iam anno 1414 abundantia quadam affectuum re vera motus — verbis a vicecancellario imperii, praeposito Strigoniensi Iohanne adnotatis — sic regnum suum descripsit: “Gloriosa Ungaria, locorum amenitate conspicua, situum habitacione speciosa, exuberanti rerum affluentia copiose pollens, delectabilem indigenis et advenis sub diversitate linguarum et nacionum exhibet incolatum, et in qua jocunditatem et exultacionem thesaurizando omnium diviciarum temporalium, nulli in orbe terrarum



secundus, suavitate deduci delectabiliter vivere et feliciter regnare possemus" (DRTA VII, p. 240).

*Znojiima* — Scilicet Isnaima (hodie Znojmo in ČSSR) a Brunna ad meridiem- occidentem, prope fines Austriae.

*Morauie delatus* — Diploma Sigismundi die 30 mensis Novembris Isnaimae editum notum est (Altmann num. 12 201, item diploma de rebus Hungaricis eodem loco die 1 mensis Decembris editum est, Dl. 13 119).

*in festo ... virginis Marie* — Aequalis Windecke loco quodam die 8 mensis Decembris, tamen post paginas nonnullas die 9 mensis Decembris Sigismundum obiisse scribit (pp. 439, 447). Quia die 8 mensis Decembris cancellaria in nomine Sigismundi diploma edidit (Dl. 13 131), tempus diei 9 mensis Decembris magis probabile videtur. Eundem diem Wostry quoque accepit (I, p. 31).

*regnorum autem ... anno quinto* — Anni regni, qui enumerati sunt, non congruunt cum die obitus Sigismundi, quia ipse annum iam duodetricesimum rex Romanorum et annum iam duodevigesimum rex Bohemiae regnabat. Th. annos regni e diplomate quodam tali adnotare debebat, quod cancellaria post diem 31 mensis Maii anno 1437 (post diem anniversarium, cum Sigismundus imperator coronatus est), at ante diem 28 mensis Iulii (ante diem anniversarium, cum ipse rex Bohemiae coronatus est) edidit.

*in ecclesia Waradiensi ... est sepulture* — Ecclesiam cathedralem Varadiensem, quamquam locus sepulturae regum Hungariae Alba Regia erat, Sigismundus iam anno 1406 sibi designavit, quo sepeliretur et simul ingentem donationem fecit (Fejér X/4, p. 519). Varadinum ideo sibi elegit, quoniam ibi sepultus est rex Sanctus Ladislaus, cuius ut regis militis cultus omnibus Hungaris valde carus acceptusque erat, memoriam eius igitur venerando favorem populi sibi comparaturus fuit. Item Varadini et quidem apud pedes sepulcri Sancti Ladislai Sigismundus anno 1395 uxorem primam, Mariam quoque sepeliri iussit. Monumentum Sigismundi temporibus bellorum cum Turcis gestorum eversum erat (Bunyitay I, pp. 228, 260, III, pp. 166 sq.).

*Fuit imperator ... barbam deferabat* — Descriptiones complures eiusdem temporis de Sigismundo servatae sunt. In his figura eius lineamentis iisdem propriis efficta est et Albertus Dürer quoque simulacrum Sigismundi ex sententia iam memoriae tradita depinxit (Horváth H. op. cit. pp. 20 sq.). Homines aetatis Th. lineamenta oris et barbam longam Sigismundi e sigillo duplici litteris privilegialibus suspenso cognoscere potuerunt. Ut ex adnotatione Th. eminet, sua aetate barba promissa, certe ex consuetudine Italica tempore reginae Beatricis in Hungaria accepta, usitata non erat.



## &lt;220.&gt;

*Elizabeth denominatam* — Elisabetha, ut ipse Sigismundus in epistula 801  
quadam dicit, circa diem 4 mensis Octobris anno 1409 nata est (Baranyai op.  
cit. Száz. 59—60 [1925—1926] p. 688).

*Hermanni comitis Cilie* — Familia Saneck, quae in Stiria possessor erat, civitatem Ciliam illam (hodie Celje in Iugoslavia) anno 1331 sibi comparavit, anno 1341 dignitatem comitis adeptus est et membra familiae exinde titulo “comes Ciliae” utebantur. Cum Hungaria iam medio saeculo XIV coniunctionem fecerunt, quae etiam artior facta est, cum sese affinitate cum regibus Hungariae coniunxerunt. Mater Hermanni comitis Ciliae, qui anno 1435 obiit, Catharina — filia regis Bosnae Stephani Tvrtko — soror amitina regis Ludovici I. erat, ex filiabus autem Catharinae alteram palatinus Nicolaus de Gara, alteram, Barbaram Sigismundus uxorem duxit. Rex matrimonio societatem cum familia de Gara iunctam affirmaturus fuit. Hermannus comes Ciliae ab exeunte saeculo XIV possessor latifundiorum immensorum in Hungaria fuit et auctoritatem apud generum usque ad mortem servavit (Krones, Cilli II, pp. 207 sq.; Supan; Zawadzky).

*Alberto duci Austriae* — Ut dux Austriae Albertus V., ut rex Teutoniae Albertus II. nominabatur. Anno 1397 est natus. Post mortem Alberti IV. anno 1404 Austria ei hereditate obvenit, at dum suae potestatis factus est, pro ipso tutores gubernabant.

*Hanc ipse imperator ... pro consorte locaverat* — Sigismundus iam anno 1411 temptavit, ut praelati et barones Hungarici, si sibi solum prognata remaneret, huius atque ducis Alberti, quem ipse maritum prognatae suae elegit, ius successionis regni comprobarent. Consilium nonnisi aliqua ex parte exsequi potuit, quoniam proceres se quidem obligaverunt, ut filiae Sigismundi regnum ac diadema deferrent, tamen edixerunt se huic cum ipsa — Elisabetha — consentientes maritum duros esse, id est sibi liberam potestatem in rege eligendo reservaverunt. Sigismundus tunc proceres Hungaricos ita elusit, ut non exquisita horum sententia repente filiam nonnisi duos annos natam duci Alberto quattuordecim annorum despondit (Baranyai op. cit. 689 sq.), mox anno 1421, ut primum Elisabetha secundum sententiam ecclesiasticam sui iuris facta est, nuptias celebrari iuberet. Tamen anno 1428 Alberto veram potestatem impertire frustra conatus est eo modo, ut partem regni gubernandam ei traderet, consilium efficiendum proceres Hungarici aequae impediverunt ac coronationem Elisabethae exeunte anno 1435 aut ineunte anno 1436 agitatum. Successio regni igitur minime erat Alberto stabilita. Sigismundus Isnaimae mortem sibi appropinquantem sentiens in pleno ornatu imperatorio in solio sedens baronibus regnorum Hungariae et Bohemiae supremam voluntatem ut testamentum exposuit, ex qua praesentibus filiae et genero cuncta regna et provincias traderet, quoniam ius hereditarium et ius successionis omnino his debentur. Simul, ut acerbitatem praecepti sui tolleret, persuadendo Hungaris com-



mendavit, ut Albertum regem suum eligerent. Proposuit commoda huic rei adiuncta: difficultates evitarent, pacem tutam redderent (Baranyai op. cit. 710 sq.; Fraknói V., Az első Habsburg-király trónrajutása Magyarorszáiban [= Quo modo rex primus de familia Habsburg in Hungaria regnum adeptus sit?], Száz. 47 [1913] 254 sq.). Th. res ipsas licet simplicius redditas recte enarrat.

*populo Hungarico displiceret minime* — Vocabulum “populus Hungaricus” in hac causa non ordinem praevalentem societatis feudalis, sed huius catervam numero valde exiguam significat. Proceres Hungarici, qui Isnaimae aderant, se potestatem habere putabant, ut cum Alberto in nomine regni Hungariae constitutum facerent et pactionem ut causam perfectam ceteris baronibus, qui Posonii congregati erant, ad probandum repente protulerunt. Propter brevitatem temporis legatos comitatum in conventum regem creandi Posoniensem convocare omnino impossibile erat, immo etiam e baronibus nonnisi pauci huic adesse potuerunt (Szabó D., Albert királyá választása [= Quo modo Albertus rex creatus sit?], Fejérpataky Ekv, pp. 312 sq.). Attamen decretum baronum, quoniam Alberto potestas data est, ut rerum potiretur, totum populum obligavit.

*primaque novi ... extitit coronatus* — Diem coronationis Th. accurate adnotavit. Ordo caerimoniae, quem auctor noster silentio praeterit, potestatem regis et reginae dispersitam reddit. Dum secundum praeceptum Sigismundi, ut Th. quoque de hoc mentionem facit, Elisabetha et Albertus aequo iure heredes regni fuerunt, hanc formam regnandi, quae quidem haud facile effici potest, iam Isnaimae proceres Hungarici eo modo immutaverunt, ut Elisabetham iuxta Albertum reginam crearent, id est loco secundo ponerent, mox potestatem in condicionibus creationis pro marito restinguerent. Cum coronatio facta est, Elisabetha avida potentiae, ut ius aequum et par suum exprimere posset, postulavit, ut se ipsam quoque, sicut Mariam, archiepiscopus Strigoniensis coronaret, tamen factio Alberti effecit, ut caerimoniam coronandi episcopus Vesprimiensis et quidem corona domestica, non autem corona regia conficeret (Baranyai op. cit. 713 sq.; Pór—Schönherr p. 609; Fraknói op. cit. 262).

802 *Huius regis ... exortum fuit disturbium* — Aliter ac Th. constituit, disturbium Budense non anno 1438, sed anno sequenti evenit, sicut hoc prius Franciscus Salamon (II, pp. 363 sq.), novissime autem Gy. Székely (op. cit. Száz. 90 [1956] 577) et Kubinyi (p. 72) explicaverunt.

*Cum enim ipsa civitas ... abolere satagentes* — Re vera, aliter ac Th. prodit, Teutoni Hungaros de statibus administrandi non demovere studebant, sed eos status ipsi in posterum quoque sibi comparaturi fuerunt. Nam primis decenniis saeculi XV, ut e iure consuetudinis civitatis Budae — Ofner Stadtrecht nominato —, quod tunc litteris mandatum est, sine dubio patefit summam potestatem civitatis in manu patriciorum Teutonicorum, accuratius in manu negotiatorum pannorum fuisse. Tantopere, ut iudex nonnisi talis senator eligi posset, cuius omnes quattuor avi Teutoni fuerunt,



e duodecim autem membris magistratus decem viri Teutoni esse deberent et nonnisi duo Hungari esse possent (Mollay K., Das Ofner Stadtrecht [Monumenta Historica Budapestinensia, I], Bp. 1959, pp. 70, 69). Hungari hanc condicionem immutare conabantur et hoc quidem propositum iam anno 1439 assecuti sunt, nam expresserunt, ut dimidia pars collegii iuratorum Hungari essent, iudex autem alternatim altero anno Hungarus, altero autem Teutonus fieret (Mályusz E., Budai Farkas László [= Ladislaus Farkas de Buda], Tanulm. 15 [1963] 162 sq.). De condicionibus rerum tempore Th. vulgatis accuratissime certiores facti sumus, quoniam magistratus civitatis Budae Claudiopoli rogante anno 1488 copiose descripsit, quo modo iudex et iurati eligerentur. Summa descriptionis est, quod Teutoni et Hungari quotannis alternatim munere iudicis funguntur (Jakab E., Kolozsvár története. Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez [= Historia Claudiopolis. Codex diplomaticus ad tomum primum historiae Claudiopolis], I, Buda 1870, pp. 280 sq.). Th. ergo secundum usum chronographorum medii aevi condiciones aetatis suae in tempora praeterita reiecit, itaque quamquam motum recte descripsit, causam et consecutiones inter se commutavit.

*Ewthwews denominatus* — Nomen ductoris civium Budae Hungaricorum solus Th. adnotavit. Nomen ductoris etiam artem huius significat, quae autem — ars aurificis — honestissima inter opifices erat. Anno 1436 teste diplomate quodam Iohannes Ewthwews in altercatione cum clastro monacharum insulae Margaritae orta unus erat ex iis, qui civibus Budensibus praefuerunt (Székely l. cit. 574). 803

*Eadem tempestate ... fervebat nobile* — Secunda parte mensis Maii anno 1439 Budae Albertus congregationem generalem habuit et consulta, quae ibi edicta sunt, in decreto die 29 mensis Maii dato edidit (Corp. iur. Hung.). Quia motus Budensis die 23 mensis Maii ortus est, nobiles, quos Th. memorat, legati comitatum, qui in congregatione generali praesentes fuerunt, atque familiares, qui in comitiva baronum erant, esse debebant. 804

*Quapropter Hungari ... exponebant prede* — Th. recte constituit discordiam Hungarorum et Teutonorum ad motum die 23 mensis Maii ortum nonnihil valuisse. Eventus, status civitatis transformatus, qui supra memoratus est, narrationem Th. affirmat. At auctor noster silentio praeterit, quae causae sociales motus fuerint. Ductores Teutonici Budae imprimis patricii negotiatores—conductores, ductores autem Hungarici opifices fuerunt. Altercatio igitur horum et illorum eadem est ac certamen patriciorum cum collegiis opificum (Zunft, Hungarice céh) ortum. At inter membra opificum erant etiam Teutoni, quos ipsos commoda sua quoque patriciis obvertebant. Quia anno 1403 opifices Teutonici administrationem a patriciis adimere conabantur (Szűcs J., Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon [= Civitates et opifices in Hungaria saeculi XV], Bp. 1955, pp. 278 sq.), valde probabile est, quod anno 1439 iidem opificibus Hungaricis se adiunxerunt. Habebat tamen motus etiam quandam notam plebeicam. Praedatio, de qua Th. atque



complures fontes eiusdem temporis mentionem faciunt, sicut diploma Alberti eam hominibus “vilis reputationis ruralis et kathanate conditionis” (Ol. 39235) vitio attribuens, id demonstrat, quod etiam turbae civitatis certamini se immiscuerunt. Turbae regem, barones patricosque exterrentes studio suo causis opificum et Hungarorum victoriam reportare adiuvabant, tamen nec sortem suam in melius mutare, nec sibi emolumenta comparare potuerunt. Ceterum turba etiam domum civis Hungarici, Ladislai de Erd, qui membrum senatus erat, exspoliavit, immo aerarium regium adorta est et inde sex milia florenorum abripuit (Székely l. cit. 576 sq.).

*Erat diebus* — Pars sequens usque ad vocabula: “unde exierat, reintravit” opere Aeneae Silvii “Europa” (cap. 1) nititur: “Euangelizabat eo tempore Budensibus Iacobus Marchianus ordinis minorum professor doctrina literarum et vitae sanctimonia clarus, qui sedaturus tumultum, simulacrum Salvatoris crucifixi manu gestans furenti armatoque populo obviam factus, ut caedi parcant, ut rapinis abstineant, ut arma deponant, supplex orat. Illi verba eius minime intelligentes (neque enim tempus ferebat interpretem) bene sibi futurum autumant, qui Christum suis ceptis ducem habeant sublimemque Iacobum simulque crucifixum in ulnis attolunt ac bacchati per urbem nunc istam, nunc illam domum compilant. Fiunt tamen aliquanto minora spolia et a caedibus temperatum est ob praesentiam Iacobi, modo precibus, modo lachrymis furorem incensae plebis lenire conatus est.” (Opera omn. p. 389.)

*Iacobus ... ordinis sancti Francisci* — Iacobus de Marchia (Giacomo della Marca) ex Italia ortus monachus ordinis Sancti Francisci (obiit anno 1476), membrum erat severioris rami ordinis, qui observans nominatur. Ab anno 1432 muneribus fungebatur partim in Bosna, partim in Hungaria. Anno 1436 vicarius Franciscanorum in Bosna factus est, papa autem Eugenius IV. eum inquisitorem plenipotencia exornatum in territoriis Hungariae et provinciarum Austriacarum nominavit. In haereticis — imprimis in Husitis — insectandis severitatem insolitam adhibebat praesertim in meridionalibus et orientalibus regionibus Hungariae. Vincula et rogam effugituri e regione Sirmiensi multi in Moldaviam perfugerunt. Iacobus de Marchia usque ad exeuntem annum 1439 in Hungaria fungebatur. Ecclesia catholica eum tempore Benedicti XIII. in sanctorum numerum rettulit (Hurter, Nomenclator II, col. 966; Holzapfel p. 95; Tóth-Szabó pp. 152 sq.).

805 *sancti Iohannis euangeliste* — V. caput (110.) sent. 484.

(221.)

806 *in regem Romanorum et Bohemie electus est* — Albertus die 18 mensis Martii anno 1438 rex Romanorum (scilicet Teutoniae) creatus est. Rex novus institutum principum nonnisi post assensionem baronum Hungaricorum accepit, tamen pactus est se in Hungaria habitaturum esse (Aeneas



Silvius, De viris, pp. 66 sq.; Europa cap. 1, Opera omn. p. 388; Fejér XI, p. 391; W. Altmann, Die Wahl Albrechts II. zum römischen Könige [Historische Untersuchungen, hrsg. v. J. Jastrow, 2], Berlin 1886, pp. 16 sq., 60; Wostry I, pp. 76 sq.). Exinde regno Teutoniae assidue membra familiae Habsburg praeerant. In Bohemia catholici et moderati utraquisti nominati consilio Alberti, qui in Bohemia regnum adipisci voluit, favebant ea tamen condicione, ut Pragensia compactata et alia postulata comprobarentur. Hi Albertum die 8 mensis Iunii anno 1438 regem acceperunt, mox die 29 mensis Iunii Pragae coronaverunt, at Husitae ducem Casimirum undecim annorum, fratrem natu minorem Wladislai, iuvenis regis Poloniae die 29 mensis Maii regem suum declaraverunt (Huber II, p. 477 sq.; Wostry I, p. 137).

*ingentem Hungarici ... movit expeditionem* — E parte Hungarica participes expeditionis fuerunt Nicolaus de Újlak, Georgius de Marczali, Bartholomaeus de Bathor, Michael Orzaagh de Gut, e principibus Teutonicis princeps elector Saxoniae, dux Bavariae et Albertus Achilles, filius marchionis Brandenburgensis (Tóth-Szabó p. 139; Huber II, p. 478).

*Polonicales manus habuerint in auxilium* — Mense Iunio anni 1438 vaivodae Posnaniensis et Cracoviensis in Bohemiam irruerunt (Huber II, p. 478), quod Husitis signum inimicitias incipiendi fuit (Teleki I, pp. 94 sq.).

*civitatis Tabor ... naturaliter forti condita* — Scilicet in Bohemia meridionali ad fluvium Lusmicium (hodie Lužnice) sita civitas est. In monte, qui hic est et cui nomen de monte Tabor in Sacra Scriptura memorato datum erat, magno cum numero Husitae congregabantur, ut more priscorum Christianorum vitam agerent. Locus prius carragine, dein munimentis fortioribus circumdatus ab anno 1420 sedes Husitarum nimis vehementium factus est, unde ipsi Taboritae quoque nominabantur (Tóth-Szabó p. 43).

*campestralia fixit castra* — Albertus die 3 mensis Augusti Pragae commorabatur. Ante civitatem Tabor a die 11 mensis Augusti usque ad diem 15 mensis Septembris morabatur (Sebestyén pp. 76 sq.; Wostry I, pp. 160 sq.). Rex cum 1800 carris aggressus est et carrago ex his formata maior erat, quam civitas Colonia Agrippina (Tóth Z., A huszita eredetű szekérvár [= Carrago a Husitis constructa], HK 17 [1916] p. 293).

*menses tres* — Quoniam Albertus civitatem Tabor oppugnare die 15 mensis Septembris anno 1438 desiit, Th. errat, cum tempus oppugnationis tres menses fuisse dicit. Ceterum maior pars huius temporis disceptationibus habitis consumebatur. Tota expeditio hac nominatione parum digna est (Wostry [I, p. 165] de casu ingeniose dicit: “der ganze Feldzug, wenn man ihn so nennen kann”) itaque Th. in narratione sine causa nimius est. 807



## &lt;222.&gt;

808 *anno regis Alberti secundo* — Scilicet anno 1439.

*Amrates Thurcorum cesar* — Sultanus Amrates II., filius Mahumeti I. ab anno 1421 usque ad annum 1451 regnabat.

*invadere conaretur* — Anno priore, id est anno 1438 exercitus validus Turcorum per terram Transalpinam ipso sultano dirigente in Transylvaniam invasit, unde praeda oneratus et multis cum captivis domum reversus est (Jorga, Osm. I, pp. 419 sq.; Pór—Schönherr p. 615). Iure exspectari potuit Turcos invasionem iteraturos esse.

*propter quod rex ... brachio obviandum.* — Congregatio generalis die 29 mensis Maii decreto edito finita est. Textus huius narrationem Th. non affirmat. Nam non bellum contra Turcos ducendum deliberatum est, sed ordines de eo disceptabant, quaenam privilegia probanda, quaenam iura confirmanda a rege postularent. Quamquam legati nobilium Alberto condiciones a primoribus, cum ille rex creatus fuerat, praedictas magnum in modum mitigaverunt (Mályusz, Rendi állam pp. 26 sq.), officium patriae defendendae ipsi quoque regi reiecerunt. Edixerunt enim regis est mercenariis conductis videre, ut Hungaria et regiones eius extremae defendantur, itaque insurrectio generalis edicenda non est, dum mercennarii impetum reicere possunt; si autem insurrectio generalis attamen ediceretur, nobiles extra fines regni militare non debent (Corp. iur. Hung.). Quoniam nobiles ita haud ambigue rationi tacticae defensionis addicti erant, Th. causam resistendi proferendo evidenter sententiam suae aetatis indicavit et non statum verum memoriae tradidit. Auctor noster item discrepavit cum textu decreti, ubi participes congregationis generalis enumerantur. Dum secundum verba decreti “praelatorum et baronum nec non procerum et nobilium regni nostri Hungariae coetus et universitatis identitas” in congregatione generali aderant, Th. mentionem nobilium omittens hanc congregationem quoque consilium inter proceres et regem habitum profert sive “proceres” intellegens nobiles, hos posteriores in gradum altiolem socialis hierarchiae profert.

*magnum congregavit exercitum* — Exercitus, quoniam congregatio generalis antea officium patriae defendendae regi reiecit, tarde congregabatur. Albertus, postquam secunda parte mensis Iulii Buda exercitum movit, a die 25 mensis Iulii usque ad diem 2 mensis Augusti Zegedini morabatur, die 13 mensis Augusti ad Danubium pervenit et hic in angulo fluviorum Danubii et Tisciae usque ad 1 diem mensis Octobris alternatim pluribus locis confinibus, mox in ripa sinistra, mox in dextera Danubii, tamen omni modo prorsus otiose tempus terebat (Sebestyén p. 77; Csánki II, pp. 139 sq., documentis topographicis accuratissime explicatis). Ex ea re, secundum quam Albertus nec impetum facere, nec operationem qualemcumque inire audebat, immo a finibus regni haud parvo intervallo interiecto, quasi loco a natura defenso consedit, pro certo haberi potest ipsum non satis validum



exercitum suum habuisse (cf. Wostry II, pp. 129 sq.). Notitia Th. de magnitudine exercitus, sicut generaliter ceteri nuntii de regione meridionali allati a Thoma de Drag orti esse possunt. Narrationem auctoris nostri aliae res quoque affirmant. Exempli causa cautio regis, ex qua exercitum extra fines Hungariae non moveret, coniuncta est cum ea re, secundum quam nobiles regni nonnisi ad bellum pro patria defendenda ductum proficisci debebant. Exercitus Hungaricus, quem propter militiam generaliter capesendam nobiles insurgentes constituerunt, vi ac robore haud validus, tamen numero magnus erat. Igitur et opinio Jireček, secundum quam exercitus Alberti nonnisi parva caterva exploratoria fuisset (II/1, p. 175), et adnotatio Jorga de parvo numero exercitus facta (Osm. I, p. 423) haud rectae dici possunt.

*Tüddewrew* — Rex Albertus plura diplomata a die 31 mensis Augusti “in portu Danubiali Tydewrew vocato” (Dl. 13 435) usque ad diem 17 mensis Septembris “iuxta portum Tydewrew” (Teleki X. p. 73) edidit. Portus Hungarica “Tüdörév” vocatus per Danubium ad Zalankemen (hodie Slankamen in Iugoslavia), qui in ripa dextera Danubii sita est, ferebat (Csánki II, p. 140).

*audiens, expugnato* — Pars sequens usque ad vocabula “regno addidit” opere Aeneae Silvii “Europa” (cap. 4) nititur: “Amurates ... Thessalonicam illustrem Graeciae urbem, quam tum Veneti possidebant, vi captam pugnataque penitus diripuit ... Epirum atque Aetoliam non obscuras provincias reliquo regno adiecit ... Georgius ... in Hungariam profugit. Expugnata est tamen Synderonia ac direpta” (Opera omn. p. 396). 809

*castro Zendrew* — Zendrew (Semendria, hodie Smederevo in Iugoslavia) nomine Hungarico, ut Th. quoque adnotavit, Szendrő, castrum inter Belgradum et Galambocz (hodie Golubac in Iugoslavia) ad ripam meridionalem Danubii situm munimentum maxime fortificatum et sedes Georgii Brankovich erat. Hic, cum Turci impetum facere aggressi sunt, in Hungariam fugit, castrum defendendum filio Gregorio et affini suo, Thomae Cantacuseno mandavit. Castrum, quia exercitus Hungaricus obsidione liberare non conatus est, die 27 mensis Augusti (Jorga, Osm. I, pp. 422 sq.; secundum Jireček [II/1, p. 175] die 18 mensis eiusdem) a Turcis captum est.

*Rasciano agro ... subiecto* — Depopulatio Serbiae, quae Georgio Brankovich despoti subdita erat, iam anno priore, id est anno 1438 incepta est (Jorga, Osm. I, p. 420), quae res quasi primordium expeditionis in castrum Zendrew ductae haberi potest.

*omne suum robur ... reliquo regno addidit* — Th. narrationem fontis sui, Aeneae Silvii confundit. Cum Aeneas Silvius recte servato ordine temporum enarret expugnationem Thessalonicae (anno 1430), occupationem Epiri, quae partes nonnullas hodiernae Albaniae et Graeciae complectitur (civitas Janina [hodie Ioannina in Graecia] anno 1430 capta est), atque Aetoliam captam, quae Epiro a meridie confinis est (Jorga, Osm. I, pp. 407 sq.), ipse Th. haec omnia momenta belli, sicut res post expugnationem



castris Zendrew actas demonstrat, itaque eo, quod sultanum ad meridiem vertere describit, auctor noster quasi opinionem suam animo praeceptam affirmat, ex qua exercitus Hungaricus tantam vim militarem repraesentabat, ut sultano Turcorum conflictum armorum evitare utilius videretur.

*luppo ... proclamato* — Mentio exclamationis “lupus”, ut signum residentiae exercitus vel fugae, quamquam Th. hanc exclamationem moris veteris esse dicit, illius nulla alia mentio est nota. I. A. Fessler (Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen, Leipzig 1816, IV, p. 520) eam cum narratione chronici Nestoris coniunxit, secundum quam anno 1099 dux Cumanorum, antequam exercitum regis Hungariae Colomani, qui ad castrum Przemyśl magnum principem Kioviae Svjatopolk II. adiuturus fuit, nocte e castris exivit et sonitum lupi imitando ululare coeperat, mox responso lupi veri audito tranquillatus edixit: “Cras Hungari a nobis devincentur” (cf. Pauler I, pp. 204 sq.; Marczali pp. 203 sq.); “die Ungern wurden geschlagen; viele auf der Flucht, warscheinlich unter dem Siegesgeschrey: Wolf! Wolf! von den Kumanern getödtet. Daher vielleicht bey den Ungern das Fluchtgeschrey und das Sprichwort, Farkast kiáltani; Wolfschreyen”. (Fessler l. cit.).

810 *villam Nesmel* — Scilicet hodierna villa Neszmély, quae medio aevo oppidum erat in comitatu Comaromiensi ad Danubium et viam Buda Viennam ferentem, ubi portus quoque erat (Csánki III, pp. 490 sq.).

*in festo ... Iude apostolorum* — Scilicet die 28 mensis Octobris. In fontibus aequalibus tempus obitus regis uno die prius, in vigilia festi adnotatum legitur (Teleki I, p. 151).

*Erat rex Albertus* — Sequens descriptio opere Aeneae Silvii “Europa” (cap. 1) nititur: “Religiosus princeps et qui liberalitate simul iustitiaque praestaret ... Statura eius procera fuit, nervosum et validum corpus, facies terrifica, more gentis erasa barba” (Opera omn. p. 389).

<223.>

811 *magnatum copia ... militie prefulgida* — Th. veritate non discedens partes summas medio saeculo XV magnatibus attribuit. Sed quoniam auctor noster, sicut generaliter alibi quoque, sententiam suam aetati describendae rettulit, e descriptione contentionum de regno, quae post mortem Alberti ortae erant, id quoque sequitur, quod Th., cum librum suum scriberet, in ultima parte dominationis Matthiae, quamquam consilia regis in gubernando regno ad nobiles regni favendos et ad partes comitatuum augendas tendebant et contra id, quod ipse origine nobilis fuit, magnates catervam praeminentem esse constanter accepit. Hoc et condiciones exeuntis saeculi XV et sententiam Th. aequè indicat.

*heres regni* — Ius Elisabethae ad regnum accipiendum congregatio generalis anni 1439 his verbis probavit: regina “principaliter hoc regnum



iure geniture concernere dignoscitur” (Kovachich, Sylloge I, p. 58), in decreto eiusdem congregationis generalis regina “heres huius regni” affirmata est (art. 12), ipsa autem Elisabetha post mortem mariti in praecepto quodam die 16 mensis Februarii anno 1440 edito se “heredem regni legitimam” dixit aperte diiudicans potestatem regiam et potestatem reginae: “auctoritate regia, qua pro nunc uti heres regni huius legitima et ad quam tocus regalis potestatis plenitudo condescendit, fungimur et etiam nostra reginali” (Dl. 13 527).

*filiam magis quam filium me parturire arbitror* — Helena Kottanner, quae in comitiva reginae vitam agebat et nutrix infantis nascendi reginae electa erat, e contrario quidem dicit in commentariis suis: Elisabetha attulit se secundum sententiam medicorum filium genituram esse. (L. Endlicher, Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin 1439. 1440, Leipzig 1846, p. 16: “jr hätten alle jr ärcht gesagt, sie trug ainen sun”. Editio nova commentariorum: Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin [1439—1440]. Hrsg. v. Karl Mollay, Wien, 1971. Hungarica translatio: Mollay K., Soproni Szemle [= Acta Sopruniensia] 19 [1965] 142. sqq.)

*Domini et fratres ... expertem non faciatis* — Quia cupiditas regnandi Elisabethae omnibus nota erat et Aeneas Silvius quoque in descriptione sua protulit Elisabetham animo virili praeditam esse (De viris p. 68; Fejér XI, p. 393) nec psychologice probabile videtur reginam se inertem ad regnandum professam esse et ipsam quidem magnates ad alium regem creandum compulisse. Verba reginae ita non solum forma, sed etiam sententia omnino a Th. excogitata sunt. Re vera Elisabetha maiore parte magnatum suadente, instante, immo postulante probavit, ut ius suum hereditarium regni obscuraretur (Teleki I, pp. 168 sq.). Consensio et secunda reginae voluntas, quae Th. ad scaenam theatralem componendam pro fundamento erant, in diplomate congregatio generalis Albensis die 17 mensis Iulii anno 1440 edito proferuntur: “assensu serenissime principis domine Elisabeth regine Hungarie” (Kovachich p. 237). Th. re vera e pace post bellum civile reconciliata res prius actas in memoriam revocat.

*ardentem facem peperit* — Crimen, secundum quod inconstantia Elisabethae magnates ad alium regem inquirendum impulit, omnino falsum est. Re vera nonnulli e magnatibus iam Sigismundo vivente amici Polonis et inimici Alberto familiaeque Habsburg erant. Hi magnates Polonis fautores orabant nunc Elisabetham, ut regi Poloniae nuberet. Inter hos erat Michael Orzaagh de Gut summus thesaurarius, qui unus ex iis erat, qui ad animum Th. vim maximam habebant. Probabile est, quod auctor noster tunc, cum Elisabetham incusavit, simul Michaelem Orzaagh de Gut et una cum eo barones Hungaros factioni Polonicae additos belli civilis moti absoluturus erat. Mirum est, quod Th. inter argumenta sua mentionem sensuum antiteutonicorum et periculi Turcorum amovendi non facit. Eo, quod muliebrem infirmitatem in regnando praedamnat, quasi probare vult nullam feminam iam a primo ad regnandum idoneam esse, itaque Beatricem



coronae appetentem contra Iohannem Corvinum (Kardos op. cit. Mon. Hung. 1 [1957] pp. 22 sq.).

*Wladislaus ... frater regis Kazimerii* — Wladislaus III., qui e familia Jagulae (Iagiello) ortus est, anno 1434 decem annos natus rex Poloniae factus est. Post mortem eius anno 1444 successor regni frater natus minor, Casimirus factus est, qui anno 1492 obiit, itaque aequalis Th. erat. Auctor noster, ut ex adnotatione inferiore quoque eminet, falso putavit Casimirum fratrem natus maiorem et regem Poloniae, Wladislaum autem magnum principem Lithuaniae esse habebat. Re vera Wladislaus, quamquam in diplomatibus, quae in Hungaria edita sunt, se “Lithwanie principem supremum” quoque nominavit (Tóth-Szabó p. 376; Teleki X, p. 123; cf. Dąbrowski op. cit., in Corona p. 525), in ipsa Lithuania non regnabat. Ibi usque ad annum 1440 Sigismundus, filius magni principis Witoldi, post mortem autem Sigismundi Casimirus Lithuaniae praefuit. Quoniam Th. diploma a Wladislao editum notum habebat, in quo tituli regis accuratissime enumerati erant, error auctoris nostri levitate explicari potest.

*cetui magnatum universo* — Decretum, quod Th. magnatibus attribuit, secundum litteras plenipotenciales die 18 mensis Ianuarii anno 1440 editas sequentes edixerunt: “Prelati principes comites barones milites et proceres nobiles regni Hungarie nunc in congregatione generali Bude constituti” (Lewicki op. cit. II [Mon. Pol. XII], p. 409).

813 *episcopus Tininiensis* — Th. episcopum Cracoviam missum falso episcopum Tininiensem dicit. Hic nomine Iohannes de Dominis episcopus ecclesiae Segniensis (hodie Senj in Iugoslavia) ad oram maris Hadriatici sitae erat. Wladislaus I. eum pro meritis anno 1440 episcopum Varadiensem nominavit. Anno 1444 in pugna ad Varnam conserta cecidit (Mon. Vespr. III, p. LXXVII.; Bunyitay I, pp. 262 sq.).

*Mathko* — Mathko de Thallocz (v. caput (214.) sent. 785) annis 1435—1445 munere bani Slavoniae, annis 1436—1445 munere bani Croatiae et Dalmatiae fungebatur (Fügedi pp. 110, 112, supplemento Pauli Engel addito).

*Emericus filius Wayuode de Marchalii* — Membrum est familiae Marczali, quae de genere Pech (Péc) orta est et in parte meridionali regionis Transdanubianae possessor fuit (Karácsonyi II, p. 427). Annis 1434—1438 magister ianitorum sive magister aulae, Sigismundo in itineribus externis comes et consiliarius additus, anno 1438 comes Temesiensis, annis 1440—1444 magister dapiferorum erat (Wertner M., Családtörténeti adalékok [= Additamenta historiae familiarum], Turul 15 [1897] 135; Fügedi pp. 119 sq.). Pater, Nicolaus annis 1402—1403 vaivoda Transylvaniae erat (Zs. O. II, index, supplemento Pauli Engel addito), ideo etiam Th. eum filium vaivodae dicit.

*Ladislaus de Palocz* — Ladislaus de Palocz (de familia v. caput (214.) sent. 784) annis 1439—1446 magister ianitorum, annis 1446—1470 iudex curiae erat (Fügedi pp. 106, 119).



*destinati fuere* — Th. mentionem de duobus sequentibus membris legationis sex virorum non facit: de Stephano de Bathor, qui annis 1435—1439 iudex curiae erat, et de Iohanne de Peren magistro tavernicorum (annis 1438—1458). Primus memoratus, quamquam congregatio generalis eum membrum commissionis elegit, in diplomatibus Cracoviensibus non memoratur et ita fortasse ne mandatum quidem accepit, at Iohannes de Peren Cracoviae aderat. Id, quod nomen huius omissum est, forte temere evenit, tamen causa, ex qua omissio explicari possit, inveniri potest. Familia de Peren tempore regni Matthiae in odium regi venit, qui possessiones familiae ademit et sic Th. mentionem Iohannis de Peren silentio omittere melius visum est. Congregatio generalis die 18 mensis Ianuarii anno 1440 commissioni potestatem dedit, ut ex mandato cum rege, praelatis et baronibus Poloniae pactionem faceret (Lewicki op. cit. II [Mon. Pol. XII], p. 410) et commissio die 24 mensis Ianuarii iam Cracoviae aderat (Fraknoi, Hunyadiak p. 13).

*filium peperisse* — Ladislaus die 22 mensis Februarii anno 1440 Comaronii natus est, ubi Elisabetha e Visegrado ad Posonium iter faciens constitit.

*usi sunt officio* — Commissio die 8 mensis Martii “auctoritate sufficienti et mandato speciali ... totius eiusdem regni nomine” Wladislaum regem creavit (A. Sokotowski—I. Szujski, op. cit. p. 120. Cf. Lewicki op. cit. p. 411). E diplomatibus, quae disceptationibus habitis edita sunt et electionem describunt, declaratio legatorum Hungaricorum die 9 mensis Martii facta magni momenti est, secundum quam legati “officio huiusmodi legationis assumpto” Wladislaum “de consensu ... domine nostre regine” Elisabethae regem creaverunt et rex novus post coronationem promisso se obstringet, ut Hungariam cum exercitu Polonico, Poloniam autem cum exercitu Hungarico defendat (M. Dogiel, Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae, in quo pacta, foedera, tractatus pacis ... exhibentur, Vilnae 1758, I, pp. 53 sq.; Katona XIII, pp. 37 sq.).

*venit in Hungariam* — Wladislaus die 21 mensis Aprilis anno 1440 fines Hungariae transgressus est, die 15 mensis Maii Agriam advenit.

*Cui primores ... obviam venere* — Wladislaus in diplomatibus posterius editis subsidium armis allatum episcopi Agriensis Simonis de Rozgon extollit (Dl. 13 588, 13 619). Praeter membra familiae de Rozgon membra familiarum de Peren et Czudar se adiunxerunt, plerumque possessores et civitates in regione septentrionali Hungariae sitae, territoria igitur, quae sub ditionem armatorum Polonicorum et Hungaricorum ibi transgredientium venerunt.

*Laurentius de Hederwara palatinus* — Laurentium de Hédervára (Hédervári) de genere Héder ortum, fratrem patrualem Stephani Konth anno 1393 morte multati, magistrum agazonum annis 1429—1437 (Fügedi p. 123) Sigismundus diplomate die 7 mensis Martii anno 1437 Pragae edito palatinum nominavit (Héderváry I, p. 180).

*Budense castrum conservabat* — Ius inspiciendi castrum Budense et



palatium, quo iure palatinus usus est, ab ineunte saeculo XV, a tempore palatinatus Nicolai de Gara demonstrari potest. Signum potestatis palatini fuit, quod ipse castellanum Budensem e familiaribus suis nominavit. Civitas Buda re vera a castellano libera esse non potuit, Sigismundus autem anno 1403 litteris quoque huius ius inspiciendi in vita intestina civitatis consignavit (Fejér X/4, p. 237; Kubinyi p. 85).

(224.)

815 *Volvebatur ... introductus est* — Pentecoste anno 1440 die 15 mensis Maii erat. Secundum Długossium (Długosz) (IV, pp. 633 sq.), qui ipse quoque in comitiva Wladislai particeps erat, rex Poloniae die 17 mensis Maii Agria profectus est in vigilia dominicae Sanctae Trinitatis, id est die 21 mensis Maii Budam ingressus est (Teleki I, p. 205, tempore falso computato; Dąbrowski, Rozbiór I, p. 315 e mendo scripturae item falso).

*beneficiorum recordia* — Adnotatio de moribus commemorans proprietates sententiae Th. est. Ex hac id prominet, quod e duabus factionibus auctor noster factioni Wladislai se omnino adiungere non potuit. Probabiliter mores et actiones causam Elisabethae sequentium ideo ut gratiam Sigismundo debitam explicavit, quia haud decorum dicere habebat barones idcirco in factiones se congregavisse, ut hoc modo voluntatem suam magis exercere possent. Vix credi potest argumentationem duarum factionum — statum regni, foederatos contra Turcos quaerendos — auctori nostro ignotam fuisse, quoniam hoc argumentum saepe edicebatur. Si tamen Th. non hoc indicat, res ita intellegi potest, ut ipse explicatione, in qua de moribus recordatur, ordinem rerum magis intellegibilem, sibi ipsi quoque explanatam putaverit. Integer et liber animus auctoris nostri, secundum quem ipse in factis fautorum Elisabethae indicia debitae gratiae observantiaeque quaerebat, non affirmat eum se factionibus anteposuisse, sed hoc e structura ordinis socialis evenit, quam coniunctio familiaris praescripsit. Nobilis quidam ut ipse quoque, domino suo fidem praestat, dum huic officium sequitur et quoniam tempore ministerii ipse comitativae dominorum diversa studia sequentium adiungi potest, eos improbare non potest, quia hoc modo se ipsum iudicaret.

*coronari* — Coronatio die 15 mensis Maii celebrata est et sic Ladislaus tunc infans non quattuor, sed tres mensium erat (Teleki I, pp. 196 sq.).

816 *lachrymabatur* — Helena Kottanner, quae spectatrix et testis aderat, commotionem praesentium silentio praeterit (adnotatio Teleki [I, pp. 199, 5] falsa est), haec ergo res a Th. inventa est et cum genere scribendi eius cohaeret. Th. sententiam Guidinis de Columna sequitur, tamen habitus et propensa erga mollitiam voluntas animorum finis saeculi XV quoque in re depingenda interesse potuerunt (Mályusz pp. 190 sq.).

*Dionisius de Zeech* — Membrum est familiae, quae de genere Balog oritur et in parte occidentali regionis Transdanubianae possessor erat



(Karácsonyi I, pp. 176 sq.). Avus palatinus, pater magister tavernicorum fuerunt (Nagy X, p. 528). Ut assectator Alberti ad maiora officia celeriter promovebatur. Anno 1438 episcopus Nitriensis, anno insequenti episcopus Agriensis, anno 1440 archiepiscopus Strigoniensis factus est (Fraknói V., A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig [= Ius patronatus regum Hungariae a Sancto Stephano usque ad Mariam Theresiam], Bp. 1895, pp. 516, 513). Cardinalatum (“tit. s. Cyriaci”) anno 1439 adeptus est (Eubel II, pp. 8, 72).

*Matthias Wesprimiensis* — Scilicet Matthias de Gathaloc. E familia de Slavonia ortus est. Annis 1424—1433 secretus vicecancellarius, annis 1433—1439 cancellarius erat, anno 1439 summus cancellarius factus est in cursu autem honorum ecclesiasticorum canonicus Quinqueecclesiensis, dein praepositus Zagrabiensis erat. Ab anno 1436 episcopus Vacien-sis erat. Episcopatum Vesprimiensem anno 1440 ab Elisabetha accepit (Mályusz, Rendi állam pp. 134, 129; Mon. Vespr. III, p. LXXVII).

*Benedictus Iauriensis* — Scilicet Benedictus Vincentius de Sancto Georgio (Szentgyörgyi). E familia patricia Albensi est ortus. Beneficium ecclesiasticum praeposituram Albensem habebat. Nobilitatem et arma anno 1415 sibi comparavit. Unus est legatorum Sigismundi saepe gravibus in rebus versatus et consiliarius specialis huius (Mályusz, Konstanzi zsinat pp. 103 sq., Idem, op. cit. TSz 3 [1960] 176, 183). Albertus eum episcopum Iauriensem anno 1439 nominavit (Fraknói l. cit. 514).

*Ulricus comes Cilie* — Filius Friderici comitis Ciliae est. Frater amitinus natu minor Barbarae, uxoris Sigismundi est et ita frater amitinus reginae Elisabethae est. Uxor, Catharina filia despotis Serbiae Georgii Brankovich erat (Supan cum tabella genealogica addita; Schwikker pp. 18 sq.).

*qui pro puero ... prestitiit iuramentum* — Iuramentum coronandi rex novus in euangelium dicere debuit secundum textum, quem archiepiscopus Strigoniensis primum Latine, mox Hungarice recitavit. Textum totum iuramenti, quod Carolus Robertus die 15 mensis Iunii anno 1309 dedit, cum rex coronatus est, notum habemus. Ex hoc rex vovit, ut ecclesiam sacerdotesque huius in honore et observantia haberet, regnum et iura regalia conservaret, amissa recuperaret, iura nobilium et nobiles defenderet (Bartoniek op. cit. Száz. 51 [1917] 13). Etiam tunc, cum Ladislaus V. coronatus est, iuramentum edictum erat (Bartoniek l. cit. 30. Ad hoc pertinet adnotatio Helenae Kottanner: “Da las man die ordnung zedel die darzu gehört”), tamen, ut Th. conservavit, textum Ulricus comes Ciliae praedixit. Vocabulum “plebs” non populum inferiorem ipsum, sed sacerdotes et nobiles regni significat, similiter ac vocabulum “regnicola” quoque in decreto anni 1454 (Bartoniek l. cit. 31).

*Nicolaus de Wüilak* — Progenies familiae e nobilibus Slavoniae saeculo 817 XIV repente ascensa est. Proavus Laurentius Tot, magister tavernicorum et vexillarius Caroli Roberti erat, pater avi sui autem Nicolaus Konth,



palatinus Ludovici I. erat (v. caput <139.> sent. 573), pater munere bani de Macho fungebatur. Oppidum nomine Újlak, a quo familia nomen cepit — in comitatu Valko situm est —, anno 1364 in possessionem familiae redactum est. Altera pars possessionum familiae in regione septemtrionali Hungariae, in comitatu Nitriensi sita erat. De oppido hic sito Galgosio (Galgóc, hodie Hlohovec in ČSSR) — Teutonice Freistadt — Nicolaus de Újlak in fontibus Teutonicis Nicolaus von Freistadt, in fontibus Polonicis Nicolaus Fristatzky nominatur (Hóman, M. tört. II, p. 289; Pór op. cit. Száz. 25 [1891] 347 sq.; Reiszig op. cit. Turul 57 [1943] 9 sq., 65; Teleki I, p. 196). Familia iam medio saeculo XV opulentissima familiarum Hungaricarum habebatur. Nicolaus de Újlak — ad tempus non ipse solus, sed una cum altero, aut spatiis haud longis interiectis — ab anno 1438 usque ad annum 1471 munere bani de Macho fungebatur (Szerbia pp. 459 sq.). Ab Elisabetha Nicolaus de Újlak, quia se partibus eius addixit, ante ipsam coronationem Ladislai V. veterrimam Hungariae civitatem Albam Regiam praemio accepit (Kottanner op. cit. p. 33). De vita Nicolai de Újlak v. Kubinyi A., A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában (= Partes domini de Kaposújvár et familiarium comitatus Simigiensis in consiliis de possessionibus Nicolai de Újlak expletae), Somogy megye múltjából, Levéltári Évkönyv (= E temporibus praeteritis comitatus Simigiensis, Annales Archivarii) 4 (1973) pp. 5 sqq.

*Ladislaus de Gara* — Filius palatini Nicolai de Gara est, ab anno 1431 partim una cum Nicolao de Újlak banus de Macho, ab anno 1447 palatinus erat. Mater Ladislai de Gara, filia Hermanni comitis Ciliae, nomine Anna soror erat Barbarae, uxoris Sigismundi et ita ipsa soror amitina Elisabethae est (Szerbia p. 459; Wertner op. cit. Száz. 31 [1897] 927). Th. Ladislaum de Gara coronationi Ladislai V. adfuisse falso dicit. Ladislaus de Gara Alberto mortuo nequaquam tam firmiter Elisabethae addictus est, sicut e propinquitate cogitari posset. Coronam quoque ut capitaneus de Visegrad et conservator coronae non nisi ea condicione Elisabethae tradere voluit, si haec Mathko de Thallocz et Emericum Marczali e custodia emitteret, qui ambo membra legationis Cracoviam missae erant et quos regina, cum hi rationem de legatione redderent, ira incensa capere iussit. Mores et actiones Ladislai de Gara fortasse consuetudo cum bano socio et aemulo suo, cum Nicolao de Újlak iuncta explicat. Quia Nicolaus de Újlak Elisabethae se adiunxit, ipse iter ad factionem Wladislai ferens liberum servavit, cum autem Nicolaus de Újlak fautor factionis Polonicae factus est, ipse in partes Elisabethae transiit.

*Bothos de eadem Gara* — E linea quadam transversa familiae de Gara ortus est et re vera Andreas Botos de Harapk nominabatur. Anno 1440 comes Temesiensis erat (Wertner op. cit. Száz. 31 [1897] 933).

*Iohannis wayuode de Thamasii* — Membrum familiae de Thamasy de genere Héder ortae (Karácsonyi II, p. 146) nomine Iohannes anno 1402



magister agazonum, annis 1403—1409 vaivoda Transylvaniae, annis 1409—1416 magister ianitorum erat. Munere posterius memorato filius, nomine Ladislaus annis 1419—1434 fungebatur (Zs. O. II, Index, Fügedi pp. 108, 118), filius alter Henricus comes Siculorum, mox Alberto regnante magister aulae fuit (Mályusz, Rendi állam p. 29).

*Thomas de Zech* — Frater archiepiscopi Strigoniensis Dionysii de Zeech (Szécsi), thesaurarius reginae Elisabethae erat.

*arcem ad Wyssegradam* — In turre speculatoria quadriangula muris latitudine plus quam duobus metris munita castrum in summo monte saeculo XIII exstructi locus concameratus ad insignia regia custodienda erat. Ruinae, quae usque ad hodiernum diem exstant, descriptionem Th. affirmant, quam auctor noster ipse locum visitans conscripsit (Dercsenyi, Visegrád pp. 15 sq., 31).

*corone tuta pro conservatione elegere* — Coronam reges stirpis Arpadianae in ecclesia Albensi conservabant, ab ineunte saeculo XIV successores eorum in thesauro suo apud se eam servabant et quoniam reges Andegavenses tempus libenter in Visegrad terebant, corona una cum ceteris insignibus regis ad tempus longius hic manere potuit. Anno 1403, ut hoc e litteris Sigismundi Ragusium missis compertum habemus, corona re vera in castro Visegrad conservabatur. Tamen non ex instituto, nam anno 1434 palatinus Nicolaus de Gara eam Budae, in domo tavernicali castrum regii conservabat. Tunc iussu Sigismundi a familia palatini defuncti archiepiscopus Strigoniensis Georgius de Palocz accepit; hic coronam in sedem suam, Strigonium tulit et nonnisi post mortem eiusdem (anno 1439) Albertus et Elisabetha eam in castrum Visegrad transferre iusserunt (Ipolyi A., A magyar szent korona és a koronázási jelvények története és műleírása [= Historia sacrae coronae et insignium regionum Hungariae item descriptio horum], Bp. 1886, pp. 90 sq.; diploma anni 1403; Zs. O. II, num. 2636). Sententia in descriptione Th. reddita, ut corona sacra semper eodem loco servari debet, quae potestatem regis ipsius iam moderatam significat, ex his nonnisi gradatim evolvebatur et valere coeperat.

*Ad hanc arcem ... sigillare fecit* — Th. historiam coronae raptae falso describit. Re vera, ut femina aulica Elisabethae, Helena Kottanner enarrat (op. cit.), raptus die 20 mensis Februarii anno 1440 evenit. Coronam Georgius de Bazin, qui conservator huius erat, die 9 mensis Novembris anno 1439 baronibus in numero maiore praesentibus Elisabethae tradidit una cum ceteris insignibus (G. Pray, Specimen hierarchiae Hungaricae, Posonii et Cassoviae 1776, I, p. 321), et tunc Elisabetha et magnates praesentes et arcam et ostium camerae claustris occluserunt, sigillis autem baronum et reginae obsignaverunt. Claves claustrorum quorundam regina, quorundam autem barones ad se receperunt. Helena Kottanner huic momento aderat. Quia ipsa rem et locum bene notum habebat, Elisabetha eam die 20 mensis Februarii Comaronio una cum domino quodam Hungarico et servo huius in castrum Visegrad ad coronam auferendam remisit.



Nocte duo viri ostium externum camerae et claustra arcae partim irruerunt, partim clavibus reginae recluserunt, coronam eximerunt, dein novis claustris et sigillo reginae ea denuo clauserunt, dum femina aulica custodis munere fungebatur. Labore ad primam lucem perfecto Helena Kottanner coronam statim ad Elisabetham secum tulit (cf. Teleki, I, p. 174). Post coronationem Albae Regiae factam Elisabetha in castrum Visegrad non reversa est, sed per Iaurinum Posonium vehebatur (Kottanner op. cit. pp. 95 sq.), itaque res, quam Th. descripsit, accidere non potuit. Opinioni Th. sequentia verba diplomatis sectatorum Wladislai die 17 mensis Iulii anno 1440 editi argumento esse potuerunt: “Elisabeth ... ipsam continuo coronam ... vice versa recludens ad locum hactenus nobis incognitum ... transmisit seu asportavit” (Kovachich p. 238).

*ad Fridericum* — Fridericus IV. (ut imperator III., obiit anno 1493), qui anno 1440 rex Romanorum (scilicet Teutoniae) creatus est, frater consobrinus secundi gradus regis Hungariae Alberti erat.

*et utrumque, tum filium ... illi dedit* — Elisabetha die 31 mensis Maii anno 1440 cum duce Austriae Alberto — cum fratre Friderici — foedus icit et eum tutorem filii agnovit, tamen quoniam ad expeditiones parandas pecuniam nonnisi a Friderico sperare potuit, die 23 mensis Augusti se obligare coacta est, ut filium una cum corona ei traderet, dux Albertus autem de tutela desisteret (Teleki I, pp. 201, 236).

<225.>

819 *per civitates et castra ... ferebatur* — Elisabetha annis 1440—1442 maxime Posonii, Iaurini et Comaronii morabatur, in regione, quae a Danubio ad septemtriones sita est, in metallicis civitatibus non apparuit (Sebestyén pp. 77 sq.).

*Simon de Rozgon* — Pater, item Simon nominatus, annis 1409—1414 iudex curiae erat. Hoc intercedente Simon de Rozgon anno 1409 a rege beneficium ecclesiasticum fructuosissimum, lectoratum Scepusiensem accepit (Mályusz, Konstanzi zsinat, pp. 87 sq.). Anno 1417, cum patruus praeposituram Demesiensem episcopatu Vesprimiensi permutavit, successor huius in praepositura, anno autem 1428 in episcopatu factus est. Ut episcopus anno 1438 reginae Elisabethae postulanti, ne solum maritum, sed etiam se ipsam archiepiscopus Strigoniensis corona sacra coronaret, fortiter obstitit (v. caput <220.> sent. 801). Simon de Rozgon resistendo reginam contra se ipsum tantopere incitavit, ut haec anno 1439, cum archiepiscopus Strigoniensis obiit, successorem huius non ipsum, sed episcopum Agriensem Dionysium de Zeech (Szécsi) fecit. At Simon de Rozgon episcopatu Agriensi contentus esse coactus indignationem suam contumaci animo ita expressit, ut Wladislao I. se adiungens impedivit, ne Elisabetha solum ascenderet (Mon. Vespr. III, pp. LXVII, LXXIV sq.; Teleki I, pp. 160 sq.). Apud Wladislaum in gubernando auctoritatem praecipuam habebat: ipse



cancellarius summus et secretus regis factus est (Mályusz, Rendi állam, pp. 130 sq.). Duo fratres, Stephanus et Georgius annis 1421—1444 comites Posenienses fuerunt (Ortvay, Pressburg, III, pp. 169 sq.), posterior autem anno 1440 etiam honorem iudicis curiae a Wladislao accepit (Keresztes op. cit. Turul 42 [1926] 20).

*pene omnibus ... laborabat* — Scilicet praesertim membra familiarum de Peren, Czudar de Onod, de Palocz, de Pelsewcz (Pelsőci).

*Et, cum Nicolaus de Wiilak ... ceteris acrior fuit* — Causa defectionis Nicolai de Újlak sine dubio partim potestas deminuta Elisabethae, partim spes ipsius Nicolai de Újlak fuit, ex qua ipse Wladislaum serviendo auctoritatem suam magis augere posset. Ceterum idem donationem ab Elisabetha extortam a Wladislao quoque affirmari postulavit: civitatem Albam Regiam e manu non edidit, sed capitaneum eius posterius quoque ipse nominavit (Mályusz, Rendi állam p. 111). 820

*Johannes de Hwniid* — Veritatem descriptionis Th., ex qua Iohannes de Hunyad de genere nobili et claro Transalpino ortus est, extollere debemus, quia de ortu Iohannis de Hunyad in historiographia ab aequali Antonio de Bonfinis usque ad Jorga sententiae inter se maxime differentes prodierunt. Antonius de Bonfinis genealogiam Iohannis de Hunyad de genere Romano nomine Corvino deduxit, tamen rumorem quoque de eo divulgatum adnotavit, ex quo pater Iohannis de Hunyad imperator Sigismundus fuisset, Jorga autem (Osm. I, p. 424) eum puerum rusticum Rumanicum dixit. (Summarium litteraturae quaestionis de ortu Iohannis de Hunyad conscriptae v.: Teleki I, pp. 26 sq., novissime: Elekes L., A Hunyadi-kérdés [= Quaestio de ortu Iohannis de Hunyad], MEkv I, pp. 15 sq., ibid. p. 25 v. refutationem sententiarum falsarum, quae verba Th. interpretando ortae sunt.) Proavi Iohannis de Hunyad verisimillime cum familia principis Transalpini propinquitate coniuncti fuerunt, in contentionibus factionum saeculi XIV contra bojaros imperio Turcico amicos pro foedere cum Hungaris iungendo certaverunt et quidem ideo pater Iohannis de Hunyad circa annum 1395, cum inclinatio ad Turcos vicit, patriam relinquere debuit. In Transylvaniam fugit, dein ministerium apud Sigismundum iniit (Elekes, Hunyadi p. 75).

*munitiois Hwniid ... dotasset* — Vocabulum loci Hunyad iam in diplomatibus saeculi XIII apparet, tamen castrum primum anno 1364 memoratur. Castrum Hunyad (Hungarice Hunyadvár, Rumanice Hunedora, hodie in RSR) tunc ad comitatum Albensem (Fehér) pertinebat. Fortalicium regium erat et sicut cetera similia castra et sedes dominiorum, gubernio vaivodarum Transylvaniae ad tempora constitutorum subditum erat (Csánki V, pp. 46, 60). Superest diploma Sigismundi anno 1409 editum, quo rex castrum Vajk (Voyk) et huius fratribus carnalibus, consanguineis, item filio, nomine Iohanni dedit (Fejér X/8, p. 492, Zs. O. II, num. 7135). Castrum tunc primum, ut videtur, in potestatem privatam redactum erat, et donatio id significat, quod possessor novus antea servitia haud parvi 821



momenti obire potuerit. Donatus — teste titulo “miles aule” — inter comites regis vitam agebat, ad comitivam ipsius personalem pertinebat et pro mercede a rege accepta huic cum armatis ministerium praestitit. Donatio possessionis etiam pretium mercedis diutius non solutae esse potuit. Nomen familiae Vajk non est notum. Ipse et prognati sui se de Hunyad nominare nonnisi post donationem anno 1409 potuerunt, nomen familiae de Hunyad (Hunyadi) tantum inde formatum et assiduum factum est. Simplex castrum Iohannes de Hunyad iam ut possessor latifundii imprimis sala militari ingenti aedificata in architectonicum opus praecipuae artis transformavit, quod usque in hodiernum diem superest (Möller I., A vajda-hunyadi vár építési korai [= Periodi architectonicae castrum Hunyad] Magyarország műemlékei, szerk. Forster Gy. [= Artis monumenta Hungariae, red. Gy. Forster], III, Bp. 1913, pp. 85 sq.).

*lateri adherendo* — Vocabulo Th. eam coniunctionem exprimit, quae Iohannem de Hunyad ab aetate iuvenili illis baronibus adiungebat, quibus servitia exhibebat. Proprium coniunctionis est, ut familiaris quidam sua sponte ministerium apud possessorem quendam laicalem vel ecclesiasticum suscipiendo huic fideliter famuletur, quaecumque munus perficiendum sibi tribuatur, tamen “dominus” hunc familiarem membrum familiae suae habet et victum aut mercedes ac tutelam ei praebet. Dolendum est, quod Th. non adnotavit, quibus Iohannes de Hunyad operam suam locavisset. Veri similiter cursum militarem ut iuvenis apud familiam de Chak (Csáki), vel in comitiva Francisci de Chanad (Csanádi) incepit, atque in aulam despotis Serbiae Stephani, in possessionem quandam huius in Hungaria sitam venit, inde iam sine dubio ut miles una cum quinque-sex militibus comitivae familiae de Újlak se adiunxit. Hac parte iuvenili vitae suae cum Philippo (Pipo) de Ozora coniunctionem habere potuit (Elekes, Hunyadi, pp. 88 sq.).

*minoribusque regni officiolatibus* — E servitiis apud barones exhibitis Iohannes de Hunyad anno 1430 in aulam ipsius regis adductus est. Ut “aule miles” anno 1431 Sigismundum in Italiam comitabatur, ibi duos annos apud ducem Mediolani, Philippum Visconti munus obiit, anno 1434 Basileae in comitiva regis Sigismundi aderat, mox usque ad mortem huius in Bohemia in comitiva regia se tenebat. Item ut “aule miles” membrum comitivae regis Alberti factus est et una cum hoc in Bohemia annum 1438 degere potuit. Anno 1439 rex ei et fratri semper militibus aulae una cum castris Zeurino, Orsowa (hodie Orşova) et aliis regionem Istri tuendam mandavit. In decreto die 17 mensis Septembris anno 1439 edito nonnisi simplex membrum comitivae regis memoratur, sed decem diebus post iam banus Zeuriensis est. Th. ergo minores regni officiolatus Iohannis de Hunyad falso memorat. Quamquam familiaris quidam “officiolatus” regni — exempli causa vicebanatu, vicevaivodatu — fungi potuit, Iohannes de Hunyad commissionem huiusmodi non adeptus est. Primus “honor” eius banatus erat.



*ad wayuodatum ... regni Transsiluanarum* — Iohannes de Hunyad una cum Nicolao de Újlak vaivodatum Transylvaniae anno 1441 a Wladislao accepit. Cum ipse se Wladislao adiunxit, tantum banus Zeuriensis fuit.

*procerum convocatio* — Congregationem generalem Wladislaus in finem mensis Iunii anni 1440 Budam convocavit (Teleki I, p. 208).

822

*adventu nobilium fervet* — Compositio enuntiationis testatur Th. vocabulis “proceres” et “nobiles” in eadem significatione usum esse.

*salvi conductus* — Salvus conductus Wladislai die 15 mensis Iunii anno 1440 pro Ladislao de Gara editus, quem barones Polonici et Hungarici sigillis muniverunt, usque in hodiernum diem permansit (DI. 13 554). Ex hoc Ladislaus de Gara et socii una cum comitiva, numero sescentis capitibus quattuordecim dies libere Budam venire possunt et ibi alios posteriores sedecim dies inoffensi participes disceptationum esse, mox libere discedere possunt (Kovachich, Suppl. I, p. 492. Cf. Sprawozdanie pp. 37 sq.).

*Hi ceteris ... promiserunt* — Fidem datam fractam et salvum conductum pro nihilo putatum Philippus Callimachus saeculi XV (De rebus a Wladislao Polonorum atque Hungarorum rege gestis, Schwandtner, SS rer. Hung. I, pp. 458 sq.) silentio omittit, Dlugossius (IV, p. 642) imminutus dicit Wladislaum indignatum esse, cum comprehensiones audiret et se ipsum domum reversurum esse minitendo postulavisse, ut Ladislaus de Gara liber dimitteretur (Teleki I, pp. 209 sq.; Fraknoi, Hunyadiak p. 21; Dąbrowski, Rozbiór I, p. 317), tamen descriptionem Th., ex qua Ladislaus de Gara et Dionysius de Zeech (Szécsi) vi coacti agebant, gesta horum posteriora, res eventae haud dubiam faciunt. Iuramentum Dionysii de Zeech, quod re vera per vim coactum et expressum erat, etiam diploma Wladislai I. die 1 mensis Iulii anno 1440 editum testatur. Ex hoc rex possessiones archiepiscopi defendit, quoniam hic Budae aderat et consultationes ibi habitae effecerunt, ut omnino se regi adiungeret, approbavit, ut Wladislaus rex crearetur et suo tempore coronaretur, fidem suam autem iure iurando affirmavit (DI. 59 262. Pars citata invenitur: Mályusz, Rendi állam p. 97).

*donec arcem Wyssegradiensem ... restituit* — Castrum Wladislaus I. procero cuidam Polonico Vincentio Samatuly curandum mandavit (Teleki I, p. 216).

<226.>

*turbatio orta est* — Turbatio in comitiva Wladislai sine dubio magna fuit, 823 tamen haudquaquam ea causa orta est, quam Th. adnotavit. Id omnes bene notum habere potuerunt, quod Elisabetha, postquam filius die 15 mensis Maii anno 1440 coronatus est, coronam secum tulit et nemini in mentem venire potuit hanc in castro Visegrad quaerere. Coniectura huiusmodi excogitata e narratione quasi fabulosa Th. logice sequitur, tamen nil veri habet. Dubitationem atque turbationem e duobus datis temporibus collatis concludere possumus. Die 29 mensis Iunii participes congregationis genera-



lis Budae habitae Wladislaum regem creatum iure iurando affirmaverunt, regem suum agnoverunt, voverunt se eum adiuturos esse, coronationem autem Ladislai V. irritam esse declaraverunt (Katona XIII, pp. 70 sq.) et quia inter editores declarationis archiepiscopus Dionysius de Zeech et Ladislaus de Gara aderant (Mályusz, Rendi állam pp. 31 sq.), quaestio summa, id est, quod regnum Wladislai generaliter confirmatum est, iam tunc soluta erat. Nihilominus coronatio non nisi die 17 mensis Iulii erat. Etsi ad disceptationes reliquas, ad potestates dividendas tempus quoddam necesse putare debemus, dilatationem plus quam quindecim dierum verisimillime ita explicare possumus, ut modus statuendus coronationis tempus absumpserit.

*venerunt in Albam* — Die 15 mensis Iulii anno 1440 participes congregationis generalis Buda Albam transgressi sunt.

*corona pro ornamento* — Pars sequens usque ad vocabulum “preparata” cum diplomate congregationis generalis die 17 mensis Iulii anno 1440 edito conferri potest: “*corona aurea operis vetusti beatissimi Stephani regis apostoli et patroni nostri in theca capituli reliquiarum eiusdem hucusque multa veneratione conservata*” (Katona XIII, p. 91; Kovachich p. 239). Quamquam congruentia generis styli scribendi fortuita quoque esse potest, Th. diploma veri similiter in manibus habere potuit. Hoc coniectando proprium dici potest Th. explicationes ordinum silentio praetermississe. Hoc diploma est primum monumentum maximi momenti, secundum quod principium potestatis regi mandatae non a sententia ecclesiasticorum, nec a voluntate baronum regni, ut id aetate Arpadiana atque saeculo XIV factum erat, sed ab activitate “regnicolarum”, id est societatis dominorum oritur, quae societas etiam nobiles regni quasi magnam turbam facientes complectitur, itaque hoc diploma signum est evolvendorum ordinum atque primae praesentiae inter ordines nobilium regni, qui iam virium suarum conscii sunt. E duabus factionibus, quae etiam socio extero nitebantur, ea victoriam sibi impetrandam sperare potuit, quae praeter barones inconstantes hanc turbam in suam partem trahere potest. Haec multitudo, id est nobiles regni in se elementum leve, tamen ut foederati contra factionem eiusmodi, quae basi simili caret, pretii inaeestimabilis est. Gratiam eiusdem quaerere necesse est, id est ostendendum, quasi res iudicandae penes ipsos nobiles regni sint. Necessitudinem foederis socialis inter regem a factione creatum et nobiles regni affirmat, quod nobilibus ductores eiusmodi praesunt, qui potestatem sibi poscunt, participes rerum gerendarum regni esse volunt et habent ideologum talem, qualis Iohannes Vitéz, futurus archiepiscopus Strigoniensis erat, qui studia nobilium regni ita concipere potest, ut argumentatio nobilibus regni idonea in posterum agendorum esse posset (Mályusz, Rendi állam pp. 33, 151). Quaestio, quae cum Wladislaus coronaretur, solvenda fuit, haud parvi momenti erat. Persuadendum vulgo erat coronam de receptaculo reliquiarum ablatam cum corona sacra nominata aequivalentem esse, immo quidem sacram coronam in condicioni-



bus quibusdam, si ea ipsa recuperari non possit, omnem vim et potentiam amittere posse. Enuntiatio categorice sonat: “si eadem recuperari non potuerit, omnis deesset efficacia ac quodlibet signaculum, mysterium et robor eiusdem in hanc modernam coronam intelligantur et harum serie de omnium nostrorum ... voluntate cognoscantur esse transfusa”. Vis ergo sacrae coronae transfertur in novam, non nisi ideo, quia iis, qui coronationem decreverunt, sic placitum est. Et cum hac re ipsa coniuncte enuntiatio illa edicta est, quae principium fundamentale ordinum existentium continet: “semper regum coronatio a regnicolarum voluntate dependet ac efficacia et virtus coronae in ipsorum approbatione consistit” (Kovachich p. 239. De quaestione v. Eckhart, Szentkorona pp. 96 sq.; Bartoniek op. cit. Száz. 68 [1934] 325, 70 [1936] 387 sq.). Valde proprium est, quod Th. principium, in quo natura atque vis ordinum tam deliberate edicitur, silentio omisit, tamen opinio auctoris nostri non modo hoc loco patefit et e sententia sua naturaliter sequitur, quae absolutismum Matthiae probat.

*Magno olim Alexandro* — Indicatio reminiscencia scholaris est, simul 824  
autem etiam signum cultus Alexandri Magni in Hungaria medii aevi divulgati. Cum exemplar ornatum operis Pseudoaristotelis “Secretum secretorum”, quod regi Ludovico I. confectum est, aulam regiam curiosam demonstret (v. caput (130.) sent. 547) e verbis Th. historiam Alexandri Magni lectionibus materiae scholarum Hungaricarum non defuisse concludi potest. Testibus codicibus, qui in hodiernum diem supersunt, lectio vitae Alexandri Magni in Hungaria saeculo XV pars studiorum historicorum habebatur. Etiam duo codices manu scripti Gestorum magni momenti vitam Alexandri Magni continent: in insigni codice Acephalo “Gesta Alexandri Magni” inveniuntur (E. Bartoniek, Codices Latini medii aevi [Catalogus bibliothecae musei nationalis Hungarici, XII], Budapestini 1940, p. 366), codex autem, qui Chronicon Poseniense in se habet, sub titulo “De vita et morte Alexandri” biographiam et facta Alexandri Magni continet (Domanovszky S., A Pozsonyi Krónika és a kisebb latin nyelvű prózai szerkesztések [= Chronicon Poseniense et scripta minora soluta Latine composita], Száz. 39 [1905] 402). Notam et formam studiorum scholarum reddit ille codex quoque, in quo notarius et ludi magister civitatis Szomolnok (hodie Smolník in ČSSR), baccalaureus Vindobonensis Georgius Dertar anno 1456 opus “Historia Troiana” Guidinis de Columna et opus “Gesta Alexandri Magni” descripsit (Könyvkiállítási Emlék [= Monumentum librorum expositorum], kiadja az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum [= edit Publicum Museum Hungaricum Artis Ornativae], Bp. 1882, p. 14).

*concordia crescere solent* — Sallust., Jugurth. 10: concordia parvae res crescunt.

*Hi, qui colunt ... in predam convertunt* — Opinio, ex qua regna, populi sub sidere quodam dominanti referuntur, ad aures astrologorum Europae ab oriente antiquae aetatis probabiliter Arabibus interpretantibus pervenit.



Iohannes (Giovanni) Villani (obiit anno 1348) omnino in hac cognitione vitam agebat (Fr. Bezold, *Astrologische Geschichtskonstruktion im Mittelalter*. Aus Mittelalter und Renaissance. München und Berlin 1918. pp. 176 sq., 404. Cf. caput (169.)).

- 825 *credibile edidit documentum* — Vocabulum quoddam litterarum iudicatariorum saeculi XV memoratur, quod Th., cum iudicia componeret, certe persaepe descripsit indicando litigantem quendam querimoniam suam “evidenti documento” probare nequivisse (exempli causa Zs. O. II, num. 7516).

(227.)

- 826 *servisque* — Vocabulo Th. in sententia verbi familiaris utitur. Familiaris quidem in servitio “domini” erat, vocabulo saeculi XIII serviens, vocabulo autem saeculi XVI servitor nominatus eiusdem erat, interim tamen, ut aetate Th. quoque, nominatio necessitudinem servitii mitigans et coniunctionem patriarchalem effingens usitata erat. Th. significatione commodis baronum idonea utendo veritatem historicam modo fide digno, lecturis autem exteris intelligibiliter exprimit. Temporibus bellorum intestinorum prae robore militari baronum vera vis nobilium regni adhuc haud multum valebat.

*Johannes Phiilpes de Korog* — Iohannes Philippus (Phylpes) de Korog (Kórógyi) e familia in regione meridionali Hungariae possessionata ortus est, quae familia a saeculo XIII memorabatur. Primus notus proavus familiae Philippus est nominatus et in omni generatione familiae hoc praenomine nominati semper erant (Wertner M., *Családtörténeti adalékok* [= Additamenta historiae familiarum], Turul 10 [1892] 166 sq.). Ille Philippus, qui anno 1404 honore comitis Temesiensis fungebatur et Hungarice Fülöpös est nominatus (Zs. O. II, num. 3269) filium habuit hic memoratum Iohannem, qui anno 1434 Posenii consanguinitatem suam Wilhelmum comitem de Castel agnoscere iussit (v. caput (47.), Szentpétery I., *Hédervári Imre 1447-iki felmentő levele* [= Litterae absolutionales Emerici de Hédervára anno 1447 editae], Turul 20 [1902] 164). Aequalis et propinquus huius est ille Iohannes de Korog (Kórógyi), qui annis 1439—1440 honore iudicis curiae fungebatur et in numero sectatorum regis Wladislai referebatur (Fügedi p. 106; Hédervári I, p. 201). Uxor huius filia nomine Barbara palatini Nicolai de Gara fuit (Lukcsics II, num. 358), itaque ipse affinis bani Ladislai de Gara est.

*Andreas Bothos ... de Thamasii* — De ambobus v. caput (224.) sent. 817.  
*monasterium de Cziikador* — Monasterium Cisterciense de Cikador (hodie Bátaszék) rex Geysa II. anno 1142 fundavit.

*Zek appellare solet* — Ad quaestionem solvendam, ubinam locus monasterii Cisterciensis diruti fuisset, haec adnotatio Th. multum valuit. Historiographus abbatiae Remigius Békefi ex adnotatione Th. statuit monasteri-



um in territorio loci Zek medii aevi, hodiernae villae Báticasék — in angulo meridionali-occidentali comitatus Tolnensis — situm esse (A czikádori apátság története [= Historia abbatae de Cikador], Pécs 1894, pp. 22 sq., Csánki III, p. 411).

*Johannes de Hwniid wayuoda* — Iohannes de Hunyad tunc vaivoda Transylvaniae non erat. Honorem una cum Nicolao de Újlak accepit. Th. hunc — recte — hoc loco vaivodam non dicit.

*Cunctisque igitur ... suis offerre presumpserunt* — Tempus certaminis ad Báticasék conserti ex ordine rerum a Th. item a Polono Dlugossio (Długosz) et a Philippo Callimacho descripto omnes historici, qui huic aetati cognoscendae operam dant (Teleki I, pp. 243 sq.; Fraknoi, Hunyadiak p. 24; M. Wertner, Magyar hadjáratok a XV. század első felében [= Expeditiones Hungaricae prima parte saeculi XV], HK 12 [1911] 556; Elekes, Hunyadi pp. 131 sq.), anno 1440 fuisse putant praeter Pray (II, pp. 350 sq.), secundum quem id certamen anno 1441 commissum est. Ut vulgo creditur, Iohannes de Hunyad Buda exeunte aestate anni 1440 profectus est et ita certamen ad Báticasék mensibus Augusto vel Septembri commissum esse potuit. De re accurate recordatur diploma Wladislai die 8 mensis Octobris anno 1441 editum, in quo Iohannes de Hunyad pro meritis praemio remuneratur (Hazai Okmt. IV, pp. 331 sq., originale exemplar diplomatis, ex quo lacunae editionis impleri possunt: Dl. 44 323. Pars, in qua bellum Turcicum tractatur, in Szerbia p. 140 est). Hoc diploma re vera narrationem Th. affirmat, tamen eo, quod partes, quae hic omissae sunt, referuntur, contextus rerum aliter illustrantur. Argumentum diplomatis hoc est: post coronationem Wladislai, cum iam fide a plerisque rebellantibus data discordiae sedari videbantur, “quedam membra ipsius Regni, videlicet Ladislaus de Gara Banus, Iohannes de Korogh, Andreas Bothos, tunc Comes Themesiensis, Henricus filius Wayvode de Thamasý, Ladislaus Thythews de Bathmonostora et Iohannes Jwga de Rachcha alyque quamplures eorum complices”, quamquam aderant, cum Wladislaus rex electus et coronatus est et fidem ei dedissent, animis eo confirmatis, quod Wladislaus catervas (Polonicas) domum dimisit, exercitum magnum collegerunt et novum bellum inceperunt. Ipse rex coniuratores iterum ac saepius monebat, ne consilium malum sequerentur, hi tamen vocem regis contemnebant et dominorum regi fidelium bona ferro ignique vastabant, castra expugnabant, ecclesias diripiebant et in regionibus meridionalibus regni comitatus Bachiensem et Baraniensem, item cuncta territoria vicina potestati suae subiecerunt has regiones ad obsequium redigendo. Iohannes de Hunyad tum una cum bano Nicolao de Újlak, quocum una in partibus Bachiensibus, trans Danubium operabatur, catervis collectis et cum aliis, qui causam regis sequebantur, Danubium transiit et ad oppidum Zek Ladislaum de Gara et rebellantes aggressus est. In certamine Andreas Bothos cecidit, Henricus de Thamasý et alii personae celebres capti sunt, Ladislaus de Gara, Iohannes de Korog, Ladislaus Thythews (Töttös)



aufugerunt, sed vexilla, sigilla, arma una cum multis equis in manus victorum inciderunt. Iohannes de Hunyad deinde una cum Nicolao de Újlak territoria meridiana regni, rebellantes opprimendo, castra autem expugnando potestati regis subiecit, “tota tunc subsequenti estate” catervas exercitus in regno in variis locis ducendo, modo hic, modo illic contra rebellantes dimicabat. Diploma, cuius constitutiones facta continentis in dubium vocari non possunt, narrationem Th. affirmat. Notandum est seriem nominum hic eandem esse, tamen haud minus mirandum est nomina Ladislai Thythews de Bathmonostora et Iohannis Iwga de Rachcha apud Th. omissa esse. Id coniectari potest, quod ambae familiae aetate Th. iam semine defectae sunt (Zichy X, pp. VII sq.; Csánki, Kőrös p. 23) et ideo Th. has familias commemoratu haud dignas putavit, tamen alia explicatio quoque possibilis est. Quoniam Wladislaus Ladislaum Thythews de Bathmonostora possessionibus privavit, at iam autumnus anni 1441 ipse professus est eundem non obstitisse sibi et institutum de possessionibus eius publicandis irritum iussit (Zichy IX, pp. 32, 34 sq.), etiam putare possumus Th. rebus, quae acciderant, compertis nomen Ladislai Thythews de Bathmonostora omisisse. Nam quantumvis textus chronici cum diplomate Wladislai non sit congruens, ex identitate seriei nominum diploma fonti Th. fuisse concludere possumus. Ad tempus constituendum adhuc non nisi unum argumentum habebamus ut terminum post quem, id est litteras donationales Wladislai die 9 mensis Augusti anno 1440 Iohanni de Hunyad et huius fratri editas (Teleki X, pp. 89 sq.), in quibus nulla mentio pugnae ad Zek — Cikador — commissae invenitur. Narratio diplomatis die 8 mensis Octobris anno 1441 editi, series rerum demonstrant id, quod anno 1440 res ad certamen venire non potuit, vocabulum autem “tota tunc subsequenti estate” tempus pugnae vere anni 1441 fuisse probabile facit. Certamen igitur ad Cikador commissum eodem tempore esse potuit, cum Wladislaus Strigonii atque in confinio occidentali regni commorabatur, quas res Th. in capite sequenti narrat. Coniecturam probabilem faciunt data illorum diplomatum Wladislai, in quibus ipse de possessionibus publicatis Ladislai de Gara et Henrici de Thamasy instituit. Causa publicationis infidelitas et seditio fuerunt, quod Henricum de Thamasy attinet, hunc una cum Ladislao de Gara peccavisse itaque non est dubium, quin publicatio cum rebus ad Cikador gestis coniuncta fuerit. Quoniam diplomata die 18 atque die 29 mensis Aprilis edita sunt (Dl. 13 619 et Zichy IX, p. 24) et quia diplomata huiusmodi breviter post res gestas edi solent, tempus pugnae omnino vere anni 1441 fuisse videtur.

828 *Siimonthornia* — Simontornya castrum est in comitatu Tolnensi. Castrum in possessione Philippi (Pipo) de Ozora erat, mox post huius mortem (anno 1426) familia de Gara id possidebat (Csánki III, pp. 405 sq.). Die 18 mensis Aprilis anno 1441 Wladislaus I. castrum a Ladislao de Gara adimens id Simoni, Stephano et Georgio de Rozgon donavit (Dl. 13 619), hoc tamen



institutum regis exitum non habuit et castrum constanter in manu Ladislai de Gara mansit.

*Soklos* — Siklós castrum est in comitatu Baraniensi, item in possessione familiae de Gara (v. caput (204.) sent. 746).

(228.)

*Thomas de Zeech ... Comaron conservabat* — Quoniam honorem comitis Thomae de Zeech in comitatu Comaromiensi diplomata anno 1439 et inter annos 1444—1447 edita testantur (Csánki III, p. 534), eundem etiam annis 1440—1443 hoc honore functum esse valde veri simile est. Coniectura ideo quoque rata videtur, quia post annum 1447 item membra familiae de Zeech comites sunt, immo Dionysius de Zeech anno 1456 castrum a Ladislao V. pignori accepit (Csánki III, p. 487; Sebestyén, Archont.). 829

*oppidum Termarum ... Budensi civitati annexum* — Scilicet in ripa Danubii a civitate Buda medii aevi ad septemtriones, a Buda Vetere autem ad meridiem, prope territorium hodierni balnei Császár fürdő nominati situm oppidum est (Kubinyi p. 19). Praeter partem exiguam sub potestate Iohannitarum, id est cruciferorum, mox ab annis 1440, cum domus militum capitulum saeculare facta est, sub potestate feudali praepositurae de Sancta Trinitate nominatae erat (Csánki I, p. 9; Kubinyi A., Buda-felhévíz topográfiaja és gazdasági fejlődése [= Topographia Aquarum Calidarum Superiorum prope Budam evolutioque eiusdem in oeconomicis], Tanulm. 16 [1964] 85 sq.). Locus suburbium Budae habebatur et etiam sic nominabatur, exempli causa anno 1354 (Anjou VI, p. 235). Status oppidanensis et simul libertatis quantaecumque testimonia sunt, quod iudex et ipsi iurati oppidi sigillum proprium habebant. Simul in diplomate regis saeculi exeuntis XV, quod ius sigillo utendi confirmavit, “suburbium civitatis Budensis” nominatur (Varjú E., Buda-Felhévíz mezőváros címerlevele [= Litterae armales oppidi Aquarum Calidarum Superiorum prope Budam], Turul 20 [1902] 39).

*in monte sancti Thome* — Scilicet clivus a monte castris Strigoniensis ad meridiem orientem assurgens una cum ecclesia Sancti Thomae et capitulo atque cum colonia circa hoc formata. 830

*castrum Strigoniense ... fundebant* — Obsidio Strigonii, quamquam Teleki (I, p. 248) et Fraknoi (Hunyadiak p. 24) tempus autumnum anni 1440 fuisse arbitrantur, secundum itinerarium Wladislai (Sebestyén p. 78) mense Februario anni 1441 evenit.

*Paka* — Scilicet hodierna villa Páka in comitatu Zaladiensi, in regione oppidi Alsólendva (hodie Lendava in Iugoslavia). Illo tempore possessio familiae de Zechen erat. Mense Septembri anni 1440 Elisabetha castellum a Ladislao de Zechen ademit, idque vicethesaurario litterato Demetrio de 831



Zagorhida dedit, qui familiaris thesaurarii Thomae de Zeech fuit (Csánki III, pp. 13, 23; Zala II, p. 502).

*Kiigiios* — Castrum Kígyókő in comitatu Castri Ferrei, in regione villae Asszonyfalva prope oppidum Sárvár sitae possessio familiae Ostfi erat (Csánki III, pp. 714, 734).

*Rex igitur ... rediit ad Budam* — Expeditio Wladislai Transdanubiana non anno 1440 ducta est, quo anno eam Teleki secundum Th. fuisse putat, sed mensibus Martio et Aprili anni 1441. Hoc indicant itinerarium Wladislai I. (Sebestyén p. 78) atque diploma Ulrici comitis Ciliae die 6 mensis Novembris anno 1440 editum. Secundum hoc ipse, qui dum Iaurinum oppugnabatur, exeunte mense Iunio anni 1440 in captivitatem Wladislai cecidit, diplomate se obligavit, ut pro libertate recepta una cum aliis castris etiam castra Paka et Kigowkw (Kígyókő), si haec in manu suorum essent, regi traderet, si tamen alii ea occupavissent, ipse quantum potest, omnia faceret, ut eadem recuperarentur (Zala II, p. 504). Wladislaus igitur ad castra accipienda in comitatibus Zaladiensi et Castri Ferrei aderat et si castra obsisterunt, haec ad deditionem impellere non erat magnum quoddam onus atque munus, quoniam defensores ab Ulrico comite Ciliae ex obligatorio dato, ad quod persolvendum ipse obsides dare debuerat, auxilium expectare non potuerunt.

(229.)

832 *castrum Zoliense et ceteras illi annexas munitiones* — Dominium regium Zoliense, quod in regione montana silvis vestita late extensum erat, in manum privatam non redigebatur, sed anno 1424 ex instituto Sigismundi una cum aliis possessionibus regina Barbara accepit ea condicione, ut hoc reginae usque ad finem vitae suae necessaria suppeditaret (Wenzel G., Okmányi adalék Borbála és Erzsébet magyar királynék birtokáról [= Additamentum diplomaticum de possessionibus reginarum Hungariae Barbarae et Elisabethae], MTT 12 [1863] 274). Post mortem Sigismundi omnibus — baronibus Hungaricis, Alberto, immo Elisabethae —, quorum intererat, largitas nimia est visa, itaque Barbara possessionibus habendis submota est. Castra in comitatu Zoliensi sita — certe consilio regio intercedente — Albertus uxori suae non permisit, quae alias possessiones et fructus accepit (ibid. pp. 285 sq.), et ita Elisabetha post mortem mariti has possessiones non ut suas, sed ut dominia, quae Ladislao V. debentur, instituebat. Haec castra praeter castrum Zoliense (hodie Zvolen) sunt: Dobronya (hodie Dobrá Niva), Lipcse (hodie Slovenská L'upča), Végles (hodie Vígl'aš, haec omnia sunt in ČSSR). Unumquodque castrum sedes domini erat. At Th. haec omnia iure castro Zoliensi adiecta dicere potuit, quia sub potestate comitis erant, qui in castro Zoliensi res gerebat.

*Johanni Jzakra denominato de Brandis* — Iohannem Jzakra (Jiskra, Giskra) de Brandis (Brandeis), qui dux mercennariorum eximia facultate praeditus



ordinandi, item fortunatus et sollers simulque domino suo fideliter deditus erat, aequalis Aeneas Silvius tam magni aestimavit, ut in opere “De viris illustribus” conscripto (De viris, pp. 56 sq.) caput totum ei impenderet. Partes eius in Hungaria actas quasi argumenta data enumerando tractat Tóth-Szabó.

*cunctis montanis .... scilicet et ceteris* — Septemtrionales montanae civitates in duas partes — singillatim ex septeneis civitatibus compositis — congregabantur. In numerum civitatum montanarum de Hungaria Inferiore nominatarum maiores inferebantur, quibus civitas Cremnicia (Körmöcbánya, hodie Kremnica in ČSSR) praeerat et hae circa Zolium sitae erant, alio autem numero insertae sunt civitates montanae minores de Hungaria Superiore nominatae duce Gulnychbana (Gölnicbánya, hodie Gelnica, in ČSSR) prope Cassoviam (Wenzel, Bányászat pp. 62, 98). Ipsa Cassovia non erat civitas montana.

*Contulerat ... in tutorem profecerat* — Elisabetha, ut pecuniam sibi compararet, possessiones in Hungaria occidentali et in Austria sitas, gemmata, immo etiam coronam regiam Friderico III. pignori dedit. Summa tali modo comparata, quasi 20 000 florenorum auri (Tóth-Szabó p. 178) satis erat, ut mercennarios Bohemicos pretio conduceret, vis autem conductorum sufficiebat, ut dux horum Iohannes Izkra ut capitaneus summus in Hungaria superiore consisteret et ibi dominationem eiusmodi ordinaret, quam viginti annos nec Wladislaus I., nec Iohannes de Hunyad infringere possent.

*terram Matthie* — Scilicet terra Matthaei (Hungarice Mátyusföld, Slovace Mat’úšová zem (v. caput (216.) sent. 790).

*Pangratius* — Scilicet nomine familiae: Pancratius de Zenthmiklos 833 (Szentmiklósi). E tali familia nobili in comitatu Liptoviensi ortus est (Majláth B., Liptómegyei törzsökös családok 1526. évig [= Familiae antiqui generis in comitatu Liptoviensi usque ad annum 1526], Turul 8 [1890] 100 sq.), qualis in comitatu confini familia de Thurocz (Th.) fuit. Servitium reginae Barbarae ut dux mercennariorum obibat et pro mercede non soluta anno 1432 castrum quoddam in comitatu Pisoniensi cautioni accepit. Annis insequentibus pro ministeriis Sigismundo, Alberto, Elisabethae et Wladislao obitis simili modo dominationem in complura castra comparare sibi contigit magis magisque a regibus se liberum faciendo (vitam accurate conscriptam v.: Szerémi—Ernyey pp. 264 sq.). Pancratius de Zenthmiklos secundum documenta illius aetatis vir acer, in rationibus eligendis asper dictus est, sic etiam ab Aenea Silvio (De viris p. 57), tamen quod ad hunc pertinet, adnotandum est Aeneam Silvium damnis patrono suo, cancellario imperii Gasparo Schlick allatis commotum esse.

*Petrus Komorowzkii* — Petrus et Nicolaus Komorowzki nobiles Poloni locumtenentes castrum Luboliensis et oppidi Podolini (hodie Stará L’ubovňa et Podolinec in ČSSR), quae Poloniae pignori data erant, primum in numerum adversariorum Iohannis Izkra referebantur, sed anno 1449 in



partes huius transgressi sunt, quamquam assidue sectatores eius non manserunt (Tóth-Szabó pp. 234 sq., 239).

*Akzamiith* — Petrus Axamit de Kossow nobilis Bohemus erat. Anno 1458 contra membra familiae de Rozgon in pugna cecidit (Tóth-Szabó pp. 183, 308).

*Thalafwz* — Scilicet Iohannes Talafus de Ostrow et de Hukwald, capitaneus castris Richno (hodie Richnava in ČSSR) in comitatu Scepusiensi, cognatus Iohannis Izkra et capitaneus huius plurimum memoratus (Tóth-Szabó p. 183 et passim).

*Kerzkii* — Scilicet Iohannes Krzki. Secundum argumentum posterius, anno 1460 datum tunc iam in servitio regis Matthiae erat (Tóth-Szabó p. 316).

*Zlowachko* — Hoc nomen, item nomina Ribaldus (Riibald) atque Wzriik identificari non possunt. Praeter Iohannem Krzki et Iohannes Talafus et Petrus Komorowzki in ministerio regis Matthiae erant (Tóth-Szabó p. 346).

*castris ligneis* — In territorio, quod inspectioni Iohannis Izkra subditum erat, re vera multa munimenta exstructa erant, haec tamen brevi, per dies aliquot perficiebantur et ideo quidem catervae oppugnantes ea facile ceperunt, quae postea incendio deleta et dissipata sunt. Narratio Th. cum argumentis historicis aequalibus de fortuna castrorum minorum adnotatis congruens est (Tóth-Szabó pp. 345 sq.).

834 *homagiorum solutio* — Diplomata, quae pretium redemptionis solutum testantur, in originali quoque remanserunt, ita cum causae membrorum familiae de Homonna vel episcopi Agriensis Ladislai de Hederwara tractantur (Tóth-Szabó pp. 391, 398).

*Ardebant ... preservare sufficiebat* — Descriptio exituum belli intestini coloribus acribus composita quasi apta est etiam sine indicatione ipsius Th. ad commoda aetatis Matthiae, id est ad bona pacis lecturis extollendum.

835 *comes Cilie Vlricus regine avunculus* — Ulricus comes Ciliae non avunculus, sed frater amitinus Elisabethae erat. Sed quoniam sator rerum bellicarum, quas Th. indicat, pater Ulrici comitis Ciliae, Fridericus comes Ciliae erat (Krones, Cilli II, pp. 99 sq.), vocabulum "avunculus" rectum est, si nomen Ulricum cum nomine Friderici permutamus.

*Quid autem comes ... senes regni Sclauonie* — Th. hic sua experimenta profert. Mense Februario anni 1481 ut notarius in generali congregatione diutius habita aderat, quam ad Zagrabiam palatinus Michael Orzaagh de Gut et iudex curiae Stephanus de Bathor nobilibus comitatuum Crisiensis et de Vereuce habebant. Auctor noster in diplomatibus iudicialibus nomen suum adnotavit: "I(ohannes) Thw(ro)cz" (DI 35 705, 68 708). Res, quas Th. indicat, hae sunt: anno 1441 capitaneus Friderici comitis Ciliae, Jan Witowetz cum catervis in regionem Transdanubianam irrupit et usque ad Albam Regiam provectus est, ad castrum Zamobor (hodie Samobor in Iugoslavia) in comitatu Zagrabiensi situm de exercitu Wladislai I. contra ipsum misso victoriam consecutus est, qui exercitus,



ut capitaneum Jan Witowetz se recipere cogeret, latifundiis Friderici comitis Ciliae imminebat (Krones, Cilli II, pp. 42, 100 sq.; Teleki I, pp. 253 sq.). Anno 1445 turbationem ad suum usum transferendo, quae partim post pugnam ad Varnam commissam (anno 1444), partim post mortem bani Mathkonis de Thallocz (anno 1445) orta est (de morte Mathkonis de Thallocz v. adnotationem Pauli de Iwanich, Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 35), Ulricus comes Ciliae possessiones episcopatus Zagrabiensis, prioratus Auranae atque familiae de Thallocz, inter quas erat Szentgyörgy, occupavit (Csánki, Kőrös p. 15). In his certaminibus cecidit Zovanus de Thallocz (Krones, Cilli II, pp. 106 sq.; Teleki I, pp. 494 sq.), de quo Th. in capite sequenti disserit. (In chronico familiae de Cilia occupationes Ulrici comitis Ciliae falso post bellum a Iohanne de Hunyad ductum adnotatae sunt.) Vere anni 1446 Iohannes de Hunyad, antequam gubernator regni creatus esset, superbiam familiae de Cilia vindicaturus cum exercitu in Slavonia apparuit, ubi possessiones familiae de Cilia vastabat. Oppidum Varasdinum (hodie Varaždin in Iugoslavia) inflammavit, castrum Feistritz in Stiria oppugnare conatus est, mox dominium de Chaktornya inter fluvios Dravum et Savum situm, possessionem familiae de Cilia amplissimam vastari iussit et oppidum Caprunicum (hodie Koprivnica in Iugoslavia) cepit (Krones, Cilli II, pp. 103 sq.; Teleki I, pp. 505 sq.). Pactum, quo Iohannes de Hunyad et membra familiae de Cilia res et causas inter se terminaverunt, mutua damna illata finivit et quoniam sic in Slavonia potestas familiae de Cilia plene valebat, res ne quidem ad collisionem venit. Nonnisi anno 1454 discordia maior inter familiam de Cilia et priorem Auranae Thomam Zekel orta est, at huic Iohannes de Hunyad se non immiscuit. (Krones, Cilli II, p. 116; Teleki II, p. 340. Teleki personam "graff Thoman von Karkau" chronici familiae de Cilia cum priore Auranae Thoma Zekel, propinquo Iohannis de Hunyad identificavit, at Krones cum Thoma de Corbavia [de Karbau]. Quamquam attributum "graff" ['comes'] quoque familiae de Corbavia, non autem priori Auranae attinet, quoniam hoc tempore membrum familiae de Corbavia nomine Thomam notum non habemus, quod tamen eo quoque explicari potest, quod litteratura historiam familiae explanans manca est, in praesentia sub hoc nomine arcano persona prioris Auranae inquirenda est.) Vastationes, quas incolae patiebantur, sine dubio mutuae erant. Dum Th. Ulricum comitem Ciliae accusat, scriptor chronici familiae de Cilia vitio Iohanni de Hunyad vertit, quod armati eius multas villas inflammaverunt, "thetten viel unchristlichen scheden und brachen vill kirchen auf; sy verpranten auch etliche kirchen" (Krones, Cilli II, p. 105). Ceterum possessiones vastando hostibus detrimentum afferre utrique permissum putatum erat. Ideo quoque scriptor chronici familiae de Cilia re vera gloriose haec verba adnotavit: Jan Witowetz "that dem landt — scilicet Hungaris in regione Transdanubiana — grossen schaden" (Krones, Cilli II,



p. 100). Indignatio propter vastationes commota — ut apud Th. legi potest — iam proprietatis aetatis pacatae et ordini assuefactae est.

*Sique eosdem ... usque hunc diem* — Annus 1462 cardo magni momenti historiae motuum Bohemico—Husitanorum in Hungaria excitatorum est, tamen haudquaquam ita, ut ex indicatione Th. cogitari possit, quasi Matthias vi armorum, victoria in campo pugnae reportata robur militare Iohannis Izkra et capitaneorum Bohemicorum delevisset. Re vera mense Maio anni 1462 Matthias pactum sequens cum Iohanne Izkra fecit: hic fidem dat regi, operam suam ei locat, cuncta sua castra possessionesque tradit, at a Matthia quadraginta milia florenorum auri atque latifundia in meridionali regione regni sita ipsi dantur, idem Iohannes Izkra in numerum baronum refertur, uxorem autem sororem natu minorem palatini Michaelis Orzaagh de Gut accepit (Tóth-Szabó p. 325).

(230.)

836 *Seruae regnum* — Vocabula aliquot sequentia opere Aeneae Silvii “Europa” nituntur: “Rasciam invaserant” (cap. 1, Opera omn. p. 388), “cum exercitu Serviam ingressus” (cap. 4, ibid. p. 396).

*ac castra ... illius detinebat* — Bellum sultani Amuratis II. anno 1439 ductum indicatur, cuius eventus e latere Turcorum erat, quod castrum Semendria (hodie Smederevo in Iugoslavia) ad Danubium situm captum est et despotes Georgius Brankovich in Hungariam fugit (v. caput (222.) sent. 809).

837 *castrum predictum ... aggressus est* — Obsidio, quam ipse sultanus Amurates II. regebat, anno 1440 facta est (Jireček II/1, pp. 176 sq.; Jorga, Osm. I, p. 425; Teleki I, pp. 225 sq.).

*Erat tunc ... animo impavidus* — E quattuor fratribus de Thallocz (v. caput (214.) sent. 785) anno 1438 Mathko et Petrus bani Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, Franko banus Zeuriensis, Iohannes (Zovanus) autem capitaneus Belgradi fuerunt (Szerbia p. 125). Ipsi Mathko et Franko quoque annis 1430—1431 ibidem capitanei fuerunt (ibid. pp. 86 sq.), itaque in castro muniendo tantopere, ut hoc inde exercitui oppugnanti resistere potuissent, fratres de Thallocz sine dubio partes maximas habebant. Iidem ultimo momento quoque instituta efficacissima faciebant. Franko, qui pridem banus Zeuriensis fuerat, die 20 mensis Maii anno 1440 a iobagionibus, qui in possessionibus suis vitam agebant, singillatim, tributum unius floreni auri ad castrum tuendum colligebat, die autem 17 mensis Iunii per Wladislaum I. civitates regias et oppida “subsidium” solvere iussit, illis tributum tale imposuit (Szerbia pp. 134 sq.). Dum ipse iam tempore obsidionis pecuniae comparandae, quae ad resistantiam futuram instituentiam necessaria fuit, operam dabat, frater, nomine Italico Zovanus intus in



castro defensionem regebat. Prioratus Auranae Zowani ita intellegendus est, ut reditus e possessionibus ordinis equitum Iohannitarum, quae ad prioratum Auranae attinebant, e commissione regis ipse colligebat, quod modus quidam saecularisationis haberi potest.

*colliculus ... distans* — Ut credi potest, de illo colle Avala nominato 838 agitur, in quo satrapes Rumeliae Schihâb ed Dîn-Pascha castrum, cuius ruinae usque ad hunc diem exstant, aedificari iussit (Babinger p. 18). Secundum sententiam Babinger, ex indicationibus eius coniectando, annus 1441 tempus aedificationis esset.

*miliari Hungarico* — Leuca Hungarica saeculo XIX cum 8353 metris aequalis habita est et in litteratura historica hoc modo spatia data medii aevi computari solent (Gyalóky J., Földvár [= Castrum terreum] HK 27 [1926] 292).

*Huius igitur colliculi ... subita morte necavit* — Ut e descriptione patefit, 839—841 Turci moenia non petardis adhibitis disiecturi erant, sed cuniculo subterraneo fosso ultra moenia in territorium civitatis pedestres mittere conabantur, quod autem defensores petardis disiectis impediverunt. Defensio ergo eventum prosperum ex arte technicae belli magis evoluta comparare potuit. Narratio Th. non est anachronistica. Cuniculum subterraneum fodere, sicut apud Critobulum legi potest, Turci etiam anno 1453 conabantur, cum Constantinopolis oppugnabatur (v. caput (249.) sent. 927). Usus solitus erat, ut oppugnantes fossa ducta moenia subirent, fossam ramalibus obtegerent, quod autem defensores inflammare studebant (H. Müller, Geschichte des Festungskrieges seit allgemeiner Einführung der Feuerwaffen bis zum Jahre 1892, Berlin 1892, p. 12). Non est dubium, quin fossa Turcorum, cuius ostium Th. a civitate tam longe fuisse dicit, nonnisi prope moenia sub terram ducta sit. Cuniculos et Husitae et adversarii annis 1430 pariter fodiebant, tamen alio modo, ac ad Belgradum factum est. Husitae turrim oppugnati castrum suffoderunt, in loco terrae exemptae dolia posuerunt, quae inflammaverunt et hoc modo assecuti sunt, ut munimentum, cuius fundamenta adempta sunt, collaberetur (J. Durdik, Hussitisches Heerwesen, Berlin 1961, p. 194). Dispositio igitur pulvere pyrio facta non est adhibita. Comparatio praestantiam defensorum Belgradi ostendit et quoniam haec in aliis relationibus quoque valere potuit, repulsa sultani intellegibilis fit. Narrationem Th. ex his fide dignam putare possumus.

*repatriavit* — Obsidionem Dlugossius (IV, p. 653, cf. Dąbrowski, 841 Rozbiór, p. 319) et Ducas (Historia Byzantina [CSHB] ed. I. Bekker, Bonn 1834, p. 211) consentienter sex menses duravisse arbitrantur. Quanti momenti Belgradum defendere esset, illa aetate nemo non agnovit. Wladislaus in citato decreto die 17 mensis Iunii affirmavit "salutem regni Hungariae" (Szerbia p. 136) totam in Belgrado defenso esse. Gravitas immo memoria quoque Belgradi anno 1440 oppugnati apud recentiores historiographos Hungaricos omnino obscurabatur. Haec res imprimis eo explicari potest, quod diplomata, quae ad fontes narrativos explendos apta essent,



non erant nota. Mirum est, quod in compositione Wertner, in qua ceterum res belli accuratissime explicantur (op. cit. HK 12 [1911] 553 sq.), mentio de oppugnatione nulla facta est. E descriptione et existimatione Babinger (p. 15) id consequi potest, quasi rei ipsi reconstruendae narratio Th. subesset. Quoniam ampla monographia Babinger dolendum in modum annotationibus criticis caret, quaestio, quantopere necessaria et probabilis narratio Th. sit, decerni non potest. Nonnisi generaliter indicare possumus Th. verisimiliter a Thoma de Drag certiore factum esse, huncce autem diutissime in regione meridionali regni commorando notitias fide dignas accipere potuisse.

(231.)

842 *Iohannes de Hwniiad* — Litterae magnae donationales Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453 Iohanni de Hunyad editae fontes capituli sunt, in quibus rex huic civitatem Bistriciam (hodie Bistrița in RSR) et huicce adiunctum comitatum perpetuum donavit. Th. ordinem rerum in diplomate enarratarum non servavit, sed seriem partium textus mutavit: “intus gravissimis odiis exortis fluctuaret et foris grassante dictorum Teucrorum tyrannide ... ipsi Teucri vastare agros, diripere villas, homines sine discrimine sexus et etatis vel trucidare vel abducere impune consueverant intus gravissimis odiis exortis fluctuaret et pene totas inferiores ipsius regni nostri Hungariae partes usque ad fluvium Ticie et item ex altera usque ad interiora loca regni nostri Sclavoniae ... vastarunt vel occuparunt ... Iohannes de Hwnyad medio tempore wayuoda Transsilvanus et comes Temesiensis creatus factus etiam capitaneus Nandoralbensis ... fudit ... Izak wayuodam Teucrorum, qui eotunc castrum Zenderew cum tota ipsa terra Servie occupatum tenebat” (Teleki X, pp. 349 sq.).

*in comitem Themesiensem creatus* — Banatum Zeuriensem Iohannes de Hunyad die 27 mensis Septembris anno 1439 accepit (Karácsonyi J., Mikor lett Hunyadi János szörényi bánná? [= Quando Iohannes de Hunyad banus Zeuriensis factus sit?] Száz. 35 [1901] 76 sq.), vaivodae Transylvaniae — una cum Nicolao de Újlak communiter — post pugnam ad Cikador consortam, comites autem Temesienses et capitanei Nandoralbenses (Belgradi) item una cum Nicolao de Újlak paulo posterius creati sunt (Elekes, Hunyadi p. 132). Diploma primum, in quo ipsi vaivodae nominantur, decretum Wladislai die 7 mensis Martii anno 1441 editum est (Elekes, Hunyadi p. 135).

*Sclauonia* — Scilicet pars occidentalis regionis inter fluvios Dravum et Savum sitae, medio aevo territorium comitatum Zagrabiensis, Crisiensis, Varasdiensis et de Vereuce.

*ager inter Saue et Draue flumina* — Pars orientalis regionis inter duos fluvios sitae una cum comitatibus Sirmiensi, Valko et Posega est.

*dira Thurcorum rabie ... iugo mancipandi abducerentur* — Descriptio



vastationis Turcorum ad modum locorum communium vulgatum et omnibus notum conscripta videtur, tamen argumenta fontium vera anno 1440 adnotata exercitum sultani Amuratis Belgradum oppugnantem in regione late extensa incolis damna maxima attulisse probant. Incolae oppidi Keve (hodie Kovin in Iugoslavia) in ripa Danubii a Belgrado ad orientem siti et aliorum duorum locorum propinquorum se congregantes in una caterva locum natalem reliquerunt et in insula Chepel (hodie Csepel), quae a Buda ad meridiem porrecta iacet, consederunt, quod eis Wladislaus die 10 mensis Octobris anno 1440 approbavit (Magdics I., *Diplomatarium Ráczeviense*. Ráczevei Okmánytár, Székesfehérvár 1888, pp. 23 sq.). Dum indicatio Th. Turcos usque ad Tisciam, id est partem meridionalem regionis Temesköz nominatae vastantes ostendendo sortem incolarum oppidi Keve reddit, devastationem regionis ultra Savum sitae adnotatio historiographi Turcici Nesri profert, ex qua Turci ibi vagantes tantam multitudinem captivorum ceperunt, ut “puellam pulchram pro caliga vendiderunt” (Thúry I, pp. 55, 129). De vocabulo, quod modus loquendi divulgatus notusque omnibus factum est, v. Székfű Gy., *A hódoltságkorabeli török történetírók* (= Historici Turcici aetate dicionis in Hungaria Turcorum), Tört. Sz. 5 (1916) 451.

*Jzak nomine* — Nomen begi Sinderoviensis Nesri in forma Ishak (Thúry I. 843 cit.), Jorga (Osm. I, p. 425) Isa-Beg, Babinger autem (p. 18) Ishâq-Beg scribunt.

*dono ... cesaris Thurcorum* — Th. statum sultanatus Turcorum ad exemplum regni Hungariae ordinatum cogitatione praecipit. Ideo auctor noster begum Sinderoviensem munus non assignando accepisse, sed etiam castra quasi dono sibi data esse et ita eum possessorem horum eadem potestate factum esse, sicut vaivodam Transylvaniae possessorem suorum latifundiorum vaivodensium putat.

*suorum magna vi ... redierunt* — Descriptionem veterrimam facti a Th. 843—844 enarrati litterae donationales die 8 mensis Octobris anno 1441 Wladislai pro Iohanne de Hunyad editae continent. Ex hoc Iohannes de Hunyad erat aggressor, qui in Serbiam ingressum spatii tres dies longi fecit et iam magna praeda acquisita iter domum fecit, cum Turci ei insidias facturi erant, ipse tamen consilia horum agnoscendo exercitum suum in acie instruxit et quamquam Turci primos ordines irruperunt, ipse victor mansit (Szerbia p. 140 sq.; Székely O., Hunyadi János első török hadjáratai [= Primae excursiones Iohannis de Hunyad contra Turcos ductae], HK 20—22 [1919—1921] 3 sq.). Tempus facti ineunte autumno anni 1441 fuisse conici potest. (In diplomate die 8 mensis Octobris edito excursio vocabulis “hiis diebus noviter transactis” memoratur. Szerbia p. 140.)



## 〈232.〉

845 *Post hanc* — Th. caput diplomate Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453 edito nitens conscripsit: “cum paucis post diebus alter Teucrorum exercitus nonnullas iam pridem de nostris adeptus victorias amplo milite superbus et glorie avidus partes nostras Transsiluanas ... subintrasset, memoratus Iohannes wayuoda cum illarum partium gentibus ... occurrit ... hostem confligit, ut ipse ... dux, qui Mezijthbeg vocabatur, unacum filio suo vicecapitaneo occisus refusam predam proprio et filii casu suppleverit suis omnibus complicibus vel fuis vel captis et paucissimis fuga salvatis ... ea accessit utilitas, ut partium Transalpinarum et Moldaue wayuode, qui adhuc progenitorum nostrorum temporibus sacre huius regni corone rebellando Teucris se subiecerant, ipsius Iohannis wayuode tum consilio inducti tum metu concussi rursus huic regno cum tota sua terra se restituerint pristina fidelitatis obsequia nobis usque in diem hanc exhibere obligati” (Teleki X, p. 350).

*non multo dierum intervallo preteriente* — Secundum opinionem Th. et secundum vocabula diplomatis Ladislai V. anno 1453 editi “paucis post diebus” — cuius diplomatis textum auctor noster secutus erat — res haud multo post victoriam ad Belgradum reportatam, autumno igitur anni 1441 evenire debuisset. Re vera, ut ex aliis fontibus inter se liberis et solutis comparatis patefit, ver anni 1442 est tempus rei actae (Székely O. op. cit. HK 20—22 [1919—1921] 10 sq.). Id, quod cancellaria erravit, etiam diploma Wladislai I. die 17 mensis Aprilis anno 1443 editum haud dubium facit. In hoc enim res post victoriam Belgradensem sequens vocabulis magis aptis: “deinde alio casu” inducitur (Szerbia p. 141).

*magnoque ... non modico suffultus* — Secundum diploma Wladislai I. die 17 mensis Aprilis anno 1443 editum numerus exercitus Turcorum 16 000 (Szerbia p. 141), secundum aequalem notarium cancellariae Paulum de Iwanich 17 000 capita erant (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 16). Antonius de Bonfinis numerum nonnisi occisorum 20 000 fuisse dicit (decas III, lib. V, Bonfini III, p. 110), et ex his M. Horváth (Magyarország történelme [= Historia Hungariae] Pest 1871<sup>2</sup>, II, p. 550) et Kupelwieser (p. 62) magnitudinem exercitus 80 000 capita fuisse aestimant.

*wayuoda Mezethbeg* — Nomen recte: Mesîd-Beg, Hungarice Mezid bég est. Hic secundum Hammer (I, p. 450) et Babinger (p. 18) summus magister agazonum sultani, secundum Jorga (Osm. I, p. 425) probabiliter gubernator Bidininensis erat, sed hae sententiae nonnisi vanae opiniones sunt (cf. Miskolczi Gy., Hunyadi János török hadjáratai [= Bella Iohannis de Hunyad contra Turcos gesta], HK 14 [1913] 547).

*clamdestina quadam eruptione* — Repentinus decursus exercitus Turcici per terram Transalpinam explicat, quod impetus Iohannem de Hunyad imparatum invenit (Elekes, Hunyadi p. 148).

846 *Güwlafeierwar* — V. caput 〈32.〉. De forma et quasi naturali nota



civitatis non solum Th., apud quem nomen eius legi potest, sed etiam documenta diplomatum de incolis saeculi XV servata testimonio sunt (Iczkovits E., *Az erdélyi Fehér megye a középkorban* [= Comitatus Albensis Transylvaniae medio aevo], Bp. 1939, pp. 34. sq.).

*episcopus civitatis eiusdem* — Episcopus Transylvanus ab anno 1427 Georgius Lépes de Váraskeszi erat (Eubel I, p. 520). Familia e comitatu Zarand in Transylvaniam immigravit. Frater, Lorandus annis 1415—1438 vicevaivoda Transylvaniae fuit (Daróczy Z., *Adatok a Lépes és Treutel családok leszármazásához* [= Additamenta ad genealogiam familiarum Lépes et Treutel], Turul 24 [1906] 88 sq.).

*ville sancti Emerici* — Locus in comitatu Albensi, in valle Marusii a castro Alba Iulia ad septemtriones-orientem situs est (Hungarice Szentimre, hodie Sîntimbru in RSR). Medio aevo, postquam Alba Iulia in possessionem episcopi Transylvani venit, nobiles Transylvaniae praesidentibus vicevaivodis ex consuetudine ibi ius dicebant et ideo hoc forum iurisdictionis sedes iudiciaria in villa Sancti Emerici habita nominabatur (Zs. O. II, num. 4691, 4792).

*decollatus est* — Locus, ubi episcopus cecidit, posterius cruce lapidea signatus est, qui nomine Lépeskereszt ('crux Lépes nominata') notus erat (Székely O. op. cit. 6). Pugna die 18 mensis Martii anno 1442 processit (Teleki I, p. 286).

*Gaudebat ... in idem servabantur* — Praeda in pugna comparata, quam Mesîd-Beg tam magni aestimavit et quam totam sultano dono daturus fuit, ipsi currus militares esse potuerant. Currus a Husitis usitati Turcis ignoti et armatura ab his adhuc non adhibita erant. Intellegi ergo potest begum eas cunctis instrumentis suis praeditas domino producere voluisse. Atque ideo actoribus et armatis curruum ipse parcebat (Tóth Z., *A huszita szekérvár a magyar hadviselésben* [= Carrago Husitarum in ratione belli gerendi Hungarorum], HK 19 [1918] 30 sq.).

*Inter hec ... magna celeritate congregavit* — Antonius de Bonfinis verba fontis sui, Th. egrediens dicit Iohannem de Hunyad generali praecepto omnes rusticos et habitatores civitatum ad arma capienda vocavisse (decas III, lib. V, Bonfini III, p. 108). Textus Th. talem rationem institutorum Iohannis de Hunyad non affirmat (Elekes, Hunyadi pp. 150 sq.), ex qua ipse pro patria defendenda ad populum se convertit, ultra terminos classis socialis egressus viam amoris patriae plebis aperuit et ita hoc consilium principium eventuum futurorum omnes priores victorias superantium fecit. Etsi vocabula Th.: "omnem ipsarum partium militem" ita intellegamus, ut haec ad militiam capessendam in latissima sententia vocabuli obligatos significet, etiam tunc maxime ad iobagiones insurgentes latifundiorum vaivodae cogitare possimus, quos ad arma vocare officiales et castellani Iohannis de Hunyad praesto erant. Vires regionum longius sitarum ad arma capessenda concitare etiam propter breve tempus vix cogitari poterat.

*Simonem ... de Kamoniia* — Scilicet e familia comitatus Zempliniensis



(Csánki I, p. 373). Simon de Kamonya (Kamonyai) ut familiaris ante mensem Maium anno 1441 donationem possessionis a Iohanne de Hunyad accepit, Nicolaus de Kamonya anno 1452 castellanus de Gyula erat (Elekes, Hunyadi pp. 138, 154). In historiographia vetustiore membrum familiae Kemény falso putabatur.

852 *quos ad villam sancti Emerici illis obtenta victoria dederat* — Antonius de Bonfinis verba Th., quorum significatio est: 'captivi ad villam Sancti Emerici capti', in forma: "qui ad Emerici villam capti fuere" transtulit (decas III, lib. V, Bonfini III, p. 109), hoc vocabulum historici quidam, sicut A. Huber (Die Kriege zwischen Ungarn und die Türken 1440—1443, AÖG 68 [1886] 171) ita intellexerunt, ut Turci captivos ad villam Sancti Emerici custodivissent et proelium alterum quoque ibi decertatum fuisset. Re vera, ut etiam ex enarratione Th. eminent, exercitus Turcorum post primum certamen progressus est et quoniam secundum diploma Wladislai I. anno 1443 editum certamen alterum quinque diebus peractis consentum est (Szerbia p. 141), non est dubium, quin locus huius certaminis villa Sancti Emerici fuerit. Veri simillimum est Iohannem de Hunyad victoriam supremam ad Waskapu ('porta ferrea', hodie Poarta de Fier in RSR) in comitatu Hunyad reportavisse (Székely O. op. cit. 14 sq., Elekes, Hunyadi pp. 153 sq.).

853 *convertens in predam* — Quam magna praeda fuerit, eo ostenditur, quod pars, quae Georgio Brankovich destinata fuit, in curru onerato, quem decem equi vehebant, cumulata fuit insuper capitibus Mesîd-Beg filiique eiusdem positis (Babinger p. 18).

854 *Cuius victoriae ... iurando promittentes* — Non solum diploma Ladislai V. anno 1453 editum, quod Th. fonti erat, sed etiam diploma Wladislai I. die 17 mensis Aprilis anno 1443 editum mutationes, quae in regione Transalpina evenerunt, victoriae Iohannis de Hunyad e Mesîd-Beg consecutae adiungunt (Szerbia p. 141), itaque tempus, cum factio Hungaris amica ibi corroborabatur, annus 1442 putari potest. Princeps terrae Transalpiniae Vlad II., qui, quoniam socius ordinis Draconis erat, etiam Dracul nominabatur, in rebus politicis agendis amicum Turcorum se ostentabat et anno 1438 ipse quoque in vastatione Transylvaniae particeps aderat, sed posterius per longum tempus in captivitate Turcorum erat. Dum Vlad II. in captivitate erat, huius cognatum, Basarab, filium Dan anno 1442 Iohannes de Hunyad adiuvit, ut in solium Dracul ascenderet adimens dignitatem principis usurpatori, qui amicus Turcorum erat, quem tamen nomine notum non habemus. At Basarab II. non diu regnabat, quoniam Dracul e captivitate liberatus regnum recepit, sed tunc iam hic quoque in rebus politicis amicus Hungarorum factus est (Elekes, Hunyadi p. 168 sq.). Narratio Th. ad mutationes in terra Transalpina spectans cum diplomate Wladislai I. anno 1443 edito congruit et ita series rerum constitui potest, cum mutationem in Moldavia indicat, quia de hac nonnisi in diplomate anno 1453 edito mentio facta est, iam veri simile est, quod cancellaria et hanc



sequens Th. res posteriores ad res priores reiecerunt. In Moldavia duo filii principis Alexandri Boni (Alexandru cel Bun) Ilias (Iliaş) et Stephanus (Ştefan) pro imperio adipiscendo certabant. Ex his de Stephano fama erat ipsum cum Turcis coniunctum esse, at Ilias in amicitia familiae Jagula (Iagiello) fuit. Hic mense Februario anni 1442 cum Casimiro, fratre natu minore Wladislai I., cum magno principe Lithuaniae, pactionem invicem auxilii ferendi fecit et quoniam pactionem Casimirus mense Iulio roboravit, veri simile est, quod posthac Ilias cum Hungaria quoque necessitudinem artiozem iunxit. Vere anni 1443, cum Iliade occiso potestas in manum Stephani venit, Iohannes de Hunyad contra hunc fratrem huius, Petrum (Petru) II. adiuvit, quocum — secundum Dlugossium — affinitatem iunxit. Petrus II. ad tempus quoddam una cum Stephano regnabat, sed tunc etiam aemulus Stephanus ad Hungariam se advertibat. Veri simile est, quod hanc appropinquationem Stephani cancellaria anno 1453 adnotavit, mox Th. quoque ut successum victoriae anno 1442 reportatae memorat (Elekes, Hunyadi pp. 167 sq.; Ştefănescu pp. 63 sq.).

## (233.)

*Preter hec* — Th. diplomate Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453<sup>855</sup> edito nitens caput composuit: “Dum enim Teucrorum dominus ... ulcisci desiderans ... numero octuaginta milia hominum ... sub conductu Base, sui videlicet principalis vicesgerentis ... in primis per partes Transalpinas ductaret, ea quoque fere tota vastata ... in predictas partes nostras Transsilvanas vastator succedere ... longe ei impar numero adusque illarum partium extrema persecutus vel vincendum vel moriendum esse statuit ... invadere enim hostem quam invadi sacius ducens, arduum et magnum ... bellum fortiter suscepit. Quo prudenter administrato felicissimeque gesto et confecto eterna laude memorabilem victoriam reportavit ... Fusa enim innumerabilis multitudo hostium moribundis longe lateque cadaveribus amplissimum certaminis campum thabefecit ... innumerabilibus ibidem hostium maioribus in captivatem redactis amplissimisque thesauris et omni preciosa exercitus suppellectili in predam nostrorum deventis et divisis” (Teleki X, pp. 350 sq.).

*octoginta sue gentis millia* — Numerus 80 000 iam in diplomate Wladislai<sup>856</sup> I. die 17 mensis Aprilis anno 1443 edito (Szerbia p. 142), item in fonte Th., in diplomate citato Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453 edito memoratur. Numerus, qui etsi diplomatibus aequalibus testatus nimis videtur, gravitatem belli bene profert. Secundum Chalcocondylem, qui res Turcicas haud parum novit, ipse sultanus se ducem exercitus professurus fuit. Consilium probabiliter ideo omisit, quoniam, si omne robur militare imperii Turcici ad arma excitatum fuisset, bellum nonnisi anno 1443 inferri potuisset, defectio autem terrae Transalpinae citatissimos apparatus postu-



lavit. Quamquam etiam minor vis militaris instructa ad propositum assequendum sat esse videbatur, sultanus exercitui Europae copias ex Anatolia productas, immo ianissarios quoque addidit (Székely O. op. cit. HK 20—22 [1919—1921] 18).

*in ducem prefecit* — Scilicet beglerbegus Rumeliae, Schihâb ed-Dîn-Pascha, id est Sehabeddin (Székely O. op. cit. 18; Jorga, Osm. I, p. 426). Fontes Turcici gravitatem repulsae levaturi et falsam speciem invicti exercitus Turcorum sustentaturi causam cladis nunc quoque solito more (cf. Székely op. cit. Tört. Sz. 5 [1916] 457) in ducem conferunt et eum inhonestum, superbum, ignavum hominem dicunt (Thúry I, p. 18).

857 *castrum Kúisniikapol* — Locus, ubi exercitus Turcorum Istrum transivit, in diplomatibus non est nominatus. Th. probabiliter memor capituli (201.) sent. 723 castrum Nicapolim Minorem protulit. Secundum Jorga (Osm. I, p. 427) transitus magis ad orientem, ad Silistram factus est.

858 *Waskapu dicitur* — Sententia Th., ex qua pugna in Hungaria facta esset, falsa est. Ut e fontibus accurate explicatis constitui potest (Székely O. op. cit. 19 sq.), pugna in terra Transalpina commissa erat. Th., quia fons eius, diploma anno 1453 editum locum non nominavit, locum huius pugnae cum loco certaminis cum Mesîd-Beg conserti identificavit. Jorga (Osm. I, p. 427) quasi coniectando, quod tamen veri simile est, locum pugnae in valle superiore fluvii Ilumsae (hodie Ialomîța) fuisse dicit.

859 *cedes fit maxima* — Pugnam novissime Elekes (Hunyadi, pp. 160 sq.) ex expositione Antonii de Bonfinis narrationibus aequalium usi descripsit extollendo notas novas tacticae artis Iohannis de Hunyad.

*bassa et Thurci ... fuge sunt coacti* — Secundum opinionem Teleki (I, p. 296) et aliorum historiographorum Sehabeddin in certamine cecidit. Re vera non nisi dignitatem suam amisit (Jorga, Osm. I, p. 427), sed ita quoque potestatem habuit, ut in civitate Philippopoli (hodie Plovdiv in Bulgaria) aedem sacram Turcorum conderet. Haec annis 1444—1445 aedificata est, iuxta quam Sehabeddin sepultus est (Jireček II/1, p. 181; Székely O. op. cit. 25).

860 *in predam conversis* — Magnitudinem praedae etiam litterae generalis Franciscani die 3 mensis Februarii anno 1443 Constantinopoli scriptae proferunt quinque milia camelorum oneratorum et multos equos memorantes (Kropf L., Jehan de Wawrin krónikájából [= E chronico Iohannis de Wawrin], Száz. 28 [1894] 678).

*vir magnificus ... toto corde amandum* — Momentum morale victoriae iam Chalcocondyles efferebat. Hungari fiduciam sui receperunt et timore soluto in vastantes Turcos ipsi ulturi impetus factitabant et hoc modo nomen suum formidolosum faciebant, itaque iterum auctoritatem apud populos vicinos sibi comparaverunt (Székely O. op. cit. 27 sq.). Victoria etiam ad futura momentum generale in rebus politicis habebat, nam bella Amuratis causa proferendi imperii excitata finita sunt, immo occasio data est, ut bella maiora ultro a Hungaris inferenda apparerentur (Elekes, Hunyadi p. 170).



Certamen ad id quoque multum contulit, ut persona Iohannis de Hunyad heros exaltatus fieret, atque tota Europa iustam venerationem ei haberet. Proprium est, quod Italicus Ransanus laudes Iohannis de Hunyad rebus anno 1442 gestis adiunxit: "Ab Hungaris igitur et a ceteris eis finitimis nationibus Christianis immortales agenda sunt Ioanni Corvino gratiae, qui Hungariam a futura audacissimaque illa Turcarum irruptioneque servavit" (Schwandtner, SS rer. Hung. I, p. 381; Elekes, Hunyadi p. 166).

(234.)

*Inter hec ... quantum offensa delectabat* — Th. licet invitus discrepantiam 861 inter pugnas Iohannis de Hunyad in regione meridionali regni consortas et certamina anarchica baronum Hungariae septemtrionalis effert. Hae discordiae non proprie inter sectatores Iohannis Izkra et Wladislai, sed causa explendi rationes et utilitates privatas exardebant. Particeps erat certaminum intestinorum, quae condiciones anarchicas continuas reddebant, etiam informator Th., Michael Orzaagh de Gut, tunc summus thesaurarius. Illum Aeneas Silvius accusat in societate cum Pancratio de Zenthmiklos (Szentmiklósi) egisse, qui rapinis excellens factus erat (De viris p. 57). Th. ut possessor in comitatu Hontensi, ipse quoque e narrationibus cognatorum de rebus in Hungaria septemtrionali aetate Wladislai gestis certior factus esse potuit. Quamquam consociationes nobilium comitatum et civitatum atque actiones horum in rebus politicis his annis, ut constitutum die 17 mensis Septembris anno 1442 in castro Hollókő, nobis notae sunt (Tóth-Szabó pp. 198 sq.), vox suprema, ut Th. quoque profert, adhuc semper apud barones erat. (De rebus in Hungaria septemtrionali gestis v. Tóth-Szabó p. 192; Szerémi—Ernyey pp. 266 sq.)

*Julianum cardinalem* — Iulianus (Giuliano) Cesarini e familia patricia Romana ortus ab aetate iuvenili in numerum legatorum curiae Romanae referebatur. Anno 1426 cardinalis factus est, legatus autem cum mandato ad territoria Hungariae, Poloniae, Bohemiae et Austriae attinenti ineunte mense Martio anni 1442 a papa Eugenio IV. dictus est (Fraknói, Cesarini pp. 5 sq., 17; Becker pp. 14 sq., 72).

*pace ipsa nondum composita* — Re vera pax die 13 mensis Decembris anno 1442 Iaurini inter Wladislaum I. et Elisabetham facta est, tamen huius partes singulae ex epistula Iuliani Cesarini ad civitatem Senam missa et adhuc non edita nonnisi anno 1890 notae factae sunt (Fraknói, Cesarini pp. 23 sq., 110. De disceptationibus antecedentibus v. Teleki I, pp. 299 sq.).

*regina diem obiit* — Scilicet die 19 mensis Decembris anno 1442 (Teleki I, p. 312).

*plures ... restituit in sinum* — Teleki (I, p. 315) nonnisi comitem Nogradiensem Raynoldum de Rozgon novit, ut qui in partes Wladislai transgressus est, Fraknói autem (Hunyadiak p. 29) sectatores Elisabethae



se non dedisse, sed e contrario, auxilium petentes ad regem Fridericum se convertisse praedicat.

(235.)

862 *Iohannes wayuoda ... animavit et induxit* — Narratio Th., ex qua Iohannes de Hunyad fuit ille, qui consilium belli ultro inferendi protulit et propagabat, cum rebus gestis congruens est (Elekes, Hunyadi p. 177). Wladislaus vere anni 1443 duos vaivodas Transylvaniae — Nicolaum de Újlak et Iohannem de Hunyad — Budam vocavit, ut cum his de imminentibus Turcorum impetibus amovendis ageret, mox praelatos, barones, milites et proceres quoque ad consilium commune capiendum festinanter Budae convenire iussit. Primis diebus mensis Aprilis consultatio posterior habita est, quae congregatio generalis dici non potest, quoniam ad legatos comitatum convocandos tempus deerat, at ibi ad decreta suprema de bello ultro inferendo fecerunt (Mályusz, Rendi állam p. 38). Coniunctio inter consultationem regis cum vaivodis habitam et decretum mense Aprili edictum evidens est. Institutum de bello inferendo sine dubio sententia et persuasio adhortatione plenissima Iohannis de Hunyad promoverunt. Secundum epistolam Iuliani Cesarini ad cancellarium Gasparum Schlick missam Iohannes de Hunyad edixit, si omnes destituerent, se ipsum solum una cum viribus Transylvanis Turcos invasurum esse (Székely O. op. cit. HK 20—22 [1919—1921] 34).

*militum conflato exercitu* — Principium ordinandi exercitus aggredientis decretum consultationis ineunte mense Aprili habitae erat, ex quo ab unoquoque iobagione, qui in seiuncta domo habitat, unus florenus auri ut tributum extraordinarium exigendus est (Mályusz, Rendi állam p. 65). Copiam materiarum collatam eventus succedentes aequabant.

*sui regni principibus* — Adnotatio Th. recta est, quoniam barones copiis singulis praeerant. Sed nequaquam solis iis catervis, quae ex possessionibus aut proventibus suis comparatae sunt. “Dispositione” usi e permissu regio omne tributum comitatum singulorum exigere et hac pecunia mercennarios conducere poterant, quod a baronibus negotium fructuosum habebatur.

*Georgio ... dominio eiectus erat* — Georgio Brankovich bellum maximi momenti fuit, quoniam hoc prospere gesto se regnum amissum recuperaturum sperare potuit.

*Danubium transiens pervenit in Rasciam* — Exercitus circa medium mensem Octobrem anni 1443 haud procul a castro Zendrew Istrum transivit (Elekes, Hunyadi p. 191; cf. Babinger p. 23).

863 *suorum militum agmina* — Wladislaus I. in diplomate quodam tempore belli edito ipse banderium maius Iohannis de Hunyad et huius tres capitaneos memorat (Mályusz, Rendi állam p. 125).

*regno Rasciano* — Pars sequens usque ad vocabula “Sophia denominata”



cum diplomate Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453 edito congruens est: "regnum Servie seu Rascie et Bulgariae transgressus et usque ad oras Romanie penetrans, que omnia Teucrorum dominus antiquis ab annis occupata tenebat, civitatem Sophiam et quamplures alias civitates, opida, castra totasque pene terras illas infide gentis domicilia igne et gladio vastavit" (Teleki X, p. 351).

*ignis impetu consummebantur* — Exercitus in valle fluvii Moravae progrediebatur. Hic loci maximi momenti, qui in potestatem exercitus venerunt, Naissa (hodie Niš in Jugoslavia) et Pirot erant (Székely O. op. cit. 46, 52).

*Sophia denominata* — Exercitus Sophiam ineunte mense Decembri 864 pervenit. Iulianus Cesarini die 4 mensis Decembris inde ad Venetias epistolam scripsit. Iohannes de Hunyad Hadrianopolim (hodie Edirne in Turcia), sedem Turciae Europaeae occupare studebat, sed per vias propter frigora et nives quasi impervias nonnisi usque ad montem et saltum Zlatica nominatos, inter Sophiam et Philippopolim situs pervenire potuit. Ad id tempus sultanus Amurates a civitate Hadrianopoli discedens contra exercitum Hungaricum eo consilio belli ingressus est, ut in saltibus defendendis se contineret et exercitum Christianum nonnisi tunc invaderet, cum hic se reciperet. Iohannes de Hunyad intellegens se certamen prosperum inire non posse, die 12 mensis Decembris se recepit (Székely O. op. cit. pp. 52 sq.).

*in favillas* — Sophia post recessum inflammata est.

*atrocissima gessit bella* — Iohannes de Hunyad tempore belli, dum progrediebatur, mox dum exercitum reducebat, certamina complura consequit, itaque incertum est, quaenam sex certamina in diplomate anno 1453 edito, quod Th. fonti erat, memorata sint. Id enim certum est, quod Th., ut e textibus inter se comparatis patet, ad numerum hic memoratum quinque simplici operatione mathematica pervenit. De certamine ultimo nuntios copiosiores accepit, et quoniam de hoc accuratius disseruit, numerus cunctorum certaminum superiorum e diplomate anno 1453 edito quinque fuisse constituit.

*basse Natuliensi affini suo* — Nomen gubernatoris (bassae) Anatoliae 865 coniuncte cum rebus belli anno 1443 gesti nec in fontibus occidentalibus nec in Turcicis adnotatum est. Ex eo, quod copias Anatolienses, robur militare quattuor-quinque sanczabegorum gubernator Tokatensis, Balaban duxit (Thúry I, pp. 19, 137), id coniectandum est, quod bassa ipse particeps expeditionis non erat. Hoc ideo efferendum est, quoniam gubernator Anatoliae, qui anno 1444 magnas partes agebat, Qaradscha-Beg re vera affinis sultani erat, nam sororem huius natu maiorem uxorem duxit (Babinger p. 39), itaque sic cogitari potest, quasi Th. Qaradscha-Beg-um recte produxerit. Ut e rebus insequentibus, item e capite (236.) sent. 871 eminet, Th. alterum affinem sultani, Mahmûd-Chelebi, qui in captivitate Christianorum erat, unum ex begis Anatoliae cum passa Anatoliae identifi-



cavit. Ratio a Th. adhibita sic explicari potest: auctor noster Christianos affinem quendam sultani, qui in exercitu Anatoliensi pugnaverat, cepisse cognitum habebat. Th. de rebus feudalibus in Europa iam magis evolutis cogitans captivum ducem summum fecit, quia ne animo quidem praecipere potuit affinem sultani munere inferioris ordinis fungi potuisse, quamquam ad id tempus proprietates status imperii Turcici erat, quod virtus militaris plurimum valet.

*eadem via ... oris exierat, sequebatur* — Exercitus Christianorum plerumque viam eandem sequens se recepit, in qua prius profectus erat.

*castrorum relictos inveniebat* — Exercitus se recipiens frigore, penuria victus et aegritudinibus multa tolerabat, agmen extremum Turci incursantes iterum ac saepius invaserunt, cessantes autem ceperunt vel obtruncaverunt (Elekes, Hunyadi p. 207; Babinger pp. 24 sq.).

867—868 *Et his dictis ... mediam usque ad noctem* — Pugna a Th. descripta ad transitum Kunovica nominatum, qui inter Naissam et Sophiam iacet, die 2 mensis Ianuarii anno 1444 commissa est. Duces exercitus Turcici begus Turakhan, ductor Europaei equitatus Turcorum et Balaban fuerunt. Maior pars exercitus Christianorum se recipientis fauces iam transiit, pars autem altera transitura erat, cum Turci agmen extremum Christianorum, cui Georgius Brankovich praeerat, invaserunt. Impetus primus secundum fontes Turcicos prospere evenit, agmen extremum aufugit, Iohannes de Hunyad, cum de impetu certior factus est, se convertit et ad agmen extremum adiuvandum properavit. Pugna quater renovanda erat, dum ipsi hostes dispergere contigit. Ad extremam pugnam etiam Wladislaus I. aderat. Descriptio, quam miles quidam Bohemicus, qui in banderio regio pugnabat, exponit (Huber op. cit. AÖG 68 [1886] 198 sq.), elementa narrationi Th. similia continet (cf. Székely O. op. cit. 57 sq.; Elekes, Hunyadi pp. 208 sq.).

869 *bassa ipse captus ... Iohannis deductus est* — Captivum — non ergo bassam Anatoliae, sed affinem sultani, Mahmûd-Chelebi — Georgius Brankovich, ut aequalis Michael Beheim in narratione historica versibus inclusa profert, caecum reddere voluit, tamen Iohanne de Hunyad, Wladislao et dominis Hungaricis persuadentibus consilio destitit. Posterius sultanus affinem suum pretio magno persoluto redemit (Bleyer J., Beheim Mihály élete és művei a magyar történelem szempontjából [= De vita et operibus Michaelis Beheim ex historia Hungariae], Száz. 36 [1902] 227 sq.).

*sex bellis precipuis* — Pars sequens usque ad vocabula “ad evum dependentia” cum diplomate Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453 edito congruens est: “precipue vero sex preliis ... adeptus victorias ingenti hominum et rerum preda onustum salvum reduxit exercitum ... captis banderiis, que in ecclesia beate Marie virginis Budensi in sui eternam laudem per futura secula pendebunt” (Teleki X, pp. 351 sq.).

*revolutione transacta* — Exercitus post pugnam ad Kunovica editam a Turcis non turbatus citato agmine se recepit et die 25 mensis Ianuarii Belgradum, die 2 mensis Februarii Budam ingressus est (Székely O. op. cit.



62). Quinque menses a Th. memorati inde computandi sunt, cum exercitus regius ad bellum profectus est, non igitur inde, cum Istrum transivit, sed cum Wladislaus I. in confinium meridionale regni pervenit et ibi partes varias exercitus exspectabat. Quoniam Wladislaus I. die 21 mensis Septembris in Futak (hodie Futog in Iugoslavia), Iohannes de Hunyad autem die 7 mensis Septembris Zegedini (Szeged) morabantur (Székely O., op. cit. 41) et si tempus progressionis, igitur mensem Septembrem ineuntemque mensem Octobrem non neglegimus, descriptionem temporis a Th. propositam hoc supplemento addito rectam dicere possumus.

*virgini Marie regni Hungarie patrone* — Ad cultum Beatae Mariae Virginis in Hungaria pervulgatum (de antecedentibus v. caput <212.> sent. 778) momentum gravissimum videtur Matthiam a secundo decennio sui regni imaginem Beatae Mariae Virginis in nummis, atque vocabula “Patrona Ungarie” in istorum litteris circumscriptis excudi praecepisse et quidem in nummis argenteis ab anno 1468, in florenis auri ab anno 1470. Exinde imago attributum assiduam nummorum Hungaricorum remansit. Matthias nummos modo usitato discrepanter excudendo causam propagandi suum propositum assecuturus erat. Anno 1468 foedere cum papa icto una cum eo bellum ad coronam Bohemiae sibi comparandam intulit et quoniam causa belli inferendi ipsi Bohemi haeretici fuerunt, Matthiae utile visum est, ut ipse partes suas pro fide defendenda susceptas proferret et placuit regnum Hungariae in tutela Mariae positum praedicare (CNH II, p. 27; Huszár L., Mátyás pénzei [= De nummis Matthiae], in MEkv I, pp. 560 sq.). Th. ergo, quamquam vocabulum “patrona Hungarie” iam prius invenitur, sic in pactione Wladislai et reginae Elisabethae anno 1442 facta (“patrone et protectricis huius incliti regni Hungarie”, Sprawozdanie p. 39), ex sententia hominum suae aetatis Mariam patronam Hungariae nominare potuit. De hac re ansa magni momenti est, quod in diplomate Ladislai V. anno 1453 edito, quod in hac parte conscribenda fons Th. est, nec vola nec vestigium huius vocabuli apparet.

*ecclesia eiusdem civitate in Budensi constructa* — Scilicet ecclesia parochialis civitatis Budae hodie quoque exstans, primo ecclesia Teutonorum, quae in honorem Beatae Mariae Virginis sacrata erat (Kubinyi pp. 153. sqq.).

<236.>

*Ex his* — Pars sequens usque ad vocabulum “tremefactus” cum diplomate Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453 edito congruens est: “Ex quibus secutum est, ut ipse Teucrorum princeps tremefactus” (Teleki X, p. 352).

*cesar ipse ... instanter laboravit* — Sultanus mense Aprili anni 1444 per Georgium Brankovich, qui Budae morabatur, disceptationes apparavit. Monachus quidam Graecus a Maria, a filia Georgii Brankovich, quae uxor



sultani erat, huc epistolam tulit (Teleki I, pp. 387 sq.; Angyal p. 162). Eventus posteriores epistolae testis et spectatoris Ciriaci (Ciriaco) de Pizzicolti (Ciriaco Anconitano) explicant, quae res mensibus Maio et Iunio anni 1444 in comitiva Hadrianopolitana sultani gestas tradunt. Ex his die 12 mensis Iunii anno 1444 Amurates II. sollemniter quattuor legatos ad colloquium admisit, qui diploma regis Wladislai die 25 mensis Aprilis anno 1444 Budae editum sultano tradiderunt. Legationi Serbicus Stojko Gizdavić praefuit ut legatus regis Hungariae et Poloniae, membra legationis fuerunt ut legatus Iohannis de Hunyad Vitislaus quidam, item ut legatus Georgii Brankovich metropolita Zendrew et cancellarius eius nomine Bogdanus: comitiva legationis ex sexaginta capitibus constitit (Babinger p. 29; Idem, Von Amurath zu Amurath. Vor- und Nachspiel der Schlacht bei Varna [1444], Oriens 3 [1950] 232 sq. Textus epistularum: F. Pall, Ciriaco d'Ancona e la Crociata contro i Turchi, Bulletin Historique de l'Académie Roumaine, XX, 56—68 et ut separatim “testi di laurea” [Vălenii-de-Munte 1937] pp. 48—60, et iam epistulas ad Iohannem de Hunyad missas separando O. Halecki, Nowe uwagi krytyczne o wyprawie warneńskiej [= Novae adnotationes criticae de expeditione Varnensi], Rozprawy wydziału historyczno-filozoficznego [= Dissertationes classis historico-philosophicae], ser. II, tom. 45, num. 5 [Kraków 1939] pp. 70—80). Cancellaria sultani diploma ad Wladislaum mittendum die audientiae sollemnis datum edidit, in quo sultanus iure iurando indutias decem annorum confirmavit, condiciones constituit, quibus princeps terrae Transalpinæ Vlad Dracul ab obsequio Turcico se liberare posset et simul indicavit se Sulejmân-Beg-um Budam missurum esse ad diploma pactionis accipiendum, quam Wladislaus iuramento sollemni affirmare debuerit (Babinger p. 30; Idem op. cit. Oriens 3 [1950] 236). Enuntiatio de “coacta pace” epistolae Ciriaci de Pizzicolti die 24 mensis Iunii Pera ad Iohannem de Hunyad missae, ex qua Hadrianopolis festinanter munitur, haud dubium faciunt, quin sultanus pacem optaverit et se a tergo in Europa tutum reddendo res in Asia perficiendas libere agere maluerit. Emolumenta, quae ipse obtulit, ut e personis legatorum eminet, Serbiam et terram Transalpinam spectabant, illa igitur duo regna, quae imperium Turcorum a Hungaria secernebant. Hungariae indirecte emolumento erat, quod duo regna obsequio Turcico liberarentur. Ipsa potentiam in his liberius exercere potuisset. Tria membra legationis causam Georgii Brankovich suscipere debebant, quartus autem legatus sine dubio postulata mandatoris sui, Iohannis de Hunyad, id est terram Transalpinam recipendam. Haec postulata supra potestatem vaivodae Transylvaniae erant et iam tunc studiis dynasticis imbuta videbantur. Rebus ita comparatis mense Iulio anni 1444 legatio Turcorum in Hungariam pervenit. Ex epistula Ciriaci de Pizzicolti nonnullae partes obscurae harum disceptationum perspicuae fiunt. Non est dubium, quin de pace impetranda iam in forma pluribus verbis explicata et deliberate disceptatum sit, quam antea ab investigatoribus putabatur. Legati Turcorum non primas condiciones obtulerunt, sed ex



propositis a Wladislao iam pridem constitutis et acceptis disceptationes finire et pacem facere voluerunt. Nuntiatio Th., ex qua sultanus legationem ad Iohannem de Hunyad quoque misit, secundum nostram notitiam adhuc incredibilis et minime veri similis videbatur. At nunc res, ex qua legatio a sultano etiam ad Iohannem de Hunyad missa erat, factum creditur, quod evitari non potuit.

*Rex igitur Wladislaus .... Zege diensi celebrari statuit* — Consultationem, quae non erat congregatio generalis, itaque Th. eam recte conventionem magnatum dicit, Wladislaus non ad pacem disceptandam convocavit. Iam mense Aprili, post congregationem generalem tunc Budae habitam consilium regium decrevit, ut bellum contra Turcos ad fines longinquos destinatum appareretur. Rex et proceres legato papae, Iuliano Cesarini praesente iure iurando voverunt, ut proposito satisfacerent (Fraknói, Hunyadiak p. 41), ad sumptus autem belli tolerandos tributum extraordinarium unius floreni auri singulis iobagionibus imposuerunt (Mályusz, Rendi állam p. 67). Exercitus progrediens medio mense Iulio Zege dinum advenit et ita ibi imprimis illi barones et praelati aderant, qui se comites regi in bellum proficiscenti adiunxerant.

*regni nobile confluite* — Mirum in modum Th. cum hac quidem consultatione coniuncte memorat nobiles participes fuisse, quae tamen congregatio generalis non erat. Sic nonnisi de illis agi potest, qui ut familiares dominum suum prosequerentur.

*a cesare missi wayuode Thurcorum duo* — Legati Turcorum, qui magna comitante caterva advenerunt, Sulejmân-Beg et Graecus Vranas fuerunt (Babinger p. 31; Teleki I, p. 391).

*Conventum est ... de induciis* — Vocabula sequentia cum textu operis 871  
“Europa” Aeneae Silvii congruunt: “induciae belli in decem annos dictae” (cap. 5, Opera omn. p. 397).

*bassa Natuliensis dimittitur* — Capita pacis haec sunt: utrique integritatem regni alterius colunt et observant; sultanus omnia, quae ad banatum de Macho et ad banatum Zeuriensem pertinent, item Serbiam septemtrionalem una cum castris et fodinis argentariis, item Chulm, Hercegovinam, partem Albaniae septemtrionalem reddit, terram Transalpinam e potestate sua emittit, tamen ea condicione, ut haec tributum annuum in posterum penderet; captivi utrimque sine pretio libertatem recipiunt, sed pro Mahmûd-Chelebi sultanus pretium magnae summae pendit; idem centum milia florenorum auri ad damna belli compensanda dat, Wladislao autem quinque et viginti milia armatos promptos expositosque praebet, si hic bellum gerat (Elekes, Hunyadi p. 232; Fraknói, Hunyadiak p. 46). Pax veri similiter die 26 mensis Iulii facta est (Angyal p. 171).

*Dominus enim Iohannes ... Hungarice plebis parte* — Ex illis documentis, quae Iohannem de Hunyad participem disceptationum antea habitaram fuisse tradunt, nihil est, cur negemus sententiam Th. rectam esse affirmando praeter Wladislaum etiam Iohannem de Hunyad iure iurando se obstrinxis-



se, ut pacem servaret. Sultanus evidenter in ea postulatione perseveravit, ut etiam Iohannes de Hunyad periculum in se reciperet. E narratione Ducae, secundum quam Iohannes de Hunyad id appellando, quod ipse in persona sua sub regno est, non autem ipse regnat, in pacem iurare noluit (Angyal p. 167), nullo modo sequitur, ut recusatio eius in resistantiam creverit.

*realia deposuerunt iuramenta* — Vocabulum memoriam descriptionis Aeneae Silvii in opere “Europa” adnotatae renovat: “iusiurandum per sua sacra ambae partes praestitere” (cap. 5, Opera omn. p. 397).

872 *velut quondam Pompeio ... dempta est* — Collatio cum parte sequenti operis “Historia scholastica” Petri Comestoris saeculi XII congruit: “irruentes Romani profanaverunt templum et, ut alibi legitur, equos in porticibus stabulaverunt. Ob quam rem traditur nunquam de caetero pugnasse Pompeium, quin vinceretur, qui hactenus fortunatissimus fuerat” (Libri Machabeorum, cap. IX. Quod Pompeius, Jerusalem sibi tradita, templum expugnavit. Migne, PL 198, coll. 1528 sq.).

*Cum enim Rasciani* — Enuntiatio sequens cum diplomate Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453 edito congruens est: “totum regnum Rascie ... manibus illustris principis Georgii despoti Rascie ... restituit” (Teleki X, p. 352).

*Valuit ... dezpoto ... restitutus est* — Pacem Zegedini factam Georgius Brankovich se obligare probavit. Nil quidem erat, cur obsisteret. Die 22 mensis Augusti in Zendrew ingredi potuit, die 20 mensis Septembris, antequam igitur exercitus aggrediens Christianorum processit, pactionem amicitia plenam cum sultano fecit, qui cunctas condiciones pacis subiit (Babinger p. 32; alia cum sententia Elekes, Hunyadi p. 233). Georgius Brankovich posthac particeps belli non erat magno detrimento expeditioni Christianorum. Sollertissimae arti diplomaticae Turcorum laudi est, quod Georgium Brankovich a sociis disiunxit et ita vim militarem Serborum amovit.

(237.)

873 *His igitur rebus ... armis invaderent* — (In editione critica textus Th. ex mendo typographico: „invadrent” est.) Condiciones pacis Zegedini factae et postea ruptae documenta fontium, quos in manibus habebat, quantum potuit enodando Angyal (p. 151 sq.) accuratissime perscrutavit. Secundum explicationem eius Wladislaus voluntati maioris partis dominorum Polonicorum, qui in comitiva aderant, satisfecit, cum emolumenta a sultano oblata animo reputans consilium belli ultro inferendi omisit et sententia sua tantopere firma visa est, ut contra regem primi auctores belli, cardinalis Iulianus Cesarini et Iohannes de Hunyad inertes se praestarent. Tamen nonnisi ad breve quoddam tempus, quia apud Polonos quoque erant, qui horum consilio favebant et postquam Georgius Brankovich discessit, Polonis adiuvantibus partim, quia visum est quasi Turci pactionem ad



verbum conficere nollent, partim, quia de auxilio armatorum occidentalium nuntii allati sunt, quos bene interpretabantur et Iulianus Cesarini et Iohannes de Hunyad regi iuveni et incerto persuadere potuerunt, ut expeditionem apparare pergeret.

*Dicebat enim ... minime* — Vocabula sequentia opere “Europa” Aeneae Silvii nituntur: “Scripsit igitur [Eugenius] cardinali, nullum valere foedus, quod se inconsulto cum hostibus religionis percussus esset” (cap. 5, Opera omn. p. 397).

*servari deberet minime* — Secundum Aeneam Silvium Iulianus Cesarini de pace composita ad papam rettulit, qui autem in responso dato praecepta sua descripsit, quae a Th. proferuntur. Intervallum aliquot dierum inter pacem compositam et dissolutam ad epistolam mittendam et afferendam non sat erat, sed quoniam ne Fraknói (Cesarini p. 124) quidem in dubium ponit cohortationem papae edictam esse, ea explicatio verisimillima videtur, ex qua Eugenius IV. de priore quadam parte disceptationum cum Turcis habitatum certior factus est et paci faciendae epistula vel nuntio misso iam prius contradixit (Elekes, Hunyadi p. 235).

*Multos enim Christianorum* — Pars sequens usque ad vocabula “hosti 874 enim erant impares” congruit cum epistula Iohannis de Hunyad die 11 mensis Maii anno 1445 conscripta: “Multi etenim circumvicini principes puta utriusque Walachiae, item de Bulgaria nonnulli, caeterum de Albania quamplures ac de Constantinopoli plurima undiquaque armorum pollebant subsidia ... parvum tandem tanta sollicitati fiducia movimus castra ... restabat id solum, ut promissa opperiremur auxilia ... diutius magis ac magis introrsum progredi visum fuit ... castra ... certa autem ferro incursuque expugnanimus, dum ecce omnium quasi frustrati auxilio ... dum propriam domi negleximus, male militia armati fuimus aliena. Verum paulo ante multis evectis spoliis, multis illatis caedibus ac damnis irrogatis poteramus illaesi fere hostium declinare congressum ... Itaque occupat mox opportunitatem pia temeritas ... fiunt utrinque congressus impares numero” (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 18).

*Bulgariaque* — Bulgaria tota omnino in ditione Turcorum erat, itaque inde nonnisi ab insurgentibus auxilium exspectari potuit. Secundum Dlugosium (IV, p. 708) Wladislaus, si expeditio prospero cum eventu finiretur, regnum Bulgariae Iohanni de Hunyad despondit (Teleki I, p. 406; Angyal pp. 170, 175 sq.).

*de Albania* — Georgius Castriotes (Scander Beg) exhortationi Wladislai I. die 5 mensis Iulii anno 1444 missae, ut ipse particeps in bello liberationis adesset, respondens se cum exercitu triginta milia armatorum venturum esse promisit. Auxiliares quidem movit, tamen Georgius Brankovich impedit, ne hi per Serbiam transirent (Teleki I, pp. 411 sq.; Elekes, Hunyadi pp. 228 sq.).

*Tratia* — Epistula Iohannis de Hunyad die 11 mensis Maii anno 1445 data, quae Th. fonti erat, Thraciam praetermittit. Itaque auctor noster hoc



nomen probabiliter nonnisi ut verbum inane descripsit. Omittit tamen duos principatus Rumanicos, quamquam argumentis quoque affirmatur, quod princeps terrae Transalpinæ particeps belli erat (Elekes, Hunyadi pp. 241 sq.).

*urbe Constantinopolitana* — Imperator Iohannes VIII. Palaeologus Wladislao I. persuasurus, ut expeditionem appararet, iam non solum pollicebatur (Miskolczy op. cit. HK 14 [1913] 566), sed in litteris die 30 mensis Iulii anno 1444 conscriptis nisus suos protulit: “maxima bella paravimus apertissime, non per insidias, non per dissimulationes, sed omni cura, sollicitudine, diligentia, studio et labore et plurimis impensis ad sanctum opus perficiendum omnia necessaria belli cum viris expertissimis et omni conatu exire instituimus” (Długosz IV, p. 706; Katona XIII, pp. 321 sq. Cf. Dąbrowski, Rozbiór I, p. 335).

*tanta sollicitati fiducia* — In diplomate die 4 mensis Augusti Zegedini edito Wladislaus edixit: cum propter adventum legatorum sultani et condiciones pacis prolatas dubium ortum sit, an ipse decretum de bello contra Turcos ducendo iure iurando affirmatum perficere vellet, se nunc ad dubitationem solvendam iure iurando vovere, ut ad diem 1 mensis Septembris cum exercitu suo ad Istrum adsit, prope Orsowam (hodie Orşova in RSR) aut alicubi flumen transeat atque omnia ad Turcos reprimendos faciat, simul pacem cum his compositam irritam esse iubere (Długosz IV, pp. 708 sq.; A. Cieszkowski, Materyaly do historyi Jagiellonów z archiwów weneckich [= Additamenta ad historiam familiae Jagulae (Iagiellonis) ex archivis Venetis] Roczniki towarzystwa przyjaciół nauk Poznańskiego [= Annales societatis amicorum scientiarum Posnanensis], 16 [1889] 861 [ex exemplo Veneto]; Katona XIII, pp. 325 sq. Cf. Fraknoi, Hunyadiak pp. 51 sq.; I libri commemoriali della repubblica di Venezia, Regesti tom. IV [Monumenti storici pubblicati della r. deputazione Veneta di storia patria, I/8], Venezia 1896, pp. 286 sq.; Dąbrowski, Rozbiór I, p. 336). Ius iurandum ter datum atque secum dissentiens nos magis obstupefacit, quam incolas Hungariae quinto decennio saeculi XV. Iam a nobis indicata est res, ex qua archiepiscopus Strigoniensis Dionysius de Zeech et banus Ladislaus de Gara contra “salvum conductum” Wladislaum I. coronare (v. caput (225.) sent. 822) atque coronationem probare coacti sunt, id autem permulta argumenta testantur, quod obsides praestare — quoniam hoc magis efficax demonstrabatur — voce data et iure iurando pluris aestimabatur. De Hungaricis condicionibus apud externos sententia nimium iniqua formabatur. Hanc sententiam quasi iudicium edictum Aeneas Silvius in opere quodam nonnisi in manuscripto permanso, quod ergo ad sententiam Th. aequaliumque ipsius formandam nihil attulit, periurium baronis cuiusdam commemorans sic expressit: Hungari fidem parvi aestimant (“Fide rupta, nam parvi est fidelem apud Hungaros esse”. De viris, De Iohanne Giskra). Non est dubium, quin vir quidam Italicus rerum civilium peritus ius minimum indignandi propter periurium habuerit. Causa, cur



offensus esset, non res ipsa, sed modus esse debuit. Nonnunquam in Hungaria periurium etiam tunc accidere potuit, cum hoc ex sana sua aestimatione ratione carebat, quoniam expectata emolumenta a primo parvula videbantur atque inconsiderantia et levitas periurium procreavit. Iuramentum Zegedini factum viro cuidam in re publica exercitato Nicolaum (Niccolò) Machiavelli antecedenti rationem afferre potuisset, ut circumspeditionem et curam sultani deciperet et ita eum metu, ne ipse a tergo invaderetur, solutum ad robur summum contra adversarios in Asia Minore ducendum moveret. Hoc re vera evenit et ita spes Iohannis de Hunyad victoriam assequendi amplificatae sunt, id est, vim militarem Turcorum, quae in Europa aderat, excidere, Hadrianopolim capere, Constantinopolim ab impetu liberare, haec omnia sperari potuerunt. Ultro hic quaeritur, taline longe prospicienti deliberatione adductus sit Iohannes de Hunyad, cum paci faciendae assentiretur? Negando est respondendum, si incommoda vires imminuentia, quae ex pace composita consecuta sint, consideramus: nam Georgius Brankovich bello deerat et nonnullae catervae Polonorum domum reversae sunt, rebellantes autem dissipabantur. Si pax Zegedini composita ludo scaenico simulato paratur, res ad haec omnia non pervenit. Tria facta in mente Iohannis de Hunyad obscuravisse emolumenta videntur, quae ad terram Transalpinam relata congruebant cum commodis a Georgio Brankovich conquisitis. Scilicet: 1) Tributum unius floreni auri in Hungaria adhuc novum erat, pro certo haberi non potuit in quocumque anno Iohanni de Hunyad praesto fore, itaque ipse vere moleste ferre potuit exercitum conductum mercedem non meritum esse, regnum sumptum inutiliter suggesturum esse. 2) In Transalpina terra, ex ipsius quidem coniunctionibus familiaribus Iohannes de Hunyad maiorem auctoritatem habere sibi visus est, quam in Serbia, igitur id, quod sultanus Turciae de terra Transalpina inspicienda dedit, magnum emolumentum Iohanni de Hunyad non apparuit. 3) Spe fallaci auxilii a regnis occidentalibus lati liberari non potuit, praesertim quia legatus papae eam augebat. Iohannes de Hunyad, qui oculis suis divitias occidentalium regnorum vidit et sentiebat huius ubertatis quam exiguis fragmentis in paeninsula Balcanica magna consilia ad effectum adduci possent, aegerrime acquievit, ne hac copia uti conaretur. Cardinalis autem in hac ipsa relatione sensum veritatis in eo hebetabat. Historiographia civilis saeculorum XIX—XX quaestione et relationibus ethicis pacis Zegedini compositae multum occupabatur (Kosáry I, pp. 163 sq. Litteratura recentiorum temporum: H. E. Mayer, *Bibliographie zur Geschichte der Kreuzzüge*, Hannover 1960, num. 2302—2317). Imprimis historiographi Polonici regem suum odio periurii liberaturi erant. Successor horum serotinus, O. Halecki constanter negat Wladislaum omnino pacem fecisse atque rem ad nihilum redigere putat ea explicatione addita, ex qua sultanus et Georgius Brankovich quasi pacem separatam fecerunt, cui tamen Wladislaus se adiungere recusavit (*The Crusade of Varna. A discussion of controversial problems* [Publications of the Polish Institute of Arts and



Sciences America, 3], New York 1943). Contra eum F. Pall (Autour de la croisade de Varna: La question de la paix de Szeged et de sa rupture [1444], Académie Roumaine, Bulletin de la section historique, XXII, pp. 144 sq., de Th. p. 151) atque Babinger (p. 32; Idem op. cit. Oriens 3 [1950] 241 sq.) recte indicant regem, contra iuramentum sollemne, quo se bellum facere adegit, Stojko Gizdavić ad sultanum disceptatum misisse, simul coram legato Venetiarum consilio invadendi favisse, die 24 mensis Iulii de hoc eodem regem Bosnae certiozem fecisse, tamen insequenti die profectum esse, ut diploma pacis iure iurando conformatae a legatis sultani acciperet. Res ad has disceptationes vix venisset, si bellum victoria Iohannis de Hunyad confectum esset (Becker p. 85). Quod si ita fuisset, laudes ab aequalibus posterisque praedicatae voce dissonanti non perturbatae essent et forsitan quasi exemplum praeclarum fallaciae bene compositae memoraretur id, quod sultanus Amurates deceptus erat. Attamen expeditio anno 1444 gesta minime prospere evenit, immo maxima cum clade est finita. Apparatus diplomaticae rationis insufficiens, exercitus propter haesitationem regis et ipsius comitivae debilis factus, copiae navales occidentalium exiguae, dubitatio principum Balcanicorum, pro quibus quoque belligerabatur, proxime tamen ipsius superbi imperatoris Byzantii, denique autem haec omnia ut momenta vera causae sufficientes cladis acceptae esse, at simul etiam spem omnibus eripere potuerunt. Iohannes de Hunyad papam non molestia afficere, sed pacare, immo adducere studebat, ut in rebus politicis agendis se immisceret et ideo in litteris anno 1445 ad papam missis haec scripsit: "neque mollitia nostra neque Teucrorum virtus effecerit ... non hostilis militiae, sed iudicii divini plagam retulimus nostrisque peccatis barbari tunc mansere fortiores. Recognoscentes igitur culparum potius pondera quam vulnere, spem firmam indiximus animo, ut idem ipse, qui plagam peccatis ultor intulit" (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 19). Iohannes de Hunyad ne uno quidem verbo iuramentum Zegedini factum profert, quasi hoc ruptum esset peccatum ulciscendum. Magis quasi generaliter id eo explicaret, quod Christiani se peccatis immergebant et ita Deus victoriam belli pari eventu incepti Turcis attulit. Sententia Iohannis de Hunyad evidenter eo nititur, quod condiciones virium verarum Christianis prosperant, non nisi mores emendandi sunt et tum etiam prosper eventus certus erit. Th., ut e congruentia textuum quoque patefit, hanc enuntiationem generalem Iohannis de Hunyad ad periurium allatam refert, immo porro ipsam pacem Zegedini factam quoque improbat. Non id affirmat, quod melius fuisset pacem conservare et emolumentis huius frui; de bello incepto ne uno quidem verbo conqueritur, studium contumax animum accendit, ut hostes inimicissimos debellaret. Sententia probabiliter ideo attentionem lectorum praecipue suscitavit, quoniam e textu Aeneae Silvii argumentationem re vera menti Nicolai (Niccolò) Machiavelli similem accepit, ex qua fides paganis data non est servanda et hoc modo periculum facti, id est periurii, quod ipse exitiale putabat, in legatum papae contulit.



Ipsa quidem res, ex qua Aeneas Silvius se dignitatem papae maculare non putabat, si verba Eugenii IV. nostrae sententiae hodiernae contraria affert, mentem et voluntatem hominum illius aetatis de iure iurando, qui decerticula quaerebant, praeclare demonstrat. Tamen Th. de iuramento servando sententiam graviorem habebat, quam ipse papa. Sententiam, quod Th. legatum papae inculpavit, lectores, cum opus auctoris nostri editum est, ideo approbaverunt, quia quadraginta annorum spatium, quod post has res exactas praeteribat, in Hungaria postulatis de moralibus incrementum attulit. Contentiones de regno iam pridem resederunt, regnum acre ac forte Matthiae varietatem quandam aetatis aureae procreavit et ut omnis periodus tranquilla ordinem stabilitura, haec aetas quoque principiis moralibus honorem magnum adduxit, Periurium, quod medio illo saeculo vulgatum et usitatum erat, nunc iam insolitum est, quoniam in rebus publicis opportunitas ad committendum non datur et periurus ignominia afficitur (Mályusz pp. 159 sq.). Ceterum sententia auctoris nostri de religione ac moribus formata, simul tamen de consiliis belli pacisque papensibus per mores Iuliani Cesarini explicata etiam cum ratione Matthiae de ecclesia administranda congruens fuit, cui propositum erat, ut auctoritatem curiae Romanae restingeret et ecclesiam sui iuris in Hungaria conformaret (Kardos op. cit. Száz. 84 [1950] 162 sq., 175). Haec omnia recte satisque explicare possunt Th. magna cum auctoritate animos historiographorum, qui eum fontem habebant, commovisse et ipsos ad sententiam suam probandam impulisse.

*multo stipendio milite* — Adnotatio Th. — recte — profert tributo unius floreni auri extraordinario exacto, similiter ac etiam anno praeterito, mercennarios conducere possibile factum esse, itaque exercitus ex militibus bello egregiis ordinatus erat.

*regni magnatibus comitati* — E baronibus, qui participes belli fuerunt, nomine noti sunt: Franko (Frank) de Thallocz banus Croatiae et Slavoniae, Stephanus de Bathor, Nicolaus de Peren, Henricus de Thamasy, Ladislaus Bánfi de Losoncz, Raphael Herceg de Zekchew, Michael Zilagi (Teleki I, p. 448; Bleyer op. cit. Száz. 36 [1902] 350 sq.). Hi omnes secundum dispositionem regiam catervas suas e pecunia, quae ipsis e tributo extraordinario expensa est, non autem suis sumptibus instruxerunt.

*Orsowa ... se ingresserunt* — Exercitus Hungarico—Polonicus re vera ad Orsowam Istrum transivit, sicut Wladislaus die 4 mensis Augusti se obligavit, tamen non die 1 mensis Septembris, sed diebus 20—21 eiusdem mensis (Bleyer op. cit. 348).

*Moventur ... de loco in locum* — Iter exercitus liber Elekes (Hunyadi) 875 secundum relationem clerici Andreae de Palatio, qui in comitiva Iuliani Cesarini aderat et secundum poema historicum Michaelis Beheim de Ladislao V. compositum nobis exponit. Ex his exercitus die 24 mensis Septembris fluvium Timok transivit, exeunte mense Septembri Bidinium (hodie Vidin) depopulavit, at inde non ad Hadrianopolim se vertit, sed ad



orientem praeter Istrum eo consilio, ne difficultates montium Haemi superandae essent, atque quam citissime ad Pontum Euxinum perveniret et ibi cum classibus Venetis, papalibus et Burgundiensibus coniunctionem facere posset. Rahova capta suburbium Nicapolis (hodie Nikopol) die 16 mensis Octobris spoliatum est, sed ipso castro obsidendo exercitus tempus terere nolens castris Jenibazar, Sumla, Pezech captis die 9 mensis Novembris ad oram Ponti Euxini pervenit (iter exercitus in charta depictum exponit Kupelwieser).

*omnis hostilis ager ... ferroque expugnabantur* — Non est verbum inane, quod expeditionem ruina subsecuta est. Michael Beheim de loco ad locum damna hostibus facta quasi argumentis allatis enumerat, quae contra id efficiebantur, quod Iohannes de Hunyad et Wladislaus latrocinia vetuerunt. Secundum Philippum Callimachum Experientem (Buonaccorsi) exercitus, postquam in ipsam Turciam venit, ne aedibus quidem sacris Bulgarorum et Graecorum parcebat, quae res cum praecipuis partibus legati papae, cum propositis ecclesiae ad veram fidem convertendi, id est, cum “haereticis” et “schismaticis” extinguendis coniuncta esse potuit (Elekes, Hunyadi p. 243).

*Romanie* — Scilicet nomen partis Europicae imperii Byzantini. Th. hoc loco falso memorat Romaniam, quoniam exercitus Christianorum e regione Bulgariae pristinae non discessit.

*opida Varna et Galata ... in deditionem recepere* — Civitates Varna, Galata prope Varnam ad meridiem, item in ora Ponti Euxini sita, praeterea Cavarna, Macropolis, Gallacrium die 9 mensis Novembris se dederunt.

876 *ob hoc ultimum ... hostili in terra protractarunt* — Th. evidenter incessum exercitus diutius factum esse putat, quam is re vera durabat.

*mensis Novembris ... Martini ascripta est* — Pars fontium quaedam, Aeneas Silvius, Dlugossius proelium festo Martini, die 11 mensis Novembris consertum esse dicunt (Teleki I, p. 433).

*cesar Thurcorum ... pugnaturus venit* — Amurates medio mense Iulio anni 1444 regiones in Europa a Turcis occupatas formaliter filio duodecim annorum, Mehmed-Chelebi, futuro Machumeti II., at re vera magno duci Chalil-Paschae mandans robur militare contra Caramanos ducebat (Babinger p. 31). Cum de impetu necopinato certior factus esset, pacem cum Caramanis fecit et exercitum in Europam movit, qui duobus locis, ad Bosporum et sub Gallipoli traiectus est ita, ut ne classis Christianorum quidem impedimento esse potuisset. Haec classis numero minor erat, quam quae partes ratione diplomatica papensi et a Venetis sibi assignatas agere potuisset. Omnino nonnisi ex octo galeis papensibus, quinque Venetis, quattuor Burgundiensibus et duabus Ragusianis constabat, quibus duae Graecae se adiunxerunt, attamen hae certaminibus defuerunt. Ut praefectus classis Burgundiensis Wavrin dixit, naves sperare possent se transitum impedituras esse, si saltem altera ora in manu Christianorum esset. Quia ambos traiectus Turci possidebant, hi ictibus tormentariis transverse missis galeas propulerunt. Exercitus sultani fretum libere transire potuit, immo



nautae Genuenses Perae uno auro pro unoquoque milite Turcorum soluto participes transvehendi fuerunt (Elekes, Hunyadi pp. 244 sq.; Babinger p. 38; Idem op. cit. Oriens 3 [1950] 252). Explicare nescimus, cur Th. hoc momentum sine dubio gravissimum expeditionis silentio omiserit, tametsi in opere Aeneae Silvii "Europa" (cap. 5), quod auctor noster notum habuit, de eo mentio facta est.

*aciei duce deputato* — Index nominum ducum banderiorum accuratissime in descriptione Michaelis Beheim servatus est (Bleyer op. cit. 350 sq.; Elekes, Hunyadi pp. 249 sq.). 877

*sui currus* — Iohannes de Hunyad currus belli origine Husitanos in pugnis constanter adhibebat. Ut ex adnotatione Th. intellegi potest, Iohannes de Hunyad curribus nunc quoque partes maiores assignavit. Pensum his imperatum non simpliciter impedimenta vehenda fuit, neque pro castris muniendis adhibebantur, sed pars eorum ut currus belli participes invadendi fuerunt (Tóth op. cit. HK 19 [1918] 160 sq.).

*Thurcorum ... agmina ... quam sextenario excedebant* — Numerus exercitus Christianorum, cum ad Orsowam duce Wladislao I. Istrum transivit, circa decem milia capitum esse potuit. Ut exercitus mercennarius etiam armatura haec pars roboris militaris maximam vim invadendi in se habebat. Pars magnitudine quinque-sex milia capitum, quibus Iohannes de Hunyad praecerat, quoniam Siculi quoque in horum numerum referebantur, iam non nisi partim gravis armaturae fuit et veri simile est, quod auxiliares Rumanici quattuor milia capitum plerumque equites levis armaturae fuerunt (R. Horváth J., A várnai csata [= De pugna ad Varnam commissa], HK 1 [1888] 139 sq.). Ad tempus pugnae hic numerus exercitus propter labores et morbos, qui tempore transvectionis acciderunt, nimirum imminebatur. Exercitus Turcorum numero multo maior esse potuit, tamen milites levis armaturae partem solito maiorem eius effecerunt. (Babinger [p. 38 sq.] universum numerum exercitus Turcorum octoginta milia—centum milia capitum et ita numerum exercitus Christianorum prope quater superantem fuisse putat.) 878

*peditum agminibus munitis* — Secundum solitam legem ordinis pugnae Turcorum in medio loco stetit sultanus una cum satellitibus et ianissariis pedestribus, quibus adhibitis contra ordinem pugnae Hungarorum praestantiam sibi attulit. 879

*interemptus est* — Impetum et obitum Wladislai I. accuratissime fontes Turcici et auctores Graeci adnotaverunt (Thúry I, pp. 22, 60 sq., 143 sq.; Miskolczy op. cit. HK 14 [1913] 563 sq. Momenta pugnae novissime Elekes [Hunyadi pp. 248 sq.] et Babinger [p. 39] comprehenderunt).

*ubi rex Wladislaus ... insperatam prebuit victoriam* — Pugnam, cum equitatus Turcicus iam ad Hadrianopolim fugit, sultanus autem certamen amissum vidit, exercitus Christianorum re vera propter impetum audacem Wladislai amisit. (Babinger [pp. 39 sq.] res obitus Wladislai, cladem exercitus Turcorum, cuius magnitudo eo demonstratur, quod in numero



occisorum erat ipse locumtenens Anatoliensis, Qaradscha-Beg quoque, praeterea effusam victoriae laetitiam sultani accuratissime tractat.)

882 *Iulianus cardinalis* — Fontes inter se contradicentes, in quibus obitus Iuliani Cesarini memoratur, comparavit Fraknoi (Cesarini pp. 132 sq. Cf. Becker pp. 89 sq.).

*ordine fratrum cheriensium* — Illi monachi ordinis Sancti Francisci fratres Cherienses nominabantur, qui ex ramo “observans” nominato ordinis erant et regulas diligentius observaturi fuerunt. Primi fautores rationi instaurationis in Hungaria secunda parte saeculi XIV e claustris Bosnensibus exhibant et in parte meridionali Hungariae operabantur, quibus summum propositum habitatores Rumanicos fidem orthodoxam profitentes convertere erat. Gradatim magis magisque complura claustra fundabant et anno 1448 ordinis provinciam sui iuris effecerunt. Nominatio Hungarica vel de nomine oppidi Cheri (Hungarice Cseri) in comitatu Temesiensi siti, ubi unum ex claustris ordinis erat, vel quod magis veri simile videtur, de nomine Slavico vestitus colore cineracei ipsis data est. Tali veste enim a ceteris Franciscanis veste atra indutis se discreturi utebantur (Karácsonyi, Ferenc rend I, pp. 305 sqq., praecipue p. 313). Id momentum ex quo Th. fratres Cherienses participes expeditionis fuisse memorat, auctorem nostrum coniunctionem cum ordine habuisse indicat.

*Iohannes Waradiensis* — Iohannes de Dominis, qui ut episcopus Segniensis membrum legationis post mortem Alberti Cracoviam ad Wladislaum missae erat, anno 1440 episcopus Varadiensis factus est (Bunyitay I, pp. 262 sq.).

*Simon Agriensis* — Scilicet Simon de Rozgon, summus et secretus cancellarius Wladislai I. (v. caput <225.> sent. 819).

*Stephanus de Bathor* — Annis 1435—1439 iudex curiae erat, scilicet de Echediensi ramo familiae ortus (Nagy I, pp. 226 sq.).

*dominus rex Wladislaus ... et animo compositus* — Descriptio tam trita et usitata est, ut ea etiam vocabulis non solum memoriam descriptionis Alberti renovet (v. caput <222.> sent. 810), sed partim verbis quoque cum hac congruens sit.

<238.>

883 *Plura enim vulnera* — Pars sequens usque ad vocabula “digna perhibetur” cum litteris Iohannis de Hunyad die 11 mensis Maii anno 1445 conscriptis congruit: “plurimis ex post documentis cognovimus haud pauciora reddidisse nos hostibus vulnera, quam accepisse” (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 18).

*relatione fide digna perhibetur* — Scilicet vocabulum in litteris donationalibus regalibus saepe usitatum, quo rex se servitia donati ex relationibus praelatorum et baronum comperisse demonstrat (exempli causa Zs. O. I,



num. 13, 63, 75 etc.). Sultanus res gestas nimirum aliter aestimabat, ac eas Th. profert. Renuntiatio eius de victoria, quae primum fetname verum aetati nostrae servatum permansit, hoc haud ambigue testatur (Fekete, L., Das Fethname über die Schlacht bei Varna, Byzantinoslavica 14 [1953] 258 sq.; Idem, A fethnaméról [= De fetname] I, Oszt. Közl. 19 [1962] 65 sq.).

*Drakul* — V. caput (232.) sent. 854.

*Inter hec dominus ... fecit in partes* — Narratio Th. de casu, quem Aeneas Silvius cum comprehensione Iohannis de Hunyad post pugnam Cosovensem a Georgio Brankovich facta confundit, cum relatione Chalcocondylae congruens est. Hic etiam addit palatinum Laurentium de Hédervára, cum de comprehensione Iohannis de Hunyad certior factus esset, principi Vlad II. incursionem regni minatum esse (Teleki I, pp. 455 sq.).

884

(239.)

*prelatos et barones regni* — Scilicet nominatio membrorum consilii regii. Sic erat nominatum tempore interregni consilium generale, id est caterva baronum, quae potestatem in manu habebat. 885

*interdictum est* — Interdictiones generales huius modi in congregationibus generalibus tempore interregni iterum ac saepius edictae erant, immo etiam praecepta quaedam baronum eas declaraverunt, exempli causa articulus 11 decreti anno 1445 edicti (Kovachich, Sylloge I, 101), vel litterae invitatoriae in congregationem generalem die 8 mensis Februarii anno 1445 ab archiepiscopo Strigoniensi Dionysio de Zeech, episcopo Vesprimiensi Matthiae de Gathaloc, palatino Laurentio de Hédervára, vaivodis Transylvaniae Nicolao de Újlak et Iohanni de Hunyad missae (Zala II, p. 525).

*communi voto extitit statutum* — Congregatio generalis mense Martio anni 1446 Albae habita edixit, ut in diem pentecostes congregatio generalis convocaretur (Kovachich, Sylloge I, p. 108).

*Volvebatur ... domini annus* — Falso dicit Th. congregationem generalem gubernatori eligendo in campum Rakus convocatam anno 1445 habitam fuisse. Haec enim nonnisi anno insequenti, 1446 congregata est. (Decretum huius editum: Kovachich, Sylloge I, pp. 108 sq.)

*festum penthecostes* — Scilicet dies 5 mensis Iunii anno 1446. Datum decreti est: die 13 mensis Iunii anno 1446.

*adventu nobilium inundata* — Datum decreti anni 1446 est: "Datum in amplissima prelatorum, baronum et regnicolarum congregatione generali in campo Pestiensi celebrata", in introductione autem hoc legi potest: "universitate dominorum prelatorum, baronum et nobilium ac aliorum singulorum possessionatorum hominum huius regni Hungariae ... in hanc presentem solemnem congregationem amplissime coadunata" (Kovachich, Sylloge I, pp. 115, 108).



*campi Rakos* — V. caput (116.) sent. 497.

*etatis quintum* — Recte: “sextum” scribendum sit.

886 *totius communitatis* — Vocabulo “tota communitas” complura diplomata medio saeculo XV data et propter relationem ad historiam regni gravissima in significatione ‘omnes nobiles’ utuntur. Vocabulum “tota communitas” apud Th. quoque eandem significationem habet. Ut e textibus comparatis haud dubium fit, vocabula “tota communitas”, “communitas totius regni” idem significant ac adnotatio “totum corpus regni” (Mályusz, Rendi állam p. 97), quae primum in decreto Sigismundi anno 1435 edito apparet, unde tamen Th., cum textum in caput (218.) sent. 795 transcripsit, eam non transtulit, quae, ut superius a nobis memoratum est, nonnisi “principes et proceres” adnotavit, qui decreta edixerunt. Haec inconsequentia Th. levitate explicari non potest. Partes susceptas nobilium anno 1446 approbatas eo explanare possumus, quod electio et coronatio regum in fontibus Hungaricis narrativis, immo etiam in diplomatibus generaliter terminologia eiusmodi tractantur, ex qua lector quidam haud peritus ipsam turbam hominum iam aetate Arpadiana partes in eligendo vel in coronando aliquas egisse putare possit. Anno quidem 1446 in congregatione generali in campo Rakos non rex, sed tantum gubernator electus est, at ipsa electio in se quoque praedicatos nobiles regni probat.

*Electus est ... rerum in gubernatorem* — De singulis momentis electionis v. Elekes, Hunyadi pp. 286 sq.

*regni plebs* — Vocabulum, non aliter ac adnotatio “populus”, quae in descriptionibus electionis et coronationis regum usitata est, non plebem, sed nobiles, hic autem, quia in congregatione generali in campo Rakos habita legati civitatum quoque aderant, cives significat.

887 *Placuit tandem ... geniture maiori decollari* — Res, quas Th. adnotavit, in terra Transalpina anno 1447 gerebantur. Initium harum non ultio Iohannis de Hunyad fuit, propterea quod ipse anno 1444 captus erat, sed defectio Dracul (Vlad II.) ad Turcos. Ad transitum Dracul certamen factionum bojarorum inter se litigantium coegit, at quoniam ex hac defectione ipse Dracul una cum armis particeps excursionis contra Hungariam ductae erat, gubernator antivaivodae cuidam adversus eum opposito favebat. Hunc Chalcocondyles Dan nominat, quod tamen ita intellegendum est, ut antivaivoda membrum quoddam familiae Dan fuerit. In pugna Dracul superatus est, ipse in fuga ab adversario captus et una cum filio natu maximo occisus est. Th. errat dicens hoc iussu Iohannis de Hunyad factum esse. Non solum narratio Chalcocondylae sententiam auctoris nostri refutat, sed etiam ea res, ex qua alius filius Dracul, cui poena remissa erat, Vlad III. (Țepeș) posterius in comitiva gubernatoris vitam agebat et, sicut ipse Th. tradit (v. caput (248.) sent. 925), unus ex sectatoribus fidelissimis illius erat (Teleki II, pp. 4 sq.; Hóman, M. tört. III, p. 470; Elekes, Hunyadi pp. 314 sq.; Ștefănescu p. 63).



*lumine privari fecit* — Th. probabiliter hic casum posteriorem narrationi inseruit, qui tunc accidit, cum inter Iohannem de Hunyad et vaivodam “Dan” nominatum dissensiones exstiterunt, qui hoc tempore gubernatore adiuvante vaivodatam adeptus est.

*alium constituens wayuodam* — Vaivoda in locum Dracul succedens Vladislaus II. (Vladislav-Dan) erat, qui e ramo Dan ortus erat (Ștefănescu pp. 63 sq.). At quoniam diploma ante annum 1451 ab hoc editum non servatum est, fieri potest, ut ante eum, post annum 1447 alius quidam aemulus regni, vel fortasse plures aemuli regnaverint (Elekes, Hunyadi p. 315).

(240.)

*puerulumque regem, qui iure nature illis dominari debebat* — Confirmatio- 888  
n argumentis a Th. allatis similem, ut rex ex iure naturae regnum appetat, in diplomatibus illius aetatis notam non habemus. Th. probabiliter vocabulum “dominus naturalis” diplomatis Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453 editi (Teleki X, p. 353, item in decreto Ladislai V. anno 1453 edito, Corp. iur. Hung.) transformavit, quod autem in diplomatibus regis vetus et persaepe usitata adnotatio est. Notandum est, quod dum in litteris Iohannis de Hunyad a Iohanne Vitéz conscriptis Ladislaus V. constanter “electus rex” nominatus sit (Schwandtner, SS rer. Hung. II, pp. 38, 90) et in hac sententia opinio publica tantopere perseveraverit, ut Paulus de Iwanich, collector litterarum Iohannis Vitéz vocabulum “electus rex” epistolae anno 1446 scriptae explicando “electionem” — suppleamus: falso putatam — congregationis generalis anno sequenti habitae appellaret (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 38, adnot. 4: “Ista electio concors fuit facta anno domini 1447 in congregatione Pestiensi”), at Th. principium hereditarium successionis in regno protulit, quod ordinibus minus prosperum, principi autem immoderate potestatis magis usui erat.

*Conventum est ... iretur in ultionem* — In congregatione generali anno 1445 habita, in qua fautores Wladislai I. et Ladislai V. pariter aderant, ordines decreverunt, ut Ladislaum V., si rex brevi non appareret — qui a tempore pugnae ad Varnam commissae incertum, ubi abesset —, ipsum autem (Ladislaum adhuc puerum) una cum sacra corona Fridericus restitueret, regem verum et legitimum Hungariae agnoscerent (Kovachich, Sylloge I, pp. 95 sq.). Ex hoc decreto disceptationes de rege puero liberando cum Friderico initae sunt, quae complures annos continuabantur (de partibus disceptationum v.: Fraknói, Hunyadiak pp. 70 sq.; Teleki II, pp. 6 sq.).

*secundo sui officii anno* — Impetus Iohannis de Hunyad anno 1446, ergo 889  
primo anno gubernationis factus est. Error Th. in chronologia eo explicari potest, quod ipse tempus, quo Iohannes de Hunyad gubernator electus est, annum 1445 adnotavit. Iohannes de Hunyad die 18 mensis Octobris anno 1446 se ad bellum profecturum esse papae et duci Venetiarum nuntiavit



(Schwandtner, SS rer. Hung. II, pp. 38 sq.), medio autem mense Novembri copias movit. In hac expeditione, quae circiter unum mensem durabat, villae oppidaque diruebantur atque praedatum erat. Nec in acie dimicatum, nec castra oppugnata erant (Teleki II, pp. 15 sq.; K. Schalk, Aus der Zeit des österreichischen Faustrechts 1440—1463, Abhandlungen zur Geschichte und Quellenkunde der Stadt Wien, III, Wien 1919, pp. 59 sq.; Vancsa II, p. 306). De expeditione in codice quodam Holmiensi descriptio notabilis legi potest, quam historiographus Thomas Ebendorfer, parochus villae Bertoldsdorf prope Viennam sitae conscripsit. Ex hac una cum Iohanne de Hunyad Emericus de Kanisa, Thomas de Zeech, Emericus de Maroth, Raynoldus de Rozgon et Iohannes de Rozgon participes excursionis fuerunt atque Turci et Rumani quoque in exercitu militabant (Jakubovich E., A stockholmi Királyi Könyvtár magyar történelmi vonatkozású főljegyzése [= Adnotatio Bibliothecae Regiae Holmiensis de causa quadam in historia Hungariae], MKSz N. S. 37 [1930] 203 sq.).

*omnem Carinthie ... magnam partem Stirie* — Regiones devastatas tantum Th. constituit, at descriptio auctoris nostri argumentis aliorum non affirmatur. Re vera ipse Iohannes de Hunyad — probabiliter una cum eo robur exercitus sui — in Austria inferiore remansit (Sebestyén p. 80), itaque nonnisi catervae praedaturae longius in regionem penetrare temptaverunt, quas autem nobiles Stirienses et Carinthienses—Carniolenses apud fines retinuerunt (Teleki II, p. 15). Error Th. eo explicari potest, quod ipse expeditionem Iohannis de Hunyad — antequam gubernator factus est — contra factionem familiae de Cilia mense Aprili anni 1446 gestam eodem tempore et cum incursione in Austriam inferiorem ducta cohaerentem putavit et ostendit. Quamquam Iohannes de Hunyad hac excursionem nonnisi civitates Petoviam et Ciliam in Stiria occupaturus erat (Teleki I, pp. 505 sq.; Supan pp. 14 sq.; Schwicker p. 39), Th. exercitum in territorio latiore egisse verisimiliter bellis a Matthia gestis adductus conscripsit.

<241.>

890 *quarto sui gubernationis anno* — Recte: tertio, id est anno 1448 (v. caput <239.> sent. 885). Adnotationem Pauli de Iwanich — “Quae fuit anno domini MCCCCXLVIII” (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 57) — epistulae Iohannis de Hunyad die 30 mensis Decembris anno 1448 scriptae additam secutus est Th., cum tempus descripsit.

891 *Conflavit ... redegit in expeditionem* — Iohannes de Hunyad ab anno 1447 se ad bellum parabat. Minores opes reditusque ei praesto erant, quam antea, cum bella ultro intulerat, nam anno 1448 tributum extraordinarium unius floreni non impensum est et pro quaternis portis unius floreni auri exacti satis habere debebat. Haec summa quidem maior fuit, quam annis prioribus exacta — pro quinque fundis unus aureus florenus —, tamen longe



minor erat, quam tributum anno 1444 exactum (Mályusz, Rendi állam p. 70). Multo minus erat etiam subsidium armatorum externorum. Dum bello ad Varnam ducto Polonia magno cum exercitu intererat, nunc autem nonnisi e terra Transalpina auxilia venerunt. Bellum ratione diplomatica praeparare Iohanni de Hunyad non contigit. Papa Nicolaus V. amicus magis studiorum litterariorum, quam bellorum praeter promissa nihil offerebat, Venetiae ideo contentae, quod sultano persuaserunt rationes commerciales orientales suas probare, quodcumque adiumentum repudiaverunt, nec Alphonsus Aragoniensis, rex Neapolis et Siciliae dissimulavit se participem esse belli nil sua referre (Babinger pp. 53 sq.). Contra haec omnia Iohannes de Hunyad exercitum numero maiorem habebat, quam anno 1444, quod operam suam ordinandi accuratissimam testatur. Pars maior exercitus ex militibus mercede conductis — Bohemicis, Teutonicis, Polonicis — constitit (Elekes, Hunyadi p. 366). Tales milites considerari possunt in bandieriis baronum, quae adiuvante societate familiarium exstructa sunt et quorum impensae e pecunia tolerabantur, quae e tributo baronibus expensa est.

*ac castris bellicis ... munitis et refertis* — Copiam insolite magnam tormentorum numerumque curruum bellicorum alii fontes quoque eximunt (Kiss L., A rigómezei hadjárat [= De bello in Merularum campum ducto], HK 8 [1895] 162 sq.). Vocabulum “castris bellicis” ipsam carraginem significare potest (Tóth op. cit. HK 19 [1918] 161).

*castrum Zewerini* — Castrum Zendrew est, cuius nomen Th. in capite (231.) sent. 843 “Zenderew” scripsit. Identitatem haud dubiam fecit id, quod Iohannes de Hunyad complures litteras, quas in traiectu scripsit, in oppido Keve (hodie Kovin in Iugoslavia) datas conscripsit (Sebestyén p. 81), hic locus autem a castro Zendrew ad septemtriones-orientem ex adverso situm oppidum Keve est (Csánki II, p. 116).

*Danubium transiit* — Litteras diebus 6 et 8 mensis Septembris Iohannes de Hunyad in oppido Keve, ergo in Hungaria scripsit, at litteras diebus 12—28 eiusdem mensis datas iam in Serbia, ad traiectum Keve (Ráth p. 184; Sebestyén p. 81, falso). Exercitus igitur in parte meridionali traiectus prope castrum Zendrew congregabatur.

*dominus illius ... non accesserat* — Georgius Brankovich secundum Chalcocondylem id afferendo abnuit se participem belli fore, quod vis militaris Iohannis de Hunyad non satis est ad Turcos devincendos (Miskolczi op. cit. HK 14 [1913] 572). Ut ex eventibus eminet, Georgius Brankovich benevolentiam Amuratis sibi conciliaturus consilia Iohannis de Hunyad sultano prodidit, itaque devastationes ab exercitu Hungarico illatae iam ultionem significabant (Elekes, Hunyadi p. 372).

*Emericus de Pelsewcz wayuoda Transsiluanus* — Scilicet membrum 892  
familiae Bebek de Pelsewcz (Pelsóc) de genere Akus ortae (Karácsonyi I, p. 95). Annis 1438—1440 comes Siculorum, anno 1445 unus ex septem capitaneis regni erat, ab anno 1446, cum Iohannes de Hunyad gubernator electus est, munere vaivodae Transylvaniaeungebatur (Lázár M., Székely



ispánok és alispánok a mohácsi vészig [= Comites et vicecomites Siculorum usque ad cladem Mohachiensem], Száz. 14 [1880] 748 sq.).

*Ladislaus* — Comes comitatus Gomeriensis est (Nagy I, p. 259).

*Emericus ... de Marczali* — V. caput (223.) sent. 813.

*Raynoldus de Rozgon* — Frater iudicis curiae Iohannis de Rozgon est, qui dominus Th. fuit. Raynoldum una cum fratre alio, Osvaldo inter annos 1450—1453 munere comitis Siculorum functum esse diplomata testantur (Lázár op. cit. 803; Keresztes op. cit. Turul 40 [1926] 20). Annis 1470—1471 magister tavernicorum erat (Nagy IX, 786; Fügedi p. 107).

*Franko de Thalowcz ... Dalmatie et Croatiae banus* — Franco de Thallocz, frater Mathkonis (v. caput (214.) sent. 785) tantum honore bani Croatiae et Dalmatiae fungebatur, quoniam potestatem bani Slavoniae hoc tempore Ulricus comes Ciliae possidebat (Fügedi pp. 110, 112).

*Iohannes Zekel* — Iohannes Zekel de Sancto Georgio (Szentgyörgyi) verisimiliter filius sororis Iohannis de Hunyad erat (Wertner M., Még egyszer Hunyadi János származásáról [= Denuo de ortu Iohannis de Hunyad], Turul 19 [1901] 144; Elekes, Hunyadi pp. 80 sq.). Successor in prioratu Auranae Zowani de Thallocz fuit, qui in belligeratione contra familiam de Cilia anno 1445 cecidit (Teleki I, pp. 494 sq.). Iohannes de Hunyad gubernator, cum potestatem suam Ulrico comiti Ciliae ostendere potuit, Iohannem de Zekel ad tempus quoddam (annis 1445—1449) etiam banum Croatiae et Dalmatiae nominavit (Sebestyén, Archont.).

*Benedictus de Losoncz* — Scilicet membrum familiae de genere Tomaj ortae, qui in vita publica partes non agebat (Bánffy I, pp. 617 sq., 629, 642). Patri nomen erat Stephanus, similiter ac bano de Zeurino, de quo Th. mentionem fecit (v. caput (212.) sent. 773, 774) tamen approbari non potest, an Benedictus filius huius fuerit. Mirum est auctorem nostrum nomen eius adnotandum habuisse.

*Stephanus ... de Alsóindwa* — Stephanus Bánfi de Alsóindva membrum est familiae de Lendva, quae de genere Hahot orta est (Karácsonyi II, pp. 116 sq.). Proavus Nicolaus et avus Iohannes bani Slavoniae fuerunt (Wertner, Adalékok TT N. S. 7 [1906] 591; Idem, A Buzád-Hahót nemzetség [= De genere Buzad-Hahot], Turul 16 [1898] 65), item unus ex fratribus huius posterioris quoque et quoniam horum prognati in nominibus adnotabant — ut etiam apud Th. legi potest — se progenies proavorum honore banatus functorum esse, nomen familiae e nominatione “filius bani” Hungarice Bánfi (Bánffy) factum est.

*armorum presidiis insignes* — Adnotandum est a Th. nec hic, nec inter participes proelii ad Varnam conserti avunculum regis Matthiae, Michaellem Zilagi (Szilágyi) memoratum esse (cf. Fraknoi, Szilágyi pp. 17 sq.).

*Nec minus cesar ... ad bellum instruxit* — Mahumetus castrum Croia (hodie Krujë in Albania), munimentum begi Scander (Georgii Castriotae) oppugnabat, cum ipsi nuntius, secundum quem Iohannes de Hunyad bellum compararet, exeunte mense Iulio anni 1448 afferretur. Sultanus ad



operationem begi Scander inspiciendam exercitum reliquit, ipse Sophiam se recepit et hic accuratissime magna cum cura exercitum suum denuo ordinavit, immo etiam bellum sacrum promulgavit. Fontes narrativi Turcorum uno consensu eximunt, quantam curam et diligentiam ad parandum bellum adhibuerit (Thúry I, pp. 23, 62, 147; Kiss op. cit. HK 8 [1895] 169). Secundum Babinger (p. 55) sultanum inopia alimentorum cogebat ad omittendum consilium in Albaniam interiorem ingrediendi eademque appulit, ut praeceps Hadrianopolim se reciperet.

*transvecta per oras* — Exercitus Iohannis de Hunyad a castro Zendrew in valle fluvii Moravae ad meridiem progrediebatur, non aliter ac anno 1443, tamen antequam ad Naissam pervenit, nunc ad occasum versus iter perrexit. Propositum erat, ut se cum exercitu begi Scander iungeret et Macedonia liberata, postquam Thessalonicam ipsam pervenit, quo exercitum ducere sibi destinatum erat, a meridionali parte paeninsulae Balcanicae Turcos intercluderet, itaque primam condicionem eos in Asiam reiciendi efficeret (Kiss op. cit. 171 sq.).

*in campo Merule* — Locum Th. ex adnotatione Pauli de Iwanich constituit, quam hic epistulae Iohannis de Hunyad die 30 mensis Decembris anno 1448 conscriptae addidit: “in campo, qui dicitur merularum, vulgo Rigo Mezeyn” (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 57).

*Rigomezeye vocatur* — Scilicet prope villam hodiernam Kosovo-Pole nominata, quae aquarum divortium, nodus ac coitus viarum magnarum est, quo viae Ragusio, Zeta, Belgrado, Sophia ductae conveniunt (Kiss op. cit. 339 sq.). Hic fuit anno 1389 certamen supremum, quo sultanus Amurates I. libertatem Serbiae medii aevi abolevit. Th. locum in Bulgaria situm falso dicit.

*festa que* — Th. partem sequentem usque ad vocabula: “auro ferebantur” epistula Iohannis de Hunyad die 30 mensis Decembris anno 1448 conscripta nitens composuit: “decima septima die Octobris coram facie hostium castra metati sumus ... demum altera, quae sexta feria fuit, primo mane ordines educti iustaque acie signa collata” (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 57).

*festa que ... Luce euangeliste mediabat* — Festum S. Galli (die 16 mensis Octobris) anno 1448 die Mercurii, festum autem S. Lucae (die 18 mensis Octobris) die Veneris fuit.

*cesar ipse Thurcorum ... posuit hospicium* — A Georgio Brankovich sultanus Amurates II. progressum Iohannis de Hunyad comperit et de momentis itineris accuratissime certior factus Sophia egrediens exercitum Hungaricum vestigiis sequebatur, die autem 17 mensis Octobris in Merularum campum adveniens iter recessus ei oclcluit et eum proelium inire coegit (Elekes, Hunyadi p. 375).

*festivitates sancti Luce ... dies illuxit* — Scilicet dies Veneris, dies 18 mensis Octobris, ut Nesri quoque cum Th. congruenter adnotat (Thúry I, p. 63).

*octo et triginta* — Certe ex tot banderiis baronum exercitus compositus



erat, quem Iohannes de Hunyad, ut e descriptione Th. quoque conici potest, in acie longe extensa instruxit.

897 *quamvis Hungaris ... plus milium pugnatorum* — Universus numerus exercitus Turcorum more solito nimius est, numerus autem exercitus Hungarici satis veri similis videtur (cf. Kiss op. cit. HK 8 [1895] pp. 158 sq., 170). Numerus pugnatorum Turcicorum in recensu Sophiae acto 50—60 000 capita erat (Babinger p. 56).

898 *maiori tamen pertinacia* — Pars sequens usque ad vocabula “ad horam decertatur” epistula Iohannis de Hunyad die 30 mensis Decembris anno 1448 conscripta nititur: “maiori pertinacia, quam vi bellum fervere videbatur. Nemo usque ad tenebras receptui cecinit, nox ipsa sequens furorem et arma diremit, ubi, etsi parumper resederint acies, ingeniis tamen et machinis nocte tota certatum est. Ex hinc sabbathi subsequente die iterum renovato et usque ad horam sextam protracto novo certamine” (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 57).

899 *Inter hec cesar ... fugere ad fugam coegit* — Narratio Th. fide digna dici potest (cf. Elekes, Hunyadi pp. 367 sq.), hoc atque tempus accuratissime definitum eo explicare possumus, quod auctor noster epistulam Iohannis de Hunyad ad legatum suum, decanum Cracoviensem Nicolaum Lassovianum (Lassocki) die 30 mensis Decembris anno 1448 Zegedino missam fontem habuit. Quamquam Th. aliquot momenta quoque, quae in fonte suo memorata non sunt, profert, re vera epistulam Iohannis de Hunyad nonnisi turba et flumine verborum atque descriptione usitata amplificavit.

*Persecuti sunt ... demersus est in oris* — Sultanus propter magna detrimenta accepta victoria uti nequibat et in insectatione ad loca longiora non perseverabat (Elekes, Hunyadi p. 381).

*trucidabant et perimebant* — Fortunatiores fuerunt, qui iter ad Albaniam pergebant, quia catervis begi Scander sero progredientibus obvii facti sunt et harum tutela ad litus pervenire potuerunt (Teleki II, p. 108).

(242.)

900 *Emericus de Pelsewcz* — Scilicet non loco pugnae cecidit, quoniam anno 1449 in diplomatibus sicut vivus memoratur, postremum die 13 mensis Octobris (Lázár op. cit. Száz. 14 [1880] 750). Probabiliter ex vulneribus in proelio in Merularum campo conserto domi mortuus est.

*Ceciderunt bello ... militia extincta est* — Clades maior erat ea, quam pro numero baronum a Th. enumeratorum opinari possumus. Cecidit exempli causa Nicolaus de Emőke quondam vicecomes Sicularum (Mályusz, Rendi állam p. 82). Omnino deleti haberi possunt pedites in carragine, qui etiam tunc fortiter pugnabant, cum eventus proelii iam diiudicatus erat, tamen undique oclusi necessitudinem fati evitare non potuerunt. Postremo Turci subsidia Rumanica quoque trucidaverunt, quamquam hi se dedendo vitam



salvare temptaverunt (Miskolczi op. cit. HK 14 [1913] 576 sq.; Elekes, Hunyadi p. 380).

*duorum Thurcorum* — Pars sequens usque ad vocabula “evasit manus” adnotatione Pauli de Iwanich nititur, quam hic litteris Iohannis de Hunyadi die 30 mensis Decembris anno 1448 conscriptis adiunxit et fortasse sermone secundum enarrationem gubernatoris servato explevit: “Fuit enim in hac via fugiendo captus etiam per Turcos et mirabiliter *evasit*, quia cum datus fuisset duobus ad custodiendum, unum eorum interfecit et alter mox *fugit* ab eo et sic ibi liberatus fuit. Haec eodem ipso referente *agnovimus*” (Schwandtner, SS rer. Hung. II, p. 58).

*Detineri enim ... sollicite laborantibus restituit* — Mores Georgii Brankovich sectatores Iohannis de Hunyadi obstupescerunt. Die 17 mensis Novembris anno 1448 vicegubernator Ladislaus de Szepes et Iohannes de Zob, ambo castellani Budenses aequo animo nuntiaverunt Iohannem de Hunyadi in castro Zendrew se tenere, Georgium Brankovich eum, ut debuit, accepisse, reditum autem gubernatoris per Temesvarinum ad Budam paucis illis diebus exspectandum esse (Szerbia p. 152 sq.). Membra consilii regii, cum cognoverunt Georgium Brankovich condiciones statuisset, et una cum iis nobiles, imprimis certe ii, qui ad factionem Iohannis de Hunyadi tenebantur, Zegedini congregati sunt et de gubernatore liberando disceptationem cum despota inceperunt (Teleki II, pp. 104 sq.).

*donec idem dominus ... pro obside locavit* — Georgius Brankovich condicionibus sequentibus edictis Iohannem de Hunyadi liberum dimisit: ipse pretio centum milia florenorum auri accipiet, possessiones in Hungaria publicatas et castra a Serbia ad Hungariam annexa recipiet, quorum omnium in fidem Ladislaus de Hunyadi obses fiet et Elisabetham, filiam Ulrici comitis Ciliae in matrimonium ducet, quae neptis Georgii Brankovich erat (Fraknoi, Hunyadiak p. 99; Lukcsics II, num. 1103).

*potius armorum* — Pars sequens usque ad vocabula “Zegediensi congregatus” cum epistula Iohannis de Hunyadi die 30 mensis Decembris anno 1448 conscripta adnotatione Pauli de Iwanich huic addita congruit: “gloria et area belli penes hostes remanente ... armorum potius, quam animorum defectu ... ad hunc locum in medium dominorum praelatorum et baronum ac procerum regni Hungariae; per praelatos et barones ac comunitatem regni, qui mox audito periculo belli et captivitate sua celeriter fuerant in Zegedinum congregati” (Schwandtner, SS rer. Hung. II, pp. 57 sq.).

*Hungarie proceres* — Vocabulum “proceres” et vocabulum “magnus nobilium cetus” inferius sequens — ut in capite (218.) sent. 795 — Th. in eadem significatione adhibet.

*festi domini natalia* — Iohannes de Hunyadi, secundum epistolam die 30 mensis Decembris anno 1448 conscriptam, die 24 eiusdem mensis Zegedinum pervenit.

*hillari in vultu ... se obvium dedit* — Nuntius de adventu Iohannis de



Hunyad allatus et Zegedini apparentes et absentes pari gaudio affectit, quod civitas Buda in epistula Positym missa verbis flagrantissimis expressit (Knausz, Tanács p. 86).

904 *non compescuissent* — Narrationem Th., ex qua Iohannes de Hunyad contra Georgium Brankovich bellum intulisset, castra Serbica huius occupavisset eumque armis coegisset, ut filium, qui obses datus erat, e custodia emitteret, argumenta fontium non probant. Re vera Iohannes de Hunyad mense Martio anni 1450 assecutus est, ut propter comprehensionem suam consilium regni Georgium Brankovich improbaret. Consilium idem ipsi potestatem dedit, ut latifundia despotae in Hungaria sita occuparet, simul ipse absolutionem scrupulorum conscientiae adimendorum a papa precatus et consecutus est propter illud, quod officio suo decedit, mox in regione meridionali cum copiis suis mercede conductis apparuit. Sed antequam cum his in Serbiam profectus esset, Georgius Brankovich, probabiliter usus intercessione amicorum, qui participes consilii regni erant. Iohanni de Hunyad reconciliatus est. Civitas Ragusium die 2 mensis Iunii anno 1450 Iohanni de Hunyad propter gratiam reconciliatam iam gratulationes expressit. Die 8 mensis Augusti anno insequenti probabiliter palatino Ladislao de Gara auctore ipse, item Nicolaus de Újtlak, iudex curiae Ladislaus de Palocz et episcopus Varadiensis Iohannes Vitéz, homines fidelissimi gubernatoris una cum duobus aliis legatis in castro Zendrew inter duos litigatores sollemnem pactionem fecerunt. Georgius Brankovich iure iurando amicitiae sempiternae gubernatoris se devovit, officium autem matrimonii neptis suae, Elisabethae de Cilia cum filio natu minore Iohannis de Hunyad iungendi — cum damno cunctarum possessionum in Hungaria adimendarum — in se recepit. In memoriam gratiae reconciliatae Georgius Brankovich monetas quoque excudi iussit, quarum in latere altero effigies sua, in altero autem arma Iohannis de Hunyad efficta erant (Fraknói, Hunyadiak p. 104; Elekes, Hunyadi pp. 396 sq., 404 sq.; Teleki II, pp. 154 sq., 174 sq.). Verba Th., quibus intercedentes barones Hungarici memorantur, certe ad has disceptationes anno 1451 in castro Zendrew atque prius domi habitas attinent.

(243.)

905 *Bohemis* — Nomen comprehensivum est, quo Th. aequae ac posteriores feudales et civiles rerum scriptores Hungarici partim mercenarios adnotaverunt, qui apud Iohannem Izkra, capitaneum summum Elisabethae militiam capesserunt, partim Husitas, qui extrema principia de religione praedicabant, quamquam inter mercenarios etiam Poloni permulti aderant.

*Multa et varia ... alias vi cepit* — Verba Th. res ab anno 1446, cum Iohannes de Hunyad gubernator electus est, usque ad annum posterius memoratum 1451 in Hungaria septentrionali gestas comprehendere viden-



tur. Re vera certamina vi et armis conserta, quae cum anarchia coniungebantur, ibi quidem quotidiana erant, tamen Iohannes de Hunyad tunc nonnisi parumper eis se immiscere periclitabatur. Cautio eius eo explicari potest, quod partim bellum contra Turcos gerendum ipsum detinebat, partim die 13 mensis Septembris anno 1446 consilium regni pactionem trium annorum cum Iohanne Izkra fecit, itaque, ut tum erant tempora, res quietae conformabantur. Tribus annis peractis inter Iohannem Izkra et barones quosdam, qui assectatores Iohannis de Hunyad fuerunt, inimicitiae ortae sunt. Iohannes de Hunyad anno 1449 prius cognatum suum, Thomam Zekel contra Iohannem Izkra misit, mox, cum ille cladem accepit, ipse ad bellum profectus est. Castrum Scepsi (Szepsi, hodie Moldava nad Bodvou in ČSSR) una cum ecclesia munita, quod Izkra operibus munivit, cepit, sed Cremniciam frustra oppugnavit. Mense Martio anni 1450 ex statu, qui tunc erat, in oppido Kuesd (hodie Mezőkövesd nominato) pactionem fecerunt et amicitia amborum stabiliri posse videbatur, coniunctione propinquitatis ita, ut Iohannes Izkra sororem natu minorem Iohannis de Hunyad uxorem duceret. At matrimonium non coniunctum est et Iohannes Izkra, quoniam eam summam pecuniae non accepit, quam ideo postulavit, ut mercennariis satisfaceret, aestate anni 1451 oppido Scepsi recepto ad inimicitias exercendas aggressus est. Series ergo rerum, ut secundum diplomata componi potest (Tóth-Szabó pp. 211 sq.), narrationem Th., in qua eventus militares Iohannis de Hunyad descripti sunt, non affirmat.

*occulta tumentur invidia* — Credibile videtur etiam invidiam aemulationemque baronum causas inimicitiarum commotarum fuisse (Tóth-Szabó p. 249).

*stipendario ... populari milite* — Quantum in controversiam non cadit significatio 'mercennarius' vocabuli "stipendiarius", quam quidem diplomata quoque affirmant (Hazai Okmt. VII, p. 472), tantopere incerta est sententia vocabuli "popularis miles". Nihil, saltem quidem grammaticae, impedit, quominus iobagionem munera militiae sustinentem intellegamus. Quia decretum anno 1454 editum in numerum participum expeditionis magnae Turcis inferendae praeter nobiles, qui viritim arma capessiverunt, tales iobagiones quoque inseruit, quos — pro centenis portis quattuor equites et duos pedestres — armis instruere domini praediorum debebant (Corp. iur. Hung.), decretum autem Matthiae anno 1463 editum ita praecepit, ut nobiles possessionati pro denis iobagionibus cum uno equite instructo ad bellum proficisci deberent (Kovachich, Sylloge I, p. 179), "populares milites" etiam tales iobagiones pugnantes intellegere possumus. Sed eos ad arma convocare ambobus decretis testibus nonnisi in summo periculo possibile erat, non autem in casu eiusmodi, qualem Th. memoravit. Itaque magis probabile est nominationem "popularis miles" illos nobiles significare, qui praecepto generali ad arma convocati sunt.

*munitionem ... Losoncz erectam* — Scilicet oppidum Losoncium (hodie Lučenec in ČSSR) in comitatu Nogradiensi. Non est notum, cuius



ordinis monachi habuerint claustrum in propinquo situm (Rupp II, p. 143), quia adnotatio Th. est unicum documentum, in quo de illo claustramento facta est. Dubium tamen non est, quin in tumulo etiam saeculo XX Királydomb ('Collis regis') nominato claustrum situm fuerit, quoniam Iohannes de Hunyad in diplomatibus tempore obsidionis editis oppugnationem nomine castelli Zenthkirál ('Sanctus rex', Hungarice Szentkirály) memorat, rex sanctus autem Stephanus sanctus nominabatur (Csánki I, p. 91).

*finis optatus speraretur* — Iohannes de Hunyad munimento duplicatum saepimentum altum circumdare et intervallum aggere explorare praecepit, ut praesidium castris fame urgeret, conatus autem ad disceptationes a defensoribus captos repudiando deditionem sine ulla pactione postulavit (Tóth-Szabó p. 252).

*prefatus tandem Izkra ... favore superbus* — Civitates Hungariae superioris — Cassoviam (Kassa, hodie Košice), Leuchoviam (Lőcse, hodie Levoča), Aperiassium (Eperjes, hodie Prešov), Barthpham (Bártfa, Bardejov, hodie haec omnia nunc in ČSSR) — die 10 mensis Augusti anno 1451 Iohannes de Hunyad et barones, qui una cum eo in castris aderant, admonuerunt, ut Iohannem Izkra desererent, quoniam hic pactum in Kuesd anno 1450 factum non servabat, at civitates, quibus dominatus capitanei generalis praesidio pacis ad illa tempora relatae erat idemque fidem commercialium necessitudinum Polonico—Hungaricarum praestitit, praeceptum Iohannis de Hunyad baronumque recusabant (Tóth-Szabó pp. 251 sq.; Mályusz, Rendi állam pp. 114 sq.).

*alaturus opem venit* — Iohannes Izkra cum auxiliariis in Șcepusio congregatis tunc (die 7 mensis Septembris) aderat, cum resistendi vires praesidii deficere coepissent.

907 *Quare et ipse ... deserere est coactus* — Cum nuntius de Iohanne Izkra appropinquanti allatus erat, Iohannes de Hunyad copias suas in duas partes divisit. Partem minorem ad munimentum observandum reliquit, cum parte maiore Iohanni Izkra occurrit. Pugna in campo aperto vix incepta erat et armati e praesidio simul in oppugnantes irruebant, cum exercitus Iohannis de Hunyad ex inopinato labefactus est, mox pars maior fugam capessit. Iohannes de Hunyad una cum armatis suis ancipite malo urgente ipse castris instrumentisque relictis aufugere coactus est. Clades tam ignominiosa et incomprehensibilis est, ut eam re vera, sicut Th. quoque adnotat, non nisi proditione facta explicare possimus (Tóth-Szabó p. 252).

*Stephanus de Pelsewcz* — Scilicet membrum familiae Bebek de Pelsewcz (Pelsóc), filius magistri tavernicorum Iohannis Magni de Pelsewcz (Nagy I, p. 260).

*Iohannes Kompolthii de Nana* — Membrum est familiae Kompolthi vel Kompolth de Nana (Nánai) de genere Aba ortae (Karácsonyi I, p. 11). Una cum duobus fratribus et uno fratre patrueli ab anno 1419 usque ad annum 1438 alius alium sequentes honore magistri pincernarum fungebantur, ipse



autem annis 1450—1451 magister ianitorum erat (Nagy VI, p. 328; Fügedi pp. 119, 122).

*episcopus ... evadereque nequiret* — Ladislaus de Hederwara membrum familiae de genere Héder ortae anno 1439 abbas monasterii in Monte Sacro Pannoniae, anno 1447 episcopus Agriensis factus est. Obiit anno 1468 (Héderváry II, pp. XXXIII sq.).

*castrum Gede* — Scilicet in comitatu Gemiensi, a castro Fylek (Füle, hodie Fil'akovo in ČSSR) ad orientem situm (Csánki I, p. 125). 908

*filiorum Lorandi* — Lorandus — Hungarice Lóránd — nominatus filius Iohannis de Kapla de genere Rátót orti (Karácsonyi III/1, pp. 6 sq.), qui annis 1392—1395 iudex curiae erat, de possessione quadam Serke in comitatu Gemiensi sita se Lorandum de Serke, huius autem filii prognati- que se filios Lorandi, Hungarice Lórántfi nominabant.

*Cumque ibidem ... vacuum abire voluerunt* — Ladislaus de Hederwara non diu in captivitate Iohannis Izkra remansit. Ineunte anno 1452 duobus milibus florenorum auri pretio redemptionis solutis libertatem ea condicione recepit, ut totam summam, id est ulteriora decem milia florenorum auri Iohanni Izkra solveret (Tóth-Szabó pp. 398, 262). Quo modo castellani huic rei se accommodaverint, solus Th. tradit. Sive verba auctoris nostri veritatem reddunt, sive explicationem nonnisi posterius ortam continent, dubium non est, quin ipse rationem castellanorum probaverit. De sententia eius, quae necessitudines familiares relaxatas testatur, accuratissime v.: Mályusz p. 178.

*Post hec dominus ... expertus erat, adductis* — Iohannes de Hunyad 909 repulsam ad Losoncium acceptam correcturus ad copias fidas comparandas et instruendas properanter incubuit. A mense Aprili anni 1452 usque ad mensem Augustum eiusdem anni in parte septemtrionali Hungariae morabatur, bellum autem, quod auctor noster hic descripsit, aestate anni 1452 gestum erat (Engel P., Hunyadi János kormányzó itineráriuma [1446—1452], [= Itinerarium gubernatoris Iohannis de Hunyad, 1446—1452], Száz. 118 [1984] pp. 978, 986).

*claustrum de Saag secus fluvium Jpol* — Monasterium Praemonstratensium de Saag (Ipolyság, hodie Šahy in ČSSR) in comitatu Hontensi situm Iohannes Izkra exeunte mense Iunio anni 1451 sub potestatem redegit (Tóth-Szabó p. 254). Iohannes de Hunyad die 14 mensis Octobris anni 1451 “sub fortalicio Saagh” diploma edidit (Engel P., l. cit. pp. 985, 991).

*monte Galch* — Scilicet locus Gach (Gács, hodie Halič in ČSSR) in comitatu Nogradiensi a Losoncio ad septemtriones-occidentem situs. Ut castrum vel castellum in diplomatibus non memoratur, itaque verisimiliter munimentum a Iohanne Izkra exstructum fuit (Nagy I., Nógrád vármegye története az 1544-ik évig [= De historia comitatus Nogradiensis usque ad annum 1544], Balassagyarmat 1907, pp. 184 sq.).

*Rosnawa* — Rosnavum (Rozsnyó, hodie Rožňava in ČSSR) civitas



montana est in comitatu Gomeriensi, in valle fluvii Saii. Dominus civitatis archiepiscopus Strigoniensis erat (Ila III, pp. 323 sq.).

*Sepsi* — Scilicet oppidum in comitatu de Abaúj. Coniectura e nomine Sepsi facta habitatores oppidi post incursionem Tartarorum immigrantes Teutonici origine Scepusienses erant (Györffy, Tört. földr. I, pp. 146 sq.). Annis duobus ter in alterius possessoris manus venit.

*Derenchen* — Scilicet munimentum Derenchen (Derencsény, hodie Drienčany in ČSSR) in comitatu Gomeriensi, in valle rivi Balog (Slovace Blh) (Csánki I, p. 124.). Munimentum a die 27 mensis Aprilis usque ad diem 12 mensis Maii anni 1452 oppugnabatur (Engel, l. cit. p. 986).

*Bohemus quidam Walgatha* — Martinus Valgata, subcapitaneus Iohannis Izkra origine Bohemus erat. Cum dominus suus constitutum cum rege Matthia fecit, ipse quoque apud regem servitium suscepit (Tóth-Szabó p. 346).

910 *civitatem Zoliensem* — Sedes est domini eodem nomine nominati in valle fluvii Grani. Iohannes Izkra anno 1440 hoc dominium primum a regina Elisabetha accepit (Tóth-Szabó p. 182).

*castrique Zoliensis ... erigere faciens munitionem* — Adversus castrum lapideum Zoliense, ad hoc coercendum Iohannes de Hunyad munimentum ligneum exstruxit, quod sine dubio satis superque militia explevit (Tóth-Szabó p. 255).

*donec eundem ad pacis condimentum impulit* — Iohannem de Hunyad ad disceptationes incipiendas mores baronum quorundam Hungaricorum impulerunt, qui ut assectatores Ladislai V. potestatem Iohannis Izkra servaturi erant. Constitutum e statu, quo ad finem anni 1452 res erant, factum est. Secundum hoc omnia, quae ad postremum armis parta erant, in manu ac potestate Iohannis de Hunyad manserunt, at Iohannes Izkra veteres possessiones suas sibi habuit et eidem fides data est 10 600 florenos accipiendi, ob quam summam sibi debitam et non persolutam ipse — ut dixit — actionem anno 1451 militarem incepit (Tóth-Szabó pp. 255 sq.). Narratio Th. in hoc capite, ubi e diplomatibus recenseri potest, generaliter recta probatur. Fides narrationis eo explicatur, quod auctor noster res prope locum natalem suum gestas adnotabat. Partes narrationis, quae apud alios auctores silentio omissae sunt, non minus probandae videntur, quoniam ipse eas probabiliter a testibus proximis et spectatoribus comperit.

(244.)

911 *Petrus Komorowzkii ... sue subegerat ditioni* — Polonici Petrus et Nicolaus Komorowzki ut procuratores cardinalis episcopi Cracoviensis Zbigniew Olecnicki in Hungariam venerunt. Nam episcopus castrum Luboliam (hodie Stará L'ubovňa) et oppidum Podolinum (hodie Podolinec, ambo in ČSSR) una cum huius munimento in comitatu Scepusiensi



existentia, quae pignoribus accepta in manu habebat, duobus Komorowzki ad defendendum tradidit. Hi anno 1447 oboedientiam episcopo renuntiaverunt et suam dominationem stabilire incipiebant, mox certando, mox concordiam cum Iohanne Izkra faciendo, a quo anno 1449 castrum Likava (hodie in ČSSR) in comitatu Liptoviensi situm dono acceperunt. Petrus Komorowzki exinde comitem Liptoviensem et de Arwa se nominabat. Quantam potestatem habuerit, eo demonstratur, quod anno 1454 undecim comitatus in Hungaria superiore eum consultare et cum eo pacisci atque fidem servandam undecim milibus florenorum auri solutis redimere debebant, ne pacem frangeret, nonnulla autem castra minora e manu ederet (Tóth-Szabó pp. 234 sq., 237, 239, 287, 289).

*Pangratius ... de Thwroc dominabatur* — Pancratius de Zenthmiklos (Szentmiklósi) habitator comitatus Liptoviensis (v. caput (229.) sent. 833) in comitatu Thurocz — in patrio habitaculo familiari auctoris nostri — annis ultimis Sigismundi regis castellanus regii castris hodie Blatnica nominati (in ČSSR) fuit. Anno 1436 duo milia et trecentos florenos auri mutuos regi dedit, qui pro cautione debiti castrum pignori obligavit. Pancratius anno 1441 castrum Blatnica iam pro novem milibus florenorum auri affini suo Ladislao de Necpal (hodie Nepaly in ČSSR), possessori in comitatu Thurocz tradidit, tamen non pecunia numerata, sed eandem summam regis Wladislai I., quam rex Ladislao de Necpal debebat, sibi deferendo. Dominia castris quibusdam pertinentia, quae posterius sibi acquirebat, non in comitatu Thurocz, sed maxima ex parte in comitatibus Trenchiniensi et Liptoviensi sita erant (Szerémi—Ernyey pp. 265 sq.; Fekete Nagy, Trencsén pp. 16 sq.).

*Owar* — Óvár ('Castrum vetus', hodie Starhrad) in comitatu Trenchiniensi, a civitate Silina (hodie Žilina, ambo in ČSSR) ad orientem praeter fluvium Vagum, prope confinium comitatus Thurocz situm est.

*Berench* — Castrum Berench (hodie Branč) in comitatu Nitriensi a civitate Szokolca (hodie Skalica, ambo in ČSSR) ad meridiem-orientem est.

*Ztrechen* — Castrum Ztrechen (hodie Strečno in ČSSR) in comitatu Trenchiniensi a civitate Silina ad orientem est. Castra Owar et Ztrechen Pancratius de Zenthmiklos anno 1443 Wladislaus I. cautioni creditorum suorum duodecim milium florenorum auri oppigneravit. Hanc summam ille ut capitaneus oppidi Szokolca rationibus regis defendendis expendebat (Szerémi—Ernyey p. 267; Fekete Nagy, Trencsén pp. 76 sq.). Pancratius castrum Berench sibi prius comparaverat, nam anno 1437 iam de hac possessione se nominavit. Praeter tria castra memorata, quamquam non eodem tempore, alia complura castra quoque in manu ipsius erant, una cum Blatnica numero duodecim (Szerémi—Ernyey pp. 266, 290).

*Hi mutuis ... gravibus spoliis excolebant* — Diplomata, quae gesta Petri Komorowzki et Pancrati de Zenthmiklos memorant (tractatus horum v. in operibus citatis Szerémi—Ernyey et Tóth-Szabó), narrationem Th. affirmant.



911—912

*Erat et aliud genus ... flammaram gravaminibus quassabant* — Fratres, vocabulo Bohemico “bratri” nominabatur caterva illa Husitarum extrema sequens, cuius membra pauperes villarum et urbium fuerunt. Post pugnam ad Lipany consertam relictis et sine ductu superiore a mari Baltico per Poloniam et Hungariam usque ad Austriam (Bohemiam, Moraviam et Silesiam in se comprehendentem) rationem sociale antifeudalem repraesentabant et quidem armis suis confidentes haud parva cum gravitate. Auxilium inter se vicissim allatum praecipue demonstrat, quantopere conscii fuerint se unum totum formare. E sua consortione tamen eos seiungere non potuerunt, qui impulsus cupidine difficilia faciendi erant, nec ad doctrinam ideologiae severam, quae autem secta praescribit, assuefacti erant. Annis 1450, praecipue postquam Iohannes Izkra anno 1453 discesse- rat, in Hungaria magis magisque conspicuum factum est, quod “fratres” (Székely op. cit. Száz. 90 [1956] 567) — in documento quodam Hungarico “fratres de lege divina” — milites stipendiarii facti sunt, qui a quocumque mercede conduci potuerunt et qui, si forte mandatore carerent, ex raptis vivebant (Tóth-Szabó pp. 276 sq., 283 sq.). Th. horum vitia et quidem maxima profert, quod partim ex suo statu sociali explicatur, partim quia motum “fratrum” omnino finitum notum habebat et vidit, quo modo contigisset Matthiae de Hunyad, cum primum regnum adeptus erat, partem alteram “fratrum” mercede conducere et cum his ipsis partem alteram in proeliis cum armis consertis debellare et extinguere. Attamen adnotatione auctoris nostri, ex qua “fratres” ducibus capitaneis suis, quos ipsi sibi eligerunt, res gerebant, imago e diplomatibus delineata bene suppleri potest. In documentis enim ex re ipsa nonnisi parcissime tales capitanei memorantur, qui operam suam non locaverunt aliis, praesertim Iohanni Izkra et non istius vicarii erant (v. exempli causa diploma a capitaneo et a sex senioribus castris Komlos in comitatu Sarus [hodie in ČSSR] editum, Kaprinai II. pp. 412 sq.), at e verbis Th. id certe sequitur, ut Husitae extrema sequentes non cuncti et non assidue ad consilia a motu suo aliena exsequenda prompti fuerint, actio eorum autem gradu quodam status ordinati non caruerit.

912 *palam connubia ... regno mansuri contrahebant* — Th. necessitudines familiares ducum mercennariorum respicit, id est eos capitaneos in animo habet, qui vires militares Husitarum in suam rem convertebant. Certe insignis est casus Iohannis Izkra. Hic primam uxorem e familia de Rozgon sibi elegit, secundam e familia palatini Michaelis Orzaagh de Gut, interim autem consilium magnum exstitit, ut ipse viduam sororem gubernatoris Iohannis de Hunyad uxorem duceret (Tóth-Szabó pp. 224, 325).

*Nam et dominus gubernator ... postmodum tepidior fuit* — Iohannes de Hunyad mense Aprili anni 1452 in comitatu Nogradiensis castra posuit, mense autem Augusto ad unum ex summis castris potestatis Iohannis Izkra, Cremniciam (hodie Kremnica in ČSSR) coercendum et occupandum ibi adversarium munimentum aedificare incepit. Omnino necopinatum fuit id,



quod Iohannes de Hunyad die 24 mensis Augusti cum Iohanne Izkra ad propositum peragendum incredibiliter opportunam pactionem fecit, immo societatem iunxit. Consilium repentinum eo explicari potest, quod Iohannes de Hunyad contra Ulricum comitem Ciliae, avunculum Ladislai V. subsidium in persona adversarii prioris sibi quaerebat. Quoniam, cum Ladislaus V. regnare coeperat, gubernatio Iohannis de Hunyad desiit, Iohannes Izkra autem Hungariam reliquit et quia nonnisi mense Martio anni 1454 reversus est, ad res maiores bello gerendas, quamquam otium in Hungaria superiore restitutum non erat, occasio quidem non dabatur (Tóth-Szabó pp. 262 sq., 265 sq.). Th. ex his statum magnis difficultatibus potestatis implexum sua explicatione morali praeter modum simplicius reddit. Simul pro certo habere possumus auctorem nostrum materiam huius capituli, similiter ac materiam superioris capituli, e narratione aequalium sumpsisse.

(245.)

*Eadem tempestate* — Th. tempus expeditionis, quoniam in capite (243.) gesta, quae ineunte anno 1452, in capite autem (246.) gesta, quae exeunte anno 1452 acciderunt, enarrat, certe autumnum anni 1452 fuisse putavit. Re vera tamen, ut iam explicatum videtur, expeditio anno 1454 gesta erat (Teleki II, p. 341; Fraknoi, Hunyadiak pp. 137 sq.; Jireček II/1, p. 202; Elekes, Hunyadi pp. 430 sq.). 913

*Amrates* — Amurates II. die 3 mensis Februarii anno 1451 obiit (Babinger p. 64; secundum Jorga, Osm. I, p. 454 die 2 mensis Februarii), itaque successor huius, Mahumetus II. regnabat tempore rerum, quae in sequentibus enarrantur.,

*emissionem domini gubernatoris* — Scilicet comprehensio et emissio Iohannis de Hunyad indicantur, quae post pugnam in campo Merularum acciderunt (cf. caput (242.) sent. 902—904). Impetus Mahumeti causam altius absconditam habuit, quam Th. putavit, qui sortem Hungariae, immo personam Iohannis de Hunyad describere summum sibi munus proposuit. Sultanus Georgium Brankovich columnen rerum Hungaricarum sentiebat, praeterea ignominiam corrigere studebat, quam auctoritati imperii sui victoriae Iohannis de Hunyad eo attulerunt, quod Serbia quondam iam provincia Turcorum facta in manum Georgii Brankovich redacta erat, deinde castra valida Zendrew (hodie Smederevo), Ostervicium (hodie Ostrovica) et Galambocz (hodie Golubac, tria omnia in Iugoslavia) ad Istrum sita occupatus fuit et denique etiam argentaria uberrima Novo Brdo eum ad bellum instigabant (Jorga, Osm. II, p. 54; Babinger pp. 112 sq.).

*Friczbeq* — Fırıs-Beg, begus Firuz dux exercitus etiam sultani Baiazetis erat (Thúry I, pp. 16, 48, 117 sq.). Ille, quem Th. memorat, huius filius, Firuz-oglu, in lingua Serbica: Firuzbegovich fuit (Thúry I, p. 24). Nomen



eius Iohannes de Hunyad quoque in epistula ad regem Romanorum Fridericum Belgrado missa in forma “Friczbeg” scripsit (Pray III, p. 176; Fejér, Genus p. 203: “quemdam vayvodam nomine Friczbeg principaliorem suum capitaneum”).

*Crusowcz* — Scilicet Chrysovicum (hodie Kruševac in Iugoslavia) in Serbia, in valle fluvii Moravae, a Naissa ad septemtriones-occidentem.

*fluvii Mura* — Th. certe memor fluvii Muræ, quæ in Hungaria influit in Dravum, nomen fluvii Moravae transformavit.

913—914

*magnam sue gentis ... hosti impares sciebat* — Th. res in Serbia gestas partim ideo quoque, quia ante Constantinapolim occupatam finitas esse putavit, mirum in modum contractas et — sicut in reliquis partibus textus legere possumus — ita descripsit, quasi eae e necessitudine personali Georgii Brankovich et Iohannis de Hunyad consecutæ essent. Re vera Mahumetus non begum Firuz contra Serbiam misit, sed postquam tempus — triennium — indutiarum anno 1451 compositarum peractum erat et per se id prolongare noluit, posteriores occupationes praeparaturus ipse istuc exercitum duxit. Equites despotæ agmine citato reiecit, mox Zendrew et Ostervicium oppugnare coeperat. Dum Zendrew oppugnabat atque oppidum et munimenta externa eius cepit, Ostervicium autem ad deditionem coegit, repente — fortasse nuntiis ex Hungaria allatis commotus et ad impetum, qui provideri potuit, excipiendum se paraturus — oppugnatione destitit et multis milibus captivorum comprehensis Sophiam Constantinopolimve exercitum reduxit, castrum autem Chrysovicum defendendum bego Firuz mandavit (Babinger pp. 113 sq.).

914

*Dominus vero ... persona ivit in succursum* — Iohannes de Hunyad intellegebat se paria cum Turcis facienda evitare non posse et ad hoc quidem se parabat. Ipse sperans Constantinapoli expugnata imperium Teutonorum e negligentia excitatum iri ad auxilia belli gerendi assequenda magnam et efficacem actionem diplomaticam agere iniit, domi autem mense Ianuario anni 1454 in congregatione generali Budæ habitæ consecutus est, ut exercitus ingens instrui decerneretur, mox, cum paulo post sibi persuasum habuit consilium generale ad bellum proficiscendi, ex quo possessores pro centenis portis quattuor equites et duos pedestres instruere debebant, effici non posse, ad consuetudinem magis solitam, ad “generalem taxam” imponendam reversus est. Hoc tributum, quod pro singulis portis dimidium floreni auri fecit, mense Iunio Iohannes de Hunyad exigi iussit, itaque ad exercitum instruendum occasio sibi oblata est. Die 7 mensis Augusti ad Belgradum erat (Fraknói, Hunyadiak pp. 137 sq.; Jorga, Osm. II, pp. 55 sq., 61 sq., res disiuncte tractat; Elekes, Hunyadi pp. 428 sq.; Teleki X, p. 430; Mályusz, Rendi állam pp. 73 sq.).

916

*Persequebatur eos ... solennitate presentati fuere* — Etiam narratio Th. oculis lectorum bene subicit, quod impetus Iohannis de Hunyad, imprimis celeritas, qua sub Chrysovico apparuit, Turcos obstupescit. Victoria ex exercitu begi Firuz consecuta summa erat. Ut Jireček (II/1, p. 202) et



Babinger (p. 114) constituunt, victoria die 2 mensis Octobris anno 1454 parta erat.

*civitatem Bidiniensem ... capitalem exuri fecit* — Scilicet Bidinium (hodie Vidin) ad Istrum. Victoria ad Chrysovicum reportata Iohannes de Hunyad exercitum longius, usque ad Pirot promovit, at ibi, ut videtur, maioribus viribus hostium occurrit et quoniam ad certamen supremum dimicandum suas vires haud satis firmas sentire potuit, ad Bidinium se convertit et praeter Danubium Belgradum reversus est.

*venit in Hungariam* — Die 19 mensis Decembris Petri Varadini (hodie Petrovaradin in Iugoslavia, pars civitatis Neoplantae) consilio una cum praelatis et baronibus habito aderat (Mályusz, Rendi állam p. 56).

<246.>

*rex Fredericus* — Fridericus (1416—1493) ut dux Austriae Fridericus V.,<sup>917</sup> ut rex Romanorum (Teutoniae) Fridericus IV. (ab anno 1440), ut imperator Romanorum Fridericus III. nominatur.

*sibi reddere* — Pars sequens usque ad vocabula “obsidione cinxerunt” capite operis Aeneae Silvii “Europa” de Austria conscripto nititur: “rogaverunt Australes, uti Ladislaum ... apud se dimitteret. Reiecta petitione autoribus duobus Ulricis altero Ciliae comite Eyezingero ... Fredericum apud Novam civitatem obsidione cinxere” (cap. 22, Opera omn. p. 412).

*regem Ladislaum ... dimittere negaret* — Disceptationes cum Friderico initae, ut Ladislaum V., quem huius mater, Elisabetha fidei Friderici commiserat (v. caput <224.> sent. 818), e tutela dimitteret, post mortem Wladislai I. omnino non remittebantur, at omnes conatus propter contumaciam regis sine ullo eventu finiti erant. Seriem disceptationum accuratissime profert Teleki (I—II) et argumentis reliquis additis minus copiose Fraknói (Hunyadiak).

*comes Cilie Vlricus* — V. caput <224.> sent. 816.

*Civitatem Novam* — Scilicet Civitas Nova (hodie Wiener Neustadt) in Austria Inferiore.

*circumquaque obsidione cinxerunt* — Necessitudinem Hungariae cum Friderico pactio die 22 mensis Octobris anno 1450 facta eo modo ordinavit, ut Ladislaus V. usque ad aetatem duodeviginti annorum — id est ad annum 1458 — in tutela Friderici regeretur, educatio quoque huic curae esset et ad id tempus Iohannes de Hunyad gubernator Hungariae esset. Constitutum ex persona Iohannis de Hunyad et ex rationibus regni Hungariae prosperum erat et id ne Bohemi quidem reprehenderunt, qui in persona Georgii de Podebrad ipsi quoque gubernatorem elegerunt. Tamen novam condicionem protulerunt mores et actio ordinum Austriae Inferioris et Superioris. Auctore principe horum, Ulrico Eizinger colloquia ineunte anno 1452 incipiebant cum ordinibus Hungariae et Bohemiae, ut Ladislaus V. regnum



occuparet, mox una cum Bohemis anno 1452 Fridericus in Civitate Nova obsidione clausus erat, cum imperator a coronatione Romae celebrata una cum Ladislao V. huc reversus est. In hoc motu armorum Hungari participes non erant (Fraknói, Hunyadiak pp. 101, 112 sq.).

*Quapropter ipse ... reddere est coactus* — Fridericus III. die 4 mensis Septembris anno 1452 Ladislaum V. Ulrico comiti Ciliae tradidit (Fraknói, Hunyadiak p. 115), non igitur proceribus, ut Th. descripsit. Congregatio generalis Budae habita iam nonnisi de re perfecta certior facta est.

*castrum Viennensis* — Scilicet Vienna (hodie Wien in Austria), ubi palatium ducum Austriae, posterior residentia imperatoria stabat. Ladislao V. ducatus Austriae Inferioris Superiorisque debebatur, quae provinciae ipsi a patre, a rege Alberto hereditate venerunt. Fridericus ducatus Stiriae, Carinthiae et Carniolae tenebat.

918 *Multi ad illum ... alienis regnis nobiles* — Apud Aeneam Silvium (Europa cap. 22, Opera omn. 412) legitur: “Ludovicus Bavariae et Guilelmus Saxoniae duces, Albertus quoque Brandeburgensis, Carolus Badensis marchiones convenere. Tum multi ex Bohemia, plures ex Hungaria barones”. Proprium est sententiae Th., quod hos omnes proceres vocabulo “nobiles” comprehendere possibile credit.

*Cum enim tam ... prestandum illac irent* — Ad regem Ladislaum V. congregatio generalis Budae habita, cum eum Viennam advenisse comperit, decem legatos misit. Legati — duo praelati, quattuor barones et quattuor nobiles — disceptationibus habitis cum rege et consiliariis huius constituerunt cunctos praelatos et barones atque ex unoquoque comitatu binos nobiles “potiores” die 18 mensis Novembris Viennam venturos esse. Ipse rex quoque litteras invitatorias in hac sententia conscriptas edidit (Mályusz, Rendi állam pp. 49 sq.).

*Nec dilatum ... civitatem convoluta est* — Legati comitatum non directe Viennam advenerunt, sed Posonii congregabantur et inde nonnisi die 13 mensis Decembris ad Ladislaum V. profecti sunt. Viennae disceptationes omnibus nobilibus legatisque civitatum praesentibus prius cum ordinibus Bohemiae, Moraviae et Austriae, dein cum legatis imperatoris Friderici habitae erant. In vocabulo “dominorum pulchritudo” “dominus” etiam ‘nobilem’ significat. Mirum in modum, in hoc capite alibi quoque, ubi aequalibus diplomatibus comparatis vocabulum “nobiles” scribendum esset, Th. “dominos” memorat. Primores — barones vel magnates eos nominando — discernit quidem, tamen non omnibus locis. Compluribus locis vocabulum “domini” praeter nobiles etiam primores significat. “Dominus” pro vocabulo “nobilis” scriptus sine dubio nobiles ornatos significat. “Dominus” medio saeculo XV pluris est quam “nobilis”, quoniam etiam “nobilis”, qui iobagiones non habet, hoc nomine est nominatus, dum “dominus” ipsam potestatem domini praedii illustrare vult. Th. tunc, cum vocabulum “dominus”, non aliter ac alibi “proceres”, vice “nobilis” scribit, sententiam aetatis suae reddit. Nobiles, qui in publica vita, in congregationi-



bus generalibus versabantur, e magna multitudine sociorum suorum prominentes ut “domini” ad barones et magnates magis appropinquare optant, iura cum horum privilegiis congruentia adipisci concupiscunt. Ad propagandum Stephani de Werbewcz (Werbőczy) rationem “una eademque nobilitas” narratio Th. haud parvi momenti est. In huiusmodi narratione certe et intima scriptoris sententia et studia nobilium bene possessionatorum exprimuntur, non secus ac opinio in omnes pervulgata tempore regni Matthiae extremo (Mályusz pp. 174 sq.).

*Consumpti sunt ... honore dies plurimi* — Disputationes Viennae plus quam unum mensem durabant. Quod ad res Hungaricas pertinet, ea maxime quaerebantur, quo modo imperium exercendum regi mandaretur, qualis honos Iohanni de Hunyad pro meritis redderetur, quae huius condicio futura esset. Praesentes Ladislaum V. verum et naturalem regem agnoverunt et acceperunt, regnum ut possessionem suam ei reddiderunt, Iohannes de Hunyad autem capitaneus generalis regni et administrator reddituum regalium factus est (Mályusz, Rendi állam p. 50).

*octo per annos* — Re vera Iohannes de Hunyad, quia a die 6 mensis Iunii anno 1446 gubernator erat, solum a septimo anno hoc munere fungebatur. Causa erroris Th., ut in capite (239.) sent. 886 a nobis adnotatum est, eo explicari potest, quod auctor noster electionem anno 1445 fuisse putavit. 919

*millesimo ... instante domini anno* — Recte: anno 1453.

*regnum Hungariae* — Pars sequens usque ad vocabula “commutavit hereditatem” congruens est cum diplomate Ladislai V. die 30 mensis Ianuarii anno 1453 edito: “regnum ipsum Hungariae ... maiestati nostre fideliter restituit ... quod quidem ... vel sola vel maxime eius industria, sollicitudine et bellicis artibus servatum est ... dignitatem illam gubernatoris temporalem, quam hactenus dignis meritis ad prefinitum tempus tenuit, in aliam perpetuam commutare ... in sede et habitu maiestatis regalis sublimi constitui assistentibus nobis quampluribus ducibus et marchionibus fratribus nostris et toto consilio nostro observatis omnibus illis cerimoniais” (Teleki X, pp. 343 sq.).

*regi Ladislao restituit* — Una quadam die ineuntis mensis Ianuarii anno 1453 in foro Viennae magnifice exornato, cui nomen erat “Am Hof”, Iohannes de Hunyad coram rege magna caterva comitum circumdato in genua procumbens se imperium in manum Ladislai V. tradere edixit (Teleki II, p. 268).

*in comitem perpetuum Buztricensis sublimavit* — Diploma de hoc conscriptum Ladislaus V. iam Posonii, die 30 mensis Ianuarii anno 1453 edidit. Textum diplomatis, quo Th. ad plura capita conscribenda, sicut memoravimus, utebatur, edidit Teleki X, pp. 347—356.

*perpetuam commutavit hereditatem* — Secundum diploma Iohannes de Hunyad civitatem Bistriciam (Beszterce, hodie Bistrița in RSR) dono accepit, in qua ut “comes perpetuus” imperium exercere poterat. Hoc imperium, quoniam civitatem quondam liberam et districtum huic subditum



complectebatur, iure domini praedii plus valebat: quasi ius territoriale erat et repraesentabat familiam Iohannis de Hunyad dominum totius territorii esse. Alia ex parte, quia titulus magnatum in Hungaria generaliter “baro” erat, Iohannes de Hunyad est primus, qui hac donatione accepta titulum in Europa occidentali usitatum “comes” adeptus est (MEkv I, p. 344).

920 *Armorum quoque* — Pars sequens usque ad verbum “superaddidit” diplomate Ladislai V. die 1 mensis Februarii anno 1453 edito nititur: “pro armis seu nobilitatis insigniis ... corvum in campo flaveo seu celestino ... depictum ac formam anuli aurei in ore gestantem habuit ... nos ... superaddimus ... leonem integrum coloris rubri in campo albo sursum erectum ... in altero anteriori pede veluti manu quadam auream coronam tenentem vel quasi offerentem” (Fejér, Genus p. 177 sq.; v. Mályusz, Királyi kanc. p. 83).

*insigniis eisdem adornavit* — Diploma Ladislai V., quo Iohanni de Hunyad nova arma donavit, usque ad hunc diem superest (textus: Fejér, Genus pp. 176 sq., tabulam armorum prodit Fraknói, Hunyadiak p. 120). Th. hoc diploma quoque sine dubio notum habuit. Ideo quidem mirum est, quantum textu diplomatis discrepanter figuram armorum explicaverit. Secundum diploma Ladislai V. leo coloris rubri se arrectum tollens in altero anteriore pede coronam auream tenet vel quasi offert, quo, ut in diplomate legere possumus, id exprimitur, quod Iohannes de Hunyad iura coronae Ladislai V. opera et labore multi sudoris e manu usurpatorum erepta et fideliter obtenta regi obtulit et reddidit, ipsum autem regem in iura summa imperii tenenda feliciter restituit (Fejér, Genus p. 179). Th. eo, quod arma ita interpretatur, velut si leo ore coronam arripere temptet, quasi regno Matthiae antecedentia procreat. Initium regni a rege Matthia adepti sic continuatio studiorum Iohannis de Hunyad videtur (Mályusz, Királyi kanc. p. 84).

*multis muneribus ... regali largitate honoratum* — Iohanni de Hunyad Ladislaus V. praeter titulum “comes perpetuus” Bistricensis et nova arma etiam alias possessiones dedit. Rex castra Gwrgen (Görgény, hodie Gurghiu in RSR) in comitatu Torda et Deva (Déva, hodie in RSR) in comitatu Hunyad sita una cum dominiis ad castra pertinentibus et complures Rumanicos districtus in comitatu Temesiensi ei donavit (Fejér, Genus, pp. 181 sq.), filium autem natu maiorem, Ladislaum banum Croatiae et Dalmatiae nominavit (ibid. p. 194).

*remisit in Hungariam* — Narratio Th. non accurata est, nam Ladislaus V. non remansit Vienna, sed die 21 mensis Ianuarii anno 1453 Posonium discedit, quo in congregatione generali se iura regni servaturum et regnum defensurum esse iuravit, simul participes congregationis generalis fidem ei promiserunt et de hoc atque de ceteris praeceptis die 29 mensis Ianuarii decretum edixerunt (Mályusz, Rendi állam pp. 50 sq.). His peractis Ladislaus V. Viennam reversus est.



(247.)

*magnatibus ... feliciter redeuntibus* — E congregatione generali Posonii 921  
habita, quae disceptationes Viennenses secuta erat, una cum Iohanne de  
Hunyad non solum magnates, sed nobiles quoque discesserunt. Th. solos  
magnates verisimiliter vocabulo “prelati et barones” adductus memorat,  
quod in ultima parte capitis superioris adnotatum est.

*Johannes de Capistrano* — Monachus Franciscanus origine Italicus est  
(1386—1456). Ab anno 1426 ut inquisitor membra “fraticellos” nominatos  
ordinis sui, qui ad haeresim proclives fuerunt, item Iudaeos persequebatur,  
anno 1431 ramo severiori ordinis observanti nominato praefectus est, ab  
anno 1451 mandatu papae contra Husitas certabat. Anno 1690 in sanctorum  
numerus relatus est. (Biographia accuratissima: Bölskey Ö., Capistranói  
Szent János élete és kora [= De vita et aetate Sancti Iohannis de  
Capistrano], I—III, Székesfehérvár 1923—1924).

*cum eisdem in Hungariam venit* — Iohannes de Capistrano non una cum  
Iohanne de Hunyad et non ineunte anno 1453, sed mense Maio anni 1455 in  
Hungariam venit (Hofer pp. 601 sq.). Ladislaus V. tempore disceptationum  
Viennae habitatum die 30 mensis Decembris anno 1452 eum comitiva sua  
Hungarica rogante invitavit, item epistulae posteriores Iohannis de Hunyad  
in eadem causa conscriptae affirmant gubernatorem cum invitatione omni-  
no consensisse (Pettkó B., Kapisztrán János levelezése a magyarokkal  
[= De epistularum commercio Iohannis de Capistrano cum Hungaris], TT  
N. S. 2 [1901] 163 sq., 175 sq., 182 sq.).

*pontifex Nicolaus* — Nicolaus V. (Parentucelli) a die 6 mensis Martii anno  
1447 usque ad diem 24 mensis Martii anno 1455 papa erat.

*bullae mediante statuerat* — Bulla die 30 mensis Septembris anno 1453  
edita plenam indulgentiam promittit omnibus, qui a die 1 mensis Februarii  
anni 1454 per sex menses partem belli contra Turcos ducti capiunt vel  
vicarium mittunt (O. Raynaldus, Annales ecclesiastici, Coloniae Agrippi-  
nae 1698<sup>2</sup>, XVIII, pp. 408 sq.). Edictum sine effectu mansit.

*Huius quoque ... constituerat operarium* — Th. falso dicit Nicolaum V. 922  
Iohanni de Capistrano praecepisse, ut bellum Christianorum proclamaret.  
Mandatum papa Callixtus III. dedit. Iste die 15 mensis Maii anno 1455  
bullam decessoris sui die 30 mensis Septembris anno 1453 editam confirma-  
vit (Pastor I, p. 659), Iohanni de Capistrano autem una cum brevi suo die 22  
mensis Februarii anno 1456 bullam misit, qua mandatum et iura anteriora a  
decessoribus accepta renovavit. Adnotatio Th. huic bullae referri potest.  
Textum bullae notum non habemus. Ipse Iohannes de Capistrano in  
epistula ad papam die 24 mensis Martii anno 1456 Budae scripta mentionem  
bullae facit (Wadding XII<sup>3</sup>, p., 374). Hofer (p. 610) narrationem Tagliacoz-  
zo (Wadding XII<sup>3</sup>, 374) haud recte intellegens dicit Carvajal bullam una  
cum cruce die 14 mensis Februarii anno 1456 Iohanni de Capistrano  
tradidisse.



*Quapropter ipse frater ... in conspectu clareret* — Sententiae convenienter atque a verbo “clarere” coniectura facta hanc partem, in qua de Iohanne de Capistrano agitur, item caput (252.) Th. ex eodem fonte sumpsit. Quod ad caput (252.) pertinet, quoniam verisimile videtur auctorem nostrum epistolam oppidi Újlak (hodie Ilok in Iugoslavia) die 9 mensis Aprilis anno 1460 scriptam notam habuisse, fieri potest, ut vocabulum “ad cecos” etc. paraphrasis verborum sequentium eiusdem epistolae sit: “alios a caecitate ad lucem clare videndi concernimus, alios a surditate curatos, alios a mutitate sanatos, alios ab impotentia ambulandi recto gressui restitutos, plurimos a daemonibus liberatos” (Kaprinai II, p. 411). Si haec coniectura recta est, singulare putandum est, quod Th. partem sequentem epistolae, in qua de mortuis resuscitatis agitur, silentio omisit: “caeteros quoque, quibus spes vivendi perierat et mortui fuerant, emisso pro ipsis voto ad ipsum beatum Joannem incolumes rediisse iam toties experti fuimus et experimur incessanter”.

*Almanie* — Alemania a saeculo XII regio Sueviae a Rheno ad orientem sita nominabatur.

*multam in Almanie ... ad arma excitavit* — Ex enarratione Th., quae seriem rerum omnino conturbat, id nobis coniectandum videtur, quod secundum auctorem nostrum Iohannes de Capistrano iam in Teutonia et in Silesia bello cruce signatorum excitando operabatur. Sed quoniam papatus nonnisi post bullam die 15 mensis Maii anno 1455 emissam bello operam navavit emittendo legatos et praedicatores monachicos, imprimis Franciscanos in certamen descensuros (Pastor I, pp. 659 sq., Fraknói II, p. 95), enuntiatio, quae ad Iohannem de Capistrano attinet, quoque falsa est.

*Paulo quidem hanc* — Pars sequens usque ad vocabula “celeritate extruxit” opere Aeneae Silvii “Europa” nititur: “Paulo antequam” (cap. 6) “... Mahumetes igitur defuncto Amurate gubernacula regni ex voto adeptus ... in proceres aut aulicos saevire contumeliarive coepit ... Volverat iam pridem animum ... quonam modo Constantinopolim sibi subigere posset, neque ad suam gloriam pertinere arbitrabatur urbem in medio Turcarum sitam esse, quae suo imperio non pareret ... castellum iuxta littus ad ostium Bosphori paulo ab urbe remotius, aliud dissimulans incredibile celeritate extruxit” (cap. 7, Opera omn. p. 400).

*cesare Thurcorum ... eiusdem illi successerat* — Sultanus Amurates II. die 3 mensis Februarii anno 1451 obiit (Babinger p. 64), tempus igitur, quo Mahumetus II. regnare coeperat, nullo modo cum rebus a Th. enarratis coniungi potest.

*bellico apparatu opulentior* — Vim belli auctam demonstrat, quod numerus janissariorum, qui tempore Amuratis tria milia capitum erat, Mahumeto regnante prius quinque milia, dein — aetate Uzun-Hasan (1453—1478) — decem milia hominum explevit et post detrimenta accepta octo milia remansit (S. Baştav, Ordo Portae. Description grecque de la porte et de l’armée du sultan Mehmed II [Magyar—görög tanulmányok,



szerk. Moravcsik Gy.] [= Studia Hungarico—Hellenica, red. Gy. Moravcsik] 27, Bp. 1947, pp. 6 sq.). Sumendum est janissarios tum fuisse quinque milia capitum, cum Constantinapolis et Belgradum oppugnabantur.

*inque suos domesticos severior* — Th. descriptionem ipsam Aeneae Silvii, quam de Mahumeto composuit, praecipue commutavit: “instituta maiorum pro ingenio correxerit. Leges ipse suas domi forisque tulit, aerarium locupletavit, nova vectigalia excogitavit, copias auxit, in proceres” etc. (cap. 7, Opera omn. p. 400).

*munitionem ... celeritate extruxit* — Mahumetus II., ut vim vitalem imperii Byzantini intercideret et id summis vectigalibus freti spoliaret, die 15 mensis Aprilis anno 1452 contra Güsel-Hiðâr a sultano Baiazete conditum ad partem angustissimam Bospori munimentum novum aedificare coeperat. Hoc multis milibus operariorum publicorum adhibitis usque ad diem 31 mensis Augusti celeritate cum miranda perfectum est et nomen Boghas-kesen accepit. (Nomen hodiernum: Rumeli Hiðâry est. Babinger pp. 80 sq.) Mahumetus, cum Graeci obnitebantur et repressalia adhibebant, regionem proximam ipsius Byzantii occupavit (Jorga, Osm. II, pp. 9 sq.).

(248.)

*Porro rex ... tertio anno* — Th. et aetatem Ladislai V. et tempus rerum falso constituit. Annum 1453 Ladislaus V. Viennae et Pragae transigebat, ubi die 28 mensis Octobris rex Bohemiae coronatus est (Fraknói, Hunyadiak p. 128), hic prope unum annum mansit, mox duobus mensibus et dimidio in Silesia peractis Viennam rediit et nonnisi die 6 mensis Februarii anni 1456, igitur tribus annis post tempus a Th. datum Budam advenit (Fraknói, Hunyadiak pp. 140, 150; Ráth pp. 194 sq.; Sebestyén p. 84).

*comitis Vlrici ... nobilium in conductu* — Th. recte opinatur Ladislaum V. Ulrico comite Ciliae comitante Budam advenisse, quia tunc ipse voluntati avunculi parebat, re tamen mentio nobilium probari non potest. “Nobiles” ut comitatus regis, iuxta unum ex potentissimis baronibus, Ulricum comitem Ciliae, hic in sententia vocabuli ‘domini’ adsunt. Haec commutatio vocabulorum “nobilis” et “dominus” eadem res est, quae iam in capite (246.) sent. 918 quoque apparuit. Quoniam ibi pro vocabulo “nobilis” a Th. “dominus” dictus erat, nomina novissime commutata coniecturam probant, ex qua auctor noster ambobus vocabulis tunc et nunc re vera in sententia simili usus est.

*anni ea in parte ... mensis cedere parabant* — Adventus Ladislai V. in Hungariam re vera ante ipsum tempus Quadragesimale erat, quod Th. his verbis describit. Anno 1453 dies Cinerum die 14 mensis Februarii, anno 1456 die 10 mensis eiusdem erat.

*Budensique civitate ... admodum letus manebat* — Ulricus comes Ciliae Ladislaum V., ut sibi obsequiosum redderet, praemature voluptatibus



corporis assuefaciebat. Descriptio, quam Aeneas Silvius de vita quotidiana Viennae peracta regis pueri adnotavit (Historia rerum Friderici III., in A. F. Kollar, *Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia*, II, Vindobonae 1762, pp. 396 sq.) certe cum vita aulae Budensis quoque apte congruit.

*Eisdem vero in diebus ... regni inferiores lustrabat* — Iohannes de Hunyad vere anni 1453 in Hungaria septemtrionali, at vere anni 1456 in Hungaria meridionali morabatur (Sebestyén p. 83). Haec res demonstrat, quod Th. quamquam annum 1453 appellat, re vera gesta anni 1456 enarrat.

*plurimos dominos* — Vocabulum “dominus” hic sine dubio ‘baronem’ significat.

*Ulricum* — Ulricus comes Ciliae, quem barones Hungarici, Bohemici et Austriaci consociati ab autumno anni 1453 usque ad mensem Februarium anni 1455 ab aula regia segregaverunt, ineunte anno 1456 ibi maximum valuit.

*non recta ad ipsum esse voluntate* — Aemulationem et invidiam baronum atque Ulrici comitis Ciliae Aeneas Silvius, qui eo tempore secretarius Friderici III., adversarii Iohannis de Hunyad erat, certe ex opinione praepiudicata erga dominum suum, quasi momenta divulgata protulit et ex moribus et ingeniis Hungarorum inconstantibus explicavit (de Ladislao V. dicit: “nihil fidens Hungaris, quorum mobiles animos norat”. Historia rerum Friderici III., in Kollar op. cit. II, p. 461. “Mos huius populi est: semper venturos amat, odiosum est imperium vetus”. Fraknói, Hunyadiak p. 144).

*facili cadere posset* — Vocabulo Th. consilia clandestina Ulrici comitis Ciliae in Iohannem de Hunyad anno 1455 excogitata comprehendit, quibus ille gubernatorem pristinum in civitatem Viennam illicere, in custodiam dare et debilitare voluit. Fons summus his rebus conscribendis enarratio Aeneae Silvii est, quae partibus Friderici III. favet, ergo adversaria Ulrici comitis Ciliae est, quam narrationem fabulosam tamen historiographi Hungarici consensu fide dignam habent.

925 *Titanei axis ductor* — In mytho Graecorum Apollo, qui deus solis (Sol) habetur, equos curru suo iunctos agendo solem circum globum terrae versat.

*colligaverat equos* — Zona, id est zodiacus tractus, meatus solis ac planetarum maximarum in se continens iam aetate antiquissima in duodecim zodia aequalia dividebatur. Sidus arietis ab aequinoctio verno (a die 21 mensis Martii) initium sumit et sidus proximum piscis ei antecedit, constitutio igitur Th. reprehendenda non est.

*Quadragesimalibus diebus* — Quoniam dies 21 mensis Martii unoquoque anno in dies Quadragesimales incidit, id est in tempus, quod a die Cinerum usque ad Pascham durat, ex adnotatione Th. concludi non potest, utrum auctor noster ante oculos annum 1453, an 1456 habuerit.

*Thomas Zekel prior Aurane* — Coniectura e nomine facta cognatus vel frater prioris Auranae Iohannis Zekel de Sancto Georgio (Szentgyörgyi)



erat, qui in pugna ad campum Merularum commissa cecidit (v. caput (242.) sent. 900). Fides erga Iohannem de Hunyad compluribus diplomatibus affirmatur, quae cooperationem amborum tractant (Mályusz, Rendi állam pp. 23, 147).

*Wlad* — Idem est ac Vlad, princeps terrae Transalpinae, qui propter saevitiam Tepeş, id est homo aliquem veru praefigens, in fontibus occidentalibus, exempli causa in carmine Michaelis Beheim, Dracul nominatus est. Post mortem patris (Dracul) Vlad (cf. capita (232.) sent. 854, (238.) sent. 884, (239.) sent. 887) ad tempus quoddam in Moldavia morabatur, cum principe, cuius cognatione materna coniunctus erat, mox in Transylvania ut praetendens throni in tutela Iohannis de Hunyad vitam agebat. Mense Aprili vel Maio anni 1456 Iohanne de Hunyad adiuvante dominationem Vladislai II. evertit. Anno 1462 captivus Matthiae de Hunyad factus est et dominationem nonnisi anno 1477 recepit (Jorga, Osm. II, p. 75; Bleyer op. cit. Száz. 36 [1902] 532 sq; Babinger pp. 215 sq.; Ştefănescu pp. 64 sqq.).

*Ladislaus de Kaniisa* — Ladislaus de Kanisa, possessor in Hungaria occidentali nepos erat Stephani de Kanisa, magistri ianitorum regalium, qui exeunte saeculo XIV et ineunte saeculo XV partes agebat, frater autem natu minor amitinus palatini Ladislai de Gara, nam pater sororem natu maiorem palatini uxorem duxit (Reiszig op. cit. Turul 55 [1941] 71). Quoniam Iohannes de Hunyad Ladislao de Gara probante gubernator electus est, Ladislaus de Kanisa factionem gubernatoris secutus est. Contra id, quod complures ex baronibus fecerunt, ipse in fide Iohannis de Hunyad remansit, itaque Ladislaus V. etiam Ladislaum de Kanisa una cum Ladislao de Hunyad capi iussit. Posterius Matthia de Hunyad regnante vaivoda Transylvaniae (annis 1459—1461), mox magister agazonum (annis 1464—1467) erat (Fügedi pp. 109, 124).

*Sebastianus de Rozgon* — Scilicet filius Stephani (IV.) de Rozgon, comitis Poseniensis et frater patruelis natu minor Simonis de Rozgon, episcopi Agriensis, qui cancellarius Wladislai I. erat. Matthia de Hunyad regnante tempus quoddam (anno 1461) vaivoda Transylvaniae fuit (Keresztes op. cit. Turul 40 [1926] 21, 25; Fügedi p. 109). Descriptio “magnifici potentesque in regno viri” quattuor baronibus superius memoratis nisi veritatis traiectione convenit. Vaivodae terrae Transalpinae patria carenti potestas nulla fuit. Thomas Zekel nobilis regni nonnisi ut cognatus familiae de Hunyad se proferre potuit, Ladislaus de Kanisa et Sebastianus de Rozgon autem membra quidem familiarum nobilissimarum sunt, sed honoribus regni carent. Omnes, qui talibus dignitatibus funguntur, in factionem adversariam referuntur.

*nobilesque Hungarie multi* — Vocabulum solum nobiles significat, et quidem tales familiares, qui comitivam armatam Iohannis de Hunyad et baronum conformaverunt. Haec tamen proprietas “nobilium” e narratione Th. non eminet, cuius causa esse potest negligentia auctoris nostri, sed illa “neglentia” etiam consulto et cogitato facta esse potest. In casu posteriore



scriptor rem vel ita proferre studuit, quasi nobiles — ergo non solum familiares — generaliter fautores Iohannis de Hunyad fuissent, vel eam voluntatem nobilium aetatis suae expressurus fuit, ut ipsi necessitudine familiari soluti et iudicio suo libere usi, id est ordo sui iuris haberentur.

*radiantibus stipati ... ad regem venerunt* — Ladislaus V. iam die 16 mensis Novembris anno 1455 Viennae congregationem generalem Pestinum convocavit in diem 13 mensis Ianuarii anno insequenti, nobiles viritim adesse iubendo, mox, quoniam advocati praecepto regis satisfacere non festinabant, die 7 mensis Februarii comitatus iterum cohortatus est (Mályusz, Rendi állam p. 57). Id, quod Iohannes de Hunyad in congregatione generali, quae primis diebus mensis Martii habita erat, nonnisi “salvum conductum” in manibus habens apparuit, ipse Ladislaus V. in diplomate die 21 mensis Martii anno 1457 edito memorat (Teleki X, p. 548. Cf. Teleki II, p. 396; Elekes, Hunyadi p. 439).

*hi magnates* — Nominatio “magnates” sine dubio nonnisi ad nominatos quattuor barones attinet. Mirum est, quod Th., quamquam e numero eorum, qui studio Iohannis de Hunyad incensi erant, nobiles eximere noluit, tamen de his mentionem non facit.

*Themeswar* — Iohannes de Hunyad etiam comes Temesiensis fuit. Quia die 7 mensis Aprilis anno 1456 Ladislao V. octo milia florenorum auri mutua dedit, ius sibi impetravit, ut — huic summae duodecim milibus florenorum auri, quae prius mutua dederat, annumeratis — castrum Temesvarinum una cum comitatu Temesiensi ut hypothecam — id est possessionem pignore habitam — igitur a regis voluntate solutum ac liberum in manu teneret (Teleki X, p. 497). Partes Iohannis de Hunyad tractando mentio de Temesvarino omnino non sine causa facta est. Ceterum commoratio eius Temesvarini et mense Maio anni 1453 et mense Iunio anni 1456 diplomatibus affirmatur (Sebestyén p. 83).

(249.)

926 *Eiusdem anni ... estatis circa mensem* — Mahumetus die 2 mensis Aprilis, in festo resurrectionis Domini anno 1453 sub Constantinopolim pervenit et die 6 mensis eiusdem oppugnatio incepta est (Babinger pp. 92 sq.).

*Thurcorum Machumetes* — Pars sequens usque ad vocabula “miserrime iugulare”, paene igitur ad finem capitis cum opere Aeneae Silvii “Europa” congruens est: “Mahumetes ... bellum ... contra multa foedera, contra iusiurandum intulit ... Graeci ... ad Latinorum opes confugerant lachrymis auxilia expectantes. Surdae (proh pudor) nostrum principum aures fuere, caeci oculi, qui cadente Graecia ruituram christianae religionis reliquam partem non viderunt, quamvis privatis quemque aut odiis aut commoditatibus occupatum salutem publicam neglexisse magis crediderim. Mahumetes interea coactis undique copiis mirabili apparatu formidando animo et



impetu terra marique regiam urbem aggressus cuniculis ac latentibus fossis altissime actis, aggere late edito, ponte, qua Peram oppidum versus mare muros alluit urbis, longitudinis ad duo millia passuum raptim extracto, turribus ligneis eo usque erectis, ut muros quamvis altissimos excederent, machinamentorum tormentorumque multiplici adhibito genere oppugnata est urbs ... urbem extremis viribus oppugnaturi ... pars muri iam tormentis aeneis disiecta ... Mahumetes ... principes optimatesque civitatis captos crudelis et sanguinarius carnifex foede misereque iugulari iussit" (cap. 7, Opera omn. pp. 400 sq.).

*contra iusiurandum* — Cum Mahumetus in solium ascendit, ut Ducas tradit, coram legatos imperatoris Graecorum, qui in nomine domini sui eum salutaverunt, iure iurando vovit se pacem servare et ab omni impetu abstenturum esse (Babinger p. 73).

*eversioni derelictam* — Imperator Constantinus iam anno 1452 auxilium rogavit a regnis civitatibusque occidentalibus, at subsidium efficax nec ab his, nec a papa accepit. Illi septingenti armati, quos civitas Genua Constantino mense Ianuario anni 1453 per civitatem Peram misit — Genuae namque valde intererat, quae sors Constantinopolim maneret —, vis tanti momenti valuerunt, ut imperator ducem eorum, Iohannem Iustinianum Longum (Giovanni Giustiniano Longo) statim ducem generalem exercituum terrestrium nominaret (Jorga, Osm. II, pp. 11 sq., 28 sq.; Babinger p. 84). Maiorem spem attulit rogatio ad Hungariam delata. Iohannes de Hunyad adiumentum armatorum promisit, ita tamen, si vis militaris Hungarica navibus flumine Danubio vecta in portum Mesembriae inter caput fluminis et aditum Bospori a Varna ad meridiem situm pervenire posset et sic potestas esset, ut ipse in exercitum oppugnantem Turcorum non solum terra, sed etiam mari, utrimque impetum faceret. Imperator Graecorum condicionem repudiavit affirmando se castra sua viribus suis defendere malle. Anno 1453, cum res dubiae factae essent, imperator voluntati Iohannis de Hunyad obsequi paratus erat et diploma edi iussit, quo huic Mesembriam ut feudum dedit, litteras donationales per legatum suum ei perferendas curavit, at obsequentia sero venit, quia civitatem mense Martio anni 1453 Turci ceperunt (Gy. Moravcsik, Ungarisch-byzantinische Beziehungen zur Zeit des Falles von Byzanz, Acta Antiqua Acad. Scient. Hung. 2 [1954] 355 sq.).

*et muliebris sexus ... adherere cogere* — Re vera incolae civitatis participes defensionis non erant. Imperatorem comitivamque huius "Latinam" suspiciosus cum animis habebant ac pugnam armatis — numero ferme novem milibus — permiserunt (Jorga, Osm. II, p. 22; Babinger pp. 88 sq.). Th. evidenter animo adhortationis pleno adductus suo arbitrio partes in defensione agendas feminis assignavit. Simul autem ex opere Aeneae Silvii sequentem enuntiationem: "In urbe autem sacerdotes sacras ferentes imagines sequente populo urbem lustrare, auxilium de coelo petere,



affligere corpora ieiuniis atque orationibus universi cives intendere” (Opera omn. p. 401) silentio praeteriit.

927 *fossas subterraneas* — Cuniculis actis Mahumetus non munimenta dispendere, sed pedites suos in civitatem inducere voluit. Ex enarratione Critobuli hoc simul etiam laborem supervacaneum fuisse eminet: “cuniculariis militaribus quoque praecepit, ut sub urbem fossas subterraneas agerent, ut pedites gravis armaturae nocte clam invadere possent. Et operi quidem instabant; at hoc posterius supervacaneum et inutilem sumptum visum est, postquam tormenta perfecerunt omnia.” (II. Mehemet élete, ford. Szabó K. [= De vita Mahumeti II., traduxit K. Szabó], Mon. Hung. Hist., SS XXII, Bp. 1875, pp. 57 sq.) Turci iam anno 1440, cum Belgradum oppugnaverunt, similes cuniculos agere temptabant (v. caput (230.) sent. 839). Turci cuniculos fossoribus ex oppido Novo Brdo Serbiae adhibitis agebant. Temptatio ideo sine effectu mansit, quia defensores in persona Teutonici Iohannis (Johann) Gross technicum artis peritissimum habebant (Jorga, Osm. II, p. 30).

*tum catenis tum ponte iuncto* — Catena, quae sinum Chrysoceras (Cornu Aureum, hodie Haliç) a mari occlusit, pro defensione Graecorum facta erat (Babinger p. 90), Th. igitur de ea mentionem faciendo narrationem Aeneae Silvii falso supplevit. Pontem, cuius axes in modum pontis navigiis compositi ad dolia inter se coniuncta alligati erant et qui Pera atque Galata Constantinopolim duxit, Turci in obsidione extrema construxerunt (Jorga, Osm. II, p. 29; Babinger p. 96).

*adhibito preterea ... magnitudinis genere* — Mahumetus in obsidione magnam vim tormentorum adhibebat et eventum repentinum omnium primum hac nova armatura adhibita assequi poterat. Tempore apparatus belli, cum tormenta funderentur, praecipue renegatus quidam origine Transylvanus, cui nomen erat Urbanus, sultano auxilio erat. Ad tormentum maximum trahendum, quod hic Hadrianopoli fudit, quinquagies binis bovis opus erat (Jorga, Osm. II, p. 18 sq.; Babinger pp. 86, 88).

*post quartum et quinquagesimum* — Urbs die 29 mensis Maii expugnata est, datum tempus Th. itaque rectum est. Aeneas Silvius nonnisi diem occupationis dicit. E mendo scriptoris ipse falso “V. Kal. Maii” pro “Junii” scribit, quod idem est ac dies 28 mensis Maii.

928 *illius imperatore* — Scilicet Constantinus XI. Palaeologus, filius Manuelis, ultimus imperator Romanus orientalis (cf. Ostrogorsky pp. 450 sq.). Mortem eius viro forti dignam Th. contra Aeneam Silvium eximit. Papa humaniorum artium studiosus imperatorem turpis fugae accusat et causam mortis eius in eam rem confert, quod in porta urbis retro fugientes eum ipsum pedibus conculcaverunt.

*sepulcra sanctorum ... immergere fecit* — Sultanus copiis suis praedationem liberam trium dierum permisit (Jorga, Osm. II, p. 34). Etiam posterius, si Turci opulentiam cuiuslibet praeferre volebant, dictitabant “hunc certe adfuisse, cum Constantinopolis caperetur” (Babinger p. 105).



Quod ad reliquias attinet, Th. non monumenta litterarum, quae apud Aeneam Silvium (Opera omn. p. 402) legi possunt (“ossa martyrum, quae fuerant in illa urbe pretiosissima, canibus obiecta et suis”) adnotavit, sed ea, quae in chronico familiae de Cilia sic servata sunt: “etlicher heiligen hailthumb und leichnamb, die da gewesen und gelegen sindt, in das meer geworffen” (Krones, Cilli II, p. 115).

## &lt;250.&gt;

*annus domini ... volvebatur* — Ut in capite <248.> sent. 924 memoravimus, Ladislaus V. Budam die 6 mensis Februarii anno 1456 Vienna advenit. 929

*cum cesarem ... auditum est.* — Nuntius, ex quo sultanus Turcorum finem expeditionis occupationem Belgradi sibi proposuit, secundum relationem legati papae die 7 mensis Aprilis conscriptam tum iam Budam allatus est (Teleki II, p. 399; nuntiationem idem continentem die 17 mensis Aprilis ad duces Mediolani, ad Franciscum Sforza missam v. Szeria p. 463).

*Hec fama ... curas et cogitationes* — Congregatio generalis, ineunte mense Martio anni 1456 Budae inaugurata adhuc sibi persuadens deliberabat atque instituta edidit, fore ut exercitus Hungaricus aggressurus esset, et tempus belli incipiendi diem 1 mensis Augusti constituit. Nuntio de inceptis Turcorum accepto Ladislaus V. secundum epistolam die 7 mensis Aprilis ad papam missam apparatus belli statim comparandos praecepit, principes autem Teutonicos ad auxilia mittendum adhortatus est (Teleki II, p. 401). Regna vel civitates Europae famam de periculo Turcico allatam, item admonitiones papae ad auxilia ferenda beneficiaque tribuenda aequis animis neglegenterque acceperunt. Et principes Teutonici et reges Francogalliae et Portugaliae, dux Burgundiae item duces Mediolani, Venetiarum et Florentiae testimonia neglegentiae despicientiaeque ostendebant (Pastor I, pp. 679 sq.; Jorga, Osm. II, pp. 42 sq., 57 sq., 63 sq., 72 sq.). At ignobiles (plebeii), quos Th. vocabulo “plebs” nominat, non solum in Hungaria, sed etiam in regnis finitimis magnitudinem periculi intellegebant et id propulsaturi multi eorum arma capiebant. De motibus pauperum in oppidis et villis Teutoniae, Bohemiae et Poloniae ortis fontes aequales nos certiores faciunt. Spectator et testis Iohannes Goldener, decanus capituli Viennensis die 3 mensis Augusti eximit milites et nobiles defuisse agmini cruce signatorum — trium milium ad bellum expeditorum —, qui “sutores, sartores et ceteri pauperes” erant (N. Jorga, Notes et extraits pour servir à l’histoire des croisades au XV<sup>e</sup> siècle, Bucarest 1915, IV, p. 142). Chronographus Austriacus, Thomas Ebendorfer, qui item aequalis erat, sententiam, qua principes castigat, simul autem animos plebeiorum ad beneficia tribuenda paratos collaudat, sic recapitulavit: “Ubi Romanum imperium, quod olim omnes barbaras nationes perdomuit? ubi clarissimi ipsius



electores, metuendi principes? ubi Franciae rex, qui se christianissimum vocitari voluit? Ubi reges Angliae, Daciae, Norwegiae, Sueciae, Poloniae et Bohemiae? Ubi omnes potentes Germaniae et Scotiae? Ecce inermes agricolae, fabri ferrarii, fullones, sartores quoque et sutores, artesani et scholares suis praeclaris pro fide defensanda a deo (ut creditur) fortibus actibus inspirati in hac parte suam commendant militiam!" (H. Pez, *Scriptores rerum Austriacarum veteres ac genuini*, Lipsiae 1725, II, p. 880, translationem in linguam Hungaricam v.: Elekes, Hunyadi p. 444). In chronico familiae de Cilia, quamquam huius auctor ex industria, ut homines cuiuscumque ordinis participes belli cruce signatorum demonstrantur, cunctas catervas societatis enumerat, pauperes, scholares, cives et rusticos quoque eximit (Krones, Cilli II, p. 117).

930 *superbia altiori tumescens* — Apud Aeneam Silvium: "incredibili superbia tumens" (Europa cap. 8, Opera omn. p. 403).

*Magni quondam Alexandri ... princeps dominetur terre* — Mahumetus II. heroes antiquitatis admirabatur, opus popolare divulgatum de vita Alexandri Magni conscriptum in translatione Arabica notum habuit (Babinger p. 79; Jorga, Osm. II, p. 4), quod medio aevo apud populos Europae omnibus carum acceptumque erat. Enuntiationem sultani, ex qua ipse alter Alexander fieri studeret, legatus regis Cypri post ipsam Constantinopolim captam memoravit (Jorga, Osm. II, p. 40), Florentinus autem Benedictus (Benedetto) Dei promissionem eius anno 1460 edictam adnotavit, ex qua et Caesarem et Alexandrum et Xerxen superare vellet (Babinger p. 193). Non solum verba Th. testantur minas et iactationes sultani omnibus notas fuisse. Et comparisonem et enuntiationem sultani Michael Beheim quoque adnotavit, qui anno 1456 in comitiva Ulrici comitis Ciliae paullo post oppugnationem finitam Belgradi aderat. Sultanus, scribit Michael Beheim,

"Gros hochuart ausser mos,  
vnd saczt sein titel hoch,  
vnd schreib sich "er wer öch  
der ander alexander.  
all dis welt mit einander  
must im sein vnderton,  
und must im zinsen schon,  
wann man in haben selte  
einn keiser aller welte".  
(Quellen p. 54)

*Almanico ... bellice virtutis animo* — Adnotatio famosa animum Th. aversum a Teutonibus affirmat. Antonius de Bonfinis non erat in eadem sententia cum auctore nostro, nec reflexionem transtulit, at ceterum quoque documentis Hungaricis desunt enuntiationes, quibus "bellica virtus" Teutonorum in dubio ponitur.

*regem consiliis dirigebat* — Apud Aeneam Silvium: "Comes Ciliae ...



regem quolibet impellit” (Europa cap. 22), “impellente ipso comite” (Europa cap. 1, Opera omn. pp. 413, 390).

*Budensi de castro exeuntes* — Scilicet secundum Aeneam Silvium per speciem venandi (Historia Bohemica cap. 65, Opera omn. p. 138; non aliter apud Antonium de Bonfinis, decas III, lib. VIII, Bonfini III, p. 183).

*in Wiennensem civitatem ... se contulerunt* — Diplomata Ladislai V. die 1 mensis Iunii anno 1456 Budae, die 21 eiusdem mensis Posonii, a die autem 5 mensis Iulii Viennae data nota sunt (Sebestyén p. 84).

*Phebusque ... moveri faciebat currum* — Ab aequinoctio verno (a die 21 mensis Martii) sidus geminorum tertium est zodiaci in duodecim partes divisi. 931

*milibus ... quattuor centenis* — Nuntii de numero exercitus Turcorum, etiam a spectatoribus et testibus allati, in maius aucti sunt. E sociis Iohannis de Capistrano Fara numerum centum viginti milia, Tagliacozzo centum sexaginta—ducenta milia putavit (Wadding XII, pp. 421, 755), ipse Iohannes de Capistrano in epistula ad papam missa centum viginti milia, at e situ castrorum aestimans numerum Turcorum centum quinquaginta milia fuisse veri similem habuit (Wadding XII, p. 431). Th. hos omnes superavit. Aestimationem suam, ex qua exercitus Turcicus numero quadringenti milia esset, contra id descripsit, quod in opere Aeneae Silvii numerum centum quinquaginta milia fuisse legit, id est numerum consulto in maius tulit. Numerus, quem auctor noster adnotavit, tantopere nimius est, ut etiam Antonius de Bonfinis, ceterum sectator Th., improbabilem habebat. Secundum Antonium de Bonfinis numerus exercitus oppugnantis centum quinquaginta milia erat (decas III, lib. VIII, Bonfini III, p. 183. De numero v. Babinger p. 146, hic tamen enuntiationem Fara omittit.).

*castrum Nandoralbense ... adorsus est* — Secundum epistulas Iohannis de Hunyad et Iohannis de Capistrano die 3 mensis Iulii conscriptas exercitus Turcorum tunc iam ad Danubium stetit (Teleki X, p. 527; Szerbia p. 466).

*Multas ... naves ... cesar adduxerat* — Numerum navium Iohannes de Capistrano et duo confratres in epistulis suis sexaginta et quattuor aestimaverunt, Chalcocondyles — minoribus navibus adnumeratis — ducentas fuisse scripsit (Teleki II, p. 413; Babinger, Quellenwert p. 12).

*et his quidem Danubii ... valebat nemo* — Belgradum, ubi fluvius Savus in Danubium influit, eo modo aedificatum erat, ut a meridiano, quod latus castrum minime firmum esse videbatur, nonnisi munimentis facticiis defensum erat. Exercitus Turcicus castrum ex hoc latere oppugnaturus satis habebat ambos fluvios a castro superius classibus obiectis occludere, at ripas posteriores obsidere iam supervacaneum existimavit.

*castrum Crwsowcz* — Secundum begum Tursun sultanus tormenta partim materia campanarum adhibita in civitate Üsküp fundi iussit (Thúry I, p. 77). Babinger (p. 146) narrationem Th. repetit. At secundum recordationem spectatoris et testis, Iacobi (Iacopo) de Promontorio olim de Campis, mercatoris Genuensis, quam quidem ipse Babinger posterius in lucem 932



edidit, Mahumetus aes portari iussit “nella città di Scopia nella quale fece gittare bombarde grosse” (Babinger, Quellenwert p. 64). Babinger (p. 146) affirmat, quantum auxilii Turcis artifices et officinatores occidentales attulerint, qui periti tormenta fundendi et exercendi erant. Norimbergensis Jörg Büchsenmeister anno 1456 apud Stephanum, regem Bosnae, deinde apud Mahumetum II. ministerium suscepit. Tormentaria oppugnatoria Itali et Teutoni, tormentaria autem castrensia Teutoni, Hungari, Bosnenses et Dalmati exercebant.

*propter sui ... magnitudinem ... cum laboribus advexerat* — Secundum spectatores et testes numerus tormentariorum in exercitu Turcico valde magnus erat. Iidem testes praedicant complura ex tormentariis et instrumentis aliis obsidionis immensa magnitudine cum usitatis discrepavisse (Teleki II, pp. 413 sq.; Jorga, Osm. II, pp. 75, 80; Iványi B., A tüzérség története Magyarországon kezdettől 1711-ig [= Historia rei tormentariae in Hungaria a primordiis usque ad annum 1711], HK 27 [1926] 393 sq.).

*alia ex illis ... morte extinguebant* — Tunc praeter tormenta etiam machinae bellicae usitatae erant. Usum earum in oppugnatione castris Novo Brdo in Serbia siti etiam Chalcocondyles praedicavit (Teleki II, p. 414).

*civitatem Zegediensem* — Scilicet hodierna civitas Szeged ad ostium fluvii Marusii in Tisciam se influentis. Haec civitas Belgrado tam longo intervallo — recta linea centesimis sexagenis chilometris intermissis — sita est, ut istuc nullus tonitrus tormentorum audiri potuerit. Pastor (I, p. 695), Hofer (p. 629) et Babinger (p. 174), quod intellegi non potest, adnotationem Th. tamen veram accipiunt.

*viginti quattuor miliaria* — Unam leucam Hungaricam cum 8353 metris aequalem computare in usum receptum erat (v. caput (230.) sent. 838), itaque viginti quattuor leucae in summa cum ducentis chilometris aequales sunt. Ut videtur, Th. veram longitudinem viarum computavit, quod distantiam inter urbes maiores aetate auctoris nostri notam fuisse demonstrat.

933 *Nihilominusque continua ... humo tenus sternebantur* — Narratio Th., quam ipse de prima parte obsidionis conscripsit, epistula despotaе Serbiae, Georgii Brankovich affirmatur, quam hic die 13 mensis Iulii de sorte castris Belgradi anxius probabiliter ad archiepiscopum Strigoniensem misit. Secundum eius nuntiationem exercitus Turcicus “obsedit castrum ... et facit tremulari die ac nocte cum bombardis incessanter, et iam unam turrim destruxit per totum” (Szerbia p. 205).

934 *Hungarie tamen domini ... auxilium ferebant minime* — Sententiae convenienter vocabulum — “domini” Hungariae — barones significat. Quoniam in sequentibus Th. de cruce signatis loquitur, nobiles ergo omnino tacitus praeterit. Id, quod ab auctore nostro hi silentio omittuntur, ideo mirum videtur, quia aequales absentiam nobilium aperte adnotare, immo causam huius rei explicare necesse putabant. Ut Tagliacozzo, spectator et testis rerum fecit: “De nobilibus et clientibus, licet multi essent crucis



caractere insigniti, quia mos est in Hungaria eos sub eorum dominis ad militiam proficisci, non venientibus dominis, nullus eorum venit; sed ut sanius dicam, perpauci comparuerunt" (Wadding XII, p. 767). Similiter constituit die 29 mensis Iulii anno 1456 cardinalis Iohannes Carvajal, legatus papae: "Nondum venerant ... nobiles, qui iam erant vocati" (Szerbia p. 211). Sententiam horum Th. notam non habebat, itaque reticentia auctoris nostri consulto facta haberi non potest. Sed quoniam verba Aeneae Silvii, quae quidem cum vocabulis Tagliacozzo et Iohannis Carvajal consentiunt ("cruce signatorum haud parvum ... exercitum, non divitum ac nobilium, sed inopis atque incompositi vulgi" Europa cap. 8, Opera omn. p.403) auctor noster itidem omisit, taciturnitatem consulto adhibitam putare debemus. Re vera bellatores nobiles regni participes Belgradi defendendi fuerunt, partim ut equites gravis armaturae banderii Iohannis de Hunyad, partim ut membra praesidii castrorum, id est familiares Michaelis Zilagi, praefecti castrorum. Quot fuerint et quae proportio ad ceteros armatos fuerit, solvi non potest. Taciturnitas Th. in se quoque affirmat, quod nobiles regni, qui servitium "familiale" non susceperunt, re vera aeque aberant, ac baronum "clientes", hi posteriores autem una cum dominis suis. Ea res, ex qua Th. nobiles memorare supervacaneum putavit, quamquam ipse textu Aeneae Silvii adduci potuisset, duabus causis explicari posset. Partim auctor noster verisimiliter etiam hic sententiam aetatis suae reddidit et — quia Matthias de Hunyad exercitum militibus mercede conductis apparavit, pro tributo autem exacto, quod assiduum factum erat, insurrectione nobilium non est usus — universalem militiam officiumque nobilium neglegendum putavit. Partim illos nobiles regni, qui servitium "familiale" cum militia mercennaria coniunctum in banderio Iohannis de Hunyad non susceperunt, Th. in numerum "dominorum" inserere potuit. Militia, quae olim tamen causa privilegiorum et status praecipui "nobilium" fuit, quasi minoris aestimata esse videtur. Nobilis, si militiam capessit, neglegitur, si tamen vitam praecipuo iure donatorum securam vivere potest, dominus habetur. Absentia multitudinis nobilium — ceterum iure vituperanda — non solum animo et moribus dissolutis explicari potest. Adnotandum est, quod tributum unius floreni auri ab anno 1443, cum id primum exactum erat, tale habebatur, ut pro eo nobiles officio militiae capessendae in personis suis liberarentur. Quia mense Martio anni 1456 congregatio generalis, exsuperans modum tributi — dimidium floreni auri — binis annis antecedentibus exacti, unum florenum auri exigendum esse decrevit, omnes certo sperare potuerunt fore, ne ultra onerarentur. Verum est testibus monumentis, quod e tributo castra nonnulla, quae in manu Husitarum fuerunt, redempta sunt (Mályusz, Rendi állam pp. 57, 75), tamen incredibile est totam summam pro facultatibus regni permagnam ad hoc usitatam fuisse. Tributa comitatum Transdanubianorum et meridionalium certe ipse Iohannes de Hunyad exigi iussit secundum propositum originale ad bellum inferendum, at ea in defensionem quoque impendi potuit. Cum impetus sultani certus factus est,



Iohannes de Hunyad a rege postulavit, ut ipse insurrectionem generalem praeciperet. Tantum tria mandata ad Saxones Transylvanos edita nota sunt (Teleki X, pp. 525 sq.), at non est dubium, quin praecepta similia etiam comitatus acceperint. Coniectura e sermone epistularum Iohannis de Hunyad facta Saxones instantias Iohannis de Hunyad pro nihilo duxerunt, quamquam vaivoda eos maiore cum severitate gubernabat, quam rex comitatus. Qui obligati erant, ut ad bellum proficiscerentur, eo solacio se consolati sunt, quod praesidium Belgradi anno 1440 multo magis destitutum tempore obsidionis itidem contra sultanum per complures menses castrum defendere potuit. Si mores et actiones nobilium atque cruce signatorum comparamus, horum posteriorum fortitudo grandior apparet.

*cruce signate gentes* — Crux e panno rubro facta et humeris adsuta a tempore primi belli sacri Christianorum signum usitatum omnium erat, qui papa adhortante contra populos non Christianos arma ceperunt. Anno 1456 ipse Iohannes de Capistrano vestem cruce designatam die 14 mensis Februarii primus induit (Wadding XII, p. 752).

*Christi nomine pugnature* — Conquisitio cruce signatorum non solum Iohanne de Hunyad consentiente, sed etiam appetente habita est. Ut videtur, ipse agnovit ardorem animorum inflammatum aptissimum esse, ut post tributa soluta onus etiam novum susciperetur, id est turbas rusticorum impellere ad parandum armatos, qui Turcis resistere parati essent. Opera Franciscanorum in propagando fidem collocata et per spatium centum annorum exercitata eos praecipue aptos reddidit, ut quos Iohannes de Hunyad ad commovendum turbas pro patria defendenda adhiberet. Propensa in ordinem et in Iohannem de Capistrano voluntas Iohannis de Hunyad hac perceptione explicari possit. Successus rerum prudentiam Iohannis de Hunyad probat.

*cura gubernaminis exutus fuerit* — Th. silentio omittit Iohannem de Hunyad, postquam de potestate gubernatoris decessit, partem haud exiguam imperii sibi retinuisse. Capitaneus generalis et administrator proventuum regni erat, id est exercitum et fontes proventuum, inter hos tributa, in manu sua habebat.

*Propter quod uterque hostis ... succenderunt in flammis* — Descriptionem certaminis navalis narratio arbitri Tagliacozzo affirmat. Secundum hanc Iohannes de Hunyad ad superiorem cursum Danubii, ab obsidione Turcorum ad septemtriones ducentas rates parvas collegit, quas cruce signatis implevit et una nave praetoria ducente, in qua suos pugnatores exercitatos imposuit, die 14 mensis Iulii classi Turcicae immisit. Eodem tempore classem Turcicam cum quadraginta parvis navibus Belgrado proficiscentibus a tergo adortus est, dum ipse in ripa fluvii progrediens cum suo equitatu gravis armaturae motus navium protegebat. Classem Turcorum inter binos aggressores inclusam armati minorum, sed velociorum navium Christiani in pugna atroci quinque horas comminus pugnata disiecerunt. Tres galeae Turcorum submersae sunt, quattuor in praedam Christianis cesserunt,



ceterae autem laesae portum castrorum petiverunt (Wadding XII, pp. 761 sq.).

*capitaneos* — Praefectus Belgradi Michael Zilagi, frater uxoris Iohannis de Hunyad erat. Posterius — anno 1460 — a Turcis captus est et sultanus Constantinopoli caput eius praecidere iussit. Praeter eum Iohannes de Gezth et Hispanus Iohannes Bastida capitanei fuerunt (Balanyi Gy., Nándorfehérvár ostroma és felmentése 1456-ban [= De obsidione et liberatione castrum Nandoralbensis anno 1456], HK 12 [1911] 182). Quamquam secundum editionem Wadding (XII, p. 772) in codice, qui relationem Tagliacozzo accuratius continet, “dominus Sesch” legitur, epistula die 16 mensis Iunii anno 1456 conscripta, quae nomen “Iohannes de Gezth capitaneus castrum Nandoralbensis” servat (Pettkó op. cit. TTN. S. 2 [1901] 216), Iohannem de Gezth ibi officio functum esse haud dubium relinquit.

*castrum novo milite* — Certamen navale felicissime finitum, ut e descriptione Th. conici potest, momentum supremum factum est, quia effecit, ut supplementa in castrum oppugnatum mitterentur. Relatio episcopi Sibinicensis die 26 mensis Iulii Buda ad papam missa quoque eximit: “tutus accessus christianis patet intrandi et exeundi, nam fessi ex castro abeunt, recentes intrans et sic hosti vehementer quidem oppugnandi resistitur” (Szerbia pp. 470 sq.).

*desub illo recessisset* — Scilicet obsidio Belgradi anno 1440 facta indicatur.

*astantibus sibi* — Verba sequentia opera Aeneae Silvii “Europa” nituntur: “gloriarum inter suos ... pervia cuncta Turcarum armis iactare” (cap. 8, Opera omn. p. 403). Secundum descriptionem Tagliacozzo fugitivi narrabant sultanum edixisse: se duobus mensibus peractis Hungariam expugnaturum, mox dein Budae cenaturum esse (Wadding XII, p. 757).

*wayuoda Natulie* — Nomen nonnisi nuperrime notum factum est. Idem est ac Ishâq-Paşa, qui per annos vitae suae longae summas dignitates imperii Turcorum, inter has etiam dignitatem summi exercitus ducis (vezir) assecutus est (Babinger, Quellenwert p. 39). Teleki (II, p. 424), quamquam testimonia Th. profert, per lapsum gubernatorem Rumeliae, nomine Qaradscha-Beg-um (Táji vel Táci Karadsa, cf. Thúry I, pp. 65, 158) memorat. Ut conici potest, ab Antonio de Bonfinis adductus, qui sequendo Th. formas “Basseus Asiaticus”, “Basseus Asie” adnotat, at hunc ipsum nomine Karadsa (Qaradscha) nominat (“cui Caracie nomen erat”. Decas III, lib. VIII, Bonfini III, 185, 188).

*Cum igitur iam nobilium ... nil penitus obstant* — Epistula Iohannis de Hunyad die 24 mensis Iulii ad Ladislaum de Gara missa descriptionem Th. affirmat. Sultanus “in tantum enim castrum per ictus bombardarum destruxit, quod ipsum castrum non castrum, sed campum dicere possumus, quod usque ad terram murus castrum est destructus” (Szerbia p. 208. Non aliter in epistula de hac die ad regem missa, v. Pray III, p. 180).

*prescriptus ... obsidionis eluxisset* — Recte scriptum est, quoniam tempus



oppugnationis generalis dies 21 mensis Iulii erat, exeunte hebdomade tertia obsidionis.

*rutilante aurora* — Obsidio serotinis horis postmeridianis incepta est (Elekes, Hunyadi p. 465).

*idem castrum ... penetravit in medium* — Aggressores non in ipsum castrum, sed in civitatem munitam ante castrum sitam, deinde per hanc in partem exterioriorem ipsius castris irruerunt. Pugnae per vicus plateasque, de quibus Th. in reliquis mentionem fecit, in territorio civitatis consertae sunt.

940 *Iesu sepius acclamantes* — Etiam Tagliacozzo adnotavit praeceptum Iohannis de Capistrano, ut cruce signati “nomen Iesu frequenter advocarent clamarentque” (Wadding XII, pp. 766, 772, 778). In epistula Matthiae de Hunyad pro canonisatione Iohannis de Capistrano die 23 mensis Martii anno 1460 principibus et civitatibus Italicis conscripta legitur: “in acclamatione nominis Iesu, quod bellicum ac militare signum ab ipso beato viro [Iohanne de Capistrano] susceperat in bello, acclamando audacter” (Fraknoi, Lev. I, p. 12).

*sepius utriusque hostes ... terga dare coguntur* — Apud Aeneam Silvium: “nunc victi nunc victores visi hostes” (Europa cap. 8, Opera omn. p. 403).

*Aderat et frater ... gemebundi orabant* — Hanc intentam precationem Iohannis de Capistrano etiam Tagliacozzo memorat. In certamine supremo: “Stabat ipse pater cum ceteris cruce signatis ut alter Moyses orans et dicens: »Salvum fac populum tuum domine« et similia” (Wadding XII, p. 774. Cf. Hofer p. 640). Iohannes de Capistrano tamen tam passivus esse non potuit, sicut Th. eum describit. Auctor noster certe ea vituperatione ducebatur, qua Aeneas Silvius Iohannem de Capistrano ideo improbavit, quia hic non extollit, ut ipse Aeneas Silvius dicit: in relationibus, suis non memoravit partes Iohannis de Hunyad: “Potuit Capistranus patrimonium contemnere, voluptates calcare, libidinem subigere, gloriam vero spernere non potuit” (Europa cap. 8, Opera omn. p. 403. Aliis verbis: “Historia Bohemica” cap. 65). Participes obsidionis Franciscani partem maximam eventus Iohanni de Capistrano tribuendo, contra Th., extremitatem contrariam repraesentant. Sententiam horum historiographi Germanici Hofer (pp. 638 sq., 648 sq.; Idem, Der Sieger von Belgrad 1456, Historisches Jahrbuch 51 [1931] 163 sq.) et Babinger (Quellenwert p. 20) acceperunt, quamquam G. Voigt iam prius recte eam reputavit (Iohannes von Capistrano, ein Heiliger des fünfzehnten Jahrhunderts, Historische Zeitschrift 10 [1863] 77, 81). Sine studio partes Iohannis de Capistrano aestimat Balanyi (l. cit.), idem etiam sententiam Hofer emendavit (Száz. 66 [1932] 97 sq.).

*Levavi ... veniat auxilium mihi* — Psalm. 120, 1.: levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.

941 *Ladislaus de Kaniisa* — Incertum est, cur Th. mentionem de Ladislao de Kanisa fecerit, utrum documentum quoddam in manibus habuerit, an — ut Elekes (Hunyadi p. 455) arbitratur — familiae possessionatae aetate Matthiae quoque amplissimae assentaturus fuerit. Iohannes de Hunyad in



epistula ad regem die 24 mensis Iulii missa mentionem illius non facit: “penes nos solum fuerunt homines cruce signati et Iohannes de Korogh” (Pray III, pp. 180 sq.). Quia Th. in ea parte operis sui, in qua aetas Sigismundi tractata est, diplomate quodam familiae de Kanisa edito utebatur, non est impossibile, quod documentum de partibus Ladislai de Kanisa ad Belgradum expletis quoque e litteris et monumentis quibusdam sumpsit. Quamquam diplomata familiae in Archivo Hungarico Nationali Budapestini servata sunt, sed quia epistulae et diplomata aetatis de Hunyad non in lucem edita sunt, quaestionem solvere non possumus.

*Iam caesaris vexilla ... elevata tenebantur* — Tertia oppugnatione facta, quae de media nocte inita erat, Turci muros castris interioris iam ascenderunt et nonnullis locis vexilla sua caudis equinis decorata ut signa victoriae iam defixerunt. Defensores Turcos omnes in fossam abiecerunt, unum autem ex iis Titus Dugovich, quia eum opprimere nequivit, secum in profundum deripuit. (Diploma regis Matthiae anno 1459 datum, quod memoriam huius facinoris heroici conservat, edidit Döbrentei: Tudományos Gyűjtemény [= Collectanea Liberalium Artium] 1824, VIII, 18 sq. Praenomen Titus tam insolitum est, ut falso scriptum vel falso lectum putare debemus.)

*rursus nomine ... sunt nudata custodiis* — Impetus adversus et eruptio e civitate tempore postmeridiano diei 22 mensis Iulii anno 1456 facta sunt. Invasores cruce signati erant. Quamquam Iohannes de Hunyad nonnisi civitatem eis defendendam praecepit, ipsi studio ardentis castra Asiatica exercitus Turcorum invaserunt et obsederunt. Conatum cruce signatorum Iohannes de Hunyad summam victoriam reddidit eo, quod ipse eruptione e civitate facta locum, quo tormenta Turcorum disposita erant, occupavit et sultanum, qui contra cruce signatos se verterat, a tergo adortus est. 942

*Propter quod ... clausurunt foramina* — Hoc posterius evenit, quam evenisse Th. scribit. Iohannes de Hunyad, postquam tormenta cepit, ea in sultanum vertit et contra huius tres impetus adversos ipse sibi retinuit. Vespere tamen insidias et impetum novum timens foramina tormentorum claudi, valla autem Turcorum disici iussit et ad noctem in castrum se recepit (Elekes, Hunyadi p. 472). 943

*advexerat, relictis* — Apud Aeneam Silvium: “relictis impedimentis” (Europa cap. 8, Opera omn. p. 403).

*castris memoria ... fuit sibi nunquam* — Apud Aeneam Silvium: “nunquam postea eius cladis meminisse, quin ... ei diei maledixerit” (Europa cap. 8, Opera omn. p. 403). 944

*pectore fuisset vulneratus* — De Mahumeto vulnerato etiam Chalcocondyles et Ducas mentionem faciunt (Teleki II, p. 435). At Turcicum Sead-Eddin piget cladis acceptae et ideo sultanum sanum validumque domum reversum esse dicit (Thúry I, p. 158).

*Thurci ... bello consumptos* — In numero occisorum erat praefectus ianissariorum, Hassan aga, quae res in se quoque demonstrat, quam atrox pugna conserta fuerit. (Georgius Sphrantzes tradit etiam Turakhan begler-



begum cecidisse, haec tamen sententia, quoniam idem totam obsidionem in Albania fuisse dicit, omitti potest. Babinger, Quellenwert p. 38.) Gubernator Rumeliae, Qaradscha-Beg iam antea cecidit (Teleki II, pp. 434 sq., 425).

*Sarno* — Apud Antonium de Bonfinis (decas III, lib. X, Bonfini III, p. 242) oppidum nomine Sarnon prope Zendrew situm est, quod in fonte quodam Italico anni 1454 nomine Xarnavvo memoratur una cum Galambocz (Szerbia p. 187). Castrum Belgrado ad orientem prope Danubium situm est (Fraknói, Szilágyi p. 84).

946 *iudicio divino* — Apud Aeneam Silvium: “(deus) per pauperes et inermes rem christianam salvare voluerit” (Europa cap. 8, Opera omn. p. 403).

*rusticanam per manum ... devictus est* — Haec aestimatio et confessio partium magnarum, quas rustici expleverunt, demonstrant Th. nunc, cum de sorte patriae suae ageretur, e cancellis ordinis sui egredi potuisse. Sententia auctoris nostri valde et benevole differt a mente inimica rustici hominum saeculi insequentis — aetatis regum e familia Jagulae (Iagiellonis) —, sicut eam Stephanus de Werbewcz verbis expressit.

*turpiter fugit* — Apud Aeneam Silvium: “trepidus aufugit” (Europa cap. 8, Opera omn. p. 403).

⟨251.⟩

947 *senectutis etate demolitus* — Annus, quo Iohannes de Hunyad natus sit, incertus est. Documentis collatis tempus verisimillime circa annum 1407 fuisse potest (Elekes, Hunyadi p. 84 sq.).

*ibidem egrotavit* — Epidemia, verisimiliter pestilentia in castra incidit (Teleki II, p. 442). Huic permulti succubuerunt. Certe inter peremptos erat solus baronum Hungaricorum nomine notus, qui particeps Belgradi defendendi fuit: Iohannes de Korogh. De huius obitu Iaurini iam die 6 mensis Augusti episcopus certior factus erat (Házi J., Sopron szabad királyi város története, I/4, Oklevelek és levelek 1453-tól 1459-ig [= Historia civitatis liberae regiae Soprunii, I/4, Diplomata et epistulae ab anno 1453 usque ad annum 1459], Sopron 1925, p. 119).

*Zemplen* — Scilicet hodiernum Zemun (Zimony) — pars Belgradi in Iugoslavia — contra Belgradum (v. caput. ⟨87.⟩ sent. 412) situm. Nomen in forma apud Th. adnotata in diplomate quodam anni 1451 servatum est (Csánki II, pp. 233, 240).

*cuncta Christianitas ... functum esse audivit* — Papa sollemnia iusta exsequiarum haberi praecepit, ut episcopus Petrus Ransanus quoque testatur, qui ipse caerimoniis aderat (Schwandtner, SS rer. Hung., I, p. 389). Ex aequalibus ii, qui nuntium lugubrem non solum sensu et animo afflicti acceperunt, sed etiam eius gravitatem deliberare potuerunt, eventus futuros ostendendo id quoque edixerunt, cur mortem Iohannis de Hunyad conquererentur. Secundum Aeneam Silvium: “morte illius spes quoque



nostra interiisse videtur” (epistula die 8 mensis Martii anno 1457 conscripta, Opera omn. p. 780), Dlugossius autem ceterum inimico in Iohannem de Hunyad animo de eo ita scripsit: “Cuius mors non solum regno Hungariae, sed et universo catholico orbi pro illa tempestate damnosa fuit: cum nemo inter principes et barones Hungariae extaret, qui animosius bellum contra Turcos gereret” (V, p. 227.)

*sidus comatum ... sublationem apparuerat* — De cometa, qui idem est ac cometes Halley nominatus, historiographi Turcici, Dlugossius et Aeneas Silvius quoque mentionem faciunt (Thúry I, pp. 26, 66; Dlugossius V, p. 226. Cf. Babinger p. 156; Idem, Quellenwert p. 44; A. Lhotsky—K. Ferrari d’Occhieppo, Zwei Gutachten Georgs von Peuerbach über Kometen [1456 und 1457], MIÖG 68 [1960] 266 sq.). Ceterum sententia Th., ex qua cometes exortus signum coeleste rei cuiusdam in terra gestae esset, opinio divulgata illius aetatis erat.

*Iste homo ... tumultatum* — Rem Herodotus enarrat (Historiarum I, 30). 948—949  
Personae sunt Croesus, rex ultimus Lydorum (medio saeculo VI a. Chr. n.) et Solon, legum lator Atheniensis (obiit anno 559 a. Chr. n.). Occursus ceterum etiam propter difficultates chronologicas haud verisimilis est. Th. textum totum Herodoti in manibus habere potuit et quidem, ut ex ambobus textibus comparatis coniectari potest, in translatione Latina Laurentii Valla (editio anni 1494 [Hain 8472] p. 3): “circumduxerunt [hominem] circa thesauros omniaque, quae illic inerant magna atque beata, ostentarunt. Contemplatum eum cuncta ... *percunctatus* est Croesus ... vidi beatissimum Tellum Atheniensem ... filii erant honesti et boni ... et cum hoc vitae, quantum in nobis situm est, bene *traduxisset, obitus splendidissimus obtigit*. Si quidem praelio ... hic cum auxilio venisset hostemque in fugam vertisset, pulcherrimam *oppetiit* mortem. Quem Athenienses quo loco occubuerat, in eo loco publice humaverunt *magnificeque* honorarunt”. Similitudo textuum praesertim evidens est, si translationem quandam posteriorem, exempli causa a Dindorf (Parisii 1844) factam, cum textu Th. comparamus. Narratiuncula descripta id quoque explicat, cur auctor noster adnotandum putaverit, ubi Iohannes de Hunyad sepultus esset.

*honorifice extitit tumultatum* — In ecclesia cathedrali Albae Iuliae hodie 949  
quoque stat sarcophagus Iohannis de Hunyad genere structurae Gothico exstructus, cuius in tegumine figura ipsius defuncti exsculpta est, in altero latere actio pugnae, in altero autem captivi Turcici in captivitatem ducti effecti sunt (Éntz G., A gyulafehérvári székesegyház [= Ecclesia cathedralis Albae Iuliae], Bp. 1958 pp. 139 sq., tractatu litteraturae veterioris quaestio- nis adiecto). Iohannes de Hunyad fratrem natu minorem anno 1440 defunctum in eadem ecclesia cathedrali sepelivit sarcophagum decorum aedificari iubens, anno autem 1442, cum tres possessiones capitulo ecclesiae Albensis donavit, in litteris donationalibus declaravit se locum sepulturae sibi quoque ibidem elegisse (ibid. p. 212). Funus ergo Albae Iuliae voluntate sua vetere factum erat.



*virgine ... hospitante in cubili* — Sidus sextum zodiaci, Virgo mensem ultimum aetatis usque ad aequinoctium autumnale durantem significat. Th. diem obitus Iohannis de Hunyad accuratum verisimiliter non novit, sed solum id notum habuit, quod ille aestate morbo perire potuit et ideo compluribus verbis exposuit, tamen falso, quoniam dies 11 mensis Augusti sol adhuc in zodio Leonis erat.

950 *Salve, aureola* — Poema post Th. memoriae prodit Petrus Ransanus (Schwandtner, SS rer. Hung. I, p. 389). Poema similiter inceptum Walther notum non habet.

951 *virtute* — Qualem sententiam notionis “virtus” dictae conscripserint humanistae saeculorum XV—XVI, v. Mályusz pp. 152 sqq.

*Horum in ordine ... Ladislaus ... coetaneos prestantissimus* — Ladislaus de Hunyad verisimiliter anno 1431 natus erat (Elekes, Hunyadi p. 90). Pater effecit, ut ei iam mature honores insignes delati essent. Anno 1452 comes Poseniensis (Ortvay, Pressburg, III, pp. 181 sq.) erat, anno insequenti banus Dalmatiae et Croatiae (Versényi K., Hunyadi László élete és a pártgyűlölségek fejlődése Hunyadi János haláláig [= De vita Ladislai de Hunyad et de invidiis inter factiones usque ad mortem Iohannis de Hunyad crescentibus] Debrecen 1927, p. 57; Fügedi p. 113) factus est. Etiam sponsalia prius cum filia Ulrici comitis Ciliae, dein cum filia Ladislai de Gara facta consilia patris dynastica demonstrant.

*Iunior vero Mathias ... erat de puerilibus* — Matthias, ut horoscopium de die natali compositum et in codice quodam Vaticano servatum quoque testatur (Husztai J., Magyar királyok horoszkopjai egy vatikáni kódexben [= De horoscopiis regum Hungariae in codice quodam Vaticano conservatis], MKSz N. S. 35 [1928] 10), die 24 mensis Februarii anno 1443 natus erat (Guoth K., Mikor született Mátyás király? [= Quando rex Matthias natus sit?] Kolozsvár 1943).

<252.>

952 *cathalogo sanctorum* — Scilicet in epistula civitatis Wiilak (hodie Ilok, in Jugoslavia) die 9 mensis Aprilis anno 1460 ad potestates saeculares ecclesiasticasque Italiae missa legitur: “sanctorum catalogo adscribi”, “catalogo dignetur adscribere sanctorum” (Wadding XIII, pp. 185 sq.; A. Hermann, Capistranus Triumphans seu historia fundamentalis de sancto Iohanne Capistrano ordinis minorum insigni regularis observantiae propagatore, Coloniae 1700, pp. 699 sq.; Kaprinai II, p. 411).

*condigne asscribendus* — E parte Hungarica rex Matthias et vaivoda Transylvaniae Nicolaus de Újlak anno 1460 initium canonisationis Iohannis de Capistrano ceperunt (Fraknói, Lev. I, pp. 10 sq.; Wadding XIII, pp. 181 sq.; Kaprinai II, p. 411; Hermann op. cit. pp. 695 sq.). Vidua Iohannis de Hunyad, Elisabetha Zilagi die 8 mensis Augusti anno 1473 canonisationem a papa petivit (Wadding XIV, pp. 82 sq.; Hermann op. cit. 700 sq.). Partim



Pio II. adversante res dilatata est et nonnisi anno 1690 Iohannes de Capistrano a papa Alexandro VIII. magna cum caerimonia in numerum sanctorum relatus est (Bölskey op. cit. II, 571 sq.).

*restituit corpusculum* — Scilicet die 23 mensis Octobris anno 1456.

*fratrum minorum de observantia* — Scilicet ramus severior, observans nominatus — id est, regulas primas ordinis servans — ordinis Franciscanorum. Ut auctoritas et vis huius rami contra fratres conventuales nominatos auferetur, prima parte saeculi XV praeter Bernardinum de Sena, Albertum de Sarteano et Iacobum de Marchia ipse Iohannes de Capistrano plurimum valuit (Holzapfel pp. 94 sq.).

*sancti patris Francisci* — Scilicet conditor ordinis, Franciscus de Assisi (obiit anno 1226).

*opido Wiilak* — Scilicet oppidum incolis frequens in comitatu de Valko medii aevi, ad Danubium, in regione excellentis vini feraci situm, hodie Ilok, in Iugoslavia (Csánki II, pp. 288 sq.).

*sepultura ... in presentem* — Pars ultima enuntiationis congruens est cum diplomate oppidi Újlak die 21 mensis Aprilis anno 1460 edito: "miracula, que ... usque in hodiernum diem ... multa sunt" (Hermann op. cit. p. 657; Kaprinai II, p. 416).

*diem usque in presentem* — Oppidum Újlak anno 1460, Franciscanus autem quidam Iohannes de Gezth nominatus, qui idem esse potest ac guardianus de Thyues (Tövis, hodie Teiuş in RSR), quem Iohannes de Capistrano cognovit, dum anno 1455 in Transylvania morabatur (Hofer p. 608), anno 1461 descriptionem earum rerum gestarum in tabulis conscribat, cum secundum opinionem illius aetatis, aegroti vota facientes in sanitatem restituti, immo mortui resurrecti essent. Similibus rebus miris colligendis et perscrutandis Budae anno 1465 opera dabatur, mox Elisabetha, matre Matthiae per litteras anno 1473 rogante commissio a papa Sixto IV. delegata quoque occupabatur. Quoniam documenta tabulis annis 1460 et 1461 conscriptis similia intra sequentes annos, id est tempore, quo Th. chronicon suum conscripsit, nota non sunt, in quibus miraculum cum Iohanne de Capistrano coniunctum tractetur, valde veri simile est, quod vocabulum "diem usque in presentem" Th. re vera e diplomate oppidi Újlak anno 1460 edito transtulit. (Tabulas de Újlak e codice Parisiensi publicavit Hermann op. cit. pp. 656—687, ita tamen, ut "miracula" secundum argumenta componeret. Cf. de perscrutationibus adhibitis: Wadding XII, pp. 478 sq.; Bölskey op. cit. II, pp. 580 sq., 583 sq., 589, 609. Nova editio: Čudesa Ivana Kapistrana. Miracula Ioannis de Capistrano. Ilok, A. D. 1460. Ed. I. Mažuran. Fontes historiam Essekini et Slavoniae spectantes, lib. 4. Osijek 1972.)



## &lt;253.&gt;

953 *Porro cum ... gaudio esset* — Nuntius de victoria Belgradi parta re vera gaudium toti Europae attulit. Romae praecepto papae cunctis in ecclesiis campanae pulsatae sunt et processiones habebantur, Bononiae hae eadem per tres dies repetebantur et chronographi etiam eorum locorum, quorum incolas non attigit directe bellum, habebant occasionem cur describerent laetitiam et exultationem civium suorum (Pastor I, pp. 700 sq.; Jorga, Osm. II, p. 82). Oxonii sonitu campanarum, gratiis actis in missis, processionibus atque orationibus sollemnibus habitis acceptus est nuntius de victoria reportata, quem illuc una cum epistula Iohannis de Hunyad sacerdos quidam Hungaricus attulit (Kropf L., Fullár Erasmus [= Erasmus Fullár], Száz. 30 [1896] 223 sq.).

*mox in Hungariam* — Apud Aeneam Silvium: “rursus in Hungariam rediit” (Europa cap. 1, Opera omn. p. 390).

*redire statuit* — Ladislaus V. nuntio de victoria accepto et quoniam rem periculo nunc iam vacuum vidit, exeunte mense Augusto navem ascendens Vienna Budam petivit et aliquot diebus Posonii peractis die 15 mensis Septembris Budam advectus est (Teleki II, p. 454; Sebestyén p. 84).

*comes Cilie Vlricus* — Cupiditatem regnandi Ulrici comitis Ciliae in rebus gestis apparere vident etiam historici, qui personam eius in operibus suis citatis tractant, sic Zawadzky (pp. 97 sq.), Supan (pp. 96 sq.), Schwicker (p. 81); Supan (p. 105) eum propugnatorem in rebus publicis centralisandi, item immodicae dominationis (id est absolutismi) recentis aevi dicit.

954 *consanguineitatis iure* — Fridericus, pater Ulrici comitis Ciliae et avia Ladislai V. Barbara germani erant.

*causa invidie* — Enumeratio illam partem narrationis Rogerii in memoriam reducit, in qua quinque “causae odii” inter regem et Hungaros memoratae sunt (SRH II, 554). Th., ut de explicatione huius modi cogitaret, vocabulis sequentibus Aeneae Silvii adductus esse potuit: “Ciliae comes apertum gerebat odium” (Europa cap. 1, Opera omn. p. 390).

*regis partem tenentis* — Th. Ulricum comitem Ciliae assectatorem Friderici III. fuisse sine causa dicit. E contrario, acerrime ei adversabatur et ideo quoque sententiam improbantem Aeneae Silvii in se convertit.

955 *potestatem redigere laborabat* — Apud Aeneam Silvium: “comes Ciliae ... ad se cuncta rapiens” (Europa cap. 22, Opera omn. p. 413).

956 *Hungarie vulgus* — Haec mentio de vulgo facta testimonio est, quod consensionem vulgi Th. memorabilem putavit.

*sublationis ... Iohannis annus* — Secundum verba Th. res in sequentibus enarratas post annum 1456 peractas, igitur iam anno insequenti accidisse putare debeamus. Re vera hoc caput totum atque etiam sequens chronologica descriptioni obitus Iohannis de Hunyad et Iohannis de Capistrano artissime adiunguntur.

*venerunt in Hungariam* — Th. hic usum chronographorum priorum medii



aevi sequendo contradictionem et in sententia rerum et in chronologia omnino neglegens enuntiationem in ipsa prima parte huius capituli descriptam repetit. Ut generaliter constitui potest, pars narrationi de Ulrico comite Ciliae inserta auctorem nostrum a continuatione avertit, hic autem intermissione — errore chronologico insuper addito — repetitione mederi conatus est. Re vera prima parte mensis Septembris anni 1456 Ladislaus V. Posonio Budam progressus est. In comitiva praeter duces Bavariae Othonem barones Bohemici et Austriaci atque Ulricus comes Ciliae aderant. Hic die 3 mensis Septembris in Moravia Georgium de Podebrad, gubernatorem Bohemiae convenit et societatem antea iunctam sanxit, ut se ad res in Hungaria gerendas a tergo tutum redderet (Teleki II, pp. 454 sq.). Vis militaris, cui Ladislaus V. praeerat, numero haud parva fuit, cruce signatos Teutonicos praeter Th. alius fons aequalis quoque memorat. Nuntius maximi momenti est epistula capitaneorum cruce signatorum Norimbergensium die 15 mensis Octobris de Futak missa itemque narratio Michaelis Beheim, qui in comitiva Ulrici comitis Ciliae aderat, itaque testis oculatus rerum fuit (epistula edita: Jorga, Notes et extraits, IV, p. 147; Carmen Michaelis Beheim: Th. G. Karajan, Zehn Gedichte Michael Beheim's zur Geschichte Oesterreichs und Ungerns [Quellen p. 51 sq.]. Argumentum tractat Bleyer op. cit. Száz. 36 [1902] 450 sq.). Inter cruce signatos Teutonicos, qui cum Ladislao V. procedebant, Ulricus comes Ciliae animum infensum, immo invidiam in Iohannem de Hunyad excitare conabatur. Iam Viennae rumor inter eos dissipabatur, ex quo Iohannes de Hunyad, cum Belgradum oppugnaretur, in certamine supremo e pugna aufugisset et cruce signatos Turcis obicere voluisset (Bleyer op. cit. 447; Elekes, Hunyadi p. 476).

*et primo Budensis ... per aliquot inhabitatis* — Commoratio Ladislai V. a die 15 mensis Septembris usque ad diem 22 eiusdem mensis documentis affirmari potest (Sebestyén p. 84).

*ad opidum Futak ... descenderunt* — Diploma primum Ladislai V. die 13 mensis Octobris Futak datum notum est (Teleki II, p. 456).

*Est autem hoc ... plateatim locatum* — Th. situm loci, qui in ripa sinistra Danubii hodie quoque exstat (Futog in Iugoslavia) accuratissime describit. Id quoque rectum est, quod non "civitatem", sed "opidum" nominat. In terminologia Hungarica saeculi XV "civitas" erat nomen localitatum — relative haud multarum — generaliter ipsi iurisdictioni regiae subditarum et proprietate quoque urbana praeditarum, dum locis, in quibus nundinae habitae sunt et qui in possessione dominorum praedii erant, nominatio "opidum", Hungarice mezőváros ('oppidum campestrale') dabatur. Agriculturam in "opido" abundantem fuisse Th. attributo "campestrale" addito praecipue eximit. Ceterum Futak possessio familiae de Gara erat (Csánki II, p. 137).

*regio ex edicto ... congregatio extitit celebrata* — Litterae regiae de 957 congregazione generali in oppidum Futak convocata, quamquam litterae



invitatoriae annis prioribus editae imprimis in archivis civitatum iam inveniri possunt, notae non sunt. Verisimile videtur — contra enarrationem Th. — consultationem non congregationem generalem solito more convocatam fuisse, in qua consultatione praeter barones fortasse nonnisi legati comitatuum vicinorum aderant et vices nobilium gerebant.

*adventu procerum* — Verbum “proceres” hic iuxta vocabulum “nobilium congregatio” synonymum est cum vocabulo “nobilis”.

*Pariter ergo rex ... secuti sunt illos* — Rex una cum comitiva die 8 mensis Novembris Belgradum advenit. Secundum arbitrum Michaellem Beheim exercitus cruce signatorum quoque una cum eis procedebat (Teleki II, pp. 467; Quellen pp. 57, 61).

958 *Inter hec hi ... huc adducti sunt* — Th. discordiam Ulrici comitis Ciliae cum familia de Hunyad concitatam in dissensionem Teutonico—Hungaricam falso deminuit. Ulricus comes Ciliae generaliter contentiones alias, id est Hungaris adversarias personificat, quae tamen nec cum studiis quidem Teutonorum, nec cum voluntate familiae Habsburg identificari possunt. Th. opinionem illis annis divulgatam reddit, quibus — dum auctor noster opus suum conscriberet — Matthiae maximam sollicitudinem id afferebat, quo modo conatus adversarii sui pertinacissimi, imperatoris Friderici III. infringi possent. Nec Ulricus comes Ciliae, nec Ladislaus V. in animo habebant, ut barones Hungaricos a honoribus generatim privarent. Hoc quidem illis in mentem incidere non potuit, quia a palatinatu summas dignitates Hungari gerebant. Hi in fide regis permanentes, at Iohanni de Hunyad animo adversario barones fuerunt, quamquam horum in numerum inseri potest etiam ille Nicolaus de Újlak, qui nonnullos per annos socius Iohannis de Hunyad in vaivodatu Transylvaniae erat. Tamen et Ulricus comes Ciliae et Ladislaus V. haud ambigue impedituri erant, ne familia Iohannis de Hunyad eam iurisdictionem ac potestatem, quibus ipse functus erat, in manu sua retineret. Nam non est dubium, quin ideo Vienna Belgradum profecti sint, ut in bello perseverarent, mensis Novembris enim ad res bello gerendas aptus iam non erat, sed ut — vel vim et arma adhibendo — familiam de Hunyad sibi postponerent. Titulus potestatis Iohannis de Hunyad dignitas “capitaneus generalis regni” erat, quae potestatem exercitus adhibendi redituumque publicorum ad huius victum necessariorum, id est dominationem summam veram significabat, quae etiam ea re aucta erat, quod ipse Belgradum et comitatum Temesiensem in sua potestate habebat. Verisimile videbatur Ulricum comitem Ciliae, si Ladislaus de Hunyad de potestate patris decedat et satis habeat, ut unus ex possessoribus latifundiorum fiat, res familiares ei stabilire. Pactio in oppido Futak facta et iure iurando confirmata, ex qua Ulricus comes Ciliae Ladislaum de Hunyad filium, hic autem eum patrem agnoscit et utrique se obligant, ut alter alteri auxilium ferat, sicut hoc in chronico familiae de Cilia enarratur (Krones, Cilli II, p. 120), initium in gratiam inter se redeundi fieri potuisset. At familia de Hunyad — id est, praeter Ladislaum, huius mater et



avunculus Michael Zilagi — iam antequam disceptationes inceptae sunt, potentiam iam adeptam e manu non emittere decrevit. Hoc diploma quoddam magni momenti testatur. In hoc diplomate die 12 mensis Octobris Ladislaus de Hunyad se magistrum agazonum et capitaneum generalem regni nominat et ad conducendum mercennarios equites et pedestres praeceptum dat (Dl. 28 263; Fügedi eum inter magistros agazonum [p. 123] non memorat). Quoniam hoc die 12 mensis Octobris evenerat, ante disceptationes igitur in oppido Futak initas, diploma sine dubio affirmat, quod Ladislaus de Hunyad partim se heredem potestatis patris sui habuit, partim paratus fuit, ut etiam armatis conquisitis hanc ipsam potestatem conservaret. At capitaneatum generalem regni Ulricus comes Ciliae quoque appetivit et impetravit, ut die 7 mensis Novembris in oppido Futak Ladislaus V. eum capitaneum generalem regni declararet (Krones, Cilli II, p. 120: “an einem suntag vor Sanct Mertens tag”. Cf. Teleki II, p. 461) et quidem, ut ex eventibus posterioribus patefactum erat, maxima parte baronum Hungaricorum assentiente. Dissensio Iohanne de Hunyad adhuc vivente iterum ac saepius ingravescebat, tamen semper contigit, ut discidium ultimum evitaretur. Partim auctoritas celebris ducis exercitus admonuit Ulricum comitem Ciliae, ut cautior esset, partim Iohannes de Hunyad virium conscius rationes acriores adhibendas omittere maluit. Quia post mortem eius sollicitudines Ulricum comitem Ciliae impediendo evanuerunt, Ladislaus de Hunyad autem cogebatur, ut auctoritatem patris ardore animi sui compensaret, collisio inevitabilis facta est.

*His auditis juvenis ... ad facinus impulerunt* — Confessio sincera Th., ex 958—959  
 qua factio familiae de Hunyad exitum Ulrici comitis Ciliae praemeditata est, congruit cum narratione chronici familiae de Cilia (“Hunadt Lasla ... betrachtet nu, wie er einen list finden möchte, damit er graff Ulrichen von Cilli umbringen möchte und sein leben nehmen, und vermeindt, so er das zuwegen brechte, so wurde er herschen für und für und als sein vatter gethan hett”. Krones, Cilli II, p. 121). Quoniam autem spectator et testis Michael Beheim illos dominos Hungaricos — primum ex his archiepiscopum Colocensem, Stephanum de Varda — nominatim enumerat, qui Ulricum comitem Ciliae praemonuerunt, ne Belgradum iret (Quellen p. 58), non est dubium, quin factio familiae de Hunyad apparationem et audaciam promptam occultaverit. Credulitas Ulrici comitis Ciliae et Ladislai V. non nisi ita explicari potest, ut promissum a Ladislao de Hunyad acceperint et ipsi eum promissi fidem servaturum crediderint. Promissum iure iurando factum, ut in diplomate Ladislai V. die 21 mensis Martii anno 1457 dato legitur, id continebat, quod Ladislaus de Hunyad Belgradum et castra regia tempore constituto tradet regi ipsum autem officio suo satisfacturum esse post pacem inter ipsum et Ulricum comitem Ciliae factam crediderunt (Teleki X, p. 549). Ladislaus de Hunyad in oppido Futak probabiliter bona fide officia in se recepit, Belgradi tamen Michaelis Zilagi militumque, qui condiciones potentiae bene cognoverant, voluntati parens decrevit se occasionem



temeritate adversarii oblatam non amissurum esse. Mirandum est, quod Th. rem, quamquam ea verecundiam suam offenderit, non omittit, neque occultat. Rationem et disciplinam auctoris nostri diverse explicare possumus. Vel ita, ut aetas operis sui conscribendi, id est parte ultima dominationis Matthiae, quae sortem familiae de Hunyad cum sorte regni Hungariae identificando omne factum comprobavit, quod commodum publicum postulavit et hoc modo apertam veritatem toleravit; vel talibus moribus scriptoris interpretari possumus, qui res, si ipse eas agnovit, praetereundas non duxerit. Primam coniecturam affirmat, quod Antonius de Bonfinis quoque Th. nitendo in enarratione sua copiosa factum consulto praeparatum dicit. Amici Ladislai de Hunyad “inimicum ex occasione omnino perdendum esse censent”, idem “de interficiendo comite paternos amicos consulit, imprimis Ioannem Vitesium episcopum Varadiensem Corvini quondam consiliarium, qui deinde a Mathia rege ad Strigoniensem archiepiscopatum evehetur; is religionis gratia, ne cedis auctor haberetur, se ut id fiat, nequaquam suadere, si factum foret, improbare non posse respondit; trucidandum inimicum ceteri suadent”, ad extremum “destinatum facinus” maturat epistula Ulrici comitis Ciliae detecta, in qua hic Georgio Brankovich promittit se brevi duos globulos lusorios — capita filiorum Iohannis de Hunyad — missurum esse (decas III, lib. VIII, Bonfini III, pp. 192 sq.). Etiam Antonius de Bonfinis eo, quod, quamquam enarrationem suam elementis non veri similibus perspergendo confiteretur facinus iam prius consulto destinatum fuisse, id affirmat, quod aetas sua re vera nece non offerebatur. At item aequalis Petrus Ransanus, qui ipse quoque conscribendo historiam suam de Hungaris opere Th. nitebatur, accuratissime cavet, ne mentionem de ratione et consilio praemeditato faciat, culpam eventuum soli Ulrico comitis Ciliae attribuit, causam autem facinoris Ladislai de Hunyad animum huius ira incensum fuisse dicit (Schwandtner, SS rer. Hung. I, pp. 390 sq.). Quia ergo Petrus Ransanus, episcopus Lucerinus haud decorum putavit se opere suo Matthiae dedicato familiam regiam obumbrare, rationem Th. sententia aetatis suae rationem status intellegenti interpretari non possumus, solum talibus moribus scriptoris, ex quibus de facto verecundiam suam offendenti non reticet, si id sibi in notitiam venit. Mirum est, quod historiographi Hungarici saeculorum XIX—XX, quamvis iudicium suum integrum libenter asseveraverint et ceterum Th. secuti sint, silentio omiserunt, tamquam si ipsos pigeret de moribus praemeditatis et obstinatis factionis familiae de Hunyad mentionem facere. Teleki (II, pp. 465 sq.) contentus est nuntiatione Antonii de Bonfinis, epistolam autem Ulrici comitis Ciliae ad Georgium Brankovich missam ut argumentum maximi momenti fallaciarum Ulrici comitis Ciliae aestimat. Hoc dat causam consilii de caede eiusdem “in conventu magno generis de Hunyad, propinquorum amicorumque” capti, tamen — addit Teleki — res nonnisi tunc ad hanc caedem veniat, “si fallacis illius turpibus impedimento esse aliter nequeant”. (In adnotatione addit, quod de hac



condicione “scriptores aequales mentionem non faciunt”, sed “secum repugnassent, si nex sine condicione decreta fuisset”.) Michael Horváth (Magyarország történelme [= Historia Hungariae], Pest 1871<sup>2</sup>, III, p. 68) sequendo sententiam Teleki consilium amicorum familiae de Hunyad haud ambiguum, ut Ulricum comitem Ciliae interficiant, “si dolos insidiosos aliter impedire nequeant”, ita ostendit, sicut consequentiam naturalem propositi ipsius Ulrici comitis Ciliae ad familiam de Hunyad delendam excogitati. Fraknói (Hunyadiak p. 161) autem id, quod “caedes Ulrici comitis Ciliae utrum facinus consulto praeparatum, an interitus ex ardore animorum concitatorum ortus esset, ne ipsi quidem prorsus intellegere potuerunt, qui tamquam spectatores et testes rerum fuerunt” et profert epistolam Nicolai Liscii, secretarii regii die 21 mensis Novembris datam, at nondum editam, quae duas sententias exponit: sunt, qui factionem familiae de Hunyad Ulricum comitem Ciliae e comitiva regis nonnisi ablegare voluisse dicent, secundum alios autem iam prius inter se conventum erat Ulricum comitem Ciliae occidendum esse, ipse vero Nicolaus Liscius credit primum Ulricum comitem Ciliae verborum concertatione orta gladium strinxisse. Secundum Hóman (M. tört. III, p. 315) Ladislaus de Hunyad nonnisi “desiderat honores et potestatem patris”, Ulrici comitis Ciliae “gratia” de honore banatus abdicat — re vera ab anno 1454 eo non fungebatur —, cum autem ne indulgentia quidem animum Ulrici comitis Ciliae sibi conciliare potest, ira “exacerbatus” Belgradum se recipit, ubi “ardescente disceptatione” gladium stringit, mox a rege “poenitentiam suae iracundiae sentiens veniam ignoscendi petit”. Mirum in modum Th., quem — repetimus — a Teleki incipientes historiographi Hungarici tam libenti animo sequebantur, in hac re a cunctis silentio omissus est. Auctor noster de consilio factionis familiae de Hunyad a palatino Michaele Orzaagh de Gut certior factus esse potuit. Michael Orzaagh de Gut anno 1456 cum altero quodam magister ianitorum fuit (Fügedi p. 119). Collegam, Paulum Bánfi de Lendva Th. nominatim memorat ut membrum factionis Ulrici comitis Ciliae et Ladislai de Gara, immo unum ex auctoribus motus ad caedem Ulrici comitis Ciliae ulciscendam excogitati ostendit. Michael Orzaagh de Gut supplicium Ladislai de Hunyad vix probavit, at — et hoc est factum — in causam familiae de Hunyad se non interposuit, periculum vinculorum pro familia de Hunyad in se non recepit. Ad hanc sententiam saltem neglegentem discutiendam apta solutio sibi visa est, ut ipse tali notitia rei Th. instrueret, ex qua caedes Ulrici comitis Ciliae consulto excogitata praeparatione perfecta erat. Ultio, id est supplicium Ladislai de Hunyad, in hoc casu minus improbari potest, culpa autem in capita participum minuitur. Th. notitia rei accepta usus est, quamquam rationes familiae de Hunyad ac domus regiae ita ferebant, ut caedes Ulrici comitis Ciliae eventus altercationis concitatae videretur. Haec opinio diffusa et propagata est, Th. eam quidem exposuit, simul autem inconstanter et sibi repugnans etiam nuntium a Michaele Orzaagh de Gut allatum enarrationi suae inseruit (Mályusz pp. 140 sq.).



959 *presul Martinus* — De cultu episcopi Turonensis Martini, qui in Pannonia natus erat (obiit anno 400) v. caput {55.} sent. 252. Festum eius, id est dies 11 mensis Novembris medio aevo una ex diebus pecuniarum solvendarum et debitorum a iobagionibus exsolvendorum, immo etiam actionum iurisdictionalium est (Knauz pp. 216, 226).

*dies lune* — Scilicet secunda feria.

*santi Martini subsequens* — Feriae secundae proximae post festum S. Martini dies 15 mensis Novembris respondet. At discrepanter cum sententia Th. alii fontes aequales tempus rei prius fuisse tradunt. Ex rebus comparatis dies 10 mensis Novembris tempus verisimillimum videtur (Teleki II, pp. 470 sq.).

960 *factorum series* — V. Mályusz pp. 149. sq.

*ante hostium stantium* — Ex assectatoribus Ladislai de Hunyad qui in castro aderant, nominatim avunculus Michael Zilagi atque Ladislaus de Kanisa et Simon Nagy ('Magnus') noti sunt (Teleki II, p. 474).

961 *ibidem decollarunt* — Res, ex qua ante necem Ulrici comitis Ciliae altercatio orta fuerit, valde verisimilis videtur, at Th. ea, quae ante gesta sunt, silentio praeterit, quibus tamen omissis eventus intellegi non possunt. Has res fontes factionis Ulrici comitis Ciliae, id est chronicon familiae de Cilia et arbiter Michael Beheim describunt: portam maximam et munimenta Belgradi praesidium fortissimum Hungaricum obsessit. Regem et Ulricum comitem Ciliae, cum una cum Ladislao de Hunyad advenerunt, nonnisi caterva octoginta—centum capitum comitante in castrum introduxerunt, arma autem hominibus Ulrici comitis Ciliae ademerunt. Cruce signati Teutonici omnes extra muros remanserunt (Bleyer op. cit. Száz. 36 [1902] 452 sq.). Ex inaequalitate virium sine dubio sequitur, quod altercationem exitialem Ulricus comes Ciliae conscius infirmitatis suae excitare nequivit, neque eam sponte, quidlibet quidem studebat, ita convertere potuit, ut ea ipsa in concursum armorum depravaretur.

*baronesque regni* — Nominatim Raynoldus de Rozgon et Gregorius de Corbavia noti sunt (Bleyer op. cit. 454).

*Almanos regi annexos* — Nominatim Otho, dux Bavariae, Henricus Rosenberg, Wilhelmus Liechtenstein, Wolfgangus Rückendorfer erant (Teleki II, pp. 454 sq., Bleyer op. cit. 457).

*se bibere cogitabant* — Etiam ex enarratione Michaelis Beheim cogitari potest timor comitivae regiae. Ut ille tradit, post mortem Ulrici comitis Ciliae Hungari exteros, Bohemos et Teutonos exspoliaverunt. Pecunias et vestimenta adimerunt horum, immo etiam dominorum, qui iuxta regem erant, a Michaele autem Beheim duo et triginta aureos praeter loriam, vestem et telum eripuerunt (Quellen p. 61. Cf. ibid. p. 251).



## 〈254.〉

*comes scilicet palatinus* — Titulus dignitatem regni supremam gerentis, 962  
 primi iudicis regni “palatinus” erat. A Th. hoc loco et in capite sequenti ille  
 praeter morem “comes palatinus” est dictus. Attributum “comes” nonnisi  
 titulo unius dignitatis, id est titulo iudicis curiae adiungebatur. “Iudex  
 curiae”, si diploma ederet, se semper “comitem” nominavit et ipse in  
 clausulis privilegiorum regalium quoque sic est memoratus. Fieri potest, ut  
 Th. nominatione “comes palatinus” secundum exemplum Teutonicum  
 “comes palatii” usus sit.

*Ladislaus Garaii vocitatus* — Scilicet Ladislaus de Gara. V. caput 〈224.〉  
 sent. 817.

*Michel Orzag de Gwth* — Michael Orzaagh de Gut munere magistri  
 ianitorum, aliter magistri aulae ab anno 1454 usque ad annum 1458  
 fungebatur. Hoc munus anno 1456 cum Paulo Bánfi communicavit (Hóman,  
 M. tört. III, p. 400; Fügedi p. 119).

*Paulus filius Bani de Lündwa* — Paulus Bánfi de Lendva, qui frater  
 Stephani Bánfi in capite 〈241.〉 sent. 892. memorati erat (Wertner, op. cit.  
 Turul 16 [1898] 65), annis 1454—1455, antequam magister ianitorum factus  
 est, magister agazonum erat (Fügedi pp. 119, 123).

*aulici regie maiestatis* — Aulici (v. caput 〈196.〉 sent. 702) quasi  
 successores honorum minorum—maiorum sunt, ex quibus quis quid nanci-  
 scatur, id ingenio vel opportunitate diiudicatur.

*proceresque* — Vocabulum hic significat: ‘primores’.

*frequentabant curiam* — “Curiam” regiam barones, qui ibi naturaliter  
 convenire poterant.

*flexerunt iter.* — Ladislaus V. die 14 mensis Novembris epistolam  
 Belgradi scripsit, inde 17 die profectus est (Fraknoi, Szilágyi p. 40), die 20 in  
 oppido Keve (h. Kovin) (Szerbia p. 472), die autem 23 iam Temesvarini erat  
 (Teleki II, pp. 482 sq.).

*litus alvei Themes* — Fluvius Temes (Rumanice Timişul), qui influit in  
 Danubium, propter modicum decursum aquarum totam regionem quam  
 transfluebat, in terram inundatam mutavit, ubi cursus fluvii praesertim  
 tempore verno vix agnosci potuit. Castro et civitati prope fluvium aedificatis  
 paludes praesidium naturale dabant.

*celebri munimine edificatum* — Castrum quadriangulum turribus in  
 versuris munitum exemplar proprium castrorum saeculis XIV—XV in  
 Hungaria aedificatorum est. Imaginem v. Czimer K., Temesvár megvétele  
 (= De occupatione Temesvarini), HK 6 (1893) 18 sq., 54 sq. In seriem  
 castrorum referebatur, quae nominatione “castrum turribus interioribus  
 compositum” memorantur (cf. Geró pp. 216 sq.).

*domina Elizabeth* — Vidua Iohannis de Hunyad, Elisabetha Zilagi —  
 soror Michaelis Zilagi — mulier fortis prudensque erat. Ut filius, Matthias  
 rex eligeretur, nec opibus, nec pecuniae parcendo et simul hominum



naturam et mores perspicendo res gerebat, posterius autem possessiones considerate administrabat, sicut praecepta sua pro numero permulta servata testantur (Ányos L., Szilágyi Erzsébet oklevelei [= Diplomata Elisabethae Zilagi], LK 5 [1927] 59 sq., 6 [1928] 240 sq.). Prudentia eo demonstratur, quod particeps regni fieri noluit, nec — contrarie nurui suae, Beatrici — talia appetens Matthiae impedimento erat. Viri humaniorum litterarum studiosi in aula regia vitam agentes propter ipsam modestiam Elisabethae Zilagi mentionem huius non faciebant, nec annum obitus adnotaverunt. Quoniam diploma novissimum ab ea anno 1483 datum est, verisimile videtur ipsam hoc anno mortuam esse.

963 *in fratres adoptavit* — Adoptiva fraternitas, aliter adoptio inter fratres iam aetate Arpadiana raro quidem, ab ineunte autem saeculo XV praesertim usitata facta erat. Plerumque utrique in vicem alius alium heredem fecerunt et hoc modo latas res immobiles unire adiuvabant. Simul adoptiva fraternitas etiam ad communitates pro rationibus rerum politicarum, ad ligas formandas modus maxime idoneus fiebat, similiter ac in Teutonia vel in Italia (Tagányi op. cit. Ethn. 29 [1918] 45).

*fideli sub iuramento ... exigere velle spopondit* — In diplomate die 21 mensis Martii anno 1457 edito ipse Ladislaus V. narrat se filiis Iohannis de Hunyad iure iurando impunitatem promisisse et sic narrationem Th. affirmat. Addit tamen se haec vi coactum fecisse, quia Ladislaus de Hunyad ipsum ut captivum Temesvarinum duxit (Teleki X, p. 551).

964 *firmiter extitit observata* — Dum factio familiae de Hunyad, cuius sententiam exprimit Th., Ladislao V. obiecit, quod ius iurandum non servavit, rex et assectatores idem crimen in Ladislaum de Hunyad detulerunt, ut hoc in diplomate memorato die 21 mensis Martii anno 1457 edito quoque describitur (Teleki X, p. 549). Ius iurandum non servatum in contentionibus factionum acerrimis sine dubio frequentius, quam antea erat, suspirium tamen Th. magis sententiam suam propriam exprimit, quam ipse de moribus hominum loquitur, quam documentum ex ipsis eventibus historicis cognitis consequens videtur.

*dum per te ... et vita excessisti* — Enuntiationem Th., ex qua mors Ladislai V. uno anno post ius iurandum peracto accidit, Teleki (II, p. 486) ita interpretatur, ut sicut dies mortis, etiam tempus iuris iurandi Temesvariensis dies 23 mensis Novembris fuerit.

<255.>

965 *venerunt ad Budam* — Die 30 mensis Novembris anno 1456 Ladislaus V. adhuc Temesvarini morabatur, tempus igitur longius ibi terebat. Iter Budam faciendo die 9 mensis Decembris Chanadini, die 13 Zegedini, die 19 eiusdem mensis iam Budae erat (Mályusz, Rendi állam p. 57).

*fidens in iuramento* — Veri magis simile videtur Ladislaum de Hunyad,



qui ipse quoque fidem iuramentorum bene noverat, spem in potestate capitaneatus generalis regni sua maiorem posuisse, qua more patris teste diplomate utebatur (Teleki X, p. 533).

*in consortem ducere disposuerat* — Ladislaus de Hunyad verisimiliter anno 1450 filiam Ladislai de Gara, Annam sibi despondit, cum pater, gubernator regni societatem cum palatino iunxit (Fraknói, Hunyadiak p. 104. Teleki [II, p. 383] sponsalia posterius, anno 1455 fuisse dicit). Matrimonium ipsum ad hanc coniunctionem in rebus politicis confirmandam destinatum erat.

*palatinus, qui regem dirigebat* — Th. recte constituit Ladislaum V. post mortem Ulrici comitis Ciliae auctoritate Ladislai de Gara motum esse.

*Ulrici ... qui sibi avunculus erat* — Mater Ladislai de Gara, Anna de Cilia 966  
soror germana fuit et Barbarae, uxoris regis Sigismundi et Friderici, patris Ulrici comitis Ciliae. Hic posterior ergo non avunculus palatini, ut Th. dicit, sed frater amittinus erat.

*Paulus Banfii* — Nomen in capite superiore memoratum “Paulus filius Bani de Liindwa” Th. hic in forma Hungarica describit.

*regi serviebant* — Scilicet aulici in comitiva regis viventes.

*procerum vulgique favore* — Significationi vocabuli “proceres” cum vulgo 967  
comparati iterum nominatio “nobiles” apta videtur. Nam non est verisimile, quod Th. nobiles, quorum in numero factio familiae de Hunyad multos sectatores habebat, causa procerum silentio omisit. At vocabulum “vulgus” id ostendit, quod etiam aetate Th. grandis favor popularis familiae de Hunyad libenter memorabatur.

*plurimum militem ... conducere faciens* — Permissio Ladislao de Hunyad 968  
die 12 mensis Octobris anno 1456 ad mercennarios conducendum data (DI. 28 263) narrationem Th. confirmat. Pars superior Hungariae memorata significat mercennarios, sicut hoc alia exempla quoque verisimile reddunt, e numero Husitarum conductos esse. Cum catervas horum Ladislaus de Hunyad circum Pestinum contraheret, sine dubio suspicionem in se convertit, velut si motum contra regem pararet.

*Quadragesimale ... prope ad medium* — Anno 1457 medium Quadragesi- 970  
mae die 23 mensis Martii fuit.

*feria secunda ... post dominicam Oculi* — Diei lunae (feriae secundae) post dominicam Oculi nominatam dies 21 mensis Martii respondet. Haec constitutio Th. specie accurata re vera falsa est. Comprehensio die 14 mensis Martii facta est, sicut hoc litterae Ladislai V. ad civitates Austriae Chremesum (hodie Krems) et Stainum (hodie Stein) eadem die missae et rem perscribentes atque ad civitatem Vratislaviam datae testantur (Teleki X, p. 545; F. Palacky, Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad. 1450—1471, FRA II/20, Wien 1860, pp. 107 sq.; Iohannes Izkra in epistula die 17 mensis Martii conscripta idem tempus dat, ibid. p. 108). Th. datum sic scribere



debuisset: “feria secunda proxima ante dominicam Oculi”, vel — more magis solito — “feria secunda proxima post dominicam Reminiscere”.

*Iohanne Jzkra* — Verisimiliter adventus Iohannis Jzkra mercennariorumque Budam erat signum, ut motus familiae de Hunyad adversarius inciperetur.

*Benedicto de Thwroc*z — Scilicet e comitatu Thurocz, sed non e familia chronographi est ortus. Nomen gentile initio Vidasteleki erat. Pater ministerium apud reginam Barbaram iniit, ipse autem familiaris Ulrici comitis Ciliae factus est. Permissione Ulrici comitis Ciliae dignitatem publicam quoque suscepit. Annis 1448 et 1451 vicebanus Slavoniae, anno 1454 comes Varasdiensis erat. Post mortem domini in aula Ladislai V. honorem regni adeptus est: mense Augusto anni 1457 non solum comes Varasdiensis, sed etiam thesaurarius erat. Ex ea re, quod Matthias regnum accepit, non consecutum est, ut cursus honorum Benedicti de Thurocz interrumperetur. Annis 1462—1464 munere magistri ianitorum fungebatur (Mályusz, Rendi állam p. 85; Fügedi p. 119).

*quondam Almano Lomberger vocitato* — Scilicet Fridericus Lamberger, consiliarius intimus et capitaneus de Chaktornya Ulrici comitis Ciliae. In comitiva domini erat tunc quoque, cum hic iter exitiale Belgradum fecit. Ulricus comes Ciliae eum ex oppido Futak praemisit, sic ut in chronico familiae de Cilia enarratur, ad explorandum, quo modo Ladislaus de Hunyad regi excipiendo res paravisset et ipse Ulricus comes Ciliae non prius, quam Fridericus Lamberger, qui turbam armatorum non animadvertat, omnia tranquilla esse reportavit, iter perrexit (Krones, Cilli II, p. 122). Etiam Matthia regnante munere capitanei de Chaktornya fungebatur (Csánki III, p. 9), annis 1466—1468 autem magister ianitorum erat (Fügedi p. 119) et eum chronographus Austriacus quidam certe ideo proditorem putavit (Bleyer op. cit. Száz. 36 [1902] 451).

*extitit captivatus* — Auctores ipsos comprehensionis Ladislaus V. in epistula ad civitatem Vratislaviam scripta sic enumeravit (Palacky op. cit. pp. 107 sq.): Ladislaus de Gara, Nicolaus de Újlak, Iohannes de Rozgon vaivoda Transylvaniae, Ladislaus de Palocz iudex curiae, Paulus (Bánfi) de Lendva magister aulae, Raynoldus et Osvaldus de Rozgon comites Siculo- rum, Iohannes Jzkra “et aliquot alii domini Hungarici”. Quamquam partes illorum cunctorum posterius quoque notae esse debuerunt, Th. tamen Ladislaum de Palocz et tres e familia de Rozgon silentio omisit. Ratio auctoris nostri eo explicari potest, quod Ladislaus de Palocz et Iohannes de Rozgon — frater Raynoldi et Osvaldi — ut iudices curiae praefecti Th. fuerunt, itaque propter memoriam horum pie colendam ipsos detrectare noluit.

971 *familiarium in comitiva* — Vocabulum Th. contrarium narrationi capitis (248.) hic necessitudinem domini cum familiaribus suis formatam accuratissime exprimit.

*altaque parentum de sanguine genitus* — Pater Nicolai de Újlak banus de



Macho, huius avus Nicolaus Konth medio saeculo XIV palatinus fuit (Wertner M., Újlaki Miklós erdélyi vajda család történetéhez [= Ad historiam familiae Nicolai de Újlak vaivodae Transylvaniae], Déva 1907, pp. 11 sq., 29; Reiszig op. cit. Turul 57 [1943] 65).

*Exhincque invidia ... ducebatur non modica* — Nicolaus de Újlak praeter id, quod banus de Macho erat, una cum Iohanne de Hunyad annis 1441—1446 honore vaivodae Transylvaniae fungebatur (Fügedi pp. 109, 115). Dum muneribus fungebatur, imprimis id contendit, ut emolumenta assequeretur, curas solvendas collegae suo concessit. Bona et opes copiose amplificavit, vir opulentissimus in Hungaria habebatur, aviditas tamen gloriae, ut Th. adnotat, in invidia exprimebatur, quae anno 1457 eum in partes adversariorum verorum familiae de Hunyad rapuit. Praemio praeter banatum de Macho et vaivodatum Transylvaniae hereditatem Ulrici comitis Ciliae, banatum Slavoniae (Fügedi p. 110), immo etiam munus capitaneatus generalis regni (Mályusz, Rendi állam p. 58) accepit, at immensa potestate nihil agere potuit, res sine ipso dirigente agebantur. Propter bona et opes ne Matthias quidem eum neglegere potuit, immo ut ambitioni satisfaceret, honore praeclaro auxit: anno 1471 titulo regis Bosnae exornavit et concessit, ut Jajzae rex coronaretur (A. Kubinyi, Die Frage des bosnischen Königtums von Nikolaus Újlaky, Studia Slavica Acad. Scient. Hung. 4 [1958] 373 sq.). Sinceritas, qua Th. de eo disserit, demonstrat, quod aetas scriptoris nostri divitias, nisi his officium salutis communi serviendum adiungeretur, parvi aestimat.

*subsequens dies in lucem dissoluta est* — Th. comprehensionem enumerationum die insequenti fuisse falso dicit, quia hi una cum Ladislao de Hunyad eodem tempore capti sunt.

*Waradiensis episcopus* — Scilicet Iohannes Vitéz de Zredna e familia nobili de Slavonia ortus, episcopus Waradiensis, cancellarius secretus, assectator fidelissimus Iohannis de Hunyad, patronus cultus atque humanitatis potentissimus, archiepiscopus Strigoniensis Matthia regnante (de vita, quae cum historia aetatis suae artissime coniuncta est, v. Fraknói, Vitéz János; Huszti J., Janus Pannonius, Pécs, 1931, pp. 5 sq.).

*Ladislaus de Kaniisa* — Ladislaus V. in epistula die 14 mensis Martii anno 1457 conscripta eum memorat (Teleki X, p. 545).

*Caspar Bodo de Giiwrgii* — Caspar (Gasparus) membrum est familiae bene possessionatae Bodó de Györgyi. Familia partibus familiae de Hunyad favebat. E fratribus Gregorius anno 1446 vicevaivoda Iohannis de Hunyad in Transylvania, annis 1447—1449 vicecomes in comitatu Tolnensi, anno 1452 castellanus Budensis erat, Nicolaus praepositus Albensis anno 1459 cancellarius secretus Matthiae factus est (Nagy II, pp. 138 sq.; Tanulm. 15 [1963] 173 sq.), ipse autem Gasparus annis 1459—1463 magister dapiferorum regis (Fügedi p. 121), anno 1486 magister ianitorum reginae et simul comes comitatus Tolnensis erat (Csánki II, pp. 462, 481; Nagy II, p. 139;



Sebestyén, Archont.; Wertner M., Családtörténelmi kalászat [= Spicilegium in historia familiarum], Turul 32 [1913] 67).

*Georgius quoque Modrar* — Paulus Modrar civis opulentus civitatis Cremniciae in diplomatibus aetatis Iohannis de Hunyad annis 1440 saepe memoratur ut amicus Iohannis Izkra et socius eiusdem in negotiis conficiendis. Ab anno 1452 ad factionem Iohannis de Hunyad pertinebat. Quoniam nuntiationes Teutonicae illius temporis (Iohannes Kochaym, “Hofmär von Vnngern”, Michael Beheim) inter comprehensos “Paul Modrer” memorant (Quellen pp. 258, 64, 254), non est dubium, quin Th. praenomen eius commutavit. In capite (257.) sent. 980 nomen recte: Paulus est (Tóth-Szabó pp. 193, 217, 230, 261, 299).

*Paulus Horwath* — Apud Michaellem Beheim nomen in forma “Paulus der Crabet” legitur. Idem est ac Paulus Horvath de Speranchich, qui annis 1459—1463 cum altero quodam banus Croatiae et Dalmatiae erat, anno 1463 Turci eum in captivitatem duxerunt (Wertner op. cit. Turul 32 [1913] 67 sq.; Fügedi p. 113).

*Almanus Frodnohar denominatus* — Nomen secundum opus “Hofmär von Vnngern” Eustach Frodnaher, in epistula Iohannis Kochaym Frodnacher est (Quellen pp. 254, 258). Th. dum abbreviavit indicem in epistula quidem Ladislai V. quoque adnotatum nominum dominorum Hungaricorum, qui participes supplicii de Ladislao de Hunyad sumendi fuerunt, at indicem comprehensorum, quia cum opus suum conscriberet, sibi iam laudi erat fortuna adversa familiae de Hunyad commoveri, amplificavit abunde nomina illorum inserendo, de quibus rex et comitiva nonnisi vocabulis “vil andere, ettlich ander” mentionem fecerunt. Ladislaus V. sequentes memoravit: Iohannes Vitéz, Ladislaus de Kanisa, Sebastianus de Rozgon; itidem Iohannes Izkra, hic tamen etiam nomen Pauli Modrar addidit (Palacky op. cit. pp. 107 sq.). Sed index a Th. conscriptus fide dignus est, quia in epistula civitatis Cassoviae die 19 mensis Martii anno 1457 conscripta, in qua civitas Cassovia nuntios allatos legatorum suorum in aulam regiam missorum cum civitate Bartpha communicavit, praeter enumeratos consentienter cum Th. Caspar Bodo, Paulus Horvath et Fradnacher memorati sunt (Wertner op. cit. Turul 32 (1913) 67).

*familiaritate* — Vocabulum hic non categoriam societatis feudalis significat.

973 *tertius dies* — Id est die 16 mensis Martii.

*Friispalotha denominati* — In castro regio Budensi nova domus regis (Hungarice “új palota” ’novum palatium’), quae a rege Sigismundo aedificata erat, in numerum aedium amplissimarum et pulcherrimarum referebatur. In latere castri septemtrionali, ad civitatem spectanti stabat. Partem maximam porticus militum tenebat, plura cubicula, quae calefieri poterunt, inveniebantur. Fenestris latis, subdiali ante porticum militum ducto, quo duo exitus pandebantur, maximam ab aequalibus laudem consecuta est. Tempore regni Turcorum nova domus regia receptaculo pulveris pyrii



usitata erat. Duabus diruptionibus factis ea tantopere ad nihilum redacta est, ut situs, nota et forma eius nonnisi reconstructione adhibita constitui possint (Nagy E., Zsigmond király budavári Friss-palotája [= Palatium Budense regis Sigismundi Friss ('recens') nominatum], Bud. Rég. 16 [1955] 105 sq.; Gerevich L., A budai vár feltárása [= Detectio reliquiarum castris Budensis], Bp. 1966, pp. 61 sqq.).

*decollatus est* — Ladislaum de Hunyad non iudicium ordinarium, sed iudicium capitale e comitiva regis conformatum capitis damnavit. Crimen una cum nominibus eorum, qui rem iudicaverunt, in diplomate Ladislai V. die 21 mensis Martii anno 1457 edito continetur (Teleki X, pp. 546 sq.). Hoc diploma non est litterae iudicatoriae, sed partim supplicium de Ladislao de Hunyad sumptum probare conatur, partim ipsos auctores facinoris sedaturum est, ut rex ipsos in fidem recipiat, si quis eos rationem reddere iubeat. Index nominum sequens est: Ladislaus de Gara palatinus, Nicolaus de Újlak vaivoda Transylvaniae et banus Slavoniae, Paulus de Lendva magister ianitorum, Ladislaus de Buzla magister pincernarum, Henning Czernin de Zomzedwar (Szomszédvár, hodie Susedgrad in Iugoslavia) magister agazorum, Conradus Holczler thesaurarius Austriacus ("magister hubarum"), Wolfgangus Ruckendar camerarius et Jodok capitaneus castris Wegles (Végles, hodie Vígl'áš in ČSSR). In litteris iudicatoriis Georgius Brankovich non memoratur, tamen id, quod ipse particeps facinoris fuit, omnibus notum erat (Kropf. L., Egykorú tudósítás Hunyadi László haláláról [= Relatio aequalis de nece Ladislai de Hunyad], Száz. 35 [1901] 180), argumenta autem in litteris iudicatoriis contra Iohannem de Hunyad composita eum quoque facinori committendo interfuisse indicant. Certum videtur palatinum primum cepisse consilium, ut factio familiae de Hunyad uno ictu illato disiceretur. Re vera ipse facinus patris sui, Nicolai de Gara una cum Iohanne de Kanisa et Friderico comite Ciliae excogitatum iteravit, quo membra familiae Lackfi anno 1397 similiter cito et per vim deleti sunt (Hóman, M. tört. III, p. 318). Ut tunc, nunc quoque spes portionis ex possessionibus publicandis, e praeda adduxit nonnullos ex prioribus amicis, ut fautores iniuriae adhibendae fierent. Ladislaus de Hunyad accusatus est, quod regem et palatinum occidere cogitavisset et ita omnia praeparavisset ad proposita exsequenda, ut si interventus adversariorum omissus esset, intra spatium trium dierum re vera consilium peregisset. Haec sententia nec veri similis, nec probabilis est. Causam veram compositores diplomatis tunc produnt, cum haud contenti eo, quod Ladislaum de Hunyad condemnant, patrem huius quoque accusant, quod gubernatu ad suum arbitrium usus sit, immo Turcos in Serbiam immiserit et eis regnum Georgii Brankovich vastandum tradiderit. Criminatio falsa ne refutatione quidem digna testimonio est barones — id est sensum eorundem de iurisdictione formatum — non caede Ulrici comitis Ciliae offensos esse, sed Iohanni de Hunyad ignoscere non potuisse, quod sibi praestiterat et filium morte multando memoriam suam sic inquinantes in eum vindicatos fuisse.



974 *iussu quorundam astantium* — Secundum Antonium de Bonfinis: “nonnulli proceres, qui e Sigismundi palatio presidente rege spectabant” (decas III, lib. VIII, Bonfini III, p. 197).

*residuum decollationis ... consumatum est* — Secundum chronicon familiae de Cilia carnifex iussus caput Ladislai de Hunyad statim primo ictu non percussit. Hic fons — factum describens, quod e tanta frequentia nemo Ladislaum de Hunyad mortifere vulneratum defendebat — id ostendere studet, quod supplicium omnes probabant (Krones, Cilli II, pp. 135 sq.). Timor aulae opinionem praeiudicatam et explicationem falsam esse huius fontis affirmat: secundum epistolam arbitri cuiusdam die 22 mensis Martii conscriptam rex ad tempus quoddam ex aula regia se movere non audebat (Quellen p. 258).

*nobiles scilicet et rusticos* — Nobiles et rustici universi “quasi cuncti Hungari” intelliguntur, qui nominationibus “natio” vel — ut hic Th. facit — “gens” pari modo nominari possunt. Notio nationis feudalis, quae igitur sine ullo discrimine sociali cuncta membra populi complectitur, apud Th. quoque vera est, tamen eo modo, ut pauperes exspoliati, si salus omnium patriae communis tractetur, exspoliantibus proceribus faveant et multitudine sua vim et gravitatem conatibus dominorum suorum addent.

975 *popularis Hungarice gentis* — Significatio vocabuli sine dubio: ‘vulgus’ est. Ex eo, quod a Th. non vocabula “vulgus” vel “populus”, sed “gens” scribitur, huic autem attributum “nobilitaris” quoque adiungi potest, existimare possumus, quasi auctor noster vocabula “gens” et “natio” inter se identificet et illam notionem nationis feudalis censeat, in qua vulgus et nobiles pari modo membra “gentis” habentur. De tota quaestione comprehensive v. novissime Szűcs J., *Nemzet és történelem* (= Natio et historia), Bp. 1974.

*tumultus per crebras ... sedatus non fuisset* — Enarrationem Th. epistula Iohannis Kochaym arbitri die supplicium sequenti, id est die 22 mensis Martii Budae conscripta affirmat. Secundum hanc per urbem rumor differebatur caput regni decisum esse et quoniam vulgus multum conquerebatur, domini edixerunt: quicumque vir vel femina supplicium improbaret, vita et bonis privaretur (Quellen p. 258).

*plateam sancti Georgii* — V. caput {202.} sent. 728.

*pro vinearum cultu* — Cultus vinearum in collibus circa Budam positarum manibus permultorum operariorum indigebat. Secundum tabulas decimales exeunte saeculo XV et ineunte saeculo XVI servatas, in quibus nomina multorum incolarum Budensium continentur, magna multitudo mercennariorum sine opibus domibusque viventium in civitate erant, qui vineas sariendo operabantur (Kubinyi pp. 127 sqq.).

976 *Et hec fuit causa ... extitit decollatus* — Secundum chronicon familiae de Cilia e contrario rex ante supplicium sumptum tota urbe pronuntiari iussit, quae sors Ladislaum de Hunyad maneret (Krones, Cilli II, p. 135).



*in ecclesia ... corporis Christi* — V. caput (202.) sent. 730, ubi tamen Th. capellam nominavit.

(256.)

*gravis exigebatur pena* — Diplomata eiusdem temporis atque relationes 978  
legatorum Venetorum narrationem Th. de certaminibus cum armis con-  
scriptam affirmant. Pugnae atroces fuerunt, tamen non toto regno pugna-  
bantur, ultra fines dominiorum ipsorum familiae de Hunyad vel his  
confinium regionum non extendebantur. Haec res id ostendit, quod non  
tota factio familiae de Hunyad, sed tantum vis militaris possessionum  
familiae particeps pugnarum erat. Impulsores pugnarum saepe nec ipsi  
sectatores familiae de Hunyad esse potuerunt, sed ii barones, qui possessio-  
nes publicatas a rege dono petierunt et eas ut sua iusta bona occupaturi  
erant. Familiars armati possessionum familiae de Hunyad in his casibus  
importunos ingredienti expellere conabantur. Ex epistula Iohannis Izkra  
die 17 mensis Martii notum est barones possessiones publicatas a rege  
extemplo dono petivisse. Partem quandam praediae etiam Iohanni Izkra  
obtulerunt, ipse tamen prudenter et probe eam repudiavit (Palacky op. cit.  
FRA II/20, p. 108). Narratio Th. manca est, quia disceptationes, quas  
familia tempore pugnarum pro pactione cum rege facienda habuit, auctor  
noster silentio omittit. Vidua Iohannis de Hunyad omnes possessiones et  
castra renuntiare prompta erat, quas, inter has etiam Belgradum, maritus  
ex honore dignitatis suae in manu tenuerat, et propter quas possessiones res  
cum Ulrico comite Ciliae in discrimen apertum venit, immo parata erat  
reddere regi hypothecas, inter has Temesvarinum et Zegedinum, et satis  
habuisset, si eas sibi retinisset, quae ex litteris donationalibus regiis, id est  
iure non dubio in potestate familiae erant. Pretio harum possessionum  
libertatem filio, Matthiae reddendam postulavit (Kaprinai I, pp. 207 sq.;  
DI. 48 034 et 48 282, epistulae Iohannis de Bazna, quarum posterior die 9  
mensis Maii data est; Fraknói, Szilágyi pp. 46 sq.). Pax, etsi capitaneus  
quidam familiae de Hunyad die 20 mensis Iunii ita compertum habuit, ut  
constitutum factum esset (Hazai Okmt. VII, pp. 476 sq.), non restituta est.  
Verisimiliter diffidentia ultro citroque impedimento erat. Ii, qui circa regem  
erant, timebant, ne Matthiae e custodia emisso potestatem amitterent, ut  
familiae de Hunyad dominandi studiosae obsistere possent. Secundum  
opinionem hominum illius temporis quoque non nisi armis diiudicari potest,  
quis imperium teneat. Iohannes de Bazna supra memoratus hoc Latinitate  
sua depravata sic expressit: "Meo videre oportebit gladium ex utraque parte  
vibrare et tandem super gladio fieret concordare" (DI. 48 034).

*Enimvero Michael Zülagii ... bellicosorum virorum presidiiis* — Familia  
de Hunyad, postquam disceptationes pro Matthiae e custodia emittendo sine  
felici exitu finitae erant, motum suum territorio toto regni extendit eo, quod  
vim suam militarem conformatione possessionum feudali nitentem copiis



haud parvis mercennariorum conductis confirmavit. Michael Zilagi in conducendo mercennarios Hungaricos, Polonicos et Bohemicos iam mense Aprili anni 1457 moliebatur (Fraknói, Szilágyi p. 45), aestate autem eiusdem anni conatus amplificavit. Impensas necessarias vidua Iohannis de Hunyad vix tantum e thesauro familiae confecit. Fructus possessionum familiae illo aevo tantus non erat, ut una aetate hominum in pecuniis numeratis vel opibus congestis, sicut e testamentis iudicari potest, bona immensae magnitudinis acquiri possent. Familiae de Hunyad pecunias ad mercennarios conducendum necessarias probabiliter partim tributo extraordinario iobagionibus illorum latifundiorum imposito expedire contigit, quae ut hypothecas in manu habebat, partim ex illis redditibus publicis, quos Iohannes de Hunyad ut administrator reddituum regalium procuraverat, post eius mortem autem constanter homines sui inspiciebant.

*sue subdidit ditioni* — Michael Zilagi incursionem in Transylvaniam ducendam accuratissime praeparavit. Viribus militaribus compositis die 8 mensis Septembris pactionem fecit cum Iohanne Izkra (Iványi B., Egy 1457. évi ismeretlen békekötés [= Pax quaedam ignota anno 1457 composita], TT N. S. 12 [1911] 314 sq.), qui contra Iohannem de Hunyad causam Ladislai V. in regione septemtrionali Hungariae quindecim annos feliciter defendebat, mense autem Augusto anni 1457 a rege iterum capitaneus generalis regni nominatus est (Kaprinai I, p. 210). Michael Zilagi postquam ita se a tergo tutum reddidit, in Transylvaniam ingressus est. Nonnisi Saxones, praesertim autem civitas Bistricia ei restiterunt. Bistricia anno 1453 sub potestatem Iohannis de Hunyad ut possessoris terrae et sub inspectionem castellanorum a Iohanne de Hunyad nominatorum redacta est (de conflictu inter tyrannidem possessoris terrae et libertatem urbanam Bistriciae accuratius v.: MEKv I, pp. 344, 421 sq. ea mutatione, quod tempus ultionis Michaelis Zilagi — contra Teleki III, pp. 98 sq. — anno 1457 est) et statum mutatum et libertatem priorem amissam aegre tolerabat. Ut constitui potest, supplicio de Ladislao de Hunyad sumpto Bistricia occasionem arripiens familiae possessoriae obstitit. Michael Zilagi civitatibus Saxonibus praeter Brassoviam deinceps captis tales poenas a resistantibus expetivit, quarum crudelitatem Aeneas Silvius vix depingere potuit (Europa cap. 2, Opera omn. p. 391): “In hac provincia oppidum fuit, quod Bistricium vocavere regiae coronae subiectum. Id Ladislaus rex cum Viennae ageret, Iohanni Huniadi dono dedit. Tulerunt id aegre oppidani diuque restitere, coacti tamen imperata fecerunt. At mortuo Ioanne eiusque filio Ladislao Budae occiso, Michaelem Rylagum (!), qui pro Matthia altero Ioannis filio regnum petebat, turpiter reiecerunt. Ille indignatus quamprimum Ladislai regis mortem accepit, eo cum exercitu rediit, vi oppidum expugnavit, rebellium civium aliis oculos eruit, aliis manus amputavit, aliis necem gladio intulit, oppidum incendio delevit”. Enuntiatio ultima Th. forte sententiam narrationis Aeneae Silvii reddit.

*cunctos regales ... convertit in census* — In Transylvania regi plures



maioresque reditus debebantur, quam in ipsa Hungaria, quoniam eos propter res et rationes oeconomicas atque sociales minus evolutas possessores latifundiorum sibi aequae comparare non potuerunt. Ipse rex possidebat exempli causa reditus salifodinarum et camerarum salium, vel tributum Saxonum Transylvanorum in una summa constituta solvendum et dum exempli causa medio saeculo XV rex telonia in finibus occidentalibus et septemtrionalibus regni Hungariae deposita item cameras monetarias ad tempus quoddam longius vel brevius e manu emittere cogebatur, simul iisdem, quae in Transylvania erant, ipse libere utebatur.

⟨257.⟩

*Waradiensis episcopus ... extitit assignatus* — Iohanni Vitéz episcopo 979  
 Varadiensi — intercedente legato papae, cardinale Iohanne Carvajal — specialis status a rege datus est. Secundum relationem legati Venetiarum Ladislaus V. archiepiscopo Strigoniensi Dionysio de Zeech mandavit, ut Iohannem Vitéz in iurisdictionem canonicam adduceret. Dionysius de Zeech episcopum Strigonium duxit, ubi hic circa duos menses peragebat. Aeneas Silvius quoque patronus eius fuit. Ille benevolentiam papae conciliavit (Opera omn. pp. 813, 833 sq., 839). Interim exeunte mense Maio Ladislaus V. Viennam progrediens Strigonii libertatem Iohanni Vitéz reddidit (Fraknoi, Vitéz János pp. 123 sq.; Teleki II, p. 532); Stephanus Németh ('Teutonicus') procurator civitatis Posonii die 29 mensis Maii anno 1457 ut rem novissimam prodidit: "Dominus rex, mox quod Strigonium intravit, domino Waradiensi gratiam fecit estque liber per omnia", DL. 44 834). Haec omnia narrationem Aeneae Silvii affirmant, ex qua rex Budae voluntati baronum familiae de Hunyad infensorum parebat.

*turris Isthwanwar* — Turris nomen ducis Stephani, fratris natu minoris regis Ludovici I. servat. Imagines veterrimae castris effigiem conservaverunt (v. caput ⟨194.⟩ sent. 698).

*ad inferiores thermas* — Fontes aquarum calidarum ad radices septemtrionales Montis Gerardi erumpentes et hodie balnea Rudas et Rác nominata Aquae Calidae Inferiores (Inferiores Thermae) appellabantur (Csánki D., Szenterszébétfalva — Pest mellett [= Villa Sanctae Elisabethae — iuxta Pestinum], Száz. 27 [1893] 25 sq.) contra Superiores Thermas inter montem castris et Budam Veterem sitas, quae nunc eadem sunt ac balnea Császár fürdő et Lukács fürdő nominata et de quibus tota colonia suae potestatis Felhévíz (Aquae Calidae superiores) nomen accepit (Kubinyi p. 19).

*millesimus ... octavus domini annus* — Th. dum in superioribus (v. caput 980  
 ⟨253.⟩) res uno anno prius factas scripsit, nunc eas uno anno posterius accidisse adnotat. Tempus rectum: annus 1457 est.

*festum ... corporis Christi* — Festum corporis Christi anno 1457 in diem 16 mensis Iunii incidit. Secundum chronicon Austriaci Thomae Ebendorfer



(obiit anno 1464) captivi nocte vigiliam Ascensionis Domini (die 26 mensis Maii) antecedenti aufugissent (Teleki II, p. 525). Hoc tempus, quia Ladislaus V. Matthiam secum duxit et die 28 mensis Maii iam Strigonii erat, seriei rerum magis accommodari potest, quam tempus a Th. datum mensis Iunius.

981 *Wiennensem se transtulit ad civitatem* — Ladislaus V. die 26 mensis Maii anno 1457 Budae morabatur, diebus 28—30 mensis Maii Strigonii, die 1 mensis Iunii in castro Owar in comitatu Mosoniensi (hodie Mosonmagyaróvár) a die autem 14 mensis Iunii Viennae erat (Sebestyén, p. 85).

*Paulum Modrar ... extorquere posse sperabat* — Secundum epistolam Iohannis Kochaym die 22 mensis Martii anno 1457 scriptam a Paulo Modrar ut pretium redemptionis 13 500 floreni postulabantur (Quellen p. 258).

982 *in Bohemiam transiit* — Die 26 mensis Septembris rex Viennae erat, die 29 iam Pragae (Sebestyén p. 85). Iter faciendum Georgio de Podebrad urgente decrevit. Ut barones Hungarici et Austriaci, sic Bohemici quoque auctoritatem suam ita aucturi erant, ut invidi regem inter se retinendo baronibus aliorum duorum regnorum quasi occluderent.

*comitem Mathiam ... sub custodia reliquit* — Matthias re vera nonnisi post mortem Ladislai V. Vienna Pragae deductus est (v. caput (259.) sent. 997).

*Georgio de Podebrad* — Georgius de Poděbrad (1420—1471) possessor latifundiorum Bohemicus, ab anno 1444 dux utraquistarum nominatorum, anno 1448 Praga potitus est, ab anno 1452 gubernator Bohemiae factus est et etiam Ladislao V. regnante summa potestate ipse utebatur; die 2 mensis Martii anno 1458 in congregatione generali Pragensi rex electus est (Palacky IV/1, pp. 117 sq., 289 sq.; A. Bachmann, Ein Jahr böhmischer Geschichte. Georgs von Podiebrad Wahl, Krönung und Anerkennung. AÖG 54 [1876] 74 sq.).

*letiferum per venenum* — Rumor, qui post repentinum exitum regum per omnium ora ferri solet et comitivam de veneficio accusat, post mortem Ladislai V. insolita cum pertinacia permanebat (Teleki II, pp. 561 sq.). Ad hunc refutandum F. Palacky quaestionem in dissertatione propria tractare necesse putavit (Zeugenverhör über den Tod König Ladislaw's von Ungarn und Böhmen im Jahre 1457, Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, V. Folge, 9. Bd., 8. Heft, Prag 1856), V. Novotný autem se impulsus sensit, ut dissertationem E. W. Kanter, in qua nex facta affirmatur (Die Ermordung König Ladislaws, München und Berlin 1906) accuratissime refutaret (Über den Tod des Königs Ladislaw Postumus, Sitzungsberichte der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, Věstník České Společnosti Náuk, Klasse für Philos., Gesch. und Phil., Třída fil.-hist.-jaz. [= Relatio Bohemicae Societatis Scientiarum, Sectio philosophiae, historiae et philologiae], 1906, num. 10). Nuntii sat suspicionis afferunt. Annis 1472 et 1589, cum sepulcrum apertum erat, cadaver integrum inventum est (anno 1472: rex Wladislaus constituit, quod sepulcro aperto corpus Ladislai V. "plane incorruptum invenimus", Palacky op. cit.



pp. 18, 43; quod opinioni, ex qua causa exitus pestilentia fuerit, contradicit, Teleki II, pp. 563 sq.).

*Obiit autem ... compleverat orbem lune* — Ladislaus V. die 23 mensis 983  
 Novembris anno 1457 mortuus est (Teleki [II, pp. 557 sq.] argumenta fontium  
 enumerat). Constitutio Th., secundum quam haec dies cum ultimo plenilunio  
 autumnali congruit, dilatatione unius diei addita accurata est. Nam anno 1458,  
 cum Th. tempus obitus fuisse falso existimat, tempora seriei pleniluniorum  
 autumnalium haec fuerunt: dies 24 mensis Septembris, dies 23 mensis  
 Octobris, dies 22 mensis Novembris. Si ergo Th. annum quidem falso  
 constituit, diem cum lunae ambitu paene recte contulit. Res quidem ipsa, ut  
 dies anni falso constituti congruens sit cum die astrologica, nos certiores facit  
 de eo, quod Th. textum non fonte quodam litteris consignato transtulit, sed  
 ipse eum conscripsit. Constitutio enim auctoris nostri ad annum 1457 nullo  
 modo convenit, quia hoc anno plenilunia autumnalia in diem 4 mensis  
 Octobris, in diem 3 mensis Novembris et in diem 3 mensis Decembris  
 inciderunt. Th. notitiam astrologicam, qua ambitum lunae cognoscebat,  
 eruditione scholari sibi comparare potuit. Aetate auctoris nostri calendaria  
 typis edita iam erant, quae argumenta necessaria ad annos explicationum  
 astrologicarum et consilia ad computationes habendas dabant. Tale erat  
 calendarium a Regiomontano compositum, quod anno 1474 typis expressum  
 erat, cuius auctor anno 1467 in comitiva archiepiscopi Iohannis Vitéz apparet,  
 circa unum annum in Academia Istropolitana Posonii docet, annis autem  
 1468—1471 in aula Matthiae vitam agit. De annis prioribus quoque erant  
 praecepta, quamvis rudimentaria. Iohannes Gutenberg anno 1448 calendari-  
 um unius chartae (Weger I., Regiomontanus és a népnaptárak [= Regio-  
 montanus et calendaria popularia], Német néprajztanulmányok [= Studia  
 ethnographica Germanica] 1, Bp. 1937, pp. 12, 16) primus typis impressit.  
 Aut charta similis de anno 1458 scripta in manus Th. venit, aut ipse forte  
 rationes reputavit. Erratum auctoris nostri fidem coniecturae posterioris  
 probabilem facit. Doctrina, ex qua auctor noster calendarii rationes sibi  
 cognitae habere potuit, opere Bedae Venerabilis nititur et consilia in  
 versibus Latinis composita continet, quo modo dies Paschae et ambitus  
 lunae numero aureo, item littera Dominicali ad annum quemlibet computari  
 possint (Szentpétery I., Chronologia, A magyar történettudomány kézikönyve  
 [= Enchiridion historiae Hungaricae], II/5, Bp. 1923; Hauck, Realenc. IX, pp. 719 sq.). Th. ea doctrina uti potuit, quam aetate hominis  
 peracta archiepiscopus Strigoniensis Ladislaus de Zalka (Szalkai) adhuc  
 discipulus didicit et sibi adnotavit. (Partes ad calendarium pertinentes  
 adnotationum eius accuratissime tractat Mészáros I., A Szalkai-kódex  
 asztronómiai tananyaga [= Quae docenda sunt de astrologia in codice  
 Zalkaiano] Száz. 100 [1966] pp. 850 sqq.).

*Sepultusque ... in ecclesia parochiali* — Ladislaus V. in aede cathedrali  
 Sancti Viti, quae in monte castrae Pragae aedificata erat, sepultus est (Teleki



II, p. 567). Monumentum eius atque aliorum regum commune exeunte saeculo XVI exstructum hodie quoque conspici potest. (Chrám Sv. Víta v obrázek Jiřího Jenička. Úvod napsal Jan Čep. Výtvarný rozbor Rudolf Rouček, Praha 1947, tab. 30—31 [= De cathedrali S. Viti in picturis Georgii Jeniček. Praefationem scripsit Iohannes Čep. Accuratam analysim Rudolphus Rouček]).

(258.)

984 *Cum autem ... regnum Hungarie venit* — Fama de morte regis, ut barones regni in litteris ad civitatem Barthpham missis describunt, die 27 mensis Novembris — tempore sepulturae in civitate Praga habitae — Budam allata est (Kaprinai II, p. 110; Iványi B., Bártfa szabad királyi város levéltára [= Archivum Barthphae civitatis liberae regiae] 1319—1526, Bp. 1910, I, p. 154; num. 981).

*nobilium congregatio* — Barones regni in litteris invitatoriis die 1 mensis Decembris datis tempus congregationis generalis diem 1 mensis Ianuarii anni 1458, locum autem civitatem Pestinum destinaverunt, causam autem consultationum consentienter cum narratione Th. electionem regis futuri et providentiam necessitudinibus aliis regni constituerunt (“de nova electione futuri regis et aliis huius regni necessitatibus provideamus; pro electione novi regis ... et aliis huius regni urgentibus necessitatibus”). Th. dissentienter cum factis dicit congregationem generalem eandem ac congregationem nobilium fuisse. In eam invitabantur praeter comitatus more solito possessores latifundiorum atque etiam civitates. Illae litterae invitatoriae, quae ad nos de apparatus congregationis generalis referunt, ad civitates directae erant et in archivis civitatum conservantur (Barthpha: Kaprinai II, pp. 113 sq.; Cassovia: Kaprinai I, pp. 318 sq., TT N. S. 2 [1902] 286, Kovachich 290; Soprunium: Házi op. cit. I/4, pp. 240 sq.), invitatio autem ad Soprunienses missa affirmat, quod secundum sententiam baronum “unanimes voluntate omnium regnicolarum” diiudicandum est. Dum Th. attamen mentionem baronum regni in sequentibus facit, repraesentantes civium, legatos civitatum silentio omittit.

985 *millesimum ... octavum domini annum* — Annum hic Th. recte adnotavit. Mirum est, quod priorem errorem hic non agnovit.

*multam virorum ... virtutem secum ducens* — Aeneas Silvius numerum exercitus, qui duce Michaelae Zilagi advenit, septem milia peditum et tredecim milia equitum fuisse adnotat (Europa cap. 1, Opera omn. p. 390), arbiter legatus Venetiarum in relatione sua die 23 mensis Ianuarii anno 1458 data numerum quindecim milia tradit (Szerbia p. 228). Homines vim militarem aspicientes — proprie ad sententiam illius aetatis et participum congregationis generalis — in eam opinionem venerunt Michaellem Zilagi ipsum regnum sibi appetere (Antonius de Bonfinis, decas III, lib. X, Bonfini III, p. 234).

*ad eandem venit* — Michael Zilagi die 20 mensis Ianuarii anno 1458



Pestinum advenit et ipsae consultationes propriae quoque nonnisi tunc initae sunt (Szerbia p. 228).

*Pangratius de Zenthmiklos* — V. caput (244.) sent. 911. Pangratius de Zenthmiklos (de Sancto Nicolao) in vita sua non sine periculis acta anno 1454 a Iohanne de Hunyad captus est et libertatem nonnisi castris Berench, Ztrechen et Owar et civitate Silina traditis recepit (Szerémi—Erneyi p. 285). Quoniam tria castra et civitas Silina in possessionem Iohannis de Hunyad redacta sunt et ea etiam ineunte anno 1457 familia de Hunyad possidebat. Pangratius de Zenthmiklos nihil habuit, cur viduae Iohannis de Hunyad adiumento esset. (Sententiam Fraknoi [Szilágyi p. 45], ex qua Pangratius de Zenthmiklos anno 1456 cum Ulrico comite Ciliae ad castra recuperanda contra Iohannem de Hunyad societatem iunxit, argumentum nullius fontis probat.) Cum autem vidua et Michael Zilagi se obstrinxerunt, ut tria castra et Silinam redderent, Pangratius de Zenthmiklos in partes horum transgressus est (Kaprinai I, pp. 197 sq., 119 sq., textus pactionum die 14 mensis Aprilis et die 13 mensis Iulii anno 1457 factarum). Michael Zilagi et vidua certe ea sententia adducti erant, ex qua castra contra Pangratium de Zenthmiklos vix defendere potuissent, nec non sperare potuerunt fore, ut hoc socio suo facto ceteras possessiones (Trenchinium) familiae de Hunyad in superiore Hungaria sitas sibi conservarent (v. adhuc Majláth B., Liptómegeyi törzsökös családok 1526. évig [= Familiae antiqui generis in comitatu Liptoviensi usque ad annum 1526], Turul 8 [1890] 106 sq.).

*cunctusque ... partium cetus nobilium* — Saxones Transylvani testibus litteris in congregationem generalem invitatoriis, quae ad ipsos missae erant et usque ad nostra tempora servatae sunt (J. Bedeus, Die Verfassung des Grossfürstentums Siebenbürgen, Wien 1844, p. 22 sq., primae litterae invitatoriae anno 1441 notae sunt), etiamsi non in cunctis congregationibus generalibus, tamen generaliter per aliquot legatos partibus suis fungebantur. Legati in comitiva vaivodae apparebant (Wladislaus II. in litteris invitatoriis anni 1512 Saxonibus praecipit, “ut de sui medio proceres eligant et cum vaivoda ad diaetam Budensem mittant”). Ut coniectari potest, et Siculi et legati septem comitatuum simili modo faciebant. Magno in numero ergo nobiles Transylvaniae participes consultationum in congregationibus generalibus habiturum esse non solebant. Quoniam anno 1458 duo vaivodae Transylvaniam regebant, quorum alter, Nicolaus de Újlak adversarius familiae de Hunyad erat, alter autem Iohannes de Rozgon posterius quoque in fide Matthiae permanebat (Kaprinai II, p. 245; Teleki III, p. 128), id putandum est, quod solito numero plures nobiles e Transylvania Iohannem de Rozgon sequentes et hoc ipso impulsante apparuerunt et quidem praeter legatos, de quibus ut participibus consultationum post regis electionem habiturum Michael Zilagi aperte quoque mentionem fecit (Teleki X, p. 572). Partes inferiores regni comitatus Belgrado ad septemtriones siti intellegendi sunt. Hanc regionem Hungariae eo tempore Michael Zilagi ut



capitaneus Belgradensis et banus de Macho inspiciebat (Szerbia p. 459), itaque nobiles huius regionis maiore in numero incedere fortasse a Michaele Zilagi iussi sunt.

986 *altum Danubii flumen ... impedimento vetante incedebant* — Aeneas Silvius Danubium glacie constrictum memorat, tamen rem fide minime probabilem addit, quam Th. mentione omissa praeterit: “Matthias ... nono Calendas Februarii inter quadraginta millia virorum, qui medio in Danubio tum glacie constricto impatientes magni frigoris secreti electionis exitum expectabant, rex acclamatus” (Europa cap. 1, Opera omn. p. 391).

988 *generalis congregationis prerogativa* — Th. illud ius praecipuum, privilegium profert, quod liberum comneatum et immunitatem omnis contumeliae participibus congregationum generalium comparavit.

*affidia* — Vocabulum imprimis in certaminibus factionum feudalium saeculi XV pervulgatum est et eam sententiam habet, quod adversarii inter se bellantes fidem de quiete ab armis servandam promittunt et tale officium in se recipiunt. Affidiae contrarium vocabulum est “diffidia”, id est renuntiatio amicitiae.

*de regis electione ... dies consumpserunt plures* — Disceptationes et pactiones inter barones regni Budae, in aula regia consultantes et Michaelem Zilagi, qui una cum viribus militaribus assectoribusque Pestini commorabatur, a die 20 usque ad diem 23 mensis Ianuarii habebantur. In congregationibus generalibus posterioribus quoque mos erat, ut barones regni vel legati horum Pestinum traiecerunt, ut postulationes legatorum comitatum audirent.

989 *nobilium Hungarie cetus* — Vis militaris, quam Michael Zilagi incedere iussit, secundum Antonium de Bonfinis partim e mercennariis Bohemicis, Polonicis, Teutonicis composita erat (decas III, lib. IX, III, p. 207); ablegati nobilium regni nec numero, nec vi armorum catervas mercennariorum aequabant. Hi auctoritatem sibi ea re comparaverunt, ut communem hominum opinionem, quae aegre exprimi potest — ad privilegiarios relata et restricta: scilicet feudalis gentis — exprimerent. Inflammatio animorum, quae in motu electionis factionem familiae de Hunyad circumdabat et prosequabatur, sincera erat et eam describendo Th. neutiquam modum excedit. At narratio auctoris nostri manca est, cum nobilibus partes ad exitum rerum multum valentes attribuit. Re vera nobiles, qui in congregatione generali apparebant, barones adversarios familiae de Hunyad non deterruerunt et si res sola vi militari posita esset, quam ipsi nobiles repraesentabant, barones ad suam voluntatem progressum rerum determinare potuissent.

990 *accepto prius ... ultionis exigetur pena* — Promissum huiusmodi Michael Zilagi iam antea palatino Ladislao de Gara dedit, qui ipse auctor supplicii de Ladislao de Hunyad sumpto haberi potest. Die 12 mensis Ianuarii anno 1458 Michael Zilagi et soror sua, vidua Iohannis de Hunyad iure iurando promiserunt, ut propter necem Ladislai de Hunyad poenas nullas expetiturum



essent (“nunquam ... ad quamcunque vindictam sumendam reminisci constituimus”, Teleki X, pp. 565 sq.). Ex hac pactione atque hanc appellando sectatores Ladislai de Gara quoque a Michaele Zilagi diploma acceperunt, ita Stephanus Posa de Zer (Szeri) die 23 mensis Ianuarii Pestini (Kaprinai II, pp. 118 sq.). Narratio igitur Th. diplomatibus affirmatur.

*Hungaricum vulgus* — Sententia vocabuli ad verbum intelligenda est: vulgus Hungaricum, scilicet vulgaris populus.

*puerorumque cetus ... et nos eligamus* — Verbis Th. nitens Stephanus Benczédi Székely in opere suo “Chronica” nominato, quod anno 1559 Cracoviae editum erat, versiculum linguae Hungaricae quattuor versuum composuit. Sententiam iam antea quoque exortam, ex qua hic versiculus esset textus primus, descriptio autem Th. nonnisi eius summarium, id est versiculus linguae Hungaricae per suboles traditus esset dum uno saeculo peracto descriptus est, T. Kardos anno 1950 (op. cit. Száz. 84 [1950] 141) renovavit. Secundum Kardos hic versiculus carmen seditiosum ardore Husitarum factum est. Sicut cantilenas Husiticas, hoc carmen quoque ludi magister quidam composuit, id discipulos docuit, qui cantando vicos peragebant et sic affectionem turbae sollicitandam adiuvant. Hanc coniecturam textus accuratius perscrutatus non probavit (Gerézdi R., A magyar világi líra kezdetei [= De primordiis poesis profanae lyricae Hungarorum], Bp. 1962, pp. 307 sq.). Contradicit huic opinioni etiam ea res, ex qua ludi magister quidam saeculi XV versiculum Latine conscripsisset, nisi porro id quoque non abhorremus putare, quod ipse magister Husita fuit. Hoc quidem nec Kardos in argumentatione sua novissima dicit, in qua quidem argumenta ulteriora profert, tamen cum adnotationibus talibus additis, quae scribendi rationem Th. perperam describunt. Secundum Kardos Th. “carmina heroica, fabulas, cantica in textu suo Latino saepius resolvit”, “textus totus carmine heroico soluto ornatus est” (ItK 68 [1964] 116, 118). Partes ceteras quaestionis v. Mészáros I., FK 10 (1964) pp. 389 sqq.; Gerézdi R., ItK 69 (1965) pp. 478 sqq.; Mészáros I., FK 12 (1966) pp. 470 sqq.

*Nobile ... procerumque regni consilium* — Significatio vocabuli “proce- 991 res” hic quoque sine dubio ‘nobiles’ est. Nam non est verisimile, quod Th., postquam in superioribus partes nobilium tam protulit, electionem subito iis omissis factam esse cogitavit. Ceterum “nobile”, attributum vocabuli “consilium” quoque nobiles electione habita adfuisse in memoriam lectorum reducere debet.

*Hungarice genti* — Vocabulum hic contra “vulgus” gentem nonnisi privilegiorum significat.

*spoponderunt* — Electio die 24 mensis Ianuarii anno 1458 facta erat.

*Fetontis axis* — Secundum mythum Graecorum Phaethon filius Helii erat. Phaethon originem suam divinam demonstraturus patri persuasit, ut axem solis gubernandum sibi unum diem traderet, sed quia axe tam prope terram



vehebatur, ut hic fervore omnia accenderentur, Iuppiter eum fulmine occidit. Axis igitur Phaethontis est: sol.

*Et, quia pueriles ... gubernatorem prefecerant* — Secundum relationem legati Venetiarum die 24 mensis Ianuarii scriptam propter aetatem iuvenilem Matthiae et quia ipse aberat, gubernatorem elegerunt (Dipl. Eml. Mátyás I, p. 3). Consiliarius Matthiae, Iohannes Vitéz brevi causam repperit, quo modo Michaellem Zilagi postponendo, eundem ex aula regia amoveret, mox in factionem adversariam cogendo omni potentia privaret (Fraknói, Szilágyi pp. 75 sq.).

*Pesthiensis ecclesia* — Ecclesia parochialis Pestiensis eadem est ac ecclesia in aditu hodierni pontis Elisabethae, quae nunc quoque superest.

991—992

*solennem in cantum ... vicinus densabatur ether* — Vocabula Th. nonnisi verba inania videntur, sed re vera praeterea, quod scriptorem nostrum musicae additum fuisse demonstrant, nos certiores faciunt, musicam ecclesiasticam in Hungaria exeunte saeculo XV generaliter pervulgatam fuisse et in gradum summum ascendisse. De cantoribus et musicis chori ecclesiastici aulae regiae complura documenta litteraria supersunt. Exempli causa chronographus Iohannes (Jean) Molinet, discipulus Iohannis Froissart adnotavit imperatorem Maximilianum post mortem Matthiae complura membra huius chori mercede conduxisse. De Maximiliano notum erat, quod inter regnantes aetatis suae amicus artis musicae maxime promptus aestimabatur, itaque si in numerum musicorum aulae suae eos accepit, qui quondam in servitio Matthiae fuerant, hi re vera artifices fuerunt (Csánki D., I. Mátyás udvara [= De aula Matthiae I], Száz. 17 [1883] 570 sq.; Haraszi E., Zene és ünnep Mátyás és Beatrix idejében [= Musica et festa tempore Matthiae et Beatricis], in MEkv II, pp. 301 sq., 347). Officium primum chori aulae adiuvaré ad caerimoniam ecclesiasticam erat. Ad victum chori comparandum ideo beneficia ecclesiastica converti potuit. At membra chori in sollempnibus profanis quoque aderant, cum eis relaxatio animorum afferenda erat. Chorus papalis in hac relatione a choris principum saecularium non differebat. Si Th. se adductum sentiebat, ut generaliter ecclesiasticorum cantorum et musicorum coetus proferret, ex adnotatione eius iure concludere possumus in aulis archiepiscopalibus, episcopalibus sine exceptione, in ecclesiis maioribus civitatum, in capellis castrorum baronum quoque functos esse cantores, immo etiam musicos nonnullos, quod quidem argumentis satis superque affirmatur. Id est musica non solum in aula regia excolebatur.

992

*Currebant ... muneribus onusti redibant* — Usus generaliter valuit, quem Th. hic memorat, ut nuntium de rebus, quae in familia regia acciderunt, praecones (sive nuntii) promulgarent. Hoc plerumque eo consilio factum est, ut civitates ad donum vel opus quoddam aurificis pretiosum donandum adducerentur. Nonnunquam hoc in litteris regiis, quas praecones secum tulerunt, edictum erat. De Matthia electo Michael Zilagi passim in regno omnes per litteras certiores fecit. Civitates in Hungaria septemtrionali



Michael Zilagi mandante litteratus Blasius, castellanus de Solymos adivit. Per hunc Michael Zilagi aperte praedixit Barthphensibus, Cassoviensibus, ut praeconem donarent, itaque Cassovienses viginti florenos auri huic tradiderunt (Teleki X, pp. 570 sq.; Kaprinai II, pp. 128 sq.; Iványi op. cit. num. 989 cum dato haud recte soluto).

(259.)

*antiquo regni de more eisdem presidebat* — Adhuc non est explicatum, ex quo tempore accurate castrum regium Budense in potestate ipsorum palatinorum fuerit. Ineunte ipso saeculo XV, cum (anno 1402) Nicolaus de Gara palatinus factus est, Zoellus de Nassis autem origine Dalmatinus ut castellanus Budensis apparet, iam ius inspectionis palatini valebat. Nam non est dubium, quin Zoellum de Nassis Budam Nicolaus de Gara e Dalmatia secum duxerit, ubi eum ipse illo tempore banus cognovit, et idem ipse, non autem rex castro Budensi praefecit. Etiam palatinus Laurentius de Hédervára (annis 1437—1447) castrum in potestate habebat. Post mortem eius, anno 1447 filius baronibus et legatis comitatum praesentibus, qui in congregatione generali consultabant, sollemnibus amplissimis habitis castrum Budae gubernatori Iohanni de Hunyad tradidit (Szentpétery op. cit. Turul 20 [1902] 155; Héderváry I, pp. 251 sq. Cf. Mályusz, Rendi állam p. 79). Possessio castri tempore contentionum de regno generaliter multum valuit. Wladislao I. res permagni momenti fuit, quod portam castri ipsi, non autem matri Ladislai V. palatinus Laurentius de Hédervára aperuit (Fraknói, Hunyadiak p. 18). 993

*Ladislaus quoque Garensis ... intrinsecus corde cessit* — Narratio Th. a testibus diplomatibus illius temporis discrepat. Nam familia de Hunyad iam ante electionem pactionem cum palatino Ladislao de Gara fecit, qui factioni adversariae praefuit. Vidua Iohannis de Hunyad et Michael Zilagi die 12 mensis Ianuarii Zegedini, iter facientes igitur ad Pestinum officium in se receperunt erga palatinum uxoremque huius, Alexandrinam, ducissam Tessinensem, item erga cunctos assectatores horum, inter quos etiam Paulum de Lendva et Benedictum de Thurocz, ut nemo eorum contumelia afficeretur propter necem Ladislai de Hunyad, si palatinus et factio sua adiumento essent Matthiae de Hunyad, ut hic regnum acciperet. Pactio, quae praeter ius iurandum coniunctione familiari quoque affirmata est, ex qua filiam Ladislai de Gara Matthiae de Hunyad — ipsi non consulto — desponderunt, re ipsa antequam Michael Zilagi Pestinum advenit, quaestionem, quis rex esset, solvit et item ex pacto Michael Zilagi in civitatem Budam et in castrum regium intravit. Secundum caput quoddam pactionis Zegedini factae, familia de Hunyad et Ladislaus de Gara compossessores civitatis Budae et castri facti sunt ("castrum et civitas Budensis nobis [scilicet familiae de Hunyad] cum omnibus illis, cum quibus voluerimus,



libere [scilicet membris familiae de Gara] patebunt, nosque ad castrum et civitatem huiusmodi pro medietate recipient et admittent". Teleki X, p. 566).

994 *prefatus Michael Ziilagii ... condere fecit* — Narrationem Th. affirmat, immo quidem explet epistula Michaelis Zilagi die 20 mensis Martii anno 1458 ad civitatem Cibinium (hodie Sibiu in RSR) missa. Gubernator eam in civitate Lippa (hodie Lipova in RSR), dum ad Albam Iuliam provehebatur, conscripsit certiores faciens cives de ea re, quod ipse corpus Ladislai de Hunyad prosequitur et admonuit eos, ut in exsequias funeris legatos suos mitterent (Teleki X, p. 583. Cf. Teleki Oklt. III, p. 55; Fraknói, Szilágyi p. 82). Quaestionem quodnam ex monumentis, quae in ecclesia Albae Iuliae hodie quoque supersunt, residua Ladislai de Hunyad servaret, investigatores historiae artium liberalium iterum ac saepius disceptabant. Tamen ea definite soluta ne diebus quidem nostris dici potest (Entz op. cit. pp. 139 sq.).

*Iste enim ... optimatibus ditior erat* — Civitas Poiebracium (hodie Poděbrady in ČSSR), de qua vetus et dives familia nobilis Bohemica Boczko se nominavit, a civitate Praga ad orientem, prope fluvium Albem sita est. Sententia Th., secundum quam familia ditissima omnium erat, modum excedit, quoniam familia Boczko cum familia Rosenberg (Bohemice Rožmberk) opibus contendere nequivit. Dum Georgius de Podebrad potestate gubernatoris fungebatur possessionibus immensis — in Silesia ducatu Munsterbergensi, dominio Glatz, civitate et dominio Colonia (hodie Kolín in ČSSR) — acquisitis rem familiarem augebat (Palacky IV/1, pp. 350 sq.).

*Et hic ... moderavit officium* — Georgio de Podebrad mense Octobri anni 1451 Fridericus III. tutor Ladislai V. mandatum dedit, ut usque ad instituta sequentia res Bohemiae gereret. Fridericus III. hoc modo postulationes Bohemorum, ut pupillum e tutela liberum dimitteret, evitare conabatur. Id, quod voluit, assecutus est, Bohemi, sicut etiam Hungari tempore gubernaminis Iohannis de Hunyad, commutati sunt, eorum iam nihil interfuit et instantias suas abiecerunt. Die 27 mensis Aprilis anno 1452 ordines Bohemici Georgium de Podebrad gubernatorem eligerunt et consilium undecim membrorum ex dominis, militibus et civibus ei adiunxerunt. Potestas in manu Georgii de Podebrad remansit etiam tunc, cum Ladislaus V. ex auctoritate potentiaque tutoris dimissus erat. Rex iuvenis die 2 mensis Maii anni 1453 Georgium de Podebrad in munere gubernatoris confirmavit, immo ei sex annos id tutum praestitit et hic status post coronationem die 28 mensis Octobris anno 1453 Pragae celebratam non mutatus est (Palacky IV/1, pp. 325 sq.).

995 *rex Ladislaus obiisset* — Scilicet die 23 mensis Novembris anno 1457 (v. caput (257.) sent. 983).

*Ad huius Georgii manus ... Podebrad extitisset devolutus* — Narrationem Th. epistula praepositi Naumburgensis Henrici Leubing die 12 mensis



Decembris anno 1457 Vienna ad ducem Saxoniae Guilelmum missa affirmat: “Es ist eine gemeine rede hie, das der Hunyad Mattia, der gefangen gelegen hat zu Wienne, den andern tag, als der kunig verschiden ist, von dem Jorzig zu Prag zcirlich ingefurt wurden sey vnd ime seine tochter zu der ee gegeben habe” (Palacky op. cit., FRA II/20, p.116). De eventibus v. Bachmann (op. cit. AÖG 54 [1876] 77 sq.).

*Alii autem ... exhibuissent factores* — Res, quam praeter Th. nullus fons aequalis memorat (cf. Teleki III, p. 8), nimium fabulosa est. Vanitatem narrationis pro certo haberemus, si quaestionem solutam dicere possemus Ladislaum V. sigillum anuleum non habuisse, talem igitur de digito detrahi non potuisse. Hanc quaestionem diiudicatam habere non possumus. Id quidem verum est, quod in litteratura sphragistica Hungarica Ladislaum V. sigillum anuleum habuisse non est adnotatum, tamen dubium non est, quin unusquisque ex regibus Hungariae talem habuerit (Szentpétery pp. 200, 196). Nec sigilli anulei Ladislai V. ut regis Bohemiae vel ducis Austriae noti sunt (K. Sava, Die Siegel der österreichischen Regenten, Mitteilungen der k.k. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkma-le, 14 [1869] 193 sq.). 996—997

*Dum vero ipse ... solutione abire tulit* — Narratio Th. in punctis duobus differt a rebus, quae e diplomatibus aequalibus constitui possunt. Georgius de Podebrad pro primo Matthiam de Hunyad iam antequam hic rex electus est, sibi obligare et cum filia sua matrimonio coniunctum ad se attrahere studebat, pro secundo sine pretio redemptionis libertatem ei reddidit. Error Th. explicari potest. Georgius de Podebrad Matthiam de Hunyad, cum eum in civitate Straznicze legationi pro ipso missae traderet, syngrapham perscribi iussit, ut renovando promissum ante electionem regis datum ipse foederatus cum gubernatore negotia sua exsequeretur, sponsam reginam coronari iuberet et cum ea duodecim annos expleret, uxorem duceret, si autem fidem non praestaret, Georgio de Podebrad centum milia florenorum auri solveret. Sine dubio Georgio de Podebrad postulante mater Matthiae avunculusque item barones regni, qui una cum eis aderant, diploma sigillis suis muniverunt et hoc modo sponsione se obstrinxerunt pro rege iuveni, ut hic officio suo satisfactorus esset (Teleki X, pp. 573 sq.). Recordatio et memoria disceptationum in civitate Straznicze a die 5 usque ad diem 9 mensis Februarii (Teleki III, pp. 44 sq.) habitatum et pecuniae pro cautione depactae narrationi Th. subesse possunt. 997

*ad opidum Strazniče ... fluminis Morwa situatum* — Scilicet civitas Straznicze (hodie Strážnice in ČSSR) in Moravia, a hodierna civitate Skalica ad septemtriones orientem sita. Verisimiliter propter disceptationes habendas necesse erat, ne legati Hungarici prope viam principalem per Brunnam—Strigonium—Budam ferentem, sed loco quodam a comteatu longius sito Georgium de Podebrad convenirent. 998

*cetus nobilium* — Th. speciem casus eiusmodi praebet, velut si nobiles — quasi delegati congregationis generalis — Matthiam in finibus regni



exspectaverint. Re vera barones nonnulli ad Straznicze progressi sunt et ibi disputationes cum Georgio de Podebrad habebant praeter matrem Matthiae avunculumque huius: Iohannes Vitéz episcopus Varadiensis et Vincentius de Szilas (Szilasi) episcopus Vacienis, Iohannes de Rozgon vaivoda Transylvaniae, Michael Orzaagh magister ianitorum, Iohannes Marczali comes Simigiensis, Sebastianus de Rozgon magister agazonum, Stephanus de Bathor magister dapiferorum (Teleki X, p. 575); de nobilibus sicut, legatis comitatum praeter barones nulla mentio facta erat, nec veri simile videtur illos participes salutationis fuisse. Nobiles certe nonnisi ut membra comitivae baronum Matthiae salutando aderant.

*ad patriam equitavit* — Viam a Straznicze (die 9 mensis Februarii) usque ad Budam (die 14 mensis Februarii) — per Skalicam, Tyrnaviam, Sempte (hodie Šintava in ČSSR, die 12 mensis Februarii), Strigonium — ferentem Matthias una cum comitiva quinque dies confecit (Sebestyén p. 85).

*Cum autem Budense ... extitit decorata* — Partes nobilium actas simulque auctoritatem in rebus politicis Th. multo in maius profert, cum Matthiam catervis nobilium comitantibus describit, aulam autem regiam multitudine nobilium refertam fuisse dicit et splendorem eiusdem eo aestimat, quanto in numero nobiles ibi apparuerint. Re vera aditus in aulam regiam libere nonnisi baronibus regni dominisque praeclarissimis patuit. Th. ergo, certe ratione bene considerata, nobiles possessores talis privilegii facit, quale ipsi — secundum documenta nobis conservata — non habuerunt.

(260.)

999 *Magnus ... nominari dignus fuit* — Aeneas Silvius, cuius opere “Europa” Th. nitebatur enarrando facta circa medium saeculum XV cum rebus historiae universalis coniuncta, nomini Mahumeti attributum “Magnus” non addidit. Th., quoniam ab aequalibus suis occidentalibus, item a Dlugossio quoque, sultanus simpliciter “Turcorum Caesar” est dictus, probabiliter attributum in Hungaria verbo divulgatum repetivit.

1001 *comitatus Sirimiensis* — Scilicet comitatus Sirmiensi a Belgrado ad septemtriones-occidentem situs, quem a septemtrionibus et ab oriente fluvius Danubius, a meridie fluvius Savus terminabant (v. caput (127.)).

*Kewlpen* — Scilicet castrum Hungarice Kölpény nominatum est (hodie Kupinovo in Iugoslavia, v. caput (215.) sent. 788). Saeculo XIV castrum regium erat, medio saeculo XV Iohannes de Hunyad possidebat (Csánki II, p. 232).

*Zenthdemeter* — Scilicet hodierna civitas Sremska Mitrovica ad fluvium Savum, a Belgrado ad occidentem. Prope castrum florentissima civitas sita erat, cuius portus comiteum magnum expediebat (Csánki II, pp. 233, 238).

*Hic sui principatus ... potenti Marte fudit* — Res neququam tam magni



momenti erat, sicut Th. ostendit. Ut e narratione accuratissima Antonii de Bonfinis apparet, de una ex illis excursionibus agitur, quae quotannis redintegratae ad belligerationem Turcicam pertinebant atque eo spectabant, ut castra a hostibus nuper occupata praemuniendo horum regionem anteriorem incolis nudarent. Ad regiones Hungaricas a linea Danubii ad septemtriones sitas devastandum, simul ut praedas et captivos sibi compararet, Michal-oghlu 'Alî-Beg, praefectus militum Turcicorum akindsi nominatorum in regionem Sirmiensem irrupit egrediens e castro Zendrew (hodie Smederevo in Iugoslavia) loco centrali, postquam — anno 1459 — hoc castrum ad Danubium situm, quod sedes ultima principum Serbiae erat, in manum Turcorum venit (Babinger pp. 174 sq.). Thallóczy Michal-oghlu 'Alî-Beg fratrem magni ducis (vezír) Mahmûd-Pascha et sic filium Michaelis — inde nomen Michal-oghlu esset —, renegati nepotis imperatoris ultimi Thessaliae, Alexii Angeli fuisse credit (Jajca pp. LXXX, LXXXIV, LXXLI), at secundum Babinger (pp. 155, 164 sq.) frater magni ducis Mahmûd-Pascha princeps Serbicus Michael Angelovich (Angelović) erat, qui anno 1458 a Hungaris captus est, itaque idem ac Michal-oghlu 'Alî-Beg esse non potest (ibid. p. 156). Nec ea opinio Thallóczy argumentis confirmari potest, ex qua 'Alî-Beg sandzagbegus de Zendrew fuerit. Anno 1457 fines extremos Albaniae devastat, anno autem 1462 munus terram Transalpinam inspiciendi ei imponitur (Babinger pp. 215, 222), ergo potestatem maiorem habet, quam sandzagbegus quidam. Dum incursiones faciebat, ut ab Antonio de Bonfinis comperimus, castra Kewlpen et Zenthdemeter inflammavit et usque ad oppidum Futak pervenit, quod Belgrado sex et septuaginta chilometra situm est. Nonnisi ibi resistentibus occurrit. Michael Zilagi, avunculus Matthiae et Petrus Socoli (Szokolyi), pater episcopi Chanadiensis vastantibus obstiterunt, praedam adimerunt, Petrus Socoli (Szokolyi) autem fugientes usque ad Zendrew insecutus est (decas III, lib. X, Bonfini III, p. 241). Quod ad tempus rei attinet, opinio Jorga (Osm. II, p. 111) recta est: res anno 1460, non autem anno 1462 gesta esse potuit, ut Pray (III, p. 276), Teleki (III, pp. 280 sq.), nec anno 1463, ut Thallóczy (Jajca p. LXXLI) non sine haesitatione, Kupelwieser (pp. 140 sq.) pro certo affirmaverunt. Jorga recte dicit vocabula Antonii de Bonfinis "Michael et Petrus Socoli", ut iam Teleki (III, p. 281) quoque intellexit, non ad Michaellem Socoli et ad Petrum Socoli sed ad Michaellem Zilagi et ad Petrum Socoli pertinere, quia igitur Turci Michaellem Zilagi die 8 mensis Novembris anno 1460 ceperunt (Fraknói, Szilágyi p. 105), mox Constantinopoli morte multaverunt, incursio ante hoc tempus facta esse debuit. (Generatio familiae Socoli [Szokolyi] ad cetera bene nota est, documenta, quae supersunt, membrum familiae, cui nomen erat Michael, non memorant [Nagy X, pp. 786 sq.]. Dlugossius [V, pp. 378 sq.] ad annum 1463 accuratissime narrat, quo modo Poloni una cum Petro Socoli pugnantes Christianos captos liberaverint.) Alia incursio 'Alî-Beg in comitatum Temesiensem ducta, de qua Antonius de Bonfinis continenter loquitur, et quae post ipsam incursionem recentiore in



regionem Sirmiensem perfectam secuta est, ut diploma quoddam Matthiae testatur (Dl. 15 988, die 23 mensis Maii anno 1464), ineunte anno 1463 facta est. Tunc 'Alî-Beg regionem Sirmiensem "cum maxima multitudine Turcorum" devastat, ibi Andreas Pongracz (Pongrác) de Dengeleg magister pincernarum regalium (honorem, quo a die 4 mensis Aprilis anni 1464 usque ad diem 1 mensis Iulii eiusdem anni fungebatur, diplomata demonstrant, mentio ultima prioris magistri pincernarum in diplomate die 20 mensis Decembris anno 1463 edito nota est, Fügedi p. 122) ei obstitit et in castrum Zendrew repellit, begus brevi "resumptis viribus suis" exercitum novum colligit et cum hoc in comitatum Temesiensem irrumpit, "populum christianum in magno numero" comprehendit, sed a vaivoda et comite Siculorum, ab Iohanne Pongracz, qui e Transylvania advenit, aufugit et captivos quoque amittit. Haec momenta id affirmant, quod invasiones 'Alî-Beg anno 1463 factae, quamquam partes rei amplius belligerendae fuerunt et id, quod propositum erat, ut Matthiam in errorem inducerent, effecerunt, plus quam incursiones aspici non possunt, quibus terror incolis inferendus erat rapinis, depopulationibus factis captivisque comprehensis. Hoc idem immo magis de expeditione priorie 'Alî-Beg dici potest. Certamina in regione Sirmiensi conserta victoriae eiusmodi, ut Th. eas profert, re vera putare non possumus, id autem, quod Matthias ipse iis se immiscuerit, neutiquam demonstrari potest, nisi Th. res anni 1463 cum rebus anno 1460 gestis confudisse putamus. Nam anno 1463, dum 'Alî-Beg in regione Sirmiensi effuso cursu ferebatur, Matthias re vera in ima parte regni meridionali exercitum comparaturus morabatur. Cum rebus tunc gestis coniuncte iure dici potuit Hungaros hostes reppulisse et fugavisse, at contra nemo negare potuisset Turcos officia sua perfecisse, nam a primo eis omnino non id propositum erat, ut regiones novas occuparent. Ratio, qua Th. res gestas memoriae tradidit, ideo documento est, quia affirmat ipsum res dictu parvas quoque adnotavisse, si eae regioni Belgradi annectae erant. Non ignorantes coniunctionem auctoris nostri cum Thoma de Drag et in memoria tenentes Thomam de Drag illo tempore in parte meridionali regni vitam egisse, iure putare possumus Th. res a Thoma de Drag compertas memoriae tradidisse.

*Hic annos circa eosdem ... compescuit et extinxit* — Caterva quaedam baronum, numero unus et viginti die 17 mensis Februarii anno 1459 in Újvár in comitatu Castri Ferrei (Hungarice Némétújvár, hodie Güssing in Austria) Fridericum III. regem Hungariae elegit (Kovachich pp. 348 sq.). Hi coniurati possessores in Hungaria occidentali habitantes fuerunt. Inter hos erant ille Ladislaus de Kanisa, qui haud multo antea studium ad Matthiam eligendum conferebat, et Nicolaus de Újlak, modo socius, modo aemulus Iohannis de Hunyad, dux autem coniuratorum Ladislaus de Gara fuit, cuius animum acerbissime offendebat, quod mater et avunculus Matthiae persuadere nequiebat Matthiae, ut pactionem die 12 mensis Ianuarii anno 1458 Zegedini factam approbaret, atque qui aestate anni 1458 etiam palatinum



amisit. Fridericus III. vir incerti ignavique ingenii viribus memoratu dignis non nitebatur, ut occasione opportuna usus Hungariam sibi compararet. Certamina intermissa sunt, postquam catervae Matthiae festinanter aggredientes ancipiti Marte pugnabant, mors autem Ladislai de Gara necopinata conatui finem fecit. Vidua Ladislai de Gara potestati Matthiae se subiecit et exemplum membra familiae de Kanisa et Nicolaus de Újlak secuti sunt: cuncti impunitatem acceperunt (Teleki III, pp. 127 sq., 156.; Fraknói, Hunyadiak p. 196). Dum igitur Th., virtutem et industriam Friderico nimium tribuit, Matthiam non sine causa pro moderatione et fortitudine laudat.

*Tandem in Bohemos ... regnum profugere coegit* — Quamquam in 1002 Hungaria septemtrionali Matthiae ordinem et tranquillitatem restituere brevi tempore contigit, tamen pacificatio in regione per annos durabat. Anno 1458 tres duces exercitus ad regiones septemtrionales-orientales liberandum misit et hi quidem successus nonnullos contulerunt. Anno 1459 insurrectionem generalem proclamavit, ipse quoque ad bellum profectus est, catervas comitatum ductui iudicis curiae Ladislai de Palocz subiecit, at idoneus successus non est secutus. Anno 1460 banderia baronum primo loco belli posuit. Praecepto Matthiae barones pecuniis suis milites mercede conduxerunt, belligerabant et si aliter non successit, pecuniis solutis castra singula receperunt, impensas autem eorum rex ita praestitit, ut dominia recuperata baronibus ut hypothecas traderet. Territorium sub potestatem regis recuperatum propter operam tenacem acremque magis magisque augebatur, simul regio, quam catervae Bohemicae et Polonicae inspiciebant, in dies contrahebatur. Partim etiam ex ea sollerti ratione tactica, quod rex magno cum favore ad bella gerenda Bohemos mercede conductos adhibebat, qui immemores opinionum Husitarum tunc iam prompti erant, ut mercede accepta pro quolibet contra quemlibet pugnarent. Eventus supremus anno 1462 incessit, cum Matthiae Iohannes Izkra se dedit (Tóth-Szabó pp. 303 sq.). Post intermissionem plurium decenniorum territorium regni Hungariae denuo integrum factum est.

*Post hec ... edita felix rediit* — Mense Maio anni 1463 Mahumetus II. cum 1003 exercitu in Bosnam invasit, miranda cum celeritate etiam hoc mense castra in culminibus montium exstructa sine intermissione occupavit, horum in numero erat Iaicza (hodie Jajce in Jugoslavia), caput Bosnae, regem Stephanum Tomasevich (Tomašević) cepit et securi feriri iussit atque hoc modo libertatem regni Bosnae sustulit (Jajca pp. LXXXI sq.; Jireček II/1, pp. 219 sq.; Babinger pp. 235 sq.; Jorga, Osm. II, pp. 119 sq.). Sultanus eventum celeriter adeptum partim eo consecutus est, quod Matthiam de consiliis excogitatis in errorem inducere potuit. Nam eam speciem fucatae praebuit, ut Hungariam invasurus esset et nimis sero consilium verum Matthias posterius percepit. Sultanus e Bosna iam se recepturus erat, cum rex Hungariae comperit Turcos akindsi nominatos, qui sub duce 'Alî-Beg erant et in regione Sirmiensi atque in comitatu Temesiensi incursiones



factitabant, non iter exercitui Turcorum praeparavisse, sed latus huius tutum reddidisse. Matthias tunc rationem tacticam defendendi deposuit et ultro hostes petivit. Danubium transivit, lineam fluvii Savi liberavit, catervas 'Alî-Beg a vaivoda Transylvaniae Iohanne Pongracz fugatas ipse quoque in Serbiam penetrans insequi coeperat, secundum relationem die 27 mensis Ianuarii anno 1464 ad papam missam captivis libertatem recuperavit numero quasi quindecim milibus, quos una cum iumentis instrumentisque Turci secum agebant, vim autem vi repellendo, item secundum verba sua, Serbiam longe lateque ferro atque igni vastabat (Fraknói, Lev. I, pp. 45 sq.). Quamquam enuntiatio relationis populationem describens lectorem in memoriam verborum Th. reducit: "Eam [Serbiam] ego longe lateque *pervagari*, ceterum *igni*, gladio, preda *vastare* iussi" (ibid. p. 46. Cf. Teleki III, p. 344; Jajca p. LXLII), textum ipsum tamen translatum putare non possumus. Contentus narrationis auctoris nostri cum relatione Matthiae ex identitate rei verisimiliter secutus est. Bellum et a Turcis et ab Hungaris cum detrimento incolae villarum a copiis inflammatarum et direptarum non Turci, sed Serbi fuerunt. Memoratu est dignum, quod dum Matthias Serbiam longe lateque vastatam generaliter memorat, Th. magis definite et rem in maius augendo partem maximam regni Serbiae devastatam profert.

*equorum suorum sudore desiccato* — Matthias, postquam 'Alî-Beg in castrum Zendrew reiecit, usque ad diem 8 mensis Septembris Belgradi remansit. Tunc decernere potuit, ut Bosnam recuperandam temptaret. Exercitum in linea quadam postica — inter Petri Varadinum et Vereuce (Veróce, hodie Virovitica in Iugoslavia) — ordinabat, quiete data roborabat, adventum subsidiorum exspectabat, interim bellum auctoritate publica praeparaturus foedus cum Venetiis iniit, mox mense Octobri Savum transiens ad Iaiczam profectus est (Teleki III, pp. 345 sq.; Jajca pp. LXLII sq.). Th. sine dubio de industria silentio omisit Matthiam civitatem recuperare voluisse, id est ignominiam clade acceptam corrigendam sibi proposuisse.

*Ramam vocamus* — Rama nominatur fluvius parvus dexter fluminis Narrentae, quae influit in mare Hadriaticum, simul Rama est nomen etiam vallis eiusdem fluvioli. Regionem rex Bela II. (1131—1141) certe socero suo, magno supano Rasciae Urossius (Uroš) adiuvante sibi comparavit. Idem primus se regem Ramae nominavit (Pauler I, pp. 246, 479; opus Marczali in Szilágyi, II, p. 271; Klaić, Bosznia pp. 55 sq.) et hoc titulo reges Hungariae posterius assidue utebantur. At Bosna titulis regum Hungariae nunquam inserta erat, quamquam ipse Bela II. anno 1137 filium quinque annorum, Ladislaum ducem Bosnae nominavit (v. caput (91.) sent. 443). Ramam et Bosnam primum non Th. identificavit. Iam anno 1405 hoc rex Sigismundus fecit "regnum nostrum Rame seu Bozne" scribendo (Zs. O. II, num. 3956; Fejér X/4 p. 377. Cf. Klaić, Bosznia p. 56), ut notione



geographica hoc modo dilatata contentiones potentiae suae in politicis consiliis confirmaret.

*Turchorum dominio subiectum* — Vocabulum statum illius temporis vero convenienter reddit, simul dissimulat id, quod Turci tantum ab aliquot mensibus Bosnam in manu ac potestate habebant.

*castrumque Iaiicza ... meniorum altitudine munitissimum* — Descriptio castrum memoriam relationis Matthiae die 27 mensis Ianuarii anno 1464 conscriptae renovat: “*locus tam natura ipsa, quam arte et ope inter omnia munitior* (Fraknói, Lev. I, p. 47).

*alia ... deditione cepit* — Praesidium castrum Iaiczae Matthias, qui expeditionem et obsidionem ipse regebat, die 25 mensis Decembris anno 1463 ad deditionem adduxit. Res accuratissime prodit Thallóczy (Jajca pp. CXLVI sq.), tempus die 25 mensis Decembris datum epistula Matthiae haud dubium facit (ibid. p. 30). Praeter castrum Iaicza Matthias circiter triginta munimenta cepit et totidem se dederunt (Fraknói, Lev. I, p. 47), inter quae erat castrum Zvečaj nominatum. Capitaneus huius ianissarius Constantinus ex Ostervicio (hodie Ostrovica) ortus ad fidem Christianam reversus est, immo recordationes quoque descripsit. Hae iterum ac saepius prelo editae erant. (Cf. J. Loś, Pamietniki Janczara czyli kronika turecka Konstantego z Ostrowicy napisana między r. 1496 a 1501 [= Commentarii ianissarii, sive chronicon Turcicum Constantini Ostervicensis inter annos 1496 et 1501 conscriptum], Biblioteka Pisarzów Polskich Nr. 63 [= Bibliotheca Scriptorum Polonicorum Num. 63], Kraków 1912; Jajca pp. CCCXX sq.; Jorga, Osm. II, p. 125 ut “Serbischer Janitschare” eum appellat.)

*Omnisque caesaris ... victoriae reportavit* — Praesidia castrorum, quae sultanus in Bosna quoque reliquit, ianissarii erant (Jorga, Osm. II, 124). Hos, si se dederunt, Matthias liberos dimisit, simul eos, qui servitium susceperunt, in exercitum suum conduxit. E praesidio castrum Iaiczae quasi quadringenti ianissarii ad Matthiam transierunt. Matthias habitum eorum ad pugnandum aptum verbis amplissimis protulit (Fraknói, Lev. I, p. 47). His incedere iussis in pompa sollemni magnificentiam coronationis suae instantis amplificare voluit. Secundum Antonium de Bonfinis (decas III, lib. X, Bonfini III, p. 246) circa ducenti equites Turcorum in pompa sollemni re vera aderant.

(261.)

*sacro ... diademate ... difficultate rehabito* — Fridericus III. post disceptationes vere anni 1462 Graeciae (hodie Graz in Austria) a Iohanne Vitéz initas die 19 mensis Iulii anno 1463 in pacto Sopruniensi se obligavit, ut coronam regiam redderet, quam ab anno 1440 in manibus habebat. Fridericus pro pretio haud parvo, item pro possessionibus in Hungaria retentis atque pro titulo regis servato, simul iure suo hereditario comprobato, si Matthias nullo herede virili relicto e vita excederet, coronam et civitatem Soprunium



reddidit. Summa pretii tam magna erat, ut ad eam conquirendam congregatio generalis anni 1462 tributum extraordinarium unius floreni auri singulis fundis exigendum decerneret (Marczali, *Enchiridion* pp. 324 sq.; I. Kukuljević, *Iura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Zagrabiae* 1862, I, pp. 206 sq.). Quattuor legati Hungarici coronam die 24 mensis Iulii anno 1463 a Friderico acceperunt (Teleki XI, p. 75).

*sexto sui regni* — Recte: “septimo” est, quia tempore coronationis Matthias iam septimum annum regni sui agebat, sicut in decreto die 6 mensis Aprilis anno 1464 dato (Corp. iur. Hung.) ipse quoque dicit.

*die cene domini* — Scilicet die 29 mensis Martii (Teleki III, pp. 361 sq.).

*proceribus presentibus* — Litterae invitatoriae in congregationem generalem et comitatibus et civitatibus missae erant. Litterae invitatoriae regales ad civitatem Posonium missae toto in textu notae sunt (Teleki XI, pp. 81 sq.), nobiles autem ut participes congregationis generalis decretum anni 1464 de consultationibus editum aperte memorat (“prelati et barones regni nostri ac nobiles potiores”, in ceteris iterum: “prelati, barones et nobiles regni nostri”). Legatos civium Th. ut alibi, hic quoque silentio omittit, nobiles autem notioni “proceres” inserit. Auctor noster hoc vocabulo, ut alibi quoque, ex opinione erga nobiles praeiudicata in latiore sententia utebatur.

1005 *Post hec Machumetem ... fugere coegit* — Anno 1464 ipse Mahumetus II. exercitum in Bosnam duxit. Iaiczam a die 13 mensis Iulii quadraginta dies oppugnabat, tamen sine successu, quamquam tormentarios solito validiores habebat. Defensores Hungarici impetum oppugnantium reiecerunt, qui vespere diei 22 mensis incepit et tota nocte atque die 23 usque ad meridiem tenebatur. Multum defensoribus valuit, quod incolae regionis ipsis auxilio erant, sultanus autem illa consuetudine obsidionis abusus est, ut nimiam potentiam exercitus sui non in punctum unicum converteret, sed eam etiam impetus faciendo divideret. Cum successum expectatum haud evenire sentiret et Matthiam cum subsidio appropinquare comperiret, Mahumetus obsidionem intermisit atque exercitum abduxit et quidem tam celeriter, ut obsidionis instrumenta, tormenta bellica, ut fertur, quinque metra longa, quae ipso loco praesenti fudi iussit, in fluvium Vrba deiceret. (Jajca pp. CX sq. Thallóczy diplomate eo quoque usus est [ibid. p. 25], quod Teleki [III, pp. 374 sq., 389 sq.] et Jorga [Osm. II, pp. 126 sq.] notum non habuerant, Babinger autem [p. 247] neglexit.)

*Bohemum Swihla denominatum* — Iohannes Swihla (Swehla) unus erat ex illis militibus Bohemicis-Moravis, qui cupidine difficilia faciendi praedandique in castra Husitarum “bratri” nominatorum adducti erant. Ut Iohannes Izkra, etiam Iohannes Swihla militiam apud regem Matthiam suscepit, in gratiam huius venit, particeps hastiludiorum in aula regia habitorum factus est, tamen brevi et quidem sponte sua Matthiam reliquit, ineunte autem anno 1466 ut hostis in Hungariam reversus est (Tóth-Szabó pp. 278, 327, 329).



*Koztholian sive Zenthwiid* — Koztholian (Kosztolány, hodie Velké Kostolany in ČSSR) oppidum est in valle fluvii Vagi, a hodierna civitate Piešťany ad meridiem occidentem situm. Ecclesia parochialis oppidi in honorem Sancti Viti (Hungarice Szent Vid) sacrata erat, inde est altera nominatio (Ortvay I, p. 24).

*Ceteros ... fecit suffocari* — Antonius de Bonfinis accuratissime describit, quo modo Matthias ipse oppidum Koztholian propugnaculis terrenis munitum mense Ianuario anni 1467 obsidere coepisset, Iohannem Swihla autem, qui aufugit et captus est, una cum sociis in colle contra Koztholian sito quo modo suspendi iussisset, castellanus autem Michael Czobor cetera membra praesidii, qui Budae in turri trunca (Hungarice Csonkatorony) nominata castris regii in carcere inclusi erant, quo modo Danubio immergi iussisset (decas IV, lib. I, Bonfini IV, pp. 5 sq. Cf. Teleki III, pp. 445 sq.; Fraknoi, Lev. I, pp. 180 sq.; Tóth-Szabó pp. 329 sq.). Matthias, ut Swihla morte multari iuberet, eo adductus esse potuit, quod hic contra disciplinam mercenariorum se gessit, nam Matthia non concedente militiam sponte sua renuntiavit et morem solitum non conservavit, secundum quem haud concessum erat, ut mercenariorum dux domino priori statim obsisteret.

*omnique vulgo* — Vocabulum “vulgus” apud Th. non iobagiones significat, sed — praeter nobiles — duas alias classes feudales privilegiis condonatas in Transylvania, Siculos et Saxones, horumve catervas superiores in rebus politicis versatas.

*Tandem universis ... prohibere niterentur* — Motus in Transylvania aestate anni 1467 ortus est. Causa huius correctio tributum pendendi erat, quam Matthias ineunte anno eodem induxit, ex qua et toto regno Hungariae privilegia dominorum praedii sublata sunt, et tributum pendere coacti sunt omnes, qui non habebant totam libertatem nobilium: iobagiones castris, nobiles ecclesiastici, Jazones, Cumani, Rutheni, in Transylvania autem Saxones et Siculi. Matthias nonnisi progenies generum pristinorum nobiles agnoscere voluit atque eos, quorum ipsos proavos reges Hungariae in numerum nobilium rettulerant. Secundum consilium Matthiae ii, qui commodis privilegiorum nobilium per consuetudinem fruebantur, magno in numero tributarii fieri debuissent. At catervae, quae paene nobiles habebantur, in statu privilegiario suo perseverabant, immunitas militiae, quam permutatam cum tributo pendendo acceptissent, ipsis nullo modo satisfacit (MEkv I, pp. 368 sq.). Omnibus locis Hungariae trepidatum est, cum res ad tributum pendendum venit. Voluntatem populi offensam augebant illi barones — non aliter ac reges Bohemiae et Poloniae —, quos regnum Matthiae magis magisque acre et forte sollicitos reddebat. Multitudo hominum maxima in Transylvania, ubi in evolutione sociali progressus vix sentiri poterat, Matthiae adversabantur. Ductores nobilium, Siculorum et Saxonum die 18 mensis Augusti anno 1467 societatem veram inter se iunxerunt, quinque barones “directores et antecessores” sibi elegerunt et quidem



vaivodas a rege nominatos atque duos fratres, Stephanum de Zapolya (Szapolyai) et Emericum de Zapolya (Szapolyai) (Székely Oklevéltár [= Codex diplomaticus Siculus]. Szerk. Szabó K. Kolozsvár 1872, I, pp. 207 sq.; Fraknói, Mátyás pp. 166 sq.). Motus maioris momenti erat, quam e verbis Th. concludere possumus, simul tamen ratio quaedam in enarratione Th. sentiri potest, secundum quam auctor noster unum hominem, id est “novum principem” extollit, quasi odium rei in hunc transfert. Hic vir Iohannes comes (Gróf) de Sancto Georgio (Szentgyörgyi) erat, unus ex tribus vaivodis. Ratio apud Th. in eo elucet, quod ipse Iohannem comitem de Sancto Georgio proferendo evitat, ne Stephanum de Zapolya et Emericus de Zapolya nominare, vel hos designare debeat, quorum alter, cum auctor noster librum scribebat, palatinus, alter autem — posterius palatinus — tunc dux exercitus Matthiae erat.

*mox dominus rex ... irruit super illos* — Quanta celeritate Matthias motum in Transylvania sedaverit, nobis ante oculos ponere possumus ex locis, ubi rex apparuerit. Die 19 mensis Augusti Budae morabatur, die 31 eiusdem mensis in civitate Debrecen, cum in Transylvaniam proficiscebatur, exeunte mense Septembri in civitate Claudiopoli, ineunte mense Octobri in civitate Thorda erat (Sebestyén p. 88).

1007 *iuxta libitum domitavit* — Matthias barones motu sontes non punivit, quasi hos participes motus fuisse nesciret, etiam vaivodis ignovit, tantum eos de honoribus revocavit. Rex contra possessores dominiorum se non firmum sensisse videtur et animos eorum magis sibi conciliare studebat, quam ut rem cum ipsis transigeret. At iniurias nobilium eo magis persecuturus erat. Complures ex ductoribus horum morte multari iussit, bona publicavit (Fraknói, Mátyás p. 171). Sed etiam universe nobiles Transylvaniae notavit eo, quod homagium, id est summam pecuniae, qua soluta auctor mortis vitam suam redimere potuit, quasi compensando propinquos mortui, pretio minore constituit, quam homagium nobilium Hungaricorum. Dum homagium horum ducenti floreni, nobilium autem in Slavonia habitantium centum floreni erant, Matthias homagium Transylvaniensium minuendo huius pretium sex et sexaginta florenos constituit, hoc modo statum socialem eorum humiliorem exprimens (Werbőczy, Hármaskönyv [= Tripartitum] pars III, tit. 3, Verancsics Antal összes munkái [= Antonii Verancsics Opera omnia], VI, Mon. Hung. Hist. SS IX, p. 164). Summa sex et sexaginta florenorum duplum homagii minimi iobagionis Rumanici erat. Plurimum minimumque sanguinis pretium quadraginta floreni fuit. Anno 1430 unius capitis quidem tres et triginta floreni fuit (Teleki Oklt. I, p. 525).

*quiete minime recreato* — Dum Matthias secunda parte mensis Octobris et ineunte mense Novembri in civitatibus Saxonice morabatur, die 19 mensis Novembris iam in Moldavia exercitum producebat (Sebestyén p. 88; Elekes L., Nagy István moldvai vajda politikája és Mátyás király [= Consi-



lia vaivodae Moldaviae Stephani Magni in rebus politicis et rex Matthias], Bp. 1937, p. 27).

*Moldaviam ... subiectam, tunc rebellem* — Reges Hungariae iura domini feudalis, id est senioris ad Moldaviam gubernandum sibi postulabant, tamen haec iura exsequenda semper temporibus et rebus externis formatis subiecta erant, quoniam vaivodae Moldaviae potestatis suae esse nitebantur, contra Hungariam autem in Polonia subsidium sibi acquirebant. Causa proxima interventus Matthiae anno 1467 fuit, quod vaivoda Stephanus cum rebellantibus in Transylvania collaborabat atque ea actio, quod anno 1465 Cheleiam (hodie Kilija in SSSR) — hunc locum Moldaviae in rebus oeconomicis et militaribus gravissimum — in ora capitis Istri sitam recepit, quae anno 1448 in manum Iohannis de Hunyad venerat (Elekes op. cit. pp. 13, 19 sq.).

*Baniia vocato* — Scilicet Bania (Hungarice Moldvabánya, hodie Baia in RSR), sedes quondam vaivodarum Moldaviae. Matthias, dum ibi pervenit, civitates deinceps inflammavit, immo ut oppidum Nempch (Neamț, hodie Piatra Neamț in RSR) evertere posset, ad Suceavam (hodie in RSR) iter faciens decessit de via, itaque non est dubium, quin excursionem vindicationis causa duxerit (Elekes op. cit. p. 27).

*Stephanus wayuoda* — Vaivoda Stephanus Magnus (Rumanice Ștefan cel Mare, 1457—1504) regnator excellentissimus Moldaviae mediaevalis erat (Jorga, Rum. I, pp. 327 sq.).

*ad arma excitavit* — Impetus nocte diei 14 mensis Decembris anno 1467 factus est.

*Elegerat enim ... est coactus* — Certamen, in quo Matthias quoque 1008 vulneratus est, secundum fontes aequales, inter hos secundum chronicon quoddam lingua Germanica conscriptum (O. Górka, Kronika czasów Stefana Wielkiego Moldawskiego [= Chronicon temporum Stephani Magni Moldaviensis], Kraków 1931), item operibus historicis nitens accuratissime tractat Elekes (op. cit. pp. 28 sq.).

*rex triumphum ... memorabilem obtinuit* — Contrarie ac apud Th. et in fontibus Hungaricis adnotatum est, in chronicis Moldaviensibus et apud Dlugossium, qui tamen argumenta sua e relatione vaivodae Stephani die 1 mensis Ianuarii anno 1468 conscripta sumpsit, itaque sententiam suam non sine ira et studio conscribere potuit, Moldavienses victores declarantur. Secundum chronicon lingua Germanica conscriptum, quod superius memoravimus, res gestae sic componi possunt: impetus Hungaris non omnino ex improvise inflatus est et cum res ad manus venit, Hungaris Moldavos reprimere, immo vaivoda Stephano comprehenso exercitum huius disturbare contigit. Sed quoniam ille regni aemulus Moldaviensis, quem Matthias secum duxerat, in pugnis cecidit, rex Hungariae saucius autem pollicitationibus vaivodae Stephani deceptus libertatem huius reddidit, mox "parva victoria reportata" domum rediit. Exercitum Hungaricum se recipientem Moldavienses impetibus sine intermissione fatigabant, itaque iter hiberna



tempestate et per montes vallesque factum necessario damnorum plenum erat. Tantopere, ut in relationibus Venetis viso exercitu defatigato Hungarorum iam clades accepta memoraretur (Elekes op. cit. pp. 31, 36).

1009 *in parochiali ... virginis Marie ecclesia* — Scilicet ecclesia parochialis Budae, ubi Wladislaus I. quoque signa militaria praedata locavit (v. caput <235.> sent. 869). Memoriam signorum suspensorum in epigrammate quodam Matthiam laudanti Ianus Pannonius quoque reliquit: “De signis, quae Moldavis erepta, in templo B. Virginis Budae suspendebantur” (Janus Pannonius, Poemata, Epigrammatum I, 10, Traiecti ad Rhenum 1784, I, p. 458).

*Hanc tandem victoriae ... septenne continuavit bellum* — Papa Paulus II. (1464—1471) die 23 mensis Decembris anno 1466 Georgium de Podebrad regno spoliatum declaravit, qui usque ad illam diem catholicos et utraquistos moderatos et Taboritas extrema sequentes inter se apte aequando regnum sustentare potuerat et regi Poloniae Casimiro — marito sororis Ladislai V. — persuadere conabatur, ut coronam Bohemicam sibi postularet. Nonnisi tunc, postquam Casimirus adhortationem refutavit, papa ad Matthiam se vertit. Rex Hungariae praeter ambitionem experientia quoque adductus est, ut se contra vicinos suos occidentales verteret, nam cum ipse solus viribus regni sui contra Turcos prosperum eventum assequi nequiret, ad hos devincendos sibi regiones occidentales in causam commodorum Hungariae ducendo praeparandum est. Matthiam, ut in Bohemiam incursionem faceret, imperator Fridericus III. quoque multis promissis adhortabatur. In hunc iam ineunte anno 1468 filius Georgii de Podebrad exercitum duxit, itaque ipse Fridericus impetum sibi allatum deminui exspectabat, si Matthias exercitum moveret (Fraknói, Hunyadiak pp. 223 sq.; Huber III, pp. 74 sq.). Matthias die 31 mensis Martii anno 1468 bellum indixit (Fraknói, Lev. I, p. 203 sq.), die 4 mensis Iulii Olmutium (hodie Olomouc in ČSSR) ingressus est et autumnus anni praeter castrum Spilbergum (hodie Špilberk in ČSSR) prope Brunnam situm, Moraviam totam, Lusatiam, Silesiam occupavit. Die 12 mensis Februarii anno 1469 etiam Spilbergum se dedit et tunc locus belli gerendi in Bohemiam translatus est (Fraknói, Hunyadiak p. 230; Huber III, pp. 94 sq.).

*Lusaciam* — Scilicet regio (hodie Lausitz in DDR et Lužice in ČSSR) inter fluvios Albim et Odram a Silesia ad occasum, a Bohemia ad septemtriones sita, quae saeculo XV coronae Bohemicae subdita erat.

*in regem Bohemie ... frui dignus fuit* — Die 3 mensis Maii anno 1469 Olmutii Matthiam factio sua regem Bohemiae elegit. Haec dies in fontibus aequalibus consentienter adnotata est. Rex novus ius iurandum coram archiepiscopum Strigoniensem et episcopum Vratislaviensem dedit (Teleki IV, p. 112).

*editione extitit decantus* — Sequens carmen Sapphicum (Walther 10 813) re vera tunc ortum esse videtur, cum Matthias rex Bohemiae electus erat. Hoc praeter adnotationem Th. eo demonstratur, quod textus carminis ab



editione auctoris nostri libere et in lectione diversa et accuratiore, quam apud Th. invenitur, servatus est in manuscripto saeculi XV (num. 677) bibliothecae universitatis Pragensis (201. a. folio): “Carmen de electione Mathie regis Vngarie in regem Bohemie celebrata in Olomucz circa festum inventionis sancte crucis anno domini M<sup>o</sup>CCCC<sup>o</sup> LXIX<sup>o</sup>. Et colliguntur anni ex capitibus versuum subsequentium vero”. Capita versuum, quae auctor codicis evidenter protulit, numerum anni continent, quo Matthias rex electus est: MCCCCLXIX. Acrostichon clarum reddit, cur genus scribendi nonnulla parte affectationi accommodatum sit. Haud veri simile videtur Th. carmen manuscripto suo inseruisse. Ut conici potest, typographus officinae Brunensis narrationem operis hoc carmine inserto fervidiorem redditurus erat (Mályusz 1967, 4 sqq.).

*Nonis Maii* — Nonis Maii dies 7 mensis Maii congruit. Textui recto (“V. 1010 Non. Maii”) congruenter in manuscripto Pragensi carminis vocabulum “quintis” pro vocabulo corrupto “cuiquam” legitur.

*crucis et beate* — Significatio est ad rem, ex qua ecclesia die 3 mensis Maii festum “inventionis sanctae crucis” celebravit.

*Xantus* — Fluvius est in Asia Minore. 1011

*arcturus* — Scilicet caeli signum septentrionale, aliter Arctophylax vel Bootes.

<262.>

*ea tempestate* — Tempus rerum a Th. in sequentibus enarratarum annis: 1012 1471 est.

*Strigoniensis archiepiscopus* — Scilicet Iohannes Vitéz (v. caput <255.> sent. 972).

*episcopus Quinqueecclesiensis* — Iohannes (1434—1472) episcopus Quinqueecclesiensis filius sororis Iohannis Vitéz est, qui Ianus Pannonius nominatus poeta maximus Latinus humaniorum litterarum studiosus in Hungaria, immo in historia universalis poesis neolatinae quoque illustris habetur. Editio notissima operum Iani Pannonii a Samuele Teleki composita Traiecti ad Rhenum (hodie Utrecht) anno 1784 prodita est, editio nova cum translatione Croatica: Ivan Česmički. Janus Pannonius Pjesmi i epigrami. Hrvatski Latinisti. Knjiga 2. (= Iohannes Cescmicensis. Iani Pannonii Carmina et epigrammata. Croatice et Latine. Liber 2.) Zagreb 1951. Nova editio translatione Hungarica addita: Ianus Pannonius munkái latinul és magyarul. Iani Pannonii opera Latine et Hungarice. Bp. 1972. Avunculus Iohannem in Italiam erudiendum misit, idem adiuvit, ut aetate iuvenili episcopatum Quinqueecclesiensem adipisceretur, una cum avunculo Iohannes in consilio regio aderat in gratiam Matthiae admissus atque posterius ruina quoque amborum simul evenit (Huszti op. cit.). De vita et operibus Iani Pannonii novissime v. Ianus Pannonius. Tanulmányok.



Szerk. (= Studia. Red.) Kardos T.—V. Kovács S. Memoria saeculorum Hungariae 2, Bp. 1975.

*humilis sub tecto nobilitatis geniti* — Iohannes Vitéz familia nobili possidenti, tamen inter facultates mediocres viventi ortus est. Possessio familiae, villa Zredna in comitatu Crisiensi sita erat (Csánki, Kőrös p. 29). Pater Iani Pannonii ex argumento quodam Italico saeculi XV, sed fide minus certo carpentarius fuisset (Huszti op. cit. p. 3). In Slavonia medii aevi, cuius etiam comitatus Crisiensis pars est, incolae plerique Slavi, sed pars nobilium origine Hungari fuerunt. Nomen familiae “Vitéz” (‘miles egregius’) Hungaricum est.

*nedum res illius ... tradidere ad manus* — Cancellarius Iohannes Vitéz unum decennium consiliarius potentissimus Matthiae erat. Rex cum eo sine dubio omnino consentiens anno 1468 bellum Bohemiae intulit. Discrepantia inter eos anno 1470 ingruit, cum Matthias ab amicitia imperatoris Friderici se removet, hic autem contra Matthiam foedus cum rege Poloniae, immo cum ipso Georgio de Podebrad fecit. Secundum opinionem Iohannis Vitéz Matthias opibus papae imperatorisque nisus ideo coronam Bohemicam adipisci debuisset, ut hoc modo status Hungariae confirmaretur. Commutatio, ex qua societas Austriae cum Bohemia et Polonia iuncta Hungariam separavit atque id, quod Matthias ut cum his regnis consociatis certamen inire posset, regnum Hungariae magis magisque novas impensas praestare et sanguinem profundere coegit, Iohannem Vitéz regi opposuit. Hic eum dimisit et in persona Iohannis Beckensloer Vratislaviensis talem cancellarium sibi elegit, qui prompto animo servire paratus fuit. Ad haec omnia etiam damna quaedam accederunt. Archiepiscopo Strigoniensi ex consuetudine vetere decima pars tributi “lucrum camerae” nominati, totum “lucrum camerae” duorum comitatum — Simigiensis et Tolnensis — debebatur, immo particeps erat etiam proventuum montanorum et monetariorum. Matthias maiorem partem horum proventuum annis 1470 et 1471 Iohanni Vitéz non tradidit, sed ad impensas belli gerendi tolerandas contulit. Th. igitur in narratione, in qua quasi de moribus praecipit, seriem rerum difficilium simpliciore reddidit. Filius regis Poloniae Casimiri IV. (1447—1492), qui item Casimirus est nominatus, frater erat Wladislai, qui successor Georgii de Podebrad anno 1471 electus est rex Bohemiae. Hoc in scaenam rerum politicarum producto Iohannes Vitéz quasi rediit ad propositum anni 1440 ad Poloniam cum Hungaria consociandum — Bohemia ascripta — etiam dilatando, in rebus autem intestinis constanter praedicabat illum statum ordinum, qui propria nota vitae publicae in Hungaria post annum 1440 erat. Casimirus die 2 mensis Octobris anno 1471 exercitum movit, ut Hungariam occuparet. Per comitatus Scepusiensem et de Sarus iter commercii transitorii Polonico—Hungarici sequens ad Budam proficiscebatur. At caput regni et Strigonium evitare sibi melius est visum, quoniam contra vim militarem Matthiae se infirmiore sensit, seditiosi autem Hungari in numero expectato se non adiunxerunt. Sic deverticula petens ad



septemtriones occidentem se vertit, at hoc modo diiudicationem armorum quasi defugit. Portas castrī Nitriensis ei Iohannes Vitéz aperiri iussit. Castrum quidem sedes episcopalis fuit, at ipsum episcopatum Iohannes Vitéz in potestate habebat. Quoniam Matthias Strigonium obsidens impedivit, quominus vires Iohannis Vitéz et Casimiri unirentur, ducem autem seditiosorum separavit, expeditio filii regis Poloniae a primo cladi accipiendae destinata est (Fraknói, Mátyás p. 221; Teleki IV, pp. 259 sq.).

*Hunc dominus rex ... medio non subtraxisset* — Casimirus, postquam mercennarii Teutonici propter mercedes debitas at non receptas eum reliquerunt, ipsum autem una cum catervis Polonicis Matthias in castrō Nitriensi occlusit, se propositum nullo modo assequi posse vidit et ideo nocte diei 26 mensis Decembris anno 1471, ut Th. describit, castrum deseruit et per comitatum de Arva domum rediit (Teleki IV, pp. 265 sq.).

*solennem suam victoriam* — Matthias sine dubio bonum eventum assecutus est, qui autem victoria bellica, ut Th. dicit, nullo modo haberi potest. Laudatio auctoris nostri contraria est confessioni ipsius Matthiae, qui secundum epistolam die 18 mensis Ianuarii anno 1472 e castris prope Nitriam collocatis ad Zdenko Sternberg missam cum Polonis indutias fecit, eis abitum liberum concessit et nonnisi eam condicionem dedit, ne se recipientes regionem depopularent. At quoniam Poloni fidem fefellerunt, Matthias cum exercitu eos subsecutus est, tamen eos fugare satis habuit. Ceterum in castrō Nitriensi praesidium validum Polonorum remansit. Hoc Matthias expugnare ne temptavit quidem et vere anni 1472 inter se paciscendo eos amovere conabatur (Teleki IV, pp. 272 sq., 278 sq.).

*dominus rex ... in molestiam erectas* — Poloni, cum Casimirus belli initium fecit, castris in comitatibus Zempliniensi et de Sarus sitis potiti sunt et quidem eo modo, ut nonnulli barones seditiosi Hungarici, qui ibi habitabant, sic Nicolaus de Peren, Raynoldus de Rozgon in castra suarum familiarum praesidia Polonica receperunt. Haec munimenta omnia ineunte anno 1472, solo castrō Stropko (hodie Stropkov in ČSSR) excepto, iterum in potestatem Hungarorum redacta sunt. Castellanus Polonicus Iohannes Bielly castrum Stropko ex pactione Matthiae cum rege Casimiro iuncta anno 1473 reliquit quidem, tamen e Hungaria non decessit, sed cum conductis mercennariis, qui ex Austria expulsi erant, duo alia castra obsedit, praeterea duos alios montes praesidiis provisoriis munivit (Teleki IV, pp. 260, 273 sq., 314 sq.).

*funditus evertit* — Ad recipiendum munimenta a Polonis obsessa mensibus Novembri et Decembri anni 1473 Matthias ipse expeditionem duxit (Sebestyén p. 90). Res gestas Dlugossius (V, pp. 586, 595 sq.) et Antonius de Bonfinis (decas IV, lib. III, Bonfini IV, pp. 60 sq.) accuratissime describunt. Verba Th. de demolitione munimentorum adnotata nonnisi ad aggeres in summis montibus ductos referri possunt.

*Budam usque misit* — Captivos Polonicos Budam missos Antonius de



Bonfinis (l. cit.) memorat, excursionem autem Matthiae victoriam talem dicere, qualem Th. profert, non conatus est. Excursio tota in se magni momenti non erat. Eatenus tamen Matthias aliter in Polonos consuluit, ac in Iohannem Izkra et in Bohemos, quod Polonos non pecunia soluta persuasurus fuit, ut discederent vel mercennarii fierent, sed eos expugnando arma a se dedentibus adimi iussit et pro gladiis bacula manibus impertiendo sicut mendicos eos domum dimisit (Teleki IV, p. 338; narratio Dlugossii [V, p. 596] de corruptela castellani de Homonna [hodie Humenné in ČSSR] temptatio rei turpis occultandae videtur). Verba Th. trita usitataque conatum auctoris nostri testantur ipsum gloriam Matthiae extra modum augere studuisse.

*Dehinc ... penas exigere fecit* — Polonis expulsis catervae Hungarorum armatae in Poloniam irruperunt, ibi in finibus extremis sedem collocaverunt et praedabantur, captivos comprehendebant, vastationes factitabant (accuratissime Dlugossius V, p. 598). Petrus Eschenloer consentienter cum Th. excursionem describit: “Wan als die Polen in Hungern nechst taten, also schadeten die Hungern itzt in Polen und bezaleten sie wol” (P. Eschenloer, Geschichten der Stadt Breslau oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479, hrsg. v. I. G. Kunisch, Breslau 1827, II, p. 301). Quoniam ex hac excursionem consecutum est, ut colloquia de pacis conditionibus Hungariae cum Polonia anno 1473 incepta mense Ianuario anni 1474 renovarentur (Teleki IV, pp. 340 sq.), conici potest Matthiam impetu incepto regem Poloniae pressurum fuisse.

*Audivit ... novas res moliri* — Rex Casimirus IV., quamquam die 21 mensis Februarii anno 1474 cum Matthia pacem sempiternam fecit, die 13 mensis Martii foedus icit cum imperatore Friderico, qui iam biduo ante simili modo cum rege Bohemiae Wladislao constitutum fecit. Secundum duplicem constitutionem tres reges se obligaverunt, ut viribus unitis Matthiam aggredierentur, Wladislaum autem in regnum Bohemiae restituerent (Teleki IV, pp. 342, 351 sq.).

1015 *aulicorum suorum* — Rex aulicis (v. caput (196.) sent. 702), cum bellum faciendum erat, minorem vel maiorem summam pecuniae permisit, ut plures armatos ad militiam capessendam conducere possent. Aulici ergo partem stabilem banderii regii constituebant.

*stipendiarii militis exercitu* — Dum aulici partem illam exercitus praestiterunt, quae etiam saeculis XII—XIV extiterat, stipendiarii a rege conducti partem eius recentiore expleverunt. Reges antea quoque mercennarios in potestate habuerant, at nota recentior fuit, quod Matthias eos — non ad tempus — necessitate urgente conduxit, sed diutine secum retinebat. Hoc modo ei exercitus disciplina severe institutus, optime accinctus praesto erat, qui nominatione communi “exercitus niger” nominabatur (Tóth Z., Mátyás király idegen zsoldosserege. A fekete sereg [= Exercitus mercede conductus externus regis Matthiae. Exercitus niger], Bp. 1925).

*contra eum ducebat* — Numerus exercitus Hungarici octo milia, summum



decem milia capitum erat, numerus exercitus Polonorum sexaginta milia capitum putari potest. Numerus maior praestantiam qualitatis non significabat. Duo exercitus habitu inter se maxime differebant. Collatione exercitus Matthiae, exercitus Polonorum nulla disciplina coercitus, insurgens, e nobilibus comparatus erat.

*civitatis Wratislaviensis ... posuit castra* — Matthias Vratislaviam die 13 mensis Septembris advenit, vis militaris Polonorum tarde se congregans ineunte mense Octobri fines Silesiae transgressa est.

*Stephano de Zapolyia comite Scepusiensi perpetuo* — Fratres de Zapolya 1017  
— Stephanus et Emericus — e familia nobili in regione meridionali Hungariae, in comitatu de Posega habitanti orti sunt (Csánki II, p. 449). Emericus rebus oeconomicis agendis se dedit: simplex litteratus fuit, in universitate igitur non didicit, scholas in Hungaria frequentavit. Peritus res ordinandi esse debuit, Matthias eum plurimi aestimabat et beneficia in eum conferebat. Castro Iaicza capto gubernator Bosnae factus est, in Hungaria septemtrionali autem magnas pertinentias castrorum ut dona regia accepit atque iam primis annis 1460 comitatum perpetuum Scepusiensem adeptus est. Post familiam de Hunyad familia de Zapolya erat altera, quae comitatum perpetuum sibi possessionem familiae fecit (de momento muneris perpetui facti v.: MEKv I, p. 363). Quamquam honoribus dignitatibusque excellentissimis fungebatur, in posterum quoque non nisi "Emericus litteratus" nominabatur. Hoc ex narratione Petri Eschenloer eminet. Hic in opere suo nomina Hungarica auditu comperta adnotavit, inscius quaenam significatio eorum esset. Nominatio "Emericus litteratus (diacus)" (Hungarice Imre diák) apud eum "Emerdick" est (op. cit. II, p. 248). Emericus anno 1485 palatinus factus est (obiit anno 1487). Stephanus de Zapolya, quem Matthias gubernatorem Austriae nominavit, anno 1492 item palatinum adeptus est (obiit anno 1499).

*Congregato igitur ... bellum expeteret* — Th. partes expeditionis, ut eae 1015—1017  
auditu compertae sibi in notitiam venerunt, recte adnotavit, at rem ipsam non intellexit, mores autem Matthiae falso describit. Rex Hungariae secundum consilium belli prius evigilatum se gerebat. Dum adversarii ad bellum se parabant, Matthias regionem, ubi ipse cum coalitione contra ipsum formata in certamen descensusus fuit, ad proposita sua assequenda idoneam reddere maturavit. Eo consilio quoque, ut coniunctione cum Hungaria potiretur, castra in Silesia unum post alterum cepit, captivos crudeliter suspendi iussit, plurima castra, quorum robori ad resistendum apto diffidebat, demolienda praecepit, in ceteris autem catervas suas praesidio collocavit. Ita impetravit, ut tota Silesia maximam partem locorum munitorum in manu sua haberet. Deinde praecepit, ut regione tota incolae agrestes una cum instrumentis alimentisque congestis in civitates ingrederentur. Mercennarii rerum maxime periti exquirebant, an praeceptum perficeretur et ubi incolae villas suas rescindere noluerunt, ibi stipendiarum ipsi foveas, cellas penarias, doliaria ruperunt. Sedem defensionis rex



Vratislaviam constituit, ubi ipse quoque morabatur. Hic copias maximas congeri iussit, hic plaustra in modum castrorum fossis, saepibus, propugnaculis bene munita collocavit. Ceterum in castris nonnisi praesidium exiguum morabatur, robur exercitus regii locis munitis distributum erat. Hi praesidarii exercitum Polonorum ingredientem assidue vexabant. Impedire nequibant, quin exercitus Polonorum cum Wladislai exercitu, qui item e catervis insurgentibus compositus fuit, secunda parte mensis Octobris coniungeretur, sed communi imperio recti alter alterum adiuvantes multum detrimenti exercitui adversario intulerunt catervas cessantes post partem maiorem exercitus ex improvise aggrediendo. Tempestas autumnalis, mox hiems quoque vim militarem Casimiri deminuebat. Hic cum carragine sedecim ordinum Vratislaviam ingressus est, sed tormenta Matthiae timens ad castra Hungarorum propius accedere non audebat. Matthias item consulto impeditabat, ne commeatus exercitui Polonorum supportaretur. Vecturas frumentarias deinceps detinebat, comprehendi iussit, Stephano de Zapolya autem regionem Polonicam usque ad Posnaniam (hodie Poznań in Polonia) depopulari praecipiens impeditavit, ne inde vecturae frumentariae perferri possent. Eventum item notam totius expeditionis notarius Vratislaviensis Petrus Eschenloer praeclare descripsit: "Nicht hatten die Polen Matthiam und die Stat belärgert, sondern Matthias hatte sie belärgert" (op. cit. II, p. 314). Praestantia Matthiae toto processu excursionis dubia non erat, hanc praestantiam ipse a principio sentiebat. Ratione belli gerendi obsoleta medii aevi se abstinens magis exultam, recentiore rationem ingressus est, simul autem ingenio suo ad gubernandum nato exercitum mercennarium ad plura efficienda cogere potuit, quam pro numero exspectari posset. Cuncta momenta excursionis comprobant, quod Matthias pro certo habuit se exercitum Polonorum et Bohemorum numero multo maiorem devicturum esse. Rerum scriptores posteritatis, qui praeiudicatae opinionis accusari non possunt, de condicione eius similiter existimant. (Palacky V/1, p. 114: "Die Verhältnisse der jetzt kriegführenden Mächte glichen einigermassen denen, die ehemals in Böhmen zur Blütezeit der Taboriten und Waisen bestanden, als ein kleines Heer nicht sowohl durch physische Kraft, als Kunst und Kriegserfahrung über ungeheuerere bewaffnete Massen siegte. Jetzt standen Kunst und Erfahrung auf Seiten Matthias', der in Hinsicht auf Politik und Kriegsführung mit glücklichem Instinkte schon manche Grundsätze erriet, die erst in unserem Jahrhundert ein Gemeingut geworden sind". Caro V, pp. 392 sq.: "Niemals zeigte sich der seltene Verein von Begabung und rührigem Fleiss in Matthias glorreicher, als wenn er mit verhältnismässig geringen Mitteln einer grossen Gefahr gegenüberstand".) Th. quidem ipsam providentiam et rationem regis Hungariae non intellexit, cum putavit exercitum Polonorum ad Vratislaviam advenientem Matthiae pavorem iniecisisse atque tempus Matthiae necesse fuisse, dum dubitationem adversarii agnosceret et sibi statueret, quid faciendum esset.

1018 *Ubi et dominus rex ... delicata tractavit hospitalitate* — Die 15 mensis



Novembris anno 1474 convenit Matthias primum Casimirum, mox ipso postulante die sequenti Casimirum et Wladislaum. Colloquia nonnisi de indutiis ad breve quoddam tempus faciendis habita sunt. Disceptationes ad rei naturam pertinentes Vratislaviae legati adversariorum agebant. Pactio- nem certam quoque ipsi hi die 8 mensis Decembris constituerunt. Ex hac adversarii indutias in duos annos et sex menses conservandas in se receperunt (Teleki IV, pp. 393 sq.). Th. ergo pacem constitutam falso memorat et falso attribuit disceptationi, quam reges inter se habuerunt. Congruit tamen veritati, quod Matthias magna luxuria usus est, hoc modo suam potestatem demonstraturus et animos adversariorum obstupefacturus.

*Tandem abhinc rediens ... obsedit et expugnavit* — Munimentum terrenum et ligneum Sabacz (hodie Šabac in Iugoslavia) ad ripam meridionalem fluvii Savi, Belgrado ad occasum situm anno 1471 Turci improvisa cum celeritate exstruxerunt. Castrum ideo aedificatum est, ut catervis Turcorum praesidio esset, quae partem regni inter fluvios Dravum et Savum sitam vastabant et tunc iam non ad septemtriones, sed magis ad occidentem versus praedaturae vagabantur. Matthias primis diebus anni 1476 omnibus rebus accuratissime comparatis castro exercitum circumdedit et praesidium die 15 mensis Februarii ad deditionem coegit. Obsidionem ipse Matthias regebat. Quamquam secundum sententiam illius aetatis menses hiberni ad maiores res bello gerendas, praecipue ad castrum oppugnandum a primo incommodi sunt, tempestas Matthiae ideo non impedimento erat, quia exercitus non ex insurgentibus, sed e stipendiariis constitit. (Singulae res obsidionis bene notae sunt. Argumenta elaborata fontium v. Teleki IV, pp. 231, 441 sq.; Kupelwieser pp. 154, 159 sq.; Jorga, Osm. II, pp. 176 sq.; Fraknoi, Hunyadiak pp. 259 sq.; Babinger pp. 351, 353, 379 sq.) Superest etiam magnum poema quoddam aequale in lingua Hungarica conscriptum, quod obsidionem memoriae conservavit. De editione novissima textus poematis una cum quaestionibus huic coniunctis v. Imre S., A Szabács viadala (= De obsidione Sabacz), Nyelvészeti tanulmányok (= Studia linguistica), 4, Bp. 1958. De consiliis Matthiae de Hunyad, quae ipse in imperium Turcicum habebat, v. novissime Rázsó Gy., Hunyadi Mátyás török politikája (= Consilia Matthiae de Hunyad in imperium Turcicum), HK N. S. 22 (1975) pp. 305 sqq.

*Post hec ... manu aggressus est* — Bellum inter Matthiam et imperatorem 1019 Fridericum anno 1477 ortum est. Matthias impetu facto finem sibi proposuit, ut Fridericum, qui Wladislaum regem Bohemiae probavit, dignitate principis electoris exornavit et huic dignitati Viennae iuste etiam praefecit, ad sententiam commutandum adduceret. Celeriter proeliis secundis usus est. Viennam ab utroque circumveniens praeter loca munita totam Austriam inferiorem occupavit. Friderico ea condicione pacem dedit (anno 1477), ut hic diploma inaugurale Wladislai rescinderet, item simile diploma regi Hungariae edendo eum regem Bohemiae agnosceret. Matthias tunc semper



sperabat fore, ut ipse ut princeps elector imperio Romanorum (Teutonico) insertus concordissime cum imperatore alterum altero invicem adiuvando Turcos reiceret. Ideo quoque condiciones mites placidasque praedixit. Aliquot annis peractis sibi intellegendum fuit spem suam falsam esse. Consilia in rebus politicis tunc novam rationem inierunt. Posthac potestatem familiarem aucturus fuit, regna, quae iam adeptus erat atque ea, quae deinde imperio suo subicere posse sperabat, partes imperii novi facturus fuit. Cum imperatore iam non una agere, sed illum regnis spoliare studebat. Quamquam dimicatio recentior cum Friderico III. iam anno 1480 inceperat, in bellum verum nonnisi anno 1482 formata est. Imperator talem vim militarem non possidebat, ut in acie dimicando adversarium retinere temptaret, at progressionem Matthiae, ad suum regnum amplificandum obsidiones retardabant, quae ab exercitibus saeculi XV generaliter summam vim adhibendam postulabant. Hanc excursionem Matthiae castra et civitates munitae gradatim captae demonstrabant. (Res gestas accuratissime describit K. Schober, *Die Eroberung Niederösterreichs durch Mathias Corvinus in den Jahren 1482—1490* [Sonderabdruck aus den Blättern des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich, Jahrg. 1879], Wien 1879, pp. 29 sq.; Vancsa II, pp. 496 sq., 513 sq.)

*Ubi, licet pluries ... sue subdidit dominationi* — Tota Austria inferior — Vienna et Nova Civitate (hodie Wiener Neustadt in Austria) captis — omnino in dicionem Matthiae redacta est. Ad fines occidentales, in ripa ulteriore fluvii Anesi, iam in territorio Austriae superioris mercennariorum dux quidam Matthiae, Guilelmus Tettauer castra munita aedificari iussit. Haec castra duplici causa aedificata sunt: partim ut a Matthia in Austria inferiore parta firmarent, partim ut simul initio essent progressioni ad occasum pergendae. In Stiria et in Carinthia ad tempus confinium Hungariae adiacens occupatum est et quamquam catervae Matthiae incursionibus tota valle fluvii Murae vagabantur et usque ad locum huius extremum, supra altitudinem mille metrorum situm, ad villam Mauterndorf quoque pervenerunt, incursiones nonnisi explorationes haberi possunt.

*Inter quas et civitates ... expugnatas vi cepit* — Matthias Viennam anno 1485, Novam Civitatem aestate anni 1487 cepit, postquam expeditionem exercitus imperialis ad Novam Civitatem liberandam haud facile congregati nullo negotio amovit. Pars haud exigua membrorum consilii civitatis Viennae iam tempore obsidionis causam regis Hungariae sequi coeperant.

*Discite, mortales ... vincere cuncta solet* — Walther non memorat.

1020 *Nec aliquando Machumetes ... redierit in terram* — Verba Th. ad bellum Mahumeti II. anno 1476 ductum referuntur. Sultanus cladem beglerbegi Rumeliensis vindicaturus, quam hic anno priore ab exercitu vaivodae Moldaviae Stephani Siculis aucto acceperat, ipse in Moldaviam duxit. Die 26 mensis Iulii proelio atroci resistentiam Stephani infregit, caput Moldaviae Suceavam inflammavit, sed antequam castra expugnata essent, regnum raptim reliquit (Jorga, *Osm. II*, pp. 172 sq., 178 sq.). Matthias in epistula ad



principem electorem, ducem Saxoniae die 15 mensis Novembris anno 1476 missa bellum interruptum ad id ascribit, quod ipse exercitum sexaginta milium capitum in eum misit, quo audito sultanus “obsidione soluta relictis tormentis et multis impedimentis turpem se convertit in fugam nec respiravit, donec iter, quod pluribus ebdomadis intrando absolverat, triduo confecit rursusque Danubium remeavit, nec destitit, quo ad Constantinopolim rediit” (Fraknói, Lev. I, p. 355). Matthias in litteris donationalibus die 5 mensis Iunii anno 1477 editis laudi iudici curiae Stephano de Bathor tribuit, quod aliis adiuvantibus “Turcorum imperatorem fudit et in turpem fugam convertit” (Teleki, XII, p. 23). Narratio Th. et cancellariae Hungaricae nimia videtur, etiam Jorga talem putat, at Dlugossius quoque fugam Mahumeti memorat — quamquam secundum ipsius sententiam sultanus fama de praeparationibus Casimiri allata exterritus erat (V, p. 647 sq.). —, immo secundum opinionem Georgii Sphrantzes quoque sultanus “victus magis quam victor rediit” (Chronicon IV, 23, CSHB, Bonn 1838, p. 451). Babinger (pp. 384 sq.) apparationi Hungarorum nullas partes tribuit et causam receptus Mahumeti nonnisi inopiam rerum frumentariarum dicit. Ex enarratione Babinger patefit, quod Mahumetus Hadrianopolim advectus exercitum contra consuetudinem non dimisit, sed ut impediret impetum Matthiae contra castrum Zendrew expectatum, quiete decem dierum militibus data totam vim militarem per Sophiam ad Belgradum incedere iussit, ipse quoque cum copiis usque ad regionem Naissae procedebat et nonnisi tunc acquievit, cum sibi persuasit impetum Hungarorum contra Serbiam haud timendum esse. Hoc ultimum momentum belli et ea res, ex qua Mahumetus non prius, quam die 22 mensis Decembris Constantinopolim reverti potuit, affirmant sultanum ab exercitu Hungarico graviter sollicitatum esse.

*victoriosum quidem ... Atile, victoria, regis* — In *a*<sub>2</sub> poema et enuntiatio 1020—1021  
 antecedens sic contrahuntur: “victoriosum quidem hunc hominem ut secundum Atilam reddidere fata”. Ad contractionem adhibendam officina typographica necessitate adducta est: nonnisi poemate omissa contigit, ut textus chronici in parte ima paginae finiretur. Sine omissione poematis quinque versus in latum sequens transferri debuissent, ab hoc tamen typographus aversus est. Atqui liber hic non est finitus, quoniam opus Rogerii ut appendix addita sequitur, at huius exordium, sicut in *b* quoque factum est, typographus in pagina nova capturus fuit. In libro interiore pagina quaedam, quae sine quinque versibus vacua et manca est, praetermodum mira et e conspectu typographi iure reprehendenda fuisse. Typographus quaestionem sibi ita solvit, ut ex quinque versibus singulos in paginas ultimam et paenultimam coartaret. Nullo modo conspicitur, quod hae paginae versus non duodequadraginta, ut ceterae paginae libri, sed undequadraginta versus habent. At textus ita quoque tribus versibus amplius erat, quam debuisset. Hic sola abbreviatio auxilio esse potuit. Poema omittere facillimum visum est. Summam tamen poematis corrector



tribus vocabulis: “ut secundum Atilam” insertis excellenter conservavit. Contractio testimonium ingenii correctoris est, simul etiam affirmat, quae sententia in opinione communi Teutonorum de Matthia formata sit. Corrector certe ideo summam poematis corripere potuit, quia non solum in Hungaria Matthias cum persona Attilae comparabatur (Mályusz 1967, pp. 2 sq.).

1022 *Domus thauernicalis* — Scilicet illa sedes palatii regii, in qua res pretiosissimae aulae regiae Budensis, vasa escaria aurea et argentea, at simul libri regii cancellariae et diplomata maximi momenti, utpote et foedera pacis servabantur (Csánki I, p. 6; Idem, op. cit. Száz. 17 [1883] 775).

*tantis apparatibus ... gloriosus fuisse credatur* — Anno 1483 legatus papae cum admiratione de vasis aureis et argenteis artificiosis, de vestimentis auro, gemmis et margaritis ornatis, de tapetibus rettulit et ea quinquaginta currus ponderosa aestimavit (Fraknói II, p. 178. De luxuria in aula Matthiae exculta v. Csánki op. cit. Száz. 17 [1883] 635 sq.; Elekes L., Királyi és főúri udvar [= Aula regia et aulae baronum], Magyar művelődéstörténet [= Historia humani cultus civilisque Hungarorum], szerk. [red.] Domanovszky S., Bp. [1939], II, pp. 243. sq.).

*Huic rei testimonio ... Olomucensi celebrata* — Conventus principum mense Iulio anni 1479 habitus est et momentum ultimum fuit pacis Bohemorum cum Hungaris anno priore longis disceptationibus compositae, quae pro indutiis anno 1474 Vratislaviae factis substituta hoc modo coniunctionem duorum regnorum constituit: Matthias et Wladislaus pari iure reges Bohemiae appellantur et regnant in territoriis, quae in manu habent, at Matthia mortuo Wladislaus vel huius heredes ea, id est Moraviam, Silesiam et Lusatiam quadringentis milibus florenorum persolutis redimere possunt (Fraknói, Mátyás pp. 269 sq.). Aciem mentis aequalium non aliter ac Th. luxuria a Matthia exculta praestrinxit. Dux Saxoniae se luxuriam huic similem nunquam vidisse confessus est (Fraknói, Mátyás p. 272), Petrus Eschenloer (op. cit. II, 401) autem admirationem his verbis expressit: “Jederman sagete, dass uf Erden niemand lebendig were, der solche Herlichkeit und Zirheit hette gesehen; es solde wol davon ein ganzes Buch geschriben werden” (cf. Teleki V, pp. 97 sq.).

*ut quondam Persarum ... rerum ostendisse cogitetur* — Esther I, 1, 3, 4: In diebus Assueri ... fecit grande convivium cunctis principibus ... Persarum et Medorum inclytis ... ut ostenderet divitias gloriae regni sui. Mirum in modum Petrus Eschenloer, qui liber a Th. opus suum conscripsit, pari similitudine narrationi auctoris nostri usus est, ex qua re ambos similiter atque uno modo eruditos litteratosque esse coniectari potest: “Jederman sagte, daß König Aßverus, noch Alexander noch keiner, ie uf Erden kommen, solche teuer Köstlichkeit gehabt hette” (op. cit. II, p. 401).

1023 *Innumeram autem ... visa sint per neminem* — Th. certe suas causas habebat, cur rem tormentariam symbolum potestatis Matthiae putaret. Res tormentaria aetate Matthiae differentiam qualitatis inter vires militares



feudales regis atque baronum significabat. Equites loricos barones ac rex aequae habebant, illi tamen talem rem tormentariam non possidebant, qualis cum re tormentaria regis contendere potuisset. Regi praestantiam supremam id attulit, quod tormentis civitatum sibi ipsi subditarum et horum exercendorum peritis fabris uti potuit. Etiam possessores latifundiorum emolumentis novae armaturae uti conabantur et ineunte saeculo XVI castra propria tormentis iam magis instructa erant, quam castra regia in confiniis regni exstructa (Iványi op. cit. HK 27 [1926] 153 sq., 162), tempore tamen Matthiae praestantia regis non erat in controversiam vocata. Copia tormentorum, ut recensio quaedam anno 1475 conscripta (Óváry L., Mátyás király szárazföldi s vízi haderejének leírása az 1479-i hadjáratból [= Descriptio copiarum pedestrium navaliumque regis Matthiae in bello anni 1479], TT 1885, 764. Cf. Gyalóky J., Mátyás király a hadszervező és a hadvezér [= Rex Matthias, ordinator exercitus componendi et dux exercitus], MEKv I, pp. 235, 244 sq.) praesentat, et numero et vi magni momenti erat.

*acta fuere* — Enuntiationem cum declaratione Petri Ransani comparans interpretatur I. Hegedűs (Raguzai emlékbeszéd Mátyás király felett [= Laudatio de rege Matthia Ragusii habita], ItK 15 [1905] 319 sq.), at non animadvertit opus, quod regina Beatrix Petro Ransano tradiderat, idem esse ac chronica Th.







# INDEX NOMINUM

COMPOSUIT  
PAULUS PELLE

Index noster continet nomina propria et ex eis derivata adiectiva,  
quae in commentariis reperiuntur.







## A

- Aachen v. Aquisgranum  
 Aba genus Hung. 24, 50, 354  
 Aba Pulcher sive Magnus dux exercitus Hung.  
 50, 51.  
 Abaúj com. Hung. 106, 185, 278, 356  
 Absorum ins. (h. Lošinj) 155  
 Acephalus codex v. Codex Acephalus  
 Acha, de (Acsai) fam. Hung. 72.  
 Acsai v. Acha, de  
 Actica (Attica) regio Graeciae 243  
 Adam primus homo (cf. Adamitae) 260, 261  
 Adamitae haeretici Bohemi 260, 261, 262, 263  
 Adamus (Adam) de Vicecomitatibus (Visconti)  
 dux 130  
 Adiuga v. Aduiga  
 Adolphus Nassoviensis rex Teutoniae (1292—  
 1298) 25, 38  
 Aduiga (Adiuga, Hedvig) f. Ludovici I. regis  
 Hung. 156, 193, 194, 195, 238, 240  
 Aegaeum mare 243, 248  
 Aegidius Romanus philosophus et theologus  
 († 1316) 88, 196, 197  
 Aeneas Silvius scr. hist. († 1464) 7, 9, 15, 198,  
 200, 240, 243, 244, 246, 247, 251, 252, 253,  
 260, 261, 262, 263, 292, 295, 296, 297, 315,  
 318, 327, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340,  
 341, 343, 361, 362, 366, 367, 368, 370, 371,  
 372, 373, 374, 375, 377, 379, 380, 381, 382,  
 383, 386, 402, 403, 406, 408, 414  
 Aetolia regio Graeciae 295  
 Africa 98  
 Agnes Puchaim uxor Stephani Lackfi 163  
 Agnes Talleyrand uxor Johannis ducis Dyr-  
 rachii 124  
 Agria (Eger) op. Hung. in com. Hevesiensi 19,  
 299, 300  
 Agriense capitulum 76  
 Agriensis canonicatus 133  
 — canonicus 185  
 — ep. 26, 28, 90, 159, 185, 240, 299, 301, 304,  
 316, 341, 355, 369  
 — episcopatus 159, 304  
 — praepositoria dignitas 218  
 — praepositus 26, 240  
 Aiud v. Egyedinum  
 Akus genus Hung. 24, 38, 62, 132, 347  
 Akus magister, praepositus Budensis, cancella-  
 rius reginae († 1272) 212  
 Akzamiith v. Petrus Akzamiith  
 Aladarius iudex curiae (1309) 54  
 — f. Aladarii iudicis curiae 54  
 Alba v. Alba Regalis civitas  
 — Ecclesia (Fehéregyház, Wywar, h. Holič)  
 op. Hung. in com. Nitriensi 29  
 — Julia v. Alba Transsiluanensis  
 — Regalis civitas (Alba, — Regia, Albensis civi-  
 tas, h. Székesfehérvár) op. Hung. in com.  
 Albensi 18, 23, 38, 39, 47, 203, 217, 228, 287,  
 288, 302, 304, 305, 308, 316, 343  
 — Regia v. Alba Regalis civitas  
 — societas 174  
 — Transsiluana v. Alba Transsiluanensis  
 — Transsiluanensis (Alba Transsiluana, Giiw-  
 lafeierwar, Gyulafehérvár, h. Alba Iulia)  
 op. Transylvaniae 70, 94, 322, 323, 383, 412  
 Albania regio Europae 273, 295, 333, 335, 348,  
 349, 350, 382, 415  
 Albaregalis locus cathedralis 91  
 Albense claustrum 70  
 Albensis basilica 9, 217, 218  
 — civitas v. Alba Regalis civitas  
 — com. (Fehér) com. Transylvaniae 305, 323  
 — com. (Fejér) com. Hung. 54  
 — congregatio generalis 229, 297  
 — domus Johannitarum 53  
 — ecclesia 69, 219, 303  
 — — v. Alba Transsiluanensis  
 — fam. Hung. patricia 301  
 — praepositura 44, 69  
 — praepositus 30, 159  
 Alberico da Barbiano v. Albericus  
 Albericus (Alberico da Barbiano) comes, imp.  
 exercitus Siciliensis 220  
 Albertus marchio Brandenburgensis (1414—  
 1486) 362  
 — Achilles f. marchionis Brandenburgensis 293  
 — Dürer pingendi artifex (1471—1528) 267, 288  
 — I. (Habsburg) dux Austriae (1283—1298)  
 rex Teutoniae (1298—1308) 25, 32, 33, 38,  
 41, 219  
 — II. (Habsburg) dux Austriae (1336—1358)  
 , 150, 151, 162, 163



- III. (Habsburg) dux Austriae (1349–1395) 162, 170
- IV. (Habsburg) dux Austriae († 1404) 289
- V. (Habsburg) dux Austriae v. Albertus rex Hung.
- (Habsburg) rex Hung. (1437–1439), ut dux Austriae – V., ut rex Teutoniae – II. 20, 175, 257, 278, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 314, 315, 342, 362
- VI. (Habsburg) dux Austriae († 1463) 304
- Hohenzollern comes castri Norimbergensis 159
- Puchaim locumtenens Argoviae et Thurgoviae 163
- de Sarteano monachus ordinis Franciscanorum 385
- Albia v. Nandoralbense castrum
- Albis (h. Elbe, Labe) fl. Europae 424
- Albornoz cardinalis Bononiae 161
- Albricus v. Albericus
- Áldásy, A. 18, 205, 207, 279, 284, 285
- Aldebergiensis universitas 265
- Alemania v. Almania
- Alexander imp. Bulgariae (1331–1371) 167
- VIII. papa (1689–1691) 385
- pater Iohannis Chelen de genere Akus 62, 152
- Bonus (Alexandru cel Bun) princeps Moldaviae (1401–1432) 325
- Magnus rex Macedonum (336–323) 53, 87, 309, 374
- (Nicolae-Alexandru) f. Bazarad, vaivoda Transalpinus 91, 93, 95, 96, 168, 171
- Alexandria op. Aegypti 178
- Alexandrina ducissa Tesseniensis, uxor Ladislai de Gara palatini Hung. 411
- Alexandru cel Bun v. Alexander Bonus
- Alexius Angelus imp. Thessaliae 415
- 'Alî-Beg (cf. Michal-oghlu 'Alî-Beg) 415, 416, 417, 418
- Almani hab. Almaniae 392
- Almania (Alemania) regio Sueviae 366
- Almanicus animus 374
- Almanus quidam (cf. Fridericus Lomberger) 396
- Alpes m. Europae 151
- Alphonsus V. Aragoniensis rex Neapolis et Siciliae (1416–1458) 347
- Alsáni v. Valentinus de Alsan
- Alsólendva (h. Lendava) op. Hung. in com. Zaladiensis 112, 115, 116, 313
- Altmann, W. 7, 20, 287, 288, 293
- Aluta (Olt, h. Oltul) fl. Daciae 65, 237, 246
- Amnaş v. Omlas
- Amrates (Amurates, Murad) I. imp. Turcorum (1359–1389) 243, 349
- (Amurates) II. imp. Turcorum (1421–1451) 259, 294, 295, 318, 321, 326, 329, 332, 338, 340, 347, 349, 359, 366
- Amurates v. Amrates
- Anagnia (h. Anagni) op. Latii 31
- Anastasia uxor Andreae I. regis Hung. 222
- Anatolia v. Natulia
- Anatoliensis exercitus Turcorum 329
- Anatoliensis exercitus Turcorum 330
- Anatoliensis locumtenens 342
- Andegavenses fam. 10, 13, 15, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 40, 42, 48, 71, 73, 74, 83, 87, 100, 103, 106, 123, 133, 146, 191, 198, 210, 211, 233, 275
- reges Hung. 16, 74, 303
- Andegavensis domus 32, 199, 204, 211
- Andreae, S. monasterium prope Visegrad 222
- Andreanum privilegium Saxonum 93, 94
- Andreas ep. Agriensis (1275–1305) 26
- ep. Varadiensis († 1345) 76
- f. Caroli I. Roberti regis Hung., rex Siciliae († 1345) 59, 61, 67, 74, 75, 76, 77, 97, 98, 100, 102, 104, 105, 116, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 197, 209
- magister tavernicorum 25
- plebanus de Sarus 70
- I. rex Hung. (1046–1060) 222
- II. rex Hung. (1205–1235) 32, 93, 110, 222
- III. rex Hung. (1290–1301) 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 40, 43, 46, 47, 53, 54, 67, 182, 219
- (Andrea) Contareno dux Venetorum (1367–1382) 153
- de Angulo (Damnulo, Dandulo) dux Venetiarum (1343–1354) 148, 149
- Bothos (Botos) de Harapk comes Temesienensis (1440) 302, 310, 311
- (Endre) magister vicecancellarius regius, praepositus Albensis 69
- I. Lackfi comes Siculorum, vaivoda Transylvaniae etc. (1336–1359) 108, 133, 145, 241
- II. Laczkfi de Döbrököz (Debreköz) (1397–1399) 206, 256
- de Palatio clericus 339
- Pongracz (Pongrác) de Dengeleg magister pincernarum regalium (1464) 416
- S. apostolus 59
- W. 181
- Anesus (h. Enns) fl. Austriae 432
- Angelov, D. 13, 167
- Angli g. Angliae 247, 264



- Anglia regio Europae 245, 277, 374  
 Anglicaec copiae 174  
 Anglici balestrarii (arcuballistarii) 174  
 — milites 174  
 Anglicus capitaneus generalis 174  
 — motus antipapalis 259  
 Angyal, D. 7, 332, 333, 334, 335  
 Anianensis prior v. Auranae prior  
 Anna f. Belae IV., uxor Rastislai 29  
 — f. Johannis regis Boh., ducissa Oswiecimien-  
 sis 59, 66  
 — f. Ladislai de Gara 395  
 — uxor tertia Caroli IV. 169  
 — de Cilia f. Hermanni comitis Ciliae, mater  
 Ladislai de Gara 302, 395  
 Annales Danduli 148  
 — Iuvavenses 42  
 — Osterhovenses 41  
 — Polonorum 57  
 — Russici (Povest' vremennyh let) 65  
 Anonymus (P. magister) notarius regis Belae  
 III., scr. Gestorum Hung. 9, 198  
 Anonymus Minorita 88  
 Anselmus aep. Cantuariensis (1033—1109) 269  
 Anthonius (Antonius) ep. Chanadiensis  
 (1290—1306) 26, 39  
 — (Antonius) Nagy de Buda rebellis Hung.  
 († 1437) 281, 283  
 Antiochia op. Syriae 87  
 Antonius v. Anthonius ep. Chanadiensis  
 — de Bonfinis historicus regis Matthiae (c.  
 1425—1502) 8, 56, 121, 183, 272, 305, 322,  
 323, 324, 326, 374, 375, 379, 382, 390, 400,  
 406, 408, 415, 419, 421, 427  
 — Nagy de Buda v. Anthonius —  
 — Verancsics historiographus (1504—1573) 422  
 Ányos, L. 394  
 Aperiaseium (Eperjes, h. Prešov) op. Hung. in  
 com. Sarus 50, 354  
 Apollo (Sol) deus solis, f. Hyperionis titani 212,  
 368  
 Appenninorum paenins. 209  
 Appony, de (Apponyi) fam. 99  
 Apponyi v. Appony, de fam.  
 Aprodictus Kikullew v. Johannes de Kykullew  
 Aprutii montes It. 121, 145  
 Apulia regio Italiae 74, 98, 103, 125, 127, 132,  
 134, 209, 249  
 — (falso) v. Opulia  
 Apulienses sectatores 128  
 Aquae Calidae Inferiores (Inferiores Thermae,  
 h. balnea Rudas et Rác nominata) prope  
 Budam 403  
 — Calidae Superiores (Superiores Thermae,  
 Felhévíz) prope Budam v. Termarum op.  
 Aquila op. Italiae 121, 122, 134  
 Aquilani hab. op. Aquilae 121  
 Aquileia (h. Aquilegia) op. Venetiarum 76,  
 144, 151, 156  
 Aquileiensi patriarcha 113, 150  
 Aquisgranenses mercatores 184  
 Aquisgranensia opera aurificum 185  
 Aquisgranensis civ. v. Aquisgranum  
 Aquisgranum (civ. Aquisgranensis, h. Aachen)  
 op. Germaniae 84, 183, 184, 185, 266, 284  
 Arabes g. Arabiae 98, 309  
 Arabica lingua 87  
 — translatio 87, 374  
 Arabicum speculum regis 87  
 — vocabulum 65  
 Arad com. Hung. 58, 108  
 Aragonia regio Hispaniae 29, 75, 120, 277  
 Aranyosmarót (h. Zlaté Moravce) op. Hung. 61  
 Arba (h. Rab) ins. et op. Dalmatiae 99, 155  
 Archivum Nationale Hungaricum 10, 17, 381  
 — Publicum Monacense 69  
 Arctophylax (Bootes) caeli signum septemtrio-  
 nale 425  
 Aretium (h. Arezzo) op. Etruriae 207  
 Arezzo v. Aretium  
 Argau v. Argovia  
 Argentoratensis chronographus 105  
 Argovia (h. Argau) regio Helvetiae 163  
 Argyas (h. Curtea de Argeş) castrum in Trans-  
 alpina terra 68  
 Ariminium (h. Rimini) op. Umbriae 122, 285  
 Aristoteles philosophus (384—322) 87, 196, 197  
 Arnaldus de Brusaco aep. Beneventanus  
 (1332—1344) 100  
 Arnpeck, V. 81  
 Arpad dux Hung. († 907) 11  
 Arpadiana aetas 10, 11, 12, 14, 42, 109, 192,  
 210, 308, 344, 394  
 — domus, fam. Hung. 19, 30, 42  
 — stirps 11, 16, 17, 38, 71, 83, 113, 196, 210, 303  
 Arva com. Hung. 67, 68, 427  
 Arwa, de, comes 357  
 Aschbach, J. 7, 194, 274  
 Ascoli Satriano v. Asculum Satrianum  
 Asculum (Exculium, h. Ascoli Piceno) op. Pi-  
 ceni 127, 128  
 Asculum Satrianum (h. Ascoli Satriano) op.  
 Apuliae 137, 138  
 Asia 332, 339  
 Asia Minor 212, 337, 425  
 Asiatica castra 381  
 Asiaticus exercitus 246



- Asolo v. Asulum  
 Assuerus rex Persarum 434  
 Asszonyfalva villa Hung. in com. Castri Ferrei 314  
 Asulum (h. Asolo) op. Venetiarum 151, 152  
 Athenienses hab. Athenarum 383  
 Atheniensis legum lator (cf. Solon) 383  
 Atheniensis tellus 383  
 Athlamus dux Tartarorum 109  
 — fam. Cumana 109  
 Atila (Attila) rex Hunnorum († 453) 219, 433, 434  
 Atiya, A. S. 245  
 Atlamyš nomen personae Turcicum 109  
 Attica v. Actica  
 Attila v. Atila  
 Auersa (Auersana civitas, Aversa) op. Campaniae 119, 123, 124, 127, 129, 133, 138, 139, 140, 141, 142  
 Auersana civitas v. Auersa  
 Augusta Taurinorum (h. Torino) op. Italiae 151, 156, 205  
 Augusta Treverorum (h. Trier) op. Germaniae 258  
 Augustinus, S. ep. Hipponensis († 430) 180  
 Auinio (Avinio, h. Avignon) op. Francogalliae 67, 70, 99, 100, 101, 102, 103, 123, 131, 135, 144, 146, 147  
 Aurana (Vrána, h. Biograd) op. Dalmatiae 149, 207, 227  
 Auranae prior (Anianensis prior) 141, 207, 208, 276, 317, 368  
 Auranae prioratus 141, 207, 317, 319, 348  
 — viceprior (v. Balduinus Cornuto)  
 Auranensis ordo militaris Sancti Iohannis 141  
 Aurelianensis dux (cf. Ludovicus dux Aurelianensis) 193, 205, 213, 253  
 Ausonia regio Italiae 211  
 Asoni incolae Italiae mediae et meridionalis 211  
 Australes hab. Austriae 361  
 Austria regio Europae 12, 25, 41, 78, 81, 99, 115, 126, 150, 151, 155, 156, 158, 163, 169, 170, 184, 194, 195, 219, 245, 288, 289, 315, 327, 346, 358, 361, 362, 387, 395, 413, 416, 419, 426, 427, 429, 431, 432  
 Austriaca instituta 179  
 Austriacae provinciae Franciscanorum 292  
 — res 10, 374  
 Austriaci barones 368, 387, 404  
 — historiographi 233  
 Austriacum propositum nuptiale 195  
 Austriacus chronographus (v. et Thomas Ebendorfer) 373, 396  
 — poeta armorum 150  
 Avala collis prope Belgradum 319  
 Aversa v. Auersa  
 Aversana tragoedia altera 125  
 Aversanum castellum regium 124  
 — castrum 140  
 Avignon v. Auinio  
 Avinio v. Auinio  
 Avinionensis curia 98  
 — legatus 102  
 — papa 75, 199, 204, 211  
 Azincourt v. Azincurtum  
 Azincurtum (h. Azincourt) op. Francogalliae 264

## B

- Babilna v. Babolna  
 Babinger F. 8, 319, 320, 321, 322, 324, 328, 329, 330, 332, 333, 334, 338, 340, 341, 347, 349, 350, 359, 360, 361, 366, 367, 369, 370, 371, 372, 374, 375, 376, 379, 380, 382, 383, 415, 417, 420, 431, 433  
 Babolna (h. Babilna) villa Hung. in com. Zolnok interiore 282  
 Bachiense capitulum 134  
 Bachienses partes trans Danubium 311  
 Bachiensis canonicus 76  
 — com. Hung. 175, 208, 311  
 Bachmann, A. 8, 105, 107, 404, 413  
 Badensis marchio 362  
 Bagen v. Bager  
 Bager (Bagen, Bageri, Bagun) pater Stephani, comes Zaladiensis 54  
 Bageri v. Bager  
 Bagun v. Bager  
 Baia v. Baniia  
 Baiazetes v. Pasaiithes  
 Bajmóc (h. Bojnice in ČSSR) castrum et op. Hung. in com. Nitriensi 132  
 Bakonia v. Bakonium  
 Bakony v. Bakonium et Bokon, de  
 Balaban gubernator Tokatensis 329, 330  
 Balanyi, Gy. 186, 379, 380  
 Balassa fam. Hung. 68  
 Balcanica paenins. 114, 187, 188, 233, 337, 349  
 Balcanici conatus 170  
 — principes 338  
 Balduinus Cornuto fr. viceprior Johannitarum 141, 149  
 Balics, L. 8, 27, 70  
 Bálint, Cs. 85  
 Balog genus Hung. in com. Gemerieni 66, 106, 300  
 — (h. Blh) rivus Hung. in com. Gemerieni 356  
 — , Sz. 179



- Balogh, J. 221  
 Balticum mare 358  
 Baluzius, St. 49  
 Banabos falsa forma nominis Barnabos 161  
 Bancha villa Hung. in com. Bachiensi 208  
 — (Bánca) genus Hung. 208  
 Bánca v. Bancha  
 Banfi, Fl. 276  
 Bánfi (Bánffy) de Losonc de genere Tomaj  
 fam. Hung. 8, 278, 348  
 Bania v. Baniia  
 Baniia (Bania, Moldvábánya, h. Baia) op. Moldaviae 423  
 Barabás, S. 8, 11, 18  
 Baran, W. 17  
 Baraniensis com. Hung. (h. Baranya) 173, 175, 198, 251, 311, 313  
 Baranya v. Baraniensis com. Hung.  
 —, de, comes 108  
 Baranyai, B. 289, 290  
 Barbara (Borbála) uxor Sigismundi 257, 266, 279, 284, 287, 289, 301, 302, 314, 315, 386, 395, 396  
 — f. Nicolai de Gara 310  
 — de Ozora uxor Philippi Scolari (Pipo de Ozora) 275  
 Barcaság v. Borza  
 Bardejov v. Barthpha  
 Bardi fam. bancalis 33  
 Bari v. Barum  
 Barletta v. Barletum  
 Barletum (h. Barletta) op. Apuliae 135, 137  
 Barnabo (Bernabos) Visconti vicecomes Mediolanensis (1354—1385) 161, 200  
 Barsa genus Hung. 38, 39, 40, 54  
 Barsiensis com. Hung. 61, 63, 64  
 — comes 64  
 Bártfa v. Barthpha  
 Bártfai Szabó, L. 220  
 Bartholomaeus legatus papae, ep. Traguriensis (1349—1361) 146  
 — (Bartolomeo della Capra) aep. Mediolanensis 284  
 — de Bathor procer Hung. 293  
 — Tot f. Laurentii magister pincernarum regali Hung. (1351—1352) 115, 132  
 Barthpha (Bártfa, h. Bardejov) op. Hung. in com. Sarus 354, 398, 406  
 Barthphenses hab. op. Barthphae 411  
 Bartoniek, E. 8, 90, 91, 92, 148, 196, 218, 301, 309  
 Barum (h. Bari) op. Apuliae 102, 135  
 Basarab v. Bazarad  
 — II. f. Dan, vaivoda Valachorum (c. 1442) 324  
 Basaraba v. Bazarad  
 Basilea (h. Basel) op. Helvetiae 181, 223, 285, 306  
 Basiliensis synodus 261, 264, 265, 287  
 Basili, S., ordo 222  
 Basilitae monachi Graeci 222  
 Bassanum (h. Bassano del Grappa) op. Venetiarum 151  
 Baštav, S. 366  
 Baszaraba v. Bazarad  
 Báta v. Batha  
 Bátaszék v. Zek  
 Batavia regio Europae 105  
 Batenses reliquiae 267  
 Batensis abbatia 267  
 Batha (h. Báta) op. Hung. in com. Tolnensi 267  
 Bathor, de v. Báthori  
 Báthori (de Bathor) fam. Hung. 76  
 Bátmonostori Töttös v. Töttös de Bátmonostor  
 Bátor de Rusca fam. Hung. 275  
 Battyán, I. 271  
 Bauaria (Bavaria, Bayern) regio Europae 37, 38, 39, 81, 211, 293, 362, 387, 392  
 Baumgarten, F. 116, 117  
 Bavaria v. Bauaria  
 Bavarica chronica 81  
 Bavaricus archivarius 69  
 Bavarinus dux Bavariae 38  
 Bavarus populus 52  
 Bayern v. Bauaria  
 Baza v. Bozwtha  
 Bazaköz territorium Croatiae 226  
 Bazarabus v. Bazarad  
 Bazarad (Basarab, Basaraba, Baszaraba, Bazarabus, Bozorabus) vaivoda Valachorum († 1352) 65, 66, 68, 69, 72, 73, 95, 96, 108  
 Bdyn v. Bodon  
 Beata Virgo v. Maria, S.  
 Beatrix f. Caroli II. regis Neapolis 120  
 — uxor Caroli Roberti (1306—1319) 56, 66, 78  
 — uxor Matthiae I. de Hunyad regis Hung. (1457—1508) 209, 221, 228, 297, 394, 410, 435  
 Bebeek (Bebek, Bewbek, Bubek) de Pelsewcz (Pelsóc) fam. Hung. 169, 255, 347, 354  
 Bebek v. Bebeek  
 Beche genus Hung. 64  
 — v. Becheii  
 Bechegregor (Becse—Gergely) genus Hung. 64  
 Bechei v. Bechey, de  
 Becheii (Beche, Becse, h. Novi Bečej) op. Hung. in com. Torontalensi 277, 278  
 Bechey, de (Bechei, Bewchei) Emericus castellanus de Leva et comes Barsiensis (1316—1322) 63, 64



- Becker P. 8, 327, 338, 342  
 Beckmann, G. 10  
 Becse v. Becheii  
 — Gergely v. Bechegregor  
 Bécsi ("Vindobonensis") porta v. Sabbati porta  
 Beda Venerabilis chronographus (c. 672—735)  
 405  
 Bedeus, J. 407  
 Bega fl. Hung. 272  
 Beke (Bele) f. Thomae de genere Barsa 39, 40  
 Békefi, R. 8, 46, 70, 182, 192, 250, 310  
 Bekes, de com. Hung. 72  
 Bél v. Matthias Belius  
 Bela II. rex Hung. (1131—1141) 418  
 Bela III. rex Hung. (1172—1196) 9, 32, 110  
 Bela IV. rex Hung. (1235—1270) 27, 29, 30, 38,  
 50, 54, 65, 173, 179, 182, 196, 203, 212, 232  
 Bélay, V. 189  
 Bele v. Beke  
 Belgrad v. Nandoralbense castrum  
 Belgradensis capitaneus 408  
 — victoria 322  
 Belgradum v. Nandoralbense castrum  
 Belz v. Belza  
 Belza (h. Belz) op. Poloniae (h. USSR) 158  
 Benedetto Dei v. Benedictus Dei  
 Benedicti, S., ordo 16, 81, 100, 103, 116, 142,  
 207, 222, 267  
 Benedictus ep. Vesprimiensis (1290—1308) 38  
 — f. Hem (Himfi) dux exercitus Ludovici I.  
 regis Hung. 154, 167, 168, 189  
 — Himfi v. — f. Hem  
 — XI. (Nicolaus Boccasini card. ep. Ostiensis)  
 papa (1303—1304) 31, 34, 35, 36  
 — XIII. antipapa (1394—1417) 245  
 — XIII. papa (1724—1730) 292  
 — (Benedetto) Dei Florentinus chronographus  
 374  
 — de Losonc procer Hung. 348  
 — de Thurocz magister ianitorum regalium  
 Hung. (1462—1464) 396, 411  
 — Vincentius de Sancto Georgio (Szentgyör-  
 gyi) ep. Iauriensis (1439—1443, † 1445) 301  
 Benessius Krabice de Waitmile scr. hist. 81, 280  
 Beneuentanus (Beneventanus) aep. 100  
 Beneventanus vir fortissimus (cf. Nicolaus  
 Lackfi) 138  
 Beneventum (h. Benevento) op. Apuliae 128,  
 138, 144  
 Beograd v. Nandoralbense castrum  
 Bereg castellum et op. Hung. in com. Bereg 54  
 Bereg, de, comes 162  
 — com. Hung. 223  
 Beregovo v. Beregzaz  
 Beregszász v. Beregzaz  
 Beregzaz (Beregszász, h. Beregovo) op. Hung.  
 in comitatu Bereg 54  
 Berench (Berencs, h. Branč) castrum Hung. in  
 com. Nitriensi 99, 357, 407  
 Berencs v. Berench  
 Berend (Bereud) pater Martini 72  
 Berethalom op. Transylvaniae 94  
 Bereud v. Berend  
 Bernabos v. Bernabo Visconti  
 Bernardinus de Sena monachus [ordinis] Fran-  
 ciscanorum 385  
 Beroldsdorf villa Austriae 346  
 Bersen (h. Börzsöny) m. Hung. 182  
 Bertrandus de Artois f. Caroli de Artois 119, 120  
 — de Beaux-Montesgayeux iustitarius Neapo-  
 litanus 120  
 Berzeviczy, A. 8, 24, 222  
 Beszterce v. Biztritia  
 Beturinanus v. Petermanus  
 Bewbek v. Bebeek  
 Bewchei v. Bechey, de  
 Bezermen (h. Hajdúböszörmény) op. Hung. in  
 com. Zabolcensi 278  
 Bezold, Fr. 253, 264, 310  
 Bianca Valois uxor Caroli marchionis Moraviae  
 105  
 Bibliotheca Bodleiana Oxoniensis 87  
 — Nationalis de Széchényi nominata 7, 9, 16, 19  
 — Vaticana 16, 285  
 Bicske, de fam. Hung. 26  
 Bidiniense imperium 167, 168  
 Bidiniensis civitas v. Bodon  
 — gubernator 322  
 — regio 167  
 Bidinium v. Bodon  
 Bidinyensis imperator (cf. Strachmerus) 167  
 Bielowski, A. 80  
 Bihač v. Byhegh  
 Bihegum v. Byhegh  
 Bihoriensis com. 76, 278  
 Biiztricensis (Bistricensis) comes (v. Johannes  
 de Hunyad, cf. Biztritia) 40, 363, 364  
 Bistricensis v. Biiztricensis  
 Bistricia v. Biztritia  
 Bistricium v. Biztritia  
 Bistrița v. Biztritia  
 Biztritia (Beszterce, Bistricia, Bistricium, h.  
 Bistrița) op. Transylvaniae 94, 165, 320, 363,  
 402  
 Blagay fam. Hung. 8, 110, 111, 227  
 Blasius castellanus de Solymos 411



- Blasius Forgach magister pincernarum reginalium († 1386) 220, 221, 225
- Blasko de Borotin dux exercitus Husitarum (c. 1432) 279, 280
- Blatnica castrum Hung. in com. Thurocz 357
- Bleyer, J. 84, 150, 330, 339, 341, 369, 387, 392, 396
- Blh v. Balog
- Boccaccio, Giovanni scriptor It. (1313—1375) 125
- Bocche di Cattaro v. Catari sinus
- Boczek, A. 9
- Boczko fam. Bohemica nobilis 412
- Bodo de Giiwrgii (Bodó de Györgyi) fam. Hung. 397
- Bodó de Györgyi v. Bodo de Giiwrgii
- Bodon (Bdyn, Bidiniensis civ., Bidinium, Bodo-nienses civ., Bodony, Budiniensis civ., Budon, Budonium, Budunum, h. Vidin) op. Bulgariae 154, 167, 168, 171, 172, 246, 339, 361
- Bodony v. Bodon
- Bodrogiensis com. Hung. 173  
— comes 54
- Boemia v. Bohemia
- Boeotia v. Boetia
- Boetia (Boeotia) regio Graeciae 243
- Bogdan (Bokdan) vaivoda Marmarusiensis († 1365) 189, 190
- Bogdanus cancellarius Georgii Brankovich 332
- Boghas-kesen (h. Rumeli Hibáry) munimentum Turc. 367
- Bogislaus V. dux Pomeraniae 169
- Bogomili haeretici 187
- Bohemi g. Bohemiae 56, 78, 105, 106, 107, 259, 260, 280, 331, 352, 361, 362, 392, 412, 417, 428, 430, 434
- Bohemia (Boemia, Böhmen) regio Europae 8, 15, 23, 28, 30, 32, 33, 34, 38, 39, 56, 59, 66, 71, 78, 79, 81, 105, 106, 143, 169, 204, 214, 218, 227, 245, 254, 257, 258, 260, 261, 263, 274, 280, 286, 288, 289, 292, 293, 306, 331, 358, 361, 362, 367, 373, 374, 387, 395, 404, 412, 413, 421, 424, 425, 426, 428, 431, 434
- Bohemica caerimonia coronandi 218  
— chronica 107  
— corona 424, 426  
— fam. nobilis 264, 412  
— societas 263
- Bohemicae catervae 417  
— doctrinae haereticas 260
- Bohemici armati 162  
— barones 368, 387, 404  
— capitanei 318  
— chronographi 107  
— domini 260  
— fontes 280  
— grossi 71, 79  
— mercennarii (vel milites mercede conducti) 50, 315, 347, 402, 408  
— ordines 274, 412  
— -Moravi milites 420
- Bohemico—Hungaricum foedus 79  
— —Husitani motus 318
- Bohemicum vocabulum 358
- Bohemicus exercitus 264  
— miles quidam 330  
— ordo coronandi 218  
— populus 262  
— possessor latifundiorum 404
- Bohemus quidam 356, 420  
— vir nobilis 316
- Bojnice v. Bajmóc
- Bojničić, I. 219
- Boka Kotorska v. Catari sinus
- Bokdan v. Bogdan
- Bokon v. Bokonium  
— de, (h. Bakony) comes (cf. Symon f. Mauri-tii) 161
- Bokonium (Bakonia, Bokon, h. Bakony) m. et silva Hung. 161, 183
- Boleslaus aep. Strigoniensis 55  
— v. Lochka dux Ruthenorum  
— I. Chrobry ('Fortis') rex Poloniae (992—1025) 57
- Bolgaria v. Bulgaria
- Bolko dux Swidnicensis, affinis Caroli IV. 169, 170
- Bolla, I. 192
- Bologna v. Bononia
- Bolsenensis missa (vel Gregoriana —) nominata miraculum quoddam 267
- Bonifacius VIII. papa (1294—1303) 28, 31, 34, 35, 36, 58, 75, 141  
— IX. papa (1389—1404) 222
- Bónis, Gy. 92
- Bononia (h. Bologna) op. Aemiliae 81, 161, 162, 386
- Bononienses chronographi 161, 162
- Bononiensis universitas 240
- Bootes v. Arctophylax
- Borbála v. Barbara
- Borsa, I. 16
- Borsodiensis com. Hung. 159
- Borst, A. 187
- Borussia regio Europae 106
- Borza (Barcaság, Burzenland, Țara Bârsei) re-gio Transylvaniae 94



- Bosanska Krupa v. Crupa  
 Bosiljevo v. Gomnech  
 Bosna v. Bozna  
   — fl. Bosnae 165, 232, 272  
   — Superior pars Bosnae 272, 273  
 Bosnense capitulum 27  
   — genus 110  
   — stemma gentile 111  
 Bosnenses v. Boznenses  
   — civitates 233  
   — feudales domini 164  
   — primores 232, 265  
   — quaestiones 188  
   — —Turcicae vires unitae 266  
 Bosnensia auxiliaria 241  
   — claustra 342  
 Bosnensis aemulus (cf. Sandalj) 266  
   — banatus 111  
   — banus 110, 111, 116  
   — episcopatus 26, 27, 187, 225  
   — expeditio 175  
   — explanatio 233  
   — populus 188  
   — rex 274  
   — status 272  
   — vicariatus Franciscanorum 187  
 Bosphorus v. Bosporus  
 Bosporus (Bosphorus) fretum 340, 366, 367, 371  
 Bossányi, Á. 8, 58, 99  
 Bozna (Bosna, Boznensis terra) pars Mysiae  
   Superioris 9, 13, 27, 29, 35, 112, 113, 115,  
   164, 165, 166, 168, 187, 188, 189, 224, 232,  
   233, 234, 241, 256, 265, 266, 273, 274, 289,  
   292, 338, 376, 397, 417, 418, 419, 420, 429  
 Boznense regnum 233  
 Boznenses (Bosnenses) hab. Bosnae 231, 232,  
   233, 234, 267, 376  
 Boznensis banus (cf. Stephanus Kotromanić)  
   110  
   — ep. 26  
   — terra v. Bozna  
 Bozorabus v. Bazarad  
 Bozutha v. Bozwtha  
 Bozwtha (Baza, Bozutha) fl. Croatiae 226  
 Böhmen v. Bohemia  
 Böhmer, J. F. 8, 169, 170, 194  
 Bölch, de, fam. Hung. 159  
 Bölcskey, Ö. 365, 385  
 Börzsöny v. Bersen  
 Brač v. Bracchia  
 Bracchia (h. Brač) ins. Dalmatiae 155  
 Bracharensis aep. (h. Braga, cf. Guilelmus aep.)  
   147  
 Bran v. Therch  
 Branč v. Berench  
 Brandenburgense pactum 163  
   — suffragium 258  
 Brandenburgensis codex diplomaticus 194  
   — marchia, marchionatus 194, 213, 214, 257  
   — marchio 194, 229, 258, 293, 362  
 Braşov v. Brassó  
 Brassó (Brassovia, Corona, h. Braşov) op. Tran-  
   sylvaniae 94, 95, 174, 236, 237, 239, 269, 402  
 Brassovia v. Brassó  
 Braunschweig regio Teutoniae 211  
 Bregantia (Bregenz) op. Austriae 126  
 Bregenz v. Bregantia  
 Brenta fl. Venetiarum 151, 153  
 Breslau v. Wratislauensis civitas  
 Bridges, S. F., 48  
 Britanni g. Britanniae 34, 85  
 Britannia regio Europae 49, 120, 141  
 Britannici milites 136  
 Britannicus ordo coronandi 218  
 Broda (Magyarbród, h. Uherský Brod) op.  
   Moraviae 169  
   — Teutonicorum (Německý Brod, h. Havlíčkův  
   Brod) op. Bohemiae 265  
 Brunensis civitas v. Brunna  
   — typographus officinae 425  
 Brunna (Brunensis civitas, h. Brno) op. Mora-  
   viae 29, 38, 105, 169, 170, 279, 288, 413, 424  
 Brunorius Scaliger Veronensis (Brunoro della  
   Scala) procer Italicus 276, 277  
 Brutus, M. I. vir Rom. politicus (85—42) 253  
 Brückner, A. 46  
 Bubek v. Bebeek  
 Bucarestinum op. Rumaniae 172  
 Buccio di Ranallo chronographus 139  
 Buchberger, M. 14  
 Buda (Budensis civitas, Wuda) op. Hung. h.  
   pars op. Budapestini 14, 18, 29, 32, 33, 34,  
   35, 36, 37, 39, 43, 44, 46, 53, 83, 112, 125,  
   144, 157, 158, 177, 180, 181, 182, 185, 191,  
   199, 205, 206, 213, 214, 215, 227, 238, 239,  
   242, 244, 254, 265, 277, 279, 280, 290, 291,  
   294, 296, 298, 300, 303, 307, 308, 311, 313,  
   314, 321, 328, 330, 331, 332, 333, 351, 352,  
   360, 362, 367, 373, 375, 379, 385, 386, 387,  
   394, 396, 400, 403, 404, 406, 408, 411, 413,  
   414, 421, 422, 424, 426, 427  
   — villa Hung. in com. de Clus 281  
   — Vetus (h. Óbuda) pars op. Budapestini 99,  
   242, 313  
 Budapestinum (Budapest) op. Hung. 8, 9, 11,  
   13, 14, 17, 18, 19, 37, 181, 182, 221, 381



- Budense capitulum 36  
 — castrum 33, 70, 221, 299, 375, 387, 398, 399, 411, 414  
 — disturbium (1439) 290  
 — iter 212  
 — monasterium Franciscanorum 271  
 — monasterium ordinis S. Dominici 245  
 — palatium regium 221, 399  
 Budenses cives 33, 34, 36, 37, 43, 291, 292  
 — incolae 400  
 — decimae 43  
 — res 34  
 — sacerdotes 34  
 Budensis aula regia 368, 434  
 — castellanus 300, 351, 397, 411  
 — civis 37, 43  
 — civitas v. Buda  
 — diaeta 407  
 — domus 278  
 — ecclesia parochialis B. Mariae Virginis 39, 47, 84, 330  
 — familia 33  
 — iudex 33  
 — marca 67, 71  
 — motus 291  
 — plebanus plebis 36  
 — praepositus 26, 69, 76, 96, 134  
 — rector 33  
 — typographus 86  
 Budiniensis civitas v. Bodon  
 Budon v. Bodon  
 Budoniensis civitas v. Bodon  
 Budonium v. Bodon  
 Budunum v. Bodon  
 Bulgara expeditio 175  
 Bulgari g. Bulgariae 12, 66, 93, 164, 167, 172, 188, 243, 340  
 Bulgaria (Bolgaria) regio Thraciae 8, 13, 29, 68, 82, 154, 166, 167, 168, 171, 172, 173, 184, 187, 188, 243, 244, 245, 273, 326, 329, 335, 340, 349  
 — Bidiniensis 167  
 — Istriana 168  
 Bulgaricum imperium 167  
 — praesidium 246  
 Bulgaro—Serbico—Valachiensis cooperatio 171  
 — —Turcicum nomen 65  
 Bunyitay, V. 8, 26, 56, 76, 96, 159, 288, 298, 342  
 Burthardus de Glrebat v. Burthardus de Elrekatel  
 Burdach, K. 105, 121, 126, 128, 146  
 Burger, C. 12  
 Burgundia regio Galliae Celticae (h. Bourgo-gne) 244, 248, 253, 373  
 Burgundienses galeae 340  
 Burgundiensia monumenta 217  
 Burgundiensis classis 340  
 Burjati strips Mongolica 85  
 Burkhardus Ellerbach Pupilin v. Elderboh  
 Burthardus de Elrekatel (Burchardus de Glre-bats) deprevatum nomen (cf. Burkhardus Ellerbach Pupilin) 155  
 Burzenland v. Borza  
 Buzad-Hahot genus Hung. 348  
 Büttner, Th. 263  
 Byhagh v. Byhegh  
 Byhegh (Bihegum, Byhagh, Byhygh, h. Bihac) op. Croatiae 111, 114, 151, 227  
 Byhygh v. Byhegh  
 Byzantini hab. imp. Byz. 66  
 Byzantium imperium 340, 367  
 Byzantinus 8, 9  
 — exercitus 68  
 Byzantium v. Constantinopolis
- C
- (v. et K)
- Čachtice v. Chehte  
 Caggese, R. 33, 75  
 Calabria regio Italiae 56, 209  
 Calducea lingua 87  
 Calduceum speculum regis 87  
 Calidis Aquis, de, domus Johannitarum 53  
 Callipolis v. Gallipolis  
 Callixtus III. papa (1455—1458) 365  
 Camera apostolica 103  
 Campagna di Roma v. Campania  
 Campania (h. Campagna di Roma) regio Italiae 142  
 Campus Longus v. Hozyvmezeu op.  
 — (h. Cîmpulung) saltus in Transalpina terra 68  
 Candela op. Apuliae 137  
 Canosa di Puglia v. Canosium  
 Canosium (Canusium, h. Canosa di Puglia) op. Apuliae 137  
 Canusium v. Canosium  
 Capella corporis Christi (in suburbio Budae) 242  
 Căpilna v. Kapolna  
 Cappuani milites 127  
 Capruncium (h. Koprivnica) op. Slavoniae 317  
 Capua v. Capuana civitas  
 Capuana civitas (Capua) op. Campaniae 74, 141, 142  
 Caramani g. Asiae Minoris 340



- Caransebes v. Sebes  
 Cardauns, H. 238  
 Carducci, G. 15  
 Carinthia regio Austriae 346, 362, 432  
 Carinthiensis nobiles 346  
 Carmelitarum ordo 146  
 Carnarius (Quarnerius, Quarnero, h. Kvarnerić) sinus Hadriatici maris 103, 113, 155  
 Carniola regio Austriae 151, 362  
 Carniolenses nobiles 346  
 Caro, G. 9, 78, 80, 107, 235, 259, 430  
 Carobertus v. Karolus I. Robertus  
 Carolus dux Calabriae (1297—1328) 56, 75  
 — dux Dyrrachii (dux Duracii) f. Johannis 124, 125, 126, 140, 142, 210  
 — de Artois nothus Roberti regis Neapolis 119  
 — I. Magnus imp. Rom. (768—814) 183  
 — marchio Badensis 362  
 — marchio Moraviae v. Karolus IV. imp. Rom.  
 — IV. v. Karolus IV. imp. Rom.  
 — IV. rex Francogalliae (1322—1328) 56  
 — V. rex Francogalliae (1360—1380) 77, 185, 193, 199, 205  
 — VI. rex Francogalliae (1380—1422) 205  
 — I. Andegavensis rex Neapolis (1265—1285) 61, 74, 118  
 Carolus II. (Clausus) Andegavensis rex Neapolis (1289—1309) 58, 74, 75, 82, 120, 123, 124, 210  
 — Martellus f. Caroli II. regis Siciliae († 1295) 48, 75  
 — Martellus f. Johanna reginae Siciliae v. Karolus Martellus  
 — II. Parvus v. Karolus II. Parvus rex. Hung.  
 — I. Robertus v. Karolus I. Robertus  
 Carpathes m. Europae 65, 172, 174, 189, 190  
 Carrara fam. It. 156  
 — (Carraria, h. Carrara) op. Etruriae 156, 157  
 Carraria v. Carrara  
 Carthusiani monachi 183  
 Carthusianus Anonymus auctor codicis Érdy nominati 183  
 — ordo 183  
 Carthusienses fratres 183  
 Carvajal J. cardinalis, legatus papae († 1469) 261, 365  
 Caserta op. Campaniae 142  
 Casimirus v. Kazmerius dux Beutensis-Tessinensis  
 — v. Kazmyrius III.  
 — v. Kaziimirus IV.  
 — dux, f. Casimiri IV. regis Poloniae 293, 426, 427, 430, 431  
 — Cuiaviensis avus Elisabethae, uxoris Caroli Roberti regis Hung. 79  
 Časlav op. Bohemiae 262  
 Casmerius v. Kazmyrius III.  
 Caspar Bodo de Giiwrgii (Gasparus Bodó de Györgyi) magister dapiferorum regis (1459—1463), etc. 397, 398  
 Cassa (Cassovia, Kassa, Kasschau, h. Košice) op. Hung. in com. Abaúj 49, 50, 51, 52, 53, 157, 238, 303, 315, 354, 398, 406  
 Cassius, G. imp. Rom. († a. Chr. n. 42) 253  
 Cassovia v. Cassa  
 Cassovienses hab. Cassoviae 52, 411  
 Cassoviensis cubulus 98  
 Castel Capuano munimentum Neapolitanum 127  
 — Nuovo munimentum Neapolitanum 127  
 — S. Elmo munimentum Neapolitanum 127  
 — dell'Uovo munimentum Neapolitanum 127  
 Castelfranck (Castelfrank, Castellum, Castrofranchum, h. Castelfranco) op. Venetiarum 151, 153, 156  
 Castelfranco v. Castelfranck  
 Castelfrank v. Castelfranck  
 Castellum v. Castelfranck  
 Castilia regio Hispaniae 49, 277  
 Castri Ferrei com. Hung. (h. Vas m.) 126, 154, 155, 227, 314, 416  
 — — comes 108  
 Castrofranchum v. Castelfranck  
 Catari sinus (Bocche di Cattaro, h. Boka Kotorska) 232  
 Catarum (h. Kotor) op. Dalmatiae 232  
 Cathari haeretici medii aevi 187, 262  
 Catharina v. Katherina f. Ludovici regis Hung.  
 — f. Stephani V. regis Hung. 45  
 — f. Stephani Tvrtko, regis Bosnae 289  
 — uxor Ulrici comitis Ciliae 301  
 —, S. († 305) 197, 198  
 — de Valois vidua ducis Philippi de Tarento 119, 120  
 Catharinae, S., capella Albensis  
 Caverna (h. Kavarna) op. Bulg. 340  
 Čazma v. Chazma  
 Cechoslovacica Socialistica Res Publica (ČSSR)<sup>9</sup>  
 Cecilia comitissa de Sancto Georgio (Szentgyörgyi) uxor Stephani de Rozgon 259  
 Celje v. Cilia  
 Cellae v. Celle  
 Celle (Cellae, Mariazell) op. Austriae 184, 185  
 Ceruisii civitas v. Teruisium  
 Čep, J. 406  
 Červený Kameň v. Vöröskő  
 Cetatea de Baltă v. Kykyllewar



- Cetina com. et castrum Croatiae 110, 111, 112  
 Cetinensis princeps 110  
 Chaak (Chak) g. Hung. 23, 26, 41, 42, 54, 83  
 Chak v. Chaak  
 —, de (Csáki) fam. Hung. 9, 134, 247, 248, 306  
 Csáki (Csáky) v. Chak, de  
 Csáky v. Csáki  
 Chakthornia (Chaktornya, h. Čakovec) castrum  
 Hung. in com. Zaladiensis 130, 185, 206, 208,  
 317, 396  
 Chalapinus (Chalapja, Solimanus, Solymanus)  
 f. Baiazetis I. imp. Turcorum († 1411) 246,  
 259, 272  
 Chalapja v. Chalapinus  
 Chalcocondyles historicus 325, 326, 343, 344,  
 347, 375, 376, 381  
 Chalil-Pascha magnus dux Turcorum 340  
 Chanad genus Hung. 76  
 Chanadiensis com. Hung. 26, 76, 77  
 — ep. 26, 28, 39, 76, 103, 415  
 — episcopatus 26, 77  
 Chanadinum (Csanád, h. Cenad) castrum et op.  
 Hung. 394  
 Chanadinus de Telegd (Telegdi) aep. Strigo-  
 niensis (1330—1349) 76, 84, 86, 90  
 Chasma (h. Čazma) op. Hung. in com. Crisiensi  
 103, 167  
 Chasmensis praepositus 100, 103  
 Chatka (h. Csatka) villa Hung. in com. Vespri-  
 miensi 185  
 Cheel (Chel) pater Johannis Cheel (Chele) 153  
 Cheh de Leva fam. Hung. 276  
 Chehte (Csejte, h. Čachtice) castrum Hung. in  
 com. Nitriensi 99  
 Chel v. Cheel  
 Cheleia (h. Kilija) op. Bessarabiae 423  
 Chelen ramus generis Akus 62  
 Chepel (h. Csepel) ins. Danubii 64, 321  
 Cheri (Cseri) villa Hung. in com. Temesiensi  
 245, 342  
 Cherienses fratres monachi observantes ordinis  
 S. Francisci 342  
 Chersonesus Taurica paenins. 109, 243  
 Chesmarcum (Késmárk, h. Kežmarok) op.  
 Hung. in com. Scepusiensi 51  
 Cheulpen v. Kewlpen  
 Chomani (Cumani, Kumaner) g. Sarmatiae  
 Europicae 11, 65, 113, 164, 185, 186, 296, 421  
 Chongradiensis comes 62  
 Chor genus Hung. 99  
 Choukakeu (h. Csókakő) castr. Hung. in com.  
 Fejér 99  
 Chowka (Csóka) famulus Stephani Kont 242  
 Chremesum (h. Krems) op. Austriae 395  
 Christi fides v. Christiana fides  
 Christiana fides (Christi fides) 49, 95, 106, 150,  
 159, 179, 185, 186, 195, 201, 226, 263, 419  
 — religio 85, 110, 164, 185  
 — res 263, 264, 382  
 Christianae nationes 327  
 Christiani doctrinam Christi sequentes 179, 186,  
 329, 330, 334, 335, 338, 340, 341, 365, 378, 415  
 — pristini 262, 293  
 Christianitas 382  
 Christianum calendarium 60, 82  
 Christianus exercitus 246, 247, 329  
 — populus 416  
 Christus v. Iesus  
 Chroacus forma Latina nominis Horwathi 226  
 Chroati v. Croaci  
 Chronica Danduli 148  
 — Bohemica 107  
 — Hungarorum 7, 14, 86, 270  
 Chronicon Aulæ regiae (Kronika Zbraslavská)  
 24, 30, 32, 33, 56, 81  
 — Austriacum v. Reimchronik  
 — Austriacum anonymi 35  
 — Bartossii 280  
 — Benessii Krabice de Waitmile 81  
 — Bohemiae 24  
 — Budense 8, 23, 34, 35, 37, 55, 60, 61, 65, 67,  
 68, 69, 71, 73, 86, 87, 90  
 — Dominici de Gravina 125  
 — Dubnicense 9, 131  
 — Hungaricum 13, 200  
 — Hungarorum 8, 9, 16, 17, 19  
 — Pictum (Vindobonense) 19, 23, 32, 34, 35,  
 41, 44, 49, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 67, 71,  
 72, 73, 83, 84, 87  
 — Polonorum 80  
 — Poseniense 41, 59, 309  
 — Ratiborense 107  
 — de rebus in Apulia gestis 125  
 — regale Hungaricum 24  
 Chronius (h. Njeman) fl. Sarmatiae Europicae  
 106  
 Chrysoceras (Cornu Aureum, h. Halič) sinus  
 372  
 Chrysovicum v. Crusowcz  
 Chulm regio Balcanicae paenins. 333  
 Chupor cognomen iocularis et nomen fam. 266  
 Chwpor de Monozlo fam. Hung. (cf. Paulus  
 Chupor de Monozlo) 266  
 Cibinium (Szeben, h. Sibiu) op. Transylvaniae  
 94, 412  
 Cieszkowski, A. 336



- Cikador, v. Cziikador  
 Cilia, de, fam. 17, 20, 257, 317, 346, 348, 373, 374, 392, 396, 400  
 Cilia (h. Celje) op. Stiriae 113, 248, 289, 346  
 Cîmpulung v. Hozyvmezeu et Campus Longus  
 Ciriaco Anconitano v. Ciriacus de Pizzicolli  
 Ciriacus (Ciriaco) de Pizzicolli (Ciriaco Anconitano) viator doctus (1391—1457) 332  
 Církék v. Curiacus  
 Cisterciense monasterium (cf. Cziikador) 310  
 Cisterciensis monachi 56  
 Cisterciensis abbatia de Pilis 182  
 Cittadella op. Venetiarum 144  
 Civitas Nova (Nova civitas, h. Wiener Neustadt) op. Austriae 361, 362, 432  
 Clara Zach f. Feliciani († 1330) 62, 63  
 Clarenses virgines Tyrnavenses 28  
 Claudiopolis (Kolozsvár h. Cluj-Napoca) op. Transylvaniae 239, 283, 291, 422  
 Claudiopolitanus Teutonus capitaneus quidam 282  
 Clemens quartus (falso) recte v. Clemens V.  
 — V. papa (1305—1314) 39, 44, 48, 49  
 — VI. (Petrus Roger) papa (1342—1352) 58, 95, 100, 103, 104, 120, 121, 123, 141, 144, 145, 146, 176, 185, 186  
 — VII. papa Avinionensis (1378—1394) 199, 211  
 — de Chanad canonicus Agriensis 185  
 — de Molnár (Molnári) ep. Jauriensis 280  
 —, S. 160  
 Clissa (h. Klis) castrum Dalmatiae 110, 112, 232  
 Cluniacense monasterium 181  
 Clus (h. Cojocna) op. Transylvaniae 40  
 Clus (Kolozs) com. Transylvaniae 281  
 Clusmonostora, de monasterium Beatae Mariae Virginis 282, 283  
 Codex Acephalus (Acephalus codex), 7, 309  
 — Bedlianus (V<sub>4</sub>) 19  
 — Chronici Picti (V<sub>1</sub> vel V) 19  
 — Csepreghianus (V<sub>3</sub>) 19  
 — Ehrenfeldensis v. Codex Jókai nominatus  
 — Jókai nominatus 197  
 — Parisiensis 385  
 — Sambuci (S) 17  
 — Telekianus (V<sub>2</sub>) 19  
 — Thuroczianus (V<sub>3</sub>) 19  
 — Vaticanus 16  
 — Zalcaianus (Szalkai-kódex) 405  
 Coelestinus, S. V. papa (1294) 58  
 Cojocna v. Clus  
 Cola di Rienzo humanista, vir civilibus artibus praestans (1313—1354) 104, 105, 121, 141, 142, 143, 197  
 Colluccio Salutati cancellarius Florentinus 221, 253  
 Colocensis aep. 25, 26, 28, 31, 43, 108, 134, 187, 208, 388  
 — praepositus 76  
 Colomanus dux f. Andreae II. regis Hung. († 1241) 27  
 — rex Hung. (1095—1116) 296  
 Colonia (h. Kolín) op. Bohemiae 265, 412  
 — Agrippina (h. Köln) op. Germaniae 293  
 Coloniense formulare coronationis 263  
 Coloniensis aep. 258  
 — universitas 265  
 Colonna v. Columna  
 Columna (Colonna), de, fam. Italica 31, 101  
 Comaromiensis com. Hung. 30, 67, 182, 296, 313  
 Comaron (Comaronium, h. Komarno) op. Hung. in com. Comaromiensi 279, 299, 303, 304, 313  
 Comaronium v. Comaron  
 Coneglanum v. Coniiglanum  
 Coniiglanum (Coneglanum, castellum Koneglanense, h. Conegliano) castrum et op. Venetiarum 151  
 Conradus de Catanzaro v. Corradus de Kathanciis  
 — Holzler thesaurarius Austriacus 399  
 — Landau comes 153  
 — de Wolffard capitaneus Teutonicus 126, 127, 129, 136, 145, 151  
 Consa (h. Conza) op. Campaniae 138  
 Constantia (h. Kontanz) op. Sueviae 265, 266  
 Constantiensis synodus 14, 260, 266  
 Constantinapolis (Byzantium, Constantinopolitana urbs, Constantinopolis, Constantinopolitana urbs, h. Istanbul) op. Thraciae 65, 167, 180, 181, 243, 245, 246, 248, 277, 319, 326, 335, 336, 337, 338, 360, 366, 367, 370, 371, 372, 374, 433  
 Constantinopolitana urbs v. Constantinapolis  
 Constantinopolitanus patriarcha 101, 146  
 Constantinopolis v. Constantinapolis  
 Constantinopolitana urbs v. Constantinapolis  
 Constantinus Ostervicensis capitaneus castris Zvečaj 419  
 — XI. Palaeologus imp. Byz. (1448—1453) 371, 372  
 Cont v. Nicolaus Konth  
 Conte nomen Italicum (cf. Stephanus Kont) 241  
 Conthus comes v. Nicolaus Konth



- Continuatio Vindobonensis pars Annalium Austriae 29, 33  
 – Zwetlensis pars Annalium Austriae 29  
 Contursi v. Contursium  
 Contursium (h. Contursi) op. Campaniae 138  
 Conversino da Ravenna astrologus et medicus Ludovici I. regis Hung. 177, 178  
 Conza v. Consa  
 Corbavia (h. Krbava) regio Croatiae 110  
 Corbavia, de, (Kurjaković) fam. Croatica 110, 317  
 Cornech v. Cornetum  
 Cornelius, F. 15  
 Corneto v. Cornetum  
 Cornetum (Cornech, h. Corneto) op. Apuliae 128  
 Cornides, D. 9, 46  
 Cornu Aureum v. Chrysoceras sinus  
 Corona v. Brassó  
 Corrado di Catanzaro v. Corradus de Kathancii  
 Corradus de Kathancii (Conradus de Catanzaro, Corrado di Catanzaro) nobilis iuvenis Neapolitanus 118  
 Corvinus nomen generis Romani 304  
 – v. Johannes de Hwniid  
 Cosmas, S. († 303) 116  
 Cosovens pugna (cf. Rigomezeye) 343  
 Cracouia (Cracovia) op. Poloniae 33, 50, 106, 107, 157, 171, 195, 217, 298, 299, 302, 342, 409  
 Cracovia v. Cracouia  
 Cracoviensia diplomata 299  
 Cracoviensis decanus 350  
 – ep. 356  
 – senior canonicus 10  
 – vaivoda 293  
 Cremnicense archivum 260  
 Cremnicia (Körmöcbánya, h. Kremnica) op. Hung. in com. Barsiensi 260, 315, 353, 358, 398  
 Cremona op. Galliae Transpadanae 266  
 Cres v. Crexa  
 Crispignana v. Crispiniacum  
 Creta ins. 201  
 Cretensis aep. 146  
 Crexa (h. Cres) ins. Dalmatiae 155  
 Crisiensis com. Hung. 9, 62, 99, 208, 266, 316, 320, 426  
 – comes 266  
 – sedes (cf. Crisium) 255  
 Crisium (Kőrös, h. Križevci) op. Slavoniae 250, 255, 257  
 Crispignaga v. Crispiniacum  
 Crispiniacum (Crispignaga, Cuspimacum, Cuspiniacum, h. Crispignana) op. Venetiarum 152  
 Critobulus, Michael historicus 319, 372  
 Croac nominatio possessionis fam. de Horwathi 226  
 Croaci (Chroati, Croati) hab. Croatiae 112, 115, 225, 226, 232, 233  
 Croacia v. Croatia  
 Croati v. Croaci  
 Croatia (Croacia) pars Illyrici 14, 17, 73, 106, 107, 112, 113, 115, 126, 133, 149, 151, 154, 155, 161, 205, 212, 225, 231, 232, 233, 234, 248, 251, 268, 276, 298, 318, 339, 348, 364, 384, 398, 420  
 Croatica fam. 110, 112  
 Croatica lingua 58  
 – translatio 425  
 Croaticae tribus 110  
 Croatici oligarchae 112  
 – primores 233  
 Croaticum robur militare 225  
 Croesus rex Lydorum (saec. VI. a. Chr. n.) 383  
 Croia (h. Krujë) castrum Albaniae 348  
 Cronaca Rampona 162  
 – Villola 162  
 Crupa (h. Bosanska Krupa) castrum Croatiae in com. Zagabiensi 227  
 Crusowcz (Chrysovicum, Crwsowcz, h. Kruševac) op. Mysiae Superioris 176, 360, 361, 375  
 Crwsowcz v. Crusowcz  
 Csalog, J. 267  
 Csánki, D. 8, 9, 27, 38, 50, 55, 56, 58, 63, 81, 126, 130, 155, 167, 173, 182, 183, 188, 198, 208, 217, 225, 226, 231, 242, 250, 251, 255, 266, 272, 273, 276, 277, 278, 281, 294, 295, 296, 305, 311, 312, 313, 314, 317, 324, 347, 354, 355, 356, 382, 385, 387, 396, 397, 403, 410, 414, 426, 429, 434  
 Csapodi, Cs. 11  
 Császár fürdő ('balneum imperatorium') balneum Budense 313  
 Csejte v. Chehte  
 Csepel v. Chepel  
 Cseri v. Chery  
 Csikay, P. 277  
 Csóka v. Chowka  
 Csókakő v. Choukakeu  
 Csoma, J. 9, 71, 72, 83, 84  
 Cuiaviensis ducissa v. Fenenna  
 – dux 110  
 Cumana fam. (cf. Athlamos) 109  
 Cumani v. Chomani



- Cumania regio Sarmatiae Europicae 82, 185, 186  
 Cumanus comes 68  
 — episcopatus 190  
 — nobilis 68  
 Cupan dux Simigiensium († 997) 219  
 Cupe v. Kopay de Palast  
 Curiacus v. Curiacus  
 Curiacus (Curiacius, Cirjék, Cyriacus, Kurjak) proavus fam. de Corbavia, Kurjaković 110  
 Cursola (h. Korčula) ins. Dalmatiae 155, 276  
 Curtius Rufus historicus Romanus 53  
 Cuspimacum v. Crispiniacum  
 Cuspiniacum v. Crispiniacum  
 Cutheis 154  
 Cuthna v. Kothumbaniia  
 Cutolo, A. 9, 199, 205, 210, 211, 222, 249, 252, 254, 256  
 Cyprus ins. 48, 374  
 Cyriaci, S., cardinalatus 301  
 Cyriacus v. Curiacus  
 Czensotochovia civitas Poloniae 185  
 Cziikador (Cikador, Zek, h. Bátaszék) monasterium et villa Hung. in com. Tolnensi 310, 311, 312, 320  
 Czimer, K. 393  
 Czuczor, G. 9, 279  
 Czudar de Onod fam. Hung. 299, 305  
 Биркович, Сима 9, 187

## D

- Daan (Dan) vaivoda Valachorum (1374—1386) 268, 324, 344, 345  
 Dąbrowski, J. 17, 91, 92, 191, 238, 239, 298, 300, 307, 319, 336  
 Dacia regio Germaniae 374  
 Đakovo v. Diako  
 Dalmacia (Dalmatia) pars Illyrici 17, 44, 58, 73, 83, 106, 110, 112, 113, 114, 115, 117, 126, 133, 134, 148, 149, 150, 151, 154, 155, 156, 161, 169, 188, 207, 212, 231, 232, 233, 234, 248, 249, 251, 252, 254, 257, 265, 268, 276, 279, 298, 318, 348, 364, 384, 398, 411, 420  
 Dalmati (Dalmatici) hab. Dalmatiae 115, 232, 233, 376  
 Dalmatia v. Dalmacia  
 Dalmatica consilia politica 114  
 Dalmaticae naves 135  
 Dalmatici v. Dalmati  
 Dalmatinae civitates 233  
 Dalmatinus vir (cf. Zoellus de Nassis) 411  
 Damianus, S. († 303) 116  
 Damnulo v. Andreas de Angulo  
 Dan fam. vaivodarum Valachorum 344, 345  
 Dan v. Daan  
 Danaster (h. Dnester) fl. Sarmatiae Europicae 108  
 Dandulo v. Andreas de Angulo  
 Dante Alighieri poeta It. (1265—1321) 253  
 Danubius fl. Europae 45, 56, 60, 65, 81, 130, 173, 176, 214, 228, 237, 242, 245, 248, 258, 259, 294, 295, 296, 304, 311, 318, 321, 328, 347, 361, 371, 375, 378, 382, 385, 387, 393, 408, 414, 415, 418, 421, 433  
 Dardanellia v. Helesponti mare  
 Dares Phrygius scr. hist. 198  
 Daróczy, Z. 323  
 David f. Omodei palatini 55  
 Deák, F. 12  
 Debrecen v. Debreczen  
 Debreczen (Debrecen) op. Hung. in com. Biho-riensi medii aevi 278, 422  
 Debreczeni fam. Hung. 26, 38  
 Dedek Crescens, L. 15, 183  
 Dees (Dés, h. Dej) op. Transylvaniae 40  
 Dej v. Dees  
 Dékány, K. 89, 97, 112, 114, 128, 135, 142, 171, 192  
 Delaville de Roulx, J. 245  
 Delbrück, H. 9, 247  
 Demény, L. 282, 283  
 Demeiensis praepositura 304  
 Demetrius ep. Varadiensis 96  
 — f. Nicolai comes Hung., magister tavernico-  
 rum regalium (1280—1286) etc. 25, 50, 51, 67  
 — de Kapla aep. Strigoniensis (1378—1387) 217, 218  
 Demetrius de Zagorhida litteratus, vicethesaurarius 313  
 Déprez, E. 104, 144  
 Dercsényi, D. 9, 56, 57, 84, 183, 185, 198, 217, 222, 267  
 Derenchen (Derenesény, h. Drienčany) muni-  
 mentum Hung. in com. Gemerieni 356  
 Derencsény v. Derenchen  
 Ders, de monasterium in com. Bachiensi 208  
 Dés v. Dees  
 Deseu (Desev, Desew, Desiderius) de genere Hedrich (Héder) iudex curiae († 1330) 71  
 — (Desiderius) Was (Uas, Wos) miles Hung. 173  
 Desev v. Deseu de genere Hedrich  
 Desew v. Deseu de genere Hedrich  
 Desiderius v. Deseu de genere Hedrich  
 — v. Deseu Was



- Detricus comes Zoliensis 25  
 – Bebek palatinus Hung. (1397–1402) 250, 255  
 Deus 86, 200, 274, 338  
 Déva v. Deva  
 Deva (Déva) op. Transylvaniae in com. Hunyad 40, 364  
 Diacensis episcopus (cf. Bosniensis episcopus) 187  
 Diako (Diakovár, h. Đakovo) op. Hung. in com. Valko 27, 187, 225, 234  
 Diakovár v. Diako  
 Dierauer, J. 163  
 Digard, G. 35  
 Dîmbovița v. Domboiika  
 – fl. Valachiae 172  
 Dindorf, L. 383  
 Dionisius (Dionysius) de Zeech (Szécsi) aep. Strigoniensis (1440–1465) 271, 300, 303, 304, 307, 313, 336, 343, 403  
 Dionisius (Dionysius) de Zeech (Szécsi) magister dapiferorum regis Hung. (1322–1336) 66, 67, 71, 106  
 Dionysius capellanus regius, monachus Franciscanus 97, 100  
 Dionysius II. Lackfi educator Franciscanus regis Ludovici I., aep. Colocensis (1344–1355) 196  
 – III. Lackfi de Simontornya vaivoda Transylvaniae etc. (1343–1366) 154, 167, 172, 206, 231  
 Dionysius v. Dionisius de Zeech  
 Divéky, A. 46  
 Dlugossius v. Iohannes Dlugossius  
 Długosz v. Dlugossius  
 Dobner, G. 280  
 Dobó de Rusca fam. Hung. 275  
 Dobor castrum Bosnae 165, 232, 233, 234, 235, 236  
 Dobrá Niva v. Dobronya  
 Dobronya (h. Dobrá Niva) castrum Hung. in com. Zoliensi 314  
 Drobotica bojarus Bulgarus 167, 168  
 Dobrowsky scr. hist. 261  
 Dogiel, M. 299  
 Domaldus comes Sibinicensis (c. 1210) 110  
 Domanovszky, S. 24, 110, 114, 115, 131, 139, 309, 434  
 Domboiika (Domboycha, Domloiika, h. Dîmbovița) castrum et op. Transalpinum 172  
 Domboycha v. Domboiika  
 Dominicani monachi 35, 46, 104  
 Dominici, S. ordo 30, 34  
 Dominicus Bebek nobilis Hung. 133  
 – Botos de Harapk procer Hung. 242  
 – Giletfi f. Nicolai palatini, comes Hontensis (c. 1358) 132  
 – de Gravina chronographus 125, 129, 132, 136, 137, 138  
 – Osl banus de Macho (1340–1353) 175, 176  
 – f. Stephani Porch magister tavernicorum (c. 1301) 25, 53, 54  
 Domloiika v. Domboiika  
 Don Pedro v. Petrus f. Iohannis I.  
 Donch comes de Zolio et Liptou († 1345) 67, 68, 72  
 Dorothea f. Nicolai de Gara 220  
 –, S. 220  
 Dorozsma genus Hung. 146, 203  
 – (h. Kiskundorozsma) villa Hung. 203  
 Dózsa palatinus Hung. (1321–1322) 26  
 Döbrököz castrum et op. Hung. in com. Tolnensi 206  
 –, de, ramus fam. Lac(z)k 206  
 Draconis ordo 257, 265, 324  
 Dracul v. Vlad II.  
 Draua (Drava, Dravus) fl. Europae 27, 53, 70, 130, 131, 165, 206, 227, 228, 251, 255, 256, 266, 317, 320, 360  
 Drava v. Draua  
 Dravus v. Draua  
 Drienčany v. Derenchen  
 Drinus fl. Bosnae 165  
 Drobeta-Turnu Severin v. Zeurin castrum et op.  
 Drugeth fam. Hung. 61  
 Dubicza com. Slavoniae Inferioris 7  
 Du Cange lexicographus 10, 138  
 Ducas historicus (c. 1440–1470) 319, 334, 371, 381  
 Du Fresne, Carolus 10  
 Duracium (Dyrrachium, h. Durrësi) op. Epirotarum 75, 113, 119, 124, 125, 140, 142, 155, 198, 199, 209, 210  
 Duratii dux v. Carolus dux Dyrrachii  
 Durdik, J. 319  
 Dušan IV. rex Serbiae (1331–1355) 150  
 Dürnkrot op. Austriae 29  
 Dvory nad Žitavou v. Udvard  
 Dyrrachiensis fam. 124  
 – ramus fam. Andegavensium 119, 211  
 Dyrrachium v. Duracium

## E

- Eberau v. Monyorókerék  
 Eberhardus ep. Zagrabiensis, cancellarius († 1420) 254, 257



- Windecke chronographus (1380—1440) 276  
 Eboli v. Epolum  
 Ebolum (h. Eboli) op. Campaniae 138  
 Echediensis ramus fam. de Bathor 342  
 Eckerman, K. 253  
 Eckhart, F. 10, 91, 309  
 Eduardus III. rex Britanniae (1327—1377) 120, 141  
 Egidius Albornoz cardinalis, aep. († 1367) 160  
 Egolophus de Wolffard possessor latifundiorum 126  
 Elderbach v. Ellerbach  
 Elderboh (Burkhardus Ellerbach Pupilin) miles Teutonicus, dux exercitus Hung. († 1357) 155, 158, 159  
 Elek, O. 241  
 Elekes, L. 10, 66, 305, 306, 311, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 333, 334, 335, 336, 339, 340, 341, 344, 345, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 359, 360, 370, 374, 380, 381, 382, 384, 387, 422, 423, 424, 434  
 Elisabetha f. Andreae III. regis Hung. 30  
 — f. Belae IV. regis Hung. († 1271) 38  
 — f. Ulrici comitis Ciliae 351, 352  
 — v. Elizabeth f. Sigismundi  
 — f. Stephani, filii Caroli I. Roberti regis Hung. († c. 1370) 126  
 — uxor Johannis regis Boh. 59  
 — uxor quarta Caroli IV. imp. Rom. († 1393) 169, 194  
 — v. Elizabeth uxor Caroli Roberti regis Hung.  
 — v. Elizabeth uxor secunda Ludovici I. regis Hung.  
 — uxor Stephani V. regis Hung. 54  
 — Zilagi v. Elizabeth Zilagi  
 Elisabethae pons 410  
 —, S. villa iuxta Pestinum 403  
 Elizabeth (Elisabetha, Elyzabet, Elyzabeth) uxor Caroli Roberti regis Hung. (1300—1380) 57, 58, 59, 63, 66, 79, 90, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 110, 125, 141, 144, 183, 203  
 — (Elisabetha) uxor secunda Ludovici I. regis Hung. (1339—1386) 111, 164, 193, 195, 198, 199, 213, 215, 219, 225, 226, 227, 231, 232, 250, 273  
 — (Elisabetha) f. Sigismundi regis Hung., uxor Alberti regis Hung. († 1442) 289, 290, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 313, 314, 315, 316, 327, 331, 352, 356, 361  
 — (Elisabetha) Zilagi uxor Johannis de Hunyad († 1484) 384, 385, 393, 394  
 Ellerbach (Elderbach) op. Bavariae 155  
 Elyzabet v. Elizabeth uxor Caroli Roberti regis Hung.  
 Elyzabeth v. Elizabeth uxor Caroli Roberti regis Hung.  
 Emerdick v. Emericus de Zapolya  
 Emericus ep. Varadiensis (1297—1305) 26  
 —, S., f. Stephani I. regis Hung. († 1031) 196  
 — Bebek vaivoda Rusciae (1385) 160  
 — de Bechey v. Bechey  
 — Czudar ep. Agriensis (1378—1384) 159, 160  
 — de Hederwara banus de Macho (1444—1446) etc. 310  
 Emericus de Kanisa procer Hung. 346  
 — III. Lackfi (1377—1386) f. Andreae I. 241  
 — Marczali (Marchalii) magister ianitorum regis Hung. (1434—1438) etc. († 1448) 287, 298, 302, 348  
 — de Maroth procer Hung. 346  
 — de Pelsewcz comes Siculorum (1438—1440), vaivoda Transylvaniae (1446) 347, 350  
 — Szapolyai v. — de Zapolya  
 — de Zapolya (— Szapolyai, Emerdick) palatinus Hung. (1483—1487) 422, 429  
 Emler, J. 10, 56, 57, 59, 81  
 Emmanuel I. imp. Const. (1143—1180) 180  
 Endlicher, L. 297  
 Endre v. Andreas magister  
 Engel, J. Chr. 93  
 —, P. 298, 355, 356  
 Enguerrandus (Enguerrand) de Courcy miles Francogallicus 245  
 Enns v. Anesus  
 Entz, G. 383, 412  
 Enyed v. Enyedinum  
 Enyedinum (Enyed, h. Aiud) op. Transylvaniae 283  
 Eperjes v. Aperiascium  
 Epirus regio Illyrici 295  
 Episcopia Bihorului v. Pyspuky  
 Erasmus Fullár sacerdos Hung. 385  
 Erben, W. 10  
 Erdeln v. Erdelu  
 Erdelu (Erdeln [forma falsa], Siebenbürgen-Transiluanæ partes, Transylvania) regio Hung. 14, 18, 39, 40, 41, 54, 62, 65, 76, 88, 94, 95, 108, 113, 120, 126, 131, 133, 149, 159, 165, 171, 172, 173, 174, 184, 185, 206, 218, 236, 239, 241, 248, 275, 281, 294, 298, 303, 305, 307, 311, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 328, 332, 343, 347, 369, 384, 385, 388, 396, 397, 399, 402, 403, 407, 414, 416, 418, 421, 422, 423  
 Erdélyi L. 16



- Érdy codex Hung. (saec. XVI) 183  
 Ernyei, J. 18, 315, 327, 357, 407  
 Estensis domus regnatricis Ferrariae 200  
 Etruria v. Tuscia  
 Eubel, K. 10, 34, 44, 55, 96, 100, 134, 146, 159, 161, 205, 301  
 Eugenius IV. (Gabriel Condulmieri) papa (1431—1447) 267, 284, 285, 292, 327, 335, 339  
 Europa 98, 105, 141, 179, 181, 186, 204, 220, 243, 244, 267, 271, 309, 326, 327, 330, 332, 337, 340, 364, 373, 374, 386  
 — Media 78, 81  
 Europaeus equitatus Turcorum 330  
 Europica pars imp. Byz. 340  
 Eusebius canonicus Strigoniensis († 1270) 182  
 Eustach Frodnaher v. Frodnohar  
 Ewthwews v. Iohannes —  
 Exculium v. Asculum
- F**
- Fägäras v. Fogaras  
 Fara monachus Franciscanus 375  
 Favre, L. 10  
 Fehér v. Albensis com. Transylvaniae  
 Fehéregyház v. Alba Ecclesia  
 Feistritz castrum Stiriae 317  
 Fejér, G. 10, 28, 30, 36, 39, 46, 50, 51, 52, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 74, 78, 80, 82, 83, 85, 88, 89, 91, 92, 96, 103, 108, 115, 119, 127, 128, 129, 130, 131, 142, 144, 155, 157, 159, 169, 170, 171, 176, 178, 187, 188, 191, 195, 206, 213, 219, 220, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 241, 242, 249, 250, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 266, 267, 269, 274, 276, 283, 288, 293, 300, 305, 360, 364, 418  
 Fejérpatak, L. 10, 26, 97, 98, 290  
 Fekete, L. 343  
 Fekete Nagy, A. 10, 27, 51, 89, 188, 189, 357  
 Felhévíz v. Aquae Calidae Superiores  
 Felicianus Zach (Zaach, Zaah) nobilis Hung. († 1330) 59, 60, 61, 62, 63, 64, 154  
 Felnémet v. Felnempti  
 Felnempti (h. Felnémet) villa Hung. in com. Hevesiensi 185  
 Feltre v. Feltrum  
 Feltrum (h. Feltre) op. Venetiarum 152  
 Fennena ducissa Cuiaviensis, uxor Andreae III. regis Hung. († 1295) 30  
 Fennia regio Europae 282  
 Ferdinandus I. (Ferrante) rex Neapolis (1458—1494) 222  
 Ferrendžin, E. 189  
 Ferrante v. Ferdinandus I. rex Neapolis  
 Ferrara v. Ferraria  
 Ferrari d'Occhieppo, K. 383  
 Ferrara (h. Ferrara) op. Aemiliae 144, 161, 285  
 Fessler, J. A. 296  
 Feton (Phaethon) f. Helii (Solis) 409, 410  
 Ffogaras v. Fogaras  
 Fil'akovo v. Fylek  
 Fink, K. A. 103  
 Finke, H. 30, 75  
 Fîrûs-Beg (Firuz begus) dux exercitus sultani Baiazetis 359  
 Firuz begus v. Fîrûs-Beg  
 — — v. Friczbeg  
 Firuz-oglu v. Friczbeg  
 Firuzbegovich v. Friczbeg  
 Fischer, E. 191  
 Fitz, J. 86  
 Flaminius Cornelius historicus 199, 201  
 Flandria regio Galliae Belgicae 187, 277  
 Flavius Vegetius Renanus v. Uegetius  
 Florentia (h. Firenze) op. Etruriae 71, 98, 141, 221, 279, 373  
 Florentiana forma 71  
 Florentina fam. 33, 275  
 — res publica 285  
 Florentini negotiatores bancales 33  
 Florentinus cancellarius (cf. Colluccio Salutati) 253  
 — mercator 119  
 Florianus, M. 11  
 Fogaras (Ffogaras, Fogarasinum castrum, h. Fägäras) castrum et op. Hung. in Transylvania 172, 173  
 Fogarasi, J. 9, 279  
 Fogarasinum castrum v. Fogaras  
 Fógel, I. 8  
 Foggia v. Fogia  
 Fogia (h. Foggia) op. Apuliae 137  
 Forgach de Hont-Paznan fam. Hung. 220, 247  
 Forgonia (h. Fregona) op. Venetiarum 152  
 Forli v. Forum Livii  
 Forlivium v. Forum Livii  
 Forró villa Hung. in com. Abaúj 54  
 Forster, Gy. 306  
 Forum Iulii (Friaul) regio Italiae 76, 266  
 — Livii (Forlivium, h. Forli) op. Galliae Cispadanae 36, 160  
 Fra Moreale v. Morialis frater  
 Fradnacher v. Frodnohar  
 Frakno (h. Forchtenstein) castrum Hung. 99  
 Fraknoi, V. 11, 24, 30, 35, 70, 75, 76, 86, 100,



- 102, 103, 104, 105, 111, 121, 143, 144, 146, 147, 152, 153, 178, 193, 194, 195, 285, 290, 299, 301, 307, 310, 313, 327, 333, 335, 336, 342, 345, 348, 351, 352, 359, 360, 361, 362, 364, 366, 367, 368, 380, 382, 384, 391, 393, 395, 397, 401, 402, 407, 410, 411, 417, 418, 419, 421, 422, 424, 427, 431, 433, 434
- Francesco de Carraria v. Franciscus —  
— degli Ordelaiffi v. Franciscus Ordelaiffi
- Franci g. Franciae (cf. Francogalli) 247
- Francia v. Francogallia
- Francigena 204
- Franciscani monachi 35, 45, 46, 48, 49, 99, 168, 173, 186, 187, 197, 269, 270, 271, 292, 342, 365, 366, 378, 380, 385
- Franciscanorum ordo (cf. ordo S. Francisci) 196, 385
- Franciscanus educator (cf. Dionysius II. Lackfi) 196  
— generalis 326
- Franciscanus provincialis, scriptor (saec. XIV) 23, 32, 34, 35, 37, 41, 42, 44, 49, 55, 57, 58, 59, 61, 63, 65, 185
- Francisci, S., ordo 12, 13, 19, 26, 34, 58, 97, 292, 342
- Franciscus Bebek procer Hung. 237  
— (Francesco) de Carraria dominus Patavii (1350—1388, † 1393) 152, 156, 157, 184  
— de Chanad (Csanádi) dominus Johannis de Hunyad 306  
— Czikó de Pomáz magister tavernicorum 125  
— de Furliuo (Furlino) v. Franciscus Ordelaiffi  
— Gattilusius princeps ins. Mytilenarum 248  
— de Gonzaga princeps Mantuae 244  
— Ordelaiffi (Francesco degli Ordelaiffi) dux Foroliviensis (de Firlio) 36, 122, 160  
— de Praga chronographus 81  
—, S. de Assisi († 1226) 19, 102, 196, 385  
— Sforza dux Neapolis 373
- Francofurtum ad Moenum op. Germ. 258
- Francogalli g. Francogalliae 31, 34, 38, 85, 215, 247, 264
- Francogallia (Francia, Franconia, Frankreich) regio Europae 48, 49, 56, 71, 81, 88, 98, 102, 105, 119, 120, 134, 184, 187, 193, 204, 205, 207, 219, 244, 245, 277, 373, 374
- Francogallia ars lapidaria 217  
— fam. 61, 103, 145  
— inclinatio 205  
— leuga 143  
— lingua vetus 58
- Francogallici milites 246, 247
- Francogallicum matrimonium 205
- Francogallicus mos 25  
— ramus fam. Andegavensium 211
- Francogallus hab. Francogalliae 56, 74
- Franconia v. Francogallia
- Francus de Zechen iudex curiae (1397—1408) 250
- Frangepan fam. Croatica 11, 103, 110, 212, 220
- Franko (Frank) de Thallocz banus Croatiae et Slavoniae († 1448) 276, 318, 339, 348
- Frankreich v. Francogallia
- Fredericus (Fridericus, 1416—1493) III. (ab a. 1440) imp. Rom., ut rex Teutoniae IV., ut dux Austriae V. 304, 315, 328, 345, 360, 361, 362, 368, 386, 388, 412, 416, 417, 419, 420, 424, 426, 428, 431, 432
- Fregona v. Forgonia
- Freistadt v. Galgosium
- Friczbeq (Firuz begus, Firuz-oglu, Firuzbegovich) f. Fîrûs-Beg, dux exercitus Turcorum 359, 360
- Fridericus v. Fredericus III. imp. Rom.  
— IV. rex Teutoniae v. Fredericus III. imp. Rom.  
— V. dux Austriae v. Fredericus III. imp. Rom.  
— comes Ciliciae, pater Ulrici 301, 316, 317, 386, 395, 399  
— Hohenzollern comes castri Norimbergensis 258  
— Kreuzbach miles Teutonicus 158  
— I. (Aenobarbus, Barbarossa) imp. Rom. (1152—1190) 128  
— II. imp. Rom. (1215—1250) 87, 118, 121, 141  
— III. (Pulcher) dux Austriae, f. Alberti I. (1286?—1330) 41, 47  
— Lamberger v. — Lomberger  
— Lomberger (Lamberger) capitaneus de Chaktornya, magister ianitorum regalium Hung. (1466—1468) 396
- Friispalotha (Friss 'recens') palatium Budense regis Sigismundi 398
- Friss palatium v. Friispalotha
- Frodnacher v. Frodnohar
- Frodnohar (Eustach Frodnaher, Fradnacher, Frodnacher) Almanus quidam 398
- Fuhrmann, M. 180, 181
- Futak v. Futhak
- Futhak (Futak, h. Futog) op. Hung. in com. Bachiensi 331, 384, 387, 389, 396, 415
- Futog v. Futhak
- Fügedi, E. 11, 27, 50, 51, 106, 108, 217, 275, 276, 298, 299, 303, 310, 348, 355, 369, 384, 389, 391, 393, 396, 397, 398, 416
- Füleky v. Fylek



- Fülöpös v. Philippus de Korog  
 Fylek (Füleek, h. Fil'akovo) castrum et op.  
 Hung. in com. Gemeriensi 355
- G**
- Gábor, Gy. 83, 214, 215  
 Gabriel Condulmieri v. Eugenius IV. papa  
 Gabrielli, A. 104  
 Gach (Gács, h. Halič) op. Hung. in com. Nogra-  
 diensi 355  
 Gács v. Gach  
 Gaetanus baro (cf. Jacobus de Pinatharius) 140  
 Galambóc v. Galambocz  
 Galambocz (Galambóc, Goloboc, Golubezi,  
 Golubaz, Galubenburg, h. Golubac) op. Mys-  
 siae Inferioris 176, 258, 259, 276, 295, 359,  
 382  
 Galata op. Thraciae 340, 372  
 Galch m. Hung. 355  
 Galeatius II. (Galeazzo) Visconti vicecomes  
 Mediolanensis († 1402) 200  
 Galgóc v. Galgosium  
 Galgochfeu v. Kolkothfew  
 Galgochfew v. Kalkothfew  
 Galgócí ramus generis Aba 50  
 Galgosium (Galgóc, Freistadt, h. Hlohovec)  
 op. Hung. in com. Nitriensi 50, 302  
 Galicalis platea pars Budae (cf. Italicorum vi-  
 cus) 221  
 Galici v. Galli  
 Galicia regio Sarmatiae Europicae 29, 80, 157,  
 170  
 Gallacrium op. Mysiae Inferioris 340  
 Galli (Galici) g. Galliae (cf. Francogalli) 114,  
 211, 247  
 —, S. festum 349  
 Gallia Belgica regio Europae 260  
 Gallicana milliaria 143  
 Gallipolis (Callipolis, h. Gelibolu) op. Thraciae  
 243, 340  
 Galubenburg, v. Galambocz  
 Gara, de factio 229  
 —, de, Garai fam. Hung. 146, 173, 203, 225,  
 229, 249, 251, 253, 254, 257, 267, 289, 302,  
 312, 313, 387, 412  
 — (h. Gorjáni) op. Hung. in com. Valko 203,  
 225  
 Garády, S. 181  
 Garai v. Gara, de  
 Gárdonyi, A. 8, 69, 76, 77, 83, 136, 141  
 Gasparus Bodó de Györgyi v. Caspar Bodo de  
 Giiwrgii  
 — Schlick cancellarius Bohemiae († 1449) 315,  
 328  
 Gaweda, S. 9  
 Gebhardt, B. 56, 74  
 Gede (h. Hodejov) castrum et op. Hung. in  
 com. Gemeriensi 355  
 Gedimin princeps Lithuaniae (1316—1341) 80  
 Gelcich, J. 239, 258  
 Gelnica v. Gulnychbana  
 Gemeriensis archidiaconus 26  
 — com. Hung. 12, 25, 62, 66, 132, 133, 160, 185,  
 348, 355, 356  
 — comes 133  
 Gemona villa in Foro Julii 76  
 Genta (h. Gent) op. Flandriae 34  
 Gentilis de Monteflorum card. († 1312) 7, 40,  
 44, 47, 59, 180, 182  
 Genua (h. Genova) op. Liguriae 98, 120, 156,  
 161, 371  
 Genuenses nautae 341  
 Genuensis mercator 375  
 Georgius v. Gregorius f. Curiaci  
 — de Bazin procer Hung. 303  
 — Bebek magister tavernicorum reginalium  
 (1363—1389) 132, 133, 185  
 — Brankovich (Branković) despotes Serbiae  
 (1427—1456) 277, 278, 296, 301, 318, 324,  
 328, 330, 331, 332, 334, 337, 343, 347, 349,  
 351, 352, 359, 360, 376, 390, 399  
 — Castriotes (Scander Beg) (1403—1468) prin-  
 ceps Albaniae 335, 348, 349, 350  
 — de Corbavia v. Gregorius —  
 — Czudar v. — Zudar  
 — Dertar baccalaureus Vindobonensis (c. 1456)  
 309  
 — Lackfi (Waydafii, Vajdafii) de Németsi banus  
 de Macho (1392—1393) 241, 242  
 — Lépes de Váraskeszi ep. Transylvanus  
 (1427—1442) 323  
 — de Marczali procer Hung. 293  
 — (mendose pro Paulo) Modrar (v. Paulus —)  
 nobilis Hung. 398  
 — de Palocz aep. Strigoniensis († 1439) 275,  
 280, 303  
 — de Podebrad rex Bohemiae (1458—1471)  
 361, 387,, 395, 404, 412, 413, 414, 424,  
 426  
 — de Rozgon comes Posoniensis (1421—1444)  
 305, 312  
 — Sphrantzes chronographus 244, 381, 433  
 — Zudar (— Czudar) comes de Scepus (1377—  
 1381) 159, 160  
 Geréb, L. 112  
 Gerevich, L. 221, 399



- , T. 11, 217  
 Gerézdi, R. 409  
 Germani g. Germaniae 52  
 Germania (Teutonia, Teutonicum imperium)  
   regio Europae 15, 25, 32, 47, 56, 78, 98, 105,  
   128, 168, 170, 204, 240, 244, 260, 276, 277,  
   284, 285, 292, 293, 304, 361, 366, 373, 374,  
   394, 431  
 Germanica lingua 62, 423  
   — translatio 130  
 Germanici historici 380  
 Germanus patriarcha Constantinopolitanus  
   (715–733) 101  
 Geró, L. 11, 174, 393  
 Getrudis regina uxor Andreae II. regis Hung.  
   († 1213) 63  
 Gesta v. Gesta Hungarorum  
   — Hungarica v. Gesta Hungarorum  
   — Hungarorum (Gesta, Hungarica Gesta) 24,  
   26, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39,  
   40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51,  
   52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,  
   66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 79, 80,  
   81, 82, 83, 84, 86, 90, 140, 174, 226, 236,  
   309  
 Gesztes v. Geztes  
 Geur (Győr) genus Hung. 198  
 Geysa dux, f. Geysae II. regis Hung. 110  
   — II. rex Hung. (1141–1162) 310  
 Geztes (h. Gesztes) castrum Hung. in com.  
   Fejér 99  
 Giacomo della Marca v. Jacobus de Marchia  
 Giíwlafeierwar v. Alba Transsiluanensis  
 Gimes v. Gymes  
 Giovanni Delfino v. Johannes Delphinus  
   — Giustiniano Longo v. Johannes Iustinianus  
   Longus  
   — Gradenigo v. Johannes Gradenigo  
 Giskra v. Johannes Izkra  
 Giuliano Cesarini v. Julianus —  
 Gizdavić legatus Wladislai I. regis Hung. 348  
 Glatz dominium in Silesia 412  
 Gneznensis archidiaconus 80  
 Godin (Göding, h. Hodonín) op. Moraviae  
   29  
 Golgotha m. Hierosolymae 101  
 Goloboc v. Galamboc  
 Golubac v. Galamboc  
 Golubaz v. Galamboc  
 Golubezi v. Galamboc  
 Gombazegh (Gombaszög, h. Gombašek) villa  
   Hung. in com. Gemeriensi 185  
 Gombocz, Z. 10, 109  
 Gombos, A. F. 11, 30, 32, 33, 34, 35, 39, 41, 42,  
   281  
 Gomnec v. Gomnech  
 Gomnech (Gomnec, falsa forma: Sonmech, h.  
   Bosiljevo) castrum Hung. in com. Crisiensi  
   167, 227  
 Gonzaga fam. Italica 122  
 Gorgonia op. Venetiarum 152  
 Goritia (h. Gorizia) op. Illyrici 150, 151  
 Gorjani v. Gara op.  
 Górká, O. 423  
 Gothein, P. 201  
 Gothicus arcus 217  
 Gothicum opus marmoreum 217  
   — structurae genus 57, 68, 183, 184, 383  
 Göding v. Godin  
 Gödöllő op. Hung. 45  
 Göllheim op. Austriae 25, 38  
 Gölñicbánya v. Gulnychbana  
 Gönc op. Hung. in com. Abaúj 185, 278  
 Görgény v. Gwrgen  
 Görgey fam. Hung. 51  
 Graeca proprietas 222  
 Graecae galeae 340  
 Graeci v. Greci  
   — auctores 341  
   — monachi 222  
   — ritus, ecclesia orthodoxa 188, 189  
 Graecia v. Grecia  
 Graecum autographum 87  
   — op. 243  
 Graecus auctor 244  
   — monachus quidam 331  
 Granus (Garam, h. Hron) fl. Hung. 279  
 Graz v. Grecium  
 Grecensis montis civitas v. Zagrabia  
 Greci (Graeci) g. Graeciae 85, 243, 340, 367,  
   368, 370, 371, 372, 409  
 Grecia (Graecia) regio Europae 81, 110, 243,  
   295, 370  
 Grecium (h. Graz) op. Austriae 419  
 Gregoriana missa v. Bolsenensis —  
 Gregorius “electus Cenadiensis” v. Gregorius  
   ep. Chanadiensis  
   — f. Georgii Brankovich 295  
   — II. papa (715–731) 101  
   — XI. papa (1370–1378) 161, 187, 271  
   — praepositus Chasmensis, ep. Chanadiensis  
   100, 103, 104  
   — de Bicske aep. Strigoniensis (1298–1303)  
   26, 30, 31, 32, 36, 46  
   — Bodó de Györgyi castellanus Budensis (1452)  
   397



— (falso Georgius) comes de Corbavia (Kurjaković) f. Curiaci, rebellis Croatus († 1353—1358) 110, 111, 112  
 — de Corbavia procer Hung. saec. XV 392  
 Grotefend, H. 11, 55, 57, 79  
 Gruber, D. 110  
 Grün, A. 166  
 Guido de Columna scr. hist. 300, 309  
 — de Montefort cardinalis 135  
 — f. Roberti Andegavensis cardinalis tit. S. Ceciliae († 1373) 145  
 Guilelmus aep. Bracharensis (h. Braga) 147  
 — dux Austriae († 1406) 156, 195  
 — dux Saxoniae (1428—1482) 362, 413  
 — f. Burkhardi Ellerbach, miles aulae (c. 1369) 155  
 — Tettauer dux mercennariorum Matthiae de Hunyad 432  
 Guillelmus de Nangis monachus (saec. XIII) 88, 89  
 Gulnychbana (Gölnicbánya, h. Gelnica) op. Hung. in com. Scepusiensi 315  
 Guntherus Schwarzburg comes 105  
 Guoth, K. 384  
 Gurghiu v. Gwrgen  
 Gurke f. Gurke de genere Chak, vexillarius regis Hung. († 1312) 54  
 Gurke (Györke) de genere Chak, pater Gurke, Michaelis et Pauli 54  
 Gut, de fam. Hung. 223  
 Guta f. Rudolphi I. Habsburg 29  
 Guthkeled genus Hung. 76, 223, 250  
 Gündisch, G. 19  
 Güsel-HiBar (Anadoli-HiBár) munimentum Constantinopolis 367  
 Güssing v. Wywar  
 Gwrgen (Görgény, h. Gurghiu) castrum et op. Hung. in com. Torda 364  
 Gyaló kay, J. 319, 435  
 Gyárfás, I. 11, 186  
 Gyemes (Gimes, h. Jeleneč) castrum Hung. in com. Nitriensi 97, 220  
 Győr v. Geur genus Hung.  
 Györffy, Gy. 11, 34, 36, 41, 43, 46, 52, 53, 54, 55, 58, 63, 65, 66, 68, 69, 72, 73, 188, 192, 198, 208, 251, 277, 278, 356  
 Györffy I. (—, St.) 186  
 Györke v. Gurke  
 Gyula op. Hung. 247, 324  
 Gyula v. Gywla de Kenesich  
 Gyulafehérvár v. Alba Transsiluanensis  
 Gywla (Gyula, Jula) de Kenesich pater Nicolai comitis Hung. 61

## H

Haab ep. Vaciensis (1293—1311) 26  
 Habsburg domus, fam. 24, 34, 38, 41, 290, 293, 297, 388  
 Hadria v. Hadriaticum mare  
 Hadrianapolis (h. Edirne) op. Thraciae 246, 329, 332, 337, 339, 341, 349, 372, 433  
 Hadrianopolitana comitiva sultani 332  
 Hadriaticum mare (Hadria) 103, 113, 129, 212, 227, 232, 276, 298, 418  
 Hadriaticus portus 98  
 Haemus m. Balcanicae paenins. 167, 340  
 Hahot genus Hung. 348  
 Haiczl K. 61  
 Hain, L. 12  
 Hainburgensis ecclesia parochialis 195  
 Hajdúböszörmény v. Bezermen  
 Hajnik, I. 228  
 Hajszentlórc v. Laurentii, S., de Hay  
 Halecki, O. 332, 337  
 Halič v. Gach  
 Halič v. Chrysoceras sinus  
 Halley nominatus cometes 383  
 Hammer, J. 12, 272, 322  
 Hans von Stein dux mercennariorum 151  
 Haraszti, E. 410  
 Harnad (Harnald, Haruad, Hernád, Hernadus, Harnald, Hornád) fl. Hung. 52, 53  
 Harnald v. Harnad  
 Harsandorfer Theutonicus (Ulving Harschendorfer) miles Hung. († 1346) 115  
 Harschendorfer (Haschendorf) fam. Hung. 115  
 Hárshegy ('m. tiliarum') m. Budae  
 Hartung, F. 92  
 Hartvicus ep. Jauriensis scr. legendae S. Stephani (saec. XII) 42  
 Haruad v. Harnad  
 Haschendorf v. Harschendorfer  
 Haserhag, de, (Hásságy) fam. Hung. 198  
 Hásságy, de, fam. v. Haserhag, de  
 Hásságy villa Hung. in com. Baraniensi 198  
 Hassan aga praefectus ianissariorum 381  
 Hasznos v. Haznos  
 Hatvan op. Hung. 46  
 Hauck, A. 12, 141, 187, 260, 262, 264, 265, 271, 405  
 Havličkúv Brod v. Broda Teutonicorum  
 Házi, J. 382, 406  
 Haznos (Hasznos) villa et castrum Hung. 66  
 Heckenast, G. 12, 192  
 Héder v. Hedrich  
 Hédervára, de v. Hederwara, de



- Héderváry v. Hederwara, de  
 Hederwara, de (Hédervára, de, Héderváry)  
 fam. Hung. 12, 71, 89, 241, 242, 299, 310,  
 355, 411  
 Hedrich (Héder) genus Hung. 71, 241, 299, 302,  
 355  
 Hedvig v. Aduiga  
 Heem v. Hem  
 Hefele, K. J. 48  
 Hegedűs, I. 435  
 Heidelberger, F. 48  
 Hektor v. Ikco  
 Helena Kottanner femina nobilis aulica (c.1440)  
 297, 300, 301, 302, 303, 304  
 Helena, S. mater Constantini I. imp. Rom.  
 († 326) 101  
 Helesponti mare (— fretum, Hellespontus, h.  
 Dardanellia) 243  
 Helios (Sol) deus solis 221, 409  
 Hellespontus v. Helesponti mare  
 Hellmann, M. 9  
 Helvetia regio Europae 283  
 Helvetici exsurgentes 163  
 — historici 163  
 Helvetii g. Helvetiae  
 Hem (Heem) pater Benedicti († 1381) 154  
 Henning Czernin de Zomzedwar magister aga-  
 zorum 399  
 Henricus dux Bavariae inferioris († 1290) 38  
 — VII. rex Teutoniae et imp. Rom. (1308—  
 1313) 56  
 — Kőszegi f. Herrici Kőszegi 37  
 — Leubing praepositus Naumburgensis 412  
 — de Lipa mareschallus Bohemiae 79  
 — Maritimus dux Portugalliae (1394—1460)  
 277  
 — Puchaim socer Stephani Lackfi 163  
 — Rebdorf chronographus 169  
 — Rosenberg vir Almanus 392  
 — de Thamasy comes Siculorum etc. († 1448)  
 303, 311, 312, 339  
 Henschel, G. A. L. 10  
 Hercegovina regio Europae 333  
 Herman genus Hung. 108, 206  
 Hermann, A. 384, 385  
 Hermannus comes Ciliae († 1435) 248, 254,  
 256, 279, 289, 302  
 Hermanus Morthan v. Martunherman  
 Hernád v. Harnad  
 Hernadus v. Harnad  
 Hernald v. Harnad  
 Herodotus scr. hist. (c. 484—c. 425) 383  
 Herre, H. 10  
 Herricus Kőszegi comes Hung. 37  
 Hervoia v. Herwoia  
 Herwoia (Hervoia) dux Spaleti († 1416) 265,  
 266  
 Hess, A. 8. 86  
 Heves v. Hevesiensis  
 Hevesiensis (Heves) com. Hung. 25, 133, 185  
 Hieronimus (Hieronymus) Pragensis sectator  
 Johannis Hus († 1416) 265  
 Hieronymus, S. doctor ecclesiae († 420) 179,  
 189  
 Hierosolym (Hierosolyma, Jerusalem) op. Pa-  
 lestinae 61, 118, 119, 334  
 Hierosolyma v. Hierosolym  
 Hierosolymitani hospitalarii fratres 48  
 Hierosolymitanum auditorium iudiciale 101  
 Hierosolymitanus ordo militaris S. Johannis  
 Baptistae 48, 141, 207, 208  
 Hispani hab. Hispaniae 142  
 Hispania regio Europae 160  
 Hispanica fam. 99  
 Historia Curtusiorum 143, 144, 153, 155, 156  
 Historiae Romanae fragmenta chronicon Italia-  
 num 62  
 Hlohovec v. Galgosium  
 Hodinka, A. 187  
 Hodonín v. Godin  
 Hofer, J. 12, 365, 376, 380, 385  
 Hoffmann, E. 87  
 Hofmeister, A. 105  
 Hohenstauf fam. regn. 100, 118  
 Holič v. Alba Ecclesia  
 Holič v. Wywar (h. Holič)  
 Hollókó castrum Hung. in com. Nogradiensi 327  
 Holmiensis codex quidam 346  
 Holub, J. 134, 154, 267  
 Holzapfel, H. 12, 186, 292, 385  
 Hóman, B. 12, 18, 23, 24, 25, 29, 33, 40, 41, 42,  
 46, 47, 58, 59, 67, 71, 77, 83, 93, 97, 98, 103,  
 105, 106, 117, 120, 125, 140, 143, 152, 161,  
 163, 176, 179, 184, 188, 192, 199, 205, 206,  
 207, 214, 215, 219, 224, 232, 234, 238, 249,  
 252, 255, 256, 302, 344, 391, 393, 399  
 Homonna (h. Humenné) castrum Hung. in  
 com. Zempliniensi 428  
 Homonna, de, fam. Hung. 316  
 Honor praedium beneficiarium Andegavense in  
 Campania 82  
 Honorius III. papa (1216—1227) 92, 222  
 Hont-Paznan ( Hontpaznan, Hunt-Paznan) ge-  
 nus Hung. 25, 220  
 Hontensis com. Hung. 64, 115, 132, 327, 355  
 Horatius, Qu. poeta Rom. 82



- Hornád v. Harnad  
 Horváth, H. 276, 277, 288  
 Horváth, I. K. 272, 273  
 Horváth, J. 12, 183, 201, 240  
 Horváth, J. iun. 31, 69, 73, 82, 84, 86  
 Horváth, M. 165, 322, 391  
 Horváth S. 7, 12  
 Horwathi, de, factio 229  
 —, de, fam. Hung. 207, 208, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 241, 251, 273  
 — villa Hung. in com. Valko 208, 226  
 Hosszúmező v. Hozyvmezeu  
 Hozyvmezeu (Hosszúmező, Campus Longus, Cîmpulung) op. Valachiae 237  
 Höfer, I. 14  
 Höfler, K. 261  
 Hradčany castrum Bohemiae 274  
 Hristov, H. 13, 167  
 Huber A. 8, 12, 30, 33, 108, 156, 157, 162, 164, 169, 170, 176, 194, 225, 226, 233, 234, 237, 265, 274, 293, 324, 330, 424  
 Hugo Mortimer capitaneus generalis Anglicus 174  
 Humenné v. Homonna  
 Hunedoara v. Hunyad castrum  
 Hungara (cf. Barbara de Ozora) 275  
 Hungari (Ungari, Unghari) g. Hungariae *passim*  
 Hungaria (Hongrie, Ungaria, Ungarn, Unghe-  
 ria, Vngaria) regio Europae *passim*  
 Hungarica archontologia 19  
 — arma 191, 198, 205  
 — armatura 71  
 — ars 185  
 — aula regia 76, 98, 108, 122, 149  
 — auxiliaria 106  
 — calendaria 197  
 — cancellaria 149, 157, 433  
 — capella Aquisgranensis 184  
 — caterva 25, 134, 135, 136, 138, 145, 162, 163  
 — classis regnans 210  
 — comitiva 41, 285, 365  
 — comoda 164  
 — conformatio ecclesiastica 26  
 — corona 157, 249  
 — dicio 168, 176, 190  
 — diplomata 24, 110, 259, 260  
 — diplomatica 18  
 — documenta 192, 374  
 — dominatio 131, 176  
 — fabula popularis 162  
 — fam. 110, 254, 273, 276  
 — forma 71, 81, 172, 231, 241, 395  
 — genera 13, 72  
 — (Vngarica) gens 16, 18, 47, 217, 400, 409  
 — Gesta v. Gesta Hungarorum  
 — glottologia 15  
 — heraldica 9  
 — hierarchia 303  
 — historia 11, 211, 405  
 — historiographia 23, 46, 131  
 — insignia coronationis 38  
 — legatio 135  
 — legenda 109  
 — leuca 319  
 — lingua 9, 15, 58, 84, 130, 183, 212, 214, 240, 250, 260, 374, 409  
 — , 431  
 — litteratura 82, 241  
 — litteratura sphragistica 413  
 — , Magna Panities 186, 189  
 — marca 67  
 — materia 217  
 — membra comitvae Sigismundi 284, 285  
 — monumenta artis medicinae 14  
 — natio 37  
 — nominatio 183, 342  
 — origo 180, 235  
 — pars 114, 293, 384  
 — plebs 333  
 — potentia 191  
 — regesta 101  
 — res 122  
 — significatio 45  
 — societas 31, 222, 228  
 — terminologia 387  
 — terra 186  
 — translatio 165, 201, 425  
 — virtus 138  
 — vis militaris 371  
 Hungaricae condiciones 336  
 — consuetudines iudicii 64  
 — copiae 165, 174, 211  
 — excursiones 311  
 — familiae 302  
 — regiones 415  
 — relationes 87  
 — res 8, 17, 33, 75, 288, 363  
 — scholae 309  
 Hungarici Andegavenses 55, 74, 75, 80, 119, 205  
 — armati 299  
 — barones 30, 126, 213, 266, 289, 292, 297, 307, 352, 368, 382, 388, 389, 404, 427  
 — camerarii 199  
 — cantatores populares 240, 241  
 — castellani 199  
 — commissarii 99



- conatus 164
- defensores 420
- domini 124, 287, 330, 389, 396, 398
- ductores Budae 291
- educatores 77
- effectus 46
- equites 114, 153, 163
- eremitae 180
- floreni auri 71, 97, 194, 259
- fontes 13, 162, 163, 196, 344, 423
- grossi 71
- historici (vel historiographi) 8, 143, 163, 233, 239, 272, 319, 368, 390, 391
- incolae 189
- investigatores historiae 63
- iudices 125
- legati 100, 102, 104, 155, 168, 299, 413, 420
- magnates 176
- mercennarii 160, 402
- milites 136, 174
- nobiles 422
- nummi 331
- opifices 291
- optimates 24
- ordines 215, 263
- peregrinatores 184
- poetae veteres 250
- praelati 195
- primates 194
- proceres 24, 163, 195, 205, 289, 290
- rerum scriptores 352
- sagittarii 163
- sculptores 217
- sectatores 118
- vaivodae 91, 160
- Hungarico—Bulgarae coniunctiones 167
- Neapolitana unio personalis 142
- Polonica consuetudo 55
- Polonicus exercitus 157, 339
- Ruthenenses coniunctiones 80
- Slavoniensis provincia Johannitarum 141
- Hungaricum aurum 98
- calendarium populare 271
- diploma 65
- documentum 358
- idioma 85, 214
- ius 9, 14, 90, 92
- ius constitutionale 214
- ius reges creandi 90
- lexicon etymologicum 10
- nomen 51, 58, 120, 167, 246, 275, 295, 426
- praesidium 392
- regnum 91, 92
- sceptrum 216
- vocabulum 18, 242
- vulgus 409
- Hungaricus auctor 244
- baro 177, 273
- capellanus 184
- capitaneus generalis 174
- chronographus 132
- civis 291, 292
- conspectus 15
- dominus quidam 303
- dux 77
- effectus 58
- exercitus 33, 115, 116, 120, 121, 122, 127, 133, 138, 140, 150, 151, 152, 153, 159, 160, 162, 172, 175, 176, 199, 207, 236, 237, 245, 256, 267, 268, 282, 295, 296, 299, 329, 347, 350, 373, 423, 428, 433
- fiscus regius 98
- impetus 121
- legatus 42
- mos 39, 219
- ordo coronandi 218
- ordo Sancti Pauli 180
- pontifex 31
- populus 186, 280, 290, 293
- provincialis Franciscanus 185
- scriptor (cf. Johannes de Thurocz) 215
- Hunger, H. 201
- Hunni (Huni) g. Asiae et Europae 274, 282, 283
- Hunt-Paznan v. Hont-Paznan
- Hunt paznan v. Hont-Paznan
- Hunyad castrum v. Hwniid
- com. Transylvaniae 241, 324, 364
- , de, aetas 381
- , de, fam. Hung. 9, 10, 11, 18, 228, 306, 369, 388, 389, 390, 391, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 401, 402, 403, 407, 408, 411, 429
- , de, genus Hung. (cf. — fam.) 306, 390
- vocabulum loci 305
- Hunyadvár v. Hwniid castrum
- Hurter, H. 12, 44, 146, 292
- Hus v. Johannes Hwz
- Husita v. Huzista
- Husitae v. Huzistae
- Husitani currus belli 341
- Husiticae cantilenae 409
- Husitismus motus haereticus medii aevi 263, 264
- Hust v. Huszt castrum Hung.
- Huszár, L. 331
- Huszt v. Huzista
- (h. Hust) castrum Hung. in com. Marmarusi-ensi 189



Huszti, J. 384, 397, 425, 426  
 Huzista, (Husita, Huszt) denominatio (cf. Huzitae) 260  
 Huzistae (Husitae) haeretici Bohemici sectatores Johannis Hus 19, 37, 250, 260, 262, 263, 264, 279, 280, 281, 287, 293, 319, 323, 352, 358, 365, 377, 409, 417, 420  
 Hwniid (Hunyad, Hunyadvár, h. Hunedoara) castrum Transylvaniae in com. Hunyad 305, 306  
 Hyperion titanus 221

## I

(v. et J)

Iacobinus (Jacopino) de Carraria dominus Patavii (1350—1372) 156  
 Iacobus ep. Scepusiensis (1284—1301) 27, 28  
 — (Jacopo) I. de Carraris dominus Patavii (1318) 156  
 — de Forró f. Aladarii 54  
 — (Kopoz) palatinus f. Thomae de genere Barsa 54  
 — de Marchia monachus ordinis Franciscanorum 385  
 — Placentinus v. Jacobus Longobardus Placentinus  
 — de Marchia (— Marchianus, Giacomo della Marca) provincialis Franciscanorum († 1476) 292  
 — (Jacopo) Marsiglio di Carraria procer Patavienensis 277  
 — de Pinathariis v. Jacobus de Pinathariis  
 — (Iacopo) de Promontorio olim de Campis mercator Genuensis 375  
 —, S. apostolus 81, 98, 225  
 Iacopo de Promontorio olim de Campis v. Iacobus —  
 Iadra v. Iadria  
 Iadrense monasterium 116  
 Iadrenses (Iadrienses) hab. Iadriae 114, 115, 116, 117, 118  
 — nobiles 116, 117  
 — res 118  
 — senatores 114  
 Iadrensis auctor 116  
 — obsidio 111, 114, 115, 116  
 — (Jadrensis) civitas v. Iadria  
 Iadria (Iadra, Iadrensis, Iadriensis, Jadrensis) civitas, h. Zadar) op. Dalmatiae 114, 116, 117, 148, 149, 154, 155, 156, 207, 217, 227, 279  
 Iadrienses v. Iadrenses

Iadriensis civitas v. Iadria  
 Iagiello v. Jagula, Ladislaus (Jagula)  
 Iaicza v. Iaiicza  
 Iaiicza (Iaicza, Jajcza, h. Jajce) castrum et op. Bosnae 12, 397, 417, 418, 419, 429  
 Ialomița v. Jlumzca  
 Iancha (Ywanca) Szécsi magister pincernarum regis Hung. 66  
 Ianus Pannonius (Iohannes Cesiumensis, Ivan Česmički, Janus Pannonius) ep. Quinqueecclesiensis (1460—1472) 252, 397, 424, 425, 426  
 Iauriensis com. Hung. 67, 161  
 — comes 72, 161  
 — ep. 280, 301  
 Iaurinum (Jaurinum, h. Győr) op. Hung. 219, 226, 304, 314, 327, 382  
 Iczkovits, E. 323  
 Iesus Christus (Salvator) 7, 11, 16, 101, 220, 242, 267, 292, 378, 380, 400, 403  
 Iglavia (h. Jihlava) op. Bohemiae 287  
 Ikach de Orjava f. Iktoris, rex Bosnae († 1396) 272, 273, 274  
 Ikco (Iktor, Hektor) de Orjava (Oryava) pater Ikach et Wtk 273, 274  
 Iktor v. Ikco  
 Ila, B. 356  
 Ilias (Ilias) f. Alexandri Boni, princeps Moldaviae († 1443) 325  
 Illés, J. 103  
 Ilok, v. Wiilak  
 Ilonca v. Jlumzca  
 Ioncha v. Jlumzca  
 Imolensis episcopatus 159  
 Imre, S. 431  
 Inferiores Thermae v. Aquae Calidae Inferiores  
 Innocentius IV. papa (1243—1254) 26  
 — VI. papa (1352—1362) 109, 121, 145, 159, 160, 161  
 Insula leporum (h. Margitsziget, insula Margaritae) 35, 36  
 Ioannina v. Janina  
 Iob ep. Quinqueecclesiensis (1252—1282) 59  
 Iohanes Tvrci v. Johannes de Thurocz  
 Iohanna I. (Johanna) regina Siciliae (1343—1382) uxor Andreae ducis 75, 76, 77, 78, 100, 102, 104, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 131, 135, 141, 193, 199, 211  
 Iohannes aep. Colocensis (1302) 25  
 — dux Burgundiae (1371—1419) 253  
 — dux f. Caroli IV. imp. Rom., marchio Moraviae 169, 170, 214  
 — dux Dyrrachii, f. Caroli II. regis Neapolis († 1335) 75, 124, 210



- f. Alexandri Chelen de genere Akus viceda-  
pifer reginae Hung. (1335—1337) 62, 154
- f. Vajk 305
- fr. Beke de genere Barsa 39
- Beckensloer Vratislaviensis aep. Strigoniensis (1474—1479), cancellarius Matthiae regis Hung. († 1489) 426
- VI. Cantacenus antiimp. Byz. (1341; 1347—1355) 243
- f. Jacobi de Forró 54
- XXII. papa (1316—1334) 35, 48, 69, 70, 74, 75, 180
- XXIII. papa (1410—1415) 266
- praepositus Strigoniensis 287
- rex Bohemiae (1310—1346) 56, 78, 105, 106
- I. rex Portugalliae (1385—1433) 277
- Acél membrum fam. Vass de Cege 173
- dictus Aprod v. Johannes de Kykullew
- Bánfi avus Stephani —, banus Slavoniae 348
- Bastida capitaneus Hispanus castris Nandor-  
albensis 379
- de Bazna chronographus 401
- Bielly castellanus Polonicus castris Stropko  
427
- (Jean) Boucicaut mareschallus, miles Fran-  
cogallicus 245
- de Capistrano v. Johannes
- de Capol (Kapla, Kapol) vaivoda Rusciae,  
iudex curiae (1392—1395) 160
- de Cardailhac patriarcha Alexandriae, lega-  
tus papae (c. 1372) 178
- Carvajal cardinalis, legatus papae († 1469)  
377, 403
- Cescmicensis v. Ianus Pannonius
- Chaak iudex curiae (1311—1315) 42
- Cheel (Chele) familiaris aep. Nicolai de  
Vasary 153
- Chele v. Johannes Cheel
- Chuz miles Ludovici I. regis Hung. 154
- Corvinus f. Mathiae regis Hung. (1473—  
1504) 298
- de Czarnkow archidiaconus Gneznensis 80
- Delphinus (Giovanni Delphino) dux Veneto-  
rum (1356—1361) 151
- Dlugossius (Długosz) Polonus historicus  
(1415—1480) 9, 10, 63, 80, 168, 238, 239,  
300, 307, 311, 319, 325, 335, 336, 340, 383,  
414, 415, 423, 427, 428, 433
- de Dominis ep. Varadiensis (1440—1444)  
298, 342
- Drugeth comes palatinus Hung. (1328—  
1333) 61, 140
- Ewthwews (Ötvös) aurifaber Budensis  
(† 1439) 291
- Froissart chronographus (1338— c. 1405) 410
- Galeatius (Gian Galeazzo) vicecomes Me-  
diolanensis 200
- de Gara f. Nicolai v. Johannes de Gara
- de Gara f. Pauli bani de Macho, ep. Vespri-  
miensis (1346—1357) 146, 147
- de Gara procer Hung. († 1386) 225
- de Gezth monachus Franciscanus 379, 385
- Giletifi f. Gileti nobilis Hung. (c. 1335—1356)  
132
- (Giovanni) Gradenigo dux Venetiarum  
(1355—1356) 150, 151
- Giskra v. Johannes Jzkra
- (—) Orsini aep. Neapolitanus (1327—1358)  
125
- (—) Visconti vicecomes Mediolanensis  
(1354) 200
- Goldener decanus capituli Viennensis 373
- Gróf de Sancto Georgio (Szentgyörgyi) vai-  
voda Transylvaniae (1465—1467, † 1492) 422
- Gróf Szentgyörgyi v. — Gróf de Sancto  
Georgio
- Gross Teutonicus technicus 372
- Gutenberg inventor artis libros typis exscri-  
bendi (c. 1394—1468) 405
- de Horwathi banus de Macho († 1394?) 199,  
205, 207, 224, 225, 227, 231, 232, 233, 234,  
241, 242
- de Hunyad v. Johannes de Hwniid
- Hwz (Hus) reformator religionis (1369—  
1415) 260, 265
- Iustinianus Longus (Giovanni Giustiniano  
Longo) dux armorum Genuae 371
- Iskra v. — Jzkra
- Izkra v. — Jzkra
- Jwga v. Johannes Jwga
- (Jowanus, Zowanus) de Thallocz prior Aura-  
nae, capitaneus Belgradi († 1445) 276, 317,  
318, 319, 348
- de Kaniisa (Kanisa) ep. Agriensis (1384—  
1387), aep. Strigoniensis (1387—1418) 230,  
235, 238, 239, 240, 248, 249, 250, 252, 266
- de Kanisa f. Laurentii comes Hung. 134, 399
- de Kapla iudex curiae (1385, 1392—1395)  
160, 355
- Kerzkii (Krzki) miles Bohemicus 316
- de Kety monachus OFM, chronographus  
saec. XIV 65, 79, 81, 82, 114, 116, 117, 131,  
135, 136, 137, 138, 139, 157, 158, 162, 163,  
164



- Kochaym chronographus 398, 400, 404
- Kompolthii de Nana magister pincernarum et ianitorum (1450–1451) regis Hung. 354
- de Korog(h) (Kórógyi) iudex curiae regis Hung. (1439–1440) 310, 311, 381, 382
- de Korpád procer Hung. († 1388) 241, 242
- Kőszegi f. Henrici Kőszegi 37
- de Kykullew (dictus Aprod, Kikullew, Kükülle) archidiaconus, chronographus († 1393/94) 9, 59, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 114, 115, 116, 117, 123, 126, 127, 129, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 156, 157, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 185, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 202, 208, 209, 214
- Magnus de Pelsewcz magister tavernicorum 354
- Marczali comes Simigiensis 414
- de Maroth v. Johannes de Maroth
- (Jean) Molinet chronographus 410
- Orsini aep. Neapolitanus (1327–1358) 100
- Orzaagh magister tavernicorum regalium Hung. (1443–1444) 223
- V. Palaeologus imp. Byz. (1341–1391) 167, 243, 336
- VIII. Palaeologus imp. Byz. (1425–1448)
- de Palisna (Palisznai) prior Auranae 208, 224, 227, 273
- de Peren magister tavernicorum (1438–1458) 299
- (Jean) Petit scholasticus 252
- Philippus (Phylpes) de Korog v. Johannes Phiilpes de Korog
- Pongracz vaivoda et comes Siculorum (1462–1476) 416, 418
- de Rozgon iudex curiae (1470–1471) 275, 346, 348, 396, 407, 414
- Saresberiensis Britannicus ep. (1110–1180) 253
- de Scepus ep. Zagrabiensis 245
- Siiska (– Zyska, – Žižka) dux exercitus Husitarum (1360–1424) 262, 264, 265, 279
- Sismanus fr. Iohannis Stracimiri, dux Tirnobi 167
- Stracimirus v. Strachmerus
- de Surgonia nobilis It. 128
- Swehla v. – Swihla
- Swihla v. – Swihla
- Swihla (Svehla, Swihla) dux exercitus Bohemorum 420, 421
- Thalafwz (Talafus) de Ostrow et de Hukwald capitaneus Bohemorum 316
- de Thamasii (Thamasy) vaivoda Transylvaniae (1403–1409) etc. 302, 311
- de Thurocz v. Johannes de Thurocz
- de Valois comes Nevernensis, dux Burgundiae (1371–1419) 244
- (Jean) de Vienne miles Francogallicus 245
- (Giovanni) Villani chronographus 114, 177, 178, 310
- (–) Visconti aep. Mediolanensis († 1354) 161
- Vitesius v. Iohannes Vitéz
- Vitéz (– Vitesius) de Zredna aep. Strigoniensis (1465–1472) 11, 252, 287, 308, 345, 352, 390, 397, 398, 403, 405, 410, 414, 419, 425, 426, 427
- de Wawrin historicus 326
- Wykleff (Wiclif, Wyclif) v. Johannes Wykleff
- Zekel de Sancto Georgio (Szentgyörgyi) prior Auranae, banus Croatiae (1445–1449) 348, 368
- Zizka v. – Siiska
- de Zob castellanus Budensis 351
- Zyska v. – Siiska
- Iohannis, S., claustrum 292
- Iohannitae monachi ordinis militaris S. Iohannis 48, 49, 207, 208, 313
- Iohannitarum ordo militaris 49, 53, 65, 207, 248, 276
- Ipolyi, A. 303
- Isa-Beg v. Jzak
- Isaac begus, vaivoda Scopiensis (h. Scopje) 272, 273, 274
- Ishak v. Jzak
- Ishâq-Beg v. Jzak
- Ishâq-Paša v. Jzak
- Isnaïma v. Znoiima
- Ister fl. pars inferior fl. Danubii 167, 172, 173, 174, 237, 243, 245, 246, 248, 269, 328, 331, 339, 340, 341, 359, 361
- Isthwanwar (Stephani turris) pars castris Budensis 221, 403
- Itali (Italici) hab. Italiae 15, 115, 122, 132, 209, 212, 221, 276, 376
- Italia regio Europae 44, 71, 98, 99, 122, 126, 131, 132, 140, 150, 159, 161, 174, 178, 187, 191, 200, 209, 211, 276, 279, 284, 292, 306, 394, 425
- Italiana comitiva 221
- lingua v. Italica –
- universitas 76
- Italianum chronicon 62



- Italica ars lapidaria* 217  
 — consuetudo 288  
 — (Italiana) lingua 212  
 — monumenta 14  
 — regna 200, 279  
*Italicae civitates* 134  
 — coniunctiones Ludovici Magni 207  
 — res 15  
*Italici v. Itali*  
 — aulici 220  
 — fautores Caroli Roberti 33  
 — fontes 135  
 — proceres 276  
*Italicorum vicus pars Budae* (cf. *Galicalis platea*) 221  
*Italicum argumentum* 426  
*Italicum bellum* 241  
 — nomen 120, 241, 318  
*Italicus aequalis* 183  
 — artifex quidam 185  
 — classis socialis 212  
 — populus 206  
*Italicus quidam* (v. et *Iacobus fr.*) 206, 365  
 — ramus stirpis Andegavensium 123  
*Iudaei v. Iudei*  
*Iudaici creditores* 179  
*Iudas, S. apostolus* 296  
*Iudei* (*Iudaei, Judaei*) g. *Iudaeae* 13, 25, 42, 43, 179  
*Iugoslavia regio Europae* 130, 225, 227, 231, 232, 239, 242, 250, 257, 258, 266, 276, 277, 281, 289, 295, 298, 313, 316, 317, 318, 321, 329, 331, 347, 359, 360, 361, 366, 382, 385, 387, 415, 417, 431  
*Iulianus Cesarini v. Julianus Cesarini*  
*Iulius Caesar imperator Rom.* (c. 100—44) 253, 374  
*Iuppiter pater deorum* 410  
*Ivan Česmički v. Ianus Pannonius*  
*Iványi, B.* 8, 376, 402, 406, 411, 435  
*Izak v. Jzak*  
*Izkra v. Iohannes Izkra*
- J**  
(v. et I)
- Jacobus Longobardus Placentinus medicus regis Caroli Roberti, ep. Chanadiensis etc.* († 1378) 75, 76  
 — de *Pinathariis* (*Iacobus* —, *Jacopo Pignattaro*) praefectus *Aversae* 140  
*Jacopino v. Iacobinus de Carraria*
- Jacopo Marsiglio di Carraria v. Iacobus Marsiglio di Carraria*  
*Jacopo Pignattaro v. Iacobus de Pinathariis*  
*Jadrensis civitas v. Iadria*  
*Jagula v. Ladislaus*  
 — (*Iagiello*) fam. regia 11, 267, 298, 325, 336, 382  
*Jajce v. Iaiicza*  
*Jajcza v. Iaiicza*  
*Jakab, E.* 291  
*Jakubovich, E.* 87, 193, 346  
*Jan Witowitz capitaneus Friderici comitis Ciliciae* 316, 317  
*Janina* (h. *Joannina*) op. *Graeciae* 295  
*Janits, J.* 172  
*Janus Pannonius v. Ianus Pannonius*  
*Janussius capitaneus Russiae* (c. 1379) 160  
*Jara, de* (*Járai*) fam. Hung. 172  
*Járai v. Jara, de*  
*Jaroslavus magnus princeps Kioviae* (1019—1054) 222  
*Jastrow, J.* 293  
*Jaurinum v. Iaurinum*  
*Jayme II. rex Aragoniae* (1291—1327) 29, 30, 75  
*Jazones hab. Hungariae* 11, 66, 113, 164, 186, 421  
*Jelenec v. Gyms*  
*Jenibazar castrum Bulg.* 340  
*Jeniček, J.* (—, G.) 406  
*Jerusalem v. Hierosolym*  
*Jidioara v. Sydowar*  
*Jihlava v. Iglavia*  
*Jireček, K.* 12, 45, 66, 146, 150, 167, 168, 176, 187, 243, 244, 246, 258, 276, 277, 295, 318, 326, 359, 360, 417  
*Jiskra v. Iohannes Izkra*  
*Jlumcza* (*Ilonca, Iloncha, Ilumsa, h. Ialomita*) fl. *Valachiae* 172, 326  
*Jodok capitaneus castris Wegles* (h. *Vig'as*) 399  
 — marchio *Moraviae* († 1411) 213, 214, 258  
*Johanna v. Iohanna regina Siciliae* (etc.)  
*Iohannes* (*Iohannes*) de *Capistrano, S. monachus Franciscanus* (1386—1456) 12, 365, 366, 375, 378, 380, 384, 385, 386  
 — (*Iohannes*) de *Gara f. Nicolai, comes Temesiensis* (1402—1403, † 1435) 266, 267  
 — de *Hwniid* (*Iohannes de Hunyad, Corvinus*) gubernator Hung. (1446—1453, † 1456) 10, 261, 276, 278, 305, 306, 307, 311, 312, 315, 317, 320, 321, 322, 323, 324, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 359,



- 360, 361, 363, 364, 365, 368, 369, 370, 371, 377, 378, 379, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 388, 389, 390, 393, 394, 397, 398, 399, 401, 402, 408, 411, 412, 414, 416
- (Iohannes) Jwga de Rachcha procer Hung. 311, 312
- (—) Jzkra (Izkra, Jiskra, Giskra) de Brandis (Brandeis) dux mercennariorum Bohemicorum († c. 1470) 314, 315, 316, 318, 327, 336, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 395, 396, 398, 401, 402, 417, 420, 428
- (—) de Maroth banus de Macho (1397, 1398—1409) etc. 246, 250, 254, 257, 266, 267, 268
- (—) Phiilpes (Philippus, Phylpes) de Korog (Kórógyi) vir potens Hung. 310
- (—) de Thurocz (Thwroc, Tvroci, Th.) scr. hist. (c. 1435—c. 1490) *passim*
- (—) Wykleff (Wiclif, Wyclif) heresiarcha (1324—1384) 259, 260, 265
- Johannis, S. cruciferi (cf. Iohannitarum ordo militaris) 48
- Jorga, N. 12, 235, 259, 272, 273, 294, 295, 305, 318, 321, 322, 326, 359, 360, 367, 369, 371, 372, 373, 374, 376, 386, 387, 415, 417, 419, 420, 423, 431, 432, 433
- Jowanus de Thallocz v. Iohannes —
- Ipol (Ipoly) fl. Hung. 355
- Jörg Büchsenmeister bombardorum faber Norimbergensis 376
- Jsten (cf. Deus) clamor proeliantium 274
- Judaei v. Iudei
- Juga fr. vaivodae Bogdan 190
- Juhász, K. 26, 76
- , L. 8
- Jula v. Gywla de Kenesich
- Julianus (Iulianus, Giuliano) Cesarini cardinalis (1398—1444) 8, 11, 264, 327, 328, 329, 333, 334, 335, 339, 342
- Jwan f. Niliptii nobilis 111
- Jzak (Isa-Beg, Ishak, Ishâq-Beg, Ishâq-Paşa, Izak) begus Sinderoviensis 320, 321, 379
- K**
- (v. et C)
- Kachich genus Hung. 66
- Kaindl, R. F. 184
- Kakas f. Stephani Porch 53, 54
- Kakas de Kaza (Kazai Kakas) fam. Hung. 54
- Kaliningrad v. Regiomontum
- Kalkochfeu v. Kalkothfew
- Kállai fam. Hung. 38
- Kállay, U. 275
- Kammerer, E. 99
- Kamoniia, de. (Kamonya, Kemény) fam. Hung. 324
- Kamonya v. Kamoniia, de
- Kán (Keán) genus Hung. 40, 41
- Kaniisa (Kanisa), de, fam. Hung. 134, 231, 235, 236, 237, 239, 240, 245, 246, 248, 249, 250, 255, 256, 381, 417
- Kanisa v. Kaniisa, de fam. Hung.
- castrum Hung. in com. Zaladiensis 134
- Kanter, E. W. 404
- Kantorowitz, E. H. 92
- Kapla, de (Kaplai) fam. Hung. 160, 217, 248
- Kaplai v. Kapla, de
- Kapolna (h. Căpîlna) op. Transylvaniae 283
- Kaposújvár villa Hung. in com. Simigiensi 302
- Kaprinai, St. 13, 358, 366, 384, 385, 401, 402, 406, 407, 409, 411
- Karachonkw (Karácsonykó) villa Moldaviae (cf. Piatra Neamţ) 236
- Karácsonyi, J. 13, 23, 24, 25, 40, 42, 51, 52, 54, 55, 57, 58, 59, 62, 64, 66, 67, 71, 76, 97, 99, 101, 108, 126, 133, 134, 135, 138, 139, 146, 154, 160, 161, 173, 175, 186, 187, 198, 204, 206, 208, 220, 223, 234, 238, 239, 241, 250, 266, 268, 269, 270, 271, 273, 298, 301, 302, 320, 342, 347, 348, 354, 355
- Karajan, Th. G. 387
- Karánsebes v. Sebes
- Kardos, T. 13, 36, 177, 178, 180, 206, 298, 339, 409, 426
- Karl IV. v. Karolus IV. imp. Rom.
- Karlstein castrum Austriae 181
- Karolus (Carolus, Karl) IV. Lucemburgensis imp. Rom. etc. (1346—1378) 8, 78, 80, 85, 105, 120, 143, 150, 162, 163, 165, 168, 169, 170, 178, 181, 182, 193, 194, 214, 284
- (Carolus) Martellus f. Iohannae reginae Siciliae (1345—1348) 125, 142, 209
- (Carolus) II. Parvus f. Ludovici, rex Hung. (1385—1386) (dux Dyrrachii, ut rex Siciliae Carolus III.) 198, 199, 201, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 222, 224, 225, 226, 227, 230, 249, 252
- I. Robertus (Carobertus, Carolus Robertus, Karolus, Karulus) rex Hung. (1310—1342) 12, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76,



- 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 89, 90, 91, 92,  
95, 96, 98, 99, 100, 108, 110, 111, 113, 115,  
134, 146, 147, 166, 171, 180, 196, 279, 301
- Károlyi, Á. 60, 61, 62, 194
- Károlyi de Nagy-Károlyi fam. Hung. 13
- Karom v. Karum
- Karpat, J. 42
- Karsai, G. 200, 223
- Karulus v. Karolus I. Robertus
- Karum (Karom, h. Sremski Karlovci) op. Hung.  
in com. Sirmiensi 242
- Kassa v. Cassa
- Kasschau v. Cassa
- Kaszák, J. 13, 198
- Katapán, de genus Hung. 30
- Katherina (Catharina) f. Ludovici I. regis Hung.  
(† 1378) 193, 198
- Katona, St. 13, 299, 308, 336
- Kaufmann, A. 258
- Kazai Kakas v. Kakas de Kaza
- Kaziimerius v. Kaziimirus
- Kaziimirus (Casimirus) IV. rex Poloniae  
(1447—1492) 298, 424, 426, 427, 428, 433
- Kazimerus v. Kazmyrius III.
- Kazmerius (Casimirus) dux Beutensis-Tessinen-  
sis 55
- Kazmyrius (Casmerius, Casimirus, Kazimerus)  
III. (Magnus) rex Poloniae (1333—1370) 63,  
78, 79, 80, 81, 106, 107, 157, 158, 170, 171
- Keán v. Kán
- Kékes (Keykus) m. Pilisiensis 182
- Kelényi, B. O. 180, 181
- Kemény fam. Hung. 324
- Kepey v. Kopay de Palast
- Kercselich, B. A. 234
- Kerekegyháza locus Hung. in com. Arad 108,  
126, 206
- Keresztes, K. 275, 305, 348, 369
- Kerler, D. 10
- Kerzkii v. Iohannes Kerzkii
- Keselókö castrum Hung. in com. Nitriensi (h. in  
ČSSR) 132
- Késmárk v. Chesmarcum
- Keszi v. Nicolaus de Kezew
- Keve com. Hung. 188, 276
- (h. Kovin) op. Hung. in com. Keve 321, 347,  
393
- Kewerd (h. Quero) op. Venetiarum 152
- Kewlpén (Kölpény, Kulpin, h. Kupinovo)  
castrum et op. Hung. in com. Sirmiensi 277,  
278, 414, 415
- Kewrewsdwarhel (Körösudvarhely) op. Sla-  
voniae falso denominatum (cf. Crisium et  
Újudvar) 255
- Keykus v. Kékes m.
- Keykus, de, claustrum v. Ladislai, S. clau-  
strum
- Kežmarok v. Chesmarcum
- Kiestut princeps Lithuaniae 158
- Kigowkw v. Kiigiios
- Kigyókó v. Kiigiios
- Kiigiios (Kigowkw h. Kigyókó) castrum Hung.  
in com. Castri Ferrei 314
- Kiisniikapol v. Nicapolis Minor
- Kikullev v. Iohannes de Kykullev
- Kikullev, de, fam. Hung. 89
- Kilija v. Cheleia
- Kioviensis cultura 222
- Kiovia op. Sarmatiae Europicae 222, 296
- Kipchak populus Sarmatiae Europicae 190
- Királydomb collis prope Losoncium (cf. Zenth-  
kiral) 354
- Kisbán, E. 180, 183, 185
- Kiss, I. R. 229
- Kiss, L. 347, 349, 350
- Kistapolcsány (h. Topolčianky) op. Hung. 61
- Kistapolcsányi (Kystapolchan, de) fam. Hung.  
61
- Klaić, V. 13, 27, 111, 164, 233, 234, 265, 266,  
267, 272, 418
- Klebensberg, Kuno comes Hung. 13, 63
- Klicman, L. 265
- Klokoč v. Klokoč
- Klokoč genus Croaticum 111
- (h. Klokoč) rivulus, villa et regio in Croatia  
111, 112
- Klokočfeu v. Kolkothfew
- Knauz, N. (—, F.) 13, 15, 26, 46, 86, 102, 197,  
209, 271, 352, 392
- Kňažice v. Knyežic
- Knin v. Tininium
- Kniniensis v. Tiniensis
- Knöpfler, A. 48
- Knyežic (h. Kňažice) villa Hung. in com. Bar-  
siensi 61
- Kodály, Z. 84
- Kohn, S. 179
- Kolin v. Colonia
- Kolkachfeu v. Kolkothfew
- Kolkatfeu v. Kolkothfew
- Kolkothfew (Galgochfeu, Galgochfew, Kal-  
kochfeu, Klokočfeu, Kolkachfeu, Kolkat-  
feu) fons rivuli Klokoč (h. Klokoč) in Croa-  
tia 111, 113
- Kollar, A. F. 368
- Kolozs v. Clus
- Kolozsvár v. Claudiopolis
- Koltay-Kastner, Eug. (J.) 143, 197



- Komarno v. Comaron  
 Komáromy, A. 26  
 Komjáthy, M. 69, 222  
 Komlos castrum Hung. in com. Sarus 358  
 Komorowzki v. Nicolaus —, vel Petrus —  
 Kompolth v. Kompolthi  
 Kompolthi (Kompolth) de Nana (Nánai) fam.  
 Hung. 354  
 Kompolthii v. Iohannes (cf. Kompolthi)  
 Kongelanense castellum v. Coniiglanum  
 Konia v. Nicolaus de Zechen  
 Konth nomen Hungaricum (cf. Conte, Kunz)  
 120  
 Konth v. Nicolaus Konth  
 Konya v. Nicolaus de Zechen  
 Kónyi, I. 267  
 Kopay (Cupe, Kepey, Kopey, Kupe, Kupei)  
 de Palast (Palásthy) nobilis Hung. († 1330)  
 63  
 Kopey v. Kopay de Palast  
 Kopoz de genere Barsa palatinus Hung. 39, 40,  
 56  
 Koprivnica v. Capruncium  
 Korčula v. Cursola  
 Korog, de (Kórógyi) fam. Hung. 310  
 Kosa nomen Hung. 51  
 Kosáry, D. 13, 337  
 Kosev, D. 13, 167  
 Košice v. Cassa  
 Kosovo-Polje v. Rigomezeye  
 Kostrenčič, M. 17  
 Kosztolány v. Koztholiian  
 Kothumbaniia (Cuthna, h. Kutná Hora) op.  
 Bohemiae 264, 265  
 Kotromanić fam. Croatia 110  
 Kovachich, J. N. 13, 406  
 —, M. G. 13, 83, 90, 109, 213, 228, 263, 296,  
 297, 304, 307, 308, 309, 343, 345, 352  
 Kovin v. Keve  
 Kováts, F. 79  
 Kozics, L. 122  
 Koztholian v. Koztholiian  
 Koztholiian (Koztholian, Kosztolány, Zenth-  
 wuid, h. Vel'ké Kostolány) op. Hung. in  
 com. Nitriensi 421  
 Kölpény, v. Kewlpen  
 König, D. 86  
 Körmöcbánya v. Cremnica  
 Kőrös v. Crisium  
 Kőrösudvarhely v. Kewrewsdwarhel  
 Kőszegi fam. Hung. 34, 38, 134  
 Krasso com. Hung. 154, 188, 257  
 Krazna com. Hung. 67  
 —, de, comes 72  
 Krbava v. Corbavia  
 Kremnica v. Cremnicia  
 Krems v. Chremesum  
 Kretschmayr, H. 13, 113, 117, 148, 150, 151,  
 153, 155, 156, 201, 227  
 Kristó, Gy. (—, J.) 13, 23, 25, 28, 30, 32, 35, 42,  
 47, 50, 51, 57, 59, 60, 61, 68, 69, 74, 84, 134  
 Križevci v. Crisium  
 Krk v. Vegla  
 Kroener, A. 284  
 Krones, F. 13, 289, 317, 373, 374, 388, 389, 396,  
 400  
 Kronika Zbraslavská v. Chronicon Aulae regiae  
 Kropf, L. 108, 246, 326, 386, 399  
 Krujë v. Croia  
 Kruševac v. Crusowcz  
 Krzki v. Iohannes Kerzkii  
 Kubinyi, A. 13, 33, 37, 70, 181, 242, 290, 300,  
 302, 313, 331, 397, 400, 403  
 —, F. 63, 64  
 Kuesd (Mezőkövesd) op. Hung. in com. Borsod  
 353, 354  
 Kukuljević, J. 420  
 Kulcsár, M. 8  
 —, P. 8  
 Kulpa fl. Illyrici 111  
 Kulpin v. Kewlpen  
 Kumaner v. Chomani  
 Kumorovitz, L. B. 70, 76, 83, 146, 181, 184, 218,  
 274  
 Kunigunda f. Rastislai, uxor Otacari II. 29  
 Kunisch, I. G. 428  
 Kunovica transitus Haemi 330  
 Kunz nomen Teutonicum 124  
 Kunz Prenner civis Budensis, pater Petermani 37  
 Kupe v. Kopay de Palast  
 Kupei v. Kopay de Palast  
 Kupelwieser, L. 14, 267, 272, 282, 322, 340, 415,  
 431  
 Kupinovo v. Kewlpen  
 Kurcz, Á. 87, 88, 89  
 Kurjak v. Curiacus  
 Kurkaković v. Corbavia, de  
 Kutná Hora v. Kothumbaniia  
 Küküllei v. Iohannes de Kykullew  
 Küküllő (h. Tirnava) fl. Transylvaniae 173  
 Külsőszolnok com. Hung. ('Szolnok exterior')  
 278  
 Künstle, K. 14, 58, 102  
 Kvarneri v. Carnarius sinus  
 Kystapolchan, de v. Kistapolcsányi  
 Kykullenuar v. Kykyllewar  
 Kykyllewar (Kykullenwar, h. Cetatea de Baltă)  
 castrum et op., sedes com. Küküllő 173



## L

- Lachk v. Michael Lackfi, Paulus —, Nicolaus —  
Lack v. Laczk
- Lackfi de Kerekegyháza fam. Hung. (cf. Laczk filii) 138, 206, 272
- Laczk (Lack) de Kerekegyháza comes Siculorum 162, 206
- Laczk filii (Lackfi) fam. Hung. (v. Andreas Lackfi, Michael —, Nicolaus —, Paulus —, Stephanus —) 108, 126, 163, 172, 206, 207, 231, 241, 249, 250, 255, 256, 399
- Ladislai, S., claustrum de Keykus (Kékes) 59, 182
- Ladislav dux Opuliae († 1401) 160, 170, 185  
— f. Caroli Roberti regis Hung. († 1329) 57, 59  
— f. Donch miles Hung. († 1347) 72  
— f. Stephani Porch, banus 54  
— f. Thomae de genere Barsa 54  
— f. Wernerii, iudicis Budensis 34, 37, 43  
— v. Wenceslaus III.
- , S., I. rex Hung. (1077—1095) 74, 86, 109, 184, 196, 288  
— II. rex Hung. (1162—1163) 418  
— IV. rex Hung. (1272—1290) 29, 33, 48, 196  
— V. rex Hung. (1440—1457) 209, 299, 300, 301, 302, 308, 313, 314, 320, 322, 324, 325, 329, 330, 331, 334, 339, 345, 356, 359, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 369, 370, 373, 375, 386, 387, 388, 389, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 403, 404, 405, 411, 412, 413, 424
- (Jagula, Iagiello, Vladislaus, Wladislaus, Wladizlaus) magnus princeps Lithuaniae, rex Poloniae (1382—1434) 195, 238, 239, 240  
— (Lazla) f. Wernerii, iudex Budensis 34, 43  
— Bánfi de Losonc procer Hung. 339  
— de Buzla magister pincernarum 399  
— Chaki (Csáky) vaivoda Transylvaniae 282  
— de Érd civis quidam Budensis 292  
— Farkas de Buda iudex Budensis 291  
— de Gara v. — Garaii
- Garaii (— de Gara, Garensis, Garus) comes palatinus Hung. († 1459) 175, 251, 302, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 336, 352, 369, 384, 391, 393, 395, 396, 399, 408, 409, 411, 416, 417  
— Garensis v. — Garaii  
— Garus v. — Garaii  
— de Hederwara ep. Agriensis (1447—1468) 316, 355  
— de Hunyad f. Iohannis (1431—1457), banus Croatiae et Dalmatiae 351, 364, 384, 388, 389, 390, 391, 392, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 402, 408, 411, 412
- Kán vaivoda Transylvaniae (1297—1317) 40, 41, 45, 46, 47  
— de Kaniisa (Kanisa) vaivoda Transylvaniae (1459—1461) 272, 369, 380, 381, 392, 397, 398, 416  
— de Kanisa v. — de Kaniisa  
— de Macedonia ep. Sirmiensis († 1536)  
— (Neapolitanus dictus) f. Caroli Parvi, rex Siciliae et Neapolis (1387—1414) 210, 211, 222, 234, 249, 252, 254, 255, 256, 265  
— de Necpal nobilis Hung. 357  
— de Palocz iudex curiae (1446—1470) 275, 298, 352, 396, 417  
— de Pelsewcz comes Gemeriensis 348  
— de Szeglak procer Hung. 242  
— de Szepes vicegubernator (1448), castellanus Budensis 351  
— de Thamasy f. Iohannis magister ianitorum (1419—1434) 303  
— Tythews (Töttös) de Bathmonostora vir potens Hung. 311, 312  
— (Vladislaus Łokietek) II. rex Poloniae (1320—1333) 55, 57  
— de Zalka (Szalkai) aep. Strigoniensis 405  
— de Zechen nobilis Hung. 313
- Ladizlaus ep. Quinqueecclesiensis 90  
— v. Wenceslaus III.
- Laiik (Laik, Vladislav-Vlaicu) vaivoda Valachiae (1366—1372) 96, 168, 171, 173
- Laik v. Laiik
- Lais v. Ludovicus
- Lajis v. Ludovicus
- Lajos v. Ludovicus
- Lallo Camponesco v. Lallus Camponescus
- Lallus Camponescus (Lallo Camponesco) comes Montorii, capitaneus Aquilae (c. 1345) 121, 125
- Lamoš, T. 53
- Lanchkron (Landskrone, Talmács, h. Tälma-ciu) castrum Transylvaniae 174
- Landskrone v. Lanchkron
- Langobardensis corona ferrea 279, 284
- Lassoeki v. Nicolaus Lassovianus
- László, Gy. 14, 85
- Lațcu f. vaivodae Bogdan († 1373) 190
- Laterana capella Sancta Sanctorum nominata 101
- Lateranum palatium 101, 144
- Latina comitiva imperatoris Byz. 371  
— forma nominis 182  
— lingua 62, 70, 87, 210, 212, 243



- scriptura medii aevi 48
- translatio 87, 383
- Latinae turbae
- Latini g. Latii 114, 370
- codices medii aevi 309
- versus 405
- Latinitas in Hungaria saec. XIII usitata 36
- Hungarica 136
- medii aevi 19
- Latinus poeta 425
- textus 409
- Laurentii, S. claustrum
- , S., de Hay (Hajszentlőrinc) praepositus 76
- Laurentius fr. Boznensis 90
- de Březina miles Bohemicus 261
- de Hederwara (— de Hédervára, Hédervári) comes palatinus Hung. (1437—1447) 299, 343, 411
- de Kanisa comes Zaladiensis (1321—1323) 134
- de Monach (— Monachis, Lorenzo de Monaci) gubernator Cretae, chronographus († 1429) 15, 154, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222
- de Monachis v. — de Monach
- , S. martyr 180, 181
- Sclavus v. Laurentius Tot
- de Tar magister pincernarum regis (1405) 250, 251
- Tot (Sclauus, Tot, Toth) magister tavernicorum regis Hung. (1349) 83, 115, 120, 132, 301
- Valla humanista (1407—1457) 383
- Lausitz v. Lusacia
- Lays v. Ludovicus, S.
- Lázár, M. 172, 347, 348, 350
- Lazarevič v. Stephanus Lazarevich
- Lazarus Hrebeljanović despotes Serbiae (1371—1389) 176, 177
- Lazla v. Ladislaus f. Wernerii
- Lederer, E. 98, 179
- Leidinger, G. 81
- Lelez, de conventus 93, 96
- Lendava v. Alsőlendva
- Lendva, de fam. Hung. 348
- Leo sidus quintum zodiaci 384
- Léonard, É. G. 77
- Leonardi, C. 48
- Leonardus (Lionardo) della Rovere dux Sorae 222
- Leopoldus III. dux Austriae († 1386) 156, 170, 194
- Lépes fam. Hung. 323
- Lépeskereszt locus in com. Albensi (Fehér) 323
- Lesena (h. Hvar) ins. Dalmatiae 155
- Letschau v. Leuchovia
- Leuchovia (Lőcse, Letschau, h. Levoča) op. Hung. in com. Scepus 51, 240, 354
- Leukes f. Laurentii Tót 132
- Leustachius de Ilsva palatinus Hung. 240, 248
- Leustáchius de Rátót magister dapiferorum 135
- Leva v. Lewa
- Léva v. Lewa
- Leveld (h. Városlőd) op. Hung. 183
- Levica v. Lewa
- Levoča v. Leuchovia
- Lewa (Leva, Léva h. Levice) castrum et op. Hung. in com. Barsiensi 63, 64
- Lewicki, A. 259, 298, 299
- Lhotsky, A. 383
- Likava castrum Hung. in com. Liptoviensi 357
- Lindner, Th. 194, 274
- Linhartová, M. 169
- Lionensis aep. 58
- Lipany op. Bohemiae 286, 358
- Liparea ins. 146
- Lipcese (h. Slovenská L'upča) castrum Hung. in com. Zoliensi 314
- Lipova v. Lippa
- Lippa (Lippna, Lippua, h. Lipova) op. Hung. in com. Arad 57, 58, 188, 412
- Lippna v. Lippa
- Lippua v. Lippa
- Lipszky, J. 14, 111
- Lipton v. Liptou
- Lipto v. Liptou
- Liptou (Lipto, Lipton. Liptouensis, Liptoviensis) com. Hung. 67, 68, 99, 133, 315, 357, 407
- Liptouiensis v. Liptou
- Liptoviensis v. Liptou
- comes (cf. Petrus Komorowzki) 357
- Lithuana auxiliaria 106
- expeditio 106
- Lithuani v. Lithwani
- Lithuania (Lithwania) regio Europae 80, 105, 106, 157, 158, 162, 195, 259, 298, 299, 325
- Lithuanicum bellum 159
- Lithuanicus mos 158
- Lithwani (Lithuani) g. Lithuaniae 105, 133, 157, 158
- Lithwania v. Lithuania
- Ljubič, S. 14, 98, 103, 116, 117, 148, 149, 151, 152, 153, 155, 156, 191, 201, 245, 279
- Lochka (Boleslaus) dux Ruthenorum (c. 1338) 79, 80
- Lodomeria regio Sarmatiae Europicae 157, 170



- Lodomerius aep. Strigoniensis 28, 30, 36, 43  
 Lodouicus v. Lodowicus de Tarento  
 Lodowicus dux Dyrrachii 124, 209  
 — (Lodouicus, Ludovicus) de Tarento maritus  
 Iohannae I. reginae Neapolis (1320—1362)  
 122, 123, 127, 128, 129, 130, 131, 137, 138,  
 140, 141, 145, 147  
 — (Lays. Ludovicus, Ludovicus Magnus) 1.  
 rex Hung. (1342—1382) 9, 16, 20, 61, 63, 71,  
 73, 75, 77, 80, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91,  
 92, 94, 95, 96, 97, 99, 102, 104, 105, 106, 107,  
 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117,  
 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126,  
 127, 128, 129, 130, 132, 135, 136, 137, 138,  
 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147,  
 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156,  
 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165,  
 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174,  
 175, 176, 177, 179, 180, 182, 183, 184, 185,  
 187, 188, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 197,  
 199, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208,  
 209, 210, 211, 214, 215, 217, 232, 238, 239,  
 249, 289, 302, 309, 403  
 Lohmeyer, K. 106  
 Lois v. Ludovicus  
 Loiš v. Ludovicus  
 Lombardia regio Italiae 114, 284  
 Lombardiensis mercennarii 122  
 Lombardienses pedestres 136  
 Longobardi g. Longobardiae 115  
 Longobardus v. Iacobus Longobardus Placen-  
 tinus  
 Lorandi filii (Lórántfi) fam. Hung. 355  
 Lorandus Lépes vicevaivoda Transylvaniae  
 (1415—1438) 282, 323  
 — de Serke f. Iohannis de Kapla 355  
 — f. Thomae, vaivoda Transylvaniae, palatinus  
 Hung. (c. 1303) 24, 39, 54  
 Lórántfi v. Lorandi filii  
 Lorenzo de Monaci v. Laurentius de Monach  
 Loš, J. 419  
 Lošinj v. Absorum ins.  
 Losoncium v. Losoncz  
 Losoncz, de fam. Hung. 8, 270, 355  
 — (Losoncium, h. Lučenec) op. Hung. in com.  
 Nogradiensi 353  
 Lovista fl. in Transalpina terra 68  
 Loys v. Ludovicus  
 Lőcse v. Leuchovia  
 Lubart dux Lithuaniae 158  
 Lublin v. Lublinum  
 Lublinum (Lublin) op. Poloniae 157  
 Lubolia (Luboliensis castrum, Ólubló, h. Stará  
 Lubovňa) castrum et op. Hung. in com.  
 Scepusiensi 66, 315, 356  
 Luboliensis castrum v. Lubolia  
 Luca, de, fam. patricia Ragusiana 276  
 Lucae, S. euangelistae festum 349  
 Lucelburgensis v. Lucemburgensis  
 Lucemburgensis comes 56  
 — fam. regnatix 73, 78, 105, 205, 258  
 — (Lucelburgensis, Lucenburgensis, Luchum-  
 burgensis) terra 56  
 Lucenburgensis v. Lucemburgensis  
 Lučenec v. Losoncz  
 Lucera v. Lutheria  
 Lucerinus ep. (cf. Petrus Ransanus) 390  
 Luchumburgiensis v. Lucemburgensis  
 Lucia, S. († c. 304) 55  
 Lucifer numen malum 262  
 Luciferiani haeretici medii aevi 262  
 Ludovicus clericus 36  
 — comes palatii Rhenanus 258  
 — dux Aurelianiensis (1391—1407) 193, 205, 213,  
 253  
 — dux Dyrrachii († 1362) 146, 199  
 — IX. dux Bavariae (1450—1479) 362  
 — IX. rex Francogalliae (1226—1270) 88  
 — I. Andegavensis rex Neapolis (1383—1384)  
 199, 205, 211  
 — II. Andegavensis rex Neapolis (1384—1417)  
 211  
 — Bavaricus IV. imp. Rom. (1314—1347) 47,  
 73, 78, 120, 194  
 — I. (Magnus) v. Lodowicus I. rex Hung.  
 — II. rex Hung. (1516—1526) 181  
 — (Lais, Lajis, Lajos, Lays, Lois, Loiš, Loys)  
 nomen personae 58  
 — de Placentia iuris peritus Ludovici I. regis  
 Hung. (c. 1376) 77  
 —, (Lays), S. ep. Tholosanus (1274—1297) 56, 58  
 — de Sanseverino vicarius regis Neapolis, Ludo-  
 vici I. 211  
 — de Tarento v. Lodowicus de Tarento  
 Ludowicus v. Lodowicus  
 Lugdunensis aep. (cf. Guido f. Roberti Andega-  
 vensis) 145  
 Lukács Balneum v. Aquae Calidae Superiores  
 Lukacsics, J. 15  
 Lukacsics, P. 14, 160, 161, 162, 310, 351  
 Lukinich, I. 11, 15  
 Lusacia (Lusatia, h. Lausitz et Lužice) regio  
 Sclavorum 424, 434  
 Lusatia v. Lusacia  
 Lusmicius (h. Lužnice) fl. Bohemiae 260, 262,  
 293



Lutheria (h. Lucera) op. Apuliae 137, 138  
 Lužice v. Lusacia  
 Lydi g. Lydiae 383  
 Lypuensis claustrum (cf. Lippa) 57

## M

- Macedonia possessio in com. Temesiensi 272  
 — regio Graeciae 243, 349  
 — Media (Magna Vlachia) regio paenins. Balcanicae 68  
 Macek, J. 263, 287  
 Macho, de, banatus 177, 241, 333, 397  
 —, de, (Machouiensis) banus 108, 146, 173, 175, 176, 199, 205, 207, 231, 250, 251, 268, 302, 397, 408  
 Machouiensis v. Macho, de, banus  
 Machumetes (Machumetus) I. imp. Turcorum (1402—1421) 259, 272, 273, 274, 294  
 — (Mahumetes, Mahumetus, Mehmed) II. Magnus (Mehmed—Chelebi) imp. Turcorum (1451—1481) 8, 340, 348, 359, 360, 366, 367, 370, 371, 372, 374, 376, 381, 414, 417, 420, 432, 433  
 Machumetus v. Machumetes  
 Macropolis op. Mysiae Inferioris 340  
 Magdiacs, I. 321  
 Magna Planities (cf. Hungarica, — —) 186, 189  
 — Societas 126, 128, 141, 155  
 — Vlachia v. Macedonia Media  
 Magyarbród v. Broda  
 Magyary-Kossa, Gy. 14, 191  
 Mahmûd-Chelebi begus Anatoliae 329, 330, 333  
 Mahmûd-Pascha magnus vezir Turcicus 415  
 Mahumetes v. Machumetes II.  
 Mahumetus v. Machumetes II.  
 Majláth, B. 315, 407  
 Majtényi fam. Hung. 18  
 Makkai L. 14, 99, 188, 189, 190, 210  
 Maksai F. 278  
 Malatesta de Maletestis II. (Ungaro) dux Ariminensis († 1364) 122  
 Malonya v. Melona  
 Mályusz, E. 14, 20, 30, 31, 35, 48, 49, 50, 51, 56, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 85, 88, 94, 129, 130, 136, 164, 166, 175, 180, 182, 188, 192, 200, 210, 224, 226, 228, 233, 237, 238, 239, 240, 241, 257, 274, 275, 281, 284, 285, 286, 287, 291, 294, 300, 301, 303, 304, 305, 307, 308, 328, 333, 339, 344, 346, 350, 354, 355, 360, 361, 362, 363, 364, 369, 370, 377, 384, 391, 392, 394, 396, 397, 411, 425, 434  
 Mandelos v. Nagyolaszi  
 Manfredia v. Manfredonia  
 Manfredonia (Manfordia) op. Apuliae 98, 102, 127, 135, 212  
 Mantua (h. Mantova) op. Venetiarum 18, 122, 244, 245, 285  
 Mantuana aula 122  
 Manuel II. Palaeologus imp. Byz. (1391—1425) 372  
 Maramaros (Marmarusiensis) com. Hung. 154, 185, 189  
 —, de, comes 108, 133  
 Maramorisium v. Maramorosium  
 Maramorosium (Maramorisium) regio Transylvaniae 189  
 Marcum Herman v. Martunherman  
 Marcus (Marco) Giustiniani dux exercitus Venetorum 153  
 Marczali, H. 14, 63, 92, 93, 122, 179, 193, 202, 283, 296, 418, 420  
 Marczali (Marchalii) fam. Hung. 298  
 Margaretha (Margarita) uxor Ludovici I. regis Hung. (1335—1349) 80, 85, 105, 111, 193  
 Margarita v. Margaretha uxor Ludovici I.  
 Margarita f. Caroli ducis Dyrrachii, uxor Caroli Parvi 210, 217  
 — Cheh de Leva uxor Mathkonis de Thallocz 276  
 —, S. f. Belae IV. regis Hung. (1242—1270) 54  
 — de Sanseverino mater Caroli Parvi 211  
 Margaritae ins. Danubii 291  
 Mari campus locus pugnae (a. 1278) 29  
 Maria ducissa Antiochiensis 118  
 — f. Georgii Brankovich 331  
 — f. Ludovici I, regina Hung. (1382—1395) 14, 159, 194, 195, 196, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 211, 213, 214, 218, 220, 221, 225, 227, 229, 230, 232, 238, 239, 241, 242, 249, 250, 273, 288, 290  
 — f. Roberti regis Neapolis († 1366)  
 — f. Stephani V. regis Hung., regina Neapolitana († 1323) 48, 120, 210  
 — soror Iohannae, uxor Caroli ducis Dyrrachii 75, 78, 124, 142  
 — uxor Caroli Roberti regis Hung. († 1317) 38, 55  
 — Laskaris uxor Belae IV. regis Hung. († 1270) 29  
 — Nostra v. Noztre  
 — — ('Miasszonyunk') v. Maria, S.  
 —, S. (Beata Virgo, Maria Nostra, 'Miasszonyunk') 42, 83, 105, 106, 182, 183, 201, 269, 270, 271, 288, 330, 331  
 — Theresia regina Hung. (1740—1780) 301  
 Márianosztra v. Noztre



- Máriavölgy ('Vallis Mariana', h. Marianka) villa Hung. in com. Poseniensi 185
- Mariazell v. Celle
- Mariae, virginis ecclesia 424
- Marino Sanudo (maior) historicus Venetus (saec. XIV) 108
- Marinus (Marino) Falieri dux Venetorum (1354—1355) 196
- Márki, S. (A. —) 14, 194, 201, 205, 214, 220
- Márkus, D. I. 9
- Marmarusiensia diplomata 190
- Marmarusiensis v. Maramaros com. — vaivoda 190
- Marót (h. Morović) castrum et op. in com. Valko 250
- Maroth, de (Maróti) fam. Hung. 248
- Maróti v. Maroth, de
- Mars deus 203, 204
- Martin, A. 253
- Martini, S. abbatia 152
- , S. festum 56, 69, 78, 93, 340
- Martinszins census 93
- Martinus dux rusticorum Hung. (c. 1437) 281, 283
- f. Berend de Acha comes Vesprimiensis, etc. 72
- (Matrinus), S., ep. Turonensis († 400) 107, 389, 392
- Sclavus iudex Budensis († 1307) 37, 43
- Walgatha subcapitaneus Bohemus Iohannis Izkra 356
- Martunherman (Hermanus Morhan, Hermanus Morthan, Marcum Herman, Martum Hermann, Martur Herman, Mortom Hermani, Mortun Herman) civis iuratus Budensis († 1307) 43
- Martur Herman v. Martunherman
- Marusius (h. Maros, Mureşul) fl. Hung. 56, 58, 188, 228, 323, 376
- Matheus v. Mattheus Chak
- forma nominis "Matthaeus"
- Mathias (— Corvinus, Matthias) I. de Hunyad rex Hung. (1458—1490) 10, 11, 13, 15, 37, 83, 203, 209, 222, 228, 229, 230, 241, 252, 286, 296, 299, 309, 316, 318, 331, 339, 346, 348, 353, 356, 358, 363, 364, 369, 377, 380, 381, 384, 385, 388, 390, 393, 394, 396, 397, 401, 404, 405, 407, 408, 410, 411, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435
- Mathiusfewldy fam. Hung. 280
- Matthko (Matteo) de Thallocz (Tallóci) banus Croatiae etc. († 1445) 276, 298, 302, 317, 318, 348
- Matrinus v. Martinus, S.
- Matteo v. Mathko de Thallocz
- Villani chronographus 122, 140
- Matthaei terra v. Matthie terra
- Matthaeus v. Mattheus Chak de Trenchinio
- de Palocz palatinus Hung. († 1437) 275, 280
- Mattheus (Matheus, Matthaeus) Chak de Trenchinio comes palatinus Hung. etc. († 1321) 13, 16, 23, 24, 26, 42, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 59, 60, 67, 182, 220, 280
- Matthias v. Mathias I. de Hunyad
- Matthias Belius (Bél) polyhistor Hung. (1684—1749) 200, 202
- de Gathaloc ep. Vesprimiensis (1440—1457) 301, 343
- I. de Hunyad v. Mathias
- Neoburgensis (von Neuenburg) chronographus Argentoratensis (saec. XIV) 41, 105
- Matthie terra (Matthaei terra, Mátyusföld, h. Matušová zem) regio Hung. 279, 280, 315
- Matušová zem v. Matthie terra
- Mátyás, F. 63
- Mátyusföld v. Matthie terra
- Mátyusföldi Hungari 279
- Mauritius pater Simonis de Móríchida 161
- Mautendorf villa Austriae 432
- Maximilianus I. imp. Rom. (1493—1519) 410
- Mayer, H. E. 337
- Mazoviensis ramus stirpis Piast 79
- Mažuran, I. 385
- Medi g. Mediae 434
- Mediolanenses domini 161
- Mediolanensis aep. 161
- ecclesia 187
- — cathedralis S. Ambrosii 279, 284
- Mediolanum (h. Milano) op. It. 161, 187, 193, 223, 245, 279, 284, 306, 373
- Mehadia v. Mihald
- Méhi fam. Hung. 62
- Mehmed v. Machumetes II. (Magnus)
- Mehmed-Chelebi v. Machumetes II. (Magnus)
- Melfi v. Melfia
- Melfia (h. Melfi) op. Apuliae 137, 138
- Melich, J. 10, 15, 51, 58, 63, 65, 81, 130, 131, 172
- Mendl, B. 169
- Merche (Mircea) vaivoda Valachorum (1387—1418) 237, 268, 269
- Merularum campus v. Rigomezeye
- Merule campus v. Rigomezeye
- Mesco (Mieszko) ep. Vesprimiensis 55
- Mesembria (h. Nesebir) op. Thraciae 371



- Mesid-Beg v. Mezethbeg  
 Mészáros, I. 405, 409  
 Mezethbeg (Mesid-Beg, Mezijthbeg, Mezid bég) dux exercitus Turcorum 322, 323, 324, 326  
 Mezey, L. 210  
 Mezid bég v. Mezethbeg  
 Mezijthbeg v. Mezethbeg  
 Mezökövesd v. Kuesd  
 Mezőtúr v. Thwr  
 Michael f. Gurke de genere Chak, miles Hung. († 1312) 54  
 — nepos Alexii Angeli imp. Thessaliae 415  
 — Angelovich princeps Serbiae 415  
 — Beheim poeta artifex (1416—1474) 330, 339, 340, 341, 369, 374, 387, 388, 389, 392, 398  
 — Czobor castellanus Budensis (c. 1437—1468) 421  
 — Faletro capitaneus Iadriae 155  
 — Guti litteratus (c. 1341) 223  
 — Lackfi (Lachk) procer Hung. 133  
 — Orzaag (Orzag, Orzaagh) de Gut (Gwth) comes palatinus Hung. († 1484) 223, 224, 244, 270, 275, 280, 287, 293, 297, 316, 318, 327, 358, 391, 393, 414  
 — Orzag de Gwth v. — Orzaag de Gut  
 — Rylagus v. — Zilagi  
 — Szilágyi v. — Zilagi  
 — Vsevolodović dux Chernigov 29  
 — Ziilagii v. — Zilagi  
 — Zilagi (Rylagus [!], Szilágyi, Ziilagii) gubernator Hung. etc. († 1461) 11, 228, 339, 348, 377, 379, 389, 392, 393, 401, 402, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 415  
 Michaelis, S. archangeli festum 246  
 Michal-oghlu 'Ali-Beg praefectus militum Turcorum akindsi nominatorum 415  
 Mieszko v. Mesco  
 Migne, J. P. 15, 334  
 Mihald (Miháld, h. Mehadia, RSR) castrum et op. Hung. 66  
 Miháld v. Mihald  
 Mihályi, J. 190  
 Miklósy, Z. 156  
 Milcoviensis episcopatus 14, 99  
 Milleker, B. 257, 267, 272  
 Milutin v. Stephanus III. Uroš  
 Mircea v. Merche  
 Misi (cf. Messiani) hab. Moesiae 243  
 Miskolczy, Gy. 322  
 Miskolczy, I. 15, 61, 74, 75, 77, 78, 82, 97, 105, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 132, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 185, 191, 193, 199, 209, 210, 211, 249, 336, 341, 347  
 Misnensis ep. 105  
 Mladen Šubić socius Venetiarum 148  
 — — II. princeps Dalmatiae 110  
 Mlyňany v. Molona  
 Modena v. Mutina  
 Modesti v. Viti et Modesti, S. festum  
 Moesia regio Europae 243  
 Mogontinus aep. 258  
 Mohachiensis clades 348  
 Mohler, L. 104  
 Moldauia (Moldavia) pars Rutheniae 175, 190, 191, 235, 236, 239, 292, 322, 324, 325, 369, 422, 423, 432  
 Moldava nad Bodvou v. Scepsi  
 Moldavi hab. Moldaviae 423, 424  
 Moldavia v. Moldauia  
 Moldaviense bellum 236, 237  
 Moldavienses nummi argentei 191  
 — victores 423  
 Moldaviensia chronica 423  
 Moldaviensis aemulus regni 423  
 — expeditio 175  
 Moldvabánya v. Baniia  
 Moldvana (Moldouana) terra (cf. Moldavia) 190, 235, 236  
 Mollat, G. 49, 74, 104, 144  
 Mollay, K. 291, 297  
 Molona (Molonya, h. Mlyňany in ČSSR) villa in com. Barsiensi 63  
 Monaci v. Laurentius de Monach  
 Monosló (h. Moslavina) op. Hung. in com. Crisiensi (h. in Iugoslavia) 266  
 Monozlo genus Hung. 266  
 Mons Cassinus (h. Monte Cassino) m. Campaniae 142  
 Mons Gerardi (Gellérthegy) pars Budae 403  
 — Sacer Pannoniae (h. Pannonhalma) m. Hung. in com. Iauriensi 16, 355  
 — Sancti Angeli (h. Monte-Sant' Angello) op. Italiae 82, 147  
 — Sant' Angello v. Mons Sancti Angeli  
 Monti, G. M. 123  
 Montis Caveosi comes (Montesgayeux) cf. Nouelli comes  
 Montreal v. Morialis frater  
 Monyorókerék op. Hung. (h. Eberau in Austria) 155  
 Mora v. Morua  
 Moraa v. Morua  
 Morauia v. Morua  
 Morauia (Moravia) regio Europae 9, 29, 78, 80,



- 81, 85, 105, 169, 170, 213, 214, 226, 245, 254,  
257, 288, 358, 362, 387, 413, 424, 434  
Morava fl. Balcanicae paenins. 171, 184, 329,  
349, 360  
— v. Morua  
Moravcsik, Gy. 367, 371  
Moravia v. Morauia regio Europae  
Morcone comes 118  
Moralis (Fra Moreale, Montreal) fr. prior Au-  
ranae († 1354) 140, 141, 145  
Mórichida, de, fam. Hung. 161, 171  
Moroua v. Morua  
Morović v. Marót  
Mortom Hermani v. Martunherman  
Mortun Herman v. Martunherman  
Morua (Mora, Moraa, Morauia, Morava, Mo-  
roua, Morwa) fl. inter Austriam, Moraviam  
et Hungariam 29, 413  
Morwa v. Morua  
Mosoniensis com. Hung. 126, 145, 404  
Mosonmagyaróvár v. Owar  
Motogna, V. 268  
Moyses dux Iudaeorum 380  
Möller, I. 306  
Mudine op. It. 144  
Muhoray, A. 208  
Mukačevo v. Mwkach  
Muncacium v. Mwkach  
Munkács v. Mwkach  
Munsterbergensis ducatus in Silesia 412  
Mura fl. Europae 130, 131, 206, 360, 432  
Murad v. Amrates  
Muraköz regio Hung. (h. in Iugoslavia) 130,  
206, 208  
Muratori, L. A. 15, 62, 102, 114, 122, 125, 132,  
136, 140, 148, 153, 154, 155, 156, 159, 162,  
178  
Musa f. Baiazetis imp. Turcorum 272  
Musulmani sectatores Mahumeti 65  
Mutina (h. Modena) op. It. 144  
Mügelin, de, Henricus 62  
Müller, G. 19, 95  
Müller, H. 319  
Mwkach (Muncacium, Munkács, h. Mukačevo)  
op. Hung. in com. Bereg 55, 277, 278  
Myra op. in Asia Minore 102  
Mytilenae ins. 248
- N
- Nagmihal, de (Nagyimihályi) fam. Hung. 248  
Nagy, E. 399  
—, G. 71  
—, Gy. 7, 12, 18  
—, I. 7, 10, 12, 15, 17, 101, 173, 219, 223, 301,  
342, 348, 354, 355, 397, 415  
— ('Magnus') de Buda fam. Hung. 281  
Nagyeng op. Hung. in com. Valko 257  
Nagymarton, de, fam. Hung. 99, 115  
Nagyimihályi v. Nagmihal, de  
Nagyolaszi (h. Mandelos) op. Hung. in com.  
Valko 257  
Nagyszombat v. Thernauiu  
Naissa (h. Niš) op. Illyrici 329, 330, 349, 360, 433  
Nandoralbense castrum (Albia, Belgrad, Bel-  
gradum, h. Beograd) op. Rasciae 176, 258,  
276, 277, 278, 295, 318, 319, 321, 322, 330,  
349, 360, 361, 367, 372, 373, 374, 375, 376,  
377, 378, 379, 381, 382, 386, 387, 388, 389,  
391, 392, 393, 396, 401, 407, 414, 415, 416,  
418, 431, 433  
Nandoralbensis capitaneus 320  
Narrenta (h. Neretva) fl. Bosnae 418  
Natulia (Anatolia) regio imp. Turcorum 326,  
329, 330, 379  
Natuliensis (bassa) recte: Anatoliensis 329  
Naumburgensis praepositus (cf. Henricus Leu-  
bing) 412  
Naztre v. Noztre  
Neamț v. Nempth  
Neapolis (Neapolitana civitas) op. Campaniae  
56, 61, 67, 74, 75, 76, 77, 100, 118, 119, 121,  
122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 131, 132,  
133, 135, 137, 138, 141, 142, 145, 148, 162,  
177, 193, 198, 199, 207, 209, 212, 222, 225,  
227, 234, 249, 254, 347  
Neapolitana aula 48, 74, 77, 98, 118  
— cancellaria 48  
— comitiva 199, 212, 220  
— commoratio 74, 209  
— consilia 116  
— excursio 122  
— expeditio 120, 138  
— — Hungarica unio 227  
— organisatio 219  
— quaestio 73, 146  
— regina 211  
— urbs v. Neapolis  
Neapolitani hab. Neapolis 15, 74, 122, 123, 129  
— Andegavenses 33, 75, 82, 145  
— assectatores 147  
— legati 102  
— propinqui Ludovici I. regis Hung. 197  
Neapolitanum archivum 77, 118  
— bellum 145, 146, 152, 177



- monasterium 123
- munimentum 127
- regnum 69, 74, 100, 105, 123, 124, 126, 128, 142, 144, 193
- Neapolitanus aep. 100, 125
- cancellarius 219
- iuuenis nobilis 118
- locus belli 142
- ramus Andegavensium 198
- status 97
- thronus 124
- vicarius 108
- Necpal (h. Necpaly) castrum Hung. in com. Thurociensis 357
- Nelipić fam. Croatica 112
- v. Niliptius
- Nemanja stirps regens Serbiae 45
- Německý Brod v. Broda Teutonicorum
- Németi villa in com. Hunyad 241
- Németujvár v. Wywar
- Németujvári fam. Hung. 34, 99
- Nempch (Neamț, h. Piatra Neamț) castrum et op. Moldaviae 235, 236, 423
- Neomanichei haeretici 187
- Neoplanta (Újvidék, h. Novi Sad) op. Hung. 361
- Neplacho abbas ordinis S. Benedicti Opatovicensis 81
- Nervesa v. Nervisia
- Nervisia (h. Nervesa) op. Venetiarum 152, 153
- Nesmel (h. Neszmély) op. Hung. in com. Comaromiensis 296
- Nesri historicus Turcicus 321, 349
- Nestor chronographus Russicus 296
- Neszmély v. Nesmel
- Nevernensis comes (cf. Iohannes de Valois) 244
- Nicapolis v. Nicapolis Maior
- ad Haemum (h. Nijkup) op. Thraciae 246
- Maior (Nicapolis, h. Nicopol) op. Thraciae 168, 237, 246, 249, 255, 256, 259, 269, 273, 340
- Minor (Kiisniikapol, Nikapol Minus castrum, Nikapolis (h. Turnu Măgurele) castrum et op. Valachiae 237, 268, 269, 326
- Nicapolitana expeditio 237
- Nicola v. Nicolaus de Zechen
- Nicolae-Alexandru v. Alexander f. Bazarad
- Nicolaus ep. Agriensis 90
- ep. Boznensis (1301—1303) 26, 27
- f. Bagen 54
- f. Omodei palatini 55
- magister, praepositus Albae Transylvanien-sis (c. 1321) 70
- nomen personae 100
- V. (Parentucelli) papa (1447—1455) 347, 365
- pater Demetrii comitis Hung. 25, 50, 51
- proavus Stephani Bánfi, banus Slavoniae 348
- praepositus Strigoniensis 100
- (Niccolo) Acciajuoli mercator Florentinus 119
- de Acherolis nobilis It. 128
- de Alsólendva banus Slavoniae 112, 115, 116, 125
- Boccasini v. Benedictus XI.
- Bodó de Györgyi praepositus Albensis (1459) 397
- Botos de Harapk procer Hung. 242
- Drugeth avus Philippi et Iohannis (c. 1275) 61
- — iudex curiae († 1355) 61, 77, 140, 145
- de Emóke vicecomes Siculorum 350
- Frangepan comes Vegliensis et Segniensis (saec. XIV) 220, 279
- Freistadt v. Nicolaus de Wiilak
- Fristatzky v. Nicolaus de Wiilak
- Forgach nobilis Hung. 220
- de Gara banus de Macho (1359—1373) comes palatinus Hung. (1375—1385, † 1386) 173, 175, 176, 177, 203, 204, 205, 207, 214, 215, 219, 220, 224, 225, 251, 266
- de Gara iunior, banus de Macho (1386—1390), comes palatinus Hung. († 1433) 177, 231, 234, 241, 242, 251, 253, 254, 255, 256, 266, 279, 280, 289, 300, 302, 303, 310, 399, 411
- Giletfi (f. Gileti) comes palatinus Hung. (1342—1356) 98, 100, 152
- Istvánffy historicus Hung. (1538—1615) 63
- de Kamonya castellanus de Gyula (1452) 324
- de Kanisa magister tavernicorum († 1404) 245, 250
- de Kenesich f. Gyulae comes Hung. (c. 1432) 61
- de Kezew (Keszei) aep. Strigoniensis (1358—1366) 133, 134, 164, 166
- Komorowzki(i) nobilis Polonus, locumtenens op. Podolini 315, 356, 357
- Konia de Zechen v. Nicolaus de Zechen
- Konth (Cont, Conthus, Kont) f. Laurentii Tót, comes palatinus Hung. etc. († 1367) 83, 115, 120, 121, 139, 152, 153, 158, 164, 166, 185, 301, 397
- I. Lackfi (F. Laczk) comes Zempliniensis (1347—1368) etc., vaivoda Transylvaniae (1368) 133, 138, 160, 171, 172, 173
- II. Lackfi (f. Laczk) de Döbrököz comes



- Siculorum, vaivoda Transylvaniae († 1369) 206, 208
- Lassovianus (Lassoeki) decanus Cracoviensis (c. 1448) 350
- Liscius secretarius regius 391
- de Macedonia f. Petri dux exercitus Hung. 272, 273, 274
- (Niccolò) Machiavelli (1469—1527) vir civilibus artibus praestans 337, 338
- de Marchalii (Marczali) vaivoda Transylvaniae (1402—1403) 254, 298
- de Monoszló ep. Agriensis 185
- Osl banus de Macho (1335—1340) 175
- de Peren capitaneus Hung. Superioris († 1444) 339
- de Peren procer Hung. (c. 1472) 427
- , S. ep. Myrae († 350) 102, 245
- Secundinus (Secundini) notarius Venetiarum (1438—1462) 246
- Toldi miles Hung., heros popularis 162, 174
- de Újlak v. Nicolaus de Wiilak
- de Vasary (Vásári) aep. Strigoniensis (1350—1358) 97, 100, 121, 152, 153, 154
- de Wiilak (Újlak, Freistadt, Fristatzky) banus de Macho, rex Bosnae etc. († 1477) 293, 301, 302, 305, 307, 311, 312, 320, 328, 343, 352, 384, 388, 397, 399, 407, 416, 417
- de Zechen (Konia, Konya, Nicola —, Szécsényi) f. Thomae, banus Dalmatiae et Croatiae, etc. (1337—1367) 62, 133, 158
- de Zeech (Seech, Szécsi) comes palatinus Hung. († 1387) 66, 106, 107, 133, 149, 155, 215, 225
- Niir (Nyr, Nyírség) regio Hung. in com. Zabolcensi 281
- Nijkup v. Nicopolis ad Haemum
- Nikapol Minus castrum v. Nicapolis Minor
- Nikapolis v. Nicapolis Minor
- Nikopol v. Nicapolis Maior
- Nilipezius v. Niliptius
- Niliptius (Nilipczius, Nelipić) pater Iwan, rebellis princeps Croatiae († 1344) 110, 111, 112
- Niš v. Naissa
- Nitria op. Hung. in com. Nitriensi 214, 220, 427
- Nitriense capitulum 24
- castrum 427
- Nitriensis archidiaconus 26, 146
- com. Hung. 23, 50, 108, 120, 132, 220, 280, 302, 357
- ep. 100, 301
- episcopatus 99
- Njeman v. Chronicus
- Nocera Inf. v. Nuceria
- Nogradiensis com. Hung. 59, 62, 66, 106, 115, 353, 355, 358
- comes 133, 287, 327
- Nona (h. Nin) op. Dalmatiae 113, 149, 155
- Norimberga (h. Nürnberg) op. Bavariae 105
- Norimbergense castrum 159, 248
- Norimbergenses cruce signati 387
- Norimbergensis comes castri 258
- Norwegia regio Europae 374
- Nouelli (Novelli) comes 120
- Nova civitas v. Civitas Nova
- Novelli v. Nouelli
- Novi Bečej v. Becheii
- Novigrad castrum Bulg. 245
- castrum Dalmatiae 226, 227, 230
- Novi Sad v. Neoplanta
- Novo Brdo op. Serbiae 359, 372, 376
- Novotny, V. 404
- Noztre (Naztre, Maria Nostra, h. Márianosztra) claustrum et villa Hung. in com. Hontensi 182, 183, 185
- Nuceria (h. Nocera Inferior) castrum et op. Campania 211
- Nyári, A. 10
- Nyírség v. Niir
- Nyr v. Niir

## O

- Obál, A. 78
- Obermayer, E. 272, 273
- Óbuda v. Buda Vetus
- Oderberg (h. Bohumin) op. Silesiae 107
- Odarheiul-Secuiesc v. Zekeloduarhel
- Odra (h. Oder, Odra) fl. Sarmatiae Europicae 424
- Oesterley, H. 87
- Ofner Stadtrecht 290, 291
- Olachi (Olahi) v. Vlachi
- Olahi v. Vlachi
- Olasz ('Italicus') vicus Budae 278
- Olgierdus princeps Lithuaniae (1345—1377) 106
- Oliverius de Ratholt magister tavernicorum 125
- Olmutium v. Olomucensis civitas
- Olomouc v. Olomucensis civitas
- Olomucensis civitas (Olmutium, Olomucz, h. Olomouc) op. Moraviae 424, 425, 434
- Olomucz v. Olomucensis civitas
- Olt v. Aluta
- Oltul v. Aluta
- Ólubló v. Lubolia
- Omlas (h. Amnaş) castrum in Transylvania 172



- Omodeus palatinus († 1311) 3, 49, 50, 51, 52, 55, 67  
 Onod, de, fam. Hung. 159, 305  
 Opulía (falso Apulia, h. Opole) ducatus Silesiae 106, 160, 170, 185  
 Orbán, B. 174  
 Orbas (Orbász) com. Slavoniae Inferioris 7, 134  
 Orbász v. Orbas  
 Orcanes imp. Turcorum (1326—1359) 243  
 Orehow v. Oriszum  
 Oriszum (Orehow, Rahova, Rahovo, h. Orjahovo) castrum et op. Bulgariae 246, 340  
 Orjava castrum in com. Posega 273  
 Orljava fl. in Iugoslavia 231  
 Orobittae factio Husitarum 279, 287  
 Orpheus f. Calliopes 213  
 Orsini v. Vrsini  
 Orsowa (h. Orşova) op. Hung. 237, 245, 258, 306, 336, 339, 341  
 Ország v. Orzaag  
 Ortona castrum It. 124  
 Ortway, Th. 15, 273, 305, 384, 421  
 Orzaag (Orzaagh, Ország) fam. Hung. (cf. Michael Orzaag) 223  
 Orzaagh v. Orzaag  
 Osl fam. Hung. in com. Sopruniensi 134  
 — genus Hung. 175  
 — IV. (Oslo) pater Nicolai et Dominici 175  
 Oslo v. Osl pater Dominici  
 Ostervicium (h. Ostrovica) castrum in Serbia 359, 360, 419  
 Ostfi fam. Hung. 314  
 Ostiensis ep. card. 34, 35  
 Ostioia rex Bosnae (1398—1404, 1408—1418) 266  
 Ostrogorsky, G. 16, 372  
 Ostrovica v. Ostervicium  
 Osvaldus de Laska monachus Franciscanus († 1511) 270  
 — de Rozgon comes Siculorum (1450—1453) 348, 396  
 Oswiecimiensis ducissa 66  
 Otacarus II. rex Bohemiae (1253—1278) 29  
 Otho dux Bavariae (c. 1456) 387, 392  
 — v. Ottho IV. et — de Braunschweig  
 Ottho (Otho, Otto) IV. dux Bavariae (1290—1307) rex Hung. (1305—1307, † 1312) 23, 26, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 99  
 Otto (Otho) de Braunschweig dux mercennariorum, maritus quartus Iohannae reginae Neapolitanae 111  
 — v. Ottho  
 Ottocarus de Steier scr. hist. († c. 1315) 41  
 Óvár v. Owar  
 Óváry, L. 77, 152, 153, 157, 435  
 Owar (h. Mosonmagyaróvár) castrum et op. in com. Mosoniensi 126, 145, 404  
 Owar (Óvár, h. Starhrad) castrum Hung. in com. Trenchiniensi 357, 407  
 Oxoniensis canonicus quidam 240  
 — universitas 259  
 Oxonium (h. Oxford) op. Britanniae 265, 386  
 Ozora op. in com. Tolnensi 275  
 Ozora v. Vzora banatus  
 Oztrogo v. Ztrego
- P**
- P. magister v. Anonymus  
 Padus fl. Italiae 76, 284  
 Padwanus dominus (cf. Franciscus de Carraria) 156  
 Pag v. Pagum  
 Pagum (h. Pag) ins. Illyrici 155  
 Paka (h. Páka) castellum et villa Hung. in com. Zaladiensi 313, 314  
 Páka v. Paka  
 Palacky, Fr. 16, 396, 398, 401, 404, 412, 413, 430  
 Palaestina regio Syriae 48  
 Palast, de (Palásty) fam. Hung. 63  
 Palásthy v. Kopay de Palast  
 —, P. 63  
 Palásty v. Palast, de  
 Palazzo Ducale palatium ducis Venetiarum 116  
 Palisna, de, fam. Hung. 208  
 — villa Hung. in com. Crisiensi 208  
 Palisznai v. Iohannes de Palisna  
 Pall, Fr. 332, 338  
 Palocz, de (Pálóczy) fam. Hung. 275, 305  
 Pálóczy v. Palocz, de  
 Pancratius de Sancto Nicolao v. Pangratius de Zenthmiiklos  
 — Szentmiklósi v. Pangratius de Zenthmiiklos  
 Pangratius (Pancratius) de Zenthmi(i)klos (de Sancto Nicolai, Szentmiklósi) comes Thurocensis 315, 327, 357, 407  
 Pannonia regio Europae 32, 44, 392  
 Pannonici homines 203  
 Pannonicum regnum (cf. Hungaria) 90  
 Pantaleon Barbo legatus Venetus 201  
 Papa op. Hung. in com. Vesprimiensi 254  
 Parabuch comes Cumanus 68  
 Parentucelli v. Nicolaus V.  
 Parisiana universitas 103, 253  
 Parisii (h. Paris) op. Galliae Lugdunensis 265



- Pasaiithes (Baiazetes, Payzath, Pazaites) I. imp.  
   Turcorum (1389—1403) 237, 243, 244, 245,  
   246, 247, 256, 259, 272, 367  
 Pastor, L. 16, 365, 366, 373, 376, 386  
 Pastorello, E. 58, 148  
 Pásztor, E. 58  
   —, L. 267  
 Patak, de v. Potokiensis com.  
 Pataki, J. 16, 95, 96, 167, 171, 172, 174, 190, 191  
   —, V. 221  
 Patareni v. Paterini  
 Pataria pars op. Mediolani 187  
 Pataviensis procer 277  
   — universitas 43, 239, 240  
 Patavium (h. Padova) op. Venetiarum 147, 152,  
   153, 156, 161, 245  
 Patek, F. 207  
 Paterini (Patareni) haeretici 164, 187  
 Patti op. Siciliae 146  
 Pauler, Gy. 16, 29, 30, 31, 40, 45, 110, 212, 296,  
   418  
 Pauli, S., ordo 180, 182  
 Paulini monachi 180, 181, 182, 185, 197  
 Paulinorum claustrum de Sancto Laurentio 180,  
   181  
 Paulinus Venetus Franciscanus 48  
 Paulus f. Bani (Bánfi[i]) de Liindawa (Lendva)  
   magister ianitorum († 1475) 391, 393, 395,  
   396  
   — f. Cheel miles Hung. († 1357) 153  
   — f. Gurke de genere Chak, miles Hung. 54  
   — iuvenis aulae regiae 104  
   — II. papa (1464—1471) 424  
   — de Alsan procer Hung. 242  
   — Bánfi(i) de Lendva v. Paulus f. Bani de  
   Liindwa  
   — Chupor (Chwpor) de Monozlo banus Slavo-  
   niae (1412—1415) 266, 268  
   — Chwpor v. — Chupor  
   — der Crabet (cf. — Horwath) 398  
   — Cunae [iudex curiae?] (cf. Paulus de Nagy-  
   marton) 104  
   — de Gara banus de Macho 146  
   — Horwath (— Horvath de Speranchich) banus  
   Croatiae et Dalmatiae (1459—1463) 398  
   — Horwath de Speranchich v. — Horwath  
   — de Horwathi ep. Zagradiensis (1379—1386)  
   180, 205, 206, 209, 212, 231, 234  
   — de Iwanich notarius cancellariae regis Hung.  
   (c. 1410—?) 317, 322, 345, 346, 349, 351  
   — de Jegerndorf archidiaconus Nitriensis 146  
   — Lackfi (f. Laczk, Lachk) comes de Bereg  
   (1363—1366) 133, 162, 163, 164  
   — de Lendva magister ianitorum 399, 411  
   — Magyar castellanus de Gyemes 97  
   — Modrar (cf. Georgius Modrar) nobilis Hung.  
   398, 404  
   — de Nagymarton iudex curiae (1328—1349)  
   91, 99, 100, 104, 158, 163  
   —, S. apostolus 79, 97  
   —, S., Thebaeus primus eremita 179, 180, 181,  
   185  
   — de Ugal nobilis Hung. 68  
 Payzath v. Pasaiithes  
 Pazaites v. Pasaiithes  
 Pazuhtensis (h. Pásztó) abbatia 250  
 Péc v. Pech  
 Pech (Péc, Pecz) genus Hung. 99, 273, 298  
 Pecz v. Pech  
 Peesth v. Pesth  
 Pelbartus de Temesvar monachus Franciscanus  
   (c. 1435—1504) 269, 270  
 Pelisum (Pyllisium, Pyllisium, h. Pilis) m. Hung.  
   8, 59, 180, 182  
 Pelsewcz, de (Pelsőci) fam. Hung. 305  
 Pelsőci v. Pelsewcz  
 Pelzel, Fr. M. 274  
 Pera op. Thraciae (h. pars Byzantii) 243, 332,  
   341, 371, 372  
 Peregrinus de Saxonia monachus Franciscanus,  
   ep. Bosnensis (1349—1356) 187  
 Peren, de (Perényi) fam. Hung. 247, 299, 305  
 Perényi v. Peren, de  
 Perényi, J. 33, 109  
 Persae hab. Persiae 248, 434  
 Perusia (h. Perugia) op. Etruriae 121, 285  
 Peruzzi fam. Bancalis 33  
 Pesten (forma falsa) v. Pesth  
 Pestense novum castrum 33  
 Pestenses Franciscani 45, 46  
 Pestensis com. Hung. 112, 132, 183  
   — ecclesia v. Pesthiensis —  
 Pesth (Peesth, Pesten [forma falsa], Pestinum)  
   pars op. Budapestini 45, 370, 395, 403, 406,  
   407, 408, 409, 411  
 Pesthiensis (Pestensis) ecclesia 410  
 Pest(i)ensis campus (cf. Rakus —) 343  
   — congregatio generalis 38, 345  
 Pestinum v. Pesth  
 Pesty, Fr. 16, 62, 65, 175, 278  
 Petermannus v. Petermanus  
 Petermanus (Beturinanus, Petermannus, Petro-  
   manus, Peturmanus, Peturmannus, Pretur-  
   manus) iudex Budensis (c. 1300—1307) 37,  
   43  
 Petovia (h. Ptuj) op. Stiriae 346



- Petri, S. basilica 144  
 —, S., monasterium (San Pietro a Maiella) 124  
 — Varadinum (Pétervárad, h. Petrovaradin)  
   op. Hung. in com. Sirmiensi 361, 418  
 Petromanus, v. Petermanus  
 Petronella, S. 43  
 Petrovaradin v. Petri Varadinum  
 Petrus castellanus de Bereg († 1312) 54, 55  
 — ep. Syrmienensis 90  
 — fr. Dominicanus 70  
 — pater Thomae comitis de Lipto 99  
 — Akzamiith (Axamit) de Kossov nobilis Bohemus († 1458) 316  
 — de Berzevice magister tavernicorum 280  
 — Bourbon dux Francogalliae 105  
 — Cheh de Leva vaivoda Transylvaniae (c. 1437) 281  
 — Comestor scr. hist. saec. XII 334  
 — Czudar de Onod banus Slavoniae (c. 1368—1381) 158, 159, 160, 161, 170  
 — (Don Pedro) f. Iohannis I. regis Portugaliae († 1449) 277  
 — Eschenloer notarius Vratislaviensis 428, 429, 430, 434  
 — Gervasius legatus papae († c. 1235) 104  
 — II. (Petru) princeps Moldaviae 325  
 — (Piero) Gradenigo dux Venetiarum 156  
 — de Jara (Járai) vicevaivoda Siculorum († 1369) 172  
 — Komorowzki(i) nobilis Polonus, locumtenens castris Luboliensis 315, 316, 356, 357  
 — de Macedonia nobilis Hung. (c. 1387—1410) 272, 273  
 — Paharos comes com. de Abaújvár (c. 1344—1358) 106, 107  
 — de Peren banus de Macho, comes de Bereg etc. 254  
 — Ransanus historicus, ep. Lucerinus (1428—1492) 327, 382, 384, 390, 435  
 — Roger v. Clemens VI. papa  
 — Ruffus (Rufus, Vörös) castellanus de Kükküllő (Kykyllewar), († 1369) 173  
 —, S. apostolus 48, 79, 97, 101  
 — de Sanctomarciale miles 147  
 — Socoli (Szokolyi) pater ep. Chanadiensis 415  
 — Suchenwirt poeta armorum Austriacus (c. 1324—1395) 18, 84, 106, 150, 158, 159, 178  
 — Szokolyi v. — Socoli  
 — (Petko) de Thallocz banus Dalmatiae etc. (1437) 276, 317  
 — Thomas, S. patriarcha Constantinopolitanus († 1366) 146  
 Pettkó, B. 365, 379  
 Peturmannus v. Petermanus  
 Peturmanus v. Petermanus  
 Pez, H. 81, 374  
 Pezech castrum Bulg. 340  
 Phaethon v. Feton  
 Pharus ins. Aegypti 74  
 Phebus (Phoebus Apollo) deus 375  
 Philibertus de Naillac magnus magister ordinis Iohannitarum 248  
 Philippa de Cabanis mater Sanciae 119, 120  
 Philippopolis (h. Plovdiv) op. Bulg. 326, 329  
 Philippus dux Burgundiae (1341—1404) 244  
 — I. princeps Tarentinus f. Caroli II. regis Neapolis († 1332) 75, 119, 122  
 — proavus fam. de Korog (Kórógyi) 310  
 — III. rex Francogalliae (1270—1285) 88  
 — IV. (Pulcher) rex Francogalliae (1285—1314) 48, 49, 56, 207  
 — VI. rex Francogalliae (1328—1350) 119  
 — (Philippe) d'Artois membrum fam. regiae Francogalliae 245  
 — Callimachus Experiens (Buonaccorsi) scr. hist. (1437—1496) 307, 311, 340  
 — Drugeth palatinus (1322—1329) 61  
 — (Fülöpös) de Korog comes Temesiensis (1404) 310  
 — dictus Malus spiritus nobilis It. 128  
 — de Manthua († 1356) 122  
 — Scolari v. Pipo de Ozora  
 — Tarentinus nepos Caroli II. regis Neapolitani († 1373) 124, 126, 146, 147  
 — Tripolitanus translator 87  
 — Visconti dux Mediolani (1391—1447) 306  
 Phocis regio Graeciae 243  
 Piacenza v. Placentia  
 Piast stirps, dynastia Poloniae 55, 57, 79  
 Piatra Neamț v. Nempch  
 Piccardi haeretici Bohemi (cf. Adamitae) 261  
 Pichardus quidam 260  
 Piero Gradenigo v. Petrus Gradenigo  
 Piešt'aný op. com. Nitriensis 421  
 Pilis v. Pelisum m.  
 Pilisszántó villa Hung. 182  
 Pilisszentkereszt villa Hung. 182  
 Pilisszentlászló villa Hung. 182  
 Pilisszentlélek villa Hung. 182  
 Pintér, J. 241  
 Pipo de Ozora (Philippus Scolari) comes Florentinus (1369—1426) 264, 275, 276, 306, 312  
 Pirchalla, M. 28  
 Pirot op. Illyrici 329, 361  
 Pisae (h. Pisa) op. Etruriae 140



- Pistorium (h. Pistoia) op. Etruriae 285  
 Piur, P. 105, 121, 126, 128, 146  
 Pius II. papa (1458—1464, cf. Aeneas Silvius) 385  
 Placentia (h. Piacenza) op. Italiae 76  
 Plavis (h. Piave) fl. Venetiarum 151, 152, 153  
 Pliva rivus Bosnae 165  
 Pliva (Plyua) op. Bosnae 165  
 Plovdiv v. Philippopolis  
 Plyua v. Pliva  
 Poarta de Fier v. Waskapu  
 Poděbrady v. Poiebracium  
 Podgradia villa Bulg. 245  
 Podhradezky, J. 16, 120, 131, 197  
 Podolinec v. Podolinum  
 Podolinum (Podolin, h. Podolinec) op. Hung. in com. Scepusiensi 315, 356  
 Poiebracium (h. Poděbrady) op. Bohemiae 412  
 Pók genus Hung. 161  
 Polen v. Polonia  
 Polen, die v. Poloni  
 Pòloni (die Polen) g. Poloniae 46, 57, 67, 78, 105, 106, 107, 157, 158, 194, 195, 239, 287, 297, 307, 327, 332, 334, 337, 352, 415, 427, 428, 429, 430  
 Polonia (Polen) regio Europae 9, 15, 28, 32, 33, 44, 51, 55, 57, 63, 78, 79, 80, 105, 106, 107, 156, 157, 169, 170, 171, 180, 182, 185, 191, 194, 195, 199, 238, 293, 297, 298, 299, 300, 315, 347, 358, 373, 374, 421, 423, 424, 426, 427, 428, 430  
 Polonia Magna regio Europae 28  
 — Minor regio Europae 28  
 Polonica civitas 33, 158  
 — dicio 235  
 — factio 297, 302  
 — historia 10  
 — praesidia 427  
 — regio 430  
 Polonicae catervae 311, 417, 427  
 — copiae 157  
 Polonicales manus 293  
 Polonici armati 299  
 — barones 194, 195, 307  
 — captivi 427  
 — domini 334  
 — fontes 302  
 — historiographi 337  
 — legati 78  
 — magnates 194  
 — mercennarii (vel milites mercede conducti) 347, 402, 408  
 — milites 259  
 Polonico—Bohemica relatio 79  
 — Hungaricae necessitudines commerciales 354  
 — Hungarici commercii transitorii iter 426  
 Polonicum auxilium 235  
 — commercium 51  
 Polonicus castellanus 427  
 — exercitus 157, 158, 299  
 — legatus 42, 356  
 Polonus vir 63, 254, 311, 315  
 Polyphemus Cyclops 125  
 Pomerania regio Prussiae 169, 194  
 Pompeii (h. Pompei) op. Campaniae 138  
 Pompeius Magnus, Gn. (a. Chr. n 106—48) 334  
 Pontus Euxinus 167, 340  
 Pór, A. 16, 23, 34, 35, 38, 39, 41, 42, 46, 47, 50, 51, 52, 55, 57, 59, 63, 64, 73, 77, 80, 83, 85, 90, 93, 95, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 114, 115, 116, 117, 124, 125, 126, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 143, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 175, 182, 183, 184, 185, 188, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 203, 205, 208, 211, 212, 217, 220, 225, 227, 232, 233, 234, 237, 240, 248, 249, 254, 255, 258, 259, 264, 265, 267, 268, 272, 274, 276, 290, 294, 302  
 Porch fam. Hung. v. Stephanus —  
 Portuens ep. card. (cf. Guido f. Roberti Andegavensis) 146  
 Portugal(l)ia pars Hispaniae 277, 373  
 Posega com. Hung. 70, 98, 273, 320, 429  
 — (Posegaur, Posegawar, h. Slavonska Pože-ga) castrum et op. Hung. in com. Posega 70, 231, 232  
 Posegaur v. Posega  
 Posegawar v. Posega  
 Posnania (h. Poznań) op. Poloniae 430  
 Posnaniensis vaivoda 293  
 Posoniense capitulum collegiatum 27  
 Posoniensis civitas v. Posonium  
 — com. Hung. 25, 145, 154, 161, 185, 279, 315  
 — comes 133, 173, 275, 287, 305, 369, 384  
 — conventus regem creandi 290  
 — praepositura 26  
 — praepositus 26, 76  
 Posonium (Posoniensis civitas, Pozsony, h. Bratislava) op. Hung. in com. Posoniensi 214, 254, 276, 284, 285, 287, 290, 299, 303, 304, 310, 352, 362, 364, 365, 375, 386, 387, 403, 405, 420  
 Potokiensis (de Patak) com. Hung. 62, 67  
 Potthast, A. 28



Poznań v. Posnania  
 Pozsony v. Ponium  
 Praedicatorum ordo 34, 104  
 Praemonstratensium monasterium de Saag 355  
 Praga (Pragensis civitas, h. Praha) op. Bohemiae 274, 282, 286, 287, 293, 299, 367, 404, 405, 406, 412, 413  
 Pragense manuscriptum 425  
 Pragensis articuli anni 1420 nominati 264  
 Pragensia compactata anni 1433 nominata 264, 293  
 Pragensis aep. 104, 274  
 — capella de Betlehem nominata 260  
 — civitas v. Praga  
 — congregatio generalis (1458) 404  
 — grossus 213  
 — universitas 260, 425  
 — universitas Teutonica 260  
 Pray, G. 16, 84, 207, 303, 311, 360, 379, 381, 415  
 Premyslensis fam. 30  
 Premyslidarum stirps 30  
 Prešov v. Aperiascium  
 Preturmanus v. Petermanus  
 Příbyslav v. Prisionia  
 Primisser, A. 18  
 Prisionia (h. Příbyslav) op. Bohemiae 264  
 Procopius marchio Moraviae 213, 214  
 Propontis mare 243  
 Provincia (h. Provence) regio Galliae 123  
 Przemysł op. et castrum Galiciae 296  
 Przewdziecki, A. 10  
 Pseudoaristoteles 87, 177, 309  
 Puchaim fam. Austriatica 163  
 Püspöky v. Pyspuky  
 Pylisium v. Pelisum m.  
 Pylisyum v. Pelisum m.  
 Pyspuky (Püspöki, h. Episcopia Bihorului) 239

## Q

Q. Curtius Rufus historicus Rom. 53  
 Qaradscha-Beg gubernator Anatoliae (c. 1444) 329, 342, 379, 382  
 Quarnerius v. Carnarius sinus  
 Quarnero v. Carnarius sinus  
 Quero v. Kewerd  
 Quidde, L. 258  
 Quinqueecclesiensis canonicatus 218  
 — canonicus 301  
 — ecclesia 69  
 — ep. 59, 90, 180, 205, 252, 425  
 — episcopatus 425  
 — praepositus 146

## R

R. Horváth, J. 341  
 R. Kiss, I. 198, 229  
 Rab v. Arba  
 Rác balneum v. Aquae Calidae Inferiores  
 Rachia v. Seruia  
 Racibórz v. Ratiboria  
 Rački, F. 165  
 Rác, M. 16, 122, 140, 154, 159, 178  
 Rád genus Hung. 38  
 Radvánszky, B. 12  
 Ragusiana res publica 239  
 Ragusianae galeae 340  
 Ragusiani hab. Ragusii 276  
 — mercatores 167  
 — patricii 276  
 Ragusianus (cf. Pipo de Ozora) 276  
 Ragusiensis aep. 26  
 Ragusium (h. Dubrovnik) op. Dalmatiae 155, 239, 248, 276, 303, 349, 352, 435  
 Rahner, K. 14  
 Rahova v. Oriszum  
 Rahovo v. Oriszum  
 Raimundus Orsini (Raimondo —) senator Rom. 143  
 Rakos v. Rakus campus et rivus  
 Rakus (Rakos, Raptus [forma falsa]) campus Hung. 45, 46, 344  
 — (h. Rákos) rivus Hung. 45  
 Rama fl. Bosnae 418  
 — pars Bosnae 418  
 Rampona, Cronaca 162  
 Raphael Herceg de Zekchew procer Hung. 339  
 — Santi pingendi artifex (1483—1520) 267  
 Raptus v. Rakus campus  
 Rascia v. Seruia  
 Rasciani g. Rasciae 334  
 Rascianum regnum v. Seruia  
 Rascianus ager v. Seruia  
 Rascienses v. Serbi  
 Rásonyi Nagy, L. 65  
 Rastislaus f. Ducis Michaelis Vsevolodović, banus de Macho († 1263) 29, 232  
 Ráth, K. 16, 142, 196, 347, 367  
 Ratiborense chronicon  
 Ratiboria (h. Raciborz) ducatus Silesiae 106  
 Ratisbona (h. Regensburg) op. Bavariae 163, 287  
 Ratisbonensis mercator 36  
 Ratold genus Hung. 38, 53  
 Rátót genus Hung. 160, 355  
 Raudnitz (h. Roudnice nad Labem) castrum et op. Bohemiae 143



- Ravenna op. Aemiliae 285  
 Raymundus (Raymondo) del Balzo dux 130, 137  
 — di Cathania primus magister aulae Neapolitanae 120  
 Raynaldus, O. 365  
 Raynoldus de Rozgon comes Siculorum (1450—1453), magister tavernicorum regis Hung. (1470—1471) 275, 327, 346, 348, 392, 396, 427  
 Rázsó, Gy. 16, 245, 246, 247, 248, 259, 431  
 Redlich, O. 29  
 Regéc, v. Regecz  
 Regecz (Regeg, h. Regéc) castrum in com. Abaúj 278  
 Rege v. Regecz  
 Regiomontanus (Iohannes Müller) astrologus (1436—1476) 405  
 Regiomontum (h. Kaliningrad) op. Borussiae 106  
 Reimchronik (Chronicon Austriacum) opus Otocari de Steier 32, 34, 35, 41  
 Reiszig, E. 53, 83, 115, 141, 208, 240, 249, 302, 369, 397  
 Remete (h. Rîmeți) villa Hung. in com. Marmarusiensi 185  
 Remigius, S. 57  
 Réthy, L. 9  
 Rhenani principes 257  
 Rhenanus comes palatii 258  
 Rhenus fl. Europae 81, 140, 260  
 Rhodanus (h. Rhône) fl. Galliae 102  
 Rhodus ins. Maris Interni 49, 64  
 Ribaldus (Riibald) dux Bohemicus 316  
 Richnava v. Richno  
 Richno (h. Richnava) castrum Hung. in com. Scepusiensi 316  
 Riedel, A. F. 194  
 Riedl, Fr. 143  
 Riess 47  
 Riezler, S. 38, 41, 194  
 Rigo Mezey v. Rigomezey  
 Rigomezey (Merularum campus, Merule campus, Rigo Mezey, h. Kosovo-Polje) campus Rasciae 243, 256, 276, 347, 349, 350, 359, 369  
 Riibald v. Ribaldus  
 Rimini v. Ariminium  
 Roberto d'Angio v. Robertus Andegavensis  
 — di Mileto educator ducis Andreae Andegavensis 197  
 Robertus Andegavensis (Roberto d'Angio) rex Neapolis et Siciliae (1309—1343) 33, 56, 74, 75, 76, 77, 100, 102, 145, 177, 197  
 — Arvernensis comes 145  
 — dux Dyrachii (1326—1356) 124, 146  
 — (Roberto) Sanseverino dux 130  
 — dux de Tarento, f. Philippi (1323—1364) 119, 123, 124, 146, 147  
 Rocha sancti Martini de Ceneda nomen loci (cf. Rotkauerniae) 151  
 Rockaneriae v. Rotkauernae  
 Rodna regio fodinarum argenti in Transylvania 40, 165  
 Rodolphus (Rudolphus, Rudolf von Habsburg) I. Habsburg rex Teutoniae (1273—1291) 24, 28, 29, 32  
 Rodos v. Rodus  
 Rodus (h. Rodos) ins. Maris Interni 248  
 Rogerius magister chronographus († 1266) 386, 433  
 — Bacon philosophus (1214—1294) 17, 87  
 — (Roger) de Clairmont dux 130  
 Rohač sectator Iohannis Hus 287  
 Roma (Romana urbs) op. Italiae 16, 28, 31, 42, 43, 88, 97, 101, 102, 121, 135, 141, 142, 143, 144, 161, 181, 199, 209, 223, 276, 277, 279, 284, 285, 362, 386  
 Romagna v. Romandiola  
 Romana aetas 141  
 — commoratio Sigismundi (1433) 285  
 — curia 26, 27, 146, 327, 339  
 — ecclesia 8, 188, 190, 191, 260, 284  
 — fam. patricia 327  
 — monumenta 15  
 — provincia 209, 243  
 — regia corona 284  
 — urbs v. Roma  
 Romandiola (h. Romagna) regio Italiae 114, 160  
 Romanensis aetas 11  
 Romani (populus Romanus) hab. Romae et imp. Rom. 78, 142, 143, 168, 257, 334  
 — proceres 143  
 Romania (Rumania) regio Europae 172, 190, 329, 340  
 Romanorum imperium 263, 264, 274, 431  
 — rex 25, 32, 56, 214, 240, 257, 258, 259, 278, 288, 292, 304, 361  
 Romanum aevum 130  
 — calendarium 60, 82, 197  
 — Collegium 101, 199  
 — genus 305  
 — imperium 81, 284, 373  
 — imperium orientale 248  
 — regnum 258, 278  
 Romanus codex (saec. XVIII) 199  
 — imperator ultimus orientalis (cf. Constantinus XI. Palaeologus) 372



- papa 199, 204  
 — pontifex 28  
 Rosenberg (Rožmberk) fam. Bohemica nobilis 412  
 Rosnavum v. Rosnawa  
 Rosnawa (Rosnavum, Rozsnyó, h. Rožňava) op. Hung. in com. Gemeriensi 355  
 Rothomagensis (h. Rouen) aep. 103  
 Rotkauernae (Rockaneruiæ) op. Venetiarum 151  
 Rouček, R. 406  
 Rovišće v. Ryuche  
 Rozgon, de (Rozgonyi) fam. Hung. 247, 275, 299, 316, 358, 396  
 Rozgony v. Rozgun  
 Rozgonyi v. Rozgon, de  
 Rozgun (Rozgony, h. Rozhanovce) villa Hung. 53, 54, 55  
 Rozhanovce v. Rozgun  
 Rožmberk v. Rosenberg  
 Rožňava v. Rosnawa  
 Rozsnyó v. Rosnawa  
 Rudas balneum v. Aquae Calidae Inferiores  
 Rudolf von Habsburg v. Rodolphus I. Habsburg  
 Rodolphus v. Rodolphus I. Habsburg  
 — IV. (Habsburg) dux Austriae (1339—1365) 162, 169, 170  
 — de Wolfhard possessor latifundiorum 126  
 Rufus v. Petrus Ruffus  
 Rumanii g. Rumaniae 41, 65, 189, 190, 237, 269, 282, 346  
 Rumania v. Romania  
 Rumanica subsidia 350  
 Rumanici auxiliares 341  
 — districtus in com. Temesiensi 364  
 — habitatores 342  
 Rumanicus iobagio 422  
 — populus 65, 189  
 — principatus 336  
 — puer rusticus (cf. Iohannes de Hunyad) 305  
 — vaivodatus 16, 41, 65  
 Rumeli Hibâry v. Boghas-Kesen  
 Rumelia regio Balcanicae paenins. 319, 326, 379, 382  
 Rumeliensis beglerbegus 432  
 Rupp, J. 17, 43, 46, 83, 182, 183, 221, 242, 354  
 Ruprechtus rex Romanorum (1400—1410) 257, 258, 279  
 Ruscia (Russia) regio Sarmatiae Europicae 91, 109, 157, 159, 160, 170  
 Russia v. Ruscia  
 Russica fabula 109  
 Russicus gener Belae IV. regis Hung. (cf. Rastislaus) 232  
 Ruteni (Rutheni) g. Rutheniae 421  
 Rutheni v. Ruteni  
 Ryuche (h. Rovišće) castrum in com. Crisiensi 62
- S**
- Saag (Saagh, Ipolyság, h. Šahy) op. Hung. in com. Hontensi 355  
 Saagh v. Saag  
 Šabac v. Sabacz  
 Sabacz (h. Šabac) castellum Rasciae 431  
 Sabbati porta (h. Bécsi 'Vindobonensis' nominata) pars Budae 221  
 Sabina, S. 34  
 Sabinensis cardinalis 161  
 Sabinov v. Zeben  
 Sacile v. Sacilium  
 Sacilium (h. Sacile) op. agri Taurisini 144  
 Sacra Scriptura (Vulgata) 189, 293  
 Sacrum Romanum Imperium 18, 229  
 Saint Denis v. Sancti Dionysii, civitas et — monasterium  
 Saius (Sajó, Slaná) fl. Hung. 52, 356  
 Sajó v. Saius  
 Salamis ins. 248  
 Salamon, F. 17, 33, 36, 37, 43, 290  
 Salernitanus princeps 69, 82  
 — principatus 147  
 Salerno (h. Salerno) op. Campaniae 75, 82, 138  
 Sallustius, C. Crispus scr. hist. Romanus (c. 86—35) 309  
 Salvatore di Giacomo 142  
 Salvator v. Iesus Christus  
 Samobor v. Zamobor  
 Samuel imp. Bulgariae (976—1014) 68  
 Samusius (=h. Szamos Someşul) fl. Transylvaniae 278, 281  
 San Pietro a Meiella v. Petri, S. monasterium  
 Sana (Szana) com. Slavoniae Inferioris 7, 134  
 Sancia uxor Roberti regis Neapolis († 1345) 197  
 — de Cabanis femina nobilis in aulica Neapolitana 118, 119  
 Sancta Crux claustrum Paulinorum (cf. h. Piliszentkereszt) 182  
 — Trinitate, de, praepositura Budensis 313  
 — Sedes v. Sedes Apostolica  
 Sancti Dionysii, civitas (h. Saint Denis) op. Francogalliae 219  
 — —, (h. Saint Denis) monasterium 88  
 — Emerici villa (Szentimre, h. Sintimbru) in com. Albensi (Fehér) 323, 324



- Georgii ecclesia 242  
 — —platea pars op. Budae 242, 400  
 — Iohannis ordo militaris 141  
 — Marci ecclesia 155  
 Sanctus Ladislaus claustrum Paulinorum (cf. h. Pilisszentlászló) 182  
 — Spiritus claustrum Paulinorum (cf. h. Pilisszentlélek) 182  
 Sandalj vaivoda magnus Bosnae 266  
 Sandomierz v. Sandomiria  
 Sandomiria (Sandomierz) op. Poloniae 157  
 Saneck fam. possessor in Stiria 289  
 Sanochia (h. Sanok) op. Poloniae 158  
 Sanok v. Sanochia  
 Sanseverino, de, fam. Neapolitana (cf. Severina domus) 211  
 Sanus (San) fl. Europae 157  
 Sapphicum carmen 424  
 Saracenus supanus de Clissa 110  
 Sarajevo, de, campus in Bosna Superiore 272  
 —, de, castrum in Bosna Superiore 272  
 Sarno (Sarnon, Xarnovvo) op. Rasciae 382  
 Sarnon v. Sarno  
 Sáros v. Sarus castrum et op. Hung.  
 Sárospatak op. Hung. 62  
 Sarub v. Sarus castrum  
 Sarus com. Hung. 25, 50, 67, 106, 159, 426, 427  
 — (Sarub [forma falsa], Sáros, h. Veľký Šariš, ČSSR) castrum et op. in com. Sarus 50, 70, 133  
 Sárvár op. Hung. in com. Castri Ferrei 314  
 Satu mare v. Zathmar  
 Sauerland, H. V. 248  
 Sava v. Savus  
 Sava, K. 413  
 Savus (Sava, Zava, Zawa) fl. Europae 27, 70, 74, 81, 111, 165, 176, 226, 227, 232, 255, 256, 266, 267, 277, 317, 320, 321, 375, 414, 418, 431  
 Saxones Scepusienses 27, 51, 52  
 — Transylvani 40, 93, 94, 95, 283, 378, 402, 403, 407, 421  
 Saxonia regio Germaniae 187, 257, 297, 362, 413, 432, 434  
 Saxonicae civitates 402, 422  
 Saxum Rubrum (h. Červený Kameň) castrum Hung. in com. Posoniensi 145  
 Scafati v. Stafach  
 Scafatum v. Stafach  
 Scaffad v. Stafach  
 Scaligeri Veronenses fam. 200  
 Scander Beg v. Georgius Castriotes  
 Scandinavia regio Europae 282  
 Scardona (h. Skradin) op. Liburniae 155, 156  
 Scekach (Scykach, Sticatum) fortalitium prope Iaderam 114  
 Scenia v. Segnia  
 Scepsenses equites et pedestres 51  
 Scepsensis (Scepusiensis) ep. 27, 28  
 Scepsi (Szepsi, h. Moldava nad Bodvou) op. Hung. in com. Abaúj 353, 356  
 Scepus v. Sepes  
 Scepus castrum Hung. 51  
 —, de, ecclesia 28  
 Scepusiensis capitulum 51  
 Scepusienses fines 27  
 — hab. Scepusii 356  
 Scepusiensia auxilia 51  
 Scepusiensis castellanus 42  
 — com. v. Sepes  
 — comes perpetuus 429  
 — comitatus perpetuus 429  
 — ep. v. Scepsensis ep.  
 — episcopatus 27, 28  
 — lectoratus 304  
 — praepositura 28, 42  
 — praepositus 27, 28  
 — terra 51  
 Scepusium regio Hung. (cf. Scepusiensis com.) 10, 354  
 Schalk, K. 346  
 Schäfer, K. H. 17, 126, 128, 135, 136, 141, 153, 161  
 Schihâb ed-Dîn-Pascha (Schabeddin) beglerbegus Rumeliae (c. 1441) 319, 326  
 Schiller, B. 17, 24, 223, 275  
 Schiltberg v. Vértes  
 Schmid, H. F. 170  
 Schmitth, N. 26  
 Schober, K. 432  
 Schönherr, Gy. 16, 34, 38, 39, 41, 42, 46, 47, 50, 55, 59, 63, 64, 77, 83, 182, 203, 209, 211, 227, 232, 233, 234, 237, 248, 249, 254, 255, 258, 259, 264, 265, 267, 268, 272, 274, 276, 290, 294  
 Schramm, P. E. 17, 92, 219  
 Schwaben regio Bavariae 155  
 Schwandtner v. Schwandtner, I. G.  
 Schwandtner, I. G. (Schwandtner) 111, 114, 115, 116, 154, 200, 202, 307, 317, 322, 327, 335, 338, 346, 349, 350, 351, 382, 384, 390  
 Schwicker, B. 17, 301, 342, 345, 346, 386  
 Sclavi (Sclavi, Slavi) g. Europae 188, 426  
 Sclaunia (Slavonia) pars Illyrici 14, 17, 73, 83, 106, 112, 113, 115, 116, 126, 149, 159, 205,



- 225, 241, 250, 251, 255, 266, 276, 298, 301, 317, 318, 320, 339, 348, 385, 396, 397, 399, 420, 422, 426
- Sclavi v. Sclavi
- Scolari domus mercatoria 275
- Scopiensis vaivoda (cf. Isaac begus) 272, 273
- Scotia regio Europae 374
- Scykach v. Scekach
- Scythae g. Scythiae 246
- Sead-Eddin chronographus Turcicus 381
- Sebastianus de Rozgon vaivoda Transylvaniae (1458—1461) 369, 398, 414  
— de Tinod litteratus poeta Hung. († 1556) 250
- Sebernek v. Zrebernek
- Sebes (Karánsebes, h. Caransebeş) districtus Hung. 189
- Sebestyén, B. 17, 50, 57, 67, 72, 94, 95, 111, 142, 144, 165, 171, 183, 196, 223, 225, 248, 293, 294, 304, 313, 314, 346, 347, 348, 367, 368, 370, 375, 386, 387, 398, 404, 414, 422
- Secus dominus (cf. Iohannes de Gezth) 379
- Secundini v. Nicolaus Secundinus
- Sedes Apostolica (Sancta Sedes) 99, 100, 102, 125, 136, 160
- Segedinum v. Zegediensis civitas
- Segnia (Scenia, Viscenia, Zengg, h. Senj) op. Dalmatiae 103, 135, 148, 201, 212
- Segniensis (h. Senj) comes 220  
— ecclesia 298  
— ep. 342
- Sehabeddin v. Schihâb ed-Dîn-Pascha
- Semendria v. Zendrew
- Sempte (h. Šintava) villa Hung. in com. Nitriensi 60, 280, 414
- Sena (h. Siena) op. Etruriae 285, 327
- Senj v. Segnia
- Sepes (Scepus, Scepusiensis, Spiš, Szepesség, Zips) com. Hung. 51, 106, 133, 159, 183, 316, 356, 426
- Serawal (Sereual, h. Serravalle, pars civitatis hodiernae Vittorio) op. Venetiarum 151
- Serbi (Rascienses) g. Serbiae 12, 110, 176, 231, 273, 334, 418
- Serbia v. Seruia
- Serbica auxiliaria 241  
— castra 352  
— fam. regia 267  
— lingua 58, 359  
— provincia 177
- Serbico—Bosnensis exercitus 243
- Serbicus castellanus 258  
— princeps 415  
— quidam miles 243
- Serbischer Janitschare (cf. Constantinus Ostervicensis) 419
- Sereual v. Serawal
- Serke (h. Žirkovce) op. Hung. in com. Gemezensi 355
- Sermium v. Syrmia
- Seravalle v. Serawal
- Seruia (Rachia, Rascia, Rascianum regnum, Rascianus ager, Rascya, Rassa, Serbia, Serbia) pars Mysiae Superioris 18, 41, 45, 66, 92, 110, 146, 150, 151, 152, 175, 176, 177, 232, 256, 257, 258, 266, 273, 276, 277, 278, 282, 295, 301, 306, 318, 320, 321, 328, 329, 332, 333, 334, 347, 349, 351, 352, 359, 360, 372, 376, 399, 415, 418, 433
- Servia v. Seruia
- Severin v. Severinum
- Severina domus fam. Neapolitana 211
- Severinum (Szörény, h. Severin in RSR) regio Hung. 65
- Sibinicensis comes 40, 110  
— ep. 379
- Sibinicum (h. Šibenik) op. Dalmatiae 113, 149, 155, 156, 207, 232
- Sibiu v. Cibinium
- Sic v. Zeek
- Sicilia (Sycilia) ins. Italiae 61, 74, 100, 118, 119, 123, 129, 130, 142, 146, 147, 198, 199, 200, 205, 209, 210, 347
- Siciliensis caedes (1282) 74  
— exercitus 220
- Siculi g. Transylvaniae 40, 108, 109, 171, 174, 235, 236, 249, 250, 282, 283, 341, 350, 407, 421, 432
- Siculorum comes 40, 132, 133, 180, 235, 303, 347, 348, 396, 416
- Siculum agmen primum 236
- Sidnicensis (Sindrucensis) dux (cf. Bolko dux Swidnicensis) 169
- Siebenbürgen v. Erdelu
- Siena v. Sena
- Sigismundi, S. praepositura Budensis 70
- Sigismundus f. Witoldi, magnus princeps Lithuaniae (1430—1440)  
— (Sigmund) marchio Brandenburgensis, rex Hung. (1387—1437) imp. Rom. (1433—1437) 7, 16, 20, 168, 194, 195, 201, 202, 204, 205, 207, 208, 209, 213, 214, 218, 219, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 274,



- 275, 276, 277, 278, 279, 282, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 305, 306, 314, 315, 357, 381, 398, 399, 400, 418
- Sigmund v. Sigismundus Brandenburgensis
- Siimonthornia (Symonthornia, h. Simontornya) castrum et op. Hung. in com. Tolnensi 206, 312
- Siklós v. Soklos
- Siklósi v. Soklos, de, fam. Hung.
- Silesia regio Teutoniae 106, 358, 366, 424, 429, 434
- Silesiacae res 157
- Silina (Zsolna, h. Žilina) op. Hung. in com. Trenchiniensi 357, 407
- Silistra op. Thraciae 326
- Simeon Mauroceni (cf. Symon f. Mauritii) 161
- Simeonis, S., Iadrensis arca 193
- Simigiensis com. Hung. 68, 255, 302, 414, 426
- fam. quaedam Hung. 241
- Simon de Kamoniia (Kamonya, Kamonyai) miles Hung. († 1440) 323, 324
- de Móríchida v. Symon f. Mauritii 171
- de Nagy banus de Macho (1459—1460) 392
- de Rozgon ep. Agriensis (1439—1444) 299, 304, 312, 342, 369
- de Rozgon pater Simonis ep. Agriensis, iudex curiae (1409—1414) 304
- Simone della Morte (cf. Simon de Móríchida) 161
- Simontornya v. Siimonthornia
- Simonyi, Zs. 260
- Sinderoviensis begus 321
- Sindrucensis v. Sidnicensis
- Šintava v. Sempte
- Širia v. Willagoswar
- Sirmiensis (Sirmiensi) com. Hung. 173, 175, 242, 277, 320, 414
- Sirmiensi com. v. Sirmiensi —
- episcopatus 218
- praepositus 240
- regio 241, 257, 292, 415, 416, 417
- Sirmium v. Syrmia
- Šišić, F. 165
- Sixtus IV. papa (1471—1484) 222, 385
- Skalica v. Szakolca
- Skrzypek, J. 238
- Slanua v. Saius
- Slankamen v. Zalamkemen
- Slavi v. Sclavi
- meridionales 14, 81, 150, 176, 189
- Slavica origo 212
- translatio 130
- Slavici historici 233
- principes meridionales 20
- Slavicum nomen 342
- Slavonia v. Sclavonia
- Inferior pars Slavoniae 7
- Slavonica forma 81
- Slovacum nomen 51
- Slovenská Lupča v. Lipcse
- Sluinensis regio Croatiae 111
- Smederevo v. Zendrew
- Smičiklas, T. 17, 111, 112, 115, 134, 149, 159, 161, 165
- Smolník v. Szomolnok
- So banatus Hung. 110
- Societas alba 136
- Socoli (Szokolyi) fam. Hung. 415
- Soklos (h. Siklósi) castrum Hung. in com. Baraniensi 251, 313
- Soklos, de (Siklósi) fam. Hung. 251
- (Zakol, Zokol, h. Sokolac) castrum Bosnae 165
- Sokolac v. Sokol
- Sokotowski, A. 259, 299
- Sol v. Helios (cf. Apollo)
- Solimanus v. Chalapinus
- Solon legum lator Atheniensis († 559 a. Chr.n.) 383
- Solymanus v. Chalapinus
- Solymos castrum Hung. in com. Zempliniensi 411
- Somma Vesuviana v. Sumpnia
- Sommersberg, F. W. 80, 157
- Sonnech v. Gomnech
- Sophia op. Bulgariae 328, 329, 330, 349, 350, 360, 433
- Sopron v. Soprunium
- Soprunienses cives 406
- Soproniensis com. Hung. 17, 99, 115, 126, 134, 154
- comes 71, 108
- pactio (1463) 419
- Soprunium (h. Sopron) op. Hung. 382, 406, 419
- Sora op. Latii 222
- Sorbelli, A. 125, 132, 161
- Sörös, P. 16
- Spalatum (Spaletum, h. Split) op. Dalmatiae 44, 113, 149, 154, 155, 156, 232, 265, 266
- Spaletensis comes 251
- Spaletum v. Spalatum
- Špilbergum (h. Špilberk) castrum Moraviae 424
- Špilberk v. Spilbergum
- Spiš v. Sepes
- Spoletum (h. Spoleto) op. Umbriae 128



- Srebernica v. Zrebernek  
 Sremska Mitrovica v. Zenthdemeter  
 Sremski Karlovci v. Karum  
 Srěmь v. Sylvania  
 Stafach (Scafatum, Scaffad, h. Scafati) castellum et op. Campaniae 138  
 Stainum (h. Stein) op. Austriae 395  
 Stanislaus Ciołek ep. Posnaniensis († 1438) 259  
 Stará Lubovňa v. Lubolia  
 Starhrad v. Owar  
 Štefan cel Mare v. Stephanus Magnus  
 Stefanello Colona v. Stephanellus —  
 Ștefănescu, Șt. 95, 172, 325, 344, 369  
 Stein v. Stainum  
 Steinerz, S. 73, 131, 141, 150, 151, 168, 184  
 Stephanellus Colonna (Stefanello —) senator Rom. 143  
 Stephani turris v. Isthwanwar  
 Stephanus aep. Strigoniensis (1242—1254) 208  
 — (Ștefan) f. Alexandri Boni, princeps Moldaviae 325  
 — f. Bagen 54  
 — rex Bosnae (c. 1456) 376  
 — f. Caroli I. Roberti regis Hung. († 1354) 73, 126, 142, 403  
 — f. Parabuch nobilis Cumanus (c. 1325) 68  
 — pater Stephani I. vaivodae Moldaviae 235  
 — I. vaivoda Moldaviae (1390—1392, 1395—1399) 235  
 — I., S. rex Hung. (1000—1038) 42, 46, 47, 48, 73, 82, 84, 86, 90, 91, 192, 196, 218, 219, 228, 301, 308, 354  
 — V. rex Hung. (1270—1272) 25, 30, 45, 50, 110, 120, 196, 210  
 — de genere Acus palatinus (c. 1303) 4, 30, 38, 39  
 — de Arany comes Nogradiensis 287  
 — Bánfi de Alsolindwa (Alsólendva) nobilis Hung. († 1448) 348, 393  
 — de Bathor iudex curiae regis Hung. (1435—1439, † 1444) 281, 299, 316, 339, 342  
 — de Bathor iudex curiae regis Hung. († 1493) 414, 433  
 — Bebek iudex curiae (1340—1369) 132, 133  
 — Benczédi Székely praedicator (1500—1563) 409  
 — Büki protonotarius cancellariae secretae 287  
 — Dabiša rex Bosnae (1391—1395) 234  
 — de Döbrököz (de Debregeth) vir falso a Th. memoratus 206  
 — I. Dragutin rex Serbiae (1276—1281) 45, 110  
 — IV. Dušan imp. Serbiae (1331—1355) 146, 176  
 — de Gara banus de Macho 203, 204  
 — de Haserhag (Hásságy) protonotarius iudicis curiae (1475—1493) 198, 224  
 — de Kaniisa (Kanisa) comes Siculorum (1391—1393), magister aulae regis Hung. (1394—1401) 155, 235, 248, 249  
 — de Kaniisa (Kanisa) praepositus Budensis, ep. Zagradiensis († 1376) 134, 239  
 — Konth de Hederwara nobilis Hung. († 1393) 241, 242, 299  
 — de Korog nobilis Hung. 242  
 — Kotromanić banus Bosnae (1322—1354) 110, 111, 112, 113, 115, 116, 164, 193  
 — I. Lackfi (f. Lacz) vaivoda Transylvaniae, etc. († 1353) 119, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 139, 145, 163, 172, 206, 208, 241,  
 — II. Lackfi de Chaktornya, vaivoda Transylvaniae, palatinus Hung. etc. (1343—1397) 185, 206, 207, 208, 231, 235, 241, 249, 256, 273  
 — Lazarevich (Lazarević) despotes Serbiae († 1427) 258, 266, 276, 277, 278, 306  
 — de Losoncz banus de Zeurin (1342) 67  
 — de Losoncz banus Dalmatiae et Croatiae (1387) etc. 237, 268, 269, 348  
 — de Losoncz procer Hung. pater Benedicti 348  
 — Magnus (Ștefan cel Mare) vaivoda Moldaviae (1457—1504) 423, 432  
 — Némét ('Teutonicus') procurator Posonii (1457) 403  
 — de Pelsewcz f. Iohannis Magni de Pelsewcz 354  
 — Porch de genere Ratold magister tavernicorum 25, 53, 54  
 — Posa de Zer (Szeri) nobilis Hung. 409  
 — de Rozgon f. Ladislai, comes Temesiensis (1427—1438) 258, 259  
 — de Rozgon f. Simonis, comes Posoniensis (1421—1437) 287, 305, 312  
 — Szapolyai v. — de Zapoliia  
 — Tomaševich rex Bosnae († 1463) 417  
 — Tvrško I. rex Bosnae (1353—1391) 164, 165, 168, 224, 232, 289  
 — II. Uroš rex Serbiae (1282—1321) 45  
 — III. Uroš (Milutin) rex Serbiae (1322—1331) 45  
 — V. Uroš rex Serbiae (1355—1371) 176  
 — de Varda aep. Colocensis (1457—1471) 389  
 — de Werbewcz (Werbóczy) palatinus († 1542) 363, 382, 422  
 — de Zapoliia (Szapolyai, de Zapolya) palatinus Hung. (1492—1499) 422, 429, 430  
 — de Zapolya v. — de Zapoliia



- Stessel, J. 115  
 Stibor v. Stiborius  
 Stiborius (Stibor) vaivoda Transylvaniae  
 (1395–1401) 248, 253, 254  
 Sticatum v. Scekach  
 Stiria regio Austriae 113, 184, 289, 317, 346,  
 362, 432  
 Stirienses nobiles 346  
 Stojko Gizdavić Serbicus nobilis 332, 338  
 Strachmerus (Iohannes Stracimirus, Strazmeri-  
 us) imp. Bulgariae († 1398) 167, 168, 172,  
 246  
 Strazmerius v. Strachmerus  
 Straznicze (h. Strážnice) op. Moraviae 413, 414  
 Strážnice v. Straznicze  
 Strečno v. Ztrechen  
 Strigo v. Ztrego  
 Strigoniense capitulum Sancti Thomae 35, 36,  
 43, 76  
 — castrum 313  
 Strigoniensis aep. 11, 27, 30, 35, 36, 42, 43, 44,  
 47, 52, 55, 76, 84, 89, 90, 94, 121, 134, 152,  
 153, 154, 164, 195, 230, 239, 240, 248, 249,  
 252, 266, 275, 280, 287, 290, 301, 303, 304,  
 308, 336, 343, 356, 376, 397, 403, 405, 424,  
 425, 426  
 — archiepiscopatus 26, 27, 30, 31, 218, 390  
 — canonicatus 133, 146  
 — canonicus 182  
 — com. Hung. 99  
 — dioecesis 36  
 — domus Iohannitarum 53  
 — ecclesia 15, 31  
 — magister 31  
 — praepositura 133  
 — praepositus 97, 100, 240, 287  
 — praesul (cf. Demetrius de Kapla aep.) 217  
 — synodus (1450) 271  
 — vicarius generalis 89  
 Strigonium (h. Esztergom) op. Hung. 29, 36,  
 46, 48, 76, 88, 173, 180, 182, 279, 303, 312,  
 313, 403, 404, 413, 414, 426, 427  
 Štrigovo v. Ztrego  
 Stropko (h. Stropkov) castrum Hung. in com.  
 Zempliniensi 427  
 Stropkov v. Stropko  
 Strumica op. h. in Iugoslavia 68  
 Styus (Styr) fl. Europae 157  
 Šubić fam. Croatia 110  
 Suceava op. Moldaviae 423, 432  
 Suchenwirt v. Petrus —  
 Suecia regio Europae 374  
 Suevi g. Sueviae 163  
 Suevia regio Germaniae 366  
 Šufflay, M. 110, 111, 112  
 Sulejmân-Beg legatus sultani 332, 333  
 Sumla castrum Bulg. 340  
 Sumpnia (h. Somma Vesuviana) op. Campaniae  
 138  
 Supan, A. G. 18, 289, 301, 346, 386  
 Surányi, B. 279  
 S. Vito ad Tagliamento v. S. Vitus ad Taliaven-  
 tum  
 S. Vito ad Taliaventum (h. S. Vito ad Taglia-  
 mento) op. Venetiarum 151  
 Svjatopolk II. magnus princeps Kioviae († 1113)  
 296  
 Swidnicensis ducatus 106  
 — ducissa 169  
 Sycilia v. Sicilia  
 Sydowar (h. Jdioara, RSR) castrum Hung. 66  
 Symon f. Mauritii (Simon de Móríchida) banus  
 Dalmatiae et Croatiae (1369–1371) 161  
 Symonthornia v. Siimontornia  
 Synderonia v. Zendrew  
 Sylvania (Sermium, Sirmium, Srěmь, Szerém)  
 op. Hung. in com. Sirmiensi 81  
 Syrum speculum regis 87  
 Szabó, A. 26, 27, 32  
 Szabó, D. 290  
 Szabó, I. 191  
 Szabó, K. 372, 422  
 Szabolcsi, B. 241  
 Szakolca (h. Skalica) op. Hung. in com. Nitri-  
 ensi 357, 413, 414  
 Szalánkemén v. Zalamkemen  
 Szalkai-kódex v. Codex Zalkaianus  
 Szalók genus Hung. 154  
 Szamosköz v. Zamoskewz  
 Szamosszeg, de fam. Hung. 159  
 Szamota, I. 18, 45, 280  
 Szana v. Sana  
 Szarvas, G. 260  
 Szatmár v. Zathmar  
 Zebeu v. Zebeu  
 Szécsényi v. Zechen, de  
 Szécsi v. Dionysius de Zeech  
 Szeged v. Zegeadiens civitas  
 Székely, Gy. 18, 23, 50, 191, 193, 257, 280, 281,  
 290, 291, 292  
 Székely, O. 321, 322, 323, 324, 326, 328, 329,  
 330, 331, 358  
 Székelyudvarhely, v. Zekeloduarhel  
 Szekfű, Gy. 12, 18, 53, 143, 321, 326  
 Szendrey, Zs. et Á. 84  
 Szendrő v. Zendrew



- Szent Vid v. Viti, S. ecclesia  
 Szentgyörgy villa Hung., possessio fam. de  
 Thallocz 317  
 Szentimre v. Sancti Emerici villa  
 Szentpétery, I. (—, E.) 16, 17, 18, 69, 70, 134,  
 166, 169, 209, 218, 310, 405, 411, 413  
 Szepesség v. Sepes  
 Szepsi v. Scepsi  
 Szerém v. Syrnia  
 Szerémi Odescalchi, A. 18, 315, 327, 357, 407  
 Szever v. Zeurin  
 Szilády Á. 250, 270  
 Szilágyi S. 11, 16, 18, 418  
 Szokolyi v. Socoli fam.  
 Szomolnok (h. Smolník) op. Hung. in com.  
 Scepusiensi 309  
 Szöllös, de parochia 133  
 Szörény v. Severinum  
 Sztáray de Nagymihály et de Sztára fam. Hung.  
 18, 173  
 Szujski, I. 259, 299  
 Szűcs, J. 261, 400
- T**
- Tabor m. Bohemiae (item in Palaestina) 293  
 — op. v. Thabor  
 Taboritae (die Taboriten) factio Husitarum 287,  
 293, 424, 430  
 Taboriten, die v. Taboritae  
 Tagányi, K. 64, 85, 394  
 Tagliacozzo, I. monachus Franciscanus 365,  
 375, 376, 377, 378, 379, 380  
 Talia v. Thaliia  
 Taliaventus (h. Tagliamento) fl. Venetiarum  
 151  
 Talleyrand cardinalis, avunculus Caroli ducis  
 Dyrnachii 124  
 Tállya v. Thaliia  
 Talmaciu v. Lanchkron  
 Talmács v. Lanchkron  
 Tannenbergr op. Saxoniae 264  
 Țara Bârsei v. Borza  
 Tárca v. Tarcha  
 Tarcha (Tárca, Torysa) fl. Hung. 52, 53  
 Tarentini duces 119  
 Tarentinus princeps (cf. Lodovicus de Tarento  
 et Philippus de Tarento) 75  
 — ramus fam. Andegavensium 119  
 Tartari g. Asiae 65, 66, 107, 108, 109, 186, 190,  
 273, 356  
 Tarviensis locus 152  
 Tarvisium v. Teruisium  
 Tata castrum Hung. in com. Comaromiensi 277,  
 278  
 Tatra Minor m. Carpathum 52  
 Taurisium (h. Treviso) op. It. 34  
 Teano v. Theanum  
 Teius v. Thyues  
 Telegdi fam. Hung. 76  
 Teleki, J. 18, 282, 293, 296, 297, 298, 300, 302,  
 304, 305, 307, 310, 312, 313, 314, 317, 318,  
 320, 322, 323, 325, 326, 327, 329, 330, 331,  
 332, 333, 334, 335, 339, 340, 343, 344, 345,  
 346, 348, 350, 351, 352, 359, 360, 361, 363,  
 370, 373, 375, 376, 378, 379, 381, 382, 386,  
 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395,  
 397, 399, 402, 403, 404, 405, 407, 409, 411,  
 412, 413, 414, 415, 417, 418, 420, 421, 422,  
 424, 427, 428, 431, 433, 434  
 Teleki, Samuel 425  
 Teleki de Szék fam. Hung. 18  
 Temes v. Themes  
 Temesiensis v. Themesiensis 370  
 Temesiensis com. Hung. 154, 228, 245, 271,  
 272, 273, 298, 302, 342, 388, 415, 416, 417  
 — comes v. Themesiensis —  
 Temesköz v. Themeskez  
 Temesuar v. Themeswar  
 Temesvár v. Themeswar  
 Temesvariense ius iurandum 394  
 Temesvarinum v. Themeswar  
 Temesváry, J. 218  
 Templarionum ordo (cf. Hierosolymitanus ordo  
 militaris) 140  
 Tepeș v. Vlad III.  
 Terchvar v. Therc  
 Termarum op. (Aquae Calidae Superiores, Su-  
 periores Thermae) op. Hung. prope Budam  
 313, 403  
 Terra Ferma pars provinciae Tarvisii 152, 154,  
 155  
 Terra laboris (h. Terra di Lavoro) op. Campa-  
 niae 141  
 Terra Sancta 48, 49  
 Teruisina v. Teruisium  
 Teruisium (civitas Ceruisii, Teruisy, Tarvisium,  
 Teruisina, Trivixium, h. Treviso) op. Vene-  
 tiarum 34, 151, 152, 153, 156, 157, 161  
 Teruisy civitas v. Teruisium  
 Tessinensis ducissa uxor Venceslai regis Hung.  
 30  
 — ducissa (cf. Alexandrina, uxor Ladislai de  
 Gara) 411  
 Teucri v. Thurci



- Teutoni g. Teutoniae 46, 51, 85, 129, 136, 150, 153, 276, 279, 282, 290, 291, 331, 360, 374, 376, 388, 392, 434
- Teutonia v. Germania
- Teutonica caerimonia coronationis 263
- cancellaria regia 24
  - chronica 162
  - civitas (pars op. Visegrad) 83
  - coronatio 263
  - fam. 140
  - origo 211
  - ratio 204
- Teutonicae nuntiationes 398
- Teutonici armati 144, 162
- barbatae 144
  - cives 184
  - cruce signati 387, 392
  - duces mercennarii 150, 151
  - ductores Budae 291
  - immigrantes 356
  - mercatores 51
  - mercennarii (vel milites mercede conducti) 122, 126, 137, 347, 408, 437
  - milites 128, 136, 150, 158
  - opifices 291
  - patricii 33, 290
  - principes 92, 293, 373
- Teutonico—Hungarica dissensio 388
- Teutonicum chronicon quoddam breve 238
- exemplum 393
  - imperium v. Germania
- Teutonicum nomen 51, 120
- Teutonicus ordo coronandi 218
- — militaris 78, 105, 158, 264
  - — socialis 33
  - poeta armorum 106
  - populus 52
- Teutsch, Fr. 18
- , G. D. 88, 94, 95
- Th. v. Johannes de Thurocz
- Thabor (Tabor) op. Bohemiae 293
- Thalafwz v. Johannes Thalafwz
- Thalia v. Thaliia
- Thaliia (Talia, Thalia, h. Tállya) castrum et op. Hung. in com. Zempliniensi 277, 278
- Thallocz (Tallóc) possessio in com. Verőce 276
- , de (Tallóci) fam. Hung. 276, 317, 318
- Thallóczy, L. 7, 8, 11, 12, 18, 93, 111, 164, 166, 167, 168, 214, 239, 244, 265, 274, 415, 419, 420
- Thamasii (Thamasy), de fam. Hung. 302, 310
- Thamasy v. Thamasii, de fam. Hung.
- Theanum (h. Teano) op. Apuliae 135
- Theiner, Aug. 18, 31, 35, 39, 69, 75, 99, 100, 102, 103, 109, 119, 136, 144, 146, 147, 160, 176, 185, 186, 187, 188
- Themes (Temes, h. Timișul) fl. Hung. 56, 184, 272, 393
- Themesiensis (Temesiensis) comes 251, 258, 275, 310, 311, 320, 370
- Themeskez (Temesköz) regio Hung. 272, 273, 321
- Themesuar v. Themeswar
- Themeswar (Themesuar, Temesvár, Temesvarinum, Temesuar, h. Timișoara) op. Hung. in com. Temesiensi 55, 58, 72, 167, 245, 351, 370, 393, 394, 401
- Theophilus quidam 220
- Therch (Terchvar, Törcsvár, Törzburg, Treuch, h. Bran) castrum et op. in com. Fogaras 172, 174
- Thernauia (Tyrnavia, Tyrnawiensis civitas, Nagyszombat, h. Trnava) op. Hung. in com. Poseniensi 29, 59, 194, 197, 279, 280, 414
- Thessalia regio Graeciae 243, 415
- Thessalonica op. Macedoniae 295, 349
- Theutonica, Theutoni v. Teutonici, Teutoni
- — stipendiarii 114
- Thienemann, T. 18, 89, 200, 201, 224
- Thocomerius v. Toktämür
- Thoemmes, E. 184
- Thokai v. Thokaii
- Thokaii (Thokai, h. Tokaj) castrum et op. in com. Zempliniensi 277
- Tholosana synodus 271
- Tholosanus (Tolosanus) ep. 56, 58
- episcopatus 58
- Thomas, S., ecclesia Strigonii 43, 313
- , S., m. Hung. ad Strigonium 313
- Thomas aep. Strigoniensis (1305—1321) 43, 47
- de genere Barsa pater palatini Lorandi 39, 54
  - Berki f. Michaelis, nobilis Hung. 54
  - Cantacusenus affinis Georgii Brankovich 295
  - Chor, f. Petri comes de Lipto, vaivoda Transylvanus 99, 100
  - de Corbavia (de Korbau) comes ("graff Thomas von Korkau") 317
  - de Drag cancellarius personalis praesentiae regis Hung. 244, 295, 320, 416
  - Ebendorfer chronographus Austriacus († 1464) 346, 373, 403
  - von Karkau, „graff” v. Thomas Corbaviensis comes
  - (Tommaso) Mocenigo dux Venetiarum (1414—1423) 248
  - Ruphus proavus fam. de Appony, castellanus de Chehte (1323—1349) etc. 99, 100



- Thomas de Sanseverino vicarius regis Neapolis Ludovici II. 211  
 – Segasdiensis v. Thomas se Segusd  
 – de Segusd (Segasdiensis) comes Hung. 104  
 – de Vasary miles aulae Ludovici I. regis Hung. 152, 153, 154  
 – de Zech (Zeech, Szécsi) thesaurarius reginae Elisabethae 303, 313, 314, 346  
 – de Zechen (Szécsényi, vaivoda Transylvaniae (1321–1342), iudex curiae (1349–1354) 57, 62, 66, 90, 94, 133  
 – Zekel prior Auranae, cognatus Iohannis de Hunyad 317, 353, 368, 369  
 Thorda (Torda, h. Turda) op. Transylvaniae 422  
 – (Torda) com. Transylvaniae 172, 364  
 Thracia v. Tratia  
 Thulna v. Tulna  
 Thur v. Thwr  
 Thurci (Turci, Turcae, Turchi, Teucri) g. Asiae et Europae 85, 167, 168, 181, 184, 188, 236, 237, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 256, 258, 259, 264, 266, 267, 268, 269, 272, 273, 274, 277, 281, 282, 288, 294, 295, 296, 297, 300, 305, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 341, 344, 346, 347, 349, 350, 351, 353, 359, 360, 365, 366, 370, 371, 372, 373, 375, 376, 378, 379, 381, 383, 387, 398, 399, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 424, 431, 432, 433  
 Thurgau v. Thurgovia  
 Thurgovia (h. Thurgau) regio Helvetiae 163  
 Thurocz v. Thwroc  
 Thúry, J. 13, 321, 326, 329, 341, 349, 359, 375, 381, 383  
 Thwr (Thur, h. Mezőtúr) op. Hung. in com. Szolnok 278  
 Thwroc (Thurocz) com. Hung. 67, 68, 98, 132, 133, 140, 202, 315, 357, 396  
 Thymbra op. Asiae Minoris 212  
 Thymbrea v. Timbrea virgo  
 Thymbraeus (cf. Thymbra) 212  
 Thyues (Tövis, h. Teiuş) op. Transylvaniae 385  
 Tiberis (h. Tevere) fl. Italiae 285  
 Tibetani monachi 85  
 Tichoniensis abbatia 222  
 – paenins. in com. Vesprimiensi 222  
 Ticia v. Tiscia  
 Tiiddewrew (Tydewrew, Tüddörév) portus ad op. Zalankemen 295  
 Timár, K. 270  
 Timbrea (Thymbrea) virgo sacerdos Apollinis Thymbraei 212  
 Timișoara v. Themeswar  
 Timișul v. Themes  
 Timok fl. Balcaniae paenins. 167, 339  
 Tinegmensis civitas (falsa forma, cf. Turegum) 162  
 Tininiense castrum v. Tininium  
 Tininiensis (Kniniensis) ep. 298  
 – (–) princeps 110  
 Tininium (Tininiense castrum, h. Knin) castrum et op. Croatiae 110, 112, 250, 255  
 Tintoretto pictor Venetus (1518–1594) 116  
 Tîrnava v. Küküllő  
 Tirnobense imperium 167  
 Tirolis regio Austriae 282  
 Tiscia (Ticia, h. Tisza) f. Hung. 56, 189, 228, 277, 281, 294, 320, 321, 376  
 Tiszavarsány, v. Warsan  
 Titanei axis ductor 368  
 Titus Dugovichi defensor castris Nandoralbensis († 1456) 381  
 Tokaj v. Thokaii  
 Tokatensis gubernator (cf. Balaban) 329  
 Toktämîr (Thocamerius, Toqtämîr) pater Bazarad 65  
 Toldi fabula Hungarica 175  
 Toldy, F. 18, 187, 201  
 Tolletanensis aep. 160  
 Tolnensis com. Hung. 206, 267, 275, 311, 312, 397, 426  
 – comes 54  
 Tolosanus v. Tholosanus  
 Tomaj genus Hung. 8, 268, 348  
 Topofčianky v. Kistapolcsány  
 Toqtämîr v. Toktämîr  
 Torda v. Thorda op. et com. Transylvaniae  
 Torda (h. Turda) op. Transylvaniae in com. Torda 236  
 Torino v. Augusta Taurinorum  
 Torjden pater ducis Lochka 79  
 Torniensis (h. Torna) com. Hung. 113  
 Torontal com. Hung. 277  
 Torysa v. Tarcha  
 Toscana v. Tuscia  
 Tóth, L. 35  
 – , Z. 293, 341, 347, 428  
 Tóth-Szabó, P. 19, 259, 260, 264, 279, 280, 287, 292, 293, 298, 315, 316, 318, 327, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 398, 417, 420, 421  
 Tömöry, E. 184  
 Törösvár v. Therch  
 Törzburg v. Therch  
 Tössiensis monasterium ordinis S. Dominici 30  
 Töttös de Bátormonostor (Bátormonostori Töttös) fam. Hung. 64



- Tövis v. Thyues  
 Traguriensis ep. (cf. Bartholomeus) 146  
 Tragurium (h. Trogir) op. Dalmatiae 113, 149, 154, 155, 156, 232  
 Traianus imp. Rom. (98—117) 246  
 Traiectum ad Rhenum (h. Utrecht) op. Galliae Belgicae 425  
 Transalpina terra (vel regio) v. Valachia  
 Transalpinae partes (cf. Transalpina terra) 236, 237, 269, 322, 325  
 Transalpinum genus nobile 305  
 Transalpinus princeps 305  
 — vaivoda 66, 95, 96, 172, 173  
 Transdanubiana expeditio Wladislai (1441) 314  
 — regio Hung. 38, 40, 173, 298, 300, 316, 317  
 Transdanubiani comitatus 377  
 Transsilvanae partes v. Erdelu  
 Transsiluanus (Transylvanus) vaivoda 66, 99, 108, 320  
 Transbistricina regio pars Hung. 108, 154  
 Transylvana ecclesia 31, 40, 69  
 — marca 67  
 Transylvanae congregationes generales 282  
 — vires 328  
 Transylvania v. Erdelu  
 Transylvanienses nobiles 422  
 Transylvaniensis episcopatus 218  
 Transylvanum capitulum 94  
 Transylvanus ep. 95, 323  
 — nobilis 108  
 — vaivoda v. Transsiluanus  
 Tratia (Thracia) regio paenins. Balcanicae 243, 335  
 Trenchen (Trenchiniensis com.) com. Hung. 11, 23, 159, 357  
 Trenchiniensis com. v. Trenchen  
 Trenchinium (Trencsén, h. Trenčín) castrum et op. Hung. in com. Trenchiniensi 23, 78, 169, 227, 279, 407  
 Trenčín v. Trenchinium  
 Trencsén v. Trenchinium  
 Trencsényi-Waldapfel, I. 88, 89, 93, 143  
 Trencz, de, comes (cf. Mattheus Chak de Trenchinio) 57  
 Treuch v. Therch  
 Treutel fam. Hung. 323  
 Treviso v. Teruisium  
 Tridentum (h. Trento) op. It. 71  
 Tripolitanus ep. 87  
 Trnava v. Thernauiā  
 Trnovo (h. Veliko Târnovo) op. Bulgariae 243, 246  
 Troeltsch, E. 262  
 Troia (Troya) op. Apuliae 127  
 Troya v. Troia  
 Tullin v. Tulna  
 Tulna (Thulna, h. Tulln) op. Austriae 163  
 Turakhan beglerbegus dux exercitus Turcici 330, 381  
 Turcae v. Thurci  
 Turci v. Thurci  
 Turcia regio Asiae et Europae 329, 337, 340  
 — Europaea pars imp. Turcorum 329  
 Turcica bella 272  
 — belligeratio 415  
 — classis 378  
 — dicio 272  
 Turcicae gentes orientales 85  
 — res 325  
 Turcici captivi 383  
 — fontes 326, 329, 330, 341  
 — historici (vel historiographi) 18, 321, 383  
 — milites akindsi nominati 415  
 — pugnatōres 350  
 Turcicum bellum 311  
 — chronicon 419  
 — imperium 305, 325, 330, 431  
 — nomen 65, 109  
 — obsequium 332  
 — periculum 16, 373  
 — praesidium 168, 237, 246  
 Turcicus equitatus 247, 341  
 — exercitus 247, 259, 322, 330, 375, 376  
 — historicus (vel historiographus) 321, 381  
 Turda v. Torda  
 Turegienses hab. Turegi 163  
 Turegum (forma falsa: Tinemgensis civitas, Turgau, h. Zürich) op. Helvetiae 162, 163  
 Turnu Măgurele v. Nicapolis Minor  
 Turnu Roșu v. Vöröstorony  
 Tursun begus 375  
 Tuscia (Etruria, Toscana) regio Italiae 114, 284  
 Tüddörév v. Tiiddewrew  
 Tvroci v. Johannes de Thurocz  
 Tvrtko II. rex (antirex) Bosnae (1404—1408) 266, 273  
 Tydewrew v. Tiiddewrew  
 Tydrici lapis (cf. Therch) 174  
 Tyrius ep. 87  
 Tynavia v. Thernauiā  
 Tynawiensis civitas v. Thernauiā  
 Thyrrhenum mare 121



## U

(v. et V, W)

Uas v. Deseu Was  
 Udine v. Utina  
 Udvard (h. Dvory nad Žitavou) op. Hung. 36  
 Udvardensis synodus 37, 43  
 Uegetius (Vegetius, Flavius Renanus) scr. rei  
 militaris Rom. (saec. IV) 88  
 Ugocha com. Hung. 154, 281  
 —, de comes 133  
 Ugrinus v. Vgrinus  
 Uherský Brod v. Broda  
 Uhlirz, K. 19  
 —, M. 19, 80, 156  
 Újlak v. Willak  
 —, de fam. Hung. 83, 306  
 Újudvar villa Hung. in com. Crisiensi 255  
 Újvár v. Wywar (h. Güssing)  
 — v. Wywar (h. Holíč)  
 Újvidék v. Neoplanta  
 Ulachi v. Vlachi  
 Ulricus comes Ciliae v. Vlrucus  
 — Eizinger (Eyezingerus) comes Ciliae 361  
 — Eyezingerus v. Ulricus Eizinger  
 — Rosenberg procer Boh. 262  
 — de Wolffard v. Wolffardus —  
 Ulving Harschendorfer v. Harsandorfer Theu-  
 tonicus  
 Una fl. Croatiae 111, 227  
 Ung com. Hung. 140  
 —, de, comes 133, 140, 162  
 Ungari v. Hungari  
 Ungaria v. Hungaria  
 Ungarn v. Hungaria  
 Unghari v. Hungari  
 Ungheria v. Hungaria  
 Uolachi v. Vlachi  
 Urbanus V. papa v. Vrbanus  
 — VI. papa (1378—1389) 199, 205, 211, 222  
 — renegatus quidam Transylvanus 372  
 Uri vicus pars Budae 221  
 Uroš v. Urossius  
 Urossius (Uroš) magnus supanus Rasciae 418  
 Urslingen Werner v. Vernerius Urslingensis  
 Üscüp op. Turciae 375  
 Utina (h. Udine) op. Italiae 144  
 Utrecht v. Traiectum ad Rhenum  
 Uzbehg. Asiae 108  
 Uzora v. Vzora  
 Uzun-Hasan imp. Turcorum (1453—1478) 366

## V

(v. et U, W)

V. Kovács, S. 426  
 Vaciensis ep. 26, 28, 301, 414  
 Vág v. Vagus  
 Vagus (Vág, h. Váh) fl. Hung. 214, 254, 279,  
 357, 421  
 Váh v. Vagus  
 Vajay, Sz. 84  
 Vajdafi v. Georgius Lackfi  
 Vajk (Voyk) miles aulae Sigismundi 305, 306  
 Valachi v. Vlachi  
 Valachia (Transalpina terra) regio paenins. Bal-  
 canicae 72, 95, 100, 108, 168, 171, 174, 184,  
 188, 235, 237, 238, 239, 268, 269, 277, 294,  
 322, 324, 325, 326, 332, 333, 335, 336, 337,  
 344, 347, 369, 415  
 Valachicae expeditiones 175  
 Valdenses Austriaci haeretici medii aevi 262  
 — Bohemici haeretici medii aevi 262  
 Valentinus de Alsan (Alsáni) ep. Quinqueeccle-  
 siensis 180, 205, 206  
 Valentinus Hadnagy monachus Paulinus 181  
 Valko com. Hung. 27, 146, 175, 204, 208, 225,  
 241, 250, 302, 320, 385  
 Valois, de ramus fam. regiae Francogalliae 244  
 Valois, N. 193  
 Vansa, M. 19, 346, 432  
 Varadiense capitulum 56, 223  
 — sepulcrum 109  
 Varadiensis canonicus 76  
 — ecclesia cathedralis v. Waradiensis —  
 — ep. v. Waradiensis  
 — episcopatus 8  
 Varadinum v. Waradinum  
 Varasdiensis com. Croatiae 134, 320  
 — comes 396  
 Varasdinum (h. Varaždin) op. Hung. in com.  
 Varasdiensi 317  
 Varaždin v. Varasdinum  
 Varjú, E. 8, 313  
 Varna v. Warna  
 Varnensis expeditio 332  
 Városlód v. Leveld  
 Varsavia (h. Warszawa) op. Poloniae 210  
 Varsik, B. 52  
 Vass de Cege fam. Hung. (cf. Wass) 173  
 Vaticana Bibliotheca 285  
 — monumenta 15  
 Vaticanus codex quidam 384  
 Vegetius, Flavius Renanus v. Uegetius



- Vegla (h. Krk) ins. Dalmatiae 155  
 Végles v. Wegles  
 Veglienses comites membra fam. Frangepan 212, 220  
 Velké Kostol'ány v. Koztholiian  
 Velký Šariš v. Sarus castrum  
 Wenceslaus rex Rom. (1378—1400), rex Bohemiae († 1419) 170, 214, 227, 254, 257, 258, 263, 264, 274, 279  
 — v. Wenceslaus rex Hung.  
 — v. Wenceslaus II. rex Bohemiae  
 Wenczlaus v. Wenceslaus rex Hung.  
 Venedig v. Venetiae  
 Veneta classis 142, 340  
 — galera 227  
 — historiographia 114  
 Venetae galeae 340  
 — litterae publicae 98  
 — naves 116  
 — relationes 424  
 — res 15, 201  
 Veneti (Wenecenses) hab. Venetiarum 98, 99, 103, 104, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 149, 151, 153, 155, 156, 180, 181, 227, 277, 295, 340  
 — custodes 155  
 — Dominicani 104  
 — historiographi 201  
 — legati 401  
 — mercatores 43  
 Venetiae (Venedig) op. et regio Italiae 13, 14, 98, 104, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 135, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 160, 169, 180, 191, 201, 205, 227, 245, 248, 258, 266, 279, 329, 338, 345, 347, 373, 403, 406, 410, 418  
 Venetiana relatio 30  
 — res publica 285  
 Venetum aurum 116  
 — praesidium 155  
 Venetus hab. Venetiarum 285  
 — grossus 104  
 — legatus 201  
 — scriptor (cf. Laurentius de Monacis) 215  
 Verci, G. 19, 151, 152, 153  
 Veress, E. 247, 257  
 Vereuce (Veróce) com. Croatiae 276, 316, 320  
 — (Veróce, h. Virovitica) op. Croatiae in com. Vereuce 165, 418  
 Vernelius v. Vernerius Urslingensis  
 Vernerius (Werner, Wernerius) comes, iudex Budensis 33, 34, 36, 37, 42, 43  
 — Urslingensis (Vernelius, Wernerlius, Urslingen Werner) dux († 1354) 128  
 Verona op. Venetiarum 144  
 Veronica imago 101  
 Veronica sudarium 144  
 Veróce v. Vereuce  
 Versényi, K. 384  
 Vértes (Schiltberg) m. Hung. 238  
 Vértesy, J. 110, 114, 115  
 Vesprimiensis com. Hung. 183, 185  
 — comes 72, 175  
 — ecclesia 147  
 — ep. v. Wesprimiensis ep.  
 — episcopatus 15, 301, 304  
 Vesuvius m. Campaniae 138  
 Vgrinus (Ugrinus) de genere Chak iudex curiae (1304—1311) 24, 41  
 Via Appia in It. 141  
 Vicentia (h. Vicenza) op. Venetiarum 153  
 Vidasteleki genus Hung. (cf. Benedictus de Thwroc) 396  
 Vidin v. Bodon  
 Vienna v. Wienna  
 Viennense capitulum 373  
 Viennenses disceptationes 365  
 Viennensis synodus 48, 49  
 Vigaš v. Wegles  
 Világosvár v. Wiilagoswar  
 Vilagosvarum v. Wiilagoswar  
 Villani, M. chronographus 128, 129, 154, 159, 161  
 — chronographi tres 16  
 Villermus palatinus Hung. 90  
 Villola, Cronaca 162  
 Vilna (h. Vilnius) op. Lithuaniae 106  
 Vincentius, S. 56  
 — Samatuly procer Polonus 307  
 — de Szilas (Szilasi) ep. Vaciensis 414  
 Vindobona v. Wienna  
 Vindobonense archivum imperatorium 165  
 Vindobonensis baccalaureus (cf. Georgius Dertar) 309  
 — mercator 36  
 Virgo sidus sextum zodiaci 384  
 Virovitica v. Verruce  
 Viscenia v. Segnia  
 Visconti fam. Mediolanensis 162  
 Visegrad v. Wysegrad  
 Visegrád v. Wysegrad  
 Visegradense monasterium 222  
 — pactum 80  
 Visegradiensis castellanus 154  
 — m. 60  
 Vistula (h. Wisła) fl. Poloniae 107  
 Vitalis, S. 250  
 Viterbium (h. Viterbo) op. Etruriae 134



- Vitéz fam. Hung. (cf. Iohannes Vitéz) 426  
 Viti et Modesti, S. festum 53  
 —, S. cathedralis Pragae 405, 406  
 —, S. ecclesia (Szent Vid, cf. Zenthwiid) 421  
 Vitislaus quidam legatus Iohannis de Hunyad 332  
 Vittorio op. Italiae 151  
 Vitus "de Castro ferreo" ep. Nitriensis († 1344) 90, 99, 100  
 Vlachi (Olachi, Olahi, Ulachi, Uolachi, Valachi, Volachi, Walahii, Wolachi) g. Valachiae 65, 68, 172, 188, 235, 236, 237, 282  
 Vlad bojarus, vaivoda Valachorum (c. 1394) 237  
 — II. (Dracul) vaivoda Valachorum 324, 332, 343, 344, 345, 369  
 — III. v. Wlad  
 Vladislaus v. Ladislaus (Jagala)  
 — v. Wladislaus I. rex Hung.  
 — Lokietek v. Ladislaus II. rex Poloniae  
 — II. (Vladislav-Dan) vaivoda Valachiae 345, 369  
 Vladislav-Dan v. Vladislaus II.  
 — Vlaicu v. Laik  
 Vladislava vidua Nelipić 111  
 Vlriscus (Ulricus) comes Ciliae (1404—1456) 113, 261, 301, 314, 316, 317, 348, 351, 361, 362, 367, 368, 374, 384, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 395, 396, 397, 399, 401, 407  
 Vngaria v. Hungaria  
 Voigt, G. 380  
 Volachi, v. Vlachi  
 Volhinia pars Sarmatiae Europicae 157  
 Volhiniense confinium 157  
 Volturnus fl. It. 141  
 Vorarlberg regio Austriae 282  
 Voyk v. Vajk  
 Vörös v. Petrus Ruffus  
 Vöröskő (h. Červený Kameň) castrum Hung. in com. Psoniensi 126  
 Vöröstorony ('turre rubra', h. Turnu Roșu) castrum Transylvaniae 68  
 Vranas Graecus legatus sultani 333  
 Vratislavia v. Vratislaviensis civitas  
 Vratislaviensis ep. 105, 424  
 — notarius (cf. Petrus Eschenloer) 430  
 Vrbanus (Urbanus) V. papa (1362—1370) 160, 161, 180, 184, 188  
 Vrbas fl. Bosnae 165, 232, 420  
 Vrhbosna castrum Bosnae Superioris 272  
 Vrhbosnense regnum Ikach 274  
 Vrhbosnensis dominatio begi Isaac 274  
 — regio 274  
 Vrsini (Orsini) fam. Italica 101  
 Vulgata v. Sacra Scriptura  
 Vzora (Ozora, Uzora, Wzura) banatus Hung. 110, 166, 232, 267
- W**  
(v. et U, V)
- Wadding, L. 19, 365, 375, 377, 378, 379, 380, 384, 385  
 Wagner, C. 19, 28, 51  
 Waitz, G. 263  
 Walachii v. Vlachi  
 Walgatha v. Martinus —  
 Walterius rector Budensis et comes camerae 34  
 Walther, H. 19, 86, 132, 384, 424, 432  
 Walz, A. M. 34  
 Waradiensis (Varadiensis) ecclesia cathedralis 288  
 — (—) ep. 26, 76, 96, 149, 159, 298, 342, 352, 390, 397, 403, 414  
 Waradinum (Varadinum, Nagyvárad, h. Oradea) op. Hung. in com. Bihoriensi 8, 56, 109, 149, 238, 239, 245, 288  
 Warna (Varna) op. Thraciae 298, 317, 332, 337, 338, 340, 341, 343, 345, 347, 348, 371  
 Warsan (h. Tiszavarsány) op. Hung. in com. Hevesiensi 278  
 Warszawa v. Varsavia  
 Was v. Descu Was  
 Waskapu (h. Poarta de Fier) angustiae in com. Hunyad 324, 326  
 Wavrin praefectus classis Burgundiensis 340  
 Waydafii v. Georgius Lackfi  
 Weber, G. 47  
 Weger, I. 405  
 Wegles (Végles, h. Víglaš) castrum et op. Hung. in com. Zoliensi 314, 399  
 Weichardus de Polhaim scr. hist. († 1315) 41  
 Weigel, H. 10  
 Weiland, L. 15  
 Weizsäcker, I. 10  
 Welte, B. 20, 101, 142, 180, 187, 220  
 Wenceslaus (Ladislaus, Ladizlaus, Venceslaus, Vencezlaus) III. rex Bohemiae (1305—1306) rex Hung. (1301—1304) 23, 24, 26, 30, 31, 32, 38, 40, 46, 47, 54, 67, 99  
 — (Venceslaus) II. rex Bohemiae (1278—1305) 28, 29, 30, 33, 34, 35, 38, 56, 70  
 Wenecenses v. Veneti  
 Wenzel, G. 10, 19, 66, 93, 96, 144, 219, 275  
 Werbóczy v. Stephanus de Werbewcz  
 Werhbozaniia (Vrhbosna) pars Bosnae (cf. Bosna Superior) 272, 273



- Wernelius v. Vernerius Urslingensis  
 Werner v. Vernerius comes, iudex Budensis  
 Werner, C. 19  
 — E. 263  
 Wernerius v. Vernerius comes, iudex Budensis  
 Wertner, M. 19, 20, 29, 30, 38, 40, 42, 45, 50, 54,  
 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 83, 99,  
 100, 106, 107, 108, 111, 112, 113, 115, 116,  
 120, 126, 132, 133, 134, 140, 142, 146, 151,  
 152, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163,  
 164, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 175, 176,  
 177, 184, 206, 208, 218, 225, 231, 232, 237,  
 242, 245, 246, 247, 248, 251, 265, 276, 277,  
 285, 298, 302, 310, 311, 314, 320, 348, 393,  
 397, 398  
 Werunsky, E. 78, 80, 85, 105, 106, 107  
 Wesprimiensis (Vesprimiensis) ep. 37, 38, 39,  
 43, 52, 146, 290, 343  
 Wetzler, H. J. 20, 101, 142, 180, 187, 220  
 Wiclif v. Johannes Wykleff  
 Widemann, J. 38, 41  
 Wiener Neustadt v. Nova Civitas  
 Vienna (Vienna, Vindobona, Wiennensis civi-  
 tas, h. Wien) op. Austriae 30, 79, 81, 210,  
 279, 296, 346, 362, 363, 364, 365, 367, 368,  
 370, 373, 375, 386, 387, 388, 402, 403, 404,  
 413, 431, 432  
 Wiennense castrum (cf. Vienna) 362  
 Wiennensis civitas v. Vienna  
 Wilagoswar (Vilagosvarum, Világosvár, h. Ši-  
 ria) castellum Hung. in com. Zarand 277, 278  
 Wiilak (Újlak, h. Ilok) op. Hung. in com. Valko  
 302, 366, 384, 385  
 Wilhelmus comes de Castel 310  
 — Drugeth comes palatinus Hung. (1333—  
 1342) 61, 70, 140  
 — Liechtenstein vir Almanus 392  
 Windecke, E. 20, 225, 277, 287, 288  
 Winter, E. 105  
 Wissegradiense castrum v. Wysegrad  
 Witoldus magnus princeps Lithuaniae (1382—  
 1430) 259, 298  
 Wittelsbach fam. Bavarica 38, 73, 106, 170, 194  
 Wlad (Vlad III., Țepeș) vaivoda Valachiae 344,  
 369  
 Wladislaus v. Ladislaus (Jagula)  
 — (Vladislaus) I. rex Hung. (1440—1444),  
 III.—rex Poloniae (1434—1444) 209, 263,  
 293, 298, 299, 300, 302, 304, 305, 307, 308,  
 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 318, 319,  
 321, 322, 324, 325, 327, 328, 330, 331, 332,  
 333, 334, 335, 336, 337, 339, 340, 341, 342,  
 345, 357, 361, 369, 411, 424  
 — II. rex Hung. (1490—1516) rex Bohemiae  
 (1471—1516) 404, 407, 426, 428, 430, 431,  
 434  
 — I. rex Poloniae (1306—1333) 78, 170  
 Wladizlaus v. Ladislaus (Jagula)  
 Wolachi v. Vlachi  
 Wolfard, de, fam. 145  
 Wolfardus (Ulricus) de Wolfard capitaneus  
 — Teutonicus, vicarius Neopolitanus Ludovici  
 I. regis Hung. 126, 127, 128, 136, 139, 147  
 Wolfgangus Ruckendar camerarius 399  
 — Rückendorfer vir Almanus 392  
 Wolfurt villa in Voralberg (Austria) 126  
 Worskla fl. Poloniae 238  
 Wos v. Deseu Was  
 Wostry, W. 20, 287, 288, 293, 295  
 Wratislaviensis civitas (Vratislavia, Breslau, h.  
 Wrocław) op. Silesiae 78, 105, 106, 395, 396,  
 429, 430, 431, 434  
 Wrocław v. Wratislaviensis civitas  
 Wtk f. Iktoris 273  
 Wuda v. Buda  
 Wycelestistae sectatores Iohannis Wyclif (cf.  
 Husitae) 260  
 Wyclif v. Johannes Wykleff  
 Wysegrad (Visegrad, Wissegradiense castrum,  
 Wysegradiense arx, h. Visegrád) castrum et  
 op. Hung. 9, 57, 59, 60, 78, 79, 80, 83, 85, 88,  
 89, 94, 103, 109, 122, 147, 182, 191, 222, 254,  
 279, 299, 302, 303, 304, 307  
 Wywar v. Alba Ecclesia  
 — (Újvár, Novum Castrum) castrum Hung. (h.  
 Holič, ČSSR) 99, 100  
 — (Újvár, Nemetújvár, h. Güssing) op. Hung.  
 in com. Castri Ferrei 99, 416  
 Wzriik nomen personale 316  
 Wzura v. Vzora

## X, Y

- Xantus fl. Asiae Minoris 425  
 Xarnavvo v. Sarno  
 Xerxes rex Persarum (485—465) 374  
 Ywanca v. Iancha Szécsi

## Z

- Zaach v. Felicianus Zach  
 —(Zach) genus Hung. 59, 62, 64  
 Zaah v. Felicianus Zach



- Zabolcensis com. Hung. 76, 223, 278  
 Zach v. Zaach genus Hung.  
 Zagoriensis com. Croatiae 134  
 Zagrabia ("Grecensis montis civitas", h. Zagreb) op. Hung. 44, 74, 191, 212, 213, 215, 234, 316, 420  
 Zagradiensis canonicatus 240  
 — canonicus 26  
 — com. 74, 227, 316, 320  
 — comes 266  
 — ep. 76, 133, 134, 155, 180, 205, 239, 245, 254  
 — episcopatus 205, 218, 227, 317  
 — praepositus 301  
 Zagreb v. Zagrabia  
 Zakan (h. Zákány) villa Hung. in com. Simigiensi 255  
 Zákány v. Zakan  
 Zakol v. Sokol  
 Zákonyi, M. 180, 181  
 Zaladiensis com. Hung. 20, 130, 134, 185, 206, 313, 314  
 — comes 54  
 Zalamkemen (Szalánkemén, Zalankemen, h. Slankemen) castellum Hung. in com. Sirmiensi 277, 278, 295  
 Zamobor (h. Samobor) castrum in com. Zagrabiensi 316  
 Zamoskewz (Szamosköz) regio Hung. 281  
 Zana (h. Sana) fl. Bosnae 165  
 Zapolya, de, fam. Hung. 429  
 Zarand com. Hung. 277, 323  
 Zarandiensis comes 71  
 Zathmar, de, comes 108, 133  
 — (Szatmár, h. Satu Mare) op. Hung. in com. Zathmar 278  
 —, de, (Zathmariensis) com. Hung. 154, 171, 223, 278, 281  
 Zathmariensis v. Zathmar, de, com.  
 Zauissa Niger v. Zawisza Czarny  
 Zava v. Savus  
 Závodszy, L. 12  
 Zawa v. Savus  
 Zawadzky, M. 20, 386  
 Zawisza Czarny (Zauissa Niger) de Grabow miles Polonicus († 1428) 259  
 Zbigniew Olecnicki cardinalis ep. Cracoviensis 356  
 Zdenko Sternberg procer Boh. (c. 1466) 427  
 Zeben (Szeben, h. Sabinov) op. Hung. in com. Sarus 50  
 Zebernek v. Zrebernek  
 Zechen, de (Szécsényi) fam. Hung. 62, 66, 115, 313  
 Zeech, de, (Szécsi) fam. Hung. 313  
 Zeek (h. Sic) op. Transylvaniae 40  
 Zegediensis castellanus (cf. Iohannes f. Alexandri Chelen) 62  
 — civitas (Zegedinum, h. Szeged) op. Hung. 41, 203, 294, 331, 333, 334, 336, 337, 338, 350, 351, 352, 376, 394, 401, 411, 416  
 — congregatus 351  
 Zegedinum v. Zegediensis civitas  
 Zeissberg, H. 80  
 Zek v. Cziikador  
 Zekeloduarhel (Székelyudvarhely, h. Odorheiul-Secuiesc) op. Transylvaniae 236  
 Zemlinum v. Zemplen (h. Zemun)  
 Zemplen (Zemlinum, Zimony, h. Zemun) op. Hung. in com. Sirmiensi, h. pars Belgradi 382  
 Zemplén castrum Hung. in com. Zempliniensi 62  
 Zempliniensis com. Hung. 62, 157, 277, 323, 427  
 — comes 133, 162  
 Zemun v. Zemplen (h. pars Belgradi)  
 Zenderew v. Zendrew  
 Zendrew (Semendria, Synderonia, Szendrő, Zenderew, Zewerinum, h. Smederevo) op. Rasciae 281, 295, 318, 320, 328, 332, 334, 347, 349, 351, 352, 359, 360, 382, 415, 416, 418, 433  
 Zengg v. Segnia  
 Zenrin v. Zeurin  
 Zenthdemeter (h. Sremska Mitrovica) op. Hung. in com. Sirmiensi 414, 415  
 Zenthkirál castellum Hung. in com. Nogradiensi 354  
 Zenthmihal (cf. Michael, S.) clamor proeliantium 274  
 Zenthwiid v. Kozthollian  
 Zeta op. Serbiae 349  
 Zeuerensis v. Zeurin com.  
 Zeuren v. Zeurin  
 Zeuriensis banatus Hung. 65, 106, 171, 173, 184, 320, 333  
 — banus 268, 276, 306, 307, 318, 320  
 Zeurim v. Zeurin  
 Zeurin (Szever) nomen Bulgarico—Turcicum 65  
 — (Zenrin, Zeuren, Zeuriensis, Zeurim, Zeuryn, Zewren, Zewrin, Zewrinus) com. Hung. 65, 67, 160  
 — (Zeuren, Zeurim, Zeurinium, Zeurinum, Zeuryn, Zewein, Zewrin, Zewrinum, h. Drobeta-Turnu Severin) castrum et op. in com. Zeurin 67, 172, 173, 174, 306  
 Zeurinum v. Zeurin castrum



- Zeuryn v. Zeurin  
 Zewein v. Zeurin castrum et op.  
 Zewerinum v. Zendrew  
 Zewren v. Zeurin  
 Zewrim v. Zeurin  
 Zewrin v. Zeurin  
 Zewrinum v. Zeurin castrum  
 Zewrinus v. Zeurin com.  
 Zichy, N. 64, 99, 171, 172, 191, 229, 240, 277,  
 280, 312  
 — de Zich et Vasonkeő fam. Hung. 20  
 Ziemovit Mazoviensis proavus ducis Lochka 79  
 Zimmermann, Fr. 19  
 Zimony v. Zemplen (h. Zemun)  
 Zinkeisen, J. W. 244  
 Zips v. Sepes  
 Zlaté Moravce v. Aranyosmarót  
 Zlatica m. et saltus Bulgariae 329  
 Zlowachko dux exercitus Polonorum 316  
 Znoiima (Isnaiima, h. Znojmo) op. Moraviae  
 288, 289, 290  
 Znojmo v. Znoiima  
 Zoellus de Nassis castellanus Budensis 411  
 Zokol v. Sokol  
 Zoliense castrum (Zoliensis civitas, Zolium,  
 Zólyom, h. Zvolen) op. Hung. in com. Zoli-  
 ensi 50, 314, 315, 356  
 — dominium regium 314  
 — praedium 25  
 Zoliensis v. Zolium com. Hung.  
 — civitas v. Zoliense castrum  
 — com. v. Zolium  
 — comes 25  
 Zolium (Zoliensis) com. Hung. 67, 68, 94, 108,  
 159, 314  
 — v. Zoliense castrum  
 Zolnai, Gy. 18, 45, 50, 280  
 —, L. 25, 37, 68, 71  
 Zolnok interior com. Hung. 282  
 Zólyom v. Zoliense castrum  
 Zomith [Zonuch, Szolnok], de, comes 132  
 Zomzedwar (Szomszédvár, h. Susedgrad) 399  
 Zowanus v. Iohannes de Thallócz  
 Zrebernek (Sebernek, Zebernek, h. Srebreni-  
 ca) op. Bosnae 164, 165  
 Zredna villa Slavoniae in com. Crisiensi 426  
 Zsolna v. Silina  
 Ztrechen (h. Strečno) castrum Hung. in com.  
 Trenchiniensi 357, 407  
 Ztrego (Osztrogo, Strigo, h. Štrigovo) castrum  
 et op. Hung. in com. Zaladiensi 130, 208  
 Zürich v. Turegum  
 Zvečaj castrum in Bosna 419  
 Zvolen v. Zoliense castrum



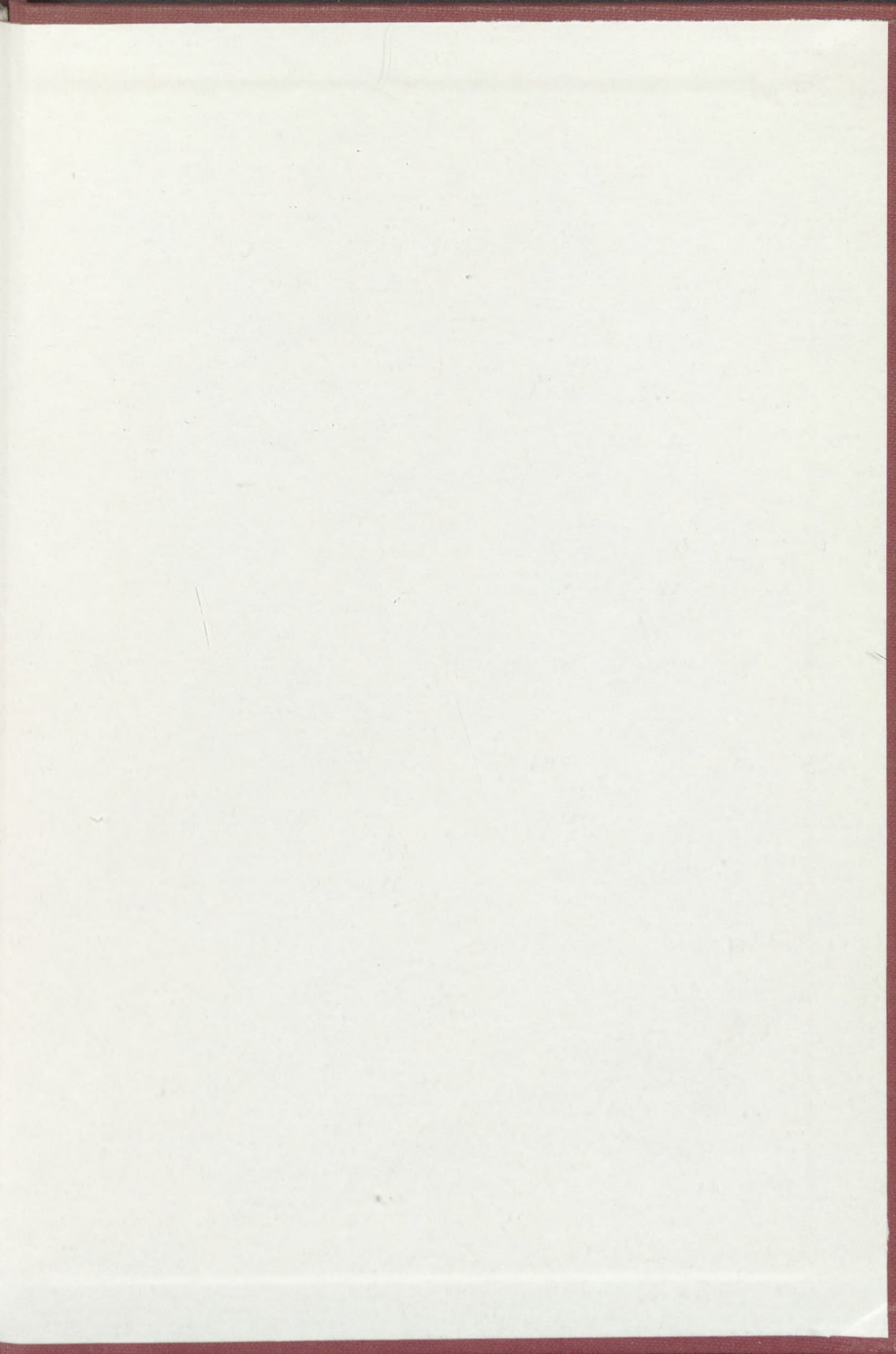


















507700

JOHANNES DE THUROCZ • CHRONICA HUNGARORUM III/2

